

Futbol i religió: Dimensió simbòlica i pedagògica

Xavier Arranz Albó

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

DEPARTAMENT DE TEORIA I HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Programa: *Educació i Democràcia*,(2007-2009)

**FUTBOL I RELIGIÓ: DIMENSIÓ SIMBÒLIGA I
PEDAGÒGICA**

**TESI PER A OPTAR AL TÍTOL DE DOCTOR PER LA UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

Presentada per : XAVIER ARRANZ ALBÓ

Director: CONRAD VILANOU I TORRANO

Barcelona, setembre 2011

DEDICATÒRIA

Al meu pare (+) per haver-me aficionat al futbol

A tots aquells professors que varen inculcar-me
l'estimació envers els altres, el companyerisme
i l'esperit de sacrifici, gràcies per la vostra exigència:

Joan Bertrán SI (+)

Luis Garcia “Paganini”

Joan Ribalta SI

AGRAÏMENTS

A Conrad Vilanou, pel seu mestratge i amistanat, una veritable font d'inspiració i d'aprenentatge

Al professorat del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona

Al doctor Lluís Font Espinós, sens dubte algú on emmirallar-se, per la seva saviesa i la seva mà en moments difícils

Als companys de la Facultat de Psicologia i Ciències de l'Esport Blanquerna, Universitat Ramon Llull, fent especial menció del doctor Jaume Bantulà, Director d'Estudis, al Dr. Bernat Buscà, Dr. Sixte Abadias, Dr. José Morales i al Dr. Josep Solà.

Al personal de la biblioteca de la Facultat de Ciències de la Comunicació, Universitat Ramon Llull

Als amics de Calcuta (Índia), per facilitar-me un entorn agradable on poder escriure algun apartat d'aquest treball tot gràcies al projecte de Cooperació Internacional de la Facultat de Psicologia i Ciències de l'activitat física dirigit per la Dra. Miriam Guerra

A Natàlia Calvo, pels ànims i motivacions constants

A Quico Padrosa S.I, Per l'estimació envers la meva persona

A Pere Borràs SI, gràcies per escoltar-me, i confiar en mi

A Eloi Babi, per la seva cura i dedicació en les tasques d'assessorament lingüístic

Als meus amics Anna, Ricard, Carme, Elisa, Francesc, Mª Jesús, Carles, Neus, pels savis consells .

A la tota la meva família.

ÍNDIX GENERAL DEL TREBALL

1- ASPECTES CONCEPTUALS I PLANTEJAMENT D'OBJECTIUS (pàgs. 5-39)

2- CAPÍTOL I (pàgs. 45-131)

De la religió grega a una nova concepció teològica.

3- CAPÍTOL II (pàgs. 134-279)

La història del futbol i els trets comparatius amb el cristianisme.

4- CAPÍTOL III (pàgs. 280-471)

Els símbols, mites i ritus: estudi comparatiu entre el cristianisme i el futbol.

5- CAPÍTOL IV (pàgs. 471-638)

El missatge paulí i la transmissió de valors. Una pedagogia aplicada al futbol

6- CONCLUSIONS FINALS (pàgs. 639-645)

7- BIBLIOGRAFIA(pàgs. 646-660)

**INTRODUCCIÓ:
ASPECTES
CONCEPTUALS, ESTRUCTURALS I
PLANTEJAMENT D'OBJECTIUS**

1- MOTIVACIONS PERSONALS I RELACIÓ AMB LA TEMÀTICA ESTUDIADA

Voldria, abans de presentar aquest treball, fer unes breus reflexions preliminars. El punt de partença d'aquest estudi prové d'una passió per l'esport del futbol i d'una dedicació de més de 30 anys a aquest món. La tesi doctoral que presento tot seguit és fruit del treball i de la reflexió endegats ja durant els dos cursos del programa de doctorat "Educació i Democràcia" corresponent al bienni 2007-2009, adscrit al Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona.

Durant aquell període diversos dels treballs realitzats se centraren en la recerca d'elements comparatius entre el fenomen religiós i el món del futbol. L'objectiu d'establir una relació que pogués donar lloc a una proposta pedagògica en el context d'aquest esport i que fos d'utilitat per a tots els agents que intervenen en aquest procés formatiu, ha estat sens dubte la màxima motivació personal. Amb la intenció, doncs, de culminar un treball iniciat a les darreries de l'any 2008 i sobretot de contribuir a l'estudi comparatiu d'un fenomen, el de la simbiosi del fet l'esportiu i del religiós (un aspecte encara novell des de l'òptica dels estudis històrics), es presenta aquesta tesi doctoral, titulada "Futbol i religió: dimensió simbòlica i pedagògica".

L'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats havent plantejat un projecte de tesi que ha resultat ser l'embrió d'aquesta recerca, juntament amb tot un procés de formació en l'àmbit religiós, va culminar amb l'obtenció del Diploma d'Idoneïtat Eclesiàstica. D'altra banda, pel que fa a la nostra inquietud vers el citat objecte d'estudi, l'obtenció del diploma esmentat anteriorment i la formació continuada a l'organització no governamental Cristianisme i Justícia, han estat elements que han mitigit l'escassa formació inicial del doctorand en el terreny dels mètodes de recerca històrica religiosa. A més de ser un element de dificultat, aquesta mancança ha suposat un repte continu i esperonador que ha permès aprofundir en els coneixements d'aquesta disciplina. En aquest sentit, més enllà del mer neguit que un pot tenir de com negociar aquest treball, cal mencionar la idoneïtat dels plantejaments i de l'excel·lent guiatge del doctor Conrad Vilanou, que sens dubte ha estat l'ànima d'aquest projecte. Com si es tractés de l'inici d'un gran viatge, les reflexions inicials al voltant de quines temàtiques atreïen més els

doctorands, juntament amb les seves primeres orientacions entorn de l'estudi comparatiu entre els dos fets, permeteren la realització dels primers passos vers l'estudi de la qüestió comparativa religiosa-esportiva des d'un punt de vista historiogràfic, inicialment tant desconegut com atractiu i gratificant. Paradoxalment, la simbiosi esportiva i religiosa no resta òrfena d'estudis en profunditat; hem comptat amb elements bibliogràfics que ens han permès anar desgranant el comportament del fet futbolístic supeditat al context del cristianisme primitiu. Precisament l'existència d'aquesta bibliografia historiogràfica ha estat una de les principals motivacions de cara a afrontar l'elaboració d'aquest treball doctoral.

Els records més íntims es remunten a un petit poble de l'Alt Empordà, l'Escala, una tarda nit del mes de novembre de l'any 1967 o 1968, quan el meu pare em va dur a veure un partit de futbol en un petit bar d'aquesta localitat. El partit -ho he recordat durant molt de temps- enfrontava l'equip basc de la Real Societat de Sant Sebastià i l'equip canari de la Unión Deportiva Las Palmas. Probablement, un dels fets més irrellevants va ser el resultat final de dos gols a un favorable a l'equip donostiarra; sí, en canvi, tinc present en un racó de la memòria els petards que anunciaven als mariners bascos el resultat. Es llançaven des del vell estadi d'Atocha, i la curiositat va fer que em preguntés si era normal que els futbolistes duguessin barba, ja que n'hi havia un de la Real Societat que en portava, Arzak. Vaig quedar fascinat per la tècnica del futbol dels canaris, sobretot del seu capità, aleshores Tonono. Fou sens dubte a partir d'aquí que l'esport del futbol va esdevenir una part important de la meva trajectòria vital, fins al punt, com comentava Albert Camus, que no hi ha un lloc de felicitat humana com en un estadi ple de futbol. Actualment ho continua sent però des d'un vessat pedagògic, com a professor de futbol de la Facultat de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport Blanquerna (URL).

Seguint amb la meva trajectòria, he de comentar que com a esportista em vaig formar als equips de futbol del Col·legi Sant Pere Claver de Raïmat a Lleida, per posteriorment passar a les categories inferiors de la Unió Esportiva Lleida, on vaig arribar a jugar al primer equip. Les contínues lesions no em van permetre continuar en aquest món professional, donant un gir de 180° al que realment havia estat el meu desig. L'obtenció del títol d'entrenador de futbol em va permetre iniciar-me en les tasques d'entrenador en les categories inferiors de la Unió Esportiva de Lleida i dels equips escolars de l'escola Pere Claver. De retorn a Barcelona, vaig fer-me càrrec de l'escola de futbol del Col·legi

Sant Ignasi de Sarrià, on des de fa 24 anys desenvolupo tasques d'entrenador, sovint complementades amb equips de categoria semiprofessional i impartint classes als futurs entrenadors. Tampoc no vull deixar al marge d'aquest recorregut vital les activitats que des de la mateixa Facultat de Ciències de l'Esport desenvolupem en diverses escoles de la ciutat índia de Calcuta per a la difusió i ensenyament pràctic del futbol. No voldria obviar en aquest recorregut íntim i personal, tampoc, l'afició envers altres esports, sempre pensant en els valors d'esforç, de lluita i de sacrifici personal que aquestes pràctiques comporten. Per la meua edat generacional, hem viscut una època en què l'esport al nostre entorn sempre havia estat considerat culturalment quelcom superficial, i el vessant pedagògic de l'esport quedava sempre en un segon pla, atès que els currículums educatius donaven molta més importància al desenvolupament d'altres disciplines. Tampoc teníem un exemple on emmirallar-nos; els èxits esportius eren fruit d'una perseverança individual, no pas d'un treball col·lectiu fomentat des de les bases. D'aquesta manera, noms com Ángel Nieto, Paquito Fernández Ochoa o Manuel Orantes eren espurnes que de tant en tant apareixien donant-nos satisfaccions i sobretot desig d'imitar-los. Com comentava Núria Puig, el procés de massificació esportiva es va produir "cap als anys setanta i sobretot durant la dècada dels vuitanta".¹

Quin és el propòsit principal d'aquesta tesi doctoral? Aquí he d'explicitar que, com a persona formada sota l'empara del jesuïtes, he gaudit de l'oportunitat de conèixer i de viure en primera persona el fet religiós cristià, que va culminar, com anteriorment mencionava, amb l'obtenció del Diploma Eclesiàstic d'Idoneïtat. Aquest em va obrir les portes a la possibilitat d'impartir classes de religió en l'àmbit de l'ensenyament secundari, a banda d'altres activitats pastorals i d'una formació continuada en les activitats proposades per Cristianisme i Justícia. Aquests dos vessants personals, l'esportista i el religiós, han estat una motivació suficient per al desenvolupament d'aquest treball. El futbol, com un dels fenòmens que tenen més presència en la nostra realitat, i el fet religiós, com un fenomen que ha exportat tota la semàntica i molts dels seus rituals cap al món del futbol. Actualment, religió està sent substituïda pel fet esportiu; com apunta Augé: "L'esport està convertint-se en una nova religió sense que

---

¹ PUIG, Núria, "Esport i societat a Catalunya", dins *L'Associacionisme i l'Esport*, Editat per la Secretaria General de l'Esport, pàgs. 251-264, Barcelona, Secretaria General de l'Esport, 1995.

ens n'estiguem adonant".² Els fidels que fa uns anys omplien les esglésies han canviat l'escenari de culte per rendir-se a noves divinitats extretes del món de l'esport. Tal com comenta Alejandro Verón, un dels fundadors de l'anomenada Església maradoniana: "Tenemos un Dios de la razón, que es Cristo, y un Dios del corazón, que es Diego."³ En els darrers anys, el futbol s'ha convertit en un fenomen de dimensions gegantines i planetàries, ha esdevingut un dels signes de la societat contemporània; un esdeveniment que des de feia un temps havia reclamat la meua atenció intel·lectual, no només pel fet de tenir aquesta presència un pes tan important en la nostra realitat, sinó per les innumerables connotacions intrínseques d'aquest fenomen esportiu amb el món del sagrat amb el qual actualment convergeix. És així, doncs, que ens apunta Desmond Morris: "Muchas personas han comparado el fútbol con una orden religiosa y han caricaturizado a los hinchas como equivalentes a los fanáticos religiosos".⁴ Com comentava anteriorment, el fet de gaudir d'una formació religiosa cristiana i també de ser un amant del futbol (no sols un seguidor, sinó un professional de la pedagogia esportiva), han estat motivacions suficients per engegar amb molt entusiasme aquest estudi.

El fet esportiu i l'intel·lectual havien estat separats durant molt de temps, a diferència d'altres països on es conjuminaven ambdues realitats. Les aportacions de Coubertin i d'intel·lectuals de prestigi com Albert Camus⁵ hi havien atorgat un toc de distinció, aconseguint destacar la importància de la cultura esportiva pels beneficis socials i morals que comportaven. Som i vivim en un país on l'esport, des d'un bon començament, va arrelar en diversos sectors de la població, gaudint d'una gran acceptació entre els ciutadans. Així, escriptors de la talla de Josep Pla han plasmat en la seva obra assajos sobre l'abast d'aquest fenomen social. En el terreny científic, han

---

² A OSÚA, Jordi, *Esport i religió, una aproximació fenomenològica*, Fundació Joan Maragall (cristianisme i cultura) , Editorial Claret, Barcelona, 2009, pàg. 3.

³ GÖLTENBOTH, Natalia, "Creo en Diego, futbolista todopoderos", a la revista *Goethe-Institut*, pàg. 52, 2006.

⁴ MORRIS, Desmond, *El deporte rey ritual y fascinación por el fútbol*, Editorial Argós Vergara, Madrid 1982, pàg. 18.

⁵ Albert Camus havia comentat durant els seus dies d'estudiant: "El deporte era la principal ocupación de todos nosotros y siguió siendo la mía por espacio de mucho tiempo. Con ello fue donde tuve mi única lección de ética" , a la revista *Citius, altius, fortius*, vol. VI, fasc. 4, Madrid, 1964, pàg. 457.

sorgit figures destacades com ara l'eminent metge i psiquiatre Emili Mira, considerat un dels precursors de la psicologia esportiva; però la foscor de l'època de dictadura va convertir l'esport en un vehicle de transmissió dels ideals feixistes. No va ser fins als anys vuitanta que les autoritats intel·lectuals i altres persones influents van començar els seus treballs en defensa de les pràctiques esportives i de la seva importància dins del camp de la pedagogia, la sociologia, la psicologia o l'antropologia. En temps anteriors, hi havia una tendència bastant estesa de concebre en el fenomen esportiu una activitat poc digna culturalment; predominava el pensament de considerar-lo qualitativament menys important que d'altres produccions culturals. És evident que el futbol és una realitat palpitant en el nostre temps, capaç de mobilitzar les masses. L'última celebració del FC Barcelona, sense anar més lluny, va aplegar un milió de persones als carrers de la ciutat. També és una realitat que ingressa en molt àmbits de la vida, fins i tot l'econòmica (recordem que les victòries han fet augmentar el PIB d'alguns països)⁶ i també social, ja que no hi cap racó del món on no es faci ressò dels èxits o dels esdeveniments que envolten les grans figures mundials. El turisme futbolístic ha esdevingut igualment un fet sorprenent; les visites a museus dels clubs més importants s'han convertit en un recorregut cultural obligatori. Així, el museu del FC Barcelona s'ha convertit en l'entitat cultural més visitada; podem dir el mateix de ciutats com Liverpool o Manchester.

Donats aquests condicionants, el nostre treball pretén abordar també la cara més fosca d'aquest esport, tot relacionant-ho i comparant-ho amb el missatge que l'axiologia cristiana primitiva va voler estendre. Estem submergits dins d'una societat capitalista de consum; les icones futbolístiques s'han convertit en un model a imitar, i sovint ens presenten un model de vida contradictori amb allò que creiem que haurien de representar, tot alimentat des del món de la publicitat, que ha trobat en aquest esport una gran font d'ingressos econòmics. Françoise Brunne comenta: "El futbol no hauria d'estar mai contaminat per la comercialització i els aspectes econòmics".⁷ Els diaris més venuts a l'Estat espanyol són aquells dedicats a la premsa esportiva; el sociòleg francès Philippe Baudillon, en relació amb aquest fet, comenta: "El fútbol está notablemente

---

⁶ Fou el cas de França, en guanyar el campionat del món de l'any 1998.

⁷ A SERNA, Justo, *El fútbol o la vida*, Edita Col·legi Major Rector Peset & Departament d' Història Contemporània Universitat de València , 2003, pàg. 47.

implantado en nuestra sociedad desde que ha sido mediatizado, sin los medios de comunicación no sería más que un acontecimiento local".⁸ La puresa del *fair-play*, de la competitivitat entesa des d'un punt de vista terapèutic i lúdic, sembla que estan passant a ocupar un segon pla més discret, deixant de banda tots els valors que comporta la pràctica d'aquest esport. Des de les escoles formatives s'està inculcant una cultura del triomf per sobre de qualsevol altre objectiu. Els joves futbolistes que destaquen des de la infantesa romanen segrestats en mans de representants que van a la recerca del millor contracte. S'està produint un abandó en allò del que realment hauria de ser l'essència formativa esportiva. L'intent d'apropament entre el món esportiu i l'intel·lectual sembla que en els últims anys ha fet un pas endarrere. Són pocs els futbolistes que han accedit als estudis secundaris i superiors; per tant, torna a representar-se el clixé del futbolista incapaç de reflexionar sobre l'activitat que realitza, i molt menys d'optar per les seves inquietuds intel·lectuals. La proposta de l'axiologia cristiana primitiva ens destaca la importància de l'esforç, de la perseverança i del joc net. Són justament en aquests apartats on rau l'essència del nostre treball, la veritable font d'inspiració que ha donat lloc a la culminació d'aquest estudi.

---

⁸ BAUDILLON, Philippe, "Un deporte singular", a *Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid, 2005, pàg. 41.

2- OBJECTIUS

Voldria remarcar els objectius que he intentat anar assolint al llarg d'aquesta tesi. En primer lloc, he intentat recrear l'escenari que va constituir l'essència de l'esport. Grècia, sens dubte, va ser l'embrió de les pràctiques esportives, tot atorgant-hi un paper fonamental en el terreny pedagògic. El mateix Plató, a la seva obra *La República*, representant un diàleg amb Glaucó se'n fa ressò comentant: “¿Crees, Glaucón, que la educación en la música y en la gimnasia tiene como finalidad, como algunos piensan, formar una el cuerpo y otra el alma?”⁹. La *paideia* grega va esdevenir un mètode amb el qual el jove grec adquiria la veritable formació, conjuminant el vessant intel·lectual amb el desenvolupament de l'exercici físic. Tal com argumenta Jaeger: “Se comprende que se hable de fuerza, de salud y de belleza concretamente como las virtudes del cuerpo, comparándolas con las virtudes éticas del alma”.¹⁰

Aquesta articulació del desplegament històric de l'època clàssica tindrà com a segona fase del meu estudi analitzar l'intent de penetració de la cultura hel·lenística dins del poble jueu. Per tant, establirem una relació entre el món esportiu clàssic i la gènesi del cristianisme, un paradigma religiós derivat de la cultura i de la mateixa religió jueva. Com comenta Vilanou, s'accepta des d'una perspectiva històrica i cultural que la civilització occidental “ha tenido dos grandes progenitores, uno pagano (el mundo helenístico) y otro creyente (judaísmo)”.¹¹ El xoc entre els dos pensaments, entre les dues cultures, va donar lloc no únicament a tota una rebel·lió de caire polític i social, sinó que es va convertir en un fenomen que influiria en la mateixa essència, en la praxi i en la gestació d'una nova concepció del món. Podem parlar de segments diferents dins d'una mateixa recta, fet que culminarà amb la progressiva hel·lenització incloent com a fet clau al nostre treball els valors esportius, aquells que van convertir-se en abanderats d'un nou paradigma vital, d'una nova concepció de la vida i que, de la mà de Pau de Tars, van resseguir el model esportiu clàssic amb vista a la difusió d'un missatge que

---

⁹ PLATÓN, *La República*, Editorial Juventud, Barcelona, 2006, pàgs. 124-125.

¹⁰ JAEGER, Werner, *Paideia, los ideales de la cultura griega*, Fondo de cultura económica, México-Buenos Aires, 1949, pàg. 42.

¹¹ VILANOU, Conrad, "Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria "a priori" pedagógica", a *Cultura hermenéutica y educación*, Edita Universidad Europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàg. 73.

proclamava la igualtat i l'estimació, el proïsme, en un món ple d'incomprensions tant internes com externes. Aquest petit grup, reducte dels seguidors de Jesús, des de la ciutat d'Antioquia va començar una tasca evangelitzadora en què la lluita, el combat i l'esforç van esdevenir conceptes clau, fins a aconseguir una divulgació sense precedents en la història de les religions amb tot un seguit d'aportacions capitals per a la història d'Occident.

Un segon bloc ens introduirà en el llarg camí de la història del futbol, un fenomen aparegut en el paradigma victorià de l'Anglaterra de mitjan i final del segle XIX de la mà del pedagog Thomas Arnold, comptant amb el suport incondicional de l'Església anglicana, que va ser fundadora de molts clubs de futbol i a la vegada defensora de les pràctiques esportives com a mitjà d'allunyament dels vicis que assolaven la maltractada classe treballadora de la incipient societat industrial. La pràctica del futbol va entrar en simbiosi amb el fet religiós, atès que no només salvaguardava els joves dels perills abans esmentats sinó que aquestes pràctiques es van convertir alhora en un excel·lent mecanisme d'evangelització. El component pedagògic d'aquestes pràctiques esportives van reconduir la societat cap a un renaixement de l'axiologia clàssica, en què l'esforç, la lluita, la perseverança i altres valors van considerar-se claus en la formació i en l'educació del jove.

El pensament hel·lenístic va convertir-se en l'embrió i en la font d'inspiració d'una nova religió que s'anava gestant a l'interior d'una sèrie de comunitats posteriorment anomenades cristianes, i que de la mà de Pau de Tars van aconseguir -no sense polèmiques i dificultats- calar en el més profund de l'esperit de l'home tot seguint el mestratge de Jesús de Natzaret, un jueu considerat un revolucionari que va propagar un nou model de vida centrat en la vinguda del regne de Déu i en l'esperança salvífica de la resurrecció. L'apòstol Pau, per molts considerat el primer cristià, va convertir-se en un autèntic difusor d'aquesta nova concepció de la vida i va esdevenir un prolífic escriptor. Les seves epístoles dirigides als primers cristians van emprar una semàntica molt propera a la terminologia esportiva que havia caracteritzat la *paideia*, amb les metàfores esportives. Aquest punt de partença en ajudarà i ens servirà per realitzar un estudi comparatiu entre la proposta pedagògica paulina i els trets del que podríem considerar una nova religió contemporània, el futbol. En paraules de Jordi Osúa: "En el període de modernitat en el qual estem immersos, s'està produint una pèrdua gradual de rellevància

sociocultural del fenomen religiós, fet que contrasta amb l'aparició d'elements propis de l'àmbit religiós en altres institucions culturals, com és el cas de l'esport".¹²

A partir d'aquest apartats estarem en condicions d'extreure conclusions antropològiques, axiològiques i pedagògiques, com l'elaboració d'un codi ètic aplicable al món de la educació d'aquest esport de masses. La tesi vol abordar i extreure el millor de l'axiologia i de la pedagogia de Pau, amb l'objectiu de convertir-se en un model vàlid per a les joves generacions de practicants d'aquest esport. He trobat oportú desplegar un recorregut històric que apunti cap a una direcció pedagògica, per poder extreure'n conclusions relatives al procés educatiu de la persona. D'aquest estudi històric comparatiu se'n desprendran un seguit de valors que a la part final del treball abordarem.

Som plenament conscients que l'univers dels valors canvien i evolucionen al ritme que la societat pretén; com comenta Ricardo Sánchez: "Els valors que acompanyen l'anomenada cultura esportiva no són atemporals ni asocials, sinó que han evolucionat històricament acompanyant les transformacions esdevingudes en la societat, entesa aquesta de manera holística".¹³ El que realment ens preocupa, tal com anteriorment he mencionat, és la manca d'una perspectiva tant axiològica com pedagògica que pugui, en certa manera, regir els destins d'aquest esport, que serveixi de model d'inspiració tant per a practicants com per a educadors. Per això hem intentat rescatar el millor de la *paideia* grega i de l'axiologia paulina, aspecte aquest últim que ha esdevingut de fet l'autèntic fil conductor de la nostra tasca. Els valors de la cultura occidental, que com apunta Vilanou "constituyen un ejemplo de memoria axiologica",¹⁴ deriven de les tradicions que han donat lloc a la nostra accidentada història. L'esport ha de constituir i s'ha de convertir en part important de la formació integral de la persona. Concretament, el futbol ha de constituir una activitat emprenedora i transformadora de valors, s'hi ha de comptar per a l'enriquiment de les nostres vides, ens ha de servir per fer més humana una societat de costums creiem que allunyats de propostes axiològiques vàlides i

---

¹² OSÚA, Jordi, "Desconstructivisme i religió", Universitat Autònoma de Barcelona, Institut Ciències de l'Educació, grup CIRA, Barcelona 2010, pàg. 322.

¹³ SÁNCHEZ Martín, Ricardo, "Cultures esportives i valors socials, una aproximació a la dimensió social de l'esport", a la revista *Apunts*, nº 64, pàgs. 33-45.

¹⁴ VILANOU, Conrad, *Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria "a priori" pedagógica*, pàg. 73.

coherents. En aquest sentit, Joaquín Esteban comenta: “La sociedad capitalista se ha tornado en sociedad de riesgo, lo cual ha trastocado la concepción moderna de la acción social, del orden social y de las fuentes de significación social”.¹⁵

En conclusió, es tracta d’anar observant aquells elements propis del món religiós o sacre que han traspassat el llinar i s’han convertit en elements importants del món profà, concretament del món del futbol. Creiem que tenim l’obligació de reflexionar al voltant d’aquesta ingerència entre el sagrat i el profà, però sens dubte la nostra màxima motivació, el *leitmotiv* al llarg del treball, serà intentar que els valors i la proposta axiològica del cristianisme primitiu, heretats del més pur estil hel·lenista, puguin tornar a reviure en un escenari tan mancat de valors i tan globalitzat com el del món del futbol. Així mateix, pretenem comentar aquells elements ètics i les propostes pedagògiques que es poden desprendre de la praxi educativa. D’aquí el nostre interès a cercar una finalitat educativa en què l’exemple de les metàfores esportives paulines pugui esdevenir una correcta font d’inspiració pedagògica. Vull defensar, mitjançant aquest treball, la qualitat i l’exemple positiu que l’axiologia derivada del cristianisme primitiu podria suposar en la formació dels joves practicants de l’esport del futbol, i també desitjaria que es convertís en un mirall on tots els agents implicats en la pràctica d’aquest esport trobessin un model de referència vàlid.

Així doncs, el fonament del nostre treball considera els següents apartats:

1. La gènesi de l’esport a Grècia, la *paideia* i la seva relació amb Pau de Tars.
2. L’aparició del futbol com un esport nascut en un paradigma pedagògic clàssic.
3. El món dels rituals i la simbologia religiosa al futbol contemporani.
4. L’axiologia paulina i els valors aplicables al futbol modern.

---

¹⁵ ESTEBAN Ortega, Joaquín, "Reflexividad hermenéutica en educación", a *Cultura hermenéutica y educación*, Edita Universidad europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàg. 50.

3- METODOLOGIA

Un cop definits els objectius, ara cal realitzar unes consideracions metodològiques preliminars. La paraula "mètode", entesa des d'una perspectiva etimològica, ens acosta al concepte de "camí vers" o també "a través del camí". Podem definir aquest aspecte com l'estudi o racionalització del mètode, l'explicitació del model teòric seguit; també tracta d'estudiar quin enfocament donem als problemes, buscant sempre les respostes. Tota ciència ha de disposar d'un seguit de mètodes per tal de trobar solució als problemes plantejats, una legitimació epistemològica. En el nostre cas, tenint en compte la natura de la temàtica tractada, haurem de seguir una perspectiva metodològica hermenèutica que ens pot ajudar a la correcta interpretació de les cites bíbliques i d'aquelles referides a l'aspecte pedagògic.

Hi ha diverses perspectives metodològiques, de les quals vull fer una breu referència abans d'entrar en l'estudi del nostre procés metodològic. L'existència d'una metodologia basada en el positivisme implicaria cercar els fets i les causes dels fenòmens, desmarcar-se dels nostres estats subjectius; un tret que, com més endavant veurem en l'estudi de l'hermenèutica bíblica, ens allunyaria d'una veritable comprensió dels textos i de les cites esmentades al nostre treball. Una segona metodologia a la qual vull referir-me és la fenomenologia; probablement la utilització d'aquest mètode deixaria al marge certs components d'objectivitat que són necessaris per a una correcta comprensió.

En la nostra tesi restarem al marge d'una metodologia empírica positivista. No podem treballar a partir d'esdeveniments o de dades quantitatives; és del tot impossible que les conclusions en el terreny de les ciències humanes ens atorguin una veritat objectiva, unívoca i validable. Els valors pedagògics no pertanyen a l'esfera dels fets ni al món que pretenem explicitar, transcendeixen el món fàctic; per tant, haurem de buscar una via epistemològica de caire més qualitatiu. Ens mantindrem al marge de l'exclusivisme positivista. Assumim, *de facto*, que la base epistemològica en el nostre treball està basada en un model hermenèutic; els textos que citem al treball esdevenen un intent d'extreure'n un sentit compatible i coherent. Són textos que versen bàsicament sobre fets i creences documentades històricament; m'agradaria pensar, aquí, que el text és un laboratori de l'imaginari mitjançant el qual es forma la nostra personalitat. Hem intentat

fer de l'hermenèutica un tipus d'art; no podem oblidar que aquesta forma part de la nostra essència cultural. La convergència del pensament filosòfic clàssic amb la tradició jueva cristiana ens ha d'ajudar a fer-nos conscients de les nostres possibilitats reals de comprendre. D'aquestes dificultats derivaran els problemes hermenèutics; la nostra tesi ens obliga a intentar evitar les contradiccions a l'hora de la interpretació.

També hem de prendre consciència que la nostra comprensió de la realitat ha de sorgir del cercle hermenèutic, fet que ens proporcionarà una obertura de significats. Hem de ser capaços d'interpretar correctament els esdeveniments de la vida i de la societat i analitzar les seves mancances, una característica que podrem assolir mitjançant el procés d'interpretació històrica. Com apunta Heidegger, sempre "compremem a partir d'una comprensió", un tret que fa de la precomprensió un pressupòsit indispensable. Aquesta precomprensió es troba determinada per la nostra comprensió del món; ho apunta Turró: "L'home és l'únic ésser que existeix comprenent-se, que només compremem un pensament emparaulat".¹⁶ La tradició hermenèutica, entesa com a disciplina que versa sobre la tècnica d'interpretar textos, donarà cos a la nostra tasca investigadora. La paraula *hêrmeneuin* -un verb- té tres significats: exposar, explicar o interpretar i traduir. D'aquí podem concloure que el traductor ha de tenir una habilitat atorgada per la seva maduresa en allò que treballa o vol investigar; ho considerem decisiu per tal d'aconseguir una certa riquesa i maduresa de la nostra personalitat. Tota comprensió és sempre interpretació, fet que ens durà a submergir-nos en un món sense final, ja que ens situarà en una perspectiva oberta a noves interpretacions. Recordem que la mitologia clàssica ens parla d'Hermes com d'aquell que actuava de missatger entre els homes i els déus. En el nostre treball, centrarem la interpretació en l'anàlisi de textos propis de la religió, un aspecte que necessàriament ens obligarà a endinsar-nos en el terreny de l'exegesi bíblica. Això comportarà una tasca apassionant de la qual, sens dubte, podrem extreure conclusions definitives. Com apuntaré més endavant, la interpretació d'aquests textos ens permetrà la possibilitat d'establir un "dialogar" amb ells i comprendre'ls com a resposta a les nostres preguntes.

---

¹⁶ TURRÓ, Guillem, *Humanisme i esport: proposta d'una axiologia pedagògica*, tesi doctoral del Departament de Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, 2010, pàg. 15.

En l'anàlisi dels textos, hem de partir d'un model teòric compost per dos tipus de sabers: el saber explicatiu i el saber comprensiu. Quant al saber explicatiu -o de manera resumida, la formulació de la qüestió de què és explicar- hauríem de dir que es tracta de donar raó de les manifestacions particulars i reconduir-les a lleis universals. Pel que fa al saber comprensiu, aquest ens obligarà a captar el que és particular en el seu sentit, la seva significació prèvia. Tot coneixement és creació de sentit i la veritat hermenèutica és subjectiva, perquè ha de ser interpretada i reflexionada des de la nostra posició. És en aquests apartats on ens podem trobar amb la dificultat de l'existència d'un dualisme entre les ciències de la natura i les ciències de l'esperit, sobre les quals Dilthey comenta: "Són les captades per les vivències,"¹⁷ introduint-nos en el món de les relacions entre els individus i en tots aquells fets que giren al voltant de l'ésser humà. Això ens obligarà a una comprensió de les objectivacions de l'esperit.

Les ciències de la natura, per contra, són aquelles que fan referència a fenòmens externs a l'home, a una experiència externa de fets materials. Queda clar que, donades les característiques del nostre treball, ens hem de basar en l'hermenèutica pròpia de les ciències humanes, en aquelles que tracten de la vida interna dels éssers humans o de les expressions de la vida externa incorporades històricament als productes de la natura. Es fa necessari, doncs, l'aplicació del principi de la interpretació i de la comprensió, aquesta última referida als fets històrics; una característica que ens obligarà a introduir-nos necessàriament en el món de la tradició, la qual cosa provocarà un intercanvi entre dos marcs de referència culturals diferents. Dilthey va intentar fonamentar la ciència de l'esperit sense oblidar la seva dimensió moral; així, l'hermenèutica haurà de convertir-se en el nostre model particular de coneixement de les produccions històriques i culturals sorgides de l'esperit humà.

L'hermenèutica es presenta com un mètode de descobriment que ha de complementar la investigació empírica, de manera que la reconstrucció d'una situació històrica o social ens exigeixi reviure les experiències humanes. La praxi hermenèutica ens obligarà, també, a interpretar manifestacions i objectivacions de la vida humana. El passat i el present es poden vincular mitjançant un relat escrit en clau hermenèutica. Comprendre els textos dels passats ens pot ajudar a comprendre el present, amb vista a vetllar, o, si

---

¹⁷ VVAA, *La interpretació de la Bíblia en l'Església*, Editorial Claret, Barcelona, 1994, pàg. 77.

s'escau, a millorar la formació integral de la persona, una manera de protegir els valors de la cultura i de la humanitat. Al nostre treball entenem que la realitat de l'esperit del cristianisme pot manifestar-se de manera clara en l'esport del futbol. D'aquesta manera, podem aconseguir presentar les bases d'un model de vida i una proposta pedagògica en què prevalguin els valors espirituals enfront dels valors que la societat contemporània consumista ens vol transmetre.

És important ressaltar que la dimensió espiritual de l'existència només pot comprendre's des d'un punt de vista històric. Som hereus de tots aquells que han cregut que la comprensió del món dels valors s'ha d'efectuar mitjançant una interpretació de la cultura; per tant, la història és condició de la tasca hermenèutica. Tota comprensió d'allò individual està condicionada per una comprensió de la totalitat; comprendre això significa captar les relacions entre el tot i les parts. L'hermenèutica tindrà sentit en la mesura que haurà de fomentar la relació entre la totalitat i la individualitat, o el que és el mateix, entre el text i el context, intentant no caure en postures subjectives. Només es pot comprendre la realitat des de l'escenari hermenèutic. Com diu Marqués: "La relació vital amb la cosa de què tracta el text pren la forma d'una precomprensió"¹⁸ ; una precomprensió determinada per la nostra comprensió del món. Interpretar un text significa comprendre'l donant resposta a les nostres preguntes. L'hermenèutica ens ensenya que només podem comprendre les coses que tenen sentit; aquesta és la seva veritat, i ens pot ajudar en la nostra praxi vital. El textos esdevenen una mediació per comprendre'ns a nosaltres mateixos i s'han d'incorporar a la nostra praxi personal.

Fetes aquestes consideracions sobre l'aproximació metodològica, podem estructurar el nostre procés investigador en diverses fases heurístiques:

- . Plantejament de la investigació
- . Elaboració de la hipòtesi
- . Selecció de les fonts
- . Anàlisi de la documentació
- . Verificació de la hipòtesi

---

¹⁸ VVAA , *Conceptos fundamentales de pastoral*, Editorial cristiandad, Madrid, 1983, pàg., 412.

. Construcció de la síntesi explicativa

Quant a l'elaboració de la hipòtesi, no cal oferir tota una relació de fets històrics perquè cal fer intel·ligibles les línies que orienten la investigació. Donada la complexitat de la temàtica presentada, la hipòtesi serà una proposició general que només es podrà verificar en algun dels seus apartats. És necessari explicitar qüestions que ens permetin interpretar les dades; són propostes per tal d'orientar la nostra tasca, però cal la formulació d'un punt de partença, una teoria inicial que al llarg del treball haurem d'anar contrastant. Els instruments utilitzats ens han de permetre verificar-la comptant amb l'ajut dels instruments metodològics i documentals disponibles.

Un segon pas serà la recollida de les fonts. Donat el caire del treball, en el nostre cas recaurà en la consulta de textos relacionats amb la temàtica general de l'estudi. Per Turró, es consideren fonts "tot allò que ens dona notícia d'una determinada realitat".¹⁹ Són un nexa d'unió entre l'investigador i l'àmbit que tracta d'estudiar, un mitjà per ajudar a la comprensió del que es vol estudiar; un material que donarà forma a la nostra exposició, i aquest és un tret fonamental ja que intentarà donar resposta a les expectatives teòriques. En el cas del nostre estudi, crec que la bibliografia emprada ens atorga certa seguretat en el fet d'haver pogut elaborar un cos sòlid. La *noesis*²⁰ també ha estat d'utilitat en el desenvolupament d'una realitat pedagògica que va més enllà dels mateixos textos. Dels extrems de la Bíblia en faré una aproximació hermenèutica més profunda i acurada; han de ser testimonis que ens ajudin en el descobriment d'una realitat pedagògica i moral més enllà d'ells. A partir d'aquí, haurem d'iniciar un procés de verificació de la hipòtesi tenint sempre en compte que les informacions s'adeqüin a la finalitat plantejada; es requereix per tant una recerca de màxima fiabilitat.

---

¹⁹ TURRÓ, Guillem, *Humanisme i esport: proposta d'una axiologia pedagògica*, tesi doctoral del Departament de Teoria i Història de la Educació, Universitat de Barcelona, abril 2010, pàg. 17.

²⁰ Entès com que el dinamisme de les persones enfront de certs esdeveniments pot ajudar a comprendre millor la realitat.

Sens dubte, l'essència de la investigació rau en la fase d'explicació i d'interpretació, en el moment de verificar i confirmar la hipòtesi. Per aconseguir-ho, haurem d'emprar criteris qualitatius més propers a l'hermenèutica que ens permetin arribar a una construcció teòrica superior. La tasca investigadora ens ha de conduir al terreny de la subjectivitat individual; en el nostre treball, ens veiem obligats a delimitar un sector de la realitat i aprofundir en determinats processos que s'hi desenvolupen. Posteriorment haurem d'integrar-hi les idees explicades.

La pedagogia esdevindrà un punt fonamental en la nostra tesi, pel fet que no sols ha de suposar una reflexió dels aspectes de l'educació, sinó que ens ha d'orientar i servir d'ajuda en la tasca (en el nostre cas concret de l'educador esportiu). El fil conductor que orientarà i guiarà la nostra tasca consistirà en la comprensió del fet esportiu i futbolístic, prenent com a model mimètic la concepció axiològica paulina, l'estudi dels valors que el cristianisme primitiu va generar al si de les primeres comunitats. La nostra consciència reflexiva ha de partir del convenciment que existeix l'humanisme quan intentem inculcar dins d'aquest món del futbol els valors essencials que van caracteritzar, com he dit anteriorment, el fet cristià. Una comparació de dos paradigmes o esdeveniments tan diferenciats no vol dir, en cap cas, que siguin oposats. L'estudi comparatiu ens ha de demostrar que el vessant pedagògic del món del futbol necessita en aquests moments aportacions extretes del missatge epistolar paulí.

El nostre treball, per tant, ha de considerar l'educació com a element clau, ha de ser una reflexió sobre els principis teòrics de la pedagogia esportiva tenint en compte que el que veritablement ens mou són els interessos de la persona. És un treball teòric que vol estar directament relacionat amb la praxi educativa. En la mateixa essència de l'educació hi ha trets tant de l'experiència com dels que provenen del món del pensament i de les idees. Tots aquests condicionants ens han de conduir tant a una reflexió com a una acció. No podem caure en l'error d'anar a parar al terreny de l'especulació teòrica, ja que pretenem que el nostre treball pugui ser aplicat a la praxi, en el dia a dia. Volem lluitar a favor de la defensa d'una proposta que afavoreixi les condicions d'un àmbit de tanta rellevància social com és el del món del futbol contemporani. Tampoc no podem fragmentar una realitat humana que ens allunyi dels nostres objectius reals. Coneixem i som conscients de les nostres limitacions i de la dificultat d'anar contracorrent d'un model instaurat. La veritable pretensió és arribar a la consciència d'aquells que tenen alguna responsabilitat; els hem de fer comprendre que educació i futbol han d'anar

sempre units; un fet que, donats els condicionants actuals, ens obligarà a realitzar un esforç semblant a l'exemple que comentava Herder quan va afirmar: "El ser humano con mucho esfuerzo aprendió a caminar derecho; cuando logró pasearse se convirtió en el *homo erectus*, el cual de ahí en adelante quería ser el dueño del mundo."²¹

Origen de la qüestió hermenèutica del nostre treball

El llibre anomenat Bíblia amaga tot un arsenal de gèneres i formes literàries; també crida l'atenció la diversitat de matisos que els diferencia, les seves peculiaritats per captar i expressar la realitat. Antigament, només es feia referència a tres gèneres literaris: els llibres històrics, els llibres profètics i els llibres didàctics. Sens dubte, van ser els llibres històrics els que van penetrar en la consciència cristiana amb una proporció desmesurada. D'aquesta manera, la Bíblia va quedar reduïda a història bíblica o història sagrada, sense tenir en compte les intencions dels diversos escriptors ni tampoc el fet que la història de la Bíblia, com ens apunta Lohfink, "no pretende siempre consignar hechos históricamente constatables".²²

Actualment no es pot concebre una exposició del pensament bíblic que deixi al marge la varietat i la multitud de les formes i dels gèneres literaris bíblics. Qui pretengui descriure una forma literària estereotipada no pot limitar-se a l'estructura externa de les formes en qüestió. S'han de plantejar altres interpretacions, com per exemple esbrinar quin tipus de llenguatge amaguen les formes a descriure, o amb quina intenció pretenen donar una notícia o volen narrar algun fet, com ens volen instruir o predicar, exhortar o ocupar, narrar o manifestar una condició de la seva fe. Segons la diversitat d'intencions, hi ha diversitat de formes i de gèneres literaris. Possiblement, els textos no reflecteixin en la seva estructura externa la intenció fonamental; només un estudi acurat ho pot fer palès. És insuficient acontentar-se amb simples descripcions de les lleis externes d'un determinat gènere literari; ens hem de preguntar necessàriament per la intenció profunda que conté. Aquest apartat serà un tret decisiu per a una correcta interpretació i lectura del text. En el nostre estudi tractarem sempre d'endevinar la intenció, el propòsit cercat en la forma del llenguatge escollit. Va ser a partir del Renaixement, amb l'avenç de les tècniques filològiques, que es va propiciar una relectura dels textos originals de la

---

²¹ HÜRLIMANN, Thomas, a la revista *Goethe-Institut*, 2004, pàg. 70.

²² LOHFINK, Gerhard, *Ahora entiendo la Biblia*, Editorial San Pablo, Madrid, 1977, pàg.84.

Bíblia amb el propòsit, com comenta Garcia Amilburu, “de retirar las interpretaciones superpuestas que podrían dificultar la comprensión de su sentido original”.²³ Un cop mencionades les característiques de la descripció de les formes estereotipades del llenguatge dels textos bíblics i la seva intenció literària, ens cal ara mencionar que per comprendre bé hem d’entendre el significat de la crítica de les formes. Aquí és d’obligat compliment fer referència, per l’estudi d’aquest concepte, a l’exegeta Hermann Gunkel, que va encunyar l’expressió *sitz im leben*.²⁴ Gunkel va introduir la crítica de les formes com un mètode d’estudi de les modernes ciències bíbliques, un treball que va ser continuat per Martin Dibelius. Va defensar la tesi que els textos bíblics eren objecte de la tradició i servien d’exemple de predicació abans que fossin incorporats a un Evangeli. Gunkel va anomenar paradigma (narració d’un exemple) aquestes formes de narracions instructives. Malgrat les crítiques rebudes, s’escau la possibilitat que la primitiva predicació cristiana fos efectivament el *sitz im leben*, el context històric existencial d’aquest tipus de narracions. El fet que la Bíblia contingui textos de molts segles, de diversos autors que pertanyen a diferents gèneres literaris i molt variats, fa que sigui necessari, amb l’objectiu d’explicitar els tipus de textos que citem al nostre treball, fer-ne un breu esquema.

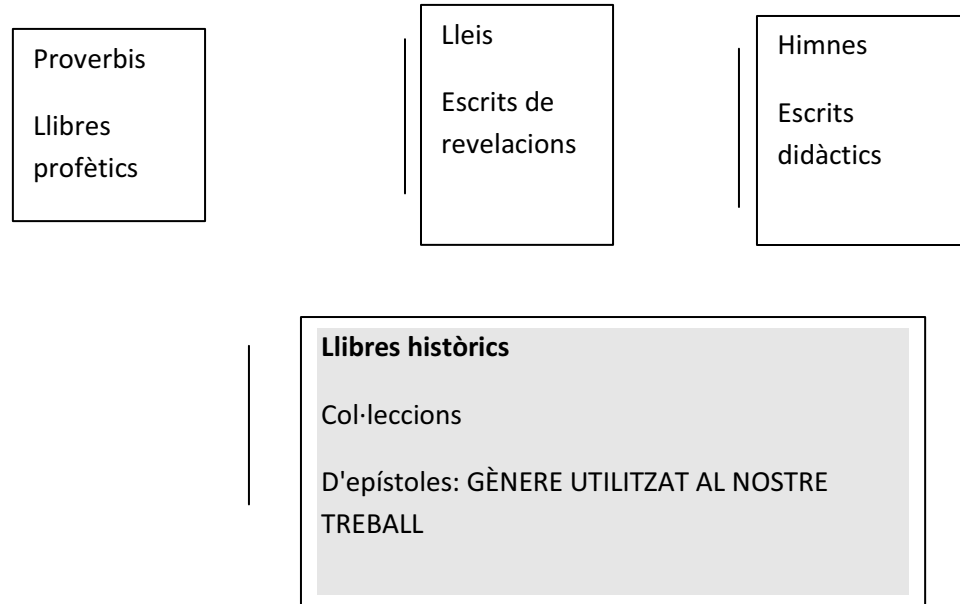
---

²³ GARCÍA Amilburu, *La cultura como texto. Hermenéutica y educación*, Edita Universidad europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàg. 106.

²⁴ "El context històric existencial", a LOHFINK, Gerhard, *op.cit.*, pàg. 53.

EVANGELIS (composició i tipus de gèneres)

Factors a tenir en compte de l'hermenèutica bíblica i pedagògica en el nostre estudi

1. El progrés de l'exegesi bíblica sota el signe d'una orientació positiva-historicista que va adonar-se de l'estructura kerigmàtica de nombrosos textos bíblics. Aquests no pretenen tenir un caire només informatiu, sinó que volen situar l'oient davant d'una situació que l'interpel·li i el faci prendre una decisió.
2. La crisi modernista en el camp del catolicisme va suscitar una reflexió sobre els límits d'una suposada ciència històrica.
3. La paulatina penetració del pensament filosòfic modern s'ha convertit en un fet que ha donat lloc als plantejaments hermenèutics dins del camp de la teologia. Recordem que l'hermenèutica és la tècnica i l'art de la interpretació textual; des de l'antiguitat s'ha exercit una activitat interpretativa que inclou les de caire mític, religiós i teològic.

Actualment som presoners d'una concepció naturalista. L'home és una cosa entre les coses. La passivitat del subjecte davant dels esdeveniments que succeeixen al seu voltant atorga aquest component objectiu a la visió o concepció naturalista. Kant va ser el primer que va entendre que això no era així, ja que l'actitud de l'home davant del món podia dependre moltes coses. No existia només un món del coneixement (l'anomenada *gnosis*) sinó un món més emocional, que pel filòsof podríem valorar i

estudiar o també avorrir, tot depenent de la nostra actitud davant d'aquell. Així, n'adoptarem una o una altra. Aquesta actitud dinàmica de l'home Kant la va anomenar *noesis* i va esdevenir una nova visió que va permetre afirmar que el subjecte podia intervenir, mitjançant els seus interessos o projectes, en l'emmotllament d'aquest món, en fer-lo més ètic o més estètic. També s'havia de tenir en compte l'experiència dels fets del passat, que condicionaven sens dubte la pròpia interpretació de la realitat. Kant pensava que l'home s'havia d'obrir a una realitat; no és només un "ser", sinó que és un "estic aquí", un tret que les coses i els objectes no tenen atès que aquests només podem qualificar-los de "són", com a quelcom inamovible i intranscendent. L'home "és" perquè comprèn un fet que atorga sentit a la seva vida, un fet sense el qual no existiria la vida. Quan parlem d'hermenèutica, en certa manera ens estem fent ressò de la lucidesa de l'home. Com diu Marqués: "En la comprensió rau una comprensió de l'existència".²⁵

La interpretació dels textos ens ha d'ajudar a la comprensió de nosaltres mateixos i també a la del món que ens envolta. Si ho fem des d'una òptica naturalista se'n derivarà una visió molt particular del món, ja que l'objectivitat ens allunyarà de poder comptar amb la nostra sensibilitat i els nostres interessos, de forma semblant a un morir interior i a una renúncia a les nostres experiències. Una correcta actitud hermenèutica ens ha de dur, mitjançant el nostre treball, a desvetllar un interès per uns esdeveniments i uns fets. Hem intentat abordar-los amb una dedicació total; d'aquesta manera s'han convertit en una peça clau per a la nostra construcció personal, ja que els textos estudiats i citats s'han d'integrar, s'ha de parlar d'ells, fet del qual sorgeix una nova integració, si escau, més profunda. Per tant, ha estat del tot necessària l'existència d'una precomprensió del text, una acceptació de la dimensió dinàmica de la persona, fet que ens permetrà arribar a la comprensió, una dimensió que com a investigador necessito cercar. No podríem tenir cap tipus de comprensió si abans no es donés una precomprensió: "La autocomprensió del sujeto es precomprensió del objeto y la comprensión del objeto es nueva autocomprensió del sujeto";²⁶ després caldrà necessàriament la seva interpretació.

---

²⁵ VVAA, *Conceptos fundamentales de pastoral*, pàg. 415.

²⁶ Ídem, pàg. 417.

Les tesis hermenèutiques de Bultmann s'han convertit en el model seguit al llarg del nostre treball. És important fer-ne una petita valoració. En primer lloc, cal comentar que l'exegesi dels escrits bíblics s'ha d'abordar sense cap tipus de prejudici. Com a investigador m'he vist obligat a deixar al marge les meves opcions preconcebudes, però sense que desaparegués la subjectivitat. La història de la literatura, exegètica o pedagògica, l'hem d'entendre com un procés en el qual participen en igual mesura l'autor, l'obra i el públic. Per tant podem parlar d'una activitat productiva, receptiva i comunicativa, fent bon ús del que Vaccarili, al seu estudi sobre hermenèutica i educació, ens apunta sobre aquests aspectes: "El momento de la comunicación como condición de la comprensión del sentido ha de hacer de mediadora entre los dos polos de la producción y de la recepción".²⁷

Ha estat molt important al llarg del treball tenir consciència d'aquesta subjectivitat, perquè m'ha ajudat a desprendre'm dels prejudicis. També, el nostre objecte d'estudi, en estar englobat dins d'una investigació historicocrítica, ens ha obligat a fer l'exegesi amb uns determinats pressupostos. Hem comentat anteriorment la necessitat d'abandonar els prejudicis, però no pas una correcta metodologia en la qual han de tenir cabuda els fets de la història natural i els fets de la pròpia història humana, allò que anomenarem *noesis*. El distanciament respecte dels textos i el seu món és un tret característic dels mètodes científics, un aspecte allunyat dels nostres interessos.

Un punt important ha estat l'intent d'establir un vincle vital amb el món del text, generar una relació de pertinença basada en l'interès personal, és a dir, la precomprensió. S'ha de tenir en compte que la Bíblia té una estructura kerigmàtica, ja que pretén posar l'oient davant d'un contingut de veritats que l'interpel·lin i no pas que augmentin el seu bagatge informatiu. La "*res de qua agitur*" de la Bíblia i de tot el missatge cristià és l'acció de Déu, allò que Déu ha fet per nosaltres. Cal que l'intèrpret, en el nostre cas un creient, hagi d'esdevenir intèrpret i tingui una precomprensió de l'acció de Déu. Bultman, sobre això, va comentar: "Todo hombre que tenga la lucidez suficiente para darse cuenta de la propia existencia y de sus condiciones, tiene por ese mismo hecho aquella precomprensión de Dios que es indispensable para la comprensión

---

²⁷ VACCARILI, Anna, "Por una hermenéutica educativa a través de la literatura en los diversos contextos culturales del planeta", a *Cultura hermenéutica y educación*, Edita Universidad europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàg. 135.

del mensaje cristiano".²⁸ És necessari per tant, per comprendre els textos bíblics, no desprendre's de les nostres pròpies vivències, i menys encara de les nostres experiències prèvies; així, definitivament, no convertirem el pressuposat en prejudici.

El gran valor hermenèutic de la lectura dels textos queda manifestada en el fet que permet un distanciament crític enfront de la tradició cultural pròpia, mostrant les restriccions d'aquesta i sent d'utilitat en la possibilitat de descobrir altres formes de vida peculiars en tradicions desconegudes. Vaccarili, al seu estudi sobre hermenèutica i educació, anima el lector a explorar els possibles marges laterals de l'experiència. Les nostres precompresions han estat obertes, evitant d'aquesta manera els prejudicis. Si com a investigador hagués fet de la meva precompresió una comprensió definitiva, no hagués estat possible d'establir un diàleg amb el text; n'evitaria la interpel·lació, impedit la possibilitat de prendre qualsevol decisió. Certament, la comprensió dels textos mai no podrà ser definitiva; per tant, s'ha de restar obert. La mateixa estructura circular de l'enteniment humà fa que una cosa hagi de ser reconquerida novament; d'aquesta manera sorgeix la possibilitat d'una renovació. La nova hermenèutica representada per la figura de Gerard Ebeling ens parla d'hermenèutica en tant que és doctrina de la comprensió; és doctrina de la paraula. D'aquí que l'hermenèutica teològica, en tant que doctrina de la comprensió de la paraula de Déu, serà una doctrina de la paraula de Déu entesa no únicament com la lletra d'uns textos (difusió), sinó com quelcom dinàmic, com un esdeveniment, una il·luminació de la nostra realitat humana per mitjà d'una paraula, que pel fet de venir de Déu no serà diferent d'un altre tipus de paraula ja que té les mateixes estructures. Ser cristià consisteix a reconèixer en les Escriptures la font decisiva; si aquestes són escoltades mitjançant una actitud de fe ens concedeixen llibertat i il·luminen la nostra realitat.

---

²⁸ A VVAA, *Conceptos fundamentales de la pastoral*, pàg. 420.

1- Perspectives modernes

Tenint en compte la distància cultural entre el món del segle I i l'època actual, desitjós que l'escriptura i l'home arribin a una autèntica simbiosi, Bultmann va insistir molt en la necessària precomprensió a tota comprensió, i va elaborar la teoria de la interpretació existencial dels escrits del Nou Testament, tot fonamentant-los en els pensaments de Heidegger. Bultmann va afirmar que l'exegesi d'un text bíblic no era possible sense l'existència d'uns pressupòsits que dirigeixin la comprensió. La precomprensió (*Volverständnis*) es fonamentava en una relació vital (*Lebensverhältnis*) de l'interpret amb la cosa de què parlava el text; per tal d'evitar el subjectivisme, calia que la precomprensió es deixés aprofundir i enriquir, fins i tot modificar i corregir per allò de què parlava el text. Gadamer va subratllar igualment la distància històrica entre el text i el seu intèrpret,²⁹ desenvolupant la teoria del cercle hermenèutic; les anticipacions i les preconcepcions que marquen la nostra comprensió provenen de la tradició que ens concerneix. Aquesta consisteix en un conjunt de dades històriques i culturals que constitueixen el nostre context vital, el nostre horitzó de comprensió: “un alegato a favor de una cultura de la memoria, de una cultura que pretende rescatar del olvido la tradición cultural que se inicia en Jerusalén”.³⁰ L'intèrpret, en aquest cas l'autor del treball, ha d'entrar en diàleg amb la realitat de la qual tracta el text. La comprensió s'operarà en la fusió dels nous horitzons del text i del seu autor, un fet que no és possible si no hi ha una pertinença, una afinitat entre l'intèrpret i el seu objecte. L'hermenèutica és un procés dialèctic: la comprensió d'un text és sempre en si mateixa una comprensió més àmplia.

Queda clar, davant d'aquestes premisses, que haurem d'adoptar un distanciament amb el text, perquè un cop produït aquest pren certa autonomia en relació amb el seu autor. Com diu Ricoeur: “Comença una carrera de sentit”.³¹ També es donarà una altra distància entre el text i els lectors successius, ja que aquests hauran de respectar el món

---

²⁹ VVAA, *La interpretació de la Bíblia en l'Església*, pàg. 78.

³⁰ VILANOU, Conrad, *Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria, "a priori" pedagógico*, pàg. 74.

³¹ VVAA, *La interpretació de la Bíblia en l'Església*, pàg. 78.

del text i la seva alteritat. Els mètodes d'anàlisi literària i històrica són, doncs, necessaris a la interpretació. Tanmateix, el sentit d'un text només pot ser donat plenament si és actualitzat en la vivència dels lectors, que se l'apropien. D'aquesta manera, aquests són cridats a extreure'n situacions noves, sempre en la línia del sentit fonamental indicat pel text.

El coneixement bíblic no s'ha d'aturar en el llenguatge, ha de tendir a assolir la realitat de la qual parla el text. El llenguatge religiós de la Bíblia és un llenguatge simbòlic que fa pensar que apunta a una realitat transcendent, i que al mateix temps desvetlla la persona humana a la dimensió profunda del seu ésser. Apunta Paul Ricoeur: “una estructura de significado en la que un significado primario y literal designa, además, otro significado que es indirecto, figurado y secundario y que puede ser aprehendido sólo a través del primero”.³² La Bíblia és paraula de Déu per a totes les èpoques; per tant, no podem deixar de banda una teoria hermenèutica que permeti d'incorporar els mètodes de crítica literària i històrica en un model d'interpretació més àmplia.

En el nostre treball hem de ser capaços de superar la línia del temps que marca els destinataris dels primers textos bíblics i la nostra època contemporània. La finalitat és alimentar la vida de fe dels cristians; per tant, hem d'actualitzar correctament els missatges dels textos. El fonament d'aquesta necessitat rau en la mateixa Bíblia i en la història de la seva interpretació. Hem de ser conscients que el conjunt d'enunciats del Nou Testament han estat producte d'un llarg procés de reinterpretació dels fets que el van originar, amb la vida que posteriorment es va desenvolupar al si de les comunitats cristianes. El mètode hermenèutic ha estat observat amb un cert recel per temor que pogués conduir cap a un cert relativisme, a l'escepticisme; fins i tot, a l'agnosticisme. L'acceptació d'aquesta metodologia no implica de cap manera el fet d'acceptar que la realitat estigui mancada d'existència i de significat propis, amb independència de l'acte interpretatiu ni d'allò interpretat, com tampoc el fet que no es pugui assolir un veritable coneixement de la realitat.

No podem, en el nostre estudi, deixar de destacar la importància de les aportacions de la memòria. Com comenta Vilanou: “Desde aquí la aportación del humanismo occidental, o si se quiere, la misma historia de Occidente, constituye una especie de a priori

---

³² Citat a GARCÍA AMILBURU, María, *op.cit.*, pàg. 112.

pedagógico a manera de condición de posibilidad. No se puede educar sin prestar atención al peso de la memoria y de la tradición”.³³

Els primers intèrprets, anomenats pares de l'Església, van entendre que l'exegesi d'aquests textos era necessària quan eren de gran utilitat per als cristians del seu temps. És important ressaltar i entendre que hom intenta retrobar la realitat de fe que aquests textos expliciten, i s'han de vincular directament amb la pròpia experiència creient.

L'hermenèutica contemporània contextualitzada al nostre estudi pretén ser una reacció davant del positivisme històric. Així doncs haurem d'evitar, en l'estudi dels textos bíblics, criteris d'objectivitat més propers a l'àmbit de les ciències naturals. Voldria tornar a insistir en el fet que els esdeveniments que ens narra la Bíblia són interpretacions, i per altra banda s'ha de comptar amb una certa subjectivitat per part de l'exegeta. El coneixement del text bíblic només ens serà possible si tenim una afinitat i una vivència del que diuen i ens aporten els textos que citem al nostre treball, sobretot aquells de procedència paulina. L'hermenèutica, sota el paradigma de la pedagogia, ens convida que totes les nostres actuacions, els nostres sentiments, records i esperances, s'estructurin de forma narrativa fent-se d'aquesta manera intel·ligibles, de tal manera que la vida només es pugui entendre per les històries que nosaltres mateixos n'expliquem i de la interpretació que en fem. El que realment ens hem de plantejar és quina ha de ser la teoria hermenèutica més apropiada o que fa més justa la comprensió de la profunda realitat dels textos bíblics.

---

³³ VILANOU, Conrad, *Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria, "a priori" pedagógico*, pàg. 75.

De la interpretació de la Bíblia a l'hermenèutica pedagògica

La interpretació de la Bíblia en l'Església manifesta un to dialogant tant amb els exegetes catòlics com amb els qui no ho són, amb els quals entén que s'ha de col·laborar a nivell científic i a nivell pastoral, amb esperit ecumènic. La dimensió històrica de la revelació es converteix en el gran criteri per mesurar la importància i la idoneïtat dels diferents mètodes exegètico-hermenèutics. Tenir en compte la realitat de l'encarnació la dimensió històrica de la revelació, significa acceptar la unió d'allò que és diví i humà al text bíblic.

El mètode historicobíblic ens permet descobrir que el procés d'inspiració dels textos bíblics es dona en un procés històric, no solament perquè aquells han sorgit en el decurs de la història, sinó pel fet de ser una obra creada per persones humanes concretes en un temps i en uns llocs determinats, en un ambient cultural sociopolític i religiós específic. No podem oblidar el fet que la paraula és comunicada històricament; d'aquí que les interpretacions heterogènies sovint obliden que el text no es pot convertir en un pretext. La creixença del text només pot considerar-se literatura quan és homogeni, quan no es desvincula del seu sentit originari. Així doncs, el mètode històric descobrirà les resistències objectives del text que impedeixen manifestacions subjectives. A aquest efecte les aportacions de Gadamer van ser claus, en considerar que la veritat de les ciències de l'esperit és en essència històrica: "La historia no nos pertenece sino que somos nosotros los que pertenecemos a ella".³⁴ En conseqüència, Gadamer va veure en la tradició la possibilitat d'oposar-se a una subjectivitat individual que desprecia i oblida el seu nexa d'unio amb el món històric, un fet que ja havia estat reindinicat per Dilthey. Desgraciadament la modernitat, entesa des d'una perspectiva pedagògica, s'ha caracteritzat per una aferrissada defensa de la desmemòria en el camp de l'educació.

---

³⁴ Citat a VILANOU, Conrad, *Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria, "a priori" pedagógico*, pàg. 85.

No podem caure en el docetisme bíblic, en un gir que ens faci obviar la història; no podem caure en la negació de la realitat. D'altra banda, tampoc no ens podem permetre d'escapar-nos de l'ambigüitat i de la contingència de la història. Com apunta Frederic Raurell, president de l'Associació Bíblica de Catalunya, "la por a la veritat històrica converteix la fe en mala fe".³⁵

L'escriptura bíblica representa la plasmació del pes d'una memòria expressada de manera diferent en el decurs dels segles, però la Bíblia no pot ser entesa sols com a teografia, sinó que també ho ha de ser com a teologia: intel·ligència d'una fe que reconeix en la història el lloc més adequat de la revelació. En aquest sentit, la Bíblia imposa el reconeixement d'una contingència i d'una llibertat: la manifestació de Déu ha començat lligada a la història, més que no pas a la lògica abstracta d'una ontologia sense història.

Els textos que hem extret en el nostre treball volen fer memòria d'un passat portador d'un sentit definitiu. Cal tenir en compte que els esdeveniments als quals fem referència han estat distants de nosaltres, perquè són fets que malgrat que han succeït en el món és impossible que succeeixin avui dia. No es poden tornar a repetir, només viuen immersos en la memòria que hom té. De tota manera, el mètode historicocrític esdevé quelcom imprescindible atès que la història del cristianisme va lligada al fet de com l'home ha anat llegint les Sagrades Escripures, precisament perquè els textos bíblics van néixer en un context determinat, escrits per persones humanes concretes i en un temps i uns llocs determinats que van permetre captar la dimensió històrica de la revelació i el misteri de la reencarnació. Al nostre treball hem intentat, mitjançant les cites explicitades, una aproximació diacrònica, una investigació del desenvolupament històric de les paraules i dels textos a través del temps. La lectura analítica, sota aquest paradigma, és l'únic antídote per evitar la ruptura entre l'humà i el diví en el text, entre el sentit literal i el sentit espiritual, o el que és el mateix, entre recerca científica i lectura creient.

L'escriptura com a realitat literària està sens dubte lligada a la història. El mètode historicocrític és una bona eina per atènyer el sentit literal del text bíblic. Aquell sentit que en un moment determinat de la història, i servint-se del llenguatge escrit, l'autor escriptorista vol comunicar, hem de reconèixer que és un mètode que ha de ser

---

³⁵ VVAA, *La interpretació de la Bíblia en l'Església*, pàg. 14.

completat. S'ha de llimar en alguns punts de cara a una millor comprensió dels mateixos textos bíblics, factor indispensable per captar el dinamisme històric que anima la Sagrada Escripura. També és necessari per detectar els sentits dels diferents textos adjuntats al nostre treball, circumscribint-los en l'escenari de les circumstàncies històriques de la seva producció. En relació amb el vessant pedagògic, els ensenyaments que pretenem difondre han de mostrar l'arrelament històric dels escrits bíblics. Els relats neixen de la necessitat d'organitzar els esdeveniments i les accions dins d'una seqüència espacial i temporal, de manera que el pensament narratiu ha de formar una història que atorgui sentit a la nostra vida dins d'una tradició cultural i social en la qual estiguem immersos. Les històries no han de descriure la vida, sinó que han de reinventar-la contínuament a partir d'històries en comú i de la que els altres han d'inventar per a nosaltres amb les seves pròpies històries. Per tant, com ens apunta Anna Vaccarili, “de aquí que no hace falta que sean verdaderas, sino verosímiles con respecto de un mundo posible, en cuanto contestan a la necesidad vital de los seres humanos de producir sentidos en determinados contextos”;³⁶ una recerca del sentit que sorgeix de la narració per convertir-se en essència de l'actuació de l'ésser humà. Les històries neixen quan hom idea altres situacions amb sentit per superar l'angoixa i la limitació del context en què es troben. En essència la nostra vida és un relat, i nosaltres som subjectes narratius dotats d'una identitat narrativa que, a diferència de la identitat tradicional rígida, és oberta i flexible. Gadamer assenyala que l'educació és educar-se: “... cuyo sustento, a nuestro entender, se encuentra en la raíz narrativa de la hermenéutica”.³⁷

L'exegesi catòlica no es distingeix per un mètode científic en concret. Els textos són obres humanes contextualitzades en una determinada època; per tant, ens cal utilitzar tots els mètodes i les aproximacions científiques que ens permetin, en el nostre estudi, intentar copsar-ne millor el sentit en el seu context lingüístic, literari, sociocultural, religiós i històric. Sabem i coneixem la importància de les fonts i la personalitat pròpia de cada autor; d'aquí la justificació d'una extensa biografia de Pau i del context social de Jesús en el nostre estudi. Anteriorment, hem citat el fet que les hermenèutiques modernes han posat en evidència la impossibilitat d'interpretar un text sense el punt de partença d'una precomprensió que faci de nexa d'unió entre la cultura contemporània

---

³⁶ VACCARILI, Anna, *op.cit.*, pàg. 132.

³⁷ Citat a ESTEBAN Ortega, Joaquín, *op.cit.*, pàg. 53.

científica i la tradició religiosa. Concretament, al nostre treball l'hem situat en el si de les primeres comunitats cristianes; la seva interpretació dependrà de l'afinitat entre el mateix intèrpret i el seu objecte, atès que no podem atribuir a tot el conjunt de cites un sentit que en la realitat no expressen. La mateixa Bíblia ens aporta suggeriments de com interpretar-la, perquè abans de res va ser un instrument d'expressió de la fe de les primeres comunitats cristianes, malgrat que aquests mateixos escrits van continuar sent treballats i reinterpretats novament amb l'objectiu de poder respondre a situacions noves i desconegudes. D'aquí la relectura de molts textos bíblics, a causa de la necessitat de no deixar de banda l'aspecte creatiu per tal d'afrontar aquestes situacions noves. Un altre factor important referit a la interpretació dels textos bíblics ens du directament al terreny del fet col·lectiu. La interpretació ha de ser plural, necessària per a una correcta interpretació, per a l'existència d'un diàleg constructiu intergeneracional, l'establiment d'una relació de continuïtat i un treball de verificació i tria aprofitant-se de molts elements de les tradicions exegètiques antigues i també desfent-se d'altres amb vista a progressar. Vaccarili apunta: "... ya que el hombre en su vida concreta se habla siempre en relación a acontecimientos y agentes diversos".³⁸ La narració és l'instrument dialògic d'un raonament analògic, aspecte que ens permetrà en el nostre estudi una interacció hermenèutica entre qui ha escrit i qui escolta; es tracta de generar un nexa d'unió entre persones que de manera recíproca s'expliquen les seves històries.

Trets generals de l'hermenèutica bíblica utilitzada en el nostre treball

Inspirada en les filosofies hermenèutiques, l'operació hermenèutica ha de constar de tres fases:

- Escoltar la paraula a partir de la situació present.
- Discernir els aspectes de la situació present que el text bíblic il·lumina o qüestiona.
- Extreure de la plenitud del sentit bíblic els elements susceptibles de fer evolucionar la situació present d'una manera fecunda.

L'actualització del missatge epistolar -bàsicament l'extret de les cartes de Pau- ens ha d'aclarir alguns dels múltiples problemes actuals; problemes, en el nostre estudi, molt

---

³⁸ VACCARILI, Anna , *op.cit.* , pàg. 135.

centrats en l'axiologia de l'apòstol. Un aclariment important és que l'actualització pot perdre tota validesa si està basada en principis teòrics que estan en desacord amb les orientacions fonamentals del text bíblic en qüestió; per exemple, actualitzacions orientades en un sentit contrari a la justícia, a la segregació racial, etc. L'esforç de l'actualització pot assegurar l'arrelament del missatge de les cites explicitades en el nostre treball en els camps més diversos; concretament, la nostra proposta se centra en el camp de l'esport, especialment el futbol.

Hi ha un fonament teològic en la inculturització, en el fet d'estar plenament convençut que la paraula de Déu transcendeix les cultures en què ha estat expressada tenint la capacitat de propagar-se en altres cultures, com per exemple en la cultura esportiva. La primera etapa de la inculturització ha de consistir a traduir en un altra llengua l'escriptura inspirada. Una traducció és més que una simple transcripció del text original; el pas d'una llengua a una altra comporta necessàriament un canvi de context cultural. Els conceptes no són idèntics i l'abast dels significats són diferents, perquè entren en relació amb altres tradicions de pensament i altres maneres de viure. Per tal d'aconseguir una veritable inculturització, la traducció no és suficient. S'ha de continuar gràcies a una interpretació que posi el missatge bíblic en relació més explícita amb les maneres de sentir, de pensar, de viure i d'expressar-se propis de la cultura local. L'ésser humà ha d'interpretar per compensar les seves mancances. Com comenta Joaquín Esteban, “la interpretación se convierte en el síntoma activo de manifestación de un deseo en el que hierve la voluntad de permanecer”.³⁹ D'aquesta interpretació, s'ha de passar a altres etapes de la inculturització que van a parar a la formació d'una cultura local cristiana, en el nostre treball íntimament lligada al món dels rituals cristians assimilats per la cultura del futbol contemporani. La forma de transmissió de la cultura ha de ser per la via de l'ensenyament i de l'aprenentatge, és a dir, mitjançant l'educació en un sentit ampli; un aspecte que, com comenta García Amilburu, “implica de un modo preciso de entender la tarea educativa. La persona a quien hay que educar no puede considerarse un mero receptáculo de información, sino un sujeto activo que debe

---

³⁹ ESTEBAN Ortega, Joaquín, *op.cit.*, pàg. 51.

asimilar y aprender a utilizar las herramientas que se le ofrecen para construir su mundo”.⁴⁰

Com a conclusió metodològica del treball, cal dir que aquest pretén presentar-se com una exposició valorativa dels diferents mètodes i aproximacions dels textos, accentuant el valor del mètode històric crític dins la lògica de la filosofia de fons de tot el treball. Considero la pluralitat de mètodes exegetics i d'aproximacions hermenèutiques com un fet positiu i enriquidor per a la lectura. Els textos citats no tenen la pretensió de presentar únicament un conjunt de documents, sinó que pretenen fer entendre la universalitat del missatge. D'aquí la utilitat de certes hermenèutiques contemporànies, enteses com una sana reacció enfront del positivisme històric i de la temptació d'aplicar exclusivament a l'estudi de la Bíblia criteris d'objectivitat tal i com s'apliquen a les ciències naturals.

El camí de l'exegesi és cridat a ser repensat tenint en compte l'hermenèutica filosòfica contemporània, que ha posat en evidència la implicació de la subjectivitat en el coneixement, especialment en el coneixement històric. La reflexió hermenèutica ha pres un impuls nou amb la publicació dels treballs de Friedrich Schleiermacher, Wilhem Dilthey i, sobretot, de Martin Heidegger. Altres autors també han aprofundit en la teoria hermenèutica contemporània i en les seves aplicacions a l'escriptura (en aquest apartat he mencionat, per exemple, Rudolf Bultmann i Hans-Georg Gadamer). Les comissions bíbliques han tingut present els últims anys l'augment de l'oferta metodològica, tant pel que fa a la lectura estrictament exegetica (cercar el que diu el text), com el que fa a la lectura hermenèutica (què em diu el text). Hem de tenir present que quan s'utilitza la contraposició exegesi-hermenèutica, es vol indicar la distinció entre una tasca pràctica d'interpretació i la reflexió sobre aquesta tasca dins d'un marc teòric.

La paraula *hermenéuein*, ho comentàvem anteriorment, ens vol apropar a un triple significat: expressar, explicar (interpretar) i traduir; tots tres aspectes, amb la finalitat de proporcionar comprensió. Comprensió vol dir, abans de tot, una interpretació justa; així doncs, aquest triple significat ens du a la dificultat de la correcta interpretació de tota realitat. Conèixer i comprendre no és més que expressar aquesta realitat a un mateix i als altres; per tant, significa interpretar-la. Tota interpretació d'un text, per molt

---

⁴⁰ GARCÍA Amilburu, María, *op.cit.*, pàg. 114.

objectiva que es pretengui fer, ha de tenir el seu punt de partença en una comunitat i una tradició; si no, no sembla possible una concepció historicista de l'objectivitat històrica. Els treballs de Wilhem Dilthey van intentar donar a les ciències humanes una validesa semblant a les ciències de la naturalesa, aspecte que comportava un problema epistemològic. Des d'un punt de vista hermenèutic, aquest procés reflexiu d'individualització al qual hem fet referència, té una relació molt directa amb el que Joaquín Esteban va anomenar “nomadismo biográfico y narrativo de la memoria”;⁴¹ un nomadisme de la memòria que implica el component narratiu de la identitat que fa costat i acompanya la individualització quan aquesta és contemplada processalment.

Consideracions prèvies quant a l'hermenèutica bíblica en nostre treball

- No podem caure en l'error, en el nostre estudi, de buidar la realitat objectiva dels textos, ja que és un error subordinar-los a un missatge antropològic.
- Cal entendre la filosofia com una nova interpretació, no com un instrument de comprensió.
- S'ha d'evitar el subjectivisme; hem de recórrer a constants actualitzacions, i els textos han de ser constantment sotmesos a verificacions.

Trets particulars de l'hermenèutica bíblica

- Caràcter específic, atès el seu objecte. El sentit de tota la història humana ve donat pels esdeveniments de salvació i l'acompanyament en la persona de Jesús.
- Les interpretacions històriques noves han d'ajudar-nos en el desvetllament dels sentits.
- No podem basar-nos en la raó, en el triomf d'un pensament allunyat de la història, uniforme i insensible al pes de la tradició (el que seria, per Vilanou, “una decisión instrumental de la razón”).⁴²

---

⁴¹ ESTEBAN Ortega, Joaquín, *op.cit.*, pàg. 54.

⁴² VILANOU, Conrad, "Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria " a priori" pedagógico", a *Cultura hermenéutica y educación*, pàg. 85.

- Destaca el paper fonamental de la fe com a pressupost particular que guiarà la nostra interpretació.
- La comprensió de les realitats de les quals parlen el textos bíblics pot ser generada pel creixement de la vida en l'esperit.

L'hermenèutica bíblica en la història

- Les exigències científiques modernes, lògicament, no van poder ser implementades pels antics, donant lloc a l'atribució, a tot text de les Escripures, molts nivells de sentit, destacant-ne el senti literal i l'espiritual.
- L'exegesi medieval va distingir en l'aspecte espiritual tres aspectes diferents referits a la veritat revelada, les conductes que calia seguir i l'acompliment final.

Davant d'aquesta multiplicitat de sentits, l'exegesi històrica crítica ha adoptat la tesi de la unicitat. Així, un text no pot tenir alhora moltes significacions. L'exegesi històrica crítica centra el seu esforç a definir el sentit precís dels diferents textos bíblics i les circumstàncies de la seva elaboració, un tret que topa frontalment amb la proposta de les hermenèutiques filosòfiques que afirmen la polisèmia dels textos escrits.

Breu comentari dels diversos sentits per al correcte estudi de l'exegesi bíblica i de l'hermenèutica pedagògica

Sentit literal

No és suficient traduir un text paraula per paraula per obtenir-ne el sentit literal; cal comprendre'l segons les convencions literàries del seu temps. Hom pot discernir el sentit gràcies a una anàlisi precisa del text, però sempre situada en el seu context literari i històric. La tasca principal de l'exegesi és dur a terme aquesta anàlisi recolzada en recerques literàries i històriques. En el nostre treball, l'estudi dels gèneres literaris antics és particularment necessari; hem de tenir en compte que el sentit literal d'un text no ens proporcionarà un principi absolut. Un autor pot referir-se al mateix temps a molts nivells de la realitat. Sovint, l'exegesi històrica crítica ha tingut tendència a aturar el sentit dels textos fixant-se exclusivament en unes determinades circumstàncies històriques. Un mateix escrit té la possibilitat d'estar situat en circumstàncies noves que,

com diu Lohfink, “lo il·luminan de diferents maneres”⁴³ afegint determinacions novedoses al seu sentit, fet que es produeix amb molta freqüència als textos bíblics. Així, no se’n segueix que hom pugui atribuir a un text bíblic qualsevol sentit interpretant-lo de manera subjectiva; el fet d’admetre’n sentits heterogenis seria separar el missatge bíblic de la seva arrel. L’ús d’un llenguatge simbòlic, un tret exclusiu de la consciència humana, dóna origen al món de la cultura. La finalitat de la creació cultural és la construcció d’un món de sentiments i pensaments (per García Amilburu, “un mundo de humanidad que pretende ser un mundo común para un grupo humano en lugar del sueño individual de cada uno”).⁴⁴ El món de la cultura s’ha de reconquerir contínuament mitjançant l’exercici de l’activitat interpretativa, factor que suposa una activitat activa, una praxi creativa per part de qui ho assumeix.

Sentit espiritual

En el cas d’aquest gènere, es parla de sentit espiritual. Podem definir-lo, sota el paradigma de la fe cristiana, com el sentit expressat pels textos bíblics quan són llegits sota la influència de l’Esperit Sant en el context del misteri pasqual de Crist i de la nova vida que en resulta. És un cas habitual en els textos del Nou Testament ja que és normal rellegir les escriptures a la llum d’aquest nou context, que és el de la vida en l’esperit. Quan un text bíblic fa referència de manera directa al misteri pasqual o a la nova vida que resulta del seu sentit literal, hi apareix un sentit espiritual. Mai no s’ha de confondre aquest últim amb les interpretacions subjectives dictades per la imaginació o l’especulació intel·lectual.

Sentit ple

És definit com un sentit més profund del text, volgut per Déu però no clarament expressat per l’autor humà; és el cas del nostre estudi quan fem referències a les cites bíbliques. Es descobreix la seva existència en un text bíblic quan s’estudia a la llum d’altres textos bíblics que l’utilitzen o en la seva relació amb el desenvolupament intern de la revelació. En el fons, es tracta o bé de la significació que un autor bíblic atribueix a un text que li és anterior (quan el reprèn en un context que li confereix un sentit literal

---

⁴³ LOHFINK, Gerhard, *op.cit.*, pàg. 81.

⁴⁴ GARCÍA Amilburu, María, *op.cit.*, pàg. 113.

nou) o bé de la significació que una tradició doctrinal autèntica o una definició conciliar dóna a un text de la Bíblia. D'aquesta manera, la formació trobarà un lloc adient per desenvolupar la dimensió pedagògica-hermenèutica.

Índex

CAPÍTOL I – De la religió grega a una nova concepció teològica :

El cristianisme. Pàgs. 45-131.

1.1 Introducció

1.2 Aspectes generals

- 1.2.1 Del politeisme grec al monoteisme bíblic cristià
- 1.2.2 El creacionisme i la creació a partir del no-res
- 1.2.3 Del cosmopolitisme a l'antropocentrisme
- 1.2.4 La *phýsis* i el déu legislador cristià
- 1.2.5 La providència bíblica i l'esperança hel·lenística
- 1.2.6 La passió de Crist i la culpabilitat del grec
- 1.2.7 *Episteme* envers la transcendència cristiana
- 1.2.8 *L'eros* enfront *l'agape*
- 1.2.9 Els valors fonamentals del cristianisme, la puresa i la humilitat
- 1.2.10 La *psyché* del grec i la resurrecció cristiana
- 1.2.11 La concepció històrica rectilínia cristiana, i la circular grega
- 1.2.12 La nova mesura de l'home en el pensament cristià

1.3 La *paideia* grega, i la *paideia Christi*: l'esport com a vehicle de transmissió cultural

- 1.3.1 De la *paideia* grega a la *paideia Christi*
- 1.3.2 L'esport, intent d'hel·lenització del poble jueu
- 1.3.3 La penetració de l'ideal esportiu grec dins la cultura jueva cristiana
- 1.3.4 Pau de Tars, l'evangelització mitjançant les metàfores esportives
- 1.3.5 L'herència de l'agonisme esportiu paulí, Sèneca i els *ludi*
- 1.3.6 L'herència de l'agonisme esportiu paulí: els pares de l'Església, Agustí d'Hipona

CAPÍTOL II: La història del futbol i els trets comparatius amb el cristianisme. Les metàfores esportives i el futbol contemporani. El fanatisme i les masses. **Pàgs. 134-279**

- 2.1 La història del futbol a l'època victoriana
- 2.2 La unificació dels codis del futbol
- 2.3 Antecedents i inici del cristianisme
- 2.4 Antecedents del cristianisme i del futbol. Estudi comparatiu
  - 2.4.1 Els antecedents del futbol
  - 2.4.2 Els antecedents del cristianisme
- 2.5 Conclusions comparatives: els antecedents del cristianisme i del futbol
- 2.6 Els trets comparatius entre la història del cristianisme i la del futbol
- 2.7 Conclusió dels trets comparatius entre la història del cristianisme i la del futbol
  - 2.7.1 Les metàfores esportives paulines i el futbol
  - 2.7.2 Aspectes comparatius: les metàfores esportives paulines i els trets del futbolista contemporani
  - 2.7.3 Pau: *milites Christi* i la fidelitat al club del futbolista
  - 2.7.4 La cursa d'obstacles paulina. Les dificultats de la vida del futbolista
  - 2.7.5 Pau i la imitació del model de vida proposat per Jesús, el futbolista i els seus referents
  - 2.7.6 L'ascetisme en Pau i en el futbolista
  - 2.7.7 Pau i la cohesió de les comunitats cristianes. El futbolista dins d'un col·lectiu
  - 2.7.8 Els ídols en Pau i en el futbol
  - 2.7.9 La corona de la vida paulina i el futbolista davant del fracàs
  - 2.7.10 El marc jurídic proposat per Pau i el futbolista davant de la llei
  - 2.7.11 Conclusió comparativa entre el missatge de les metàfores esportives paulines i els trets del futbolista contemporani.
- 2.8 El fanatisme en els precedents del cristianisme i en el futbol
  - 2.8.1 Una aproximació epistemològica al concepte de fanàtic i fanatisme
  - 2.8.2 El fanatisme al futbol; les conseqüències
  - 2.8.3 La violència als inicis del cristianisme i la violència al futbol
  - 2.8.4 Estudi comparatiu: els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics radicals al futbol contemporani
  - 2.8.5 La societat de Jesús, un moviment profètic.
  - 2.8.6 Estudi comparatiu dels grups socials a l'època de Jesús i dels grups radicals del món del futbol
  - 2.8.7 Conclusions comparatives entre els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics radicals del món del futbol
  - 2.8.8 El cristianisme: una religió de masses; el futbol, un esport de masses.

CAPÍTOL III: Els símbols, mites i ritus: Estudi comparatiu entre el futbol i el cristianisme. Pàgs. 280-471.

- 3.1 La gènesi del simbolisme de les religions: una aproximació epistemològica als conceptes de sagrat, la santedat, i els ritus
- 3.2 Ritus i mites en el cristianisme
- 3.3 Ritus i acte religiós: el sacrifici
- 3.4 Classificació i tipus de rituals: estudi comparatiu entre cristianisme i futbol
- 3.5 El significat dels símbols, signes, mites, i ritus
- 3.6 Conclusió comparativa: els rituals cristians i els rituals del futbol
- 3.7 Els escuts símbols d'identificació dels clubs de futbol, i els símbols del cristianisme
- 3.8 Les 17 regles del futbol i la religió cristiana
- 3.9 Analogies entre els signes del cristianisme i els signes del futbol
  - 3.9.1 El naixement miraculós en un entorn d'humilitat i precarietat
  - 3.9.2 Les primeres manifestacions públiques donen mostra d'una força i d'una intel·ligència extraordinària
  - 3.9.3 L'ascens cap a l'escena del poder
  - 3.9.4 L'existència del mal
  - 3.9.5 El final: mimesi social o desaparició
  - 3.9.6 L' aclimatació de tipus ideològic i cultural
  - 3.9.7 Des d'un principi l'heroi ha de marcar la diferència
  - 3.9.8 Anàlisi comparatiu dels signes del cristianisme i els signes del futbol
- 3.10 Conclusions comparatives entre els ritus, els signes i els símbols del cristianisme dins de la litúrgia del partit de futbol
- 3.11 Estudi comparatiu: elements de la litúrgia del partit de futbol i símbols propis del cristianisme
- 3.12 Conclusions de l'estudi comparatiu entre els símbols de la litúrgia del partit de futbol i els símbols propis del cristianisme
- 3.13 Els signes d'identitat del futbol
  - 3.13.1 Els trets d'identitat del futbol: Brasil, Uruguai, Alemanya, Espanya i països africans.
  - 3.13.2 Els trets d'identitat del cristianisme.

CAPÍTOL IV: El missatge paulí i la transmissió de valors: una pedagogia aplicada al futbol. Pàgs. 471-638

- 4.1 Ètica, moral i educació moral
  - 4.1.1 Introducció
  - 4.1.2 D'una ètica perseguida a una ètica dominant
  - 4.1.3 Fonamentació de la moral cristiana i les virtuts cristianes
- 4.2 Els valors ètics
  - 4.2.1 Introducció
  - 4.2.2 Classificació dels valors
  - 4.2.3 Escala de valors i crisi ètica
- 4.3 Una ètica esportiva
  - 4.3.1 L'origen: la moral esportiva a Grècia
  - 4.3.2 Els pares de l'axiologia esportiva moderna: Carl Diem, Pierre de Coubertin i José Maria Cagigal
- 4.4 Un codi ètic aplicat al futbol
  - 4.4.1 Introducció
  - 4.4.2 Un codi ètic: escoles formatives i futbol professional
  - 4.4.3 Respecte a les autoritats i organitzacions esportives
  - 4.4.4 Els responsables de les entitats
  - 4.4.5 Respecte als tècnics i entrenadors
  - 4.4.6 Respecte als esportistes
- 4.5 La moral esportiva paulina
  - 4.5.1 La moral esportiva paulina
  - 4.5.2 L'axiologia esportiva paulina en l'esport contemporani: la perseverança, el joc net, l'esforç, la competitivitat, la voluntat de superació, saber perdre, i l'èxit
- 4.6 Lideratge i credibilitat moral
  - 4.6.1 Introducció
  - 4.6.2 Elements d'un bon lideratge
  - 4.6.3 Lideratge, autoritat moral i credibilitat
  - 4.6.4 Pau, un líder creïble
- 4.7 Sant Pau: un líder carismàtic
  - 4.7.1 La coherència del pensament paulí.
  - 4.7.2 Organització i missatge de Pau
  - 4.7.3 L'home paulí: antropologia i col·laboradors
  - 4.7.4 La gestió davant de les crisis
- 4.8 Estudi comparatiu: capacitat de lideratge, Pau i l'entrenador professional
- 4.9 Estudi comparatiu: elements d'una bona credibilitat, Pau i l'entrenador de futbol
- 4.10 Estudi comparatiu: l'axiologia esportiva paulina i el futbol actual
- 4.11 Estudi comparatiu: els conceptes teològics paulins essencials i el futbol actual
- 4.12 Estudi comparatiu: les virtuts paulines i el futbol actual

Capítol I : De la religió grega a una nova concepció teològica: el cristianisme

1.1.Introducció

El naixement del cristianisme ens porta inexorablement a la gènesi del judaisme. El moment àlgid d'aquesta religió va ser la formalització d'una aliança, un pacte (*diatheké*, en grec) que Déu va oferir a Israel. La iniciativa per signar-lo va ser unilateral, ja que va dependre de Déu. Aquest, la va oferir a l'home d'Israel d'una manera gratuïta. Les escriptures sagrades, concretament, l'Antic Testament, se'n fa ressò al llibre de l'Èxode, on es relaten els fets produïts al cim de la muntanya del Sinaí, lloc on va quedar segellada aquesta aliança, que duraria fins a la vinguda de Crist. Posteriorment el profeta Jeremies, davant dels reiterats incompliments del pacte, va fer una crida per ratificar l'aliança, inspirada per Déu a la Bíblia, tal com ho trobem escrit als relats dels profetes de l'Antic Testament i també ratificat als llibres del Nou Testament, especialment mitjançant la figura de Pau. El seu missatge epistolar sovint feia referència a aquesta font d'inspiració. La Bíblia ens presenta una visió general de la realitat i de l'home. Porta implícit un contingut filosòfic i les idees que transmet no només importaven als creients, sinó també als no creients. La seva difusió va modificar l'espiritualitat d'Occident; en poques paraules, va donar lloc a una revolució de tanta magnitud, que va alterar les temàtiques dels problemes que l'home s'havia plantejat des del punt de vista filosòfic i del pensament. Per tant, es va iniciar una època en què la creença en Déu va permetre internar-se dins del món de la filosofia des d'una perspectiva de la fe i des d'aquesta, va tractar de distingir-la de la raó. També, va donar peu a elaborar pensaments des de fora de la fe, des del no creure.

L'hellenització progressiva de tot el món civilitzat, les idees, la seva visió de la vida i la seva concepció de la religió no va ser fàcil, encara que finalment va penetrar dins de les arrels mateixes de cultures i civilitzacions tan antigues com la jueva i més endavant, dins de la totpoderosa Roma, que la va transmetre al si del pensament jueu cristià. No podem obviar que els grecs, pares del pensament i de la racionalitat, van ser un poble que va dominar ideològicament i culturalment els pobles. No per la força bruta, sinó per l'intel·lecte. La seva influència dins de les cultures, tant orientals com, sobretot, occidentals, va ser decisiva en la formació i posterior desenvolupament de les mateixes. La concepció de l'esport a Grècia, on ja hem vist que gaudia d'una importància i d'un

pes específic molt significatiu -fins al punt de ser part clau dins de l'educació del jove- va ser utilitzada com a mitjà de transmissió de la ideologia d'aquest poble. La recerca de l'*areté* (concepte que pot ser traduït per "virtut" o "excel·lència") era un atribut de l'home aristocràtic; de fet compartia arrel amb el terme *aristos* ("el millor"). L'home noble tenia un gran sentit del deure i aquesta noblesa, heretada dels seus pares, només la podia conservar salvaguardant les virtuts; la lluita i la victòria van esdevenir necessàries al camp de batalla, i també en la lluita diària per conservar l'*areté*. En temps de pau continuaria la lluita, però s'havia de demostrar als jocs esportius. Si bé els herois varen tenir un mestre que els va entrenar perquè milloressin les seves qualitats innates, el cert és que adquirien l'*areté* per naixement⁴⁵.

La religió cristiana emergent en un món hostil i tancat a la propagació d'un nou paradigma, va revolucionar la concepció antropològica i teològica que regnava en aquells moments, i que dominava tot l'horitzó cultural del que en aquells moments es considerava el món civilitzat. Els trets següents pretenen ser una introducció per tal d'entendre les diferències clau entre les dues concepcions de la vida. D'una banda, la concepció hel·lenista; de l'altra, l'oposició que va representar el nou model cristià.

L'aparició i la irrupció dins del panorama cultural de la civilització romana, va ser decisiva en el moment que va assimilar els trets fonamentals del pensament grec. Roma es va hel·lenitzar culturalment. En aquest aspecte, les pràctiques esportives van suposar un element clau a nivell cultural. Unes pràctiques esportives que Roma no va entendre mai com a manifestació per al desenvolupament dels ideals més nobles o com a transmissió d'uns valors, sinó com a mitjà per a satisfer una necessitat d'evasió, exemplificada en les grans manifestacions lúdiques, que tenien en els jocs (*ludi*) la seva màxima expressió.

El cristianisme, en uns moments de creixement i d'expansió, va assimilar els conceptes de l'esport grec com a mecanisme molt útil per tal d'aconseguir una identitat forta i pròpia que l'enfortís davant dels seus enemics. Així, el pensador cristià va trobar en l'agon esportiu grec, l'essència on engendrar i fonamentar el seu perfil. Aspectes més propis de l'argot bèl·lic, com ara el combat o l'espasa, van entrar a formar part del lèxic habitual del defensor de la religió cristiana. Eren temps difícils, però el cristià, fidel al missatge de Jesús, va convertir-se en un abanderat de la no-violència i del proïsme.

---

⁴⁵ NADAL, Toni, i MAS, Pere, *Del filòsof clàssic al deportista de elite, Sirve Nadal responde Sócrates*, Editorial Random House Mondadori, Barcelona, 2009, pàgines 27-29.

Morir per Jesús va arribar a ser una obsessió. L'heroi esportiu grec i el gladiador romà van deixar pas al màrtir cristià. El patiment es va situar al capdamunt de les virtuts. El sacrifici i l'esforç anaven units; la seva presència a la vida hi atorgava sentit. Un ciutadà de Roma mai no podria entendre-ho davant dels plaers d'aquest món. Un ciutadà d'una polis grega tampoc no entendria el fet de donar la vida per un altre; sí, en canvi, grecs i romans entenien la pròpia immolació davant de la deshonra.

1.2 Aspectes generals :

1.2.1 Del politeisme grec al monoteisme bíblic cristià

1.2.2 El creacionisme, un acte de la voluntat de Déu, i la creació, un acte a partir del no-res

1.2.3 De la societat cosmopolita grega a una concepció antropocèntrica del món

1.2.4 La *phýsis*, la natura de Grècia, i el déu legislador cristià

1.2.5 La providència bíblica i l'esperança hel·lenística

1.2.6 La desobediència a Déu redimida per la passió de Crist. El sentit de culpabilitat del grec

1.2.7 L'ideal del pensament grec, *episteme*, i el coneixement envers la transcendència del cristià.

1.2.8 L'*agape* donatiu cristià enfront l'*eros* adquisitiu grec

1.2.9 Els valors fonamentals pel cristianisme: puresa i humilitat

1.2.10 La *psyché* del grec i la resurrecció cristiana

1.2.11 La concepció històrica rectilínea cristiana i la concepció històrica circular grega

1.2.12 La nova mesura de l'home en el pensament cristià

1.2.1- Del politeisme grec al monoteisme cristià

El ciutadà grec havia concebut la unitat d'allò diví com la unitat d'una esfera, que admetia dins del seu àmbit una pluralitat d'identitats, de forces i de manifestacions, totes elles jerarquitzades. No concebia la unitat de Déu; ni tan sols s'havia plantejat si Déu era un o eren molts.

El missatge bíblic, sobretot en la seva difusió a Occident, va imposar la noció d'un i únic Déu. L'home, que havia signat un pacte de fidelitat amb Déu, va cedir davant les temptacions i inicià un retorn al culte idolàtric. La concepció del Déu únic va fer aparèixer una nova concepció de la transcendència: cap cosa no es podrà considerar divina si no prové del creador.

L'home grec havia considerat com a divins fins i tot els astres, suposadament per la influència egípcia. El mateix Plató anomenava Déu visible el cosmos, i els déus, creats pels astres.

Max Weber⁴⁶ ens explicava com el judaisme va ser la primera religió monoteista. En el seu origen, els anuncis dels profetes recollits a l'Antic Testament atorguen tres característiques: la primera és l'existència d'un sol Déu; després, l'omnipotència del mateix i per últim, la naturalesa ètica d'aquest Déu.

Els déus politeistes no eren omnipresents, sovint lluitaven entre ells i amb els homes; també, pactaven amb ells. El seu regne –el panteó– estava format per un llinatge molt ramificat amb infinites relacions de parentesc; tot va començar quan Urà va cometre incest amb la seva mare Gea, també coneguda com “*madre tierra*”⁴⁷. No eren déus ètics, ja que feien tota mena de malvestats. L'existència del Déu ètic, un Déu que feia el bé, va obligar els homes a adaptar la seva conducta a la voluntat de Déu i als designis divins que predicaven els profetes. Així es va esdevenir un primer pas cap a la racionalització de la conducta. Els homes no havien de comportar-se –predicaven els profetes– segons la tradició, comptament que obeiria a uan característica de la màgia⁴⁸.

---

⁴⁶ Veure SALAZAR, Carles, *Antropologia de les creences*, Fragmenta editorial, Barcelona, 2009, pàgines 84-85

⁴⁷ SCHWANITZ, Dietrich, *La cultura*, Editorial Taurus, Madrid, 2007, pàgs. 33-34.

⁴⁸ Veure capítol III sobre simbolisme, rituals i signes.

Els humans havien de trencar amb la tradició i adaptar la seva conducta a les exigències morals que imposava el nou Déu ètic, és a dir, una conducta racional amb relació als valors.

La Bíblia va rebutjar aquestes concepcions còsmiques. Així, al llibre del Deuteronomi se'ns diu: “i quan aixequis la mirada cap al cel i vegis el sol, la lluna i els estels, tot l'exèrcit celestial, no et deixis arrossega , no et prostris davant d'ells, i no els rendeixis culte”⁴⁹. La concepció bíblica de Déu fa a Aquest diferent de totes les altres coses, cosa impensable pels pensadors grecs. Irineu de Lió, en la seva obra, també ens va fer una defensa del monoteisme com a centre de la religió cristiana: “Hi ha un sol Déu, és el pare, és Déu, és el creador. Ha fet totes les coses per ell mateix, és a dir per mitjà del seu verb, i de la seva saviesa”⁵⁰.

L'erudit cristià cartaginès Tertul·lià (segles I-II aC) ens escriu al seu *Contra Marcio*⁵¹: “cal que l'ésser suprem sigui únic, és a dir sense igual. Si Déu no es únic, no hi ha Déu Únic entre els éssers animals”⁵². També als seus escrits recollits a l'apologètic ens fa la següent afirmació: “Car abans que existissin totes les coses, Déu estava sol, essent Ell , en Si mateix i per a Si mateix, món, espai i tot. Estava sol perquè no existia res d'extrínsec a Ell”⁵³.

1.2.2 – El creacionisme, un acte de la voluntat de Déu; la creació a partir del no-res

Els grecs van proposar diferents tipus de solucions per a explicar la creació. Des de l'atracció d'un motor immòbil del pensament aristotèlic, fins a les diverses combinacions d'elements dels pensadors pluralistes.

El missatge bíblic no deixa lloc a dubtes. Déu crea el món a partir del no-res; Déu crea el cel i la terra, i crea l'home; són passatges del llibre del Gènesi, i sobretot ho produeix

---

⁴⁹Llibre del Deuteronomi. És el darrer dels llibres atribuïts a Moisès i la cloenda del Pentateuc (el seu nom en grec significa “segona llei”), veure *La Bíblia per a joves*, Editorial Edebé, Barcelona, 1998, pàg. 211.

⁵⁰PIFARRÉ, Cebrià, *Literatura antiga cristiana*, Editorial Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009, pàg. 270.

⁵¹Probablement escrit entre 207-211. Font important on s'estableix la unicitat de Déu apel·lant a la revelació, veure PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàg. 245.

⁵² *Clàssics del cristianisme*, dirigit per JANERAS, Salvador, Editorial Proa, Barcelona, 1994.

⁵³TERTUL·LIÀ, *Apologètic*, Editorial Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1960, pàg. 112.

sense intermediaris. Aquesta producció és un acte de la voluntat de Déu. Ho fa lliurement per causa del bé, és un do gratuït. Així doncs, allò creat és quelcom positiu. Les paraules de Déu a Moisès: “Jo sóc el que sóc”, ens volen explicitar que Déu és l’èsser per la seva mateixa essència, i que la creació és una participació en el ser.

1.2.3 De la societat cosmopolita grega a una concepció antropocèntrica del món

L’antropocentrisme no va ser un tret característic del pensament grec; ben al contrari, ja que s’acostuma a presentar com a cosmopolita. La simbiosi entre el cosmos i l’home fa que mai s’oposin un cosmos presentat amb ànima i vida. La perspectiva humana, pel grec, sempre és des del cosmopolitisme. L’home, des de l’horitzó hel·lènic, no constitueix la realitat més elevada del cosmos; com deia Aristòtil, hi ha coses que per natura són més divines i perfectes que l’home, com ara els astres que componen l’univers.

La concepció bíblica no considerava l’home un element del cosmos, sinó una criatura privilegiada feta a imatge del mateix Déu i per tant dominadora de les altres coses. Aquest fet d’estar creat a imatge i semblança de Déu, l’obliga a assemblar-se a Ell. La Bíblia argumenta que per aconseguir aquesta fita és necessària un gran força de voluntat i no el coneixement, com pretenien els grecs. Fer de manera lliure la voluntat de Déu fa que l’home estigui per sobre de les altres coses.

1.2.4 La *phýsis*, o la natura en Grècia, i el Déu legislador cristià

Els grecs havien considerat les lleis morals com la mateixa llei, la *phýsis*. Una llei de la natura que s’imposava al mateix temps a Déu i als homes. Una llei no formulada per Déu, ja que Ell mateix hi estava vinculat.

La figura d’un déu legislador, que prescrivia les lleis, era aliè a l’enteniment grec. Aquest era el Déu bíblic. Des del moment que Adam i Eva mengen el fruit prohibit fins a l’entrega dels manaments, ens fa palès el bé suprem. Aquest suposava l’obediència als manaments de Déu; la santedat era una virtut, cosa que els grecs havien considerat en un segon pla. El pecat bíblic venia per la desobediència a Déu, i es dirigia contra Déu mateix. Així, la mateixa vida del cristià obligava aquest a complir la voluntat del Pare.

1.2.5 La providència bíblica i l'esperança hel·lenística

El concepte de providència, pels grecs, mai no es referia a l'home individual. La providència bíblica provenia d'un Déu personal i es dirigia en particular a cada home de manera individual, concretament als més humils i necessitats, als pecadors.

L'home cristià ha d'arribar a la confiança plena en la providència divina; aquest home rebia en les escriptures un missatge de seguretat, molt diferent al de la fragilitat que, en aquest aspecte, havien construït els sistemes hel·lenístics.

1.2.6 La desobediència a Déu, redimida per la passió de Crist. El sentit de la culpabilitat del grec

La primera desobediència de l'home bíblic es deu a la seva supèrbia, en no tolerar cap limitació; així va acabar menjant de l'arbre prohibit, amb la qual cosa va donar sentit i peu al pecat original. L'home volia ser com un déu; la temptació explicitada al llibre del Gènesi li diu: “en el moment que mengeu, sereu com Déu”⁵⁴. El Déu del cristià és un Déu proper, mai no va voler negar ni eliminar aquesta pretensió de l'home d'assemblar-se a Ell. El neguit, tal i com explica el teòleg Oriol Tuñi, va venir amb la manera d'aconseguir aquest desig. Això va suposar un allunyament de Déu i la introducció del pecat al món. Per obra d'un sol home, el pecat va penetrar en tota la humanitat: vet aquí la definició paulina. La humanitat de Déu, en fer-se home, en la seva passió i mort, va redimir el pecat a la humanitat: “o és que ignoreu que els que varen ser batejats, en Crist Jesús, van ser batejats en la seva mort”⁵⁵ (fragment d'una missiva de Pau als cristians de la comunitat de Roma). De la mateixa manera que Crist va ressuscitar d'entre els morts, així també viurà l'home en una vida nova. La mort cristiana suposava una alliberació, l'eximia del pecat de manera definitiva. Si hem mort en Crist, viurem per sempre més en Ell. Aquesta frase resumeix exactament la nova concepció transcendental del cristianisme, probablement la més important, ja que obria un camí a l'esperança i intrínsecament deixava clara la fugacitat de la vida terrenal.

---

⁵⁴Llibre del Gènesi, 3.

⁵⁵Carta als romans 5, 9-10.

Els grecs ja havien mencionat una culpa originària, els misteris òrfics, i això era el causant de l'aparició del mal. L'home grec només es podia deslliurar d'aquesta culpa per mitjà del coneixement de la virtut, cosa que li suposava un veritable esforç.

Per l'home cristià, genèticament dotat d'aquest pecat, només el sagrament del bateig l'alliberava d'aquesta tara. Així, tal com explicitava el pensament grec, cap força natural ni el mateix intel·lecte podien redimir l'home. El cristianisme es feia ressò de la intervenció del mateix Déu -fet home- i de la participació d'Aquest en la passió de Crist; per tant, s'ampliava la dimensió de la fe.

1.2.7 L'ideal del pensament grec, *episteme*, i el coneixement envers la transcendència del cristià

Els grecs havien infravalorat la fe i les creences; entenien aquest apartat com a *pistis*, només una forma d'opinió, *la doxa*. El coneixement, per tant, suposava la consecució del més preat: la virtut.

El missatge cristià demanava a l'home una transcendència, situant la fe per davant de la ciència. Això no implicava que la fe no tingués el seu propi valor cognoscitiu, però sí diferent del racional: només podia imposar-se als qui tenien fe, tal i com apuntava Pau en la seva primera carta als Corintis: “el missatge de la creu és superficial pels qui es perden, pels qui es salven, és força de Déu”⁵⁶. Així, mentre els jueus demanaven senyals i els grecs saviesa, el cristià predicava un Crist crucificat. Això va donar origen al naixement d'una nova antropologia. L'home ja no és simplement cos i ànima, entenent per ànima, raó i intel·lecte; s'hi afegix una nova dimensió, l'esperit. Aquest vindria a ser la participació d'allò diví mitjançant la fe, una saviesa divina.

Els grecs coneixien la paraula *nous*, però no la paraula *pneuma*; aquesta última serà la dimensió, pels cristians.

1.2.8 L'eros grec enfront l'amor cristià, l'àgape i la gràcia

L'eros grec, sobretot pel filòsof Plató, no era Déu. L'eros era un desig de perfecció, una força, que tendia a l'adquisició d'allò diví. Per tant, era a la vegada carència i possessió, presentada de manera estructurada, i que va desembocar en el concepte de bellesa. Per l'home grec, Déu no podia estimar, perquè l'amor suposava una carència,

---

⁵⁶ Carta als Corintis 15, 18.

per tant una imperfecció. El nou concepte d'amor bíblic, *agape*, no significava un ascens de l'home cap a Déu, sinó un descens de Déu cap a l'home; i no s'adquiria perquè era un do, no provocat pel valor de l'objecte en si, sinó que era un fet espontani i gratuït.

Pels grecs era Déu a qui s'estimava; pel cristià, és sobretot Déu qui estima. L'home només podia estimar si dins d'ell es provocava una revolució interior i era capaç d'assimilar la seva pròpia conducta a la fe divina. Es considerava un amor infinit: Déu estima fins el seu sacrifici a la creu, estima l'home fins i tot en les seves debilitats; és aquí justament on l'amor cristià va adquirir grandesa, ja que implicava un amor gratuït. "Ama a tus enemigos y reza para que te persigan": ho podem trobar exemplificat en les cartes de Joan. Qui no estima no ha conegut Déu, perquè Déu és amor.

Els grecs clàssics distingien l'amor eròtic (*eros*) i l'amistat (*philia*). Els cristians es van mostrar contraris a l'amor eròtic, com diu Mosterín: "despreciaban la amistad, exaltando en cambio la caridad (*agape*), que abarca tanto el amor de Dios como la piedad y el sacrificio por los débiles"⁵⁷.

Pau, en la seva primera carta als Corintis, ens dóna una gran explicació d'aquest fet quan afirma: "l'amor no acaba mai, tot ho suporta, quan arribi allò perfecte desapareixerà l'imperfecte"⁵⁸.

1.2.9 Els valors fonamentals pel cristianisme: la puresa i la humilitat

El missatge cristià va assenyalar la revolució més radical dels valors al llarg de la història de la humanitat. D'acord amb aquesta nova escala de valors, es fa un retorn a la puresa del nen: si un vol ser el primer, que sigui l'últim de tots i el servidor de tots. Així ho escriu l'evangelista Marc. Per tant, la humilitat es va convertir en la virtut principal del cristià: "el qui vulgui salvar la seva vida, que es negui a si mateix, agafi la seva creu i em segueixi; qui perd la seva vida per mi i per l'Evangelí, la salvarà". Cosa incomprendible pel savi grec -que havia entès la vanitat del món i de tots els béns-, un savi autàrquic i autònom per aconseguir arribar al seu fi últim. Un ideal d'home grec

---

⁵⁷ MOSTERÍN, Jesús, *Los cristianos, historia del pensamiento*, Alianza Editorial, Madrid, 2010, pàgs 64-65

⁵⁸ I Carta als Corintis 13, 4-8.

que creia en si mateix, més que en totes les coses externes. Un ideal diferent, doncs, de la concepció bíblica. “Sense el teu ajut, res no podrem fer”, escriu Pau.

Citant diversos autors cristians que van escriure sobre els valors, en tenim un bon exemple en Tertul·lià. Per ell la paciència⁵⁹ era un component de la virtut, o sigui, de l'únic bé veritable, que el savi havia de posseir, segons l'autor cartaginès. Era la virtut per excel·lència cristiana, sense renegar dels valors de l'estoïcisme; entre aquests Tertul·lià va incorporar com a virtut la penitència, sense estar reduïda només a un ritual.

1.2.10 – La *psyché* del grec i la resurrecció cristiana

La *psyché* era un dels conceptes teòrics que més caracteritzaven el pensament grec. Es tracta de l'ànima, una creació del mateix pensador grec Plató, el qual l'entenia com a essència, i Aristòtil com a immortal. La major part de la filosofia grega havia considerat que l'ànima era immortal per naturalesa.

El pensament cristià no nega que en morir l'home sobrevisqui alguna cosa d'ell. No insisteix en el concepte d'immortalitat de l'ànima, sinó que emfatitza el seu paradigma amb la creença en la resurrecció dels morts. Aquesta premissa implicava que el cos tornés a la vida, cosa que sorprenia els grecs, que tenien una concepció del cos semblant a un obstacle i com a font de negativitat; no entenien, doncs, aquesta renaixença. El cristianisme va defensar la singularitat de l'ànima pròpia i individual, probablement l'element més essencial: la resurrecció dels cossos. La filosofia platònica concebia només l'ànima com a immortal. El cristianisme també considerarà el cos partícip de la resurrecció final.

1.2.11- La concepció històrica rectilínia cristiana, i la concepció històrica circular grega

Els grecs no van tenir un sentit precís de la història, no estaven familiaritzats amb el concepte de progrés, temporal. Aristòtil ens parlava de catàstrofes recurrents que feien tornar la humanitat a estats primitius. Els estoics mateixos, objecte del meu estudi, parlaven de destrucció cíclica del cosmos.

La concepció de la història, que es manifesta en el llenguatge bíblic, té un caràcter rectilini, no cíclic. El pas del temps dóna lloc a esdeveniments decisius i irrepetibles, que donen sentit a la història. El final, també és el final pels qui han estat creats, el

---

⁵⁹ TERTULIANO, *De patientia*, a *Diccionario patristico de la antigüedad cristiana*, Salamanca, 1991-1993.

judici universal, i la vinguda del Regne de Déu representa l'estatus de màxima plenitud; d'aquesta manera l'home entén millor d'on prové, on es troba ara, i on està cridat a arribar.

L'home grec vivia immers en la dimensió de la polis i, en conseqüència, només es podia entendre dins d'aquesta mateixa. Un cop destruïda la polis, l'home grec es refugiarà en el seu propi individualisme.

El cristià, en canvi, vivia immers al si de l'Església, una mena de societat horitzontal i al mateix temps vertical. El cristià viu en aquest món, però no per a aquest món.

En resum, com apunta Vilanou: "l'aparició del cristianisme va suposar una novetat, enfront de la concepció de l'eternitat de la matèria i de la naturalesa"⁶⁰. El cristianisme defensarà l'autenticitat i el fet de la creació i de la revelació temporal. D'aquesta manera la concepció circular del temps grec, la idea de l'etern retorn, donarà lloc a la implementació d'una filosofia de la història de caràcter lineal, amb un principi i un final, és a dir, des de la creació fins al judici final.

1.2.12 La nova mesura de l'home en el pensament cristià

Els grecs van buscar en l'home allò que només podien trobar en Déu. Negaven aquelles realitats que no s'ajustaven als seus esquemes racionals i perfectes com la mort, el dolor i el mal.

L'home cristià adquirirà una dimensió molt més àmplia de la imaginada pels grecs, una dimensió diferent. Déu va confiar la difusió del seu missatge als homes i es va fer home per salvar-lo. Així, la mesura de la concepció grega de l'home va resultar ser insuficient. De la mesura de l'home cristià sorgirà l'humanisme cristià.

---

⁶⁰ VILANOÛ, Conrad, *Paideia griega y antropología cristiana: la paideia Christi*, Congreso Internacional de la S.I.T.A., vol. IV, pàg. 2158.

1.3 La *paideia* grega i la *paideia Christi*. L'esport com a vehicle de transmissió cultural

1.3.1 La cultura esportiva a Grècia. La *paideia* grega i la novetat: la *paideia Christi*

1.3.2 L'intent d'hellenització del poble jueu mitjançant l'esport. L'oposició dels macabeus

1.3.3 La penetració de l'ideal grec dins la cultura judeocristiana. El procés de romanització

1.3.4 Pau de Tars. Context social i històric. La utilització del llenguatge esportiu com a mecanisme d'evangelització. L'inici de les metàfores esportives.

1.3.5 Els seguidors de l'agonisme esportiu paulí: Sèneca i la crítica als *ludi*

1.3.6 La influència de l'agonisme esportiu estoic en els Pares de l'Església. Agustí d'Hipona

1.3.1 La cultura esportiva a Grècia. La *paideia* grega i la novetat: la *paideia Christi*

La gènesi de l'esport la trobem dins de la cultura i la civilització hel·lenística. Parlar de l'antic esport grec suposa trepitjar terreny sagrat pel que fa a la cultura esportiva. Els fonaments culturals de la nostra civilització provenen del pensament i de la cultura grega. La unió dels conceptes d'ètica i estètica van consolidar-se mitjançant les pràctiques esportives a Grècia; els dos van caminar junts de la mà, donant a l'esport una importància cabdal per a la formació de la joventut grega. No es podia concebre una educació o *paideia* sense comptar amb una formació de caire físic que complementés la formació intel·lectual. Com comentava Jaeger: “ la cultura griega se hallaba orientada tanto hacia la formación del cuerpo como hacia la del espíritu, una concepción simbolizada desde el primer momento en la dualidad gimnasia y música”⁶¹. L'ètica esportiva grega venia donada, entre d'altres valors, pel sacrifici i l'esforç. Valors com la fraternitat, que s'establia entre els competidors de disciplines com la lluita i d'altres disciplines esportives envers la consecució de fites esportives exitoses (tenint en compte que la competició responia al més pur estil del que podríem anomenar esperit esportiu) defugien els fraus i els elements aliens que poguessin alterar la pura competència. El mateix filòsof Plató a la seva obra *La República* comenta, arran d'aquests valors morals que la joventut grega adquiria mitjançant les pràctiques esportives i també arran dels beneficis físics que se'n derivaven: “¿ un púgil solo, cuando está muy bien preparado para la lucha, no te parece que pelea con más facilidad con dos que no son púgiles y además ricos y grasos?”⁶². Al principi es fomentava la participació a les manifestacions esportives; això era un signe de salut i vigor en un esport totalment amateur. Més tard, les competicions van prendre un caire molt més professionalitzat, amb autèntics guanys per als vencedors (es parla de 500 dracmes)⁶³. Sorgeix així l'estètica esportiva grega representada en una recerca de la geometria del cos, del cultiu de les proporcions musculars mitjançant un treball específic antropomètric, conjugant, com comenta Vilanou, l'ideal de bellesa i bondat, en què el que importava era el “*metron*”⁶⁴, és a dir

---

⁶¹ JAEGER, Werner, *op.cit.*, pàg. 12

⁶² PLATÓN, *op.cit.*, pàg. 136.

⁶³ SCHWANITZ, Dietrich, *op. cit.*, pàg. 62.

⁶⁴ VILANOU, Conrad, *Paideia griega y antropología cristiana. La paideia Christi*, Actas del IV Congreso Internacional de la S.I.T.A, vol. IV, Caja Sur, pàg. 2159.

la mesura i la proporció respecte a un model arquetípic i antropoplàstic: gimnàstica pel cos, música per a l'ànima. La perfecció de les formes es cercava de manera meticulosa, buscant l'estereotip de bellesa d'acord amb els cànons morfològics, que per ells representava la perfecció i, per tant, també esdevenia un camí per arribar a la virtut. L'esport, amb excepció de les manifestacions de l'extrem Orient, es va reunir a Hel·làs com una llum per a ser reflectida al món. Un cop transformat i dotat d'un noble caràcter, doncs,⁶⁵ podem concloure que l'home grec no feia esport per entretenir-se, sinó mogut pel seu esperit agonal o competitiu i de superació. Com apunta Rodríguez: "Se trataba de formar jóvenes que dieran prestigio a las polis"⁶⁶. L'esport a Grècia, per Rodríguez, va suposar una activitat individual i agonal: "los agones constituyen una de las actividades básicas en las que el vencedor podía demostrar su carácter de protegido de los dioses".

Els jocs de l'antiga Grècia formaven part dels rituals celebrats en honor als déus, i el seu objectiu era una commemoració narrat en forma de mite. Així l'esport, les arts i la filosofia sorgeixen d'aquest substrat mític que constitueix el cosmos grec. Els jocs acompanyaven les ofrenes als déus i es realitzaven als temples. Les dates dels inicis no són gaire exactes, però a partir d'aquestes les ciutats-polis gregues van albergar reunions esportives en les quals van participar atletes locals. Paral·lelament es van organitzar grans manifestacions en què participaven atletes de tota l'Hèl·lade. En qualsevol cas, només quan el joc va abandonar l'àmbit d'allò privat (on es cercava només l'entreteniment) va donar lloc a un esdeveniment institucionalitzat que se celebrava de forma periòdica i sotmès a una organització. D'aquesta manera va ser possible parlar de l'existència de l'esport, un joc idealitzat al qual els grecs van dotar d'ètica i d'una estètica que el situaven en un pla superior, més enllà de l'entreteniment privat. Com afirmen Nadal i Mas, "con una nueva constitución tano en la forma com en el contenido que trasciende de lo accidental hacia lo esencial"⁶⁷.

---

⁶⁵ DIEM, Carl, *Historia de los deportes, pueblos de la antigüedad en la región mediterránea*, volum II, Caralt, Barcelona, 1966, pàg. 119.

⁶⁶ RODRÍGUEZ, Luis, *Compendio histórico de la actividad física y el deporte*, Editorial Mason, Barcelona, 2003, pàg. 63.

⁶⁷ NADAL, Toni, i MAS, Pere, *op.cit.*, pàg. 53.

El procés purificador de l'esperit va fer vigent la idea que no era possible la perfecció sense la bellesa corporal. Per tant, el camí de l'educació o *paideia* -com l'anomenaven els grecs- no era possible sense les pràctiques corporals de la palestra grega. Així va néixer l'ideal de bellesa per a tot el món occidental. Certament tenim un deute amb els grecs quan afirmaven que no hi havia educació sense esport, i que no hi havia bellesa sense esport. Només l'home educat físicament és veritablement educat, només aquest home serà bell. Jaeger, en relació amb aquests termes, matisa en la seva explicació l'essència de la *paideia*: “el concepto de mezcla tan importante y que representa en realidad una especie de equilibrio justo entre las diversas fuerzas del organismo se halla estructuralmente relacionado con el de la medida y el de la simetría; la naturaleza actúa a tono con esta norma, pues así hemos de llamarla, plena de sentido y desde este punto de vista se comprende que se hable de fuerza, de salud y de belleza, concretamente como de las virtudes del cuerpo, comparándolas con las virtudes éticas del alma”⁶⁸. Sota l'empara de les ciutats-estat gregues -les polis- es va establir un sistema educatiu, la *paideia*, en què les pràctiques esportives serien part important i donarien un tret d'identitat propi a la joventut grega. Partint d'un ideal religiós politeïsta, amb diferents déus identificats com a representants de valors diferenciats, les pràctiques esportives van arribar a ser un mitjà d'apropament al món diví. L'heroi, forjat a l'estadi o al camp de batalla, podia compartir un lloc preferencial a l'altar dels déus i arribava a ser considerat una divinitat. En efecte, arribava a ser venerat i idolatrat pels ciutadans de les polis, que l'acabaven considerant un mite vivent digne de lloances i d'admiració. Era l'exemple que les polis necessitaven per tal de reafirmar la seva identitat col·lectiva i de mirall on podien fixar-se les futures generacions de ciutadans. La joventut grega estava obligada a donar mostres d'un inquebrantable esperit agonístic, imprescindible per a ser un digne representant de la seva polis i intentar aconseguir una fama que fes perdurar la seva memòria després de la seva mort.

---

⁶⁸ JAEGER, Werner, *op. cit.*, pàg. 42.

De les nombroses religions de la Mediterrània que existien a l'edat antiga, coneixem els noms dels déus i hem recomposat el seu aspecte físic mitjançant pintures i escultures. El rei o els grans sacerdots eren els intermediaris entre els déus i els homes en les grans cerimònies. Per commemorar els fets mundans, els patiments, la mort i la resurrecció, cada poble celebrava rituals sagrats, místics i molt fervorosos: s'anomenaven misteris. Els misteris requerien un procés complex per a aquelles persones que haurien de fer d'intermediaris sacerdotals, i constaven de tres fases. En primer lloc, es demanava a l'iniciat un dejuni molt rigorós, rituals de banys i professions. Després, un cop superades aquestes tres proves -que implicaven un gran sacrifici corporal i espiritual- quedaven admesos al que s'anomenava intimitat divina i, d'aquesta manera, podien assistir a les cerimònies, ritus i representacions en viu d'escenes de la vida, la passió, mort i resurrecció dels déus. En el capítol posterior dedicat a l'estudi dels ritus, veurem com aquest fet restarà inclòs dins del grup dels anomenats rituals iniciàtics.

El procés de devoció també implicava els feligresos, que assistien als actes fent uns esforços quasi ascètics, ja que havien d'acudir-hi descalços i en dejuni. Moltes vegades aquests feligresos provenien de llocs allunyats. Així, per exemple, els misteris en honor de la deessa Demèter congregaven multituds de fins a trenta mil persones. Eren bàsicament ciutadans atenencs, que havien de complir aquests requisits per a poder assistir-hi. Però d'altra banda, en aquestes cerimònies hi acudien persones de tots els indrets, fins i tot peregrins d'altres països.

Els pobles politeistes sempre van ser tolerants i ningú pensava que el déu del veí fos fals. Encara més: molts pobles els van donar culte, tant o més que als propis, i de fet alguns varen adoptar-los dins del seu culte. A Roma, per exemple, no hi va haver estàtues dels déus fins que es van incorporar els déus antropomòrfics grecs, encara que adoptats amb noms llatins. Aquesta integració de les cultures i la tolerància en l'acceptació de les divinitats alienes, va acabar per identificar diversos déus en un de sol, amb diferents noms. Isis, la deessa egípcia, era coneguda pels troians com a Pesinuntica; els atenencs l'anomenaven Minerva, els xipriotes Venus, altres l'anomenaven Juno.

Hem de referir-nos obligatòriament als primers passos, als referents esportius relatats pel qui podríem considerar el primer cronista esportiu: Homer. Aquest va plasmar amb subtileza les gestes esportives, els mites i les divinitats que tenien un paper important com a receptors de les heroïcitats dels atletes. Un exemple el trobem en un passatge en

què Homer relata com, un cop s'ha satisfet Ulisses amb tota l'hospitalitat -un tret molt característic dels grecs-, els seus amfitrions el conviden a participar d'una manera activa en la pràctica de tota mena d'esports: "vine, convidat, vine tu també a provar la mà dels jocs si en vols aprendre, i algun déu a conèixer-lo; no hi ha obra més il·lustre pel varó en aquesta vida que la de ser campió per les obres de les mans i dels peus"⁶⁹. Suposa un convidat a provar una activitat que pot dignificar la persona, per la importància de les pràctiques esportives en parlar-nos d'una obra il·lustre i també del mèrit etern que es pot aconseguir guanyant. De les activitats esportives relacionades amb les mans destacaven les competicions i exercicis de lluita, i els llançaments tant de javelina com de pesos; amb relació a les dels peus, s'organitzaven per exemple curses pedestres.

Eren els jocs homèrics d'ús comú entre els pobles civilitzats grecs, tot i que l'arquitectura dels grans estadis encara no havia arribat. Se celebraven a l'àgora, seu i centre de la polis grega, on assistien tots els ciutadans, no solament a mirar sinó a admirar. Els jocs se celebraven amb motiu de les exèquies de personatges notables. El ciutadà grec cercava amb la pràctica esportiva la seva fusió amb la divinitat⁷⁰ i la immortalitat, i d'aquí s'intueix una catarsi complexa. L'atleta victoriós cercava una revenja contra la mort ja que aquesta buscava immobilitzar, inanimar i polvoritzar el cos; és per aquest motiu que els grecs volien, mitjançant l'esforç i la tensió atlètica, reafirmar la seva vitalitat, el seu dinamisme i la superació progressiva i relativa de les lleis físiques amb la consecució de rècords⁷¹. Era una exaltació del vigor, de la bellesa dels cossos just en l'instant de la seva degeneració, com també del plor i el silenci del ritual funerari enfront de les lloances a l'atleta victoriós. En contraposició a la mort, els grecs cercaven una immortalitat ben guanyada, en un crit de protesta dels humans que es negaven a doblegar-se davant de l'últim sospir. L'important en aquestes primeres manifestacions esportives era la participació, que donava un caire nobiliari a l'atleta, encara que el premi era sempre benvingut. Homer destaca en les seves cròniques l'home i les seves qualitats; per exemple, l'astúcia d'Ulisses, l'ímpetu de Diomedes, el vigor d'Àiax i la veterania de Nèstor. Amb Homer veiem com interessa més el desig de victòria que la plasticitat i dinàmica externa de l'esport; la competitivitat, l'esforç de

---

⁶⁹HOMER, *Odissea*, Edicions de la Magrana, Barcelona 1997, cant VIII, pàg. 132.

⁷⁰*La fusió de l' ésser humà amb la divinitat*, Veure SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 174.

⁷¹ARNAIZ, Sabino, a revista, *Citius, altius, fortius*, volum III, 1965, pàg. 56.

l'atleta davant de reptes enfront dels seus rivals i també envers ell mateix, cosa que suposa una lluita interna que només es pot superar amb una gran força de voluntat i amb la superació de les adversitats. Poques vegades un triomf pot ser aconseguit d'una manera fàcil; per tant, com més adversitats, més glòria esperava al triomfador. Els déus també prenen part activa en els jocs; és el cas d'Apol·lo i Atena⁷². L'ambient conciliador dels jocs esportius, era una característica comuna i que marcava la identitat noble del poble grec: “si alguna de les meves paraules et va molestar, que se les emportin els vents”⁷³. D'aquesta manera, Euríal reconeix Ulisses com a vencedor; l'abraçada conciliadora entre Agamèmnon i Aquil·les simbolitza el valor de la fraternitat que imperava en les manifestacions esportives. L'exemple de l'atleta heroi servia també per als futurs atletes, com a model a imitar. Aquests atletes grecs sempre cercaven la glòria i sobretot el desig d'immortalitat, perquè les seves proeses serien recordades per sempre.

Els èxits esportius aconseguïen enfortir el paper d'identitat col·lectiva del ciutadà de la polis. No sols era un triomf individual sinó quelcom més: significava el triomf d'un model educatiu, d'un saber fer, d'unes pràctiques específiques que atorgaven una forta identitat a les polis. Els grecs veïen en la polis la condició de possibilitat per a la civilització de l'home, o com ens comenta Conrad Vilanou “el lloc adient per a la formació de ciutadans”⁷⁴. La ciutat, emprant termes d'Aristòtil, era el *télos* de la civilització; així, a fora de la ciutat romanien el desordre i la barbàrie. La polis grega no solament constituïa la ciutat grega com un conjunt urbanístic, era molt més complexa ja que *regulava la vida del ciutadà grec*⁷⁵ en tots els aspectes socials, econòmics, jurídics, etc. Hem comentat anteriorment com la polis grega marcava el *télos*⁷⁶ de l'individu immers dins d'una teranyina d'entramats relacionals. Al capdavant, el ciutadà grec era

---

⁷² HOMERO, *La Iliada*, Ediciones Occidente, Santiago de Chile, 1989, pàgs. 49-51.

⁷³ HOMER, *Odissea*, cant VIII, pàg. 139.

⁷⁴ VILANOU, Conrad, *Imatges metropolitanas: “Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l'Arsenal”*, l'any 1924, a revista *Apunts d'Educació Física i Esports*, n° 74, 2003, pàgs. 86-93

⁷⁵ En aquesta època, a Grècia, cada ciutat-estat tenia les seves pròpies formes de govern i els seus propis governants. A causa de les contínues lluites eren necessaris homes pràctics, hàbils, intel·ligents i molt valents. L'actuació política del ciutadà era intervenir en la vida pública de la ciutat, i els joves amb possibilitats es preparaven per tal d'adquirir una perfecta formació.

⁷⁶ *Télos*: finalitat

un servidor de la polis; aquesta marcava els designis individuals, per tant hi prevalia un interès comunitari.

El concepte de bé comú s'imposava per sobre de les necessitats individuals o iniciatives personals que sorgissin més enllà del benestar de la comunitat, de manera que el càstig més greu que s'esdevenia quan un ciutadà trencava les lleis de la polis era la condemna a l'ostracisme, això és, viure allunyat de la pròpia ciutat originària. Aquesta sentència es va aplicar al filòsof Sòcrates, però abans d'acceptar-la va decidir posar fi a la seva vida. Un dels béns més preuats per un ciutadà era poder-la representar als Jocs Olímpics i obtenir-hi triomfs, que "a banda de cantar la seva excel·lència personal, prestigiés el nom de la polis"⁷⁷. Dins d'aquest esperit comunitari de la polis, l'home grec volia també aconseguir la seva gran fita vital; així, l'educació o *paideia* s'encarregava de formar-lo en la recerca de la virtut o *areté*⁷⁸. La idea d'una simbiosi entre l'home, la natura i la *physis* individual en què la justícia fos el pilar i el fonament per organitzar la comunitat, era una idea que feia que l'home grec pogués arribar al concepte sublim d'*areté* i de l'excel·lència. El ciutadà grec estava lligat inexorablement i voluntària a les lleis fixes i immutables que marcava la polis; per tant, era necessari un control vital que regulés el seu món i la seva vida quotidiana: "*ho theos paidagogei ton kosmos*"⁷⁹. Déu com a pedagogia de tot el cosmos, entenent aquest com l'ordre que presenta l'univers; la *paideia* grega feia derivar les seves regles sobre la conducta humana i social de les lleis de l'univers. Anys més tard, Alexandre el Magne -deixeble d'Aristòtil- va constatar les limitacions de les polis clàssiques i va fundar *les komepolis*, les quals van esdevenir centres on confluïen persones de diferents àmbits culturals, cosa que va generar un nou tipus d'ordre.

El concepte de *paideia* també el podem traduir com un model d'educació que contemplava quelcom important i necessari per a la correcta formació del jove, i com a via imprescindible per aconseguir l'*areté*, el foment de les pràctiques esportives de base, enteses aquestes en la seva dimensió pedagògica i com a preàmbul del que arribarà a

---

⁷⁷VILANO, Conrad, *Imatges metropolitanas.* "Joan Crexells descia un partit de futbol jugat a Londres per L'Arsenal-1924, a revista *Apunts d'Educació Física i Esport*, nº 74, 203, pàg. 88.

⁷⁸*Areté*: la virtut pel grec era el bé més preciat, ja que conduïa a l'excel·lència.

⁷⁹Plató, *Lleis X*, a VILANO, Conrad, *Paideia griega y antropología cristiana: la paideia Christi*, dins *Actas del IV congreso internacional de la S.I.T.A.*, vol. IV, Caja Sur, pàg. 2159.

ser més tard *un esport amb un caire agonístic* ⁸⁰. No només la pràctica esportiva col·lectiva sinó la individual podia proporcionar al ciutadà grec la consecució de les *fites més elevades*, com el reconeixement ⁸¹ de la seva polis. El cas contrari suposava el més tràgic pel ciutadà grec: l'ostracisme. Plató va atorgar molta importància als "professors" o ensenyants de l'educació física; així, amb relació al nomenament d'aquests ens deixa un llegat de com, i quins aspectes s'havien d'educar: "tendència a desenvolupar extraordinàriament el concepte de gimnàstica en l'aspecte dels exercicis militars, en la seva obra: "lleis", quan ens parla dels professors com a persones especialment retribuïdes, i designades pel desenvolupament de tir amb arc, d'exercicis de llançaments, d'esgrima amb armes lleugeres o pesants, d'equitació; tots aquests aspectes quedaven inclosos dins del que anomenava: "gimnàstiques"⁸².

Parlar d'un esport amb l'adjectiu *agonístic*, com he esmentat amb anterioritat, implica dos trets importantíssims que ens defineixen el perfil de l'atleta grec. D'una banda, l'esperit competitiu, i de altra, l'esperit de superació; traduïts en noblesa, lluita i sacrifici. La finalitat de l'educació grega, el *telos* de la *paideia*, era senzillament formar els joves perquè prestigiessin la seva polis. A banda de la formació clàssica, l'esport preparava per a les competicions esportives de cara a les guerres i als esdeveniments complexos de la vida. Aquestes manifestacions esportives podien, en cas de victòria, atorgar a l'atleta l'estatus de digne ciutadà de la polis, però sobretot li oferien la possibilitat de la glòria. No sols en riqueses materials, sinó com a referent idolàtric. De fet, se'n parlaria durant generacions posteriors, fins arribar a convertir-se en un heroi que compartiria honors amb els déus i que aconseguiria el bé més preuat: la immortalitat. La inculcació d'aquest esperit agonístic no sempre donava els resultats desitjats, ja que podia enviar al fracàs el jove grec. L'abandó, la manca d'esperit de sacrifici o la rendició, significaven l'oblit i l'ostracisme. El jove, aleshores, deixava de ser un referent vàlid i passava obligatòriament pel desterrament de la polis, sens dubte el càstig que deshonrava més el ciutadà.

---

⁸⁰Molt desenvolupat en Pau, implicava uns valors com lluita, esforç i perseverança.

⁸¹Reconeixement no en forma de diners sinó d'honor i fama. Posteriorment es va professionalitzar, i els guanyadors arribaven a guanyar gran quantitat de diners.

⁸²JAEGER, Werner, *op.cit.*, pàg. 324.

Sens dubte, una de les grans aportacions de la cultura grega va ser la seva dimensió pedagògica. Els grecs van dissenyar una gran sistema formatiu al qual van anomenar *paideia*. Aquest sistema educatiu consistia en un procés que pretenia dirigir i encaminar els homes cap a la virtut, l'*areté* o, el que és el mateix, l'excel·lència humana.

L'aparició del cristianisme com a doctrina i estil de viure suposarà una visió nova de concebre la vida per a l'home, fins aleshores acostumat a la *paideia* hel·lenística i a la cultura que dominava l'àmbit universal conegut. Es presenta, així, davant de l'home, una perspectiva diferent d'entendre i comprendre el món. El sentit cosmològic del qual bevien els grecs, donarà lloc a una recerca del món interior de les persones. L'hel·lenisme articulava una pedagogia al voltant d'una concepció antropològica basada en l'ideal de *kalokagathia*, és a dir, en l'harmonia de la bellesa i de la bondat. La felicitat del grec, que vivia conforme amb el seu present i acostumat a no qüestionar-se la cronologia del futur des d'una perspectiva metafísica, podríem dir que era estàtica. Era un home que exaltava el present, amb una expectativa clara: la imitació dels déus i de les seves gestes i del seu valor. No tothom podia arribar a l'estatus d'heroi, cosa que l'allunyava d'aquesta pertinença al món diví i, en conseqüència, continuava sent un home normal i corrent. Només aquells atletes i esportistes que havien aconseguit traspasar el llindar de la normalitat –per haver triomfat als jocs– podien considerar-se en igualtat amb els déus, o almenys preparats per a poder compartir d'igual manera que les divinitats l'honor i l'estimació del poble. Hem vist en el capítol anterior com a diferència del Déu únic, el politeisme permetia establir una sèrie de relacions entre l'home i un déu. Aquestes de vegades eren amistoses i d'altres podien enfrontar-los als dos. En l'anàlisi que Jeu realitza sobre l'esport a la Grècia antiga, destaca el fet “del seu naixement en el si d'allò que era Sagrat i com els actes esportius es celebraven en llocs Sagrats durant festes religioses; els jocs tenien un valor solemne i sacramental i a més de ser una forma de donar culte als déus, eren reveladors de la veritat dels destins individuals, però sobretot eren reveladors dels destins col·lectius i servien per atorgar sentit i un tret d'identitat als individus com a part de la col·lectivitat”.⁸³ Aquest heroi esportiu, ja divinitzat i immortalitzat, que havia aconseguit amb les seves gestes a

---

⁸³ SÁNCHEZ MARÍN, Ricardo, a la revista *Apunts*, nº 64, (dossier *Humanisme i esport, cultures esportive, i valors socials*), *Una aproximación a la dimensión social del deporte*, pàg. 37.

l'estadi, en les curses, en els llançaments o en la lluita, fites glorioses, era l'únic que podia aspirar a compartir lloc a l'altar dels déus.

L'hebreu, jueu de religió i nucli d'on es nodririen les primeres comunitats de creients cristians, tenia una visió temporal de la vida, dipositada en l'esperança en un futur gloriós. La vida, segons aquest home hebreu, es va concebre com un pas cap a la vida eterna. Una vida futura que s'havia de guanyar mitjançant la professió de fe, seguint un model d'acord amb els preceptes que havien indicat els profetes als escrits de l'Antic Testament. Un cop el cristianisme es va escindir del judaisme, va tenir en la figura de Jesús el model que assenyalava el camí a seguir, tot indicant els preceptes, normes i actituds necessàries per aconseguir la finalitat última, la salvació. El regne de Déu es trobava en aquest món; per tant, la salvació suposava un premi que s'havia de guanyar en vida terrenal⁸⁴. La salvació, doncs, es va convertir en la necessitat d'una lluita diària però amb expectativa de futur, cosa que donava un caire diferent amb relació a d'altres religions que no tenien dins del seu horitzó teològic la visió esperançadora en un món millor. La salvació, així, no tenia valor sense l'esperança. L'home defugia el fet de plantejar-se qüestions metafísiques i l'hàbit de qüestionar-ne pel significat de les coses⁸⁵. A diferència del grec, que demanava i volia una explicació del que eren les coses, el jueu no es plantejava ni pensava en present, sinó que seguia la màxima de l'esperança centrada en la figura d'un messies: *Messiah* que li ensenyava i l'orientava en el camí de la salvació. Yahvè es podria traduir per “*el que serà*”. Per tant, dins la identitat vital del jueu hi havia assimilada una concepció cronològica del temps que marcava un inici i un final, una concepció rectilínia, com veurem més endavant.

---

⁸⁴Aquest precepte va generar polèmica perquè els seguidors de Pau pensaven que la fe era suficient per a salvar-se.

⁸⁵VILANOÚ , Conrad , *Los ejercicios físico deportivos y la tradición judeocristiana*, veure RODRÍGUEZ, Luis, *op.cit.*, capítol III, pàg. 41.

Moltes cultures han alimentat la creença supersticiosa de l'eficàcia màgica de certs olis i uncions, que aplicats sobre la pell de la persona li atorguen propietats prodigioses. Així, a la llegenda d'Aquil·les cantada a la *Iliada*, el jove heroi és submergit per la seva mare Tetis dins un líquid màgic que el torna invulnerable excepte al taló. Les tradicions hebrees recollien la llegenda de l'oli màgic amb què varen ser ungits els primers reis jueus Saül i David. Mosterín comenta, en la seva obra, que “durante la dominación romana, muchos judíos fervientes esperaban de un momento a otro una intervención divina; este rey liberador sería ungido con un ungüento mágico, es decir el Mesías en hebreo, “Mashíaj “⁸⁶.

Johnson, arran d'aquests trets monoteistes del judaisme comentava: “los judios no sólo tenían un Dios: tenían a Dios”.⁸⁷ Els jueus havien resistit amb infinita fortalesa -i sovint amb molt de patiment- les temptacions originades pels sistemes politeistes orientals. El relat de la creació⁸⁸, la pertinença al grup de cristians i un final caracteritzat per ser un moment de sospesar els actes de la vida comportava un judici aliè a les capacitats de l'home i que tenia en Déu totpoderós la capacitat de sentenciar o de perdonar.

---

⁸⁶ MOSTERÍN, Jesús, *op. cit.*, pàgs. 11-13.

⁸⁷ JOHNSON, Paul, *La historia del cristianismo*, Ediciones B.S.A, Barcelona, 2010, pàgina 28.

⁸⁸Gènesi, primer llibre de la Bíblia.

1.3.2 L'intent d'hel·lenització del poble jueu mitjançant l'esport agonístic grec. La resistència dels Macabeus.

L'expansió del pensament grec arreu del món deu molt a la figura d'Alexandre el Gran. Les seves conquestes orientals van introduir elements del pensament hel·lènic a cultures llunyanes que ja tenien els seus propis signes d'identitat, no solament socials sinó sobretot de tipus religiós. Alexandre va educar els seus oficials més propers en els trets més importants de la cultura hel·lènica. Així, en morir va deixar el seu imperi dividit en petits regnats i va posar al capdavant de cadascun d'ells un general que acabaria convertint-se en rei.

L'imperi alexandrí va arribar a conquerir Egipte, lloc on hi havia desplaçats una gran quantitat de jueus esclavitzats. Amb l'arribada al tro del faraó Ptolomeu, la seva situació va experimentar una millora considerable, perquè encara que no gaudien de l'estatus de ciutadà, amb els avantatges que això suposava, Ptolomeu va ser molt benvolent amb ells ja que admirava la seva llei. Així, els ciutadans jueus de l'Egipte hel·lenitzat, sense gaudir d'aquests avantatges, van poder gaudir almenys d'una existència autònoma i d'un cert esplendor. El màxim exponent d'aquesta admiració pels jueus d'Egipte va ser la traducció de la Bíblia hebrea al grec, a causa de l'interès del faraó: "Decidimos traducir vuestra ley, de la cual vosotros decis lengua hebrea a la lengua griega para poder tenerla con nosotros en la biblioteca al lado de otros libros reales".⁸⁹ En aquells moments la biblioteca d'Alexandria s'estava convertint en la més important, i comptava amb els llibres i textos més valuosos; d'aquí l'interès en comptar amb una traducció fidedigna del llibre referent de la religió jueva. La Septuaginta -nom amb què es va anomenar la Bíblia traduïda- va suposar un fenomen singular i va tenir un impacte cultural sense precedents en la història de la traducció, contràriament als grecs, que es consideraven autosuficients i no mostraven cap interès en la traducció d'escrits religiosos orientals.

---

⁸⁹ Aristeas, veure THEISSEN, Gerd, *El movimiento de Jesús, historia social de una revolución de los valores*, Ediciones Sígueme, Salamanca, 2005, pàg. 258

La Septuaginta -LXX-, designava la traducció de la Torà hebrea al grec, duta a terme a Alexandria durant el regnat de Ptolomeu II (285-246 aC).⁹⁰ La traducció, en si, va ser realitzada per sis membres de cadascuna de les dotze tribus d'Israel, enviats des de Jerusalem per Eleazar, aleshores màxim sacerdot. Per primera vegada, la saviesa d'Israel condensada a la Bíblia hebrea passava d'una llengua semítica a una d'indoeuropea, i de pas, al món occidental va ser la primera interpretació de la Bíblia hebrea. Segles més tard, va ser adoptada per les comunitats cristianes com la Bíblia oficial, i es va convertir en element clau de l'expansió del cristianisme. Al segle V dC va caure en desús en incorporar-se la versió llatina de la Bíblia: la Vulgata.

Les escriptures jueves van ser els únics escrits religiosos de l'antiguitat que van tenir el privilegi de ser traduïdes a la llengua d'Homer. Dir en grec coses jueves era una presentació dins de la societat hel·lenitzada egípcia. La història d'Israel, la seva antiguitat, el seu monoteisme, els ritus i els costums i el passat d'Israel, van poder ser interpretats en les claus culturals de l'hel·lenisme. Posteriorment, la dominació de l'Imperi Romà arreu del món va significar l'inici del pensament hel·lenístic romà resumint les antigues idees gregues però amb altres formes, ocupant-se dels problemes de la vida pràctica; ocupant-se, doncs, de les doctrines ètiques que solien caure en el materialisme i el naturalisme. Com més creixien les fronteres de l'Imperi, més cosmopolites es tornaven les idees morals i Grècia, encara que estava dominada, imposava la seva cultura: "Graetia capta ferum victoriam cepit"⁹¹.

A Judea l'hel·lenització té un nom propi: Antíoc IV Epifanes, antic general de la cort d'Alexandre, que d'una manera impositiva va anar introduint elements importants de la cultura grega. Molts jueus ho varen acceptar, apostatant de les lleis de Moisès⁹²: "Pactemos con las naciones vecinas. Ved las calamidades que hemos sufrido desde que nos hemos apartado de ellos"⁹³. Alguns dels pobles van voler adoptar costums noves de les nacions paganes; així, d'una manera ferotge, Antíoc IV va perseguir socialment i

---

⁹⁰FERNÁNDEZ, Natalio, *Septuaginta, la Biblia griega de judíos y cristianos*, Editorial Sígueme, Salamanca, 2008, pàg. 27.

⁹¹La Grècia conquerida conquerí el ferotge guanyador.

⁹²THEISSEN, Gerd, *op.cit.*, pàgines 131-133.

⁹³I Macabeus 1,10.

religiosament els jueus, atacant les seves institucions i prohibint els seus costums més ancestrals. L'any 167 aC s'entronitzà, convertint el temple de Jerusalem (signe d'identitat del judaisme) en un lloc de culte pagà. Concretament, es va col·locar a l'altar major una icona de Zeus, fet que suposava pel jueu tradicional una intromissió en el més sagrat del seu culte, i una ofensa envers la seva religió. Jason, aleshores, va ser nomenat màxim sacerdot per Antíoc IV mitjançant una sèrie de suborns: "Jason, germà d'Onies, va voler usurpar el càrrec de gran sacerdot; en una entrevista amb el rei li promet pagar-li 7.800 quilograms de plata dels impostos"⁹⁴. " Durante la època de la dominación romana (6-41, 44-66 dC), las cargas fiscales a la provincia de Judea ascendían a seiscientos talentos ⁹⁵.

Un segon fet cabdal d'aquest intent d'hel·lenització del poble jueu es va produir quan el mateix Jason va oferir al rei Antíoc uns diners amb la intenció de poder fundar un gimnàs i una escola d'educació de la joventut, al mateix peu del temple: "Jason es va comprometre a pagar-li 3.200 quilograms de plata si rebia autorització per fundar un gimnàs i una escola d'educació de la joventut i d'enregistrar els habitants de Jerusalem com a habitants d'Antioquia. El rei ho acceptà i va fer que els seus germans de raça adoptessin ràpidament la manera de viure dels grecs; anul·là així privilegis que el rei anterior va atorgar als jueus"⁹⁶. Hem de tenir en compte que l'esport ja havia deixat de ser una manifestació gratuïta amb la qual l'atleta cercava un èxit més enllà d'allò material. La glòria i el pas a la immortalitat havien estat les motivacions més elevades per l'esportista grec, que ja s'havia professionalitzat; malgrat tot l'esport va suposar un mecanisme d'hel·lenització molt important: "va construir un gimnàs al peu mateix de la ciutadella, tocant al temple. Animava els joves més distingits a entrenar-se amb el cap cobert, a l'estil dels grecs"⁹⁷.

---

⁹⁴I Macabeus 1,10-15.

⁹⁵JEREMIAS, Joachim, *Jerusalén en tiempos de Jesús*, cap. II (*Situación económica de Jerusalén*), Ediciones Cristiandad, Madrid, 2000, pàgs. 150-151.

⁹⁶II Macabeus, 14-17.

⁹⁷II Macabeus, 15-17.

Els jueus tradicionals varen entendre aquestes pràctiques com un atemptat amb greuge en allò més profund de la identitat nacional, tal com apunta Rodríguez: “el deporte apareció a los ojos de los israelitas como una manifestación idolátrica y herética, es decir, como un serio peligro para sus profundas convicciones religiosas”⁹⁸. Ho van considerar com, d’una banda, la profanació del signe més important, el temple, i en segon lloc, com la construcció d’un gimnàs que oferia als joves benestants jueus la possibilitat d’adoptar costums hel·lens, amb la consegüent pèrdua de valors i signes que els identificaven com a membres d’una comunitat: “Es va arribar a l’extrem que els sacerdots es desentenien dels serveis a l’altar, amb menyspreu del santuari, es despreocupaven dels sacrificis; i tan bon punt sentien el senyal, corrien a la palestra per participar en els diversos exercicis esportius”⁹⁹. Culturalment, a més de la pèrdua d’aquests signes cal afegir les imposicions quant a temes tan identificadors de la llei de Moisès com la prohibició de la circumcisió sota pena de mort a aquelles mares que practiquessin aquests signe. Pel fet que molts joves jueus que assistien al gimnàs -i ho havien de fer despullats- es realitzaven l’epispasme¹⁰⁰, “construïren un gimnàs; es feien dissimular la circumcisió, apostataven de l’aliança per associar-se als pagans i d’aquesta manera es venien a la maldat”¹⁰¹.

---

⁹⁸ RODRÍGUEZ, Luis, *op. cit.*, pàg. 62.

⁹⁹II Macabeus, 14-17.

¹⁰⁰Senzilla operació mitjançant la qual es tornava el prepuci a la seva forma original.

¹⁰¹I Macabeus, 14-15.

Les prohibicions relatives als signes d'identitat cultural i religiosa que va imposar Antíoc IV es podien centrar en diversos aspectes:

- Imposar a tot el regne una unitat
- Renúncia als costums propis
- Obligació de construir altars, santuaris i temples dedicats als ídols, sota pena de mort
- Abolició de la circumcisió
- El dia vint-i-cinc de cada mes s'oferien sacrificis sobre l'altar pagà, construït sobre l'altar dels holocausts ¹⁰².

Hem vist anteriorment com aquests preceptes, d'obligat compliment, van tenir un cert nombre d'adeptes entre els mateixos jueus, però molts d'ells davant d'aquesta situació adversa i contrària a les seves creences, van haver d'amagar-se. D'altres, van preferir morir: “més d'un miler de morts de jueus, homes, dones i nens que s'havien amagat al desert de la persecució de l'exèrcit d'Antíoc”¹⁰³. El punt àlgid d'aquest intent d'acabar amb la cultura jueva (i, sobretot, amb la seva religió) van ser els expolis i saqueigs d'Antíoc IV al temple de Jerusalem: “les atrocitats d'Antíoc, assassinant a tot jueu, home, dona i fills, uns quaranta mil, i que s'emportà del temple trenta-nou mil quilograms de plata; de les matances s'escapà Judes Macabeu, que amb nou homes es retirà a la muntanya”¹⁰⁴. Israel va reaccionar enfront d'aquest procés d'hellenització i d'imposició de la litúrgia grega¹⁰⁵ a Jerusalem, que semblava que podia acabar amb la cultura jueva. Els jueus s'escandalitzaven en veure el seus joves camí cap al gimnàs a fer pràctiques esportives, renunciant al més apreciat de la seva identitat.

---

¹⁰²L'altar dels holocaustos era la part més sagrada del temple; només podien estar-hi els summes sacerdots. I Macabeus, 5, 9.

¹⁰³II Macabeus 3, 8.

¹⁰⁴II Macabeus 5, 27.

¹⁰⁵RODRÍGUEZ, Luis, *op. cit.*, pàg. 64.

La reacció vindria de la mà de Mataties: “per la profanació del temple, lliure com era, ara és esclau”¹⁰⁶. Per això es va decidir no obeir les ordres del rei: “ni es decantaren ni gens ni mica de la nostra religió”¹⁰⁷. Mataties va arribar a matar un funcionari de la cort d’Antíoc quan aquest es dirigia a fer un sacrifici. Mataties va començar a organitzar un moviment de resistència¹⁰⁸ i s’uní al grup dels *assideus*¹⁰⁹, que estaven lliurats en cos i ànima a les lleis de Moisès. Va organitzar un exèrcit i va començar a atacar els jueus pecadors i infidels, aquells que havien acceptat de bon grau els preceptes hel·lènics d’Antíoc. També va enderrocar altars idolàtrics, va obligar a circumcidar als incircumcisos i va perseguir els arrogants¹¹⁰.

Judes Macabeu va organitzar una defensa i una revolta contra els hel·lenistes: “quan el Macabeu tenia organitzada la seva tropa es va tornar invencible davant de les nacions paganes”¹¹¹. Els valerosos combatents Macabeus, amb el seu sacrifici i l’auxili del Senyor, van salvar el judaisme, recuperant el temple de Jerusalem i alliberant la ciutat; varen restablir les lleis, que havien estat abolides. La teologia del Llibre dels Macabeus -sobretot al segon -es fa palesa en la recreació en l’atracció salvadora de Déu en favor del seu poble. Utilitza un estil narratiu amb la pretensió de commoure el lector recorrent a fets com miracles i aparicions, però no solament el Llibre dels Macabeus ens volia explicar l’intent d’hel·lenització al poble jueu i la reacció dels mateixos jueus; és important també fer referència al Llibre de la saviesa, per ser la primera vegada que apareix en la Bíblia un intent de síntesi entre la cultura tradicional jueva i la moderna cultura grega; entre el pensament hebreu i l’hel·lenista. La recerca d’un Déu mitjançant la fe va fer que les ànimes malvades no tinguessin accés a la saviesa. Déu envoltava l’home i penetrava dins dels seus sentiments. Aquest mateix llibre fa una referència als impúdics considerant-los enemics de la veritat.

---

¹⁰⁶II Macabeus 2,11.

¹⁰⁷ II Macabeus, 22.

¹⁰⁸II Macabeus, 39.

¹⁰⁹Assideus.

¹¹⁰II Macabeus, 44.

¹¹¹II Macabeus, 8.

El primer axioma del Llibre de la Saviesa era la fugacitat de la vida: “El nostre alè no és més que el fum i el pensament una espurna del cor que batega. Quan l’espurna s’apaga el nostre cos es torna cendra i l’esperit s’esvaeix, la nostra fi és fixada i no podem tornar enrere. Aprofitem-nos doncs dels béns que tenim, fruïm del món amb passió. El just és qui té la força, la feblesa no porta enlloc; la mort no ve de Déu, sinó del diable”¹¹².

---

¹¹² Llibre de la Saviesa 2, 1.

1.3.3 La penetració de l'ideal esportiu grec dins la cultura jueva cristiana: la influència estoica i la *pompa diaboli*. El procés de romanització

L'hellenització del poble jueu durant l'època d'Antíoc IV va deixar una profunda petjada que va fer canviar alguns aspectes de la identitat jueva. Evidentment, no aquells referits al culte ni al passat de l'antic grec, sotmès a les lleis de les polis; tampoc a la idea que el cosmos i l'univers marcaven el destí de les persones, però sí quant a la manera d'afrontar la vida, en la qual l'esforç i els valors -l'*areté* grega- van ser l'exemple més vàlid per tal aconseguir la finalitat que perseguia el cristià.

Segurament l'estoïcisme,¹¹³ pel que suposava quant a la renúncia de béns materials i l'elogi d'una vida més espiritual allunyada dels plaers vitals, juntament amb la concepció de l'home entès com a un asceta impertorbable, va combregar més profundament amb l'ideal del pensament cristià. De fet, la primera transmissió del missatge cristià es féu des de les estructures i formes de pensament semita, algunes d'elles força hellenitzades.

La filosofia de la *stoapoikile*, sobretot pel que feia referència a la moral i la religió de l'època hellenista, promovia una moral d'autodomini de les passions, ires, i dels dolors, una indiferència davant del patiment i del dolor, per considerar-los com a part de les passions humanes, tal com comenta Bantulà¹¹⁴: “para la ética estoica únicamente el *sapiens* estaba libre de las pasiones irracionales que esclavizan al hombre”. Les doctrines estoiques sobre la providència divina i la concepció de l'home com a centre del cosmos influïren, de manera decisiva, en els autors cristians.

Aquest corrent filosòfic parteix de la concepció cristiana d'home com a fill del pecat (“*homo peccator*”), de la seva imperfecció, carregat d'aspectes de culpa i a la vegada amb confiança absoluta en una esperança salvadora, que li serà atorgada per un Déu benivolent i comprensiu que l'acollirà, sempre que durant el seu pas per la vida terrenal compleixi els preceptes de fe i d'actituds que el facin mereixedors del premi final.

---

¹¹³Corrent filosòfic i de pensament fundada per Zenó Cleantes (342-270 aC).

¹¹⁴BANTULÀ JANOT, Jaume, *En torno al enseñar deleitando de Horacio*, a *La educación revisitada, ensayos de hermenéutica pedagógica*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2010, pàg. 60.

L'home estoic rebutjava i menyspreava tota actitud que no portés a la virtut; per això s'alliberava de tots els afectes, descuidava totes les coses terrenals com ara els desitjos i se centrava només en el cultiu de la virtut en si mateixa, exclouent tot motiu de recerca de la felicitat i dels plaers terrenals. L'home estoic convertia l'ètica individualista en una ètica cosmopolita, partint de la fraternitat i solidaritat entre tots els homes. Aquest transfons estoic va servir de guia i de referent de comportament als jueus hel·lenitzats, que seran protagonistes cabdals del triomf del cristianisme. Els punts de contacte del cristianisme amb l'estoïcisme van tenir la seva màxima expressió en algunes afirmacions de l'apòstol Pau; tot i això, cal ressaltar que a diferència d'aquesta filosofia estoica, el cristianisme no es movia per cap ideal abstracte sinó per l'abundància de la vida interior concretada en l'amor al proïsme: *ordo amoris*, que va dinamitzar l'acció cristiana.¹¹⁵ Així, com hem vist anteriorment, Pau de Tars i els seus seguidors van predicar l'exemple. D'entre aquests, destaca la figura del pensador i filòsof cordovès Sèneca; més tard, el mateix bisbe Agustí d'Hipona. Tots dos es convertiren en els màxims exponents de la influència que va produir l'esport hel·lènic en el més profund del pensament cristià. Una influència, cal recordar-ho, acceptada pel fet que presentava un model paradigmàtic pel que suposava de lluita, esforç, constància i d'altres virtuts, i mai com a espectacle pagà fortament criticat, ja que representava i cercava un model d'home íntegre i contrari als axiomes que pretenia el cristianisme.

Déu és amor, *àgape*.¹¹⁶ La figura de Crist transcendia a la llei, sempre, dins d'una ètica del perdó i animant a la pràctica de l'estimació; una teràpia útil a emprar com a remei per acabar amb el rancor i l'odi. La pedagogia proposada per la *paideia Christi* estava centrada en el seguiment de la figura de Jesús i tractava de seguir el fil conductor dels seus ensenyaments terrenals, que com a fill de Déu havia intentat transmetre en la seva vida pública. El cristianisme es va convertir en defensor i propagador de l'Evangeli en un temps d'incomprensions i de transició a un nou model d'entendre la vida. Davant de tots els impediments i dificultats en el seu inici, va caracteritzar-se per elogiar un esperit agonístic que, després de certes dificultats, va atreure un gran nombre d'adeptes. La

---

¹¹⁵ VILANOÚ, Conrad, *Paideia griega y antropología cristiana: la paideia Christi*, IV Congreso Internacional de la S.I.T.A., vol. IV, Caja sur, pàg. 2160.

¹¹⁶ Veure capítol IV (apartat sobre l'axiologia paulina).

fortalesa i la fermesa eren les úniques armes que podien garantir-los la supervivència en un món tan hostil.

“El jueu corre practicant la llei, els filòsofs hel·lens corrien cercant la saviesa i el poble cristià mitjançant de la fe és dirigida amb constància mitjançant una cursa freqüentment plena d’obstacles, cap a Crist”¹¹⁷. El desig de l’anhelada corona de la vida, l’arribada a la meta i la vivència plena dels seus actes, els garantia la felicitat eterna, allò que els atletes grecs van anomenar immortalitat, però el camí per aconseguir-la era diferent. El cristià estava obligat a lliurar un combat molt dur contra el pecat, sovint identificat amb el diable, aquella *pompa diaboli* de la qual ens parlava Pau. L’etimologia de la paraula *pompa*¹¹⁸ prové del terme grec “possessió”, “comitiva”. Rodríguez, amb referència a la paraula *pompa* comentava: “en realidad se trataba de un desfile solemne que precedia a los espectáculos del circo y del anfiteatro. En el latín cristiano *pompa* pasó a designar los cortejos de Satán, que estaban integrados por una amplia serie de manifestaciones idolátricas; posteriormente se refirió simplemente al mundo, al espíritu romano”¹¹⁹.

La força de la imitació de Crist fonamentava aquest combat, i l’ajuda divina en garantia l’èxit. L’ascètica, tret molt significatiu i freqüent en la vida de Jesús, va ser el model de comportament i una actitud vital a imitar pels autors cristians de l’antiguitat. Una vida de renúncia, d’entrega, exempta de plaers, generalment entregada en cos i ànima a la predicació i la pregària. És paradigmàtic, en aquest sentit, l’exemple de les estades al desert com a lloc idoni de reflexió introspectiva, i considerat per autors contemporanis cristians un lloc on Déu va establir una relació d’amor¹²⁰ amb el seu seguidor, un lloc on va poder conèixer la seva interioritat i establir un profund discurs metafísic amb Déu, el seu Pare. La fortalesa de *lluitar envers les temptacions*,¹²¹ el dur una vida senzilla i austera, es va convertir en l’exemple a seguir.

---

¹¹⁷De BOLÓS, Oriol, i VILANO, Conrad, *Joventut, esport, i religió : el moviment Muscular Christianity*, a revista *Educació i Història*, nº 7, 2004, pàgs 63-99.

¹¹⁸La paraula “pompa” va ser encunyada per Tertul·lià (160-220 dC), convers al cristianisme. Tertul·lià va criticar, sobretot en la seva obra *De spectaculis*, els costums pagans, sobretot els que feien referència als diferents tipus de jocs.

¹¹⁹ RODRÍGUEZ, Luis, *op. cit.*, pàg. 75.

¹²⁰TUÑI, Oriol, *curs d’introducció a l’Evangeli*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 2009.

¹²¹Temptacions al desert per part del mal, el diable.

Un altre tret que identificava els escrits d'aquests primers autors cristians, a banda del seu ascetisme (des de Sèneca, Irineu de Lió, Tertul·lià, Agustí d'Hipona, Orígenes, Filó D'Alexandria, Climent d'Alexandria i Eusebi de Cesarea; i des de Sant Isidre a Cromaci d'Aguilera, fins a arribar a l'edat mitjana, en què van aparèixer místics de la talla d'Ignasi de Loiola, Sant Joan de la Creu o Teresa d'Àvila), era la força moral que transmetien en els seus escrits i la fortalesa física per suportar les penyalitats, les quals prenién forma de persecucions, en el cas dels primers, i de lluita interior en el cas dels grans místics citats. Tant en uns com en els altres, les dificultats els va permetre l'adquisició d'un caràcter ferm i tenaç, unit a la perseverança en els seus actes; i els van ajudar a suportar el martiri corporal, les tribulacions interiors, els sentiments de culpabilitat, facilitant-los el camí per assimilar la condició imperfecta de l'home. Els donà la força suficient per traçar un pla i per apropar-se més a Déu. La pràctica esportiva va ajudar a imprimir en l'home un caràcter fort i entrenat per a suportar les adversitats del camí. Aquests trets de personalitat van facilitar l'aparició de la figura del màrtir asceta, i com a símil va donar lloc a la figura -que ja havia citat Pau- del màrtir atleta. L'atleta cristià, hereu de l'atleta grec forjat a l'estadi, fort davant de les temptacions, i preparat no sols per aconseguir la salvació, sinó pel desenvolupament d'una tasca epistolar i evangèlica capaç d'estendre la paraula de Déu arreu del món.

La possibilitat de redempció dels pagans, un camí iniciat per Sant Pau quan va admetre dins de la comunitat cristiana els gentils (que, recordem-ho, van ser causa de les grans discrepàncies amb Pere, en aquells moments cap visible de la comunitat cristiana de Jerusalem, i que va acabar amb la trobada de Jerusalem,) també va significar un signe de pertinença a Déu. El fet de voler acceptar tothom era un senyal d'universalitat del cristianisme. Aquesta conferència apostòlica va tenir lloc pels voltants de l'any 49; per tant, feia 16 anys que Jesús havia estat crucificat. Segons Johnson, "el concilio de Jerusalén es el primer acto político de la historia del cristianismo y a partir del cual podemos intentar la reconstrucción de la naturaleza de la enseñanza de Jesús y los orígenes de la religión y de la Iglesia que él creó."¹²²

---

¹²² JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 13.

Per Pau, una manera d'enfortir-se enfront de les temptacions, va ser la “práctica continuada de la oración”¹²³ Segles més tard, Ignasi de Loiola serà l'iniciador i pare dels exercicis espirituals. Una autèntica prova de foc, en la qual l'home s'enfrontava amb el seu món interior i lluitava per apropar-se a Déu des de la seva interioritat. Tots aquests exercicis mai no es podrien dur a terme sense una metodologia molt acurada i centrada en l'entrenament de la voluntat i, com més endavant veurem, amb la col·laboració d'un cos preparat mitjançant l'exercici físic. La doble visió cristiana del cos, mundana i divina, juntament amb la ferma i tenaç voluntat d'allunyar-se del pecat - identificat amb els espectacles grecollatins- va fer de la vida terrenal una contínua lluita, que només un bon entrenament i el fet de dur una vida ascètica i de renúncia, en aquesta cursa podria dur a la victòria final. Per tant, podem considerar el cristià dels primers temps com el representant d'una nova *paideia* que el va convertir en “Atleta de la fe y atleta de la virtud”.¹²⁴ Per emfatitzar més aquest concepte de lluita, podem trobar al llarg de la història adjectius referits al cristià com ara “el combatent per la veritat” o més apel·latius agosarats, com per exemple “atletes de la religió” o “atletes de Déu”,¹²⁵ citats per Eusebi de Cesarea. Per tant, els anomenats Pares de l'Església, malgrat la seva oposició a tota mena d'espectacles *diabòlics* representats en els jocs esportius, utilitzaven com a mitjà de divulgació de la paraula de Déu -i com a finalitat última per a la victòria de la vida eterna- aspectes propis de la cultura clàssica, sobretot els formals, referits a l'agonisme esportiu. Els espectacles anomenats *diabòlics*, com el circ, teatre i l'amfiteatre, eren la font i el lloc adient on els mals costums podien desenvolupar-se i estendre's; un exemple venia donat per la competitivitat extrema que posava en risc quelcom tan sagrat pel cristià com la pròpia vida. La moralitat del cristianisme no podia sinó criticar aquests aspectes, ja que anaven en contra de la seva pedagogia, caracteritzada per un caire més ascètic i moralitzant, defensor de la vida com a quelcom sagrat. En efecte, Déu engendrava l'ésser humà i només Ell tenia la potestat de treure la vida. L'alternativa de la contemplació de la natura -implícita en les Sagrades Escripures-, la *mirabilia dei*, que volia significar la majestuositat de l'obra de Déu, era

---

¹²³MARTIN, Teodoro, *Escritos espirituales*, Editorial Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1999, pàgs 133-134.

¹²⁴Teodoro de Ciro, *Carta al obispo Irineo*, a REALE, Giovanni, y ANTISERI, Dario, *Historia de la filosofía, patristica y escolástica*, Editorial Herder, Barcelona, 2010, pàg. 69.

¹²⁵Ídem, pàg.57.

enemiga de totes aquestes pràctiques que alteraven les passions humanes. No solament volien teoritzar, sinó que els pares de l'Església es van sentir amb l'obligació de cercar alternatives per al cristià; la més destacada era protegir-lo de les temptacions, de la *pompa diaboli*, cosa que implicava trobar un escut eclesial que els immunitzés d'aquests perills.

Així, coincidint amb la resurrecció de Jesús, la catequització va ser una bona teràpia, explicada de manera metafòrica amb infinitat d'exemples a imitar i que culminava en la iniciació al món d'allò sagrat, posant el cristià en guàrdia davant dels perills demoníacs i de la seva pompa. El bateig iniciava la pertinença a la comunitat dels cristians, de per si enemiga del diable. El nou batejat ja formava part de l'exèrcit de Crist. Les paraules formals del sagrament del bateig ("Jo renuncio a Satan, a les seves pompes i obres") suposa una declaració d'intencions de pertinença al bé i de negació del mal. L'aigua beneïda i les paraules allunyaven del diable i dels seus àngels.

Abans d'endinsar-me en la simbiosi jueva/cristiana, voldria fer una breu referència a l'origen del poble hebreu, practicant de la religió jueva. El pensament dels pobles primitius va concretar l'abstracció del bé i del mal, la vida, l'amor i la mort representant-los en éssers divinitzats, els déus. Els hebreus eren nòmades, pastors que durant el segon mil·lenni de la nostra era recorrien el pròxim Orient cercant pastures per als seus ramats d'ovelles i cabres. Les tribus nòmades despertaven les sospites i el recel dels pobles sedentaris, que tenien un lloc fix d'assentament. Així doncs, els nòmades van atreure la ira dels pobles sedentaris amb el pretext que els ramats espatllaven els productes agrícoles i que allà on passaven els animals les llavors trigaven molt de temps en germinar. Els pobles sedentaris no sols eren pobles agrícoles, sinó que també treballaven el ferro i coneixien la fabricació d'armes amb les quals es pogués ferir l'enemic que amenaçava les seves terres. Des del punt de vista dels pobles nòmades, l'agricultor malvat va atacar el pastor innocent. Des del punt de vista dels pobles sedentaris, la civilització agrícola es va imposar a la nòmada: el progrés va fer un pas endavant. El poble hebreu estava format per innumbrables famílies i tribus, i es va convertir en un sol poble amb tres patriarques: Abraham, Isaac i Jacob, essent aquest últim posteriorment anomenat Israel, i les dotze tribus, els dotze fills de Jacob, en van ser els caps. El número dotze era un número màgic, ja que corresponia als dotze mesos de l'any. També dotze van ser els fills de Jacob, dotze van ser els Apòstols i els déus a qui els egipcis varen donar noms, que posteriorment van ser adoptats pels grecs. Abans

que es comencés a escriure la Bíblia, només hi havia tres tribus descendents dels tres fills de Noè: Sem, Cam, i Jafet. El Déu dels jueus originàriament “era tribal”,¹²⁶ i amb el pas del temps havia adquirit un caràcter nacional; com que, d'altra banda, estava associat íntimament amb el Temple de Jerusalem, en cert sentit també podríem considerar-lo municipal.

El judeocristianisme, recordem-ho abans de res, va tenir en el monoteisme el centre de la seva religió, conformant-se en una societat teocèntrica en què tots els esdeveniments socials, familiars, etc., estaven supeditats a la influència divina. L'essència monoteista va ser el signe d'identitat més preuat pels jueus, a diferència d'altres religions o creences.

La penetració de l'ideal hel·lenístic dins del poble jueu era plena d'ambivalències. D'una banda, hi havia els jueus més progressistes, que ràpidament varen acceptar el model grec; de l'altra, hi havia els jueus que varen oposar-se d'una manera radical al que significava aquest ideal, ja que amb aquesta nova tendència pensaven que la identitat jueva corria el risc de desaparèixer. Hem d'entendre que el judeocristià,¹²⁷ com anteriorment he comentat, partia d'un monoteisme molt hermètic. Per ell només hi havia un Déu; era, per dir-ho d'alguna manera, la professió de fe, dictada per Déu a Moisès al cim de la muntanya del Sinai en l'instant que li va entregar les taules de la llei. La immortalitat desitjada i proposada pel model de l'atleta grec, que vivia i anhelava seure al costat del seus déus, topava radicalment amb un pensament molt més conservador pel qual la vida terrenal girava entorn del culte al temple, i l'objectiu que hom desitjava era la salvació de la persona, per tal d'aconseguir la vida eterna. Teològicament, davant del politeisme grec emergia un Déu, i no podem entendre dins aquest paradigma cap activitat que suposés compartir glòria amb Ell. Ell mateix era la glòria, i malgrat que volia un apropament i desitjava la salvació de l'ésser humà, l'home jueu cristià, en l'esdevenir de la seva vida, sempre estava situat un graó per sota del seu Déu, que era omnipresent i poderós. A partir del pensament dels pares de l'Església, es presentava també un Déu racionalitzat.

---

¹²⁶ JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 21.

¹²⁷ Ens referim al judeocristianisme del període en què el cristianisme estava traient cap des de les comunitats cristianes, sobretot la d'Antioquia i entenenent que Jesús era un home jueu.

L'heroi grec, compartint espai i protagonisme amb els seus déus, es va enfrontar amb una concepció molt menys idolàtrica del Déu del judeocristià monoteista, enemic de les manifestacions esportives grecoromanes (els anomenats *ludi*).

El cristià posteriorment va veure, en les manifestacions esportives dels grecs i dels seus hereus culturals, els romans, que eren grans amants dels *ludi*,¹²⁸ una exaltació pagana que Sant Pau va anomenar la *pompa diaboli*¹²⁹; d'aquí, la condemna radical d'aquestes manifestacions massificades i allunyades dels principis morals que proposava el model cristià, el qual representava un paradigma totalment oposat. El mot *ludi* va ser utilitzat freqüentment en les cròniques de Virgili; el terme, exactament, era conegut com *ludi romani*, i sovint era mencionat amb motiu de les festes imperials o d'altres actes importants. *Ludi* es va encunyar durant la dictadura de Sila (82-80 aC) amb ocasió dels triomfs dels grans generals, que ho varen celebrar amb grans manifestacions atlètiques a Roma, on es van reunir gran quantitat d'esportistes; curiosament, molts d'ells provinents de Grècia. Durant l'Imperi, els *ludi* van representar els actes més importants de moltes festivitats; la més important va tenir lloc l'any 29 aC, quan August va ordenar un d'aquests espectacles al fòrum per tal de commemorar la consagració del Temple a Cèsar.¹³⁰ Els jocs estaven inclosos dins dels programes de les associacions juvenils del Cèsar, les *iuventus*. Fou als voltants del segle I quan van aparèixer les grans manifestacions esportives. La necessitat de la metròpoli de sensacions noves i excitants va ser una de les causes de la gran popularitat que van arribar a tenir. Fàcilment, es podien congregar al voltant de cinquanta mil persones en un dels magnífics estadis construïts per acollir-los.

La introducció de l'esport a Roma va ser deguda a Fluvius Nobilior l'any 186 aC en convidar uns atletes grecs, que van ser el punt de partença fins a arribar als grans jocs promoguts per Cèsar, el qual feia competir els atletes convidats al camp de Mart. Es convidava, sobretot, els joves de l'aristocràcia romana per a participar-hi. D'aquesta manera reafirmaven la seva posició social i prestigiaven amb la seva noble presència els

---

¹²⁸Els *ludi* eren jocs competitiu de lluita, i especialitats com córrer o saltar. L'espectacle del circ amb lluites de feres també formava part dels *ludi* (vegeu RODRÍGUEZ, Luis, *op.cit.*, pàg. 73).

¹²⁹La *pompa* era l'acompanyament fastuós de manifestacions tant esportives com d'altres tipus, com ara la celebració d'una victòria. Vegeu la pàg. 42.

¹³⁰DIEM, Carl, *op.cit.*, pàg. 249.

jocs. Altres emperadors romans van veure en el foment de les pràctiques esportives un mitjà per augmentar el vigor de la joventut; igualment, també entenien l'esport com un mitjà de pacificació de la Mediterrània i com una oportunitat per venerar les divinitats romanes.¹³¹ Un clar exemple d'això el trobem durant el mandat de l'emperador August, que va fer despertar un moviment esportiu juvenil, en el qual els esportistes s'entrenaven al camp de Mart. La idea es va estendre a d'altres províncies com Pompeia, on en les ruïnes properes a l'estadi es varen trobar les restes d'un gimnàs construït a l'estil hel·lènic. Els *ludi* varen tenir, a partir de l'emperador August, una periodicitat regular: se celebraven cada quatre anys i es fixava l'inici de les competicions a principis de la tardor. Un fet similar, doncs, amb els cicles de la natura; l'inici dels jocs coincidia amb l'època de finalització de les collites, amb el final per tant d'un cicle natural i amb la preparació per a l'inici d'un altre. El dia vint-i-cinc de desembre s'iniciava el solstici d'hivern, que era diferent en diversos països. El que és cert és que en aquestes dates el sol s'atura, des de la terra sembla que el sol s'elevi fins que arriba el mes de juny per baixar. Això dura fins al setembre, que és una època de més vitalitat en què els cicles de la natura són molt més actius; aquest període coincideix amb l'època de major productivitat agrícola.

Aquest costum esportiu, nascut a Grècia i continuat pels romans, es va estendre a les províncies romanes. Herodes de Judea va instituir, l'any vuitè abans de Crist, unes trobades esportives en honor d'August. L'emperador Tiberi, fill d'August, dirigia el joc *troia* al circ: abans de la seva entronització, era freqüent veure'l al gimnàs de Rodes, i ell mateix es va encarregar que el seu fill adoptiu Germànic completés la seva educació seguint el model grec, que “no dejaba de incluir una buena educación gimnástica”.¹³² La dinastia va continuar amb Cal·lígula, que va potenciar l'espectacle al circ amb tota mena de competicions, des de l'esgrima fins a les lluites. Entre els emperadors coneguts per la seva crueltat, cal destacar Neró, fill adoptiu de Claudi. Tenia una aferrissada afició a les competicions esportives, i per donar a tothom la possibilitat d'exercitar-se, va fer construir unes termes i un gimnàs seguint un model hel·lènic, però només estava a l'abast de les classes socials acomodades. El món

---

¹³¹Tarquinius Priscus (VI aC) va fer una promesa a Júpiter per renovar els jocs. Aulas Postimus, abans de la batalla, va prometre als déus la celebració de magnífics jocs. Vegeu DIEM, Carl, *op.cit.*, pàg. 281.

¹³²A la revista *Citius, altius, fortius*, vol. 15, 1973.

mediterrani es va romanitzar en la mateixa mesura que els romans s'hellenitzaven culturalment. Aquest imperi Romà en certs aspectes va esdevenir un imperi liberal que imposava l'estabilitat i, per tant, possibilitava la llibertat de comerç i les comunicacions. En una gran àrea geogràfica la llei romana, com apunta Johnson, “podia ser brutal y siempre era implacable, pero se aplicaba dentro de una área limitada de la conducta humana”.¹³³ La llei romana tenia una tendència al relaxament, si no era que hi haguessin signes externs de desordre o disturbis; en aquest cas, el poder de l'emperador romà feia advertències i si aquestes no es consideraven, actuava de manera punitiva fins que es restablí l'ordre.

La mitologia grega va inspirar els poetes romans, d'entre els quals va destacar sobretot Virgili. A les seves obres es tornava a fer referència a les divinitats gregues, però qui millor va reflectir l'agonisme de les competicions esportives, amb el dramatisme de la lluita esportiva, els detalls dels entrenaments i dels combats, de les sensacions d'èxits i de fracassos, va ser Papinius Estaticus.¹³⁴ En canvi Horaci¹³⁵ va mantenir una postura més eclèctica en els seus versos, intentant l'ensenyament d'una pràctica de saviesa de la vida, del *recte vivere*; és a dir, de “la rectitud moral que ha de presidir una vida honesta”¹³⁶.

Els romans varen construir grans estadis. Domicià va fer construir un estadi situat al camp de Mart amb cabuda per a quinze mil espectadors, un indret que va ser conegut com el *campus agonis*. Adrià, al segle I, va ser un gran atleta i a la vegada admirador dels grecs, dels quals va seguir el seu model d'educació física. El filòsof estoic Marc Aureli va destacar també per les seves dots d'esportista i pel seu seguiment del model estoic, pensament filosòfic del qual es va impregnar, entre d'altres Sant Pau: “uno puede

---

¹³³ JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 17.

¹³⁴ Veure PAPINI ESTACI, *Silves II*, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1958, pàgs. 86-88.

¹³⁵ Quinto Horacio Flaco (65 aC- 8aC).

¹³⁶ BANTULÀ JANOT, Jaume, *En torno al enseñar deleitando*, a *La educación revisitada*, dins d'*Ensayos de hermenéutica pedagógica*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2010, pàgines 60-65.

controlar los placeres y los dolores. Ningún hombre bueno y honorable se arrepiente de haber sucumbido a algún placer”¹³⁷.

Una idea de la devoció i afició dels romans per les manifestacions esportives és comentada, en un informe, pel bisbe Ciprià amb motiu de la celebració del primer mil·lenni de la ciutat de Roma: “para las competiciones atleticas, se entrenaban las gentes y se preparavan y era considerado un gran honor poder recibir la corona delante del pueblo y de su emperador”.¹³⁸ Curiosament, Ciprià feia referència a la corona, suposadament amb referència a l’heretada, que vanagloriava els atletes grecs i que Píndar s’encarregava de lloar. L’atleta romà triomfant també rebia una corona. Posteriorment sant Pau, en les seves metàfores esportives, va fer una similitud entre la corona del triomf i la corona d’aquell que arriba a vèncer el mal i aconseguix la vida eterna, la salvació; per això la va anomenar “la corona de la vida”.

Normalment els espectacles esportius, *els ludi*, gaudien d’un caire sensacionalista donant sovint peu a crueltats i provocacions sensuals als espectadors. D’aquesta manera les masses, atretes per aquests esdeveniments públics, es deixaven portar per les baixes passions. Un exemple el tenim en les lluites de gladiadores, elevades sobre una plataforma; allí lluitaven a la vista de tots els espectadors. Aquests espectacles, barreja de provocació i sensualitat, feia les delícies dels assistents pels seu alt contingut libidinós.

El jueu no va acceptar les manifestacions pràctiques físiques ni corporals hel·lèniques. Una societat jueva, totalment monoteïsta, volia preservar el seu univers tradicional i no deixar que un escenari més cosmopolita, com era el cas del que s’esdevenia del pensament grec, entrés a formar part de la seva societat, del seu pensament, i penetrés fins a la seva intimitat religiosa. Així, el model bíblic ens parlava d’una concepció antropològica en la qual l’home formava una unitat. Com afirma Vilanou: “un todo que no se podía separar, el aliento vital y la materia prima, eran indivisibles”.¹³⁹ L’Antic Testament, referència pel jueu de l’època, no admetia el dualisme entre l’ànima i el cos.

---

¹³⁷AURELIO, Marco, *Meditaciones*, Alianza Editorial, Barcelona, 2009, pàg. 33.

¹³⁸HAMSLER, Jean, a la revista *Citius, altius, fortius*, vol. 16, 1974.

¹³⁹ VILANOU, Conrad, *Los ejercicios fisicodeportivos y la tradición judeocristiana*, a RODRÍGUEZ Luis, *op.cit.*, cap. III, pàg. 66.

La idea de ciutadà de la polis significava un canvi massa perillós pel jueu. La concepció terrenal de la polis topava frontalment amb l'espiritualitat jueva i sobretot amb la identitat que com a nació es caracteritzava en la fe en Yahvè, en el culte al temple i el compliment d'una sèrie de preceptes tan importants com la circumcisió i la celebració de festivitats tan sacralitzades com les ofrenes al temple.

“El Templo de Jerusalem era el lugar donde se centralizaba el movimiento tanto de extranjeros como de personas de lugares próximos, sobretoto del sur, concretamente de la región de Judea”.¹⁴⁰ El judaisme, tal i com ens apunta Johnson, “era una religión interior que presionaba intensamente a los individuos, a los cuales sometian a toda una serie de mandatos y prohibiciones que frecuentemente causaban grandes problemas de interpretación”.¹⁴¹ Hem de recordar que el país va ser dividit pels romans en onze toparquies jueves, i Palestina en vint, i quatre districtes sacerdotals que s'anaven tornant per donar servei al santuari. Jerusalem era el centre neuràlgic on acudien les persones per satisfer els pagaments dels seus impostos i, si calia, recórrer al tribunal suprem: el sanedrí, en casos de litigis complexos. L'activitat més important a Jerusalem era, doncs, la de rendir culte al Temple, lloc on vivien la major part de sacerdots, d'entre els quals hi havia la màxima autoritat religiosa, el summe sacerdot: Sadoc. També era centre important de comerç entre pobles propers i llunyans i, per últim, lloc de destinació de moviments messiànics, sobretot provinents de Galilea, lloc originari dels zelotes i d'altres moviments antiromans. Per tant, Jerusalem va esdevenir el centre de la vida política; era l'antiga capital, la seu del sanedrí i la fita de les peregrinacions, tres cada any. La més important sens dubte, era la de la celebració de la Pasqua jueva. Tots aquests fets es produïen en un moment en què la cort d'Herodes estava totalment impregnada de l'esperit hel·lenista. S'organitzaven, per exemple, “luchas de fieras salvajes , juegos gimnásticos, espectaculos y carreras de carros en el hipódromo”¹⁴², cosa que la convertia en una ciutat molt atractiva pels forans i estrangers, que participaven d'aquestes activitats tant d'una manera activa com passiva en les diverses competicions esportives, juntament amb altres personatges de cultura hel·lenística i que normalment eren hostes de la cort d' Herodes.

---

¹⁴⁰JEREMIAS, Joachim, *op. cit.*, pàgs. 50-51.

¹⁴¹JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàgs. 21-23.

¹⁴²JEREMIAS, Joachim, *op. cit.*, pàg. 49.

M'he referit anteriorment al sanedrí com a primera autoritat del país, amb competències que abraçaven tots els jueus del món. Des de l'any VI dC, quan Jerusalem es convertí en província romana, les competències eren de tipus judicial i municipal. La seva importància religiosa atreia intel·lectuals sobretot vinguts d'indrets llunyans com Babilònia i Egipte, i no només aquests, sinó que també era el nucli preferit dels fariseus i dels essenis. La pèrdua del Temple, podia significar la fi de l'espiritualitat del poble jueu; si la fe era quelcom metafísic, el culte era una pràctica obligada per a tot jueu de Palestina o de la diàspora. De fet, es pensava que a la llarga l'hellenització podria comportar la pèrdua de la ciutat de Jerusalem com a centre de culte referencial de tota una cultura, malgrat que van ser els mateixos jueus de la diàspora, els primers que van entrar en contacte amb el món hel·lènic i amb els seus costums, que van acabar adoptant com a propis. Molt probablement molts d'ells van ser educats sota el model d'educació grega, la *paideia*, en què les pràctiques esportives i gimnàstiques formaven part important de l'educació.

El jueu de la diàspora utilitzava la *koiné*¹⁴³ per comunicar-se. Cal recordar que l'idioma oficial, l'hebreu, es va perdre durant l'exili de Babilònia i no es parlava. L'aparició d'una traducció de l'Antic Testament, anomenada Septuaginta, al segle III aC, es va convertir en el pilar educatiu dels jueus de la diàspora. Si Homer va ser el referent del jove grec, la Septuaginta ho va ser pel cristià. Jerusalem atreia milers de ciutadans jueus que acudien als rituals marcats per la Torà, i a més hi tenien lloc els processos de tipus judicial, que duia a terme el sanedrí.¹⁴⁴ També, la pèrdua de la ciutat jueva de referència suposava una gran preocupació pels jueus conservadors i amants de les seves tradicions, i sobretot de la seva religió.

Posteriorment el cristianisme -sobretot partint del missatge epistolar de Pau- va, tal com recorda Vilanou, "Apropiarse de conceptos deportivos helenistas",¹⁴⁵ no quant a la finalitat i les pràctiques, sinó al fons del que suposava l'agonística esportiva, convertida en un mecanisme de divulgació, tenint com a model els valors de la lluita, el combat i

---

¹⁴³Grec popular; Pau l'utilitzava freqüentment.

¹⁴⁴El sanedrí era la màxima instància de justícia pels jueus. Tenia la seva seu al mateix Temple de Jerusalem i el composaven els summes sacerdots. Vegeu PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàgines, 21-22.

¹⁴⁵VILANOU, Conrad, *Literatura cristiana y metáforas deportivas: la pompa diaboli*, a actas del V CONGRESO DEL DEPORTE EUROPEO, Madrid, INEF Madrid / Universidad Politécnica de Madrid, 2002, pàg. 446.

el sacrifici. El context dels primers cristians, perseguits incògnits, va fer necessària la incorporació de l'*areté* agonística hel·lena per dur a terme el seu missatge, tant dins de Judea com en tot l'imperi romà.

L'exemple de Pau va tenir continuació amb els pares de l'Església primitiva, que varen mantenir viu l'axioma agonístic per tal de continuar amb la difusió i l'expansió de la nova religió, la qual ja gaudia d'un cos propi i ben diferenciat dels seus orígens jueus¹⁴⁶. L'estudi dels escrits dels pares de l'Església es va anomenar *patrística*.

La gènesi de l'esport, com anteriorment hem vist, va aparèixer a l'antiga Grècia. En les seves primeres manifestacions públiques i col·lectives s'arribava a entronitzar els atletes, que més tard passarien a la posteritat. El politeisme, exemplificat en el culte a les diferents divinitats, tenia una importància cabdal. Els homes que havien begut de les cròniques homèriques eren conscients que hi havia moments en què les divinitats i els éssers humans compartien espai en un mateix lloc i en un mateix temps. Els déus es trobaven entre ells, prenent part sovint en algunes manifestacions, sobretot les referides a la lluita. Els déus suposaven una font d'inspiració pels humans destinataris de les seves gestes i es convertien en el model a imitar. Els déus i les seves proeses regulaven el dia a dia del ciutadà grec.

La nova religió, en canvi, defugia les divinitats del politeisme i es manifestava totalment en contra d'aquests espectacles lúdics i esportius. Les divinitats del politeisme eren considerades més properes a aspectes superficials que a un exercici d'interiorització més afí al pensament cristià, i més profund. Aquelles divinitats que dinamitzaven els jocs ara passaran a un altre pla, caracteritzat per l'ostracisme. Aquest lema resumeix la nova tendència, que s'imposarà sobretot mitjançant una crítica als jocs com a portadors del mal; eren vistos per tant com a contraris als designis del Senyor. Així doncs, era impensable que el cristianisme, una religió que pregona l'estimació, el proïsme, la fidelitat, l'exaltació del perdó i l'ajuda mútua, es plantejés competir en unes activitats que exaltaven l'esperit individualista mitjançant la força i la competitivitat, valorant el més fort i elevant-lo als altars del déus. La lluita agonística¹⁴⁷ quedava molt allunyada

---

¹⁴⁶El Concili de Nicea (325 dC) va fixar el "Credo", el símbol de la fe dels cristians. Vegeu REALE, Giovanni, y ANTISERI, Darío, *op.cit.*, pàgines 58-60.

¹⁴⁷Agonisme que més tard Pau de Tars convertí en un dels trets més importants de la seva epístola; vegeu l'apartat 1.3.4 d'aquest treball.

d'un nou paradigma, més centrat en l'obediència fidel a un Déu que va enviar el seu fill Jesús. L'exemple i la imitació de la seva vida, centrada en la humilitat i l'apropament a les classes socials més desprotegides, era el seu autèntic *leitmotiv*.

L'agonisme de l'atleta grec i la pompa que acompanyava els *ludi* romans, no eren un exemple vàlid per a una nova religió que bàsicament pregonava l'antítesi de tot això: el seguiment del Verb encarnat.¹⁴⁸ Per tant, cal parlar d'una nova moral més centrada en un comportament digne i allunyat dels espectacles de masses, amb la qual el poble s'entregava a passions deshumanitzades i que l'apropaven més a les coses banals de la vida. Això venia representat en els espectacles circenses, les lluites de gladiadors i en les sagnants manifestacions de les persecucions als cristians, que culminaven en l'holocaust del circ.

Antropològicament el cristianisme defensava, a diferència del grec, l'individualisme de la seva ànima, fet que comportarà un nou plantejament vital. La concepció corpòria entesa com a presó de l'ànima i el paradigma grec, en el qual només l'ànima era immortal, s'oposarà frontalment a un dels paradigmes més importants del cristianisme, ja que el cos també participarà de la resurrecció; per tant, la humanitat de Crist prové d'una valoració del cos. L'explicació d'això és que el cristianisme sempre havia vist i entès Jesucrist abans de res com un home, com un jueu amb atributs tan humans com els de la capacitat d'estimar o la de patir. Recordem, en aquest context, el seu calvari explicat sobretot als evangelis de Marc i de Joan. Més endavant, veurem com el martiri de Jesús va significar un exemple que molts cristians varen seguir. La mort enmig del martiri suposava un triomf pel cristià, ja que suposa un apropament a Déu i duia l'home a la consecució de la salvació. La dimensió humana del fill de Déu ens porta a una presència terrenal de la divinitat cristiana que, a diferència dels déus grecs, mostra certs signes de feblesa corpòria. Patiment, temptacions, incomprendiments, persecucions. Difícilment podríem trobar una divinitat grega amb signes de feblesa; els déus grecs estaven sempre en possessió d'una aura metafísica que els donava una immunitat envers el món sensorial, allunyat d'allò humà. La divinitat grega sempre gaudia d'uns aspectes i trets als quals la naturalesa humana no podria arribar mai; no es trobaven al seu abast i això era un signe de debilitat que n'augmentava la seva dependència. Aquest aspecte va

---

¹⁴⁸VILANO, Conrad, *Los ejercicios físicodeportivos y la tradición judeocristiana*, a RODRÍGUEZ, Luis, *op.cit.*, pàg. 11.

provocar un rebuig del pensament religiós grec per part dels futurs pensadors del cristianisme, anomenats els pares de l'Església, la qual cosa donarà lloc a unes grans diferències sobretot en tot allò referent al culte del cos, entre la *paideia* grega i la nova *paideia* cristiana, la *paideia Christi*. L'equilibri corporal, el desenvolupament d'una musculació proporcionada, generava un arquetip per a l'esportista grec, treballat mitjançant la gimnàstica corporal. Els exercicis específics per a desenvolupar el tors n'eren un dels exemples, "probablemente heredados de los ejercicios gimnásticos que se realizaban en Egipto".¹⁴⁹ També es desenvolupava el tronc superior mitjançant exercicis de força -probablement amb entrenaments de llançament, tant de pesos com de javelina- i el desenvolupament del tronc inferior amb les curses pedestres. Així doncs, ens trobem amb l'estereotip d'un model de cos proporcionat. La recerca d'una constitució equilibrada i harmònica suposava un repte per l'esportista grec.

Encara que la negació de la resurrecció del cos era el punt cabdal de divergència del cristianisme en relació amb l'home grec (aquest pensava només en la immortalitat de l'ànima), sí que trobarem uns punts en què la *paideia* grega i la *paideia Christi*, representativa del nou pensament teològic que s'imposava arreu de l'imperi romà o, el que és el mateix, al món civilitzat, convergien perquè van ser utilitzats pels divulgadors i pensadors del cristianisme com un bon exemple a seguir; probablement no quant a la forma dels exercicis sinó més aviat quant al foment de les capacitats de l'home. L'esperit agonístic l'ajudaria en la predicació d'una concepció del món i suposava un bon exemple de superació personal per lluitar davant dels problemes derivats de la incorporació d'aquest nou pensament teològic, centrats bàsicament en la incomprensió que s'anava imposant dins una societat altament contaminada pels espectacles massius. Les divergències entre les dues *paideies* tenien en el concepte temporal i cronològic de la vida el divorci més accentuat: el grec, amb la seva visió cartesiana i el cristià, amb la seva visió esperançadora centrada en la creença d'un món més enllà de la vida terrenal. El *télos* del grec de cercar la immortalitat, i la finalitat del cristià d'intentar guanyar la salvació, suposaven uns objectius molt diferents que també afectaven la concepció de la vida cultural, per tant també esportiva. Malgrat aquesta diferència, el que realment ens interessa és l'estudi dels aspectes en els quals les dues *paideies* convergien: la influència hel·lènica amb l'antic món jueu, una simbiosi de dues cultures tan diferents. La qüestió

---

¹⁴⁹ DIEM, Carl, *op. cit.*, pàg. 240.

es presenta quan el cristianisme és engendrat i deu el seu origen i la seva essència de pensament al procedir d'una comunitat d'influència hel·lènica, que constantment estava en el punt de mira i era objecte de severes crítiques per part de l'altra comunitat cristiana, de clara influència jueva, la que tenia el seu centre a Jerusalem i no veia amb bons ulls aquest moviment d'obertura que els hel·lens pretenien.

De la mateixa manera, es pot diferenciar entre els pares d'Orient, més propensos a la utilització de la llengua grega i centralitzats a la ciutat d'Alexandria -des d'on van sorgir noms com Climent o Filó- i els pares d'Occident, amb la implementació cada vegada més estesa de la llengua llatina. Podem considerar la ciutat de Cartago com un centre cabdal des d'on van sorgir noms importants dels anomenats pares, com ara Tertulià i Agustí d'Hipona. De Roma, pensadors llatins com Sèneca seran els exemples més significatius d'aquesta continuació paulina.

1.3.4 Pau de Tars: la utilització del llenguatge esportiu grec com a mecanisme d'evangelització. L'inici de les metàfores esportives

1.3.4.1 El context social i biogràfic

Pau de Tars és la primera figura documentable i representativa dels cristianisme amb un cert rigor històric. Les primeres referències que tenim de l'apòstol, les trobem al voltant de l'any 138 pels comentaris d'Eusebi de Cesarea.¹⁵⁰ A diferència d'altres autors antics que no signaven els escrits, Pau començava les seves cartes fent una presentació d'ell mateix i de vegades dels seus acompanyants. Hi ha aspectes de la seva vida no exempts de polèmica. Un clar exemple el podem trobar en el relat de la seva conversió, quan anava camí de Damasc; així, diu: “mentre anava caminant prop de Damasc”,¹⁵¹ desmitificant la llegenda que va caure del cavall encegat per una llum. Crec important citar, arran d'aquest esdeveniment, les aportacions de Jesús de Mosterín ja que ens aporten noves llums: “la epilepsia o enfermedad sagrada parece haber estado asociada a fenómenos religiosos que involucran la visión de fogonazos y la pérdida de conciencia”.¹⁵² Frequentment s'ha considerat epilèptic Pau; fins i tot a Irlanda aquesta malaltia era considerada com “la enfermedad de San Pablo”. La descripció dels fets de la conversió de Pau guarda moltes similituds amb els símptomes d'un atac d'epilèpsia: la visió de llums, l'audició de veus, el desmai i la posterior caiguda són trets molt característics d'aquesta malaltia. També hi ha discrepàncies de l'estil: “no he vist Jesús, nostre Senyor “,¹⁵³ “a l'últim de tots, se'm va aparèixer”.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰CESAREA, Eusebio, *Historia eclesiástica*, llibre III, veure VILANOU, Conrad, *Literatura cristiana y metáforas deportivas: la pompa diaboli*, a actas del V CONGRESO DE HISTORIA DEL DEPORTE EUROPEO, Madrid, INEF Madrid/ Universidad Politécnica de Madrid, 2002, pàg 90.

¹⁵¹La BÍBLIA, Editorial Herder, Barcelona, 1975.

¹⁵²MOSTERÍN, Jesús, *op. cit.*, pàg. 49.

¹⁵³I Carta als Corintis, 9.

¹⁵⁴I Carta als Corintis, 15,8.

Probablement hauríem de prendre com a punt de partença d'aquest fet el text principal de la seva carta als Gàlates: “Però Déu em va escollir des de les entranyes de la mare i em va cridar per la seva gràcia quan a ell li semblà bé”.¹⁵⁵ Com comenta Federico Pastor en referir-se al succés de la seva conversió: “ lo hizo con palabras donde resonaban vocaciones proféticas”.¹⁵⁶ Així es pot dir que Pau concep la seva experiència bàsicament com una vocació divina; de fet, mai parla de “conversió” sinó que utilitza sovint el terme “vocació”. Aquesta és una raó que ens permet parlar d'aquest fet com a experiència religiosa. La gratuïtat de l'experiència divina, palesa en aquestes vocacions, és reconeguda explícitament per Pau quan afirma: “em va cridar per la seva gràcia”.¹⁵⁷ Pau sabia que a causa de la seva vida passada no era mereixedor de rebre aquest do, però no treu importància al fet que ho consideri una responsabilitat personal; així, insisteix en el fet que Déu li va concedir gratuïtament una revelació del seu Fill perquè ho anunciés als gentils. Per tant, en la mateixa epístola podem trobar diferents versions d'un mateix fet. Els escrits del procés de la seva conversió sempre han estat un tema de discussió i de debat a causa d'aquestes contradiccions als escrits.

Pau de Tars -Sauló era el seu nom en grec- va néixer en un important centre de comerç, Tars, capital de Silícia, una ciutat cosmopolita. Originàriament, la ciutat de Tars va ser una ciutat hitita i es va proclamar grega en l'època en què es va posar de moda l'hel·lenisme. En temps de la dominació romana també tenia reminiscències egípcies: fou precisament a Tars on es varen conèixer Marc Antoni i Cleopatra.¹⁵⁸ Era, doncs, una ciutat culta, universitària, orgullosa del seu hel·lenisme i centre de reunió d'intel·lectuals.

El naixement de Pau de Tars l'hauríem de datar entre l'any sis i el deu. El seu nom, Sauló, feia honor al rei Saül. Posteriorment a la seva conversió, va triar el nom llatí de Pau, nom que li corresponia com a ciutadà romà. No solament comerciava, sinó que també cosia les tendes de lona. Algunes fonts mencionen que aquest ofici era propi de persones amb poca formació cultural, sense estudis, però sabem que els jueus ensenyaven sempre als seus fills barons un ofici, i Silícia va ser coneguda pels seus teixits de pèls de

---

¹⁵⁵ Carta als Gàlates 1, 15-16.

¹⁵⁶ PASTOR Ramos, Federico, *Teología en San Pablo*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra), 2010, pàg. 29.

¹⁵⁷ Carta als Gàlates 1,15.

¹⁵⁸ MARTOS, Ana, *Pablo de Tarso, Apóstol o hereje*, Editorial Nowtilus, Madrid, 2007, pàg. 21.

cabra.¹⁵⁹ En la seva carta als Corintis, Pau comentava: “Pau, ric en paraula i en tot coneixement”,¹⁶⁰ encara que Johnson, citant les actes de Pau apòcrifes, va fer una descripció física de l’apòstol: “ Pablo, un hombre menudo de cabeza grande y atrevida, tenía las piernas encorvadas, pero su presencia era noble. Las cejas estaban juntas y la nariz era grande, un hombre que respiraba amistad aunque reconoce que no era un buen orador”.¹⁶¹

Per la seva situació geogràfica, Tars era un lloc de pas i de trànsit de comerciants que cobrien les rutes entre Occident i Orient: “Pablo se unió a ellos porque tenia el mismo oficio de fabricar tiendas”.¹⁶² La seva família deuria haver tingut una bona posició social, ja que eren ciutadans romans, un dels desitjos més extensos entre la població d’Occident. Els grecs, encara que van inventar la democràcia, creien fermament en la diferència de classes. En canvi, els romans van posar la ciutadania a l’abast de qualsevol que fos capaç de merèixer-la o d’adquirir-la, fins i tot dels esclaus alliberats. La ciutadania romana es comprava o s’atorgava, segons fos el cas, i els pares de Pau la van gaudir: “sóc ciutadà romà de naixement”.¹⁶³ Aquest fet de la pertinença a la ciutadania romana, com veurem més endavant, va ser molt important ja que li va proporcionar un escut defensiu important a l’hora de patir assetjaments per part dels jueus. Podem afirmar, resumint, que la nacionalitat de Pau era tridimensional: jueu de família -mai va renegar-ne-, grec de pensament i ciutadà romà.

---

¹⁵⁹ MARTOS, Ana, *op. cit.*, pàg. 143.

¹⁶⁰ I Carta als Corintis 1, 5.

¹⁶¹ JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 14.

¹⁶² Fets dels Apòstols 18, 2-3.

¹⁶³ Fets dels Apòstols 22,20.

1.3.4.2 La formació i el pensament paulí: l' inici de les metàfores esportives i la concepció agonística de l'esport

Probablement, durant la seva infantesa Pau deuria haver tingut una educació d'estil clàssic en la qual les pràctiques esportives i gimnàstiques formaven part important del currículum del jove grec; era l'anomenada *paideia* grega. La seva llengua materna va ser el grec, però probablement va aprendre la llengua aramea a Jerusalem, on va viure un temps formant-se sota l'empara del rabí Gamaliel.¹⁶⁴ Va impregnar-se de l'espiritualitat hebrea amb el propòsit d'arribar a ser rabí, mestre de la llei jueva. Encara que la influència grega en la seva vida, tal i com hem vist, va ser molt important, Pau, abans de res, va ser un jueu i mai no va renegar d'aquest tret d'identitat. El seu mestre rabí va ser Gamaliel -un fariseu cap de la secta- fins a la seva mort l'any 52. Gamaliel era un fariseu de caràcter temperat, no exaltat, proper a la moderació, ja que era deixeble d'un altre rabí, Hillel, conegut per la seva moderació en la doctrina, cosa que va influir en la personalitat de Pau.

Cal recordar que els fariseus eren una secta oposada als saduceus, i que un dels seus principals punts doctrinals era la resurrecció i la creença en l'arribada d'un messià: "un mesias fuerte y poderoso, de carne y hueso, que los liberaria de la opresión del invasor extranjero."¹⁶⁵ Per tant, trobem en Pau un home que coneix molt bé les interioritats de la llei, els secrets de la litúrgia i de totes les creences afegides al judaisme no admeses pels saduceus i sí en canvi pels fariseus, i que en molts apartats eren afegits de les religions i tradicions de Babilònia, Pèrsia i Egipte.

Així, ens trobem dins d'un escenari biogràfic de Pau amb trets del seu caràcter on es conjuminen un judaisme ple de tradicions d'altres religions –influït, a més, per l'hel·lenisme- i la seva gran varietat de corrents filosòfics afegits a la seva ciutadania romana, fet que el podia distingir d'un jueu fanàtic absorbit per l'odi mortal envers l'invasor pagà i profanador. El perfil de Pau s'assembla al d'un jueu universal i moderat capaç d'admetre les bondats que aquells invasors podien aportar a la vida quotidiana d'un poble antiquat.

---

¹⁶⁴ MARTOS, Ana, *op. cit.*, pàg. 167.

¹⁶⁵ JEREMIAS, Joachim, *op. cit.*, pàg. 335.

Consta, als seus escrits, que “en la seva joventut havia presenciats manifestacions esportives com a espectador que tenien lloc a la seva ciutat o a Corint, on es va traslladar”.¹⁶⁶ La seva professió de comerciant li permetia relacionar-se amb altres persones dedicades al comerç que feien estades a Tars, lloc clau per ser la porta d’Orient. També, quant a les persones que acudien a les manifestacions esportives, trobem als seus escrits descripcions molt detallades de l’ambient que es vivia a les ciutats durant aquestes manifestacions; gent de diferents llocs, en un ambient de competitivitat no exempt de cordialitat, i els comerciants venent-hi les seves mercaderies.

Pau ens parla des d’una perspectiva cosmopolita, adquirida com a ciutadà grec i membre d’una polis. Amb relació a la figura de Jesús, als seus escrits sempre fa referència a un home localitzat i contextualitzat dins d’un món rural, lluny de la frenètica activitat comercial i integrat en un entorn socialment precari, sobretot culturalment. Els deixebles de Jesús eren persones extretes de les capes socials baixes; la majoria eren pescadors analfabets, a excepció feta d’un recaptador d’impostos reconvertit: “mentre se n’anava, Jesús veié tot passant un home que es deia Mateu, assegut al lloc de recaptació d’impostos, i li digué: “Segueix-me”. Ell s’aixecà i el va seguir”.¹⁶⁷ També l’acompanyaven com a deixebles persones proscrietes socialment, com era el cas de dones de dubtosa reputació, i d’altres de professions marginals. L’Evangeli de Mateu ho relata de la següent manera: “tot caminant vora del llac de Galilea, veié dos germans, Simó, l’anomenat Pere, i el seu germà Andreu, que tiraven les xarxes a l’aigua. Eren pescadors. Jesús els diu: “Veniu amb mi i us faré pescadors d’homes” . Ells deixaren immediatament les xarxes i el van seguir”.¹⁶⁸

La societat de Palestina tenia com a indesitjables certs oficis que no gaudien de la simpatia del poble; eren, per dir-ho d’alguna manera, mal vistos socialment. Un exemple era el cas dels pastors, als quals se’ls tenia per lladres, pensant que els seus ramats es menjaven els conreus. També aquells que es dedicaven a la màgia eren perseguits per la llei farisaica: “Los mismos que le adoraron cuando nació”.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶Fets dels Apòstols 17,22-34.

¹⁶⁷ Evangeli de Mateu 9, 9-10.

¹⁶⁸ Evangeli de Mateu 4, 18-22.

¹⁶⁹THEISSEN, Gerd, *op.cit.*, pàgs. 132-133.

Pau va ser un acèrrim perseguidor dels cristians fins al moment de la seva conversió, i es va llançar a predicar a les sinagogues. Federico Pastor, en relació amb aquest fet, creu evident que el Pau precristià –Sauló- “persegua la primera comunitat cristiana, estava informat del seu origen, especialment del seu fundador, del que deia i feia”; argumenta també que “Probablemente conocia alguna referencia de la vida de Jesús, especialmente en lo referente a su condena por parte de las autoridades judias y romanas y que posteriormente había estado crucificado”.¹⁷⁰ Probablement la imitació, la mimesi de la vida senzilla de Jesús, va fer que Pau exhortés amb insistència els fidels a deixar-se estimar; els feia, igualment, un convit al desenvolupament de la introspecció, amb la qual podrien trobar l'essència de la fe. L'home s'havia de deixar estimar per Déu; vet aquí un dels punts fonamentals dels seus escrits. Després de la seva conversió al cristianisme, utilitzava als seus escrits recursos i expressions pròpies de l'argot agonístic esportiu grec, a fi de caracteritzar el comportament que hauria de tenir el seguidor de la doctrina de Jesús al llarg de la seva vida.

El coneixement de l'esport per part de Pau i la utilització d'aquestes expressions concretes, fan que el puguem considerar com un referent d'inculcació de valors esportius. Aquestes expressions eren freqüentment emprades al seu missatge pastoral en forma de metàfores, però no sols trobem l'aplicació del llenguatge agonístic en el seu missatge a les comunitats cristianes, sinó que també l'aplicava per definir les vivències dels màrtirs cristians i d'aquelles biografies de personatges exemplars que li servien per establir un model de vida a imitar; unes biografies carregades en general de fets que comportaven grans dosis de constància i de fortalesa per part dels protagonistes, en general apòstols i deixebles molt propers a Jesús. Aquests ho empraven com a mitjà per superar les grans adversitats que sofrien i amb l'objectiu d'inculcar als deixebles un caràcter ferm que els permetés afrontar les dificultats que els deparava la vida. La lluita i el combat eren paraules freqüentment utilitzades com a antídote amb l'objectiu de superar les forces del mal, identificades amb el pecat i personalitzades en la figura del diable i dels enemics de la religió cristiana. “La gent es va amotinar contra ells i els magistrats, després d'haver-los fet esquinçar els vestits, van ordenar que els assotessin. Els van apallissar de valent i els van tancar a

---

¹⁷⁰ PASTOR Ramos, Federico, *op. cit.*, pàg. 33.

la presó engrillonats”.¹⁷¹ Vet aquí un fragment que narra la curació miraculosa d’una noia, filla d’un comerciant, a qui els Filipencs acusaven de pertorbar la tranquil·litat i la pau de la ciutat, cosa que podia produir un desgavell per al bon funcionament de les activitats comercials de la ciutat. L’apòstol va prendre un rol de màrtir de la fe durant la seva estada a la presó i va afrontar de manera valenta i decidida l’adversitat, sense deixar de perdre l’esperança en la seva llibertat. Des de la reclusió escrivia que tenia la sensació que li quedava una tasca pastoral important per fer, amb el convenciment que Déu intercediria al seu favor, cosa que va succeir amb la seva alliberació.

Pau, en un dels seus viatges, trobant-se a Milet i amb la intenció de marxar cap a Jerusalem -un fet que podia suposar amb tota seguretat el seu empresonament- era considerat pels jueus un traïdor. El fet d’acceptar els gentils i de ser tolerant amb la circumcisió n’eren els motius, com també la substitució de Crist per Yahvè com a objecte de predicació. A Jerusalem va ser salvat pel capità romà, Claudi Lisias, quan estaven a punt de linxar-lo, i també per assegurar ser del grup dels fariseus, com la majoria dels membres del sanedrí que l’estaven jutjant. Un enigma de la personalitat de Pau era la seva vocació pel martiri i una crida interna que el portava a prendre riscos i que sovint posava seriosament en perill la seva vida, tot i que la seva pertinença a la ciutadania romana i la seva habilitat en l’ús de la retòrica (adquirida gràcies a la seva educació hel·lenística) li donaven un marge de seguretat davant de les amenaces. Aquesta vocació, si ho podem dir d’alguna manera, d’exhortació del martiri, va ser heretada pel seus seguidors. El context històric ens relata que els cristians van ser perseguits durant els tres primers segles, fins a l’edicte de Milà, l’any 313.¹⁷² En aquest període, els cristians van haver de confessar la seva fe a contracorrent. Els motius d’aquestes persecucions varen ser diversos, però podem destacar el fet que els pagans consideraven el cristianisme com a religió il·lícita, fora de la legislació, i els cristians, com uns inventors de novetats, enemics del gènere humà, és a dir, de l’organització social i religiosa de Roma. Eren reacis a participar en el culte als déus de l’Estat i a venerar l’estàtua de l’emperador.

---

¹⁷¹Fets dels Apòstols 16, 22-24.

¹⁷² L’edicte de Milà (313 dC) va ser promulgat per l’emperador Constantí i va permetre a la fe cristiana abandonar la clandestinitat i manifestar-se públicament. Vegeu REALE, Giovanni, y ANTISERI, Darío, *op. cit.*, pàg. 54.

Cronològicament, des de l'incendi de Neró, que va cremar 14 burgs de Roma i n'inculpà els cristians sota la sospita de superstició perniciosa,¹⁷³ hi hagué esporàdiques persecucions de cristians també per part de Domicià (92 dC), Marc Aureli (161-180 dC), fins a l'edicte de Deci (249-251 dC), que va suposar la primera gran persecució dels cristians. Després dels quatre edictes de Dioclecià (303-305 dC), es va organitzar una persecució que va estar dirigida sobretot envers els caps de les comunitats. Aquest fet va trasbalsar l'Església, i es va anant perfilant una espiritualitat del martiri entesa com un combat entre el Crist i les forces del mal. D'aquesta manera, el missatge paulí tornava a ser imitat per aquests cristians, i novament la simbologia de les metàfores esportives tornava a aparèixer. Una herència que va ser clau en els motius de l'acceptació del martiri per part dels cristians, que veien un camí en el qual es revivia la passió de Crist, una forma d'identificació amb Ell que s'iniciava al baptisme. En segon lloc, el martiri era considerat com un segon baptisme; a partir dels escrits de Tertulià hom va considerar el martiri no sols com a professió de fe sinó també com un baptisme de sang. És a Tertul-lià a qui cal atribuir l'autoria de la cèlebre frase "Semen martyrium est sanguis christianorum"¹⁷⁴ ("La sang dels màrtirs és com una llavor de cristians"). Del mateix text del pensador cristià, originari del nord d'Àfrica, en un escrit dirigit a la màxima autoritat romana de Cartago, el cònsol, es fa ressò del patiment dels cristians i li demana que els deixin d'assetjar; literalment escriu: "Si el nivel de agua del Tíber asciende por encima de los muros. Si el Nilo no riega los campos. Si el cielo esta quieto, si la tierra se mueve, si hay peste, rápidamente se oye un clamor: los cristianos a los leones".¹⁷⁵ Tertul-lià va ser el primer teòleg que escrivia en llatí; en paraules de Johnson: "Creó la latinidad eclesiástica".¹⁷⁶

---

¹⁷³TÀCIT, *Annals* (IV), Editorial Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1965, pàg .80.

¹⁷⁴TERTUL-LIÀ, *op.cit.*, pàg. 91.

¹⁷⁵TERTULIANO, *Apologetico*, veure REALE, Giovanni, i ANTISERI, Dario, *op.cit.*, pàgines 79-81.

¹⁷⁶JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 73.

Com hem comentat, Tertul·lià provenia de Cartago, on havia sorgit una Església racional de caràcter particular, entusiasta, intensament valerosa. Hi ha evidències, segons ens comenta el mateix Paul Johnson, que Cartago i altres regions del litoral africà varen ser evangelitzades pels cristians zelotes i essenis, d'on van adquirir la tradició de militància i resistència a l'autoritat i a la persecució.

El Llibre dels Fets dels Apòstols ens descriu com Pau reclamava la potestat de Roma com qui l'havia de jutjar, no el sanedrí, tal i com desitjaven els jueus.

Com hem vist, una part del lèxic dels escrits de Pau guarda moltes similituds amb accepcions de caire militar. Així, hi trobem termes com “combat”, “lluita” i sobretot, el desig de persuadir els cristians perquè prenguessin partit de manera activa en la pràctica i en la divulgació del missatge de Crist, considerant que la millor manera de fer-ho era la pertinença i militància dins del que Pau va anomenar “l'exèrcit de Crist” (“*milites Christi*”):¹⁷⁷ “Lluiteu unànimes per la fe de l'Evangelí, sense deixar-vos intimidar en res pels adversaris; per això sosteniu el mateix combat que m'havíeu vist mantenir i que encara mantinc”.¹⁷⁸ Aquesta terminologia militar la podem trobar sovint en escrits de Pau dirigits a les comunitats cristianes: “Poseu-vos l'escut de la fe, capaç d'apagar tots els dards encesos del maligne. Preneu el casc de la salvació i l'espasa de l'esperit, que és la paraula de Déu”.¹⁷⁹

Continuant amb l'argot de caire bèl·lic, trobem en els escrits paulins analogies amb el lèxic emprat per les legions romanes; un exemple el trobem en l'exhortació que Pau fa als Filipencs perquè lluitin units: “Que tant si vinc a veure-us com si, estant lluny, tinc notícies vostres, sàpiga que us manteniu fermes, units en un sol esperit i que lluiteu unànimes per la fe de l'Evangelí”.¹⁸⁰ Molts dels successors i continuadors de l'obra paulina van seguir utilitzant aquests símils, probablement per emfatitzar amb més força el paper gloriós del cristià.

---

¹⁷⁷De BOLÓS, Oriol, i VILANOU, Conrad, *op.cit.*, pàg. 66.

¹⁷⁸Carta als Filipencs 1, 28-30.

¹⁷⁹Carta als Efesis 6, 14-16.

¹⁸⁰Carta als Filipencs 1, 27-30.

Clement d'Alexandria ho escrivia amb molta energia: “ hay que revestirse con las armas de Pablo , es decir con la justicia, la coraza, el escudo de la fe , el casco de la salvación y desenvainemos la espada del espíritu que es palabra de Dios . Equipados con estas armas nos mantendremos fuertes en el combate contra el adversario así podremos extinguir los dardos encendidos del maligno”.¹⁸¹ L'Apòstol sovint ho feia utilitzant similituds amb l'educació dels infants. Un exemple el trobem en les epístoles destinades als Corintis, en les quals on comenta: “No vaig poder parlar amb ells com als que posseeixen l'esperit, sinó com a gent que no madura, com a cristians en edat infantil a qui s'ha de donar per menjar llet, i no aliment sòlid”¹⁸². Amb l'expressió “edat infantil” sens dubte volia referir-se a l'edat espiritual, no física: “Quan jo era un nen, parlava com un nen, raonava com un nen. En fer-me home, he deixat les coses de nens”.¹⁸³ Un exemple encara més aclaridor el podem extreure de les seves missives als Efesis: “Fins que aconseguim ser homes perfectes, fins que aconseguim la maduresa d'acord amb la plenitud de Crist”.¹⁸⁴ L'apòstol era conscient que al final, gràcies a l'esforç, els fidels aconseguirien la fita de la perfecció i la maduresa d'acord amb la plenitud de Crist. Pau va intentar, en el seu missatge epistolar, fomentar la unitat, no sols la interna de les mateixes comunitats, ja que era un fet normal que es produïssin malentesos i discussions entre els mateixos membres de les comunitats, sinó que pretenia fer extensiu aquest missatge d'unitat i que es convertís en una lluita comuna, en un exèrcit col·lectiu, agrupant totes les comunitats. Perquè estava convençut que la unió dels cristians al final seria el que donaria forces per aconseguir la victòria. Així, Pau va fundar diverses comunitats cristianes; les més importants i destacables van ser les d'Antioquia de Síria, Listra, Filipis, Tessalònica, Atenes, Corinti, Efes, i Galàcia. La majoria d'aquestes no sols van rebre les seves cartes epistolars, sinó que van ser visitades en persona pel mateix Pau.

---

¹⁸¹ Irineu d'Alexandria, Propèptic 1, 11, *Diccionario patristico y de la antigüedad cristiana*, Salamanca 1991-93.

¹⁸² I Carta als Corintis, 3, 1-2..

¹⁸³ I Carta als Corintis, 13,11.

¹⁸⁴ Carta als Efesis,4,13.

Un dels objectius importants que Pau considerava cabdal era aconseguir la cohesió dels grups, cosa gens senzilla donats els diversos trets diferents dels membres de les comunitats cristianes que estaven naixent. L'origen d'aquestes era molt divers, no sols el social, sinó el de pertinença a diferents indrets geogràfics, i a més eren molt poc semblants en el caràcter i en el perfil: un grec, un xipriota o un cristià de Babilònia, fàcilment podien tenir una concepció del món molt diferent. La comunitat que millor es coneix és la de Corint, gràcies a les dades que les cartes de Sant Pau ens han transmès. Aguirre comenta, pel que fa a la condició social dels membres d'aquesta comunitat: “La comunidad de Corinto es socialmente heterogénea, sus miembros proceden de todos los estados sociales urbanos, con excepción de la alta aristocracia, pero gente de situación relativamente desahogada y con capacidad de iniciativa parece desempeñar papeles importantes”.¹⁸⁵

L'Apòstol era conscient que la lluita en molts moments podria arribar a tenir un caire agonístic, un tret que més tard es va convertir en signe del camí que hauria de recórrer un cristià. Pau va fer un reconeixement de la feblesa de l'home, entenent que la perfecció només podria ser atorgada per la professió de fe, condició *sine qua non* per aconseguir la corona de la vida o la salvació. Els textos heretats de Pau formen el que coneixem com a *Corpus Paulinum*; textos que estan redactats de forma molt natural, seguint les directrius de l'escola hel·lenística. Així, trobem fàcilment expressions que ens indiquen una formació adquirida amb el mètode de la *paideia* grega i que ell va utilitzar en el seu missatge epistolar; és en aquest punt on trobem recursos lingüístics i semàntics provinents de l'educació rabínica hebrea-hel·lenística. La influència hel·lènica tenia un substrat format per dos tipus de pensament. D'una banda, el de la influència dels epicuris, que el van seduir sobretot per l'interès en la recerca del plaer estètic i racional, encara que l'apòstol no va combregar amb la finalitat vital que oferien els epicuris, ja que era un model pobre espiritualment i allunyat del pensament de fermesa esperançadora que caracteritzava el pensament de Pau. Així ho descobrim en un text d'Aranguren: “Esta idea epicurea de entender el placer como un bien supremo

---

¹⁸⁵AGUIRRE, Rafael, *Del movimiento de Jesús a la Iglesia cristiana*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra) 1998, pàg. 157.

del hombre y sobretodo el posicionamiento delante de Dios com un hecho que podria acabar destruyendo la libertad y condicionar el destino del ser humano”.¹⁸⁶

Un dels èxits de la difusió de les idees epicúries va ser el fet que, com que els pobles de la Mediterrània estaven contínuament involucrats en guerres i invasions, fàcilment varen ser atrets per pràctiques supersticioses i no amagaren el seu interès per les pràctiques esotèriques. Era benvinguda, doncs, una doctrina que lluités contra les creences supersticioses i màgiques que ja havien entrat a formar part de la vida quotidiana d'aquests ciutadans. Epicur, com abans he esmentat, tenia la finalitat en cercar la felicitat, va separar la religió de l'Estat i es va manifestar en contra dels déus, instaurant la creença que Déu viu dins de l'esperit humà; per tant, els ensenyaments divins es desenvolupen en l'interior de la persona, en la perfecció espiritual, essent l'amistat la virtut més important. Aquest axioma d'Epicuri combregava amb algunes tesis del pensament paulí, però la dependència del món sensorial proposada pels epicuris va fer que Pau abandonés aquest paradigma per ser incompatible amb les seves tesis bàsiques; sobretot perquè la vida era més complexa que la que oferia la teoria epicúria, ja que les dificultats no podien abordar-se des d'un punt de vista sensorial. Calia i era necessària la presència de l'esforç i del sacrifici personal.

L'estoïcisme, de l'altra banda, va ser el model filosòfic paulí per excel·lència. L'home havia de saber trobar el camí que el portés a una vida regulada per la raó, sempre en coherència amb el món, fet que comportava un model de persona no influenciada per les passions, resistent a la pertinença al món banal i superficial, i que refutés la idea que els patiments d'aquests temps no eren compatibles amb la glòria del final. Hi havia persones que menyspreaven l'aflicció momentània,¹⁸⁷ fins i tot l'entenien com quelcom menyspreable, sobretot pel que feia referència al pes de les tribulacions. Els cristians, en canvi, ho havien d'entendre com una virtut necessària per arribar a la salvació. La lluita havia de ser constant, atès que els enemics intentaven sovint causar el desànim dels cristians. Les paraules “Aixequem el cor al bell mig de la prova” solien ser constantment emprades per l'Apòstol. L'aposta paulina era que no calia fixar-se en els patiments sinó en el premi, que només estava reservat als atletes, persones que amb la

---

¹⁸⁶ARANGUREN, José Luis, *Ética*, AlianzaUniversidad Textos, Madrid, 1981, pàg. 43. Veure també a MOSTERÍN, Jesús, *op. cit.*, pàgs. 202-203.

¹⁸⁷II Carta als Corintis, 4, 17.

seva paciència i sofriment afrontaven el combat, emparats sota la llei de Crist i ajudats per la gràcia de Déu; d'aquí la referència metafòrica a les dificultats en la cursa de la vida, i als obstacles.

Crec necessari fer unes consideracions prèvies que puguin servir d'aclariment a conceptes que Pau va emprar en les seves epístoles. L'home bíblic sempre està representat com un tot complex i no com una individualitat. El cos no apareix com quelcom afegit, com un instrument; hom no sols té un cos sinó que és cos. Quan l'apòstol ens parla de la carn en oposició amb l'esperit no pretén de cap manera establir una diferenciació dins la persona, ja que precisament considera l'home com un tot complex i concret. L'home és esperit en la seva lliure disposició vers Déu, en la seva orientació cap a Ell, i és carn precisament en el seu sentit espiritual. Així doncs, el cos és una expressió pura, assenyala i defineix una persona humana creada per Déu que es comporta i es manifesta tant com a carn com a esperit. La santedat no consisteix en apartar-se d'allò corporal; tal com apunta Alois Koch, "el hombre no necesita desconectarse de su cuerpo o huir de él".¹⁸⁸

L'apòstol va rebre la influència d'escriptors coetanis com va ser el cas de Marc Aureli, el qual, com anirem veient, li va deixar una forta empremta, sobretot als escrits on es feia menció al patiment, un tret que Pau valorava molt. L'autor romà havia escrit: "El dolor no es desastroso, ni hace peor a la inteligencia".¹⁸⁹ Tot el que succeïa, segons ell, era per voluntat divina. L'allunyament de la superficialitat estava fonamentada en el fet que era contrària a la mateixa naturalesa de l'ésser humà, el qual havia d'entrenar-se per aconseguir una voluntat forta que el fes inexpugnable al món dels plaers. Un bon exemple d'això el trobem en un fragment de la Carta als Romans,¹⁹⁰ en què parla dels aliments que l'ésser humà ha de prendre per mantenir la seva fortalesa física i en què, fent un breu resum, arriba a dir com una persona de perfecta salut necessita menjar molt i pot alimentar-se com l'atleta més fort. En canvi, el dèbil i prim està satisfet només amb menges vegetals i no li cal prendre aliments forts. Posteriorment matisa que no solament hi ha, per aconseguir la fortalesa, la ingesta d'aliments físics; és necessari

---

¹⁸⁸ A revista *Citius, altius, fortius*, vol. X, fascicles 3-4, 1968, pàgs. 340-341.

¹⁸⁹MARC AURELI, *op.cit.*, capítol VII, pàg. 102

¹⁹⁰Carta als Romans, 14,2.

també l'aliment espiritual, i aquest només ve donat per la paraula de Déu. Sens dubte, és el més important del que Pau volia transmetre: característiques com l'obediència i la rectitud davant la paraula de Déu esdevenien fets que suposaven un gran sacrifici però eren "el alimento mental que necesitava el auténtico cristiano".¹⁹¹ La militància a l'exèrcit de Crist ajudava l'home a l'adquisició d'una voluntat de renúncia de les coses materials i superficials; per tant, s'havia d'estar preparat i entrenat per a resistir les temptacions mundanes. D'aquí el seu interès a cercar un model d'home lluitador i molt preparat, amb garanties suficients per vèncer el mal. Un fet que Pau entenia com a necessari i pel qual era necessari també un gran sacrifici era la renúncia a l'*estabilitas loci*, és a dir, l'abandonament de la casa i dels béns. La vocació va ser entesa com un camí de vida. L'esforç i el sacrifici que suposava l'abandó de tot allò material i el fet de convertir-se en un profeta de la nova religió tenia com a objectiu poder esdevenir un difusor del missatge de Crist dins del món conegut en aquells moments, que bàsicament era l'imperi Romà. Això era un fet no exempt de perills, donada la situació de risc que patien els cristians en aquests primers moments de sorgiment de la nova religió, que a diferència d'altres tendències, fomentava uns nous valors i una nova concepció del món.

L'exaltació del màrtir, que oferia el bé més preuat -la seva vida, en defensa de l'ideal cristià- va ser per Pau un dels exemples més significatius a imitar i digne de lloances als seus escrits. Aquesta mitificació del màrtir va tenir els seus orígens en els relats de l'Antic Testament, amb les paraules del profeta Isaïes: "A vosaltres, ja retirat el pit de la mare, us espera més i més aflicció i heu de posar més esperança".¹⁹²

La semàntica hel·lena ens parla de manera metafòrica; així doncs, podem trobar exemples d'expressions que fan referència al concepte de ressuscitar. Concretament, la resurrecció de Jesús l'hel·lenisme paulí la tractava com si es tractés d'un refer-se després d'una malaltia.

La concepció cronològica de la vida i del temps, pel ciutadà grec, era diferent del concepte de vida eterna que tenia el cristià. Aquest substituïa el desig de retorn i d'immortalitat que havien caracteritzat els relats dels herois clàssics. En tenim un exemple a l'*Odissea*, quan Ulisses retorna a Ítaca des de Troia. Un fet, el del retorn, que

---

¹⁹¹ VVAA. *Escritos espirituales*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1949, pàgs. 4-5.

¹⁹² Llibre d'Isaïes 28, 9-11.

simbolitzava aquest desig inherent a l'home grec de perdurabilitat en el temps i que atorgava sentit a la idea que els ídols atlètics es convertien en divinitats; així no morien mai. Voldria fer, en aquest apartat, una sèrie de matisacions pel que fa al llenguatge metafòric emprat en aquests relats mitològics. S'ha de partir de la premissa que gràcies al llenguatge podem convertir les intencions en significats; aquests els produïm tot combinant intenció i llenguatge. Per entendre el significat d'una paraula que pertany a una llengua d'una cultura diferent de la nostra, i sobretot si aquesta s'expressa en un context metafòric, hauríem d'analitzar el que Malinoswki ¹⁹³ va anomenar *context de situació*, és a dir, el context social en què aquesta paraula s'utilitza. Només d'aquesta manera podrem descobrir-ne el seu significat veritable. Aquesta praxi suposa un estudi que va més enllà de la lingüística, ja que s'endinsa en el camp de la sociologia. L'historiador hauria de conèixer alguna característica de les societats i de la cultura en què el text va ser escrit. El mètode, basat en l'estudi dels texts escrits, ens proporciona una imatge totalment deformada de la llengua, ja que aquesta és també un mode de comportament. Les paraules estan incrustades en l'acció humana i és en aquesta acció on trobarem el seu veritable significat; per tant, la utilització correcta d'una paraula implica el coneixement del seu significat, mai a l'inrevés. Als textos de Pau fàcilment trobem accepcions lingüístiques derivades de l'hebreu. L'apòstol mai no va renegar dels seus orígens hebreus, però el seu llenguatge estava impregnat de construccions gregues; un fet que trobem palès en la utilització de certes paraules i expressions. Així, podem observar que el verb "creure" no tenia una traducció de l'hebreu. Tant la llengua grega com Pau utilitzaven el verb *lifil*, que significa "mantenir en peu una cosa que és susceptible de caure"; és doncs una forma metafòrica d'expressar que s'havia de mantenir viva la fe del cristià. Un altre exemple el trobem en la utilització per part del grec del verb *amman*, fent referència a una cosa consistent. La seva utilització per part de l'apòstol volia simbolitzar la força de la fe quan aquesta s'havia integrat dins de la personalitat d'una persona.¹⁹⁴ Com es pot veure, aquest tipus de llenguatge -també anomenat simbòlic- és semànticament més ric que el llenguatge ordinari; només amb una sola paraula es podia transmetre una multitud de significants. L'inconvenient el trobaríem en la impossibilitat de poder matisar les nostres afirmacions de la forma que

---

¹⁹³Malinowsky, context de situació vegeu SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàgs. 184-186.

¹⁹⁴TUÑI, Oriol, *Curs sobre l'Evangeli de Pau*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, Febrer 2009.

ho podem fer utilitzant un llenguatge ordinari. Un dels trets més significatius d'aquesta herència lingüística, en paraules de Federico Pastor, “Consistió en el hecho de destacar la importancia que tenia la solidaridad en la vida de los seres humanos, pues los hacia partícipes a todos no sólo del mensaje de los hechos de Jesús, sino de la resurrección”.¹⁹⁵

Tornant al significat metafòric de les paraules *lifil i amman*, podem matisar-ne el significat amb més precisió: l'home cristià era consistent; per tant, havia de tenir constància en la seva lluita perquè Déu el sostindria i li donaria suport, l'ajudaria a superar les proves que la vida li podia deparar, sobretot pel que feia a les temptacions. L'home cristià, doncs, no podia defallir, s'havia de mantenir ferm i consistent en la seva fe si pretenia guanyar la tan anhelada salvació. Els atletes de la fe havien d'acollir i acceptar aquestes proves. Pau va intentar convèncer els deixebles que qui ho fes rebria cada dia més esperança i goig després de tantes tribulacions i patiments; a les seves cartes els va animar constantment a donar-se temps per a ser pacients davant d'aquestes temptacions. L'apòstol valorava la virtut de la paciència. Per això la utilització d'aquests recursos lingüístics comentats aquí, i d'altres com l'antítesi, van ser freqüents al *Corpus Paulinum*.

La influència hebrea, en el discurs paulí, la trobem exemplificada en la utilització dels conceptes de vida i mort, pecat i gràcia, o llum i tenebres; era comú utilitzar-los junts en la semàntica hebrea. Els quiasmes eren un altre recurs lingüístic i una fórmula hebrea d'exposició dels temes mitjançant la qual al principi de l'escrit s'exposaven els fets, després s'exemplificaven de manera metafòrica i al final del redactat es tornava al tema inicialment exposat, donant una sèrie de consells o normes. No podem oblidar que Pau, als seus escrits, també ens volia donar proves de la seva pertinença a la comunitat hebrea: “Jo circumcidat al vuitè dia, del llinatge d'Israel, de la tribu de Benjamí, hebreu i fill d'hebreus quant a la llei farisaica”.¹⁹⁶ En aquesta cita vol recordar-nos la seva circumcisió, signe d'identitat del poble jueu. També dóna unes referències genealògiques del seu noble llinatge, provinent dels descendents dels caps de les tribus d'Israel, i per últim, com a recordatori, fa palesa la seva pertinença a la llei farisaica jueva per diferenciar-la de la llei pagana, que regulava la vida del grec: “ Jo, en virtut de

---

¹⁹⁵PASTOR Ramos, Federico, *op. cit.*, pàg. 190.

¹⁹⁶Carta als Gàlates 1, 13-14.

la llei, vaig morir a la llei a fi de viure per a Déu”.¹⁹⁷ També ho trobem en: “Nosaltres som jueus de naixement i no d’un llinatge pecador com els altres pobles”.¹⁹⁸ Per últim, per refermar més aquesta intenció de pertànyer al poble jueu, ens cita: “Jo sóc jueu, nascut a Tars de Cilícia”.¹⁹⁹ La genealogia de Pau probablement la trobaríem en els jueus que van patir l’exili i la diàspora; aquesta va fer que molts jueus s’arrelessin en altres indrets llunyans de Judea com ara Egipte, Babilònia i Grècia. Les posteriors generacions van integrar-se dins de la cultura d’aquests pobles.

El cristianisme, sens dubte, està en deute amb el pensament grec. Des de la utilització de la llengua, la *Koiné*,²⁰⁰ que estava a l’abast de tota la població, fins a la utilització de recursos literaris propis de l’helenisme que seran fonamentals per donar a conèixer el cristianisme i posteriorment per la seva difusió a la resta del món. Termes com *agape*, *soma*, *dokimazein*,²⁰¹ seran contínuament utilitzats al seu llenguatge agonístic esportiu. El pensament de Pau, arran de la seva conversió, va experimentar una transformació. L’ànsia de justícia ja no la trobarà en la llei sinó en la fe en Crist: “ Sabem que ningú no és just davant de Déu en virtut de les obres que mana la llei, sinó que ho és per la fe en Jesucrist”.²⁰² L’objectiu principal del missatge epistolar de Pau, doncs, era la justificació de la fe. El fet de ser el poble escollit per Déu no suposava cap mèrit, sinó un do. La salvació l’entenia com una sorpresa agradable i inesperada; en aquest sentit, no va fer cap aportació a l’ésser humà en si mateix, atès que la salvació no és cap coneixement.

La fe paulina implicava bàsicament ser atret per Jesús, no oposar-s’hi ni resistir-s’hi i permetre que l’esperança fos present durant cada dia de la vida del cristià. L’ home havia d’associar-se amb Déu i ser-li fidel: vet aquí el que Pau anomenava “realitzar el seu creixement en Déu”.²⁰³ La idea central era que el creador sostenia l’ home, se li feia

---

¹⁹⁷Carta als Gàlates 2, 19-21.

¹⁹⁸Carta als Gàlates 2, 15-17.

¹⁹⁹Fets dels Apòstols 22, 2-5.

²⁰⁰Grec vulgar.

²⁰¹VVAA, *Vocabulario de las epístolas paulinas*, Cuadernos bíblicos, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra), 2006, pàgs. 20 i 24.

²⁰²Carta als Gàlates 2, 16-18.

²⁰³Carta als Colocencs 2,19.

present i era superior a ell en tot, tal com ho va explicar en les seves cartes al romans. D'aquesta manera, la trajectòria vital del seguidor de Jesús havia de tenir similituds amb una cursa d'obstacles, que hom havia d'afrontar i superar si volia aconseguir l'ansiada meta final: la salvació. L'apòstol menciona sovint l'expressió "la corona de la vida", expressió que no deixa de ser un recurs metafòric per definir la fita màxima, que era la salvació, la vida més enllà de la pròpiament terrenal.

Trets característics d'una bona personalitat cristiana havien de ser l'ajuda als altres, l'estimació envers l'enemic i gaudir d'un bon fonament teològic, centrat aquest en tres aspectes: l'esperança, la fraternitat i la cooperació ("Tingueu els mateixos sentiments i el mateix amor els uns pels altres, unànimes i ben avinguts. No feu res per rivalitat ni per arrogància; amb tota humilitat considereu els altres superiors a vosaltres mateixos").²⁰⁴ El model d'actuació durant la vida del cristià, considerat com una autèntica cursa de fons, necessitava una preparació molt específica. De la mateixa manera que no és el mateix entrenar-se un atleta de velocitat o un atleta de curses de fons -o llarga distància-, ja que les curses de fons necessiten una preparació mental molt acurada que només es pot aconseguir amb sacrifici i voluntat (aquestes curses llargues posen a prova la fortalesa davant dels desitjos d'abandó i d'altres de terrenals), molts cristians podien caure fàcilment en les temptacions mundanes que oferia la vida. La cursa paulina de la vida era llarga i estava plena d'obstacles. El patiment en si suposava un bon entrenament de la voluntat, juntament amb el sacrifici; si es conjuminaven ambdós aspectes donaven el seu fruit quan l'atleta cristià aconseguia suportar les adversitats i les penalitats de la vida, i sortir-ne indemne. El cristià havia d'estar motivat pel manteniment del do de la fe. Així, un cop s'havia adquirit la fortalesa necessària per tal de continuar la cursa, la motivació comptava amb un component exogen, que era exemplificat en el manteniment d'un comportament digne i de respecte envers els altres, fomentant el cultiu de l'amistat, tal i com l'apòstol comentava en la seva carta als romans: "Els hàbils, per cercar arguments, s'hauran preocupat per la saviesa i aquells que s'hagin proposat dur una vida honesta, s'hauran entregat a la rectitud, incloses les temptacions de la carn".²⁰⁵ Per això, aquest poble format per cristians i que creia en Déu amb tot el seu cor i les seves forces, volia aconseguir la justícia com a mitjà de

---

²⁰⁴Carta als Filipencs 2, 2-4.

²⁰⁵Carta als Romans 8,6.

salvació. No podem oblidar que Pau, a causa de la seva mentalitat i influència hel·lena, tenia molt present l'organització sociopolítica que caracteritzava les polis, on es cercava un model de ciutadà amb esperit de servei a la comunitat. La llar venia a ser la continuació d'una polis; en un escalafó inferior i una alteració dins de la mateixa, podia suposar un desequilibri en el seu funcionament d'aquesta polis. Així, en les seves cartes pastorals, era d'ús freqüent la utilització del terme "casa de Déu", terme que no volia sota cap concepte contemplar la possibilitat d'una hipotètica separació entre la comunitat i la llar. Aquesta última era el nucli més petit d'on sorgien els líders de les comunitats. La paraula *oikonomia* significava "la tradició paulina sobre la llar"; Aguirre atribueix també a la llar paulina el concepte de *peri oikonomias*²⁰⁶ fent referència als codis i les tradicions que sorgien d'aquesta convivència de la llar. Comenta en les seves publicacions el fet que hi havia una tradició grega constant que provenia dels filòsofs clàssics i que posteriorment va continuar fins segles després de la mort de Crist entorn a l'ordre de les cases; sobretot, s'han trobat referències en escrits d'ordre moral i polític a fets -que també es poden trobar en tractats- que versen sobre la casa. Pau era sobretot un comunicador, similar a un cronista, amb l'afegit que no sols es dedicava a narrar fets, sinó que el seu missatge epistolar duia implícit un rol pedagògic i moralitzant, amb grans dots d'exhortació i de seducció; tot plegat, escrit des de la seva posició de líder carismàtic, cosa que li permetia de parlar amb autoritat i d'aquesta manera poder marcar les directius del que s'havia de fer i del que no s'havia de fer. Pau tenia l'autoritat moral i la capacitat per reprendre o per felicitar, també per encoratjar, cosa que es va convertir en un dels trets més importants de la seva pedagogia i que va caracteritzar el seu perfil; és en aquest sentit que va utilitzar una simbologia esportiva sens dubte heretada de la *paideia* grega. Pau marcava les directrius que havien de seguir les comunitats, moltes de les quals estaven allunyades entre si, i ho feia amb la intenció d'enfortir-les en la seva constància i en la seva resistència davant de les dificultats que cada dia apareixien amb més freqüència. Ho va fer amb fermesa i alhora amb efectivitat; segurament aquest va ser el motiu pel qual en l'encapçalament de les seves missives sempre utilitzés la mateixa presentació: *te kat'oikon auton ekklesia* ("l'Església entra a casa teva").²⁰⁷

---

²⁰⁶AGUIRRE, Rafael, *op. cit.*, pàg. 114.

²⁰⁷I Carta als Corintis 16, 19.

En l'apartat de les comunitats cristianes, més endavant mencionaré el fet que aquestes no tenien cap lloc específic de culte, una característica que també trobem en altres religions. Els primers cristians entenien la llar com un autèntic escenari on desenvolupar els seus rituals, dels quals un dels més importants, sens dubte, era el menjar, una mena de recordatori de l'últim sopar de Jesús amb els seus deixebles i, com més endavant apuntaré, la lectura d'alguna carta paulina o d' algun altre apòstol ocupaven la major part de l'activitat litúrgica que tenia lloc a les llars.

1.3.5 Els seguidors de l'agon esportiu paulí: Sèneca

1.3.5.1 Crítica als *ludi*

Durant el segle IV dC va aparèixer la figura del pensador i filòsof cordovès Sèneca. En una de les seves sentències podem trobar-nos amb un perfil que denotava l'enorme humanitat del pensador: "*homo sacra res homini*".²⁰⁸ El seu pensament va estar influenciat per l'estoïcisme,²⁰⁹ des d'on va fer un atac a la perversitat de l'època, sobretot referint-se a qüestions considerades en el seu context social com a quelcom essencial i com un signe d'identitat, com era el cas dels espectacles. Sèneca va reflectir en els seus escrits la manca de llibertat interior; pretenia la recerca de la virtut des d'un rigor moral i una pràctica molt severa de l'ascetisme, malgrat que això li va provocar greus problemes de salut.²¹⁰ "Entre los estoicos y los demás filósofos hay tanta diferencia como entre las hembras y los machos".²¹¹ La culminació de la seva vida, doncs -es va veure induït al suïcidi-, també va ser una mostra d'aquest profund arrelament al pensament estoic, un esdeveniment que trobem relatat pel pensador Taciano, com comenta Vilanou: " el Tertuliano de Oriente, se manifestaba frecuentemente también contrario a los espectáculos circenses".²¹² Així, mentre s'obria les venes al bany rodejat de la seva família, anava dictant les seves últimes voluntats a un escriba. Tàcit ens descriu la serenitat i la fortalesa del savi per afrontar els seus últims moments. Sèneca va sostenir en els seus escrits, sobretot en la vida feliç, com arribar a la plena virtut i ho va fer des d'un paradigma estoic, en el qual el plaer era considerat un enemic ja que aquest mai no podria ajudar a assolir-la. El filòsof cordovès donava per fet que el plaer privava de llibertat interior a l'home i que tampoc no el feia autosuficient. Per això va apostar per exercitar-se en l'esport de la renúncia, rebutjant gaudir dels avantatges de la vida i deixant a la providència divina el govern del món.

---

²⁰⁸SÈNECA, *Epístolas morales*, Alianza Editorial, Madrid 2010, pàg. 83.

²⁰⁹Papiro Fabiano, estoic que va influir en el pensament de Sèneca.

²¹⁰SÈNECA, *Ciudad de Dios*, Alianza Editorial, Madrid 2010, capítol, VI, pàg. 10.

²¹¹SÈNECA, *Sobre la firmeza del sabio*, Alianza Editorial, Madrid, 2010, pàg. 95.

²¹²Veure VILANOÚ, Conrad, *Literatura cristiana y metáforas deportivas: la pompa diaboli*, a actas del V CONGRESO DE HISTORIA DEL DEPORTE EUROPEO, Madrid, INEF Madrid/Universidad politécnica de Madrid, 2002, Pàg.442.

Com a bon estoic, Sèneca va ser un acèrrim seguidor no sols de l'agonisme esportiu de Pau, sinó que també va esdevenir un fervorós lector dels escrits de Marc Aureli, d'on va impregnar-se de les fonts d'aquesta filosofia: “Quien usa aquello que vive en su interior y lo preserva de la mancha de los placeres, se hace invulnerable al dolor, inaccesible a la maldad, atleta de la mayor prueba, no dejarse llevar por ninguna pasión”.²¹³

L'adversitat suposava una prova per aconseguir el perfeccionament, sobretot el moral. El savi era l'únic que podia arribar a la virtut, i des d'aquesta posició es podia convertir en un ésser invulnerable a qualsevol ofensa. Hi trobem una imitació del concepte de la cursa de la vida, element primordial del *corpus paulinum* on s'intuïen les dificultats que només podien superar-se a través del sacrifici i la constància: “*initium ad illas eundi arduum*”.²¹⁴ La fermesa era considerada pel filòsof com una de les virtuts importants. La constància va esdevenir el tret d'identitat més rellevant del *sapiens estoic*; aquest pensava que la maldat mai no seria més forta que la virtut, i per tant no li podia causar cap mal en ser aquella inferior. D'aquesta manera, la fermesa no coneixia cap límit. La pràctica d'un oci actiu era quelcom desitjable, com també ho era el recés de la vida contemplativa per dedicar-se a l'estudi i a coses útils per a la humanitat.

La crítica als espectacles s'argumentava en un mal ús de l'oci, un oci que només cercava el cultiu del cos i el gaudi dels plaers de la vida: “Cuántos estan pálidos por culpa de los continuos placeres”.²¹⁵ De manera semblant al que va fer Tertul·lià, antecessor seu a Cartago, que anteriorment havia formulat una ferma crítica al món dels espectacles (sobretot amb referència al teatre) va escriure com durant l'època severiana passava més de dos-cents dies a l'any als espectacles. La crítica es fonamentava en el lligam que s'establia entre aquestes activitats i la idolatria, i sobretot en la violència sanguinària. Per tant, el filòsof cordovès criticava l'espectacle dels jocs, però no apostava per la seva abolició d'una manera anatemàtica, sinó que suggeria posar seny en aquestes manifestacions, relativitzant la importància i el furor que el poble hi dipositava. Així doncs, calia minimitzar la pràctica dels jocs esportius, que tant poc ajudaven al creixement de l'ésser humà. L'espectacle fomentava l'esclavitud de les passions humanes i conduïa a la dependència dels capricis de la fortuna i de l'atzar. L'home

---

²¹³SÉNECA, *Meditaciones*, Alianza Editorial, Madrid, 2010, Llibre III.

²¹⁴Els inicis són difícils.

²¹⁵SÉNECA, *Sobre la brevedad de la vida*, Alianza Editorial, Madrid, 2010, pàg. 252.

s'havia d'exercitar en el domini de les passions, i aquest hàbit a la llarga li atorgaria un caràcter serè, tret que havia de mantenir sempre, tant davant dels fets correctes com dels incorrectes.²¹⁶

Durant la República, algunes magistratures incloïen entre les seves competències pròpies l'organització de jocs públics, els anomenats *ludi solemnes*, que se celebraven tots els anys amb ocasió d'alguna festa religiosa. Hi havia espectacles de teatre - els *ludi scaeni*-, de circ -*ludi circenses*-, carreres i grans processons. Paral·lelament, va incrementar-se el nombre dels jocs votius i commemoratius, que se celebraven una sola vegada en honor d'una gran empresa o fita; aquests eren organitzats pel mateix Estat o bé per cònsols o particulars, però sempre sota la supervisió de l'Estat. Cap al final de la República, organitzar uns jocs era una manera de cercar el favor dels votants.

Sèneca entenia que l'organització d'aquestes manifestacions esportives era una manera d'evadir-se de coses més importants en la vida, com ara la utilització correcta del temps d'oci. Els espectacles esportius feien constatar la manca d'interioritat de l'home, i suposaven una distracció banal que enganyava l'home superficial: “Haz balance de tu vida y repasa los días; verás que son muy pocos aquellos que han obtenido cosas que deseaban. Ahora las quieren abandonar y no paran de exclamar: “¿cuándo acabará este año?” Aquel otro organiza unos juegos y se alegra de que le tocara organizarlos y piensa:”¿Cuándo me liberaré de ellos?”.²¹⁷ El filòsof cordovès argumenta com el tedi i la preocupació²¹⁸ solien aparèixer per la manca de tranquil·litat; aquesta s'havia de fomentar amb activitats que fossin útils a la societat. L'ascetisme ajudava a evitar els extrems, no posseir ni molt ni poc: amb l'imprescindible era suficient. Així, l'ideal estoic de la senzillesa vital es va imposar en les doctrines de Sèneca. Ell mateix propugnava que davant de les adversitats s'havia de posar fre a l'ambició i a les aspiracions.

---

²¹⁶*Euthymia*: harmonia, proporció. Diccionari llatí/català, Edita Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993.

²¹⁷SÈNECA, *Sobre la brevedad de la vida*, pàg. 269.

²¹⁸La paraula textual del llatí era *taedium*.

L'únic realment vàlid era la virtut: “La virtud es una montaña que tenemos que escalar, la primera parte del camino es la más difícil”.²¹⁹ La vida convulsa era ridícula; hom havia de cercar la senzillesa i fer coherent la seva vida, el *modus vivendi* i l'estil de la mateixa. Això últim era el reflex de l'ànima, en un moment en què la corrupció era causa de la decadència; de res servia aprendre (*discere*) si no es transmetia allò après (*docere*). Els moralistes i autors satírics romans defensaven els esports ancestrals i criticaven el gimnàs i les pràctiques atlètiques dels grecs: els acusaven d'efeminats. Un bon exemple el mostraven els esclaus, que untats d'oli,²²⁰ s'ungien els membres abans de la pràctica de la lluita: “Llamas ocioso al que se unta con la keroma, qué depravación! Ni tan sólo son romanos los vicios que sufrimos, entusiastas de las luchas entre esclavos, o de los que organizan las cuadrillas, untado con aceite, por parejas de edad y color, o el que da de comer a los atletas más famosos”.²²¹ La crítica acèrrima a les manifestacions esportives de la palestra i a les pràctiques gimnàstiques que els grecs hi practicaven, era quelcom entès com una font de perversió i de vici. Palestra o gimnàs: Plini el vell els va identificar com un lloc que fomentava el *voyeurisme* pedòfil, on els joves lluitaven nus, feia especial menció del “ Gimnasi d'Abidós”.²²² L'home havia d'estar per sobre dels vicis: “El exceso es siempre un vicio”.²²³

Sèneca somiava en una societat cosmopolita dins d'una societat universal, on Déu fos el pare de tots; un axioma, aquest, que pretenia impulsar la fraternitat entre tots els homes. Tots som germans; per això Sèneca predicava sobre el valor de l'amor i la gran virtut que suposava estendre el proïsme. Evidentment, ens trobem amb molts valors adquirits del cristianisme; per tant, només a través de la virtut l'home arribava a ser feliç. Ulisses (protagonista de l'*Odissea* homèrica) era, per Sèneca, un prototip d'home intel·ligent,

---

²¹⁹SÈNECA, *Epístolas morales*, capítol L .

²²⁰Keroma era un unguent fet de la barreja d'oli i cera.

²²¹SÈNECA, *Sobre la brevedad de la vida* , pàg. 282.

²²²PLINI el vell, *História Natural*, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins) , Barcelona, 1925, pàg. 148.

²²³ SÈNECA, *Sobre la tranquilidad del alma*, Alianza Editorial, Clásicos de Grecia y Roma, Madrid 2010 , pàg. 209.

un exemple de domini de la voluntat enfront dels plaers sensuals. L'espera i la paciència d'Hèrcules ("*Aspera ad astra*") el va conduir a la immortalitat.²²⁴

Sèneca no ens va oferir una moral pels herois tràgics, sinó una ètica digna per a un individu amenaçat per les manifestacions massives que feien l'ésser humà vulnerable a les temptacions provinents de la pressió social.

---

²²⁴SÈNECA, *Epístolas morales*, capítol XXXI, apartat 2.

1.3.6 La influència de l'agonisme esportiu estoic en els pares de l'Església: Agustí d'Hipona

1.3.6.1 Cronologia dels fets

50 dC	Redacció de les epístoles de Pau
70 dC	Evangelí de Marc
80-85 dC	Evangelí de Lluc
80-90 dC	Evangelí de Mateu; Fets dels Apòstols
85-100 dC	Pares de l'Església
15-10 dC	Filó d'Alexandria
40 dC	Cartes paulines
130-140 dC	Irineu de Lió
150 dC	Climent d'Alexandria. Escola catequètica
160 dC	Tertulià
185-253 dC	Orígenes. Escola catequètica d'Alexandria
313 dC	Edicte de Milà
325 dC	Concili de Nicea
330 dC	Basili
335 dC	Gregori Nisseno
354 dC	Agustí d'Hipona
431 dC	Concili d'Efes
451 dC	Concili de Calcedònia

1.3.6.2 El cristianisme, religió oficial de l'Imperi

L'edecte de Milà,²²⁵ al segle IV, concretament l'any 313 dC, promulgat per l'emperador Constantí,²²⁶ va ser conegut també com "l'edecte de tolerància". Aquest va marcar un punt d'inflexió ja que reconeixia la religió cristiana com la religió oficial de l'Imperi Romà. D'aquesta manera la nova religió va començar a gaudir de pau i llibertat de culte. No solament va esdevenir una religió tolerada sinó protegida per l'Imperi, malgrat que encara van haver de passar uns segles perquè fos acceptada del tot. Els enemics del cristianisme aprofitaven qualsevol dubte per atacar-los. Segons l'opinió de Johnson no sembla que Constantí hagués arribat mai a conèixer la teologia paulina; més aviat sembla que combregava més amb el pensament del filòsof cristià Orígenes. Ell mateix es va atribuir el paper de principal instrument diví; Eusebi de Cesarea va arribar a dir de Constantí: "Constantino era especialmente amado por Cristo y al llevar a todos aquellos sobre quienes gobierna en la tierra el único verbo engendrado y salvador, los convierte en súbditos apropiados del reino de Cristo".²²⁷

Jesús va venir al món no amb el propòsit d'ensenyar filosofia, sinó a salvar la humanitat i conduir-la al Pare. De tota manera va resoldre també problemes d'índole filosòfica, d'una manera racional i coherent. L'existència d'un Déu personal, infinit, i diferent del món, és d'on provindrà un nou ordre, d'on la sanció moral sorgirà d'ell mateix, i sobretot ens transmetrà la idea de la immortalitat de l'ànima. Res no es podrà ensenyar com a veritable si es contradia amb la veritat revelada. Això va suposar, doncs, l'inici d'una etapa nova dins el pensament filosòfic, centrada a demostrar d'una manera científica els fonaments de la revelació; explicar, provar en la mesura possible la doctrina revelada i sobretot gaudir-la. Des de finals del segle I fins ben entrat el segle VIII, una sèrie d'escriptors cristians van continuar amb l'obra iniciada pels apòstols. Aquests van produir una obra literària amb la finalitat de servir a les comunitats de creients. Havien adquirit un compromís en l'anunci de l'evangelització en el marc del paganisme del Mediterrani i del judaisme de la diàspora. Van emprar diverses temàtiques i alhora diversos gèneres literaris: epistolar, disciplinari o ascètic, entre

---

²²⁵Edecte de Milà-313 dC- o edecte de Constantí: va permetre a la fe cristiana sortir de la clandestinitat i manifestar-se públicament. Vegeu REALE, Giovanni, ANTISERI, Darío, *op.cit.*, pàg. 57.

²²⁶Constantí, emperador. Vegeu MOSTERÍN, Jesús, *op.cit.*, pàgs. 116-119.

²²⁷ Veure JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 98.

d'altres. La interpretació d'aquests escrits va permetre conèixer el que foren des dels orígens la fe i la vida dels cristians. L'univers religiós i cultural en el qual visqueren aquests testimonis del cristianisme antic es va desenvolupar enmig de tensions i de conflictes. Ells mateixos van tenir l'habilitat de fer sentir el vigor i l'entusiasme de l'Església naixent, i van representar un pont que va unir les generacions cristianes amb la tradició apostòlica. Igualment, van establir les estructures de la jove Església cristiana. Els anomenats pares de l'Església contribuïren a elaborar la fe en un cos doctrinal, cercaren criteris per a definir el cànon bíblic i organitzaren la litúrgia, l'acció pastoral i missionera.

La Bíblia fa servir el mot "pare" en sentit metafòric en relació amb algú que fa de mestre o conseller: "Vosaltres en canvi no us deixeu anomenar mestres, perquè un és el vostre mestre i tots vosaltres sou germans", ²²⁸ o qui té cura paternal d'un altre. L'exemple de Pau, en la seva predicació de l'Evangelí, el trobem reflectit en la seva primera carta als Corintis: "Encara que tinguéssiu deu mil mestres en la fe, de pares no en teniu molts".²²⁹

Normalment s'anomena pare els apòstols i doctors, que són els guies espirituals i doctrinals d'aquests primers temps. Per Cebrià Pifarré, "hauríem de considerar pares aquells que complissin les següents característiques: l'antigor, ortodòxia doctrinal, santedat de vida, juntament amb l'aprovació de l'Església en la qual varen viure i morir"²³⁰. Serien pares doncs els autors que van romandre sempre en la fe i que van dedicar part de la seva vida a la pedagogia de Crist. El Concili d'Efes ²³¹ parlava d'ells anomenant-los "santíssims i devotíssims Pares i de diversos màrtirs" ²³². Els pares de l'Església van assumir les riqueses de la cultura grega i llatina. L'estudi sistemàtic de la vida i dels escrits dels pares, anomenada patristica, forma part de la teologia històrica, ja que va fer un intent per retrobar l'herència espiritual de l'Església antiga; recull el testimoni de la fe viscuda per aquestes primeres generacions de cristians, i sobretot

---

²²⁸Evangelí de Mateu 23, 8-10.

²²⁹I Carta als Corintis, 4, 14-15.

²³⁰ PIFARRÉ, Cebrià, *op. cit.*, pàg. 14.

²³¹43 dC.

²³² PIFARRÉ, Cebrià, *op. cit.*, pàg. 16.

esclareixen el llenguatge en el qual s'expressava aquesta fe. Hem de tenir en compte que havien de presentar i justificar la fe en un medi cultural sovint advers. Per això se servien de recursos retòrics i concepcions filosòfiques del seu temps, i a més de prestar atenció a les matrius jueves i sinagogals dels primers cristianismes, havien de tenir en compte el context cultural peculiar de les dues parts de l'Imperi Romà: el grec oriental i el llatí occidental.

Els pares de l'Església van utilitzar el grec com a llengua vehicular als seus escrits. Eren homes senzills i amb bona voluntat que varen acceptar la fe i la gràcia en Jesucrist. Tertulià va escriure sobre ells: “ La mayor parte de los creyentes eran hombres sencillos, por no decir ignorantes, y sin letras”.²³³ A aquests homes només els era suficient l'exposició de les veritats de la fe. Aquest pensament filosòfic - també anomenat filosofia cristiana- va néixer oposat a la filosofia antiga i pagana, que no va conèixer la revelació. Va tenir dos períodes clarament diferenciats: la patristica, basada en les doctrines elaborades pels anomenats pares de l' Església,²³⁴ fins al segle VI, i l'escolàstica, nom amb el qual es coneixen els diversos sistemes filosòfics dels pensadors cristians posteriors.

Els misteris de Déu, la unitat de la persona i la dualitat de les natures en Crist, van ser causa de noves investigacions. Així la doctrina de Crist, dipositada al Nou Testament i bàsicament explicada al missatge epistolar de Sant Pau, es va convertir en una llavor fecunda escampada en el camp de la filosofia grega, que va ser objecte referencial per a aquests nous pensadors cristians.

Podem afirmar que Pau va ser el primer teòleg de Crist. Als seus escrits va fer un estudi comparatiu entre les lleis de l'Antic Testament i les del Nou Testament. Una dada a tenir en compte és que les epístoles de Pau ens volen apartar de la filosofia: “Estigueu avisats: que ningú us sedueixi mitjançant una filosofia inútil amb subtileteses fundades en les tradicions dels homes d'acord amb les lleis del món i no conformes amb la doctrina

---

²³³Veure VILANOU, Conrad, *Literatura cristiana y metáforas deportivas, la pompa diaboli*, a actas del V CONGRESO DE HISTORIA DEL DEPORTE EUROPEO, Madrid, INEF Madrid/ Universidad Politécnica de Madrid, pàg. 447.

²³⁴REALE, Giovanni y ANTISERI, Dario, *op. cit.*, capítol XXI (“Los Padres de la Iglesia”), pàg. 57.

de Jesús”²³⁵; però sens dubte la religió cristiana, des dels seus inicis, va tenir relació amb la filosofia hel·lènica.

Pocs anys després es va celebrar el primer Concili (l'any 325 dC), en el qual es van fonamentar els primers dogmes de l'Església cristiana, també posant fi a una controvèrsia entre la vida pràctica religiosa i l'evolució en investigacions científiques i teològiques que ja havien promogut els pares de l'Església.²³⁶ Aquestes premisses donaran lloc a un moviment que geogràficament abraçarà des d'Antioquia fins a Alexandria, i d'Itàlia fins al nord d'Àfrica. Noms importants que varen donar cos al nou pensament van ser per exemple Basili ²³⁷ “el gran”, que utilitzava el mètode de l'antiga *paideia* grega; Gregori Nissenò, ²³⁸ que teoritzava com ningú sobre els arguments de la raó per explicar la doctrina de la fe, adduint de quina manera els jueus i els gentils podien ser convençuts de la racionalitat cristiana i de la veracitat de la seva doctrina. La creença que el cos no era dolent la va validar, entenent-lo com un mitjà per aconseguir la perfecció mora. Basant-se en fonts de Sant Pau, era una època tal i com apunta Johnson, en la qual “se enseñaba a los cristianos que el juego y el circo eran perversos y que debían evitarlos como pecados graves”.²³⁹ Aquests autors completaran el desenvolupament de la doctrina cristiana, convertint-se en autèntica columna vertebral de l'Església en la qual es recolzarà l'edifici de la fe i la disciplina, juntament amb la filosofia i la teologia. Destacarà, per sobre de tots, la figura d'Agustí d'Hipona. Per tant aquest pensament filosòfic va provenir de la teologia. En un principi cercaven la salvació practicant la fe i l'amor en Crist i el proïsme, tot cultivant les virtuts i aplicant-se un *modus vivendi* centrat en la puresa dels costums, la santedat vital i l'estimació envers no sols els més necessitats, sinó també envers les classes més riques i erudites.

---

²³⁵Carta als Colossencs 2, 8.

²³⁶Sobre els pares de l'Església, vegeu la pàg. 83.

²³⁷Basili (330-379), arquebisbe de Cesarea, va assumir l'herència hel·lenística per desenvolupar-la dins del pensament cristià. A REALE, Giovanni, y ANTISERI, Dario, *op. cit.*, pàg. 59.

²³⁸Gregori De Nissa (335-389) va centrar els seus estudis filosòfics i teològics en l'antropologia centrada en la semblança entre l'home i el món, sinó entre l'home i Déu, vegeu De NISSA, Gregori, *Homilies sobre el càntic dels càntics, Homilia III*, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 2003, pàgs. 121-125

²³⁹JOHNSON, Paul, *op. cit.*, pàg. 134.

No va néixer de la mateixa manera que ho va fer la filosofia grega -per un desig d'investigar la veritat-, sinó per l'obligació de defensar la revelació cristiana davant dels atacs i persecucions dels emperadors romans, dels jueus i dels filòsofs gentils envers els cristians. La patristica va tenir una evolució semblant a la de la filosofia grega. Al principi penetrava d'una manera latent i després s'anava consolidant; anteriorment, Pau de Tars ja havia assentat les bases de com fer-ho. Després s'expansionaria i es desenvoluparia entre els apòlogues i alexandrins, per madurar amb els grans pares i apaivagant-se més tard per les circumstàncies externes de la vida pública. De tota manera, cal constatar una gran diferència amb el moviment filosòfic grec, que va acabant desapareixent de l'escenari intel·lectual. El moviment filosòfic i teològic cristià va replegar les seves forces i es va mantenir latent, esperant millors circumstàncies on pogués prosperar, cosa que va succeir amb la posterior arribada de l'escolàstica. És molt important puntualitzar novament el fet que l'origen de la patristica va ser diferent de l'origen de la filosofia grega hel·lènica (nascuda aquesta última de la llum natural mitjançant, primerament, l'observació del món exterior, i després, de l'home). La patristica per tant va sorgir per obra de la llum sobrenatural, i per la comunicació de la revelació mitjançant la fe. D'aquesta manera parteix, al principi, d'un coneixement sobrenatural de Déu i de les relacions d'aquest amb l'home; d'aquí s'arribarà a les veritats naturals, provades també amb arguments de la raó. La doctrina cristiana d'aquesta època tenia com a tret molt significatiu una magnífica unitat il·luminada per la gràcia de Déu, que donava llum a les mentes i enfortia la voluntat.

La desintegració de l'Imperi Romà va afectar políticament i socialment la població, però el daltavall econòmic va fer que la major part de la població diposés les seves esperances de felicitat en una vida futura, en la salvació, i en un present marcat per les profundes creences religioses. Va arribar un moment que la filosofia patristica pretenia trobar un coneixement racional perfecte, amb la premissa d'aquesta unió mística i teofísica amb Déu, però utilitzant un camí diferent del de la raó. Va utilitzar el mateix Déu com a element que fomentava i volia una unió entre l'home i Déu, per mitjà de l'amor i la fe, de forma semblant al que Pau havia pretès. Com més va créixer el nombre de fidels dins de l'Església cristiana, més va urgir el combat amb els seus adversaris. Per tant, més gran va ser la necessitat d'instruir catequistes i sacerdots no solament en la doctrina de la fe, sinó en les lletres i la filosofia. Aquest nou pensament aconseguirà

assolir una claredat tan gran que farà que s'esvaeixin tots els dubtes dels antics respecte de les veritats naturals. D'aquí s'esdevé que tots els elements de la patristica siguin pràcticament el mateixos que els que caracteritzaven la filosofia i el pensament hel·lènic. La matèria va ser la mateixa en els dos corrents de pensament, però la forma va ser diferent.

La filosofia cristiana, concretament el seu pensament, es va voler fonamentar des dels seus inicis en la raó natural. S' il·lustrava i es refermava per la llum de la revelació; per aquest motiu la filosofia patristica no representava el final de la filosofia clàssica, sinó més aviat l'inici de la filosofia cristiana. Per tant, queda palesa aquesta influència clàssica en el pensament cristià. Van sorgir uns primers assajos d'una exposició sistemàtica de la fe en què les veritats naturals van ocupar el seu lloc, i això representà un digne treball davant de les adversitats de les persecucions sagnants.

1.3.6.3 Sant Agustí, seguidor de l'agon esportiu paulí contraposat a les manifestacions lúdiques esportives grecollatines

Sant Agustí va ser com una anella entre edats. Va representar, abans de res, aquella antiguitat convertida que hauria d'assumir un nou temps de l'home i la gestió de la història. La seva aproximació als valors del món pagà van traçar ponts cap al pensament grec per intentar entendre el món: "Aquells anomenats filòsofs varen dir coses veritables i conformes a la nostra fe, especialment els platònics; no ens hem d'atemorir en acceptar-les i reclamar-les d'ells com a injustos posseïdors i acomodar-les al nostre ús".²⁴⁰

El triomf del cristianisme a Roma va significar un canvi radical d'identitat. El cristianisme va passar del rebuig violent a l'atractiu seductor per un ampli sector social. Roma, mitjançant la ploma d'Agustí, va reconèixer el seu gran pecat, allò que era la seva gran passió, *la libido dominandi*, traduït com l'eròtica del poder.²⁴¹ Així doncs, Agustí i Roma viuran i moriran per donar lloc a una nova vida i a una nova configuració del pensament. El cristianisme va proposar, a través d'Agustí -sobretot explicat en la seva obra *La ciutat de Déu-*, un nou paradigma en el qual l'esport ja no tenia cabuda; el cristià, com a atleta i seguidor de Crist, havia de perseguir la glòria divina de manera que la veritable victòria no es trobava en aquest món sinó en aconseguir la vida eterna a l'altre.²⁴² No cal dir que va generar molta tensió el fet d'acceptar aquestes noves tendències, enfrontades als vells conservadors, els quals s'oposaven a aquest nou paradigma tan radical, i van culpabilitzar el cristià de la decadència de la cultura romana. En Agustí va emergir la lectura de Plató. El seu pensament va representar l'aliança entre el cel cristià i la idea platònica. Tots dos pensaments sentien enyorança d'un altre món: "*alium mundum*", una expressió que ens vol expressar com l'home platònic vivia i es desviava a causa de la tensió entre els dos pols, la realitat i l'ideal,

---

²⁴⁰ AGUSTÍ D'HIPONA, *De doctrina cristiana*, pàgs. 40-60.

²⁴¹ Ídem, pàg. 65.

²⁴² VILANOÛ, Conrad, *Imatges metropolitanas. Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l'Arsenal*, l'any 1924, a revista *Apunts d'Educació Física i Esports*, n° 74, 2003, pàg. 87.

l'aquí i l'allà, per cercar la plenitud que creien que li mancava a aquest món. El cos va deixar de ser animal i es va convertir en espiritual.²⁴³

La relació entre Plató, l'edat mitjana i la modernitat es concretarà encara més en el gran esforç per entendre l'home i l'esdevenir de l'ésser humà. L'obra d'Agustí *Ciutat de Déu* va ser un assaig on expressava la seva voluntat d'aproximació a la Grècia pensant, i el perquè de la seva elecció dels filòsofs platònics com a interlocutors vàlids.

Agustí va ser un pensador seduït no tant per la natura com per la humanitat. Com anteriorment he citat, va assimilar dels pensadors platònics els conceptes metafísics atribuïbles a Déu. L'home no era el primer de tot ni l'última finalitat: per Agustí, aquest fet només era atribuïble a Déu: l'home era solament un home, però la seva comprensió era un pas obligat, és en el seu interior on rau la gran via del coneixement, cosa que convida a fer als seus deixebles.

En l'home interior habitava la veritat, la certesa. No són els ulls que miren cap enfora sinó cap endins, cap a l'interior: "Sé que sóc, que visc i que estimo". La primera certesa agustiniana era el "jo". Tota la seva vida la va emprar en la recerca d'aquest principi sense fons, en aquest "*grande profundum*" que era l'home, però sempre a través de si mateix. Als seus escrits, sobretot en la seva obra *Confessions*, va voler transmetre la necessitat d'un discurs interior; ho va anomenar "la casa de l'esperit, la llar del "jo": *sedes animi*. Amb Agustí d'Hipona ho sabem quasi tot de l'ànima de l'home i gairebé res del seu cos, i no perquè ho consideri dolent; Agustí va entendre que hi havia una lluita per superar el cos, sense negar-lo. Però sí va veure necessari un control sobre el cos: "Els cossos no són el que nosaltres som". El cos tenia importància, malgrat que gairebé mai no en va parlar. En canvi, sí que hi trobem referències a la bellesa corpòria i la seva perfecció ("*corporalis creatura iude lauda est*"), al fet de cuidar l'acte de menjar i la utilització correcta dels medicaments. La personalitat d'Agustí ens aporta trets semblants a aquells que Pau havia destacat, i que van ser referents al seu pensament. Evidentment el nexa més proper a ell va ser el seu apropament al pensament estoic, del qual ja hem vist que Pau va extreure el seu llenguatge agonístic, palès en les

---

²⁴³AGUSTÍN San, *Ciudad de Dios*, capítol XVII, veure REALE, Giovanni y ANTISERI, Dario, *op.cit.*, pàg. 89.

seves metàfores esportives ²⁴⁴ i que Agustí continuarà utilitzant. L'estil denotava una ment treballada, sotmesa a un exercici ordenat. La lectura de la Bíblia, encara que al principi li provocà certs dubtes, va ser de gran influència; sobretot les epístoles paulines, de les quals va quedar impregnat pel seu estil. També l'influencià el caràcter heretat dels estoics, del qual hàbits com la pràctica de l'exercici, l'esforç, la perseverança i el combat envers els enemics, arribaran a tenir molta presència en tot el pensament agustinianà.

El bagatge platònic, adquirit de ben jove, i la seva conversió, com veurem més endavant -a imitació de Pau-, li van servir per treballar i exposar la incommensurabilitat entre el temps de l'home i l'eternitat de Déu. El camí dificultós que va haver de recórrer i els desafiaments continus es van concretar en la lluita contra les passions i els desitjos, allò que Pau havia anomenat la *pompa diaboli*: la lluita enfront dels qui anaven contra el cristianisme i que deprecien la militància en l'exèrcit de Crist. *Milites Christi* va suposar, per Agustí, un exercici suprem de la voluntat. El voler i no poder -característic de la seva etapa anterior a la conversió- li va provocar una autèntica guerra interior (“*de meipso adversus meipsum*”), a imitació del combat paulí, no tant contra la *pompa diaboli* externa representada pels enemics del cristianisme, sinó envers ell mateix, cosa que el va obligar a desenvolupar virtuts de valentia i de constància. “Hay una naturaleza en la cual no existe el mal, en la cual no puede haber ningún mal. Mas no puede existir ninguna naturaleza en la que no se halle nada bueno. Por lo tanto ni la naturaleza misma del diablo, en cuanto a naturaleza, es un mal, lo hace malvado su perversidad”. ²⁴⁵ Per Agustí el bé, la bellesa i la veritat van ser els tres grans reptes vitals. Un exemple el podem trobar als seus escrits plasmats al llibre de les *Confessions*, ²⁴⁶ en el qual va reconèixer el gust i el plaer pels espectacles, la qual cosa posteriorment li va suposar una autèntica lluita interior per desprendre's del plaer d'aquestes manifestacions, un altre combat que va haver de lliurar. Ell mateix definia aquesta

---

²⁴⁴AGUSTÍN San, *Las confesiones*, Editorial Tecnós, Madrid 2007, pàgs. 17-27.

²⁴⁵AGUSTÍN San, *Ciudad de Dios*, capítol XIII, 2, veure a REALE, Giovanni y ANTISERI, Dario, *op.cit.*, pàgs. 116-117.

²⁴⁶AGUSTÍN San, *Las Confesiones*, pàg. 189.

passió i seducció envers els espectacles així: “*rapiebant me spectacula theatraica plena imaginibus miseriarum mearum et formitibus ignis mei*”.²⁴⁷ L’intel·lecte i el sentiment van conjugats en tota l’obra agustiniana. Torno a fer insistència en aquests trets paulins, que també són cabdals en el pensament de Sant Agustí: el combat interior, la lluita per no defallir, la voluntat i l’esperit de sacrifici.

El seu gran amic Alipi va recaure en el gust i en el plaer dels jocs, de la lluita, de l’espectacle i de les males amistats: “*O mimis inimica amicitia, seductio mentis investigabilis ex ludo et ioco nocendi aviditas et alieni damni Appetitus*”.²⁴⁸ La mala amistat o associació de malvats generava dinàmiques de mal. Prenent Pau com a exemple, encara que de forma més desenvolupada, Agustí va insistir molt en el cultiu de l’amistat per aconseguir fites; la *philia* va ser entesa com l’amistat sempre noble i fidel, vinculada per l’*àgape*, la pietat.

Agustí d’Hipona celebrava i exaltava la glòria de Déu. El cant de la glòria es trobava a l’origen mateix de la tradició occidental. A la *Iliada* es cantaven les gestes del herois, i aquests celebraven el seu triomf amb una expressió meravellosa: l’*areté*, l’excel·lència suprema. Un tret molt característic del perfil d’Agustí va ser el fet que s’autoculpabilitzava constantment. El fet de no voler oblidar el passat, sinó de tenir-lo com a referència per no recaure, l’obligava a perseguir la vanitat de la glòria que suposaven els espectacles, no únicament el teatre sinó altres manifestacions d’espectacles tan freqüents en aquella època: “*frívolas cuando lo único que buscan es la corona de la paja y sólo sirven para dar impulso a las pasiones*”.²⁴⁹ Aquí va utilitzar una metàfora heretada de la més pura tradició paulina, una “corona de palla” emprada com a terme despectiu enfront de la corona que oferia Pau a l’autèntic lluitador en el combat i contra els enemics, i que era l’autèntic camí pel triomf final, simbolitzant amb la corona de la vida la consecució de la veritable fita del cristià: la salvació eterna. Sembla ser que Agustí va cometre errades greus durant la seva vida, especialment abans de la seva conversió i sobretot per la seva passió pels espectacles, que segons ell mateix el seduïen molt.

---

²⁴⁷AGUSTÍN, San, *Las confesiones*, pàg. 190.

²⁴⁸Ídem, capítol III, 9,7.

²⁴⁹Ídem, capítol IV 1,1.

En relació amb aquest aspecte comentava: “*rapiebant me stectacula theatrica plena imaginibus miseriarum mearum et formitibus ignis mei* “. ²⁵⁰ Així doncs, Agustí va reconèixer Pau com un exemple a imitar, i a ambdós els caracteritzava el fet comú de la conversió, atès que Pau també era un convers. A partir d’aquest fet la seva vida, imitació del que pretén continuar Agustí, va convertir el seu apostolat en una continua lluita en què el sacrifici esdevindria un aspecte fonamental per arribar als objectius. Fixem-nos com Agustí pren Pau com un model a imitar al següent fragment: “Este Apóstol, el último de los tuyos, de primer nombre Saulo, prefirió llamarse Pablo como signo de acabar con su nombre pasado y convertirse en súbdito de Cristo, pero fue necesaria la lucha y el combate”. ²⁵¹

En l'àmbit esportiu de les doctrines estoïques va assolir uns trets fonamentals; d'entre aquests, cal destacar el rebuig i el domini de les passions, que eren les que ens podien desviar del veritable bé. L' estoïcisme també va tenir un autèntic mestratge per Agustí en la figura de Marc Aureli; amb tota seguretat, Agustí hauria llegit escrits del pensador romà. Amb referència al domini de les passions, va escriure en les seves meditacions: “Qui persegueix el plaer com una cosa bona i defuig l'esforç com si fos un mal, és una persona impia”. ²⁵² Tornem així a trobar-nos amb una dualitat de pensament i d'acció: la negació i el rebuig de les manifestacions pomposes circenses, el defugir els espectacles esportius lúdics dels quals tan amants eren els grecoromans, les lluites i els jocs i, d'altra banda, la utilització d'aspectes formals propis de l'esperit atlètic heretats dels grecs, com ara la ferma voluntat, l'esperit de sacrifici i la lluita transformada en combat. Recordem que la cursa paulina de la vida estava plena d'entrebancs i segons això l'home, sempre i amb l'ajuda divina, s'havia de forjar en les dificultats. Un home sense esperit fracassava i entrava dins el món de les baixes passions, reflectides en l'amor als *ludi*. N'és un exemple el que li va succeir al seu amic Alipi, home educat en els contratemps i voluntariós, que no perdia mai la senda del camí marcat per la veritable i autèntica fe assenyalada per Jesús i els seguidors de la fe cristiana. L'exemple hauria de ser una mena d'avís de no abaixar mai la guàrdia.

---

²⁵⁰AGUSTÍN, San, *Las confesiones*, capítol III, 2,2.

²⁵¹ Ídem, pàg. 334.

²⁵²AGUSTÍ d'HIPONA, *Llibre de les meditacions*, capítol IX.

Sant Agustí va iniciar un època caracteritzada per la degeneració de les velles estructures agràries de l'Imperi, un període comprès entre els segles IX i XI, període en què la saviesa estava centrada en la creença en un pensament unitari, que volia incloure tot tipus de sabers, des del Déu de la Bíblia fins al mínim saber fer humà. Un període, també, proper al món clàssic, encara que el cristianisme va ser el pensament comú en la majoria d'autors. S'ha parlat d'aquesta nova etapa com a *teologia monàstica escolàstica*²⁵³, en la qual es distingirà clarament la revelació positiva de la raó. Agustí les va unir clarament en una síntesi que racionalitzava la seva missió del món com una única vivència religiosa i sistemàtica de la teologia de la fe. Aquesta vinculació de raó i fe provenia de lluny, d'aquella intenció de l'Imperi Romà que pretenia formar bons ciutadans, no bons científics ni tècnics. En implementar-se el cristianisme, la Bíblia s'afegí al nombre de clàssics que calien ser coneguts per una persona culta.

La Bíblia va prendre avantatge sobre tots els altres clàssics; el seu coneixement va esdevenir una característica que identificava les elits intel·lectuals del poble de Déu, i de per si als prohoms influents d'aquesta nova etapa. La Bíblia es considerava inspirada pel Déu veritable savi i infal·lible, i suplia les mancances naturals de la raó humana; així almenys és com ho van voler constatar els filòsofs pagans com Ciceró o altres filòsofs i pensadors d'arrel estoica, com ara Sèneca. L'única i certa veritat, lluny de l'abast d'aquestes escoles o tendències, l'oferia en canvi la revelació divina. De manera intrínseca, però, aquesta unió entre fe i raó portava ja els gèrmens de la seva posterior separació. La personalitat infinita del Déu cristià s'havia de comprendre i entendre més enllà, separadament i perquè després ningú pogués arribar a pensar que la Bíblia oferiria solucions a la multitud de problemes d'aquesta nova societat mercantil i comercial.

L'escolàstica venia a continuar amb els preceptes que els pares de l'Església ja havien escrit, sobretot els d'independitzar i secularitzar la raó. No hi havia cap intenció d'innovar res, sinó de viure sota el paradigma d'un ideal de vida emparat en el passat de l'Imperi Romà cristià. No serà fins molt més tard que, a causa d'un nou ordre de producció, els pensadors escolàstics descobriren la importància del coneixement de les coses concretes, i el van aplicar mitjançant l'observació empírica. Al principi, la patristica va tenir la màxima autoritat en la Bíblia, entesa gràcies a Agustí d'Hipona i a

---

²⁵³ *Temas i Textos de Filosofía*, Editorial Coloquio, Madrid, 1987.

la síntesi de l'estoïcisme. El món de la Bíblia era bàsicament semita, malgrat totes les impregnacions hel·lenístiques; era la seva matriu comuna. Certament, abans del concili de Nicea, predominava la cultura grega en el món dels pares. De la patristica oriental sol dir-se que pensava còsmicament, ja que entenia el concepte de la història de la salvació com una divinització del món per mitjà de l'encarnació del logos²⁵⁴ i per mitjà de la resurrecció; de la patristica occidental, s'entenia la salvació com un diàleg entre l'home pecador - *l' homo peccator*- i Déu, que li regalava el seu amor.²⁵⁵

La divisió de l'últim Imperi Romà en dues parts, l'occidental i l'oriental, va fer que els llatins ignoressin els grecs i, per derivació, l'idioma grec; però no pensadors com Plató i Aristòtil, totalment assimilats pel pensament cristià. Agustí va convertir les tesis i les idees platòniques en divines, en una raó que preparava la fe i que després comprenia els continguts de la fe fins a Joan Escot Eriúgena, ja que fins a l'edat mitjana no es tornarà al grec, un grec sòlid i avançat, encara que cristianitzat.

1.3.6.4 Sant Agustí i el futbol

Hi ha jugadors que comencen la seva carrera futbolística jugant en una posició; posteriorment, per circumstàncies casuals o per necessitat del col·lectiu, acaben triomfant en una altra posició. Com diria Sant Agustí, no hi ha res que la fe no pugui. Partint del concepte que és dins l'home interior on habita la veritat, allò que ensenya de debò és a dins. Agustí, parlant de la pròpia introspecció, distingeix l'home exterior de l'home interior: el que és comú als homes i als animals és l'home exterior; l'interior el distingeix impulsat per l'estimació. El futbolista exterior viu l'aspecte animal, quan fem referència a tòpics com: "l'animal de l'àrea", "la bèstia del mig camp" o "el porter vola com un colom". Aquell que és capaç de treballar el seu món interior viu en constant renovació; ho fa l'home compost de cos, ànima i esperit. La visió del cos que depèn de Déu és bona, l'ànima creada per Déu del no-res posseeix una naturalesa espiritual, incorpòria i immaterial i, per tant, immortal. La part espiritual és la part racional mitjançant la qual l'home s'uneix a la veritat. Hi ha futbolistes que han arribat a jugar fins a una edat respectable: Maldini, Cèsar, Pelé, Donato. Aquests esportistes van retirar-se quan ja havien complert els quaranta anys. L'explicació agustiniana la

---

²⁵⁴Principi del món des del seu començament.

²⁵⁵PIFARRÉ, Cebrià, *op. cit.*, pàg. 124.

podríem argumentar en la qualitat de la seva carn; aquesta era bona, han tingut una dependència del déu de la genètica. L'onticitat de l'home s'identifica amb el no-res radical; l'home no és si mateix ni ell mateix, sinó un ésser mutable que té data de caducitat. Aquest concepte del no-res agustiniana fa relació als homes que han de tendir a la recerca de la seva plenitud, traduint-ho en aconseguir la màxima perfecció; aquí ja no tan sols ens trobem amb el futbolista que s'ha cuidat físicament, sinó també espiritualment.

CAPÍTOL II: La història del futbol i els trets comparatius amb el cristianisme. Les metàfores esportives paulines i el futbol contemporani. El fanatisme i les masses (pàgs. 134-279)

- 2.1 La història del futbol i de l'esport a l'època victoriana
  - 2.2 Intents d'unificació dels diferents codis del futbol
  - 2.3 Antecedents i inici del cristianisme
  - 2.4 Trets comparatius entre els antecedents del cristianisme i els antecedents del futbol
    - 2.4.1 Els antecedents del futbol
    - 2.4.2 Els antecedents del cristianisme
  - 2.5 Conclusions comparatives: els antecedents del cristianisme i els antecedents del futbol
  - 2.6 Anàlisi dels trets comparatius entre la història del cristianisme i la història del futbol
  - 2.7 Conclusió dels trets comparatius entre la història del cristianisme i la història del futbol
-
- 1.1. Les metàfores esportives paulines i el futbol
    - 2.7.2 Aspectes comparatius entre el missatge de les metàfores esportives paulines i els trets del futbolista contemporani
    - 2.7.3 Pau i la pertinença a l'exèrcit de Crist, *milites Christi*. El futbolista i la fidelitat al club
    - 2.7.4 La concepció paulina de la vida, una cursa d'obstacles. Les dificultats de la vida del futbolista
    - 2.7.5 Pau i la imitació del model de vida proposat per Jesús. El naixement del futbolista i els seus referents
    - 2.7.6 Pau i la proposta ascètica de la vida. El futbolista és un asceta
    - 2.7.7 Pau i l'intent de cohesió de les comunitats cristianes. El futbolista, un subjecte sotmès a la col·lectivitat
    - 2.7.8 Pau i els ídols. El futbolista, ídol i referent social
    - 2.7.9 Pau i la salvació, l'obtenció de la corona de la vida. El futbolista, de l'èxit a l'ostracisme
    - 2.7.10 El marc jurídic proposat per Pau. El futbolista davant de la llei
    - 2.7.11 Conclusió comparativa entre el missatge de les metàfores esportives paulines i els trets del futbolista contemporani.

2.8.El fanatisme en els precedents del cristianisme: els grups socials a l'època de Jesús. El fanatisme i les masses dins del futbol, els grups radicals i la metamorfosi de les masses

- 2.8.1. Una aproximació epistemològica al concepte de fanàtic i fanatisme
- 2.8.2. El fanatisme al futbol, les conseqüències: el suïcidi individual i el suïcidi col·lectiu
- 2.8.3. Les conseqüències de la violència al futbol: un recorregut històric. El fanatisme i la religió cristiana
- 2.8.4. Estudi comparatiu: els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics radicals al futbol contemporani
- 2.8.5. Els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics dins del món del futbol
- 2.8.6. La societat de Jesús, un moviment profètic
- 2.8.7. Estudi comparatiu dels grups socials a l'època de Jesús i dels grups radicals del món del futbol
- 2.8.8. Conclusions comparatives entre els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics radicals del món del futbol
- 2.8.9. El cristianisme, una religió de masses. El futbol, un esport de masses

2.1 La història del futbol i de l'esport a l'època victoriana

El futbol començà a treure el cap, hereu de velles tradicions i jocs populars, a principis del segle XVIII. Abans es practicava un futbol prehistòric, encara que hi ha autors que consideren inapropiat emprar el terme “futbol” per considerar-lo un joc tribal. Aquesta pràctica esportiva estava carregada d'actes violents que deixaven ferits -en ocasions, greus-, la qual cosa va fer alertar les autoritats, que van prendre mesures restrictives. La promulgació, l'any 1835, de les *Highways acts*,²⁵⁶ va limitar molt la pràctica d'aquesta activitat. Aquest joc era considerant una amenaça pública; mai no podria tenir el suport de les classes terratinents. El futbol mai no havia estat acceptat per les persones influents; amb la creixent industrialització del país i les contínues migracions de la població cap a la ciutat, el joc va perdre l'espai físic del qual havia gaudit anteriorment i s'obligava a una adaptació. Aquest futbol prehistòric “era practicat per classes socials populars com a mitjà d'entreteniment i per omplir els espais d'oci”, tal i com apunta David Goldbatt.²⁵⁷

Paral·lelament, dins la societat anglesa s'estaven produint una sèrie de canvis que influïren de manera decisiva en el naixement, el desenvolupament i l'expansió del futbol. Per una banda, es promulgaren les *enclosure acts*,²⁵⁸ amb les quals quedava restringida la pràctica esportiva per manca d'espai físic, i per l'altra, s'estava produint a ritme vertiginós una transformació econòmica que convertia la societat rural existent en una societat industrialitzada. La massiva incorporació de persones arribades d'àmbits rurals per treballar a les fàbriques situades en àrees urbanes va suposar la desaparició de temps lliure per dedicar a l'oci. Els horaris d'aquesta incipient activitat industrial va convertir els treballadors en autèntics esclaus de la fàbrica, amb jornades laborals que podien arribar a dotze hores diàries durant sis dies a la setmana. La pèrdua de qualitat de vida va incitar els treballadors a propensions perilloses, com ara l'addicció a la beguda i a les apostes, per tal d'oblidar la duresa del treball. Les autoritats també van entendre

---

²⁵⁶ Lleis per dedicar terrenys emprats com a espai d'oci per a la construcció d'infraestructures, a SENNET, Richard, *Carne y piedra*, Alianza editorial, Madrid, 1997, pàg. 342.

²⁵⁷ GOLDBATT, David, *The ball is round. A global history of football*, Editorial Peguin books, 2007, pàg. 21.

²⁵⁸ Promulgació de lleis per la qual terrenys propietat d'aristocràtes i dedicats a la pràctica del lleure serien destinats al conreu, a CONOLLY, K.WILLIAM, R, *La historia del fútbol europeo, campos de gloria, senderos dorados*, TB editors, 2006, pàg. 24.

que en aquesta societat preindustrial, els disturbis i la crispació es precipitaven fàcilment. Les passions pel futbol encara suposaven un perill, ja que podien desencadenar aquests fets.

El futbol va ser una excusa. No solament es tractava de marcar gols; les autoritats van veure com s'encenien els llums d'alarma, ja que les forces socials s'estaven alliberant davant d'aquesta opressió, tal com he comentat abans. Aquesta injusta societat estava pendent d'un fil, i les passions pel futbol podien desencadenar encara més disturbis. Un futbol, aquest, que havia estat generat per les classes socials més baixes i que ara donava un gir de 180 graus, quan les capes socials més altes se'n van apropiar.

A finals del segle XVII i principis del segle XVIII es va començar a gestar un canvi dins dels fonaments de la societat anglesa, incloent-hi també l'àmbit pedagògic, inspirat pel model d'una nova societat, anomenada victoriana²⁵⁹. Aquesta va aparèixer com una reacció a un sistema educatiu mancat de valors pedagògics i centrat en un model d'escola internat que propiciava i incitava a la brutalitat, tant per part del ensenyants com per part del mateixos alumnes envers els companys i professors. La progressiva implementació d'aquestes reformes va suposar, en alguns casos, violentes reaccions per part d'un alumnat consentit, format per fills de famílies aristocràtiques: es tractava, doncs, de la naixent burgesia, que es considerava, pel seu poder econòmic i influent, amb capacitat per organitzar la vida escolar i amb poder per manipular els professors. Aquests últims, atemorits per les possibles represàlies, moltes vegades cedien als desitjos dels alumnes. Raquel Cercós ens fa una aproximació a l'essència de les *public schools*: “una institución privada, una herramienta estructurada en un ambiente controlado para que aprenda y asimile toda una serie de principios, fortaleza, devoción a la moral, habilidad para administrar justicia o castigo, independencia, que se identifican con su clase social”.²⁶⁰

---

²⁵⁹Societat victoriana: model social caracteritzat per un retorn a una moral conservadora, en què valors com la família, la solidaritat i l'educació són la base del sistema educatiu. Caracteritzat també per mantenir una clara separació de classes socials, sobretot entre l'aristocràcia i l'alta burgesia, amb la incipient i nombrosa classe treballadora industrial. A SENNET, Richard, *op. cit.*, pàg. 135.

²⁶⁰CERCÓS, Raquel, *El ideal del gentleman, una pedagogía de la masculinidad (la herencia del puritanismo victoriano,* a la revista *La educación revisitada, Ensayos de hermenéutica pedagógica,* Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2010, pàg. 291.

En aquestes escoles internats, pràctiques com les caceres d'ànecs, matances d'ocells i maltractaments cruels com ara treure els ulls al ponis i als cavalls, eren habituals segons l'escriptor John Carney²⁶¹ com a mitjà de diversió, encara que els actes més cruels tenien com a víctimes propícies els alumnes recent arribats. El *fag*²⁶² era l'activitat més comuna, amb pràctiques com la flagel·lació dels alumnes, anomenades pels francesos "el vici anglès". El *faggin* era una manera d'autogovern que el nou paradigma victorià impulsava com a eina per a democratitzar l'escola.

El plaer pels esports, així com el reglament i el sentit utilitari, va rebre un impuls definitiu en l'àmbit de les *public schools*, com expliquen Oliven i Damo²⁶³: "Esos internados para jóvenes bien nacidos no eran propiamente centros de entretenimiento, pero tampoco eran centros de excelencia en enseñanza y investigación. Eran internados laicos que proporcionaban una educación integral aparte de la enseñanza formal, útil para los hombres que más tarde irían a ocupar cargos importantes en la economía y en la política de Inglaterra".

Michael Robinson, exfutbolista del Liverpool, va fitxar per aquest club anglès. Era molt jove. Comenta que, aleshores, era freqüent que els jugadors novells vigilessin les pertinences dels més veterans, o que durant l'entrenament s'encarreguessin de tasques com ara recollir el material i portar-lo al vestidor, normalment responsabilitat dels encarregats de material.²⁶⁴ Aquest fet, en un club tan emblemàtic no tan sols d'Anglaterra sinó del futbol mundial, sense arribar als extrems del *fag*, sembla voler mantenir una tradició jeràrquica entre els jugadors, molts d'ells professionals reconeguts mundialment per la seva qualitat futbolística i per la seva influència mediàtica.

---

²⁶¹CARNEY, JOHN, *A Scottish football hall of fame*, Mainstream publishing, Edimburg, 1998, pàg. 26.

²⁶²El terme *fag* s'aplica a aquelles activitats, de vegades vexatòries, que alumnes d'un internat escola fan envers els alumnes nous. Era una pràctica habitual abans que el nou paradigma educatiu l'abolís. Vegeu de BOLÓS, Oriol, i VILANOU, Conrad, *op.cit.*, pàg. 63.

²⁶³OLIVEN, Rubén, i DAMO, Arlei, *Fútbol y cultura*, Grupo Editorial Norma, Buenos Aires, 2001, pàg. 54.

²⁶⁴ALCAIDE, Francisco, *El fútbol, fenómeno de fenómenos*, Editorial Planeta, Barcelona, 2009, pàg.32.

L'aparició del nou paradigma educatiu victorià va obligar les forces d'ordre públic a entrar en algunes escoles per posar ordre. Així, a l'escola de Rugby l'any 1797, o a l'escola de Winchester l'any 1818, l'exèrcit, amb la baioneta a la mà, “va haver d'entrar per força, amb la finalitat de reprimir autèntiques revoltes dels estudiants”, tal com apunta John Carney.²⁶⁵ Davant d'aquests fets va emergir la necessitat d'unes reformes que canviessin aquest model.

El nou moviment reformista va tenir en la figura de Thomas Arnold el seu màxim exponent. Aquest “impulsà una reforma basada en l'ensenyament de la cultura clàssica, amb la consegüent implementació d'assignatures com el llatí i el grec”;²⁶⁶ amb aquest aprenentatge es podia arribar, mitjançant els mites, a la idea d'un món idíl·lic, així com al concepte del cos perfecte, juntament amb el retorn d'una formació religiosa. Vet aquí un tret característic de la nova moral victoriana que s'estava imposant a les escoles públiques angleses, i que va suposar l'eix central del nou currículum escolar. Mancava, però, algun nexa d'unió per relacionar ambdues activitats. Arnold va pensar que l'activitat esportiva podia ser una eina clau per a unir els dos pilars educatius. Considerava la pràctica esportiva vital per dur a terme aquesta transformació pedagògica, que pretenia donar un caire més racional a l'educació mitjançant la pràctica esportiva. Així, l'alumne podia adquirir un caràcter fort, es dotava d'un esperit de sacrifici i donava a l'educació un caire higienista. Sens dubte, com afirma Raquel Cercós, “Thomas Arnold creyó necesario construir una escuela de caballeros cristianos donde la valentia era un valor necesario para la puesta en práctica de tres habilidades : la adquisición de una conducta basada en los principios morales y religiosos, el desarrollo de la actividad intelectual y una refinada educación.”²⁶⁷

---

²⁶⁵CARNEY, John, *op. cit.*, pàg. 28.

²⁶⁶Thomas Arnold, director de l'escola de Rugby, va ser l'impulsor del moviment Christian Muscular; vegeu CARNEY, J. A, *op. cit.*, pàg. 27.

²⁶⁷CERCÓS, Raquel, *El ideal del gentleman, una pedagogía de la masculinidad, la herencia del puritanismo victoriano*, a la revista *La educación revisitada, ensayos de hermenéutica pedagógica*, pàg. 291.

Tal i com apunten Oriol De Bolós i Conrad Vilanou: “l’escola es convertirà en un espai on la religió, juntament amb la formació clàssica i utilitzant com a eix transmissor la pràctica esportiva, serà la continuació de l’esperit de l’antic cavaller medieval, hereu dels valors i principis dels antics atletes grecs”,²⁶⁸ i que pretindrà formar, dins d’aquesta societat victoriana, la figura del gentleman,²⁶⁹ en principi representada pel professor lliberal. La figura del gentleman d’Arnold gaudia d’una exquisida educació i divulgava la idea del respecte envers els altres, un pensament derivat sens dubte del cristianisme i de la seva simbiosi amb l’esport. També pretenia educar sota la màxima de “Godliness and goodlearning”;²⁷⁰ aquesta nova concepció de la virilitat fonamentada en la moralitat cristiana va ser l’estendard de les reformes educatives. Arnold recreava un món hostil en el qual sempre s’havia d’estar alerta i en lluita constant contra les temptacions personificades en els vicis. El nou paradigma educatiu havia de ser capaç de generar escenaris on s’ajudés al creixement i desenvolupament de l’alumne, i el més urgent era l’abandó dels trets propis de la infantesa i de l’adolescència, ja que eren considerats estats evolutius imperfectes. Per tant, es van potenciar les pràctiques anteriorment mencionades del *fagging* (autogovern) i dels *fags*, amb els quals els alumnes més joves exercien quasi de servents dels alumnes més adults, fomentant d’aquesta manera el principi d’autoritat.

S’arribava a afirmar que el foment de la pràctica esportiva “disminuïa l’ànima de masturbar-se, a la vegada que produïa un canvi hormonal en els més joves i anul·lava possibles tendències homosexuals entre aquests”.²⁷¹ Anys més endavant Russell, exercint una severa crítica a aquest paradigma una mica repressor, va escriure: “Es mantenia els alumnes ocupats; així no tenien temps per a pecats sexuals i tampoc en tenien per a pensar”.²⁷² Molt d’acord amb la moral victoriana, l’esport també es va convertir en un potenciador de valors com la noblesa, l’honor, la moralitat, la capacitat

---

²⁶⁸ De BOLÓS, Oriol, i VILANOU, Conrad, *op.cit.*, Pàgs. 63-65

²⁶⁹El gentleman era una persona caracteritzada pel seu refinament i elegància, culta i religiosa. Destacava per la seva honestedat i bons principis, també per seva àmplia capacitat de sacrifici i el seu caràcter valerós; a SENNET, Richard, *op.cit.*, pàg. 138.

²⁷⁰ Santedat i bon aprenentatge.

²⁷¹CARNEY JOHN, *op. cit.*, pàg. 26.

²⁷² RUSSEL, Bertran, *Education and the social order*, Editorial George Allen&Unwin, Londres, 1932, pàg. 103.

de lideratge, el sentit de la responsabilitat i el sacrifici. Oliven i Damo comenten, arran d'aquestes institucions educatives: “Se aprendían patrones éticos y estéticos identificados con el *ethos* burgués en formación: honestidad, lealtad y solidaridad, a diferencia de los estratos más bajos de la Sociedad”.²⁷³ Les capes socials més baixes rebien una educació amb una gran connotació disciplinària i instrumental, amb l'objectiu de preparar la mà d'obra necessària per a les demandes emergents de la industrialització, que s'anava implementant a Anglaterra.

La inculcació d'aquests valors va ser fonamental en el nou discurs educatiu. Des del púlpit de l'Església, Arnold pretenia despertar en els seus alumnes un caràcter fort, viril, i a la vegada ajudar al desenvolupament de la intel·ligència. La metàfora esportiva del soldat de Crist i la pràctica de l'esport eren compatibles amb el concepte de moral virtuosa de l'època; d'aquesta manera ens comenta Raquel Cercós: “Los deportes vieron la luz como parte de una estrategia para controlar el tiempo libre, ahuyentando , de esta manera, a los alumnos de prácticas perniciosas y violentas, un camino para llegar a convertirse en un gentleman ”. ²⁷⁴ L'antiga màxima de “Godliness and goodlearning” va ser substituïda per la nova fórmula: “Godliness and manliness”.²⁷⁵

Cal dir, però, que aquesta reforma pedagògica difícilment hagués vist la llum sense el suport incondicional de l'Església anglicana, representada en aquests inicis per la figura del cardenal Newman.²⁷⁶ Oliven i Damo, en relació amb el paper jugat per la religió en aquests inicis del futbol, comenten: “La religión protestante fue el ancla del espíritu capitalista moderno, hay mucho en común entre el deporte y el capitalismo tardío especulativo. En el lugar de lo sagrado, del trabajo y de la moderación, entra en escena lo profano, el divertimento y el desperdicio”.²⁷⁷

---

²⁷³ OLIVEN G., Rubén y DAMO S., Ariel, *op. cit.*, pàg. 55.

²⁷⁴ CERCÓS, Raquel, *El ideal de gentleman, una pedagogía de la masculinidad*, a revista *La educación revisitada, ensayos de hermenéutica pedagógica*, pàg. 294.

²⁷⁵ Santedat i virilitat.

²⁷⁶ John Henry Newman: Membre de l'església anglicana, figura important del moviment d'Oxford, impulsor de les reformes pedagògiques victorianes. Posteriorment va fer una aposta pel retorn a l'Església Catòlica. Actualment està en procés de canonització. Apostà per una educació lliberal. Vegeu CARNEY, John. , *op. cit.*, pàg. 54. Vegeu dades biogràfiques a De BOLÓS, Oriol, i VILANOU, Conrad *a Joventut, Esport i religió: el moviment Muscular Christianity*, a revista *Educació i Història*, n° 7, 2004, pàgs. 80-82.

²⁷⁷ OLIVEN G., Rubén, i DAMO, Ariel, *op. cit.*, pàg. 57.

Posteriorment, seguidors d'Arnold com Kingsley, antic alumne de Cambridge més endavant ordenat diaca, plantejaven que “la religió no podia estar al marge de les qüestions socials”.²⁷⁸ Kingsley va treballar per millorar les condicions de vida dels treballadors i va apostar per introduir les pràctiques esportives dins les classes socials més desfavorides. Fills de treballadors de la indústria tèxtil, obrers de les fàbriques i fins i tot, en algunes zones, els camperols, varen tenir l'oportunitat d'apropar-se als valors que proporcionava la pràctica esportiva. Això va derivar en l'aparició d'un moviment social vital anomenat Christian socialism i en l'expressió *fair play*,²⁷⁹ també amb l'incondicional suport de l'Església anglicana, que veia amb bons ulls el foment de les pràctiques esportives com a mitjà d'apropament a Déu i com una bona teràpia per allunyar-se dels vicis que corrompien aquestes capes socials. Tal i com he esmentat anteriorment, aquests vicis eren sobretot el consum d'alcohol, el joc i la prostitució. L'únic inconvenient era que normalment els partits es jugaven els diumenges i l'Església va intentar una reacció, cosa que va provocar que molts partits s'acabessin jugant els dissabtes; així doncs, a tall de conclusió es pot dir que el futbol rep una empenta clau des del si de l'Església. En un principi, les reformes d'Arnold només van abastar les *high schools*,²⁸⁰ amb un públic majoritàriament ben situat econòmicament.

Thomas Hugues, un altre deixeble d'Arnold, va ser una figura cabdal a partir de la publicació de la seva novel·la *Tom Brown's schooldays*, en què es van divulgar els ideals del moviment cristià tornant a insistir en la importància dels valors formatius que Arnold va concedir a l'esport: la valentia, l'autodomini, la capacitat de lideratge i el respecte envers l'adversari. Arran d'aquesta publicació encara van prendre una posició més rellevant en el terreny educatiu les pràctiques esportives, que es van convertir en un laboratori de construcció del caràcter. En la seva novel·la, Hughes entenia l'esport com

---

²⁷⁸ Kingsley (1819-1875) va ser un defensor de l'anglicanisme enfront del catolicisme, considerat decadent i molt conservador. Entenia les pràctiques esportives com un mitjà per allunyar les classes socials més desfavorides dels vicis com ara el consum d'alcohol. Vegeu CARNEY, John, *op. cit.* pàg. 45.

²⁷⁹*Fair play*: Traduït com “joc net”, venia a ser una característica de l'honradesa de l'esport, de la importància del joc com a factor socialitzador que no pretenia la victòria de qualsevol manera. A través del *fair play*, juntament amb la recerca del bé personal, es podia arribar a la figura de gentleman, molt propera a l'antic atleta grec. Vegeu COUBERTIN, De Pierre, *Ideario olímpico, discursos y ensayos*. Instituto Nacional de Educación Física, Madrid, 1973, pàgs. 152-153

²⁸⁰ Escoles privades que, abans de l'època victoriana, eren autèntiques residències d'oci per als joves rics; a *El mundo inglés siglos XVIII y XIX. Introducción, selección de textos*, traducció de José Mª Valverde, Círculo de Lectores, Barcelona, 1994, pàg. 16.

una metàfora de la lluita per la vida; la seva pràctica suposava un veritable camí ple d'honestedat per arribar a convertir-se en un gentleman. “A game is more than a game”: l'esport era quelcom més que una pràctica de control disciplinari, ja que va esdevenir una activitat social organitzada que ajudava a fonamentar tota una sèrie de valors.

No únicament el futbol va ser practicat per les elegants *high schools*. La incipient industrialització que va caracteritzar aquesta època a les illes britàniques va afavorir l'èxode de moltes persones, que es van desplaçar bàsicament de zones rurals empobrides a les poblacions industrials, les quals a poc a poc van veure com la seva població augmentava de manera considerable.

L'any 1878 va néixer un club de futbol al costat de la via del tren, a la ciutat de Manchester. Els jugadors eren treballadors de la Lancashire and Yorkshire Railways Company; van anomenar *Newton Heath* el seu equip. Les cròniques ens expliquen que jugaven amb el mateix calçat de la feina, contra altres equips d'obrers d'altres indústries²⁸¹. Aquest equip amb el temps es va convertir en el conegut *Manchester United*, un dels millors clubs de la història del futbol, però la vida a Manchester no era agradable ni saludable: l'esperança de vida al barri de Little Ireland se situava als disset anys. L'any 1900 la ciutat de Manchester era la sisena ciutat més gran d'Europa, amb una població estimada de 1.250.000 habitants. Els mancurians -nom amb què es coneixia els habitants de Manchester- eren immigrants; molts d'ells es van afiliar a clubs de futbol locals. Així, “tenian la sensación de formar parte de la nueva comunidad, era una manera de integrarse al nuevo hábitat”.²⁸² Aquest fet també va succeir en d'altres ciutats britàniques, on els immigrants -la majoria treballadors industrials- s'agrupaven entorn de clubs de futbol com un bon mecanisme d'integració i sociabilització a la nova comunitat. Els primers campions de la lliga de futbol anglesa de l'era victoriana provenien de les ciutats del nord: Preston, Sheffield o Sunderland, ciutats riques, malgrat que més endavant, amb la implementació del capitalisme industrial, també es van empobrir.

---

²⁸¹Veure GOLDBATT, David, *op. cit.*, pàg. 123.

²⁸²KUPER, Simon y SZYMANSKY, Steffan, *Soccermonics*, Editorial Urano, Barcelona, 2010, pàg. 181.

La gestació definitiva del futbol la podem datar, aproximadament, als voltants del 1830. En aquestes dates, les pràctiques populars de jocs amb la pilota queden restringides pels factors anteriorment vistos. Però les reformes pedagògiques, en què l'esport en general i la pràctica del futbol en concret varen passar a formar part del currículum escolar dels alumnes de les *high schools*, gràcies als nous plantejaments introduïts per Arnold i sobretot al suport de l'Església anglicana, van suposar que la pràctica del futbol s'estengués d'una manera ràpida. Les noves escoles privades que anaven sorgint per tota Anglaterra necessitaven maneres estratègiques per activar físicament els alumnes que estaven sota el seu càrrec; era un cas de "mens sana in corpore sano".

El futbol ja no podia ser un joc plebeu . Un dels grans inconvenients que es van trobar aquests pioners del futbol, va ser el fet que no hi havia suficient espai als patis i la majoria de les escoles privades (exceptuant les de Rugby i Shrewsbury, que estaven situades en àrees rurals), escoles com Eton, Harrow i Westminster, van haver d'adaptar el joc als seus respectius espais.

L'any 1823, William Webb Ellis,²⁸³ membre del claustre de l'escola de Rugby, va donar un suport incondicional a les tesis d'Arnold. Webb va arribar a ser cap de l'Església anglicana, i des d'aquest lloc influent va ajudar Arnold a fundar el moviment Muscular christianity, peça clau en la formació de clubs, sobretot els situats a la zona nord d'Anglaterra i Escòcia, malgrat que les referències històriques ens diuen que el mateix W.W. Ellis "sentia un gran menyspreu per les regles del futbol que es practicava aleshores".²⁸⁴ Va ser el primer que va agafar la pilota amb les mans, i va córrer amb ella donant a entendre que aquest era el tret més significatiu i essencial que separava futbol i rugby. Un es pregunta com va ser capaç, el futur cap de l' Església anglicana, d'atrevir-se a una demostració tal.

Charles Kingsley, deixeble d'Arnold, juntament amb Tom Hugues incorporà el drac de Sant Jordi a la majoria d'escuts dels equips de futbol, juntament, amb la inscripció en llatí d'ordre i disciplina. Actualment hi ha equips que mantenen als seus escuts frases en

---

²⁸³ William Cobb Ellis va ser professor de l'escola de Rugby, company de Thomas Arnold, a qui va donar un suport incondicional. Va arribar a ser cap de l'Església anglicana. Vegeu CARNEY, John, *op. cit.*, pàg. 60.

²⁸⁴ Ídem, pàg. 61.

llatí, com els de Sheffield (“*Rerum cognoscere causa*”), Blackburn Rovers (“*Arte et labore*”), Manchester City (“*Superbia in praelia*”), Everton (“*Nil satis nisi optimum*”). Aquests lemes ens recorden l’educació clàssica de l’època. Equips com el Chelsea o el Cardiff tenen el drac imprès al seu escut.²⁸⁵ També es mantenen himnes i càntics fent referència -i exaltant- a valors pròpiament cristians. Així, el Wigan FC du la inscripció, al seu escut, de la paraula “*progress with unity*”, fent referència al valor del treball cooperatiu, i el Liverpool té el càntic segurament més conegut pels aficionats, *I’ll never walk alone*, que fa referència a la unió de grup i la fidelitat.

J.E Wedon, aleshores director de l’escola de Harrow, comentava que “l’home anglès no és superior a l’home francès o alemany per la seva intel·ligència, indústria, ciència o tecnologia militar. L’hegemonia de l’home britànic radica en el seu temperament, format a través de l’esport i del cultiu de valors, cosa que dóna lloc a trets com l’energia, la perseverança, el bon temperament, l’autocontrol, la disciplina, la cooperació i el sacrifici”.²⁸⁶ Wedon va entendre que totes aquestes virtuts podrien arribar a proporcionar la pau al món.

També hi havia detractors envers el foment de la pràctica del futbol a les escoles. Així, Samuel Butler, director de l’escola de Shrewsbury,²⁸⁷ l’any 1836 comentava que el futbol era “un joc que només haurien de practicar els fills de carnissers”, esmentant d’aquesta manera la duresa del joc; Butler creia necessari un gran esforç per convertir el practicant del futbol en un gentleman. Des de la prestigiosa escola d’Eton tampoc es va considerar el futbol, al principi, com un joc propi d’un gentleman, malgrat que amb el pas del temps aquesta escola va tenir una influència cabdal en l’assentament i posterior unificació del futbol.

---

²⁸⁵ BUENO, J.A, MATEO, Miguel Ángel, *Historia del fútbol*, Editorial Edaf, Madrid, 2010, pàg.18.

²⁸⁶ J.E Wedon va ser director de l’escola de Harrow, i es va erigir en defensor de les pràctiques esportives com un complement a l’educació. Vegeu CARNEY, John., *op.cit.*, pàg. 66.

²⁸⁷ Samuel Butler, va ser director de l’escola de Sheswurry. En un principi, va tenir una visió negativa de la pràctica del futbol, ja que veia en aquest esport una manca de cavalleriesitat i de respecte. Les seves idees van anar canviant i, al final, va acceptar de bon grat aquestes pràctiques, que entenia menys violentes que la mateixa pràctica del rugby. Vegeu CARNEY, John., *op.cit.*, pàg. 49.

Les cròniques recopilades per James Walvin a la revista *The people's game*²⁸⁸ són molt significatives de com es vivia aquest nou esport, i sobretot de la difusió que començava a tenir: “Quan es jugava un partit de futbol, dos equips, cadascun amb el mateix número de jugadors, surten al camp en un espai que situa dues porteries situades a una distància de vuitanta a cent iardas l’una de l’altra. La porteria està feta usualment amb dos pals clavats a terra, separats per dos o tres peus de distància. La pilota, feta normalment d’una inflada cambra d’aire, coberta de cuir, es deixa just a la meitat del terreny de joc. L’objectiu de cada equip és conduir-la a la porteria del contrari. Si s’aconsegueix aquest objectiu, el partit es guanya. Les habilitats del jugadors es mostren en el moment d’atacar i defensar la seva porteria; és per això que era més comú parlar d’un gol al futbol. Quan el joc es converteix en excessivament violent, els jugadors es donen patades i algun d’ells pot patir lesions en algunes parts del seu cos”.

---

²⁸⁸WALVIN, James, *The people's game*, Mainstream, 1994.

2.2 Intents d' unificació dels diferents codis del futbol

1846- Primer intent: codi de Cambridge, codi de Sheffield i Christian Movement

Els diversos reglaments del futbol que s'estaven practicant a les diverses *public schools* angleses van tenir un primer intent d'unificació de la mà del professor de gramàtica de l'escola d'Uppingham J.C. Thring,²⁸⁹ amb la publicació, l'any 1846, de l'anomenat codi de Cambridge.²⁹⁰

El mateix Thring, amb el suport dels exalumnes de l'escola d'Eton i de Sherewsbury, va reunir representants de les escoles on es practicava el futbol, amb diversos matisos. Aquestes escoles van ser Harrow, Eton, Charterhouse, Winchester, Uppingham, Shrewsbury i Rugby. “ La reunió va començar a les 17 h i va acabar a la mitjanit”.²⁹¹

La gran dificultat amb què es va trobar Thring va ser que cadascuna de les diverses escoles tenia trets molt arrelats pel que feia als matisos de joc que formaven part de la seva identitat futbolística. Així, per exemple, a l'escola d'Eton es practicava el *dribbling game*; a l'escola d'Uppingham les porteries mesuraven el mateix que l'amplada del terreny de joc; a l'escola de Rugby es permetia agafar la pilota amb la mà; a l'escola de Harrow el contacte físic entre els jugadors podia donar lloc a episodis més violents; a Winchester es podia xutar sense que cap adversari es col·loqués davant de la pilota per impedir el xut; a l'escola de Shrewsbury, semblantment a la de Rugby, es podia córrer amb la pilota agafada a les mans; i per últim, a l'escola de Charterhouse (ubicada en un antic monestir de la cartoixa), la pilota era llançada a un pou, obligant els jugadors a recuperar-la mentre es donaven tot tipus d'empentes. L'escola de Lancing va ser la primera en introduir la figura del porter, l'única persona que podia utilitzar les mans; els defenses estaven amb ell per ajudar-lo amb els peus. Ningú havia pensat encara en jugar amb el cap; els altres jugadors eren utilitzats només per tocar la pilota, però encara ningú no s'havia imaginat el joc tàctic, i molt menys l'estratègic.

---

²⁸⁹JC THRING va ser professor de gramàtica a l'escola Uppingham, pioner en la defensa de la pràctica del futbol a les escoles i iniciador dels primers intents de reglamentació d'aquest. Redactà, juntament amb professors de Cambridge i Òxford, el conegut com a codi de Cambridge. Vegeu CONOLLY, K. Mc *op.cit.*, pàg. 25

²⁹⁰El codi de Cambridge va ser un conjunt de regles de joc que varen ser publicades arran de les trobades entre representants de diferents escoles on es practicaven futbols amb diferents normatives; a AMBROSIANO, M, *El gran libro del fútbol*, Edicions Milán, Madrid, 2005, pàg. 11.

²⁹¹CARNEY, John., *op. Cit.*, pàg. 32.

Les bones intencions de Thring no varen donar el resultat esperat, i no es va aconseguir una unificació del reglament del futbol. Només es va aconseguir prohibir el joc violent i s'aprovà el fet de poder agafar la pilota amb la mà, sempre que aquesta se situés ràpidament a terra. Per últim, es va normativitzar la prohibició explícita de situar-se, l'adversari, davant de la pilota per impedir la passada o el xut.

Aquestes normatives, conegudes com el codi de Cambridge i anomenades pel mateix Thring “el joc més senzill” (“the simple game”), varen ser copiades i enganxades als arbres de Parker's Piece, lloc de passeig i de lleure perquè les persones que començaven a interessar-se pel futbol les tinguessin presents. Tot plegat derivà sens dubte en una primera separació entre el futbol i el rugby; cal tenir present que en aquells primers dies el joc era una barreja dels dos codis, i de normes del futbol i del rugby. El fet d'aconseguir gols variava: eren o gols o *touchdowns*; les regles i normes tendien a solapar-se freqüentment, la qual cosa feia enfadar els espectadors i, per descomptat, els jugadors .

Paral·lelament als intents de reglamentació del codi de Cambridge, i potenciat per l'escola de Sheffield, hi havia un codi de reglamentació anomenat *Sheffield association*²⁹² del futbol: era diferent al dels clubs de la trobada de Cambridge i comptava amb el suport d'algunes escoles, com va ser el cas dels antics alumnes de Harrow School o d'equips com el *Like notts country*. Per tant, just a la meitat del segle XIX, el futbol tenia una gran projecció i el nombre de practicants començava a augmentar considerablement, però per contra no disposava d'un reglament unificat i es desenvolupava en tres àmbits diferents. Una primera part la composaven les escoles sotmeses al codi de Cambridge, situades geogràficament en les àrees més properes a la ciutat de Londres. Un altre grup el formaven les escoles amb un reglament creat per l'escola de Sheffield, geogràficament situades en àrees més llunyanes de la ciutat de Londres, i properes al joc de Rugby. Per últim, hi havia escoles sota la influència directe de les tesis reformistes d'Arnold i del seu moviment Christian Movement, geogràficament situades al nord de les illes britàniques. Van ser molt importants a Escòcia, on nasqueren molts equips sota aquests paradigma, sense un reglament clar, prenent dels dos primers (el codi Cambridge i Sheffield Association) diversos elements.

---

²⁹²Promoguda pels membres de la Sheffield Cricket Club, i sota la direcció de Creswick, N , i Prest, W, diferia sobretot en el contacte físic entre els jugadors; a AMBROSIANO, M, *op.cit.*, pàg. 45.

Aquests moviment cristià va ser al principi impulsat per classes socials altes i mitjanes. El seu radi d'acció anava dirigit cap a les classes socials més desfavorides: treballadors del sector tèxtil i proletaris de les fàbriques, incloent-hi també els camperols. L'objectiu primordial de la seva pràctica i implementació va ser l'intent d'eliminar tant com fos possible els vicis que imperaven en aquestes capes socials; sobretot, el del consum d'alcohol, autèntica lacra social incitadora de la majoria d'actes violents, de prostitució i de malalties venèries que causaven un elevat índex de mortaldat entre aquests grups socials. Es va desenvolupar la creença que potenciant l'esport en general, i el futbol en concret, s'ajudava a l'autocontrol de les persones; podríem dir que es pretenia crear una pedagogia de caire higienista, fins aleshores fora de l'abast d'aquests grups.

El moviment, també anomenat Christian Charist,²⁹³ va impulsar i va ser peça fonamental en la fundació i creació de diversos clubs de futbol. Així, va néixer la Birmingham Athletic Association al sud de la ciutat de Londres, va aparèixer el Blackheath i l'any 1858 es va crear el Forest club, que posteriorment va donar llum a un dels equips més gloriosos d'aquest principi del futbol: el Wanderers, fundat l'any 1860.²⁹⁴

La influència més gran del Christian Movement, a banda de la zona d'Escòcia, va tenir lloc a la ciutat de Sheffield, que, tal i com hem vist, tenia el seu propi reglament de joc, separat de les tesis de Cambridge. Concretament, va ser en aquesta ciutat de Sheffield on va néixer el primer equip de futbol de la història, un equip compost bàsicament per membres de classe social mitjana i professionals liberals. Aquest fet es va produir l'any 1857, i l'equip en qüestió era el Sheffield CF.

---

²⁹³Christian Charist, un moviment de caire religiós que veia en les pràctiques esportives un element per allunyar-se de vicis propis d'aquella època; a GOLDBATT, David, *op.cit.*, pàg.27.

²⁹⁴CARNEY, John, *op.cit.*, pàg. 35.

1863- Segon intent d'unificació del reglament del futbol: les reunions a la Freemason's Tavern

Vint anys més tard dels intents del professor Thring i de la publicació del codi de Cambridge, el 26 d'octubre de 1863, dia de Sant Darius, es van reunir sota els auspicis d'Ebenezer Coob Morley²⁹⁵ a la taverna Freemason's Tavern, situada al carrer Lincoln's and friends (al bell mig de la ciutat de Londres), onze clubs de futbol amb la clara intenció de poder arribar a una única reglamentació d'aquest esport. El primer que es va fer fou fundar la FA (Football Association), primera federació de futbol creada al món, que va tenir com a primer president Arthur Pember²⁹⁶ amb el suport d'altres membres de l'aristocràcia com Sir William Pickford.²⁹⁷

Durant quasi dos mesos, No mames de Kilburn, The war office, Burnes, Crussanders, Leytonstone Forest, Perceval house, Crystal School, Kensington School, Surbiton, Blankhelath school i Blackhealth, van representar les diferents escoles londinenques, amb una finalitat ja coneguda. Cal afegir que l'escola de Charterhouse assistí a les reunions en qualitat d'observadora. Els acords més importants d'aquestes trobades varen ser els següents: la prohibició d'agafar la pilota amb la mà, no permetre el contacte físic amb els peus (vulgarment, sancionar les patacades), establir normatives com els fora de banda, el fora de joc (norma modificada en aquests primers anys), les tretes de porteria, la conducció de la pilota, les primeres mesures del terreny de joc (que també van anar patint canvis), i sancionar qualsevol intent d'agafar el contrari, permetent, això sí, el *tackle*.²⁹⁸

Les reunions a la Freemason's Tavern i els acords als quals s'hi arribà significaren un pas més endavant en aquests intents de poder unificar sota un mateix criteri de reglamentació el futbol.

---

²⁹⁵ Ebenezer Cob Morley (1831-1924): advocat practicant de rem i fundador del club Barnes. Va arribar a ser el primer secretari de la FA. Vegeu GOLDBATT, David, *op.cit.*, pàg. 112.

²⁹⁶ A. Pember, Duc d'Edimburg, a CARNEY, John, *op.cit.*, pàg. 63.

²⁹⁷ William Pickford, Duc de York, a CARNEY John, *op.cit.*, pàg. 75.

²⁹⁸ *Tackle*: acció de prendre la pilota a l'adversari llançant-se per terra amb un estirament de la cama i desviant la trajectòria de la pilota, sense tocar el jugador que la condueix. Vegeu AMBROSIANO, *op.cit.*, pàg.34.

No tots els clubs varen estar d'acord amb les decisions preses, tal com resa un comentari d'aquestes reunions: “A les 7 pm del dimarts dia 8 de desembre de l'any 1863, reunits a la Freemason's Tavern de Londres i enllumenats per làmpades d'oli i fumant cigars, el sr. Campdell i el sr. Gordon, representants del club Blackheath, van intentar fer una moció de censura envers la FA. La votació d'aquesta els va ser desfavorable per 13 vots contra 4; amb aquests resultats van decidir separar-se de la FA, juntament amb Charterhouse, que hi havia assistit en qualitat d'observador, i van fundar l'associació de Rugby.²⁹⁹

La FA apostava per obrir la pràctica del futbol a totes les classes socials, no sols a les elits socials, com fins ara s'estava fent en aquestes àrees londinenques. Recordem que no passava el mateix en les àrees d'influència del moviment Christian muscular, i la seva branca Charist movement, centrat sobretot a l'àrea geogràfica d'Escòcia, i amb membres majoritàriament exalumnes de les escoles de Harrow i Wygesston. Aquests eren els anomenats *gentlemen*, que formaren dins del paradigma Christian muscular l'associació YMCA (Young Men Christian Association)³⁰⁰ i s'encarregaren d'expandir i difondre el futbol a les zones d'Escòcia seguint l'esperit iniciat per Arnold i continuat pel seu deixeble Kingsley. Comptaven amb el suport incondicional de l'Església anglicana, i sota aquesta influència va néixer el Glasgow Rangers i, posteriorment, clubs com l'Aston villa; aquest, nascut dins de les activitats de la Veslegan Chapel i del mateix Wolderhampon Wanderers, depenent de la Holly Trinity Church, mentre que l'Everton va néixer al si de l'Església de Sto. Domingo Church, i el Bolton, de la influència de la Christ Church Sunday School.³⁰¹

Un exemple de la influència del moviment YMCA el trobem en els relats i cròniques de l'època; d'aquesta manera, quan les normatives ja havien aconseguit una certa uniformitat, els joves afins a les esglésies presbiterianes les van anar incorporant de manera gradual.

---

²⁹⁹EISENBERG, C, LANFRANCHI, P, MASON, T, WALK, A, FIFA, 1904-2004, *un siglo de fútbol*, Pearson educación SA, Madrid, 2004, pàg.17.

³⁰⁰YMCA: Organització creada l'any 1844 amb la pretensió de desenvolupar, sota el paradigma del cristianisme, joves treballadors de fàbriques per allunyar-los del vici del joc i la beguda, mitjançant el foment d'organitzacions esportives. Vegeu GOLDBLATT, David, *op.cit.*, pàg. 39. Veure també a De BOLÓS, Oriol, i VILANOÛ, Conrad, a revista *Educació i Història*, n° 7, 2003, pàgs. 82-84.

³⁰¹CARNEY John, *op.cit.*, pàg. 40.

En els camps de joc, de la part d'esbarjo del Queen's Park, al sud de Glasgow, va començar a arrelar el futbol. En un principi, això succeí gràcies als homes procedents, la gran majoria, de les esglésies presbiterianes locals, i organitzats sota el lema d'YMCA, juntament amb alguns altres provinents de la zona de Caber-Toss, i dels *highlanders*. Jugaven entre ells per divertir-se, encara que el fet graciós era la seva absoluta ignorància de les regles de joc: el seu futbol es pot qualificar de vigorós, i el divertiment era lúdic, no científic. Alguns d'ells es van trobar a 3 Eglinton Terrace, desplaçant-se més tard a White's Public House, situat al carrer Victoria Road 9, precisament el dia 9 de juliol de 1867, amb l'objectiu de formar un club de futbol; però no estaven gaire segurs encara de com dur-ho a terme. Tretze membres del comitè van ser escollits i es va encarregar a algú que escrivís a la revista *Sportsman* demanant una còpia de les regles del futbol. Els acadèmics d'Edimburgh van redactar una còpia de les regles per a Escòcia, cosa que va succeir un any més tard. Finalment, es va rebre una resposta d'un jugador de criquet de l'equip del *Notts County* (un tal James Lillyehite), però el comitè del Queen's Park va adaptar les normes a la seva voluntat. Les van dur a la pràctica en partits jugats entre ells; al principi jugaven casats contra solters, o fumadors contra no fumadors, fins que van sentir-se preparats per jugar contra altres equips de l'oest d'Escòcia, com ara el Glasgow Thistle o l'equip de Cowllairs, o contra qui pogués formar un equip. Així també va sorgir l'equip del Hamilton Gymnasium. El primer partit d'aquests equips nascuts al si de l'Església anglicana, va tenir lloc el mes d'agost de 1868, i va enfrontar el Queen's Park i el Thistle; les regles que es varen seguir varen ser les de l'equip de l'església de Queen's Park. Curiosament, jugaven vint jugadors a cada bàndol, amb una duració de dues parts d'una hora cadascuna d'elles. Les cròniques ens ressalten el fet que es va demanar als jugadors del Thistle que duguessin la seva pròpia pilota. Va guanyar l'equip del Queen's per dos gols a zero; aquest esdeveniment va suposar l'inici del magnífic equip escocès Queen's Park Football Club.

El fet de no existir el professionalisme, va fer que no poguessin competir sota les normes que ja s'havien aprovat per part de la F.A. Els jugadors no podien estar tant temps allunyats de les seves feines, ni tenien el poder adquisitiu per assumir les despeses dels desplaçaments, encara que varen col·laborar econòmicament en les despeses que va suposar el cost de la creació de la Football Association (F.A), suggerida i creada per Charles W. Allock.

De forma gradual, tanmateix, les coses es van anar posant al seu lloc per si mateixes, fet propiciat sobretot per l'equip del Queen's Park. Els seus components havien nascut durant l'edat gloriosa dels esportistes amateurs i volien romandre fidels a aquest noble caràcter distintiu; els esportistes pertanyien a una època en què els homes professionals jugaven a futbol com un joc, no com una manera de guanyar-se la vida, i es van ajustar a aquest principi des del començament. Tanmateix, com a club, van tenir la gran visió i la necessitat de construir el millor camp de futbol de les illes Britàniques, al qual van anomenar Hamdem Park. El futbol deu molt a aquell grup de persones que, emparades per l'Església anglicana, i amb una mentalitat victoriana, es van reunir casualment l'any 1867. Jim Sillar ³⁰² va dir "Es podien haver convertit en noranta minuts patriòtics", però el futbol va fer molt més per centrar les aspiracions de la nació en aquells moments en què la seva autoestima era baixa i en què les energies negaven les expressions nacionals. El futbol va esdevenir cultura a Escòcia; ocasionalment, va ser art, i sempre va constar entre les preocupacions dels escocesos. Queen's Park va contribuir molt, amb els seus esforços, a establir el joc al país. Les gestes esportives d'aquest club varen ser significatives, perquè malgrat que desconeixien moltes regles i havien d'improvisar, van aconseguir arribar a la final de la F.A Cup, dues vegades.

No estava malament, per un grapat de membres de l'associació YMCA, que a banda de desconèixer les regles haguessin de posar molt d'esforç i sacrifici per a poder competir. Tots aquests clubs van fer arribar el futbol a les classes populars. La terna futbol londinenc format pel codi de Cambridge i els acords sorgits de les reunions a la Freemason's Tavern, el futbol regit per l'escola de Sheffield, i l'incipient futbol del nord, amb una clara influència religiosa en la seva fundació i sense normatives clares, van esdevenir els exponents dels diferents futbols.

Tanmateix, l'any 1870 seguia havent-hi un predomini clar dels jugadors gentleman amateurs. L'extensió del joc fins a les classes treballadores encara no havia començat. Malgrat que, com ja hem vist, el futbol s'havia començat a jugar al nord, on existien clubs del prestigi de Notts County i Sheffiels Wednesday, l'energia per difondre el futbol provenia de Londres, i ningú no tenia tantes ganes de propagar-lo com Charles W. Allock, que més endavant va ser el fundador i secretari de la Football Association,

---

³⁰² Veure CARNEY, John, *op.cit.*, pàg. 30.

compaginant aquest càrrec amb la de jugador, ja que era el defensa central i capità de l'equip dels Wanderers.

La data clau per a la unificació d'un reglament únic fou el 20 de juliol de 1871. Sota els auspicis i la direcció de C.N. Allock,³⁰³ de l'escola de Harrow i aleshores secretari de La FA, es va convocar una reunió per crear la primera competició organitzada. Van ser cinquanta clubs els interessats en l'esdeveniment, però només quinze van poder iniciar la primera competició: Accrington, Aston Villa, Blackburn, Bolton, Burney, Derby Country, Everton, Notts County, Preston Nord End, Stoke, West Bronwich, Wolverhampton, Royal EGINEERS, Queen's Park Rangers³⁰⁴.

El creixement del futbol era espectacular, encara que hi havia un número de clubs que encara no seguien aquesta definitiva reglamentació, sinó que continuaven fidels a les normatives de l'escola de Sheffield. Quan s'enfrontaven dos clubs, algun d'ells s'havia d'adaptar a les normatives de l'altre. Tenim l'exemple d'un partit disputat l'any 1864, en què s'enfrontaven el Sheffield (codi propi) contra el Leeds (Allock).

L'any 1870, Charles W Allock va escriure al *Glasgow Herald* desafiant els *Scotts*³⁰⁵ a un partit de futbol contra la selecció d'Anglaterra: "Aquí a Escòcia, en el seu temps la terra del futbol, encara ara hi hauria d'haver una espurna restant de l'antic joc, i jo apel·lo a tots els escocesos per tal que ajudin, amb els majors esforços possibles, el comitè. Tirar endavant amb allò que Londres espera fundar, un torneig anual de talent entre els campions d'Anglaterra i d'Escòcia".³⁰⁶

L'explicació del perquè les normatives impulsades per T. Allock i defensades per la FA van acabar imposant-se definitivament, arribant a unificar, per fi, la reglamentació del futbol, es va deure als següents factors: en primer lloc, la FA va ser molt més activa (polia normatives, enviava circulars als equips més punters, organitzava partits demostratius, etc.). La tasca de cronista d'Allock ajudava a divulgar el futbol i així, l'any 1877, s'uniren els dos codis. En segon lloc, els practicants –la majoria encara

---

³⁰³C.N Allock va ser primer secretari de la FA (Football Association). La seva aportació va ser d'una importància cabdal, en unificar els diferents codis de futbol, sobretot els dos més importants: Sheffield i Cambridge. a FIFA, *op.cit.*, pàg. 13.

³⁰⁴AMBROSIANO, M, *op.cit.* pàg. 11.

³⁰⁵Diminutiu referit a Escòcia.

³⁰⁶CONOLLY, Kevin, y MacWILLIAM, Rab, *op.cit.*, Pàg. 26.

amateurs i, per tant, no es podien permetre faltar a la feina per algun cop o altra mena de lesions- entenien que el futbol era un esport viril, però que causava menys lesions que aquell practicat sota el paradigma de Rugby.

La posada en marxa per part d'Allock de la copa d'Anglaterra, oberta a tots, va ser el factor decisiu perquè, per fi, s'imposessin les tesis de la reglamentació de la FA. Una competició que, en la seva primera edició de l'any 1878-1879, va comptar amb 43 inscripcions, i la temporada 1883-1884 va haver-hi 100 inscrits per a disputar-la.³⁰⁷

L'expansió del futbol a les províncies, doncs, ja era un fet consumat: aquells joves de classe alta i mitjana que havien iniciat el camí, ara veien com molts clubs de futbol apareixien sota els auspicis de persones que provenien de classes socials baixes. La història de la FIFA ³⁰⁸ comenta, a nivell anecdòtic, com aquests “encara no estaven gaire convençuts dels valors del fair-play” i d'altres valors anteriorment citats, sobretot de la importància de la cooperació en lloc de la competitivitat. L'última dècada del segle XIX es va caracteritzar pel gran número de clubs que van aparèixer a l'empara d'exalumnes de les *high schools*, escoles de secundària, clubs de criquet, esglésies, pubs, llocs de treball, i fins i tot associacions de carrers i barris. De fet, molts d'ells van tenir una existència efímera.

---

³⁰⁷ AMBROSIANO, M, *op.cit.*, pàg. 13.

³⁰⁸ EISENBERG, C. LANFRANCHI, P. MASON, T. WAHL, *op.cit.*, pàg. 65.

2.3 Els inicis del cristianisme

2.3.1 Antecedents

No tot el que diuen els evangelis va succeir. Entre els mateixos evangelistes podem trobar algunes contradiccions. Tampoc hi ha un criteri establert per unificar-ho, i a partir d'aquí sorgeixen les diferents interpretacions que han estat una constant en l'estudi de la Bíblia.

El mes de maig de l'any 1964, el Concili Vaticà II, mitjançant l'encíclica *Dei verbum*³⁰⁹, va proclamar l'autenticitat dels evangelis. Durant els primers disset segles de cristianisme no es va polemitzar per l'autoria de l'Evangelí, ja que es tractava de lectura sagrada. Tampoc es discutia la llengua en què varen ser escrits els evangelis, un tema cabdal, ja que la traducció grega diferia en molts matisos de l'hebrea. Per exemple, la paraula "veritat" no existeix en hebreu, mentre que en grec sí; aquí ens endinsarem en el món del llenguatge metafòric i en la simbologia d'aquest llenguatge.

Tampoc varen ser considerades importants les datacions cronològiques, cosa bàsica per a qualsevol estudi científic històric. Podríem dir que eren obres caigudes del cel, fora d'espai i de temps, però representaven el missatge de Déu. Per tant, qualsevol crítica o objecte d'estudi era considerat un greuge envers la sacralització dels textos bíblics.³¹⁰ Els primers intents d'un estudi seriós van aparèixer al segle XVII de la mà del teòleg Richard Simó, i no van prosperar. No va ser fins a mitjans del segle XIX, concretament l'any 1843, que es comencen a estudiar els textos bíblics des d'una perspectiva històrica i crítica a la vegada. Uns antecedents importants van ser la fundació, l'any 1892, de l'escola pràctica d'estudis bíblics de Jerusalem, on es va començar a emprar mètodes rigorosament històrics, la qual cosa sempre havia estat font de problemes en el camp de la teologia.

La universitat de Berlín, al segle XIX, va ser pionera en l'estudi de la història com a disciplina acadèmica, en prescindir de la fe i la teologia. La figura de Leopold Von Ranke va significar l'aparició d'una de les màximes autoritats en aquest camp, atès que

---

³⁰⁹Constitució dogmàtica sobre la divina revelació, al *Diccionario bíblico manual*, pàg. 75.

³¹⁰TUÑI, Oriol, *Curs sobre l'Evangelí*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, Febrer, 2009.

va ser capaç de dotar la història d'un rigor científic. La reconstrucció del passat exactament tal i com va ocórrer, fou la seva màxima ambició.

Totes aquestes iniciatives van conduir a la realització d'excavacions arqueològiques. La primera va tenir lloc a la ciutat de Babilònia i va culminar a la ciutat de Troia. Les excavacions a Egipte, amb els papirs de canya de jonc, posen a la llum els textos evangèlics més antics de Joan. L'any 1945, amb el descobriment del papirs de les coves de Qumram, va permetre als historiadors poder tenir uns referents vàlids a partir dels quals es podrà fer un estudi molt més acurat del Jesús històric.

2.3.2 Els inicis del cristianisme

El cristianisme no va ser iniciat per Jesús ni va partir d'un únic dogma o doctrina, sinó d'una diversitat i pluralitat; en efecte, tot era difós i variat. De Jesús s'afirma que va ser un gran jueu, un reformador. Els primers escrits que en fan menció parlen d'un home pietós que mai no va utilitzar dogmes ni conceptes. Pretenia definir Déu partint d'experiències i deixant de banda teoritzacions, utilitzant un llenguatge poètic per a difondre el seu missatge, utilitzant també la fantasia.³¹¹ De la seva identitat jueva no en podem dubtar. Cebrià Pifarré ens cita textualment: "Sigui com sigui que hom el caracteritzi, com a rabí, profeta, doctor, taumaturg, la identitat jueva de Jesús ha de ser reivindicada".³¹² Podem considerar, sens dubte, que Jesús va ser l'iniciador de la fe; sense ell no hi hauria cap predicació cristiana. Pels jueus, la pràctica religiosa del tipus familiar era una manera de fer societat. Jesús va acudir a la sinagoga i va estudiar a la *Bet-Hamindras*.³¹³ El fet cabdal del cristianisme va ser la resurrecció de Jesús, i a partir d'aquest fet tenia sentit el seu seguiment històric. El marc geogràfic de la seva vida pública es va localitzar a la regió de Palestina, un país pobre però situat en un lloc estratègic. Palestina havia estat sempre una terra molt disputada, ja que es trobava al bell mig de tres continents. Per tant, moltes civilitzacions han deixat la seva empremta amb les seves tradicions culturals, la qual cosa va generar un espai de molta creativitat religiosa.

---

³¹¹Entès com el valor de dir alguna cosa nova; a BOFF, Leonardo, *Jesucristo el liberador*, Editorial Sal Terrae, Maliaño (Cantabria), 2005, pàg. 104.

³¹²PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàg. 26.

³¹³Escola bíblica de tradició Aramea; a AGUIRRE, Rafael, *op. cit.*, pàg. 30

No va ser fins la trobada de Jerusalem, celebrada al voltant de l'any 50 dC,³¹⁴ i més posteriorment, als segles III i IV (Nicea, Efes), quan s'arribarà a formulacions dogmàtiques que atorgaren una identitat pròpia a la nova religió. Jesús va viure en un entorn sociopolític complex: d'una banda, hi havia les estructures de poder autòctones, bàsicament representades per una monarquia teocràtica, defensora de les tradicions israelites; d'altra banda, la presència estrangera, representada pel domini dels romans, amb poca presència militar i que havia acceptat una forma de poder descentralitzada, la qual atorgava un cert poder polític als monarques. Així, “La creación, por parte de los dominadores romanos, de un modelo de ciudad república, ajeno al modelo al que estaban acostumbrados, generó cierta confusión”.³¹⁵ La sociedad de Jesús se podía considerar una sociedad teocrática³¹⁶ en la qual conviven diferents classes o grups socials, molt distants quant al seu pensament polític i social. Encara que aquests grups socials seran objecte d'un estudi més minuciós al capítol dedicat a l'analogia entre aquests grups socials i els grups de fanàtics al món del futbol, en farem un avanç dels trets més significatius.

Els saduceus representaven els interessos de l'aristocràcia sacerdotal. La seva fe se centrava en la pervivència del temple, la qual cosa els convertia en persones molt rigoroses pel que fa al compliment estricte de les normes del culte. Eren conservadors i tancats. Econòmicament estaven molt ben posicionats, ja que solien pertànyer a famílies de rics terratinents. Ells consideraven que no tothom podia accedir al temple.

---

³¹⁴Trobada de Jerusalem 15 dC: reunió que van mantenir els representants de la comunitat de deixebles hebrea i la comunitat hel·lenística de deixebles per intentar unificar aspectes com l'admissió de persones no circumcidades dins la comunitat de cristians; a *Diccionario biblico manual*, pàg. 170.

³¹⁵THISSEN, Gerd, *op.cit.*, pàg. 166.

³¹⁶Societat teocràtica (adjectiu originari del mot grec *teos*, “Déu”): ens referim a una societat en la qual la religió, la creença en Déu és el centre de la vida; vegeu DE SIVATTE, Rafael, *La Biblia y el mundo de los pobres*. CMR, el Salvador, 2008.

Els fariseus, que es dedicaven a les tasques d'escribes com els rabins de la sinagoga, formaven el poble i eren grans coneixedors de la Torà;³¹⁷ renovadors i amb voluntat de transformacions, representaven les capes mitjanes de la societat. Esperaven l'arribada del messies. Els romans, durant la seva època de domini, van veure que els fariseus eren més populars que els saduceus, i van decidir pactar amb ells. Mitjançant aquest pacte, els romans van respectar els rituals propis de la sinagoga i els fariseus van acceptar el pagament dels impostos que els van fixar.

Els zelotes eren contraris a la presència dels romans, amb qui mantenien cruents enfrontaments, sobretot a partir de l'ordre de Quirini d'apujar els impostos. Van rebel·lar-se contra aquesta dominació, i aprofitaven qualsevol ocasió per parar emboscades als romans. Era típic l'ús d'un punyal anomenat "siccas".

Els essenis, de tradició levítica, no van estar d'acord ni amb el nomenament d'Alexandre, fill d'Antíoc, ni amb el de Jonathan com a representant dels jueus, cosa que sí van acceptar fariseus i saduceus. Van prendre la decisió d'exiliar-se al desert, on vivien com una comunitat aïllada. Així doncs, els romans es van trobar una Palestina plena de lluites internes. Els herodians, de tradició i cultura hel·lenística, donaven suport a les minories econòmicament fortes -sobretot l'aristocràcia- envers la població autòctona i l'altre gran grup social, representat pels sacerdots defensors acèrrims de les tradicions israelites com l'anomenada llei messiànica.³¹⁸

El cristianisme fou un dels sistemes religiosos en els quals es va ramificar el judaisme del segon temple. En aquest sentit, tota l'Església ho era, de jueva; als seus inicis, féu de la Bíblia jueva, concretament de l'Antic Testament, part del seu patrimoni, a més de l'assistència al temple i a la sinagoga.

També cal considerar el cas de la comunitat de Jerusalem, dirigida al principi per Jaume i posteriorment per Pere, i on els cristians que hi pertanyien confessaven la messianitat de Jesús, la seva resurrecció d'entre els morts i la vida nova, que imaginaven segons els

---

³¹⁷La Torà significa ensenyança i instrucció, encara que també es refereix a la paraula "lleï". És un text que inclou els cinc primers llibres de la Bíblia: Gènesi, Èxode, Levític, Números i Deuteronomi; vegeu el *Diccionario biblico manual*, pàg. 322.

³¹⁸Amb la llei messiànica veuen en Jesús la figura del messies. Es consideren els autèntics complidors de la Torà; al *Diccionario biblico manual*, pàg. 323.

anuncis fets pels profetes de l'Antic Testament. Aquesta comunitat va deixar de ser majoria als voltants del segle I a causa del nombre creixent de fidels que, provinents dels paganisme, s'anaven incorporant a les comunitats cristianes.

Les postures teològiques d'aquest grup liderat per Jaume, també anomenat per alguns autors "jesusistas de Jerusalén",³¹⁹ sobretot per part dels fidels procedents de la secta dels fariseus, es contraposaren a les postures defensades per Pau i també a les del judaisme de l'època, que veia en el temple l'expressió directa de la Torà. Per als cristians d'origen jueu aquesta Església de Jaume, sobretot pels de l'àrea de Palestina concretament (que tenien la seva seu o lloc de reunió al mont de Sió), una temptació real fou considerar com a necessàries per a la salvació –fins i tot per als conversos de la gentilitat- certes observances de la llei, com era el cas de l'obligatorietat de la circumcisió. Pau hi va generar una forta resistència i així aquests de Jerusalem cercaren refugi en Simó Pere, successor de Jaume pels volts de Jerusalem. Amb la dispersió dels jueus fora de Palestina i la caiguda de l'Església, centre del cristianisme primerenc, els judeocristians perderen hegemonia i foren expulsats de la sinagoga els anys 90 dC. La majoria romangué en l'ortodòxia que hom anomena catòlica, ja que aplegava diversos corrents primitius representats per Pere, Mateu, Jaume, Pau i per la comunitat de Joan. La clivella entre els deixebles jueus i els hel·lenistes aviat es féu palesa a la ciutat Santa. La missió paulina adreçada als pagans i l'anunci que la salvació s'obtenia per la fe en Jesucrist, no per la pràctica de la llei, va revolucionar l'actitud envers el judaisme. El fet que Pau sostenia era que ja no tenia sentit imposar als cristians provinents del paganisme les càrregues de les observances jueves; així, el destí del cristianisme va quedar desvinculat del judaisme. Per tant, tot va donar lloc a l'existència de dos grups: els judeocristians, partidaris de l'observança de la llei en la seva totalitat, i els paganocristians, que defensaven la tesi d'una observança restringida. Ambdós grups convivia a Palestina i a la diàspora -enmig de tensions més o menys fortes-, tant a Jerusalem com a Antioquia d'Orontes, lloc que es va convertir en el centre de l'acció missionera. Amb aquest panorama, a Jerusalem, un cop mort Jesús a la creu, els seus deixebles van decidir retornar al seu lloc d'origen, Galilea, la seva terra, per reprendre les seves antigues tasques, sobretot aquells que es dedicaven a la pesca. Els evangelis de Marc, Mateu i Joan així ho reflecteixen. Va ser a Galilea on es va començar a gestar una

---

³¹⁹ MOSTERÍN, Jesús, *op.cit.*, pàgs. 32-46.

nova religió. El fet cabdal d'aquesta gestació van ser les suposades aparicions. Exegetes de l'actualitat consideren aquestes aparicions més com un fet introspectiu i espiritual dels deixebles³²⁰ que no pas un fet real. Aquestes aparicions no estaven previstes pels deixebles, i el Nou Testament les situa a Galilea: "Aneu a dir als deixebles i a Pere que allà a Galilea el veureu".³²¹

A Jerusalem es va establir la comunitat de deixebles de Jesús. Aquesta congregació presentava dues identitats ben diferents, la qual cosa, amb el temps, va provocar un greu conflicte que va tenir com a protagonistes els dos caps visibles d'ambdues comunitats: Jaume i, posteriorment, Pere i Pau. D'una banda, dins de la comunitat de Jerusalem es trobaven amb els deixebles anomenats hebreus, jueus de parla aramea. Cal recordar que l'hebreu es va perdre a l'exili de Babilònia. Els membres d'aquest grup s'identificaven totalment amb els rituals i el culte jueu; com diria Emile Durkheim, els rituals han de ser entesos com a factor de sociabilització on es fomentaven aspectes com la solidaritat i la pertinença al grup. Partien d'una posició econòmica precària i s'organitzaven en consells, formats majoritàriament per ancians. Era una comunitat exclouent: no s'admetien pagans, gentils ni, sobretot, no circumcidats.

L'altra identitat dels deixebles de Jesús a Jerusalem la formaven aquells deixebles de parla i pensament grec. La majoria eren originaris de Corint, d'Efes i de Xipre. Poc propers a les tradicions jueves de culte del temple, aquestes no eren important per ells. Era un grup obert a admetre seguidors; així, els gentils,³²² rebutjats pels cristians hebreus, van poder integrar-se dins de les comunitats cristianes. També s'hi van poder integrar les persones no circumcidades.³²³ Gaudien d'una bona posició econòmica i bàsicament es dedicaven al comerç; també creien amb molta fermesa en la divulgació i l'expansió de les seves creences.

---

³²⁰TUÑI, Oriol, *Curs d'introducció als evangelis*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 2009.

³²¹Evangelí de Marc 13,1-8.

³²²Els gentils eren persones que no pertanyien al poble de Yahvè, exclosos de l'aliança; vegeu *Diccionario biblico manual*, pàg. 136.

³²³Circumcisió: eliminació del prepuci, signe de l'aliança i pertinença al poble de Déu. La seva institució s'atribueix a Abraham. Es practicava al vuitè dia del naixement; al *Diccionario biblico manual*, pàg.71.

El fet de sentir-se marginats pel grup de deixebles hebreus, afegit a les persecucions a les quals es van veure sotmesos per part d'Herodes Agripa,³²⁴ els obligà a deixar la ciutat de Jerusalem i marxar a la ciutat d'Antioquia. “Alguns deixebles que es van dispersar després de la mort d'Esteve van anar fins a Fenícia, Xipre i Antioquia. Només predicaven als jueus, però alguns anunciaven la bona nova als grecs, i molts van creure i es van convertir”.³²⁵ Un altre dels motius que va obligar a marxar de Jerusalem als membres hel·lenistes de la comunitat va ser a causa del tracte injust: segons l'opinió d'ells mateixos, acollien les seves vídues perquè aquestes no rebien per part de la comunitat els aliments que necessitaven. Era un fet habitual que una dona en quedar vídua tornés a contraure matrimoni, però per Mosterín “la obsesión por la castidad que tenían aquellas comunidades cristianas primitivas hacia que muchas de estas mujeres quedaran al amparo de la misma comunidad”;³²⁶ un fet, aquest, que el llibre dels Fets dels Apòstols menciona d'aquesta manera: “Por entonces, al crecer el número de discípulos, los de lengua griega se quejaron contra los de lengua hebrea; decían que en el suministro diario descuidaban a sus viudas”.³²⁷ La ciutat d'Antioquia es va convertir en el centre de les activitats d'aquesta comunitat cristiana, sempre seguint aquells trets que els identificaren des d'un bon principi. Així, rebien amb les mans obertes gentils o tota persona que se sentís atreta pel missatge de Jesús. La polèmica més gran va sorgir quan, dins d'aquesta comunitat, els no circumcisos també van ser admesos. Justament va ser a la mateixa ciutat d'Antioquia on va aparèixer per primera vegada el nom de cristià. La ferma voluntat de Pau de Tars -cap de la comunitat cristiana- per divulgar, expansionar i obrir les portes a tothom, va suscitar un reacció immediata per part de la comunitat cristiana hebrea de Jerusalem, que va considerar aquest fet de permetre l'admissió de gentils i no circumcidats com un esdeveniment gravíssim.

---

³²⁴Herodes Agripa, rei de Palestina (41-44 dC), amb el consens dels romans va ajustar-se a la llei jueva i cercava el consens popular; vegeu el *Diccionario bíblico manual*, pàg. 148.

³²⁵Fets del Apòstols 11,26.

³²⁶MOSTERÍN, Jesús, *op.cit.*, pàg. 38.

³²⁷Fets dels Apòstols 6, 1- 4.

El seu cap, Pere, que havia substituït Jaume un cop mort aquest, va reaccionar enviant un emissari, Bernabé, a Antioquia: “Els germans que eren a Judea han sentit a dir que els pagans havien acollit la paraula de Déu. Pere, absent, torna a Jerusalem, on els creients hebreus li retreuen que Pau hagi entrat a casa d’incircumcisos i hagués menjat amb ells”;³²⁸“ De l’Església de Jerusalem enviaren Bernabé a Antioquia; aquest estarà un any a la comunitat, al cap del qual s’alegra de tot el que fan els cristians”.³²⁹

Després de la trobada a Jerusalem, es va arribar a uns acords que van permetre la unificació dels que ja s’anomenaven cristians. Aquells deixebles de Jesús d’origen hebreu acceptaren l’admissió de gentils i no circumcidats com a nous membres de l’Església, sempre que demostrassin unes actituds d’acord amb els principis que els pares d’aquesta marcaren. També varen acceptar el fet de divulgar i expansionar el missatge evangèlic. Dels fets succeïts a la trobada de Jerusalem, Johnson ens apunta algunes característiques: “A Pablo y Bernabé se les ofreció una acogida contradictoria; fueron bien recibidos, pero algunos miembros del partido de los fariseos que se habían convertido en creyentes insistieron en que Pablo se equivocaba”.³³⁰ El que certament va esdevenir un fet real va ser que després d’un perllongat debat i de diversos discursos, es va poder arribar a un consens que va ser acordat per l’Església en la seva totalitat: els nouvinguts no calia que se circumcidessin però havien de mantenir un compromís pel que feia a qüestions de rituals alimentaris i conductes sexuals; d’aquesta manera podem considerar aquest fet com el tret de sortida, el veritable inici. És necessari dir que va ser un temps no exempt de dificultats i penalitats, ja que l’aparició del cristianisme va ser rebutjada per la majoria de la societat jueva. Percebiem els cristians com a traïdors a la llei messiànica, considerant que havien substituït Yahvè per Crist i el rebuig als cultes (que eren tan importants com a trets d’identitat i essència del judaisme) amb l’aparició d’una nova concepció d’entendre el món i més oberta al culte, en què el bateig significava el tret d’identitat fonamental i l’adoració de Jesús era entesa com a referent solidari i tolerant, contraposat al conservadurisme jueu. Tot això va facilitar aquest distanciament i va potenciar aquest rebuig, que en la pràctica es va concretar en persecucions i execucions dels cristians. Aquests van haver d’assimilar una capacitat de

---

³²⁸Fets del Apòstols 11, 18.

³²⁹Fets dels Apòstols, 11, 26.

³³⁰ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 14.

sofriment i un apropament encara més fort envers Crist, un Crist que els havia educat en la fe i sobretot en l'esperança, cosa que va convertir el patiment del martiri en un goig. D'aquesta circumstància s'esdevé que els primers cristians adoptessin uns trets de personalitat molt propers a l'ideal de la filosofia estoica, pels quals l'allunyament de la vida superficial, l'entrenament físic i la força mental -centrada en la renúncia a plaers i en l'adopció d'un model de vida auster- i en definitiva la força de l'interioritat com a exercici mental, els podria dotar d'una energia amb la qual poder superar les adversitats i l'hostilitat que els enemics del cristianisme els inflingien; en resum, per a poder suportar les dificultats d'una vida difícil i plena d'obstacles.

2.4 Trets comparatius entre els antecedents del cristianisme i els antecedents del futbol

2.4.1 Prehistòria del futbol

El futbol probablement deu la paternitat a tota una sèrie de jocs de pilota que des de temps remots diferents cultures havien practicat. Com a esport universal no el podem considerar fins que a finals del segle XIX s'arribà a un consens entre els diferents codis que sorgiren a Anglaterra en aquest segle: el codi de Cambridge (seguit per aquells clubs de l'àrea d'influència londinenca), el reglament de Sheffield (impulsat pels alumnes d'aquesta escola i que comptava amb clubs d'àrees suburbanes de Londres i algunes del nord del país) i aquells equips que naixeren sota els auspicis del moviment Christian muscular i amb el suport de l'Església anglicana.

Aquests jocs podrien representar la prehistòria del futbol. Les il·lustracions del pintor alemany Christopher Weiditz (company de viatge d'Hernán Cortés) fetes l'any 1529, ens parlaven d'un joc de pilota practicat pels maies, anomenat "thachtli". El mateix Colom havia explicat davant la cort reial, amb l'ajut del cronista oficial d'aquesta cort (Pedro Màrtir de Anglesia), les peculiaritats d'aquest joc. Un altre precedent el trobem en el "cuju", practicat a la Xina, i que el mateix Josep Blatter (president de la FIFA), durant el congrés celebrat a Pequín,³³¹ va considerar com a esport important en tant que referent prehistòric del futbol. Sis segles abans de la nostra era es practicava al Japó l'anomenat Kemari, utilitzant arbres com a porteries: una mena de pilota s'anava passant i es xutava enfrontant dos equips. A Grècia tenim referències del mateix Homer: a l'*Odissea*, ja feia referència a certs jocs de pilota que practicaven els minoics, encara que aquests jocs de pilota van desaparèixer després amb l'aparició dels Jocs Olímpics de l'antiguitat. *L'haspatum* practicat pels romans, heretat del joc grec *episkyros* (encara que mai no va poder aconseguir la dimensió social dels jocs), i les lluites al Colisseu romà (on cinquanta mil persones es reunien per veure l'espectacle), en serien altres precedents.

---

³³¹Congrés de la FIFA celebrat a Beijin (Football Expo 2004).

La península britànica, durant l'edat mitjana, era l'escenari d'un joc popular que es va estendre fins a la Normandia, l'anomenat "soulé". Jugat amb una pilota feta de budells de vaca, els components d'un equip -normalment format per habitants d'un poble- havien de portar la pilota fins al centre del poble veí. La violència que generava aquesta pràctica va obligar a prendre mesures; va ser el monarca Eduard III, l'any 1314, i posteriorment, Carles IV, l'any 1477, els qui prohibiren aquesta pràctica esportiva. Curiosament, el càstig incloïa una penitència en una església.

No podem acabar aquest recorregut de la prehistòria del futbol sense fer referència al "calcio fiorentino", un joc de pilota impulsat i potenciat per mecenes de Florència que afegia per primera vegada tot un joc de tàctiques i estratègies per aconseguir marcar un gol.

He volgut emprar el terme "prehistòria" pel fet que aquests jocs tenen com a protagonista principal la pilota, i això ho considero part de la genètica futbolística malgrat que no tenim un cos únic, un nexa comú, que és el que s'aconsegueix amb una reglamentació amb un conjunt de normatives iguals per a tots els practicants i que permeti l'obertura de fronteres. L'exportació racional i reglada ens donarà la possibilitat de poder emprar la paraula "futbol" i això no arribarà fins que J.C Thring, Ebenezer Cob Marley i per últim, Allock, aconseguixin donar al món una reglamentació única.

2.4.2 Prehistòria del cristianisme

La prehistòria del cristianisme ens ha de remetre a un altre religió, el judaisme. Malgrat que estem parlant de dues religions diferents, és cert que els autèntics protagonistes del cristianisme professaven el judaisme, fins que es va produir la definitiva separació ocorreguda al Concili de Nicea. El mateix Jesús és jueu, els deixebles de la comunitat de Jerusalem i d'Antioquia també ho són, i seran aquests últims a qui s'aplicarà per primera vegada la paraula "cristià".

En aquest cas, em referiré al judaisme fent esmena a la prehistòria del cristianisme, però només quant als trets que influiran decisivament en l'aparició d'aquesta última religió. El judaisme estava caracteritzat per les relacions entre el poble d'Israel i Déu, utilitzant els profetes com a interlocutors de Déu davant del poble escollit; un poble que va patir exilis, invasions i guerres, i que no va aconseguir trets d'identitat religiosa fins a les revelacions de Déu a Moisès al Sinaí, amb l'entrega de l'arca de l'aliança.

El judaisme va viure una primera etapa, la monarquia, caracteritzada per l'autodivinització,³³² és a dir, pel desig de l'home de ser com Déu, per l'intent de manipulació per part de l'home envers Déu, pel culte al temple i un estil de vida que els profetes anirien anunciant al poble d'Israel davant dels errors i provocacions que contínuament anaven cometent. L'autodivinització significava el desig de l'home de ser com Déu,³³³ cosa que Déu acceptava en principi, però no combregava amb la forma de fer-ho per part de l'home. La metodologia emprada era mitjançant la força i la manipulació. Quan l'home va ser conscient que no podia ser com Déu, el va voler manipular per allò que li interessava. La cultura semítica ens descriu com el fet de saber el nom d'algú ens proporciona dades del seu perfil personal i ens endinsa en la seva personalitat i intimitat; per això voler saber el nom de Déu³³⁴ era una forma de manipulació. Quan Jacob li va preguntar: “Quin és el teu nom?”, Déu va respondre: “El meu nom no te'l donaré”. En aquella època, quan per qualsevol motiu l'actitud de la persona no es corresponia amb el seu nom (normalment referit a coses lloables), aquest se li canviava. Aquest judaisme també estava caracteritzat per la manca de confiança envers Déu. L'home no confiava en Déu fins que el profeta Abraham va seguir el que Déu li va ordenar: “Deixa allò conegut per anar a allò desconegut; surt, jo ja et diré on anar”.³³⁵ Els sacrificis, pel que feia al culte diví, repugnaven Déu. Les matances dels primogènits i les venjances endinsaven l'home en l'error: “Us mateu pel carrer, teniu les mans plenes de sang”.³³⁶ El que Déu volia de l'home era la pràctica de la justícia, l'estimació i la misericòrdia: “Cerqueu el bé i no el mal”,³³⁷ propugnava el profeta Ammós parlant en boca de Déu. Així doncs, en els orígens es produeix una constant intervenció profètica per tal de reconduir les conductes humanes, que sovint s'allunyaven del que realment Déu pretenia. Era una pedagogia que tenia com a guies els profetes, que sovint interpel·laven el poble en el seu comportament erroni.

---

³³² CHARPENTIER, E., *Leer el Antiguo Testamento*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra), 1998, pàgs. 27-28.

³³³ Llibre del Gènesi 3.

³³⁴ Llibre del Gènesi 32,30.

³³⁵ Llibre del Gènesi 12, 1-9.

³³⁶ Llibre d' Isaïes 10, 22.

³³⁷ Miquees 6, 6-8.

2.5 Conclusions comparatives entre els antecedents del cristianisme i els antecedents del futbol

Concloent, podem dir que tant en el futbol com en el cristianisme la seva prehistòria és difusa i variada. D'una banda, històricament la pilota és protagonista dels jocs populars, amb les diverses pràctiques diferenciades entre elles segons el marc geogràfic on van tenir lloc. D'altra banda, el fet que els protagonistes de l'aparició del cristianisme haguessin professat la religió jueva i que -com veurem posteriorment- l'escissió d'ambdues religions trigués segles a produir-se,³³⁸ li dóna també un to difús i variat. Els jocs de pilota van aparèixer en indrets ben llunyans els uns del altres. Des de Grècia fins al Japó, passant per França i Itàlia, podríem referir-nos també als jocs que practicaven els maies i els asteques, en què la pilota era igualment la protagonista. El final de la prehistòria i el començament de la història del futbol tindrà lloc a Anglaterra segles més tard, concretament els segles XVIII i XIX. De la mateixa manera que la història del judaisme, ens porta a llocs molt diferents de la cultura jueva. Aquest poble va patir invasions i va ser exiliat a diversos llocs: Egipte i Babilònia en són els exemples més importants. Els jueus han deixat la seva empremta cultural, ja que van formar autèntics nuclis de població totalment assentats, a la vegada que s'impregnaven dels trets culturals que més tard varen passar a formar part de la seva pròpia identitat; aquests van ser els jueus de la diàspora.

La voluntat de l'home, en el cas dels orígens del futbol, fou la de voler unificar i reglamentar per posteriorment expansionar-se. En el cas del cristianisme, un cop mort Jesús i ressuscitat, els deixebles, al principi dividits, s'uniren malgrat les dificultats que va comportar i caminaren plegats estenent el cristianisme en tot l'Imperi Romà, fins que es va convertir en religió oficial de l'Imperi amb l'edicte de Milà, promulgat per l'emperador Constantí l'any 312 dC.

L'expansió i difusió del futbol, una vegada s'havia aconseguit reglamentar-lo, va tenir lloc a finals del segle XIX. Els protagonistes van ser estudiants, banquers, treballadors portuaris, empresaris, enginyers que acudien a diversos llocs on exportaven la seva novedosa tecnologia, persones que anaven a la metròpoli per a realitzar-hi qualsevol

---

³³⁸ Un fet que es va produir al Concili de Nicea (325 dC); vegeu REALE, Giovanni, i ANTISERI, Darío, *op cit.*, pàg. 57.

activitat (normalment fills d'alts càrrecs de les colònies que estudiaven a Anglaterra i retornaven als seus llocs d'origen): tots ells van contribuir a fer una feina veritablement profitosa en el terreny de la difusió del futbol a d'altres indrets, des d'Europa fins a l'Àfrica, Amèrica, i fins i tot l'Àsia.

2.6 Anàlisi dels trets comparatius entre la història del futbol i la història del cristianisme

- 1- Els orígens
- 2- Context social
- 3- Context econòmic
- 4- El lideratge
- 5- Unificació de criteris definitiva
- 6- Les fonts escrites
- 7- Fidels i seguidors
- 8- L'expansió i la difusió. Una revolució cultural i esportiva

Els orígens	<p>1-La comunitat hebrea de Jerusalem</p> <p>2-La comunitat hel·lenística d'Antioquia</p> <p>3-Origen difús no parteix d'un dogma sinó de diversos</p>	<p>1-El codi de Cambridge</p> <p>2-El codi de Sheffield</p> <p>3-Acords trobada Freemason's Tavern</p> <p>4-Unificació definitiva. Reglamentació F.A.</p>
Context social	<p>1-La societat rural de la província de Judea, en l'època de Jesús</p> <hr/> <p>2-Les mancances culturals de la comunitat cristiana hebrea de Jerusalem</p> <hr/> <p>3-L'alt nivell cultural de la comunitat cristiana hel·lenística d'Antioquia</p> <p>4-El moviment de Jesús neix dins de les classes socials més desfavorides</p> <p>5-El moviment de Jesús està obert a totes les persones de totes les classes socials</p>	<p>1-El pas d'una societat agrícola, a una societat urbana. El procés d'industrialització</p> <hr/> <p>2-L'elitisme i la influència social de l'alta burgesia en l'època victoriana. El futbol és domini de les elits socials de les <i>high schools</i>.</p> <hr/> <p>3-L'exploació cultural de la classe treballadora en el procés de la Revolució Industrial. El futbol dels treballadors</p> <p>4-La difusió del futbol s'estén arreu del món</p>

<p>Context econòmic</p>	<p>1-Les dificultats econòmiques de la comunitat cristiana hebrea de Jerusalem</p> <hr/> <p>2-El benestar econòmic de la comunitat cristiana hel·lenística d'Antioquia</p>	<p>1-El poder econòmic de les classes socials: aristocràcia i burgesia en l'economia victoriana</p> <hr/> <p>2-La misèriade la classe obrera industrial</p>
<p>El lideratge</p>	<p>1-La figura de Jaume i posteriorment Pere. Defensors de les tesis conservadores i caps de la comunitat hebrea de Jerusalem</p> <p>2-La figura de Pau de Tars. L'obertura del cristianisme. Una religió integradora</p> <p>3-Posteriorment, el paper del anomenats pares de l'Església com a definidors dels primers cànons de l'Església cristiana</p>	<p>1-Thomas Arnold i el desenvolupament del futbol al si de les escoles elitistes d'Anglaterra</p> <p>2- JC Think. Cambridge, la primera unificació del reglament del futbol</p> <p>3-G. Kingsley i l'expansió del futbol al si de les classes socials obreres</p> <p>4-El cardenal Newton i el paper de l'Església anglicana. El futbol com a mecanisme d'evangelització</p>

<p>Unificació de criteris definitiva</p>	<p>1-Trobada de Jerusalem (any 12 dC): unificació de criteris de pertinença a la religió cristiana. Principi d'acord entre Pere i Pau sobre els incircumcisos i l'admissió dels pagans dins del cristianisme.</p> <p>2-El concili ecumènic de Nicea (325 dC) estableix la diferència entre el misteri de Jesucrist i la filosofia grega, en un moment en què el llenguatge de la fe s'hel·lenitzà. També dicta canons sobre el baptisme dels heretges. Es produeix la separació definitiva del cristianisme i el judaisme.</p> <p>3- Al Concili d'Efes s'estableixen dogmes de l'Església cristiana</p>	<p>1-Unificació de la Football Association: T. Allock.</p> <p>2- La Football Association va reestructurant i establint les normatives del futbol. N'apareixen publicades les primeres 17 normes.</p> <p>3- S'accepta la professionalització del futbol</p>
---	---	--

<p>Les fonts escrites</p>	<p>1-Els evangelis de Marc, Pau, Lluc i Joan (50/70 dC)</p> <p>1-Les epístoles paulines. Metàfores esportives</p> <p>1-Les recopilacions dels pares de l'Església (I-VIII dC)</p>	<p>1-La reglamentació definitiva. La publicació del reglament normatiu del futbol de la F.A.</p> <p>1-Les 17 regles del futbol</p>
<p>Fidels i seguidors</p>	<p>1-Els trets propis d'identitat del cristià</p> <p>2-El cristianisme s'imposarà a l'Imperi Romà.</p>	<p>1-El futbol, un esport popular que s'estén arreu del món generant una gran acceptació</p>
<p>L'expansió i la difusió</p>	<p>1-La figura de Sant Pau com a difusora del cristianisme (aprox. 40 dC)</p> <p>2-El paper dels pares de l'Església en la confirmació i l'establiment de canons i dogmes que van dotant el cristianisme d'una identitat pròpia</p>	<p>1-L'expansió del futbol per part dels estudiants i treballadors anglesos arreu del món (segle XIX)</p>

2.7 Conclusió dels trets comparatius entre la història del cristianisme i la història del futbol

Anglaterra va ser el bressol del futbol. Durant el segle XVIII, caracteritzat per les transformacions econòmiques i socials, aquest esport veurà la llum. La progressiva industrialització va fer que la societat rural donés pas a una societat urbana. La conseqüència va ser una divisió de classes socials molt acusada i remarcada pels interessos de la societat victoriana, així com un retorn als valors morals del cristianisme, i també a virtuts pròpies d'una ètica moralitzant.

La característica fonamental quant al futbol va ser els diversos intents d'unificació d'un esport que, amb poc tems, va aconseguir calar a fons en tots els ambients socials d'Anglaterra, des de les classes socials més privilegiades, passant per la influència de l'Església anglicana, fins a les classes obreres més populars. Cal significar que el futbol va iniciar-se al si de les classes socials més desfavorides i es va localitzar en ambients rurals. La progressiva industrialització i la pèrdua d'espais d'oci i de temps que suposava el nou model economic, van fer que fossin les *high schools*, amb alumnes ben posicionats econòmicament, les que agafessin el relleu. Les reformes pedagògiques de Thomas Arnold, fervent creient en les pràctiques esportives com a una bona influència en la mentalitat de l'alumnat d'aquestes escoles internats, i comptant amb el suport de l'Església anglicana (que veia en aquestes pràctiques un mitjà d'apropament a Déu), van significar un impuls definitiu per a la consolidació definitiva del futbol. El gran repte - i a la vegada la gran dificultat- que van trobar-se aquests pioners del futbol, va ser l'intent d'unificar unes normatives que fossin comunes a tots els practicants. Les diferents escoles es mostraven receloses a perdre una sèrie de trets i característiques molt particulars amb relació al joc i que els donava una identitat diferenciada; per tant, els esforços no varen ser fàcils. Noms com J.C. Thring, Ebenezer Morley i T.Allok es van convertir en els artífexs d'aquesta fita, que es va aconseguir amb la creació de la Football Association a finals del segle XIX i que va significar l'impuls definitiu per a consolidar la unificació de la pràctica del futbol.

La publicació del codi de Cambridge fou un primer intent seriós d'unificar les regles del futbol. JC Thring en va ser el pare, juntament amb d'altres col·laboradors com H. de Witton. El resultat va suposar un apropament entre equips que defensaven el joc amb el peu, en contra dels qui volien incloure les mans en les regles de joc. Aquest fet va comportar un trencament entre els dos bàndols, però almenys el futbol com a tal anava agafant uns trets propis d'identitat, tot i que faltava quelcom més difícil: posar d'acord aquelles escoles que defensaven el futbol amb el peu i permetien el xut, ja que moltes d'elles tenien matisos diferenciats que pretenien conservar com a trets d'identitat de les seves escoles.

L'intent d'Ebeener Coob Morley, a la taverna londinenca Freemason's Tavern, semblava que seria cabdal en la consecució de la reglamentació definitiva. Lluny d'això, va suposar la separació definitiva entre el futbol i el rugby, fet que va donar lloc a una escissió, formant-se dos codis diferents entre els practicants del futbol, per una banda (els defensors del codi de Cambridge), i per l'altra els defensors de l'Associació de Sheffield. Com a conseqüència, no es va poder disputar un únic campionat, sinó que cadascú va jugar sota les regles de joc amb les quals més s'identificava. L'aparició de T. Allock, precursor de la F.A.,³³⁹ va atorgar solidesa a la idea d'unificació; des de la seva tasca de secretari d'aquesta entitat, va dedicar-se a divulgar entre els clubs les normatives, a convocar trobades i reunions per tal d'exposar les diferents problemàtiques i, sobretot, aprofitant la seva tasca de cronista esportiu, va donar a conèixer el futbol i va captar nous adeptes per a aquest esport. Els defensors de l'associació normativitzada de Sheffield no varen tenir més remei que adaptar-s'hi per a poder disputar campionats. El primer i més valuós va ser el de la copa anglesa de futbol.

Un afegit important, clau en la relació entre futbol i cristianisme, va ser l'aparició del moviment Cristià Muscular. L'herència de Thomas Arnold, el més pur representant de les reformes, i el treball de Kingsley, van impulsar la societat victoriana en favor de les classes socials més desfavorides, sobretot de la malaurada classe obrera industrial. El foment de l'esport en general, i del futbol en particular per la quantitat d'adeptes que estava guanyant, era vist com una via preventiva dels vicis que calaven a fons dins d'aquests grups socials. Els partits de futbol tenien lloc en zones allunyades de la

---

³³⁹La Football Association (F.A.) va ser fundada per Charles Allock el 1876.

metròpoli londinenca, i van guanyar molts adeptes a la zona nord d'Anglaterra, concretament a Escòcia. Les normatives i reglamentació d'aquests clubs, nascuts al si de l'Església anglicana, no s'identificaren ni amb el codi de Cambridge ni amb l'associació de Sheffield. Era una reglamentació híbrida, que momentàniament solucionava el problema de poder oferir una vàlvula d'escapament a la castigada classe obrera, víctima de la seva condició i de l'opressió de les classes dirigents.

L'ideal d'Arnold era arribar, mitjançant un nou currículum escolar, a formar un nou model d'home, el gentleman, el més pur defensor de la moralitat i dels valors que demanava la societat anglesa en aquells moments, i que en certa manera s'havia convertit en hereu dels valors representats durant l'edat mitjana per l'esperit cavalleresc. De fet era l'únic nexce que quedava amb l'antic atleta grec, i que Sant Pau havia utilitzat com a símil al seu discurs evangèlic mitjançant les metàfores esportives. Per tant, el naixement del futbol va tenir una relació directa amb els valors intrínsecs de la reforma pedagògica que l'Església anglicana defensava aferrissadament; es tractava d'una bona manera que el missatge evangèlic penetrés dins de les capes socials més desfavorides.

El símil comparatiu amb el cristianisme el podem trobar als inicis de la comunitat de Jerusalem. És important recordar que el cristianisme, com a religió, no va començar fins a la resurrecció de Jesús, fet que, encara que anunciat, fou inesperat pels deixebles. La comunitat de Jerusalem estava formada per dues identitats tan diferenciades com eren l'hebrea-semítica i l'hel·lenística, amb uns fonaments ideològics molt diferenciats entre si. El judaisme, que havia suportat amb escreix l'intent d'hel·lenització, veurem més endavant com va utilitzar l'esport com a mitjà d'inculturització amb la construcció d'un gimnàs a Jerusalem. La palestra seduïa la joventut hebrea, que als ulls dels vells patriarques els allunyava del sentit de culte de la seva religió i amenaçava amb la pèrdua de la identitat d'allò més preuat per ells, la seva essència com a religió, la pèrdua del sentit dels seus cultes. La comunitat hebrea defensava aferrissadament un conservadorisme, ja que era de per si una comunitat tancada i subjecta al culte al temple, mantenint les tradicions jueves. D'altra banda, la comunitat hel·lenística, formada per aquells jueus de parla grega originaris de ciutats com Corint o Efes, impregnats de trets culturals propis dels llocs de la diàspora que varen assimilar amb el pas dels anys, defensaven unes tesis més laxes i aperturistes per a les persones que volien pertànyer i militar dins del cristianisme, sense tenir en compte si eren gentils o persones no circumcidades. La polèmica entre els dos caps visibles d'ambdues

comunitats, Pere per part dels hebreus, i Pau dels hel·lenistes, va derivar en una profunda crisi i en fortes discussions. Va ser necessari, doncs, organitzar una trobada per llimar les diferències i les asprors.

Així sorgí la trobada de Jerusalem, un esdeveniment que alguns autors consideren com un concili, malgrat que el fet que no s'hi discutissin dogmes eclesiàstics fa que sigui més oportú atorgar-li el nom de trobada. La comunitat hel·lenística de Jerusalem es va veure forçada, sobretot per les persecucions del rei Herodes Agripa i pel fet de sentir-se discriminats pels membres hebreus, a emprendre el camí cap a l'exili. Un dels llocs de destinació (probablement el més significatiu, pels sucesos que s'hi van produir) va ser la ciutat d'Antioquia. Amb el temps, va resultar ser un indret decisiu quant a l'aparició del cristianisme, ja que va ser justament a la ciutat d'Antioquia on aquests seguidors de Jesús, hel·lenitzats, van rebre per primera vegada el nom de cristians.

El cristianisme, de la mateixa manera que el futbol, va tenir aquest origen divers de dues comunitats ben diferenciades i amb fortes polèmiques per motius d'identitat. El fet de l'acceptació de les persones no circumcidades dins de la comunitat hel·lenística, era entès com un greuge molt sever envers la llei messiànica, fortament defensada pels membres de la comunitat hebrea de Jerusalem. Cal recordar que aquest precepte era considerat un tret d'identitat necessari, i obligava els varons a circumcidar-se el vuitè dia del seu naixement. Un altre signe que va donar lloc a aquestes polèmiques entre les dues comunitats va ser el fet de voler acceptar dins de la comunitat d'Antioquia els gentils. Aquests eren considerats exclosos del poble triat. La prehistòria del judaisme, en aquest context, es pot considerar com la matriu del cristianisme, ja que van ser justament els jueus seguidors del model de Jesús els qui van engendrar el cristianisme. Pau va fer esclatar la polèmica definitiva amb les seves tesis.

Fent un salt en el temps i tornant als codis de futbol de Cambridge i de Sheffield, cal dir que l'intent de mantenir els trets d'identitat en forma de normatives de les diferents escoles, va suposar a l'inici la impossibilitat de poder unificar sota un mateix criteri el futbol, cosa que va ser molt difícil d'aconseguir. Va ser necessari mig segle abans de poder trobar una afinitat normativa. S'establí una lluita contra el conservadorisme de les elitistes escoles angleses, les *high schools*, més interessades a mantenir les seves tradicions (que els donaven un caire propi i remarcaven la seva identitat diferenciada) que a voler cedir davant de certs preceptes que facilitessin l'aperturisme a un nou esport

comú a tothom, i que cada vegada calava més a fons dins dels àmbits socials i esportius de la societat victoriana dels segles XVIII i XIX.

Sobre aquest últim aspecte voldria afegir quelcom relacionat amb l'aspecte social, començant pel futbol abans de la promulgació de lleis que delimitaren molt l'espai físic on poder desenvolupar aquest esport (les *highways acts* i les *enclosure acts*) i per un fet social de cabdal importància. El futbol, als seus inicis, era practicat per estaments que pertanyien a les classes socials més desfavorides. Es va donar el fet que aquest esport no era ben vist en àmbits culturals de certa intel·lectualitat: les classes socials aristocràtiques i la nova creixent burgesia cada vegada més integrada en aquesta societat classista, no sentien cap atracció per aquest esport. El gir de 180 graus va venir donat per les transformacions econòmiques produïdes a Anglaterra, amb les quals la industrialització es va convertir en un nou model de producció del que fins ara caracteritzava l'illa. Les persones dedicades a tasques agrícoles i ramaderes, pròpies d'ambients rurals, es van veure obligades a emigrar cap a les ciutats en cerca d'una feina a les fàbriques, en principi tasques que podien ajudar a millorar el seu estatus econòmic davant de la persistent crisi que patien. El sector primari va deixar de ser atractiu; el poble volia un model de vida nou. El preu que van haver de pagar aquests nouvinguts va ser molt elevat. La industrialització va suposar, en primer lloc, la pèrdua d'espais d'oci. Els nous treballadors es van haver d'integrar en un sistema laboral en què els horaris eren intempestius, amb jornades que oscil·laven entre deu i dotze hores seguides. Els salaris baixos i la precarietat laboral (recordem que el treball infantil era normal) van provocar la construcció d'habitatges sense condicions higièniques, situats a l'extraradi de les ciutats, que anaven creixent a un ritme desmesurat. La ciutat de Manchester, per exemple, va arribar a ser a finals del segle XIX la tercera ciutat en nombre d'habitants d'Europa, gràcies a la seva indústria ferroviària. Aquests condicionants van dur aquest sector de la població a l'adquisició d'uns vicis nous. El consum d'alcohol, l'afició pel joc i l'augment de la prostitució eren una constant en aquests barris; això es va anomenar el vici anglès.

Les reformes pedagògiques que pretenia la societat victoriana, amb el suport incondicional de l'Església anglicana i el paper decisiu de noms com Thomas Arnold, van fer que l'àmbit natural per al desenvolupament del futbol caigués en mans de l'aristocràcia i sobretot de la burgesia, una classe social emergent que, més tard, va ser l'*alma mater* de l'expansió del futbol a d'altres indrets. Malgrat tot, no podem obviar

que l'escenari futbolístic anglès també va comptar amb noms com Kingsley o el cardenal Newman, que anys més tard van introduir el futbol dins les classes socials obreres, sobretot a les zones més empobrides de la península britànica com Escòcia o Gal·les.

Les comunitats cristianes de Jerusalem, de tendència i pensament hebreu, econòmicament disposaven de pocs recursos; el fet de no tenir feines de certa estabilitat i el pes dels impostos que demanaven els dominadors romans en van ser les causes principals. També és cert que aquests membres no tenien cap formació cultural: provenien de capes socials baixes, i molts d'ells es podien considerar autèntics analfabets. L'altra comunitat de deixebles cristians, de pensament i formació hel·lenista, originaris de ciutats allunyades de Jerusalem, tenien professions més il·lustres i havien rebut una educació molt més acurada sota els auspicis de la *paideia* grega. Desenvolupaven professions bàsicament referides a activitats comercials que els donaven un cert benestar econòmic, i la mateixa zona geogràfica en què vivien solien ser centres neuràlgics de trànsit de mercaderies entre Occident i Orient. Però un fet cabdal que atorga un tret d'identitat clau en el que seria la nova religió ens obliga a redirigir-nos al moviment social. L'anàlisi sociològica del moviment de Jesús constata que es tracta d'un moviment de sectors marginals amb una gran dosi de crítica social. No és possible acceptar una consideració de Jesús poc realista, no consagrada amb la realitat del món en la qual viu. Ha de quedar clar que si Déu intervé en la història amb un projecte dirigit a la humanitat, per algun punt concret del temps i de l'espai havia de començar aquesta transformació. El Regne de Déu no es va identificar amb cap poble en concret però sí va dur la dinàmica d'encarnar-se en un de determinat. La responsabilitat d'Israel a l'Antic Testament i al Nou Testament va ser la d'acceptar el Regnat de Déu; a partir d'aquí sorgeix el missatge: "Se convierte en esperanza y en denuncia de una injusticia social".³⁴⁰ Encara que el moviment de Jesús va sorgir de les classes desfavorides de la societat, no es podia considerar un moviment sectari o elitista ja que no va deixar mai de dirigir-se a tots els israelites, cercant la seva conversió i oferint la misericòrdia de Déu a tot tipus de persones.

---

³⁴⁰ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 58.

Seria factible poder establir un símil comparatiu entre el futbol practicat en ambients rurals abans de les prohibicions, i el futbol que els deixebles d'Arnold, sobretot Kingsley, van voler obrir a les classes socials treballadores, utilitzant per aquest fet comparatiu el referent de la comunitat hebrea de Jerusalem. Les mancances culturals i les dificultats econòmiques són els trets més comuns entre els dos sectors socials. D'altra banda, el futbol practicat a les *high schools* per alumnes provinents de classes socials benestants, el podem comparar, pel poder adquisitiu i pel nivell cultural dels qui el practicaven, amb el dels membres de la comunitat cristiana d'influència hel·lenística. Els primers, gaudien d'una bona posició econòmica a causa sobretot de la seva dedicació a tasques, com he comentat anteriorment, relacionades amb el comerç.

Ens podem preguntar per què el cristianisme té el seu origen en el judaisme (geogràficament situat a Israel) i per què el futbol deu el seu naixement a Anglaterra. És evident que el cas del futbol és fruit en primer lloc d'un retorn a una concepció esportiva moralitzant i pedagògica que la societat victoriana va imposar. I en segon lloc, de les divergències entre el rugby i una nova versió esportiva que calava dins de la societat, juntament amb la ferma voluntat d'uns personatges que amb imaginació i voluntat van ser capaços de reglamentar el joc. El cristianisme, com hem vist anteriorment en la cita d'Aguirre, veu la llum a Israel per necessitat per part de la pròpia religió d'un espai geogràfic i d'una societat amb unes creences messiàniques profetitzades a l'Antic Testament, i que van acomplir-se amb la vinguda de Jesús. Un punt important característic d'aquesta comunitat hel·lenística va ser la seva ferma voluntat d'expandir i difondre el missatge evangèlic arreu del món, un tret que, sens dubte, era heretat de la personalitat del seu cap, Sant Pau. El seu perfil i la seva formació hel·lenística el van dotar d'una obertura de pensament que corresponia a una mentalitat molt emprenedora. La petjada paulina, centrada en la utilització d'un llenguatge esportiu de caire agonístic profundament influenciat pel seu apropament a l'estoïcisme, va tenir una continuació en una sèrie de pensadors que varen utilitzar els mateixos símls metafòrics per a divulgar el cristianisme. Sèneca, coetani del mateix Pau, amb la seva conversió al cristianisme i dotat d'una forta identitat estoica malgrat la seva oposició a les celebracions esportives pròpies de la cultura grecoromana (entesa aquesta com un espectacle superficial i poc transmissor de valors) ens aportarà, amb la seva defensa de la vida ascètica i mística, una visió important del caràcter adient i correcte de la vida que ha de dur un esportista, fins a penetrar en les arrels de la filosofia

religiosa -amb figures com Agustí d'Hipona, Eusebi de Cesarea, Filó d'Alexandria (els anomenats pares de l'Església)-, en la qual trobarem l'essència i els signes d'identitat no sols del cristià, sinó també propis de l'esportista. El quadre adjunt ens mostra l'evolució i difusió del futbol missioner. Veurem com l'expansió i la difusió del futbol a Europa no únicament l'impulsaren persones amb gran poder adquisitiu, sinó que també ens trobem amb casos de treballadors d'empreses i mariners de vaixells que durant la seva estada en diferents països es varen convertir en els autèntics missioners del futbol; és cert, tanmateix, que el pes de la difusió va recaure en mans d'empresaris, estudiants i persones que gaudien d'un bon estatus econòmic i social. En canvi, la difusió de la religió cristiana va córrer en mans dels apòstols, persones amb una formació cultural pobra, d'orígens diversos i extrets de les capes socials més baixes de la societat jueva. Ells van tenir la capacitat d'expandir el missatge de Crist arreu del món conegut (aleshores, l'Imperi Romà) assolint al final, no exempts de patiments i sacrificis, la universalització de la religió cristiana, convertint-la en religió oficial de l'Imperi.

EL FUTBOL MISSIONER

SUÈCIA: ENGINYERS /
DIPLOMÀTICS ambaixada

Göteborg 1870

SUÏSSA: ESTUDIANTS anglesos i
suïssos

1850 Grasshoppers Zurich

BOHÈMIA: Athletic club King's
vineyecord

ESTUDIANTS

DINAMARCA: Kjøbenhavns bold
club

1889 associació de futbol danesa

MARINERS

ALEMANYA: Ciutats portuàries del
nord

Anglo-american F.C. 1887

Hamburg

TRFBALLADORS PORT

FRANÇA: MARINERS.1872

Le Havre

ANGLATERRA

ÀUSTRIA: JARDINERS anglesos
empleats familia Rothshild 1894
First Vienna F.C.

RÚSSIA: EMPRESARIS TÈXTIL anglesos
a Moscú 1887

Orehovo Sports Club (Dinamo de
Moscú)

ITÀLIA: TREBALLADORS
PORTUARIS.1893

James Spensley: Genoa Cricket FC

PAÏSOS BAIXOS: ESTUDIANTS
BRITÀNICS.TREBALLADORS
TÈXTILS.ENGINYERS Ambers

Brugges F.C. 1891

Haarlemse 1879

PORTUGAL: MARINERS

1875 Lisbon F.C.

ESPANYA: ENGINYERS mines de
Río Tinto a Huelva. Recreativo
Huelva 1890.

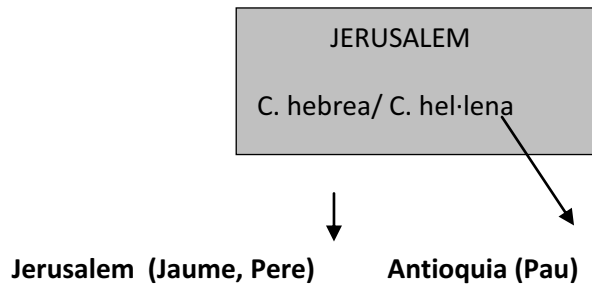
Sevilla ENGINYERS del Portwatter

GRÈCIA: BANQUERS ANGLÉSOS

PANHELLIC F.C. (Panathinaicos)

L'EXPANSIÓ DEL CRISTIANISME

LES COMUNITATS PRIMITIVES DE JERUSALEM I D' ANTIOQUIA REPRESENTEN EL NUCLI D' ON VA COMENÇAR L' EXPANSIÓ I DIFUSIÓ DEL CRISTIANISME

Quan ens referim al cristianisme, la figura de Sant Pau és la referència obligada. La religió cristiana, partint de les comunitats cristianes -sobretot la d' Antioquia- arribarà fins a Roma, on després de moltes persecucions arribarà a ser la religió oficial (Edicte de Milà, 313 dC.).

Però el camí tampoc va ser senzill, ja que les condicions per a l'expansió no eren gens favorables i la lluita enfront d' un entorn hostil va provocar moltes persecucions, duent al martiri molts cristians.

Es formaven petites esglésies en llocs diferents, guiades per algun deixeble o seguidor de Jesús que amb el seu testimoni donava fe dels trets característics del cristianisme.

2.7.1 Les metàfores esportives de Pau i el futbol

La vida és una cursa de fons que té lloc en un món simbolitzat com és l'estadi. El premi seria la salvació, simbolitzada per la corona de la vida. L'èxit – la consecució de la vida eterna- només es pot aconseguir a través del camí ascètic, de la constància, voluntat i sacrifici. El cristià pertany i milita de manera activa en l'equip de Milites Christi i no és un sol atleta sinó un equip que s'ha de mantenir cohesionat i unit. Aquesta pertinença obliga a un entrenament sever, en el qual sovint poden aparèixer obstacles i dificultats tant internes com externes.

L'ascetisme, sens dubte, havia de ser un tret d'identitat de la vida del cristià. La resistència i la força el protegia del mal. L'obligatorietat de renunciar als plaers i a les comoditats de la vida el feia ser capaç d'encaixar els cops que la societat jueva i romana li infringia als primers temps. Les dificultats internes venien donades per les diferents característiques i perfils dels cristians. La torre de Babel, que significava aglutinar dins d'una mateixa religió persones de pensament, costums i ideologies tan diferents com corintis, efesis, tessalonicencs, grecs, romans i filipencs, suposava un autèntic repte en què la capacitat de lideratge del gestor del grup (Pau) es posava a prova. A nivell extern hi havia els enemics comuns al grup de cristians; per això Pau insistia en la cohesió de grup tenint en compte sempre els detractors del cristianisme, que entenien la nova religió com quelcom amenaçador per als seus ideals. També a nivell extern, la presència del mal (anomenada per Pau *pompa diaboli*), el diable o dimoni, representant de la figura maligna i temptadora, podia trencar l'estabilitat interna del cristià posant a prova la seva fe; d'aquí la conveniència d'una preparació adequada per poder fer front al mal. El llenguatge metafòric esportiu al missatge de Sant Pau tindrà continuació amb pensadors cristians coetanis de Pau i Sèneca, Marc Aureli i, posteriorment, pels pares de l'Església.

Un gran teatre estava ple d'espectadors per presenciar els combats i el convit al martiri. Podem parlar d'una gran multitud reunida per veure les competicions dels atletes que havien d'arribar a ser campions.

Tal com diu Pau, en aquesta lluita “som espectacle per al món, per als àngels i per als homes”.³⁴¹ Aspectes del *corpus paulinum* i dels seus seguidors (Sèneca, Agustí d'Hipona i posteriors, derivats de la filosofia teològica dels pares de l'Església) ens serveixen de referència per establir un marc comparatiu entre el futbol i l'agonisme grec, la seva educació i la disciplina de l'entrenament d'un atleta. El cristià ha d'estar entrenat en la defensa i conservació de la fe. El futbolista es relaciona amb l'ascetisme: “Exercita't bé en el ministeri del diaca, suporta amb mi els sofriments a favor de l'Evangeli com un bon soldat de Crist”.³⁴²

Probablement, la petjada de l'educació hel·lenística que va rebre Pau, li va proporcionar unes eines imprescindibles per poder assolir aquest entrenament. La disciplina, fonamentada en els preceptes de la filosofia epicúria, proporcionava unes qualitats tant físiques com mentals que impermeabilitzaven els seus seguidors i els enfortien en les dificultats. També és cert que aquest mateix discurs era cruel amb aquelles persones que en algun moment de la seva vida optaven per la rendició o l'abandó dels signes fonamentals de pertinença al cristianisme.

El retorn al món de les passions mundanes (especificades per Agustí d'Hipona), el retorn d'Alipi –amic de Sèneca- al món del plaer i dels espectacles, era considerat un signe de feblesa que el Senyor no podia admetre.

Orígenes, el teòleg cristià seguidor acèrrim de Pau, es referia a la lluita com “una forta lluita”, coneixedor de les grans dificultats que significava la rectitud en el camí marcat per Crist. El fet d'anar contracorrent dins d'un context social advers no era gens fàcil. Malgrat tot, Orígenes ens va voler mostrar un punt més compassiu que el d'altres autors en justificar les tribulacions que un cristià podia patir com quelcom inherent a l'espècie. Sabem que de les tribulacions neix la paciència, ens deia el filòsof cristià, i aquesta era una virtut provada. El missatge seria: heu d'aguantar fins que el perill

---

³⁴¹I Carta als Corintis 4, 9.

³⁴²II Carta a Timoteu 2, 3-5.

s'acabi. Creieu en la paciència, perquè el qui resisteix fins al final se salvarà. La idea de l'esperança torna a aparèixer al discurs del pensador Alexandrí.

No sabem gaire, dels components específics de la *paideia* grega, de tot allò que es refereix als mètodes i sistemes dels recursos pedagògics i didàctics que s'utilitzaven per transmetre l'educació corporal; sí sabem, en canvi, que suposava un sacrifici per a l'estudiant en la mesura que requeria un rigor físic, atès que la competitivitat era molt acusada. Probablement, l'ideal de bellesa corporal del grec (posteriorment representat en les manifestacions artístiques del Quattrocento i del Cinquecento) radicava en la recerca del cos proporcionat amb una musculació elongada, d'un treball tant del tronc superior com del tronc inferior; per tant, es tractava d'una musculació molt completa que necessitava exercitar-se en pràctiques tant de força com de resistència, sense deixar de tenir en compte l'harmonia representada pel *metron*. Plató, a la seva obra *La República* va intentar transmetre el missatge que el veritable home havia de ser educat tant en el món de la formació musical com en de les pràctiques esportives: “Esos mismos ejercicios gimnásticos y sus esfuerzos los llevará a cabo mirando por su fuerza moral más que por la física, y no imitará a los otros atletas cuyo régimen y trabajos no tienen otro objetivo que la fuerza”. Més endavant, es pregunta a l'interlocutor, Glaucó: “¿Crees, Glaucón, que la educación que se funda en la música y en la gimnasia tiene la finalidad, como algunos piensan, de formar una el cuerpo y la otra el alma?”.³⁴³ La reflexió de Plató pretenia fer entendre que només amb la pràctica esportiva s'adquiria una brutalitat excessiva, i que els qui solament es dedicaven a l'estudi de la música esdevenien dèbils; per tant, conclou que calia educar-se en les dues disciplines.

El llançaments i les curses podien ser els elements bàsics d'aquestes pràctiques. El desenvolupament de les destreses i de la força proporcionava qualitats físiques que en un moment de guerra també enfortissin. El que sembla molt clar és que el discurs esportiu era molt proper a les tesis defensades per la filosofia ascètica, que més endavant els primers cristians van convertir en la seva bandera. Des de Pau, Agustí d'Hipona i els pares de l'Església, es va trobar en la renúncia a les passions un camí adient per sustentar el missatge de Jesús, una manera d'enfortir tant el caràcter com de refermar la pertinença al cristianisme. Hem de recordar (i en faig menció en un apartat específic) que durant els primers anys de cristianisme les cruentes persecucions a les

---

³⁴³ PLATÓN, *op.cit.*, pàgs. 124-125.

quals es van veure sotmesos els seus adeptes van afavorir el recolzament a la nova religió com un mitjà d'apropament a Déu.

El futbolista d'avui dia és un esportista que ha de suportar un dur entrenament físic i mental; com apunta Justo Serna: “No es sólo un ejercicio donde se hace valer la testosterona, sino también un espectáculo finísimo en que unos virtuosos ejecutan cabriolas y consuman estrategias, un deporte en el que hay algo de creación estética. Por eso, además de ejercicio gimnástico y juego reglamentado, el fútbol es belleza muscular y carnal”.³⁴⁴ Els aspectes físics estan controlats i supeditats per especialistes que cada vegada aconseguen millorar més el rendiment de l'esportista. Investigacions, simpòsiums i reunions d'afins serveixen perquè s'hagi elaborat una bibliografia molt completa, també comptant amb l'ajuda d'altres professionals relacionats amb el món de l'esport. Així, metges, fisioterapeutes, dietistes, psicòlegs i nutricionistes formen part d'un equip que treballa conjuntament en la millora d'aquest rendiment. Probablement el factor més feixuc del futbolista actual és haver de suportar la pressió social i mediàtica per la qual es veu envoltat.

La història del futbol ens pot permetre trobar exemples de figures carismàtiques d'aquest esport, que han aconseguit l'èxit gràcies al seu entrenament i a la seva força mental per suportar aspectes com la pressió mediàtica o els sofriments de greus lesions que els han apartat temporalment de la pràctica esportiva. Lamentablement, també hi ha casos d'autèntiques tragèdies: aquells futbolistes que, havent aconseguit l'èxit esportiu i mediàtic, no han pogut fer front a les adversitats i s'hi han mostrat febles, han caigut en l'ostracisme, acabant no sols amb la seva carrera sinó en molts casos també amb la seva vida.

---

³⁴⁴SERNA, Justo, *El fútbol o la vida*, Edita Col·legi Major Peset-Departament d'Història Contemporània Universitat de València, València, 2003, pàg. 19.

2.7.2 Aspectes comparatius entre l'essència de les metàfores esportives i els trets essencials del futbolista

El cristià i la seva pertinença: Milites Christi	El futbolista i la fidelitat al club
La cursa d'obstacles de la vida del cristià	Les dificultats de la cursa del futbolista
El cristià i la imitació del model de vida proposat per Pau	El futbolista i els models de referència
La defensa del model de vida ascètic	El futbolista és un asceta
La cohesió i la uniformitat de les comunitats cristianes paulines	El futbolista subjecte sotmès a un col·lectiu
El cristià i la perspectiva dels ídols. La professió de fe: només hi ha un Déu	El futbolista com a ídol i referent social
El cristià i l'obtenció de la corona de la vida, la salvació	El futbolista, de l'èxit a l'ostracisme
Contextualització del marc jurídic dels cristians	El futbolista i el seu context jurídic

2.7.3 Pau i la pertinença a l'exèrcit de Crist: *Milites Christi*

El futbolista i la seva fidelitat al club

“Doncs bé, també vosaltres, germans meus, vau morir a la llei de Moisès per mitjà de la mort de Crist. Així heu passat a ser d'un altre, d'aquell que ha ressuscitat d'entre els morts”.³⁴⁵ Les referències a l'exèrcit de Crist ens exemplifiquen aquest sentit de pertinença, un tret que Pau va magnificar utilitzant un llenguatge de caire militar i bèl·lic, amb la intenció d'emfatitzar el seu discurs i amb l'intent de convèncer els cristians de la magnificència per l'esmentada pertinença. Pau va creure que utilitzant un llenguatge més agressiu i més directe causaria un major efecte; trobem, efectivament, una certa agressivitat al seu llenguatge. Sembla que l'apòstol fes una aposta per atacar primer però amb la intenció, en el fons, de defensar-se dels enemics; una tàctica que no deixava de ser una tasca feixuga, sobretot per l'esforç i la incomprensió que sovint trobaven aquests primers cristians: “qui serveixi a l'exèrcit que es pagui ell mateix les despeses”:³⁴⁶ la cita esdevé un avís amb el qual volia fer palès que aquesta pertinença podia comportar passar penúries com ara la persecució, tal i com va ser. La tasca d'acompanyar Jesús en el trajecte vital estaria plena d'incomprensions externes. No podem oblidar que el mateix Jesús va patir la incomprensió de la seva família i dels seus germans,³⁴⁷ uns fets relatats a l'evangeli de Marc, en el qual se'ns explica com els parents de Jesús ja feia temps que estaven preocupats per les notícies d'ell els arribaven. Els comentaris i la interpretació de Marc per part del teòleg Francesc Riera ens possibiliten imaginar comentaris d'aquests tipus: “Jesús se'ns ha tornat boig amb l'entusiasme popular, exagera; nosaltres que l'hem vist créixer, no té temps per menjar, s'aprima, posa en perill el nom de la nostra família”.³⁴⁸ En resum, tota una barreja de sentiments de protecció familiar i de por que es veiés amenaçat per la notorietat i el caire popular que anava prenent la seva predicació i la quantitat de persones que començaven a seguir-lo: tot això era per la seva família un fet preocupant i un tret que

---

³⁴⁵Carta als Romans 7, 4-6.

³⁴⁶I Carta als Corintis 9, 7.

³⁴⁷Als llenguatges orientals, la paraula “germà” s' utilitzava en un sentit més ampli; així, cosins o amics de la infantesa s'anomenaven germans.

³⁴⁸RIERA, Francesc, *Jesús el Galileu. La gran notícia a la comunitat de Marc*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàg. 116.

amb tota seguretat va convertir-se en un dels grans problemes i dificultats que va trobar-se Jesús. En aquest procés inicial del seu pelegrinatge, però, aquests temors, curiosament, no van afectar el nombre de persones que van voler militar a les seves files, ja que el nombre de persones anava augmentant de forma espectacular: “Arriben la mare i els germans de Jesús i, de fora estant, el criden. La multitud que seia al seu voltant, li diu: - Mira, la teva mare, els teus germans i les teves germanes són fora, i et demanen”.³⁴⁹

Una altra dificultat que va haver de vèncer Jesús en aquests primers moments de la propagació de la seva litúrgia, va ser l’oposició i la incomprensió dels teòlegs i de les jerarquies eclesiàstiques de Jerusalem. Aquests sovint el desqualificaven amb comentaris punyents: “Els qui parlen legalment en nom de Déu, troben el dimoni”.

Cal remarcar que la militància dels deixebles al missatge de Jesús va passar per diverses fases. En una primera etapa, els seus seguidors foren els seus companys de jocs infantils, els veïns, veïnes i ancians que coneixien tot el que es deia de la família a través de generacions; sabien que Jesús només havia anat de casa en casa fent de paleta, i es plantejaven la qüestió de si gosaria manifestar -se com l’alliberador esperat durant tants segles. En una segona etapa, cal fer menció de la ceguesa del poble que havia anat darrere del mestre però amb un interès ben clar; era difícil creure que un fuster³⁵⁰ pogués esdevenir un messiès.

La manera de predicar era molt diferent de la que fins aleshores es coneixia, pel que feia al contingut, al missatge. A diferència dels primers profetes, ara estava caracteritzada pel despreniment; només es predicava posant confiança en Déu, i no en els diners ni en les comoditats. Tal com ho defineix Riera: “amb un estil de no perdre el temps, de no instal·lar-se”.³⁵¹ La missió de Jesús va esdevenir una cosa massa seriosa perquè tampoc no tenia gaire temps per dur a terme la seva missió. Tots aquests condicionants van convertir-se en la primera gran dificultat perquè es pogués formar un grup homogeni que acompanyés Jesús i que milités activament amb ell. La història ens testimoniarà que, gràcies al carisma, la fortalesa i la capacitat de lideratge de Jesús, el seu missatge

---

³⁴⁹Evangelí de Marc 2, 31-32.

³⁵⁰La paraula grega que s'utilitza és *tékton*, que equival al llatí *faber*. Indica l'obrer manual que treballa la fusta o la pedra.

³⁵¹RIERA, Francesc, *op.cit.*, pàg. 84.

va acabar penetrant dins de l'esperit d'aquell primer grup de dotze³⁵² format per homes senzills, moltes vegades ignorants però que es van convertir en els primers militants de la doctrina del messies, encara que al principi i tal i com ens apunta Johnson “los apóstoles y los discípulos no siempre comprendían lo que Jesús quería hacer”.³⁵³ El sentiment de militància dins d'un exèrcit, que era considerat enemic de les tradicions i també amenaçador envers els costums d'un poble mil·lenari que havia patit exilis i guerres, els va posar en una situació molt compromesa.

Una accepció diferent de la utilització del llenguatge de caire militar la trobem explicitada als escrits d'Orígenes. La batalla es declarava per evitar la negació. Evidentment, el pensador volia fer referència a la negació de Crist; la militància implicava la defensa d'un pensament i, sobretot, la defensa del líder d'aquest paradigma: Jesús. Cal recordar que una de les característiques necessàries per exercir de líder dins del context social d'aquesta època era posseir les virtuts pròpies del guàrdia o guerrer, concretades, entre d'altres característiques, pel fet de la mesura en el discurs.³⁵⁴ Molts actes de covardia o de renúncia tenien en la negació de Crist el primer símptoma. Orígenes tenia clar que el paper de Jesús era semblant al d'un guia espiritual; d'aquesta manera mostrava al cristià el camí del paradís. No ens podem avergonyir del que som. Aquesta màxima del pensador i filòsof cristià suposava el reconeixement d'una identitat pròpia i ben diferenciada de la realitat, del context, que envoltava els cristians.

La referència paulina ens parla, en sentit estratègic, que el pla concebut per Déu era caminar de la mà del creient: “Ets el seu company de batalla i de tots els qui pateixen martiri”.³⁵⁵ Més endavant, en l'estudi del martiri del cristià, ens podrem adonar de les conseqüències d'això últim, sovint tràgiques quant a pèrdues humanes i patiments físics, però que varen resultar excel·lents quant a consolidar una religió. El màrtir cristià va forjar un heroi, de la mateixa manera que l'atleta grec, amb les seves fites esportives, també aconseguia aquest títol.

---

³⁵²Probablement dotze amb referència a les dotze tribus d'Israel.

³⁵³ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàgs. 42-43.

³⁵⁴ MOSCOSO, David, *La construcció social i cultural del lideratge en l'esport*; a la revista *Apunts*, nº 79, 2005, pàg. 7.

³⁵⁵Carta als Colossencs 1,24.

Com que no som del món, per això el món ens odia; d'aquesta manera Orígenes entenia aquesta militància tan especial i les conseqüències que se'n podien derivar. El seu era un pensament que pretenia reflectir un paradigma que podem extreure de l'evangelista Joan, un fervent defensor de la idea que el cristià posseïa la veritat absoluta en un món que ell titllava de fals: sense Crist no hi ha res (vet aquí una mena de nihilisme a semblança de la idea de Nietzsche, del "Déu ha mort"). L'estudiós i teòleg Orígenes també va ser capaç de trobar una similitud amb la paraula militància al Llibre de l'Apocalipsi: "Els companys que van militar amb nosaltres ja estan a l'altar del cel".³⁵⁶ Un dels fets que més s'explica als evangelis és el seguiment dels deixebles de Jesús. Anteriorment he comentat aquest origen senzill dels deixebles, reclutats pel carisma de Jesús, que els va fascinar des d'un primer moment; d'alguna manera, el podem considerar culpable de la militància al seu propi exèrcit (per dir-ho així), a l'exèrcit de Crist per part d'aquells.

El futbol, durant aquests últims vint anys, s'ha convertit -com altres manifestacions esportives- en un fenomen globalitzador, cosa que ha produït l'arribada massiva de futbolistes procedents de molts diversos àmbits, no solament geogràfics sinó també culturals. Aquest fenomen s'ha convertit en una autèntica revolució multiètnica, donant lloc a una nova concepció del sentit de la pertinença. Theodore Levitt (considerat el pare del concepte de "globalització"), quan l'any 1983 va escriure la seva obra *Globalitation of markets*,³⁵⁷ feia referència a la pèrdua de força dels estats-nació a favor de les multinacionals. Segons Levitt, la concentració de capital i una economia especulativa van donar lloc a una precarietat laboral als països desenvolupats i a l'augment de la misèria als països no desenvolupats. Segons aquest autor, també, en l'àmbit cultural apareixen els anomenats "danys col·laterals", que derivaran en la pèrdua d'identitats culturals com ara l'idioma. Es donaran, igualment, els grans fluxos de migracions amb tot l'enrenou que aquest fet arribarà a provocar. Arcadi Espasa, en un intent de contextualitzar el fenomen de les identitats dins d'un marc futbolístic, comentava: "Una identidad es aquello a lo cual le colocas una camiseta y siempre está guapo; el drama

---

³⁵⁶Llibre de l' Apocalipsi 6,9.

³⁵⁷Al llibre de Theodore Levitt: " *The Globalitation of Markets*" s'introdueix per primera vegada el concepte de Globalització. Va ser editat a Boston, l'any 1983 per l'editorial Harvard Business Review.

que se desarrolla en la cancha no es entre técnica, tácticas y espectáculo o estrategias, sino entre dos identidades”.³⁵⁸

No cal recordar amb més detalls els aspectes fundacionals d'aquest esport a l'Anglaterra victoriana del segle XIX , però sí cal ressaltar la importància dels pioners anglesos i el que varen fer per estendre el futbol arreu del món. Centrats en l'Estat espanyol, voldria fer un recordatori especial de personatges foranis que van esdevenir claus en l'engendrament del futbol per ser peces indispensables en la fundació de diversos clubs; així, els annals de la història futbolística contemporània ens parlen de noms com el del suís Joan Gamper, que va ser el fundador del FC Barcelona.

Actualment podem dir que el món del futbol ha desembocat en una nova concepció derivada d'un món globalitzat que ha afectat el sentiment de pertinença a un grup, malgrat que, per Justo Serna, la pertinença encara té un sentit: “Pertener a un club crea vínculos identitarios y solidaridades comunes, también solidaridades horizontales igualitarias que se aprenden jugando o asistiendo al fútbol desde la infancia”.³⁵⁹ La història del futbol ens fa nombroses referències de futbolistes que van desenvolupar tota la seva esportivitat defensant un mateix equip tot i les possibilitats de poder canviar de club, ja que havien tingut unes ofertes econòmiques millors. Aquest fet exaltava l'èpica sentimentalista i convertia aquests jugadors en figures emblemàtiques del seu club d'origen, fent-los part de la mateixa essència d'aquests equips; una característica, aquesta, que ha canviat radicalment amb el pas dels anys com conseqüència de factors com l'anteriorment esmentat de la globalització, sense oblidar-nos de l'augment incontrolat de la professionalització en què ha derivat l'esport del futbol. La solidaritat i la lleialtat envers un equip de futbol, no és incompatible amb tenir altres tipus d'afinitats o lleialtats. Un dels trets fonamentals i indiscutibles de la vida actual que caracteritza la vida moderna, ve representada per una pluralitat de pertinences, per la varietat de lligams que fan de la sociabilitat un fenomen complex. Suñen comentava els canvis i la transformació pel que fa a les identitats futbolístiques dins del futbol contemporani: “Hoy los artífices de nuestra identidad futbolística son Ronaldo, Roberto Carlos, brasileños; Figo, portugués; y Zidane, nada menos que argelino”.³⁶⁰ Per tant cal destacar

---

³⁵⁸ ESPASA, Arcadi, *El cuento de la identidad*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 61.

³⁵⁹ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàgs. 40-41.

³⁶⁰ SUÑEN, Luis, *Las metáforas del hincha*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 63.

el fet que el mercat del futbol avui dia és molt actiu, i tan dinàmic que res no sembla perdurable. El futbolista més emblemàtic d'un equip pot ser contractat la temporada següent per l'equip més odiat, i convertir-se en un traïdor per l'afició abandonada.

2.7.4 La concepció paulina de la vida: una cursa d'obstacles.

Les dificultats de la vida del futbolista

Pau argumentava constantment que la cursa de la vida suposa un esforç considerable per a l'home. Textualment, cita la paraula "turment"; per tant, l'home ha d'estar en contínua lluita, en un estat de vigília, cosa que el converteix en màrtir atès que el mal, encarnat en el diable, pretén que l'home renunciï a aquest martiri defugint el patiment i cedint a les pretensions diabòliques. Una rendició, si es produís, donaria la victòria al mal. El cristià, si volia salvar la seva ànima per guanyar-la de manera definitiva, com podia fer-ho millor era perdent-la pel camí del martiri. Cal tenir en compte que el cristià va acceptar l'aliança amb Déu; un conveni que va quedar segellat en el moment que prometem viure l'Evangeli amb plenitud, seguint la màxima explicitada a la Carta als Gàlates: "No sóc jo, és Crist qui viu en mi".³⁶¹ Hem d'agafar la creu -al·legoria de la vida de patiment- i seguir Jesús, ja que ell també viu amb nosaltres. Per enfrontar-se als obstacles de la vida era necessari adquirir una fortalesa que venia donada per l'exercici de la constància i l'entrenament continuat: "Un bon soldat de Crist suporta bé les fatigues i no s'enreda en negocis de la vida";³⁶² així, el martiri era considerat una via que podia dur a la salvació del cristià. Tot patiment físic o psicològic era donat per ben emprat, encara que el martiri del cristià es fonamentava en perdre la vida per Ell, per Déu: amb això la salvació estava garantida. "Qui escolta i fa cas de les temptacions s'enganyarà a si mateix. Defraudarà la seva ànima, encara que guanyi tot el món; no podrà pagar cap rescat per l'ànima que ha perdut. L'ànima, creada a imatge de Déu, val més que tot el cos".³⁶³ El martiri l'hem d'entendre no únicament com a patiment físic, sinó també mental (un exemple en seria la pressió social envers el cristià dels primers temps, amb persecucions, burles i calúmnies). Tal com diu Pau en la seva Carta als Efesis, l'home, durant el temps que dura la vida, ha de fer front a les temptacions que haurà de patir. La lluita haurà de ser constant per excloure del seu costat el diable, que

---

³⁶¹Carta als Gàlates, 2, 20.

³⁶²Carta als Filipencs 3, 12.

³⁶³Llibre del Gènesi 1,27.

no defallirà en els seus intents d'allunyar l'home de Déu, sobretot dins del seu cor. El diable, segons les paraules de Pau, vol impregnar-lo de mals pensaments i sobretot generar dubtes pel que fa a Déu.

Els enemics del cristianisme tractaven freqüentment els cristians de bojós, d'equivocats, i més quan veien que els seguidors de Jesús abandonaven tot allò que els suposava un arrelament com la família, els béns i les possessions per entregar-se totalment a Déu. L'evangeli de l'apòstol Mateu és molt explícit: "Tot aquell que hagi deixat casa seva, germans, germanes, pare, mare, fill i terres en el meu nom, rebrà el cent per u, heretarà la vida eterna".³⁶⁴ "No estimeu el món ni el que hi ha en ell ni les riqueses, no us aficioneu a allò passatger i efímer, feu-vos dignes i compliu la voluntat de Déu". D'aquesta senzilla manera, Orígenes recolzava la idea de la vida transitòria i el refús a qualsevol signe de pertinença que no fos el de seguir la voluntat de Crist. La renúncia a la resistència significava cedir a les pretensions del diable, i el mal suposava una taca negra que embrutia la persona. Així ho va fer palès Pau en les seves missives als cristians de Corinti: "com aquells que edifiquen sobre llenya o palla".³⁶⁵ De la mateixa manera que un ciutadà d'una polis podia caure en desgràcia i haver de patir el desterrament, un cristià que cedia a les temptacions també era desterrat, en aquest cas, de la salvació.

La resistència al martiri es fonamentava en la fe; com he comentat, el fruit es traduïa en forma de salvació: "Correràs cap aquell que et crida i el coneixeràs cara a cara".³⁶⁶ La cursa de la vida no serà gens senzilla, ningú estarà exempt de perill; ni tan sols el mateix Pau.

Quant a l'esport del futbol s'ha de fer constància en el fet que, entès o estudiat des d'una perspectiva d'elit, sembla estrany que puguem parlar de desgràcies o de dificultats, ja que els guanys econòmics de la professió no estan a l'abast de la majoria de les persones. Però podem fer menció d'altres aspectes inherents a la mateixa professió de futbolista, que podríem considerar part d'una vida en la qual s'han de vèncer una sèrie d'obstacles. En primer lloc, crec oportú recordar que dels nombrosos practicants arreu

---

³⁶⁴Mateu 19, 27-29.

³⁶⁵I Carta als Corintis 3, 12.

³⁶⁶ I Carta als Corintis 13,12.

del món només un petit grup minoritari els podem considerar autèntics afortunats, o, dit d'una altra manera, que hagin arribat a la consecució de les fites més elevades dins d'aquest esport. Es deriva, d'aquest axioma, que molts aspirants han quedat relegats pel camí i han pogut assolir l'èxit. D'ací podem extreure tot un conglomerat de causes, des de les lesions fins a la manca de sacrifici del futbolista, manca que l'ha dut inexorablement a la desgràcia, concretada en addiccions. Altres causes serien aspectes més relacionats amb una mala gestió dels guanys econòmics, un fet que els duu a la ruïna econòmica. Tots els aspirants, doncs, estan sotmesos als riscos i a les temptacions que un món tan suggestiu com és el de la notorietat pública i la fama duu intrínsecs. Per tant cal mencionar que també el món del futbol pot esdevenir una autèntica cursa d'obstacles, tot i que probablement amb menys intensitat que la viscuda pels primers cristians (víctimes, molts d'ells, i com ja he comentat anteriorment, de les persecucions i del martiri).

2.7.5 Pau i la imitació del model proposat per Jesús

El naixement del futbolista i els seus referents

“Sigueu imitadors meus i fixeu-vos en els que viuen segons el nostre model”³⁶⁷, “No sou vosaltres la meva obra feta en el Senyor”. La mimesi és un dels factors que Jesús va intentar ensenyar als seus deixebles. Jesucrist va proposar un model de vida no solament centrat en la divulgació o predicació d'una nova concepció vital, sinó que ell mateix el va dur a la pràctica en tota la seva vida pública. Aquest model d'actuar i de fer va ser posteriorment assimilat pels seus deixebles quan van afrontar, un cop desaparegut Jesús, el pes de la difusió i propagació de la religió cristiana a tot l'Imperi.

Climent d'Alexandria, un dels pares de l'Església, ho va resumir de la següent manera: “La mayor de todas las ciencias es sin duda el conocimiento de uno mismo. Quien se conoce a uno mismo, conocerá a Dios, y conociéndolo se hará semejante a él, sin riquezas ni filosofía sino haciendo el bien y teniendo pocas necesidades ”.³⁶⁸ En aquesta citació trobem diverses afirmacions que ens poden servir de pauta per desenvolupar l'apartat de la mimesi. Si ens hi fixem, el seu inici ens du a una de les grans fites que

---

³⁶⁷Carta als Filipencs 3, 13.

³⁶⁸ Climent d'Alexandria, Propètic, a REALE, Giovanni, y ANTISERI, Darío, *op.cit.* pàgs. 45-46.

volia assolir el cristianisme: la introspecció, la meditació, la recerca dins del món interior, que hom havia d'intentar dur a terme com a mitjà d'apropament a Déu. Heràclit ens proposava l'anàlisi d'una màxima: els homes són déus, els déus són homes, ja que la raó es la mateixa. El misteri s'aclareix : Déu es troba en l'home, l' home es converteix en Déu i el mediador compleix la voluntat del Pare. Evidentment, aquesta recerca interna suposava l'allunyament momentani de la vida externa, de la qual tant fugien els qui van abraçar l'estoïcisme. Agustí d' Hipona ja va apostar fermament per la recerca interna de l'home. Així doncs, podem concloure com a primera conseqüència que la imitació de Jesús parteix d'un coneixement íntim de la persona.

La segona premissa de la frase de Climent d'Alexandria ens parla de la coneixença de Déu. Com deia Heràclit, els homes som déus perquè aquests viuen al nostre interior; per tant, hom pot arribar a la coneixença de Déu, i a partir d'aquest axioma el pot imitar. La tercera idea que du implícita el text de Climent d'Alexandria fa referència a una part pràctica. Què hem de fer per imitar Jesús?. Ara que sabem que som com ell, que el podem conèixer, també hem d'actuar com ell; vet aquí la mimesi, la imitació d'un model. La proposta del text és la de dur una vida senzilla, fer el bé; en resum, acomplir l'estimació envers els altres. L'últim punt es dóna per descomptat: quin pensament ens apropa més a aquesta realitat? Evidentment, ens tornem a trobar amb la defensa del model ascètic, treballat en el següent apartat.

El futbol actual, sens cap mena de dubte, s'ha convertit en un fenomen social de masses interclassista que traspasa les fronteres entre gèneres. És un poderós mitjà de sociabilitat entre persones, i de sentiments; a banda d'actuar de vàlvula d'escapament de tensions, passions i conflictes personals i col·lectius. Si afegim a totes aquestes característiques l'impacte mediàtic dels protagonistes (els quals, com hem vist anteriorment, s'han convertit en autèntiques icones socials), tot ha dut a un intent per part dels més joves d'imitar els models de vida esportiu dels seus ídols. Serna comentava, arran d'aquest procés: “Se trata de debatir sobre el papel del fútbol en el imaginario infantil, se trata de preguntarse por qué y cómo tantos y tantos niños crecieron y crecen alimentando su fantasía y sus metas tomando a los jugadores como réplica a sus vidas”.³⁶⁹

---

³⁶⁹ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 35.

2.7.6 Pau i la proposta del model de vida ascètic. El futbolista com a asceta

“Ara, per tant, no deixeu regnar més el pecat en el vostre cos mortal, no us sotmeteu a les seves passions”.³⁷⁰ Juntament amb aquesta afirmació, Pau es fa una pregunta: per què s’ha encomanat a l’home la tasca de ser fort davant de les temptacions. Es tracta de la tesi paulina sobre la cursa de la vida: la vida del cristià haurà de ser una prova, tesi que serà defensada posteriorment pel pensador cristià Orígenes.³⁷¹ Estem en temptació contínua només pel fet de viure a la terra, envoltats de la carn que lluita contra l’esperit; són apetències contra Déu. L’home, de vegades, no suporta la dependència de la llei de Déu.³⁷² Un recull històric ens remet a l’Antic Testament, concretament al Llibre de Job: “no es una milícia el que fa l’home per la terra”.³⁷³ La militància paulina sembla que té un origen en aquestes paraules. Job deixa entreveure, en aquest fragment de text, que sense una unió i un únic pensament mai no es podrà aconseguir la victòria. En aquest cas vèncer suposava també una lluita contra el mal; probablement l’objectiu final no fóra la salvació, sinó una crida als israelites que s’estaven desviant del camí traçat per les lleis hebrees. Podem trobar algunes cites a l’Antic Testament que fan referència a la resistència i la fortalesa davant dels perills: “Tu em lliuraràs de la temptació”.³⁷⁴ Una altra menció a les possibles temptacions que cercaven els creients es fa palesa en el Llibre dels Salms, en el qual apareix una accepció de la temptació més propera a l’argument paulí, la *pompa diaboli*, ja que també el cristià fa una crida a Déu per cercar el seu ajut.

---

³⁷⁰Carta als Romans 6, 12-14.

³⁷¹ORÍGENES, *Escritos espirituales*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1999, pàgs. 26-27.

³⁷²ORÍGENES, (185-253), *Homilia XXVII*, a ANTISERI, Giovanni y REALE, Darío, *op.cit.*, pàgs. 46-47.

³⁷³ Llibre de Job 7,1.

³⁷⁴Llibre dels Salms 17, 30, verset LXX.

Pau, per suavitzar una mica la qüestió, va escriure als corintis, lliures de les temptacions gràcies a la mediació de Déu, que no permetria en cas de ser temptats que ho fossin per sobre de les seves possibilitats. Pau els diu textualment: “No heu patit temptació superior en la mesura humana, i fidel és Déu, que no permetrà que sigueu temptats per sobre de les vostres forces; Ell us donarà la manera de poder superar-les i resistir amb èxit”.³⁷⁵ En el discurs paulí, la temptació se’ns presenta de manera ambivalent. D’una banda, fa referències a la temptació de la carn que cobdicia i milita contra l’esperit; i de l’altra, a les temptacions que pateix qui ens regeix el cor, és a dir, una més centrada en aspectes corporis i l’altra més de tipus espiritual. Aquest combat enfrontarà el cristià contra un enemic fort. Pau denomina el lluitador cristià amb el nom de l’atleta perfecte, que no únicament s’enfronta als desitjos carnals sinó a allò que ell mateix denomina els dominadors del món tenebrós, els esperits del mal que estan a les altures.³⁷⁶ Tothom podia estar subjecte a les temptacions. Els apòstols varen pregar moltes vegades, i en tantes d’altres no van ser escoltats: “Quants mil·liars de patiments al llarg de la seva vida, amb molts treballs, flagel·lat, empresonat, patint perills de mort”.³⁷⁷ El mateix Pau va rebre quaranta flagel·lades, i també va ser apedregat. Tres vegades va naufragar, i una nit va estar perdut al mar. Per tant l’apòstol va ser un home que va patir moltes tribulacions en forma d’ansietats, persecucions i desànim. Malgrat la seva força, adquirida gràcies al dur entrenament, no nega en els seus escrits als corintis aquests patiments que només superarà gràcies al seu tarannà estoic, destacant-se així el seu esperit de sacrifici i la paciència: “Fins al moment, varem patir set, fam i ens donen bufetades, caminem perduts. Ens fatiguem treballant amb les nostres mans. Si ens insulten, beneïm, si ens persegueixen ho suportem, si ens difamen, responem amb bondat”.³⁷⁸ Ni tan sols Pau va estar, doncs, exempt dels perills de pecar i de sentir-se orgullós d’haver-ho fet: “Li fou enviat un àngel de Satanàs perquè l’abufetegés”.³⁷⁹

---

³⁷⁵I Carta als Corintis 10,13.

³⁷⁶Carta als Efesis 6,12.

³⁷⁷II Carta als Corintis 11, 23.

³⁷⁸I Carta als Corintis 4, 11-13.

³⁷⁹II Carta als Corintis 12,7.

Pau comenta que quans els homes varen ser dèbils van perdre l'esperança del cel, van ser indignes per no saber portar la seva pobresa, i ara viuen en el llibertinatge; ni tan sols, com comenta als efesis, aquells que vivien al bell mig dels dos extrems (riquesa i pobresa) estan lliures de pecat. Hi havia persones amb molt bona salut corporal que, a causa d'aquesta vitalitat, creien estar més enllà de qualsevol perill de ser temptats; aquests, diu Pau, seran els qui a la llarga abandonaran abans la cursa de la vida: "els qui destrueixen el temple de Déu".³⁸⁰ En aquesta citació es vol fer referència al fet que hi ha persones que no poden suportar el pes del patiment i cedeixen. Comenta l'apòstol que perjudiquen més l'ànima que al cos, i els dedica aquesta frase: "S'han avergonyit de seguir el camí traçat per Crist". Pau, en la seva Carta als Romans, els menciona de manera explícita: són aquells que abandonen el camí. Les seves paraules dirigides envers aquest col·lectiu no solen ser gens pietoses. Així, fent-hi referència, els diu que són els qui canvien la glòria de Déu per convertir-se en éssers corruptibles: "Com que no varen guardar el veritable coneixement de Déu, aquest els va entregar a la mort, per fer el que no convé".³⁸¹

El futbolista professional, d'igual manera que ho van fer els primers cristians, es veu obligat a mantenir un estil de vida molt proper al model proposat per l'ascetisme. L'obligada renúncia als excessos de la vida moderna, la dedicació exclusiva amb vista a aconseguir un millor rendiment esportiu, fan que l'esportista d'elit hagi d'estar subjecte al compliment d'una sèrie d'obligacions certament costoses que van des de l'alimentació (que ha d'estar obligatòriament supervisada per especialistes en medicina esportiva) fins al tractament específic de la seva anatomia. El repòs és necessari i ha d'estar vigilat i controlat per diferents i diversos especialistes. Tots aquests requisits formen part de tot un conjunt de rituals que són claus en la seva evolució i en la seva progressió. Un altre fet característic d'aquest esportista, que també presenta trets ascètics, és el que comporta les concentracions esportives,³⁸² que suposa un allunyament tant de la família com dels seus àmbits col·loquials, i es converteixen en un altre sacrifici de compliment obligat. Perquè no sols són les concentracions habituals que es

---

³⁸⁰I Carta als Corintis 3,17.

³⁸¹ Carta als Romans 11, 4-6.

³⁸²Canal 4 Televisión, 11 març 2011: *Deportes mediodía* ofereix un reportatge en què el porter del Real Madrid, C.F. Iker Casillas, explica la duresa de les concentracions esportives.

realitzen abans de qualsevol partit del campionat, sinó que cal afegir les que normalment es realitzen durant els primers dies d'entrenament després de les vacances, i que solen ser les més llargues (solen tenir una durada mínima de 15 dies). També es pot donar el cas de futbolistes que, atesa la seva internacionalitat, han de viure aquest fet diverses vegades al llarg de l'any. Les seleccions que varen participar en l'últim campionat del món celebrat a Sud-Àfrica, l'estiu de l'any 2010, van estar concentrades un període mínim d'un mes, sense comptar amb la duració del període de competició, que en el cas d'algunes seleccions va ser de 10 a 15 dies més. La història de les concentracions dels equips de futbol ha estat un fet que al llarg del temps ha anat evolucionant; queden lluny les concentracions hores abans dels partits o els viatges interminables que alguns països havien de fer per acudir a campionats rellevants.³⁸³ Actualment, aquelles incomoditats s'han vist substituïdes per les millores als mitjans de comunicació. Malgrat tot, la imperiosa necessitat dels clubs per aconseguir ingressos econòmics està obligant molts d'aquests equips -sobretot els referents mediàtics- a realitzar interminables gires, sovint llunyanes i esgotadores, per països futbolísticament emergents. Fent referència als aspectes propis de les concentracions, sempre s'ha fet menció de la necessària cura que els professionals han de mantenir abans dels encontres o durant el temps de durada d'aquests en relació amb la seva vida de parella, però no sempre ha estat així: durant el campionat del món celebrat a Alemanya l'any 1974, la selecció de futbol dels Països Baixos va permetre que les dones i les parelles dels integrants del combinat s'hostatgessin al mateix hotel, permetent aquest contacte.³⁸⁴

---

³⁸³El primer campionat del món de futbol es va celebrar a l'Uruguai. Els països -en aquell cas, els participants- hi eren convidats, i la majoria provenien d'Europa. Tots van fer el viatge junts amb un vaixell que va trigar uns 15 dies a arribar, fent una escala al Brasil per recollir la selecció d'aquest país. Vegeu RELAÑO, Alfredo, *366 historias del fútbol mundial*, Editorial Planeta, Madrid, 2010, pàg. 415.

³⁸⁴ RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 416.

L'apòstol Pau també s'ocupava de la vida quotidiana dels conversos, als quals donava consells pràctics a les seves cartes, sovint en resposta a les seves consultes. Mosterín comenta: "Pablo no tenía la relajada actitud de Jesús ante las mujeres".³⁸⁵ Pau no s'havia casat, com sí ho van fer els deixebles de Jesús. Pau era solter i cast, un tret que recomanava als altres, però si no ho podien complir els permetia que es casessin. Paulina és la idea que un no es pertany a si mateix, i que ni el seu cos ni la seva vida no li pertanyen.

2.7.7 L'intent de Pau de cohesionar les comunitats cristianes paulines. El futbolista, un subjecte sotmès a un col·lectiu

"Germans, en nom del nostre senyor Jesucrist us demano que aneu tots d'acord i que no hi hagi divisions entre vosaltres, sinó que estigueu ben units en un sol pensament i en un sol parer".³⁸⁶ Pau, en aquest fragment de la seva carta dirigida als corintis, utilitza una simbologia metafòrica amb l'esdeveniment de l'últim sopar: "El pa és un de sol i per això nosaltres, ni que siguem molts, formem un sol cos, ja que tots participem d'aquest únic pa".³⁸⁷ L'apòstol, donada la peculiaritat social de la comunitat cristiana de Roma (formada per romans, grecs, esclaus, homes lliures, gent d'origen elevat i gent humil), pretenia fomentar la unitat i la cohesió envers la lluita cap a un mateix objectiu.

Jesús va mantenir units els seus adeptes. Ell era l'únic portaveu, però després de la Pentecosta en van sorgir molts. Segons que sembla l'Església de Jerusalem, després d'aquest fet, va entrar en una etapa de molta inestabilitat, amb una tendència molt clara a romandre dins del judaisme; continuaven reunint-se per menjar plegats, tenien les seves lectures, la seva predicació, pregàries i himnes, però la seva personalitat eclesiàstica només s'expressava en termes verbals; vet aquí una forma d'atreure a moltes persones, d'entre les quals hi havia fariseus i sacerdots. El perill romania en els elements del règim jueu, que s'oportunaven al moviment de Jesús i que el varen atacar sempre que tenien oportunitat de fer-ho. Sovint es tractava de persones influents que els defensaven d'aquests intents d'eliminar-los; tot i això, molts membres del moviment cristià van haver de comparèixer davant dels tribunals però normalment, o eren absolts o

---

³⁸⁵ MOSTERÍN, Jesús, *op.cit.*, pàg. 57.

³⁸⁶I Carta als Corintis 1, 10.

³⁸⁷I Carta als Corintis 10, 17-18.

flagel·lats. Van ser uns moments en què el moviment va estar proper a la seva desaparició; d'aquí la importància de fer partícips de la nova religió els gentils, un fet que es va produir a l'empobrida regió de Galilea. La gran majoria dels jueus de Jerusalem va desaprovar la missió de la captació dels gentils, i s'oposaven amb fermesa a tot allò que significués canviar o modificar la llei; de fet, temien pel risc d'una possible hel·lenització implícita en aquesta obertura de culte als gentils.

A diferència d'altres religions, el cristianisme no comptava amb cap lloc destinat al culte. Els seus adeptes es reunien a les cases particulars i menjaven junts; era un ritual que recordava els àpats de Jesús, el memorial que els va deixar després de la seva mort. Evidentment no podien llegir els evangelis (no estaven escrits, encara); ocasionalment llegien cartes de Pau o d'algun altre apòstol itinerant. Era una transmissió verbal, per mitjà de les paraules; les escriptures vindrien més tard. Aquesta característica va dur les comunitats en general a patir un greu problema: els seus membres estaven segurs de la seva salvació, en un retorn al vell concepte de l'elegit, com anteriorment havia succeït amb el poble d'Israel. Aquest fet els va donar una confiança excessiva i els va insuflar un tarannà molt espiritual, cosa que els va dur a l'adquisició d'un caràcter molt passiu, un tret que els va fer defugir situacions d'injustícies que s'estaven produint dins de les mateixes comunitats cristianes, ja que sovint hi mancava una falta de tacte i de respecte envers els membres més dèbils de la comunitat. Així ho va fer palès Pau en la primera Carta als Corintis: "Déu, per confondre els savis, ha escollit els qui el món té per ignorants; per confondre els forts, ha escollit els qui són febles als ulls del món".³⁸⁸

Es va afegir un segon problema relacionat amb l'abstracció del concepte de Déu, i fou que aquest, senzillament, s'havia convertit en una ideologia. Un fet important per entendre aquesta situació provenia de l'origen dels cristians que formaven les comunitats; aquests ja eren d'una segona generació, que pertanyia als anys setanta i vuitanta. El pas del temps havia convertit la figura de Déu home en quelcom canonitzat, enaltit, en un lideratge sense presència que estava relegat a l'olimp. Jesús va deixar de ser un personatge de carn i ossos per entrar a formar part de la mitologia; un canvi que va suposar un allunyament vertiginós de l'home concret que havia vingut de Galilea, no un Déu vingut del cel, *theios anér*.³⁸⁹ Un home que es va donar a conèixer

---

³⁸⁸ I Carta als Corintis 6, 12-20.

³⁸⁹ Semidéus, homes divins que anaven pel món triomfant com a déus.

per mitjà de l'Evangelí, gràcies al qual hom va saber de les debilitats de la seva condició humana, i que va ser executat.

El món del futbol té les seves pròpies institucions d'organització i de defensa dels interessos dels esportistes. La història ens parla de les greus dificultats als inicis del futbol. La primera va derivar dels problemes que es van produir a Anglaterra i Escòcia amb la prohibició de la professionalització del futbol, un esdeveniment que va causar grans enrenous dins d'aquest món fins que va ser acceptada a principis del segle XX. Un fet més recent, i diferent de l'anterior, es va produir a la dècada dels anys cinquanta. Els futbolistes estaven disposats a acceptar temptatives de corrupció, perquè la majoria d'ells pertanyia a la classe humil i els clubs els explotaven. La llista d'abusos dels clubs envers els futbolistes era gran: decidien si jugaven o no, i el jugador no tenia la possibilitat de canviar de club per pròpia voluntat; els clubs també decidien lliurement quan donar la baixa a un jugador; fins i tot tenien força per decidir allò que bevien o menjaven. L'any 1955, Jimmy Guttridge, aleshores cap del sindicat de futbolistes, va escriure una missiva dirigida al President de l'Associació de Futbolistes: "Sr. Presidente, señores delegados: me dirijo a vds. como representante de los últimos británicos sometidos al vasallaje en este país. Los futbolistas profesionales pedimos su ayuda para acabar con un sistema que permite la compra y venta de seres humanos como si se tratase de animales, algo parecido al sistema feudal donde el señor sometía al hombre, y en caso de protesta lo dejaba sin trabajo. Las condiciones de trabajo del futbolista son parecidas a las de un esclavo ." ³⁹⁰

Arran d'aquests fets van començar a sorgir intents seriosos per sindicar la professió de futbolista, un fet que va ajudar-los en la seva cohesió com a treballadors, i sobretot a enfortir-se com a col·lectiu que també gaudia de drets. Aquesta cohesió va trigar encara uns quants anys a oficialitzar-se, quan van formalitzar-se les primeres associacions de futbolistes professionals, cosa que va succeir a partir dels anys setanta.

---

³⁹⁰ HILL, Declan, *Juego sucio, fútbol y crimen organizado*, Alba Editorial, Barcelona, 2010, pàg. 273.

2.7.8 La resposta paulina davant dels ídols. El futbolista, ídol i referent social

“Un ídol del món no és res, i de Déu només n’hi ha un. És cert que n’hi ha que són considerats déus del cel i la terra; per nosaltres, hi ha un sol Déu, el pare del qual tot prové i cap al qual caminem, pel qual tot existeix i també nosaltres existim”.³⁹¹ Els ídols i les diferents divinitats que varen caracteritzar el món religiós grec i posteriorment el grecoromà, van quedar suprimits en la nova religió, ja que es consideraven impropis del món terrenal i sobretot celestial. L’esperança cristiana estava centrada en un sol i únic Déu. No va ser fàcil l’abandonament d’aquest culte politeista. El pes cultural havia generat en la ment de l’home grecoromà una creença en diverses divinitats; per tant, només calia estar totalment convençut i impregnat de la paraula de Déu per abandonar els vestigis culturals politeistes. El pensador i filòsof cristià Orígenes ens comenta, arran d’aquest fet, que només per estimació a Jesús es poden abandonar els ídols, i que l’ateisme, l’enemic, no pot induir-nos a cometre idolatries. Curiosament veiem com les referències a l’enemic tornen a aparèixer en forma d’ídols, els quals no solament eren els opositors al cristianisme i a la *pompa diaboli*, sinó que la idolatria va entrar a formar part d’aquest grup de risc pels cristians. El pensador cristià esmentat comenta que “els ídols dels gentils són dimonis”, una frase encunyada a l’Antic Testament;³⁹² per tant, obliga a mantenir-se en un estat de constant vigília per tal de no caure en la idolatria, quedant en conseqüència sotmesos al poder del dimoni.

Un exemple d’aquesta crítica a tot el que suposava el culte als ídols el trobem explicitat concretament en l’oposició a continuar amb determinats rituals. Així, l’apòstol Pau es considerava “fort”, dels qui tenen ciència; d’ací que amb referència als preceptes alimentaris entenia que es podia menjar de tot. Ho argumentava dient: “L’ ídol no és res en el món, i no hi ha més Déu que un”.³⁹³ De manera que per Pau es podia comprar de tot i menjar el que t’oferien als convits sense entrar en indagacions. Aquest concepte de “fort” que he mencionat, es referia a les persones que gaudien de més relacions socials i que estaven més habituades als contactes amb el món pagà; els dèbils consideraven que menjar la carn provinent dels sacrificis idolàtrics era pecat. Pau, seguint amb el seu tarannà conciliador, va respectar aquesta consciència errònia i va establir el que ell

---

³⁹¹I Carta als Corintis 8, 4-6.

³⁹²Salms 96, 5-1.

³⁹³ I Carta als Corintis 8,4.

mateix va anomenar “principio del débil”,³⁹⁴ un concepte que obligava els més forts a renunciar a la seva llibertat per respecte als dèbils; ho va mencionar de manera explícita en la seva carta als cristians de Corint, quan els diu: “Sent lliure de tots em faig esclau de tots per guanyar-vos”.³⁹⁵

El món dels ídols ha trobat en el context del futbol un marc adient d'expressió. L'escriptor mexicà Juan Villorio ens defineix l'ídol com “un elefante que compromete su pasado”.³⁹⁶ Probablement els annals de la història del futbol són un magnífic aparador on poder estudiar el fenomen idolàtric. En citaré uns quants exemples: el primer porter negre de la història del futbol brasiler va ser Moaçir Barbosa; això fou a la dècada dels anys cinquanta. De poc li van servir tots els èxits que va aconseguir amb el seu club, *Vasco da Gama*, ni ser triat per unanimitat el millor porter del campionat del món de futbol celebrat al seu país, Brasil; ja que unes dècimes de segon van convertir l'heroi en un ésser odiat, fet bastant freqüent al món del futbol. Moaçir Barbosa va cometre una errada durant la final que va comportar el segon gol d'Uruguai, i per tant la pèrdua del partit i del campionat del món. Oblidat per tothom, va quedar condemnat de per vida a l'ostracisme, i es va dedicar la resta dels seus dies a cuidar la gespa de l'estadi de Maracanà, el lloc dels fets. Anys després va arribar a comentar: “En un país donde la condena máxima es de treinta años de reclusión por cometer un crimen, a mi se me ha condenado a cadena perpetua”.³⁹⁷ Malgrat les seves portentoses actuacions i el prestigi que el van convertir en un ídol al seu país, “no detuvo la pelota decisiva y nunca tuvo el cariño de los seguidores”.³⁹⁸ L'any 1993, en plena fase de preparació del campionat del món que s'havia de celebrar als Estats Units l'any següent, un equip de televisió nord-americana que estava promocionant el futbol va voler gravar un entrenament de la selecció brasilera i van convidar Barbosa a fer de cicerone. Doncs bé: l'entrenador del combinat sud-americà no li va permetre l'entrada a l'entrenament al·legant que era un jugador maleït pel futbol del Brasil. Brune havia fet una definició molt acurada dels fets que atorguen categoria d'ídol a un futbolista: “Cualquier episodio

---

³⁹⁴ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 160.

³⁹⁵ Carta als Corintis 9, 19.

³⁹⁶ VILLORIO, Juan, *Dios es redondo*, Editorial Anagrama, Barcelona, 2006, pàg. 106

³⁹⁷ RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 129 .

³⁹⁸ VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg 77

de un partido de fútbol se convierte en materia para el mito, cualquier gesto técnico puede conducir al futbolista hacia la eternidad”;³⁹⁹ però caldria afegir que aquests gestos tècnics, si condueixen a la derrota, fan camí cap a l’infern, com va ser el cas de Barbosa.

La tradició bíblica ens parla dels herois caiguts com aquells que tenien el cabell llarg (“las melenas en desesperado desorden son el símbolo del héroe castigado”). El prestigi dels personatges sagrats que duen el cabell llarg és unànime: Samsó, Joan el Baptista, Jesucrist, Sant Pau. Barbosa, lamentablement, els duia molt curts. Anys més tard, a la dècada dels vuitanta, l’entrenador i seleccionador d’Argentina Daniel Passarella va obligar a tallar-se els cabells als seus futbolistes; malgrat això, no va aconseguir cap èxit esportiu de renom. Un altre cas més proper ens el comenta François Bott⁴⁰⁰ al seu escrit titulat *Un minut d’absència*, al qual es fa ressò de l’error que molts anys més tard va cometre el porter basc de la selecció espanyola de futbol Luis Arconada; un error que va propiciar el gol definitiu i que va atorgar la victòria al combinat francès durant el campionat d’Europa de futbol celebrat l’any 1988. Luis Arconada era considerat, en aquells moments, un dels millors porters del món. Entre d’altres gestes i gràcies a les seves aportacions, l’equip donostiarra de la Real Societat de Sant Sebastià va aconseguir la fita històrica de quedar campió de la lliga espanyola durant dues temporades consecutives, però no va saber aturar la pilota decisiva i va caure del pedestal dels herois de forma brusca, fent bo el que va dir una vegada Mario Benedetti: “El portero puede ser el protagonista del drama”.⁴⁰¹ Sens dubte el fet que ocuparà més espai dins d’aquest apartat estarà centrat en la figura de Diego Armando Maradona, el noi esquifit que va néixer en un suburbi de la capital d’Argentina, Buenos Aires, al si d’una família humil del barri de Vil·la Fiorido, fent justícia a la dita que les famílies benestants no fan futbolistes. De ben jove, Maradona ja va destacar per la seva qualitat tècnica, i ràpidament el van elevar a l’altar de les divinitats futbolístiques, com apuntava Eines quant a aquest tipus de futbolistes per diferenciar-los dels altres: “Un jugador unilateral tiene una sola opción, hace una sola cosa. La riqueza de un jugador la podemos matizar

---

³⁹⁹BRUNE, François, *Un resumen de la condición humana*, a *Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de debate, Madrid, 2005, pàg. 21.

⁴⁰⁰Citat a VILLORIO Juan, *op.cit.*, pàg. 124.

⁴⁰¹ A *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 58, 1998, Coloquio “El fútbol y las artes”, Sala Ensayo 100-Madrid-, 1998, pàg. 18.

por el matiz, esto es, por lo innumerable”.⁴⁰² Els seus clamorosos èxits van ajudar moralment una societat deprimida que en aquells moments estava sotmesa a una cruel dictadura militar, amb una situació econòmica i social preocupant, fent bona l’afirmació d’Ignasi Ramonet quan va dir: “El fútbol contituye el terreno privilegiado para la afirmación de las identidades colectivas y de los antagonismos locales, regionales o nacionales”.⁴⁰³ La pèrdua de les illes Malvines féu sentir els argentins humiliats per l’exèrcit anglès, i la desaparició de milers de joves contraris a la dictadura va provocar la lluita de les seves mares manifestant-se a la Plaza de Mayo, on clamaven justícia. La desvalorització constant de la moneda i la insuportable inflació van convertir un pròsper país en una ruïna moral, social i econòmica. L’aparició d’una divinitat messiànica futbolística, amb un joc angelical i sublim, va captivar l’atenció del món del futbol, i de retruc va convertir-se en un antídote per superar la dèbil moral del poble argentí.

Traspasat posteriorment, amb només vint anys, al totpoderós F.C. Barcelona per l’astronòmica quantitat de sis mil milions de pessetes, Maradona va convertir-se en un fenomen que encara va ajudar més a la recuperació moral del seu poble. Lamentablement, però, poc temps més tard l’excel·lent jugador argentí va començar a endinsar-se al món de les tenebres. Efectivament, ja a l’inici de la seva decadència esportiva va fer les maletes en direcció a la ciutat de Nàpols, on en aquells moments hi havia un equip secundari i humil (segurament més identificat amb la personalitat de Maradona) que el va rebre com un heroi: vuitanta mil seguidors omplien l’estadi de San Genaro el dia de la seva presentació. Així es va convertir ràpidament en un heroi esportiu, en aconseguir que un equip secundari pogués guanyar dos campionats consecutius d’una de les lligues més poderoses i disputades del món, cosa que va significar i simbolitzar la victòria dels pobres del sud d’Itàlia enfront dels rics i de tots els poderosos equips del nord. El joc de Maradona era un reflex de la lluita que mantenien els pobres i humils per fer-se un lloc en la història. L’esportista argentí va encimbellar el Nàpols als llocs més alts, i de pas va convertir-se en una icona mediàtica de diverses disciplines com ara la culinària i l’arquitectònica. D’aquesta manera van començar a sorgir noms que l’identificaven amb els trets més essencials de la cultura napolitana: des de la pizza Maradona a la piazza Maradona. El temps va ser un factor

---

⁴⁰² A *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 58, Coloquio “El fútbol y las artes”, pàg. 20.

⁴⁰³ RAMONET, Ignasi, *Un hecho social total, a Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 14.

que va jugar en contra seva, i va començar a adquirir trets que l'allunyaven de les característiques pròpies de les divinitats, acostant-lo més a un fanàtic rebel. El nen humil s'havia convertit en un potentat que viatjava amb un jet privat i vestia a Versace; trets que, units a la seva addicció a les substàncies tòxiques, el van precipitar ràpidament al món de les tenebres. Els seus peus estaven fets del fang de Vil·la Fiorito. El curiós eslògan que el definí en els seus moments de glòria (*Marad10s*)⁴⁰⁴ va començar a difuminar-se, i aquell noi innocent va convertir-se en un monstre odiat. El líder total no concep un problema que es pugui resistir a les seves fintes i *dribblings*; Maradona va crear un món a semblança dels seus desitjos, i sempre, amb referència al món del futbol, manava sobre l'equip, més que l'entrenador, fixava més que el president i els directius: tothom ballava al so de la cançó que ell entonava. Malgrat una fugaç aparició, l'any 1994, en què va tornar a donar positiu en un control antidopatge, la seva vida es va convertir en un calvari seguit amb escepticisme per molts, i amb llàstima per altres; mai no va deixar de ser focus d'atenció i portada de revistes, que van especular amb la seva vida fins a posar-la en perill. Aquell a qui se li deu l'autoria d'haver aconseguit “el gol más perfecto en la historia de la ilegalidad, y el más perfecto en la historia de los mundiales”⁴⁰⁵ va deixar de cuidar no tan sols el seu cos, sinó també la seva ànima. Va sucumbir a l'ambivalència que envolta l'ídol del futbol: el narcisisme, d'una banda, i la necessitat d'un caràcter estoic de l'altra, que tant va faltar en Maradona. L'ex jugador Argentí, Jorge Valdano, va dir d'ell: “Se escucha a Maradona com si opinase con su pie izquierdo. Se ha convertido en un fanático que discute aunque no existan interlocutores”.⁴⁰⁶ Justo Serna ens ofereix una definició dels trets que un heroi ha de posseir, molt allunyats dels esdeveniments que van dur Maradona a perdre aquest tret identificatori: “El héroe aprende a serlo en compañía, pero sobretudo aprende a sacar de su interior el conjunto de cualidades que lo embellecen y que hacen de él un tipo corajudo, las virtudes que lo envuelven y que son la expresión de la rectitud y del *fair play* “. ⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁴VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 103.

⁴⁰⁵VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, Editorial El País Aguilar, Madrid, 2002, pàg. 106.

⁴⁰⁶ Ídem , pàg.30.

⁴⁰⁷ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 51.

2.7.9 Pau i la salvació: l'obtenció de la corona de la vida. El futbolista, de l'èxit a l'ostracisme

“He lluitat fins a la fi, he acabat la meua cursa, he conservat la fe, tinc preparada la corona de la justícia no sols per a mi sinó per a tots els qui han tingut fe en el seu amor”.⁴⁰⁸ Jesús va ser un jueu practicant amb antecedents conformistes; coneixia la seva pròpia fe i respectava profundament la tradició jueva. Moltes de les seves idees tenien el seu origen en el judaisme; de vegades, detestava la llei i, per exemple, el matrimoni l'interpretava rigorosament, però el nucli del seu missatge no podia quedar limitat dins d'un marc judaic. Jesús estava oferint als jueus una interpretació completament innovadora de Déu, i en transmetre la seva doctrina reclamava no sols l'autoritat divina sinó una jerarquia divina; Jesús unia la seva nova ètica, tal com ens comenta Johnson: “La unión era casual y compulsiva, con una nueva descripción del mecanismo de la salvación”.⁴⁰⁹ Jesús estava intentant explicar als jueus que la teoria que ells sostenien sobre la manera com Déu havia impulsat l'univers era falsa, i que ell en tenia un altra de millor; els demanava que s'afegissin a una revolució religiosa. Alguns, com els saduceus, no van voler seguir-lo perquè no creien en la vida després de la mort; en canvi, Jesús sí compartia alguns aspectes amb els essenis, tot i que aquests estaven allunyats de l'universalisme que proposava Jesús. Als fariseus se'ls demanava que abandonessin la seva tasca d'advocats de la llei canònica, i que acceptessin una teoria que possibilités l'home de justificar-se sense la llei i donant prioritat a la fe, que de fet convertia el legalisme en una actitud impossible. Donades aquestes circumstàncies, la doctrina de Jesús només va atreure l'opinió jueva comuna i inculta. Johnson ho cita amb la paraula textual de l'hebreu: “Am ha-aretz”⁴¹⁰ (“sobretot proscrits i pecadors”). Un cop mort Jesús, el moviment pràcticament estava desintegrat, just quan va fer-se a la llum la notícia de la resurrecció, l'aparició de Jesús, i l'episodi de la Pentecosta. Pau, un cop desapareguda la figura de Jesús, es va convertir en el primer cristià pur; podríem apuntar que va ser el primer que va comprendre el sistema teològic de Jesús.

---

⁴⁰⁸ Carta a Timoteu 4, 7-8.

⁴⁰⁹ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 51.

⁴¹⁰ Ídem, pàg. 56.

L'apòstol va descobrir que no podia explicar el caràcter de la doctrina de Jesús sense utilitzar conceptes i termes comprensibles pels qui s'havien format dins del món grecoromà; Jesús havia predit la seva mort però no la va explicar, i Pau havia de fer-ho a un públic de parla i pensament grec. Al Jesús històric, Pau el va identificar senzillament com el fill de Déu; en la literatura jueva no hi havia res que suggerís la idea d'un salvador encarnat en la humanitat, que redimia en virtut de la seva mort sacrificant-se. Les dificultats de Pau es van produir en el seu intent d'explicació d'un tret fonamental com era el mecanisme de la salvació. L'apòstol va entendre que la missió de Jesús era un preludi immediat al judici final; d'aquí la prioritat de Pau per compartir el concepte d'esperança final. Així doncs, la immediatesa va esdevenir una característica del missatge epistolar: s'havia d'anunciar la bona nova mentre encara quedés temps, i calia fer-ho de forma universal. Feia temps que Pau s'havia adonat de l'absurditat de basar la salvació només en la llei i en cerimònies externes com la circumcisió; per descomptat, les bones obres eren importants, però la salvació havia de venir principalment mitjançant la fe.

Sens cap mena de dubte el futbol és efímer: de l'èxit a l'ostracisme hi ha un espai d'uns pocs anys, i la vida del futbolista té data de caducitat ja que les limitacions físiques són pròpies de la condició humana, tret que d'altres factors com les lesions o la vida dissoluta accelerin la decadència (en el cas de molts futbolistes, aquesta desembocaria en l'abandó prematur de la pràctica esportiva). Luis Suñen ens explica els motius de l'ocàs d'un dels grans futbolistes de la dècada dels anys vuitanta, Mágico González, un jugador salvadoreny que delectava amb les seves accions l'afició del Cadis CF: "Mágico González fue la grandeza y la miseria de vivir al día, como el bohemio genial a quien le importa un bledo la gloria literaria"⁴¹¹; una manera de dir que el futbol té entre la seva gent els mateixos éssers humans que en qualsevol altra professió. Amb el títol de "La caiguda dels déus", el diari *El periódico de Barcelona* es va fer ressò de tots els esdeveniments que van dur el jugador brasiler Adriano a caure en tota mena de vicis i depressions, fet que el va conduir a les portes de la mort; aleshores el seu entrenador José Mourinho va dir: "Hemos perdido un futbolista, pero lo importante realmente era salvar una persona, intentamos ayudarlo en todo lo que pudimos"⁴¹².

---

⁴¹¹ SUÑEN, Luis, *op.cit.*, pàg. 65.

⁴¹² A diari *El periódico*, (25 d'abril 2010).

En un espai de temps no superior als deu anys, un futbolista d'elit acumula una quantitat d'experiències tan intenses que el deixaran marcat de per vida; alguns mai no podran superar-les, i d'altres en canvi en sortiran il·lesos; per tant, d'aquesta pràctica futbolística en deriven dues tendències vitals. La gran majoria de professionals del futbol continuarà la seva vida relacionat d'alguna manera amb el món d'aquest esport, allargant d'aquesta manera la seva vinculació al futbol. Franz Beckenbauer, per anomenar un cas, porta anys exercint la tasca de president del club de tota la seva vida, el Bayern de Munic; Michel Platini, l'elegant jugador francès, actualment ocupa el càrrec de president de la UEFA, i el mateix Johan Cruyff, que ha estat un emblemàtic entrenador de diversos equips, continua vinculat també amb el món futbolístic. Però un dels aspectes que més sol preocupar els futbolistes d'elit, ve donat per la qüestió de si hi ha vida després del futbol. Paolo Rossi, l'heroi de la selecció italiana que va guanyar el campionat del món de futbol celebrat a Espanya l'any 1982, en la seva autobiografia ens comenta el següent: “De repente te falta de todo, te falta el partido, el público, el entrenamiento, el vestuario, los compañeros... Tenía la impresión de no haber hecho nada en todo el día”.⁴¹³ Molts dels professionals, durant aquests primers anys que sucumbeixen a l'abandó de la pràctica esportiva, poden arribar a aquest estat de desorientació; és normal que després d'anys d'estar sota la pressió mediàtica, de ser el centre d'atenció, puguin arribar a aquest estat. L'antídot per superar aquesta situació rau en la necessitat de conèixer la vida més enllà del futbol, de fer coses diferents i entrar en un món nou. Probablement la nostàlgia sigui el pitjor enemic, com comenta Francesc Torralba: “Empobrece a los pueblos”⁴¹⁴; i Rossi comentava: “Nunca he pensado volver sobre mis pasos, pocas veces lo hago”.⁴¹⁵

---

⁴¹³ ROS, Cayetano, *Grandes éxitos, grandes miserias*, a SERNA, Justo, *op.cit.* , pàg. 120.

⁴¹⁴ TORRALBA, Francesc, *Ética del perdó*, Editorial Cruïlla, Barcelona, 1993, pàg. 75.

⁴¹⁵ ROS, Cayetano, *op.cit.*, pàg. 121.

2.7.10 El marc jurídic proposat per Pau. El futbolista davant la llei

Jesús remet a Déu més enllà de les prescripcions de l'home que sovint es fan passar per manament de Déu. Jesús s'irrita perquè la minuciositat de les lleis i tradicions és tan gran i tan complicada que esdevé un pes insostenible per a l'home del carrer, incapaç de conèixer-les totes ja que no ha pogut estudiar-les, motiu pel qual, tal i com ens apunta Riera, “té sempre consciència de pecador i tem haver faltat a moltes prescripcions”.⁴¹⁶ Jesús ens diu que no és tan complicat trobar Déu, que no cal purificar-se tant; Déu es troba en la vida ordinària. En declarar l'amor per l'home, li atorga llibertat contra els lligams esclavitzadors de la llei. El concepte legislatiu del missatge de Jesús estava centrat i fonamentat en un paradigma clau: el posseir ha de ser substituït pel compartir, l'afany de dominar ha de ser reemplaçat per una actitud de servei. En un fragment de l'evangeli de Lluc, se'ns diu: “Els reis de les nacions governen com senyors absoluts i els qui exerceixen l'autoritat sobre ells és fan anomenar benefactors però no així vosaltres, el més gran de vosaltres que sigui com el més petit i el qui mana que serveixi”.⁴¹⁷ Per tant es presenta un nou model d'entendre la justícia basat en el servei i l'entrega envers els altres. L'evangelista Marc ho cita d'una manera més teologitzada: “El fill de l'home no ha vingut a ser servit sinó a servir i a entregar la seva vida com a salvació per a molts”.⁴¹⁸ Aquest paradigma no va ser entès mai per les autoritats religioses de l'època, que havien construït un sistema jurídic centrat en l'autoritat de l'home. Jesús qüestiona la concepció de la divinitat, doncs: Déu no pretén legitimar un sistema de puresa excloent, sinó que situa (tal com hem vist als fragments de Marc i de Lluc) el servei al proïsme com a primer objectiu. Com comenta Aguirre, “Con toda razón se ha dicho que Jesús introduce un conflicto de dioses”.⁴¹⁹ A partir de la profunda experiència de Déu, Jesús concep el món, la realitat i les persones d'una manera molt diferent a la llei vigent. No pretén eliminar la llei jueva, però tampoc no la vol propugnar; obre unes expectatives noves però no s'expressen com a normes jurídiques. S'espera, que gràcies a la fe i a l'esperança, brolli una cultura i una moral de justícia alternativa a l'hegemònica en el món. Probablement un fet consubstancial al mateix

---

⁴¹⁶ RIERA, Francesc, *op.cit.*, pàg. 95.

⁴¹⁷ Evangeli de Lluc 22, 25-27.

⁴¹⁸ Evangeli de Marc 10, 45.

⁴¹⁹ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 70.

Jesús ens pot dur a afirmar que Jesús no va ser un intèrpret de la llei, sinó un exegeta de Déu. Aquest tret no condueix a un concepte teòric com ho podia ser el *logos* grec, que legitimava el món i l'existent convertint-lo en intel·ligible. El regne de Déu havia de ser, abans de res, una perspectiva de canvi de la realitat i de solidaritat amb els més dèbils. En aquesta nova concepció jurídica, el que abans era disfuncional (pobres, estrangers, reprovats socials, etc.) són ara els cridats a ocupar els primers llocs; com apunta Theissen, “Todos nosotros vivimos *kata sarka* pero estamos llamados a vivir *kata pneuma* de acuerdo con los modelos de conducta de este nuevo mundo”.⁴²⁰ En resum, la predicació que l'autèntica justícia no prové de Déu sinó de l'home, és on rau la clau del missatge de Crist respecte a la implementació d'un nou model de justícia.

Pau va ser perseguit pels jueus de Jerusalem; el veien com un traïdor, ja que la seva defensa dels gentils i dels no circumcidats, i la substitució de Yahvè per Crist van ser uns fets massa importants que el convertiren en el centre de la ira. L'apòstol insistia a presentar la normativitat de la vida com la condició clau per a la salvació, i, com ens comenta Johnson: “El gran mandamiento ético de los evangelios adquirió la jerarquía de una nueva ley”.⁴²¹ Però la llei implicava obediència i l'obediència, autoritat; autoritat que es va dipositar en mans de l'Església.

Pau ens despista contínuament amb la seva identitat. Coneixem els seus orígens, la seva conversió, però l'aferrissament per defensar la seva ciutadania romana va aconseguir evitar el fet d'haver de comparèixer davant del sanedrí, i posteriorment va poder marxar a Roma, on es va sentir lliure per poder predicar. Es justificava davant dels jueus culpabilizant només els jueus de Jerusalem: “Amb els jueus em vaig fer com jueu, amb els qui estan sense llei em vaig fer com sense llei”.⁴²²

---

⁴²⁰THEISSEN, Gerd, *op.cit.*, pàg. 121.

⁴²¹JONHSON, Paul, *op.cit.*, pàgs. 84-85.

⁴²²I Carta als Corintis 9, 19.

2.7.11 Conclusió comparativa entre el missatge de les metàfores esportives paulines i els trets característics del futbolista modern

Metàfores esportives	Futbolista modern	Trets comparatius
El cristià pertany a l'exèrcit de Crist	El futbolista pertany al seu club	<i>Fidelitat</i>
La vida del Cristià és una vida plena d'obstacles	Les dificultats per arribar al màxim nivell del futbol	<i>Esforç</i>
Cristià és l'imitador de Crist	Els models de referència del futbolista	<i>Mimesi</i>
Pau defensa el model de vida ascètic	El futbolista és un asceta	<i>Ascetisme</i>
Pau és fundador i difusor de les comunitats cristianes	El futbolista i els organismes col·lectius AFE	<i>Col·lectivitat</i>
Pel cristià només hi ha un Déu	El futbolista és un ídol i un referent social	<i>Divinitat</i>
El cristià anhela la corona de la vida: la salvació	El futbolista i l'èxit	<i>Salvació</i>
El marc jurídic dels cristians ve representat per la llei divina	El futbolista està sotmès a la jurisdicció dels organismes competents FIFA i UEFA, no a la justícia ordinària	<i>Justícia</i>

2.8 El fanatisme en els precedents del cristianisme. Els grups socials a l'època de Jesús. El fanatisme i les masses dins del futbol, els grups radicals i la metamorfosi de les masses

2.8.1 Una aproximació epistemològica al concepte de fanàtic i fanatisme

La paraula “fanàtic” etimològicament prové del llatí *fanum*, un terme que fa referència a un temple o lloc sagrat. La definició de *fanaticum* també té aquest context religiós, ja que es refereix a alguna persona inspirada o exaltada, una atribució que afecta qualsevol persona posseïda per alguna inspiració divina.

Un altra acceptió del terme ens ve donada pel professor Alberto Toscano.⁴²³ Aquest defensa la tesi que el fanatisme es correspon amb la por de les masses; així, els fanàtics són una multitud rebel. En canvi el terme “fanatisme” en si l'entén com una psicopatologia, una malaltia de l'esperit.

Federico Javaloy,⁴²⁴ professor de psicologia de la Universitat de Barcelona, escriu que en el fanatisme es produeix una substitució de la raó per part del fanàtic. Hi ha una benintencionada crueltat del fanàtic que justifica la seva violència envers un motiu noble, que pot ser de tipus religiós (com ara la salvació eterna, la caritat) o bé pot obeir a d'altres motius.

Certament, en els diferents assajos, treballs i investigacions amb vista a poder obtenir el perfil del fanàtic del futbol, ens adonem que la gran majoria d'autors, d'entre els quals vull destacar Nick Hornby,⁴²⁵ ressalten per sobre de tot una característica comuna entre els fanàtics: el fet de la pèrdua de la raó. En efecte, el fanàtic queda estancat i submergit dins d'un món tancat; no pot contemplar cap més horitzó, el seu angle de pensament queda encegat i es creu en possessió de la suprema veritat. Aquesta ceguesa és un tret que el converteix en un subjecte perillós i sobretot dependent de l'odi i del rebuig envers d'altres institucions futbolístiques, d'altres cultures i identitats. Així, acaba convertint-se en un ésser sectari però que curiosament necessita contínuament l'aprovació de grups afins al seu ideal. Com explica Rof Carballo en la seva pretensió

---

⁴²³TOSCANO, Alberto, *El fanatismo, breve historia de un concepto*, Editorial Pasajes, a *Revista del pensamiento contemporáneo*, nº 23.

⁴²⁴JAVALOY, Federico, *Psicología del fanatismo*, Publicacions de la Universitat de Barcelona.

⁴²⁵HORBY, Nick, *Fiebre en las gradas*, Anagrama Editorial, Barcelona, 2008, pàg. 216.

de definir aspectes que puguin fer entenedor el concepte de fanàtic: “El fanático tiene hambre de grupo, algo encuentra en el grupo que satisface profundas necesidades emocionales, lo demás es accesorio. La necesidad de un jefe, la fascinación de una personalidad catalizadora pueden conducir a hacer las tonterías que a veces culminan en las grandes crueldades colectivas”.⁴²⁶ Aquest fragment pretén fer-nos veure que dins del fanatisme hi viu un culte a determinades personalitats que exerceixen de referent; d’aquí que un dels fets més estudiants i que més endavant haurem d’analitzar són els veritables motius que impulsen el fanàtic a la pertinença de diferents grups de fanàtics radicals. Hill, en el pròleg de la seva obra, escriu les següents paraules: “ A mi madre, por enseñarme a no rendirme jamás, ni cuando mi equipo iba perdiendo por 8 goles a 0”.⁴²⁷ Evidentment, Hill feia referència amb aquestes paraules al fet de no abandonar mai el seu equip a defensar els seus colors; un fet, aquest, que sovint converteix en fanàtics els seguidors dels equips de futbol. El futbol mobilitza sentiments profunds fins al punt que, com ens comenten Oliven i Damo, “el hecho de que los hinchas apelen a la violencia se debe a que los equipos en juego son mucho más que 11 jugadores, representan sentimientos colectivos de aquellos que los apoyan”.⁴²⁸ Des dels inicis de les competicions futbolístiques han anat sorgint diferents grups de fanàtics radicals, convertint el futbol en un lloc idoni d’expressió del seu ideal. Els fanàtics han utilitzat els temples esportius simbolitzats en els estadis, i s’han convertit en una massa de feligresos que difonen un discurs emprat en la violència i en comportaments antidemocràtics. Com diria Serna: “Los actos de violencia colectiva en los estadios son un atentado contra la alegría del fútbol”.⁴²⁹

---

⁴²⁶ROF Carballo, J. , *La pelota y el laberinto*, veure *Revista de Occidente*, N° 38, Madrid, 1959, pàg. 147

⁴²⁷HILL, Declan, *op.cit.*, pàg. 131.

⁴²⁸OLIVEN, Rubén y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 20.

⁴²⁹SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 41.

A mitjans del segle XX, el desencís de certs grups socials va provocar una transició de valors. L'anomia d'aquests procés, de pèrdua dels vells axiomes socials, i la recerca d'uns altres de diferents, va afectar el panorama social a partir de finals dels anys seixanta i principis dels setanta. Fabio Tropea⁴³⁰ ens va aportar unes dades interessants de les conseqüències immediates d'aquests processos de canvi.

En primer lloc, va fer referència a la hiperindividualitat com la causa d'un endarreriment social. La conseqüència directa va ser provocar que el jove urbà rebés un missatge antisocial. L'establiment d'uns codis de conducta i el fet de tenir una forta identitat sovint contrària a altres idees, va derivar en l'aparició dels enemics socials. Els joves estaven més preparats ideològicament i culturalment, les sequel·les de la Segona Guerra Mundial començaven a oblidar-se i es produïa una ruptura amb els pensaments conservadoristes. Un segon apartat va ser la necessitat d'un contacte físic als estadis de futbol; aquests es van convertir en un escenari ideal perquè es portessin a terme aquestes manifestacions multitudinàries. Posteriorment, els hereus del fracàs del maig del 68, grups de joves desencantats amb o sense ideologies, amb unes tendències polítiques diverses i perfils diferents, van trobar també als estadis un lloc adient d'expressió de la seva frustració. S'ha de matisar que el futbol és un esport en què preval el fet col·lectiu. Els fanàtics pensen, com diuen Oliven i Damo: "Se piensan como pertenecientes a una totalidad que los trasciende".⁴³¹ Aquesta particularitat es pot observar amb el comportament dels grups organitzats, i particularment en les seves relacions d'aliances i hostilitats enfront d'altres grups; no són propiament tribus urbanes, però pensen i s'organitzen en bàndols, raó per la qual són temuts per altres grups de fanàtics. Anar en contra d'un membre del grup significa contrariar l'interès de tots, i per tant el membre discordant pot estar subjecte a les represàlies de tots els membres de l'organització. En paraules d'Émile Cioran, "lo más parecido al infierno es la tarde de un domingo".⁴³²

---

⁴³⁰TROPEA, Fabio, *De visca el Barça a dale al guarro, la máscara agresiva del skin*, Edita Govern civil, Barcelona, 1992.

⁴³¹OLIVEN, Rubén, i DAMO, Ariel, *op.cit.*, pàgs. 62-63.

⁴³²CIORAN, Émile, *Breviario de podredumbre*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 37.

La vella Europa, deprimida pel fracàs idealista del maig del 68 (un fet agreujat pel desencant d'una població en plena crisi d'identitat i mancada d'expectatives), va provocar, en relació amb el primer apartat, l'aparició de nous i diferents grups socials. Com diria Ignasi Ramonet: “Los *hooligans*, hijos del paro, de la crisis económica, nacidos de la desolación urbana, sumergidos en la decadencia social y en la miseria afectiva, parecen poseídos por un odio inconmensurable”.⁴³³ En relació amb el segon apartat, van sorgir subgrups culturals de fanàtics que van irrompre amb les seves manifestacions violentes i xenòfobes en l'escenari futbolístic; una gran part de les seves reivindicacions va trobar no solament als estadis, sinó en tot allò que l'envoltava, un marc adient d'expressió.

Christian Bromberger els va anomenar “ultres”,⁴³⁴ entesos aquests com grups anònims amb una gran ànsia per publicitar-se, per donar-se a conèixer. La seva actuació va trobar també als estadis un lloc adient per mostrar-se. S'exhibien desplegant tot un conglomerat de símbols i de signes per atraure l'atenció; d'aquesta manera passaven de ser individus anònims a personatges famosos, i gradualment començaven a gaudir d'una certa notorietat social. Entre altres símbols d'identitat tenien el costum de cridar el nom del grup al qual pertanyien, a part dels himnes que ells mateixos sovint composaven i que la majoria de vegades contenien un missatge violent o que incitava a despertar l'odi envers els equips rivals. Bromberger va entendre aquest afany de fer-se veure com un element propi de la modernitat. Els diversos grups tenien una organització de tipus paramilitar i van començar a mostrar amb orgull els seus propis signes externs d'identificació i de pertinença al grup. Així, el grup dels *skin heads* tenia com un dels trets més emblemàtics la utilització de les famoses botes Martins, un calçat que utilitzaven els electricistes anglesos i que estava dotat d'una punta metàl·lica que era freqüentment utilitzada com a arma agressora; el bat de beisbol també formava part de la indumentària agressora que sovint es completava amb cadenes i punys de ferro, anomenats “punys americans”. La seva roba solia ser ajustada i normalment era de colors foscos; els *skin heads* duïen estampades a les samarretes fotografies de grups musicals afins a la música radical del tipus metàl·lica o rock dur. També comptaven

---

⁴³³RAMONET, Ignacio, *op.cit.*, pàg. 14.

⁴³⁴BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, a *Nueva antropología de las sociedades mediterráneas*, Icaria Ediciones, Barcelona, 2000, pàg. 262.

amb els seus llocs de reunió, les seues socials on mantenien les reunions i on elaboraven els seus decàlegs, les estratègies per a la captació de nous adeptes i la planificació de futures accions. La definició d'”ultres” la podem ampliar amb l'escrit del periodista Josep Corbella: “Son tipos perfectamente ordinarios. No despuntan en nada de lunes a viernes. Pero aprovechan los fines de semana para reunirse tras las porterías de los campos de fútbol, convertirse en protagonistas y dinamitar un partido si hace falta”.⁴³⁵ D'aquesta manera podem arribar a conèixer el perfil d'un fanàtic com algú que necessita destruir allò que considera com a enemic o amenaçador. La seua actuació respon a la necessitat de calmar la seua inquietud i l'excitació que li provoquen determinades situacions, sovint alienes a la pràctica del futbol, ja que és l'única manera d'asserenar-se per calmar els seus impulsos violents. Ignasi Ramonet, en la seua anàlisi sobre aquests grup violents, ens comenta: “La violencia se ha extendido por todos los sitios, como si el fútbol alentara no sólo las nobles pasiones sino también la aparición de auténticas jaurías deportivas capaces de provocar verdaderas tragedias deportivas” .⁴³⁶ Entès des d'aquesta perspectiva, el futbol passa de ser una activitat lúdica a un joc de vencedors i vençuts. Apareixerà, així, un paral·lelisme entre les accions bèl·liques i les futbolístiques, tal com ho expliquen Oliven i Damo: “estableciéndose una relación metafórica entre estados nación y fútbol; hay que defender el territorio propio y penetrar en el otro grupo derrotándolo”.⁴³⁷

El futbol sempre ha estat un lloc adient d'expressió fanàtica, però voldria establir una diferència amb el concepte de massa, treballat en un altre apartat. Són conceptes paral·lels però de vegades no convergeixen; el fanàtic s'empara en la massa, i des d'aquest amagatall pot arribar a mostrar la seua autèntica personalitat, freqüentment violenta i obsessiva.

---

⁴³⁵ CORBELLA, Josep, *Locos por el fútbol*, a diari *La Vanguardia*.

⁴³⁶ RAMONET, Ignacio, *op cit.*, pàg. 13.

⁴³⁷ OLIVEN, Rubén, i DAMO, Ariel, *op.cit.*, pàg. 21.

L'escriptor anglès Nick Hornby, en parlar dels fanàtics del futbol, ho va fer en relació amb els sorolls que aquests emeten a l'estadi. Textualment, afirma: "Me encantan las diferentes categorías de sonidos. Es un ritual que se produce cuando los jugadores saltan al terreno de juego, un sonido espontaneo y amorfo que se produce cuando ocurre algún suceso apasionado, y sobretodo el sonido de los cantos cuando nuestro equipo había logrado marcar un gol o después de un ataque continuado hacia la portería del adversario y también el rumor sordido que se produce cuando las cosas no van bien".⁴³⁸ En aquest fragment Hornby fa una al·legoria de les manifestacions que es produeixen en un estadi. Sens dubte, el fanàtic i la cridòria formen un sol cos; podríem arribar a dir que el soroll de l'estadi és un fet inherent a les conductes que exterioritza el fanàtic. Cal puntualitzar que el periodista Hornby, al seu relat autobiogràfic, es considera ell mateix un fanàtic seguidor de l'Arsenal londinenc.

El fanatisme també el podem explicar des de dos vessants o perspectives. D'una banda, podríem definir el fanatisme grupal com aquell en què els individus s'amaguen sota el paraigua de les masses, donant lloc a l'aparició de grups radicals. Els seus membres solen ser anònims, no tenen nom ni cognom i són el que Corbella definia com a "tipos ordinarios". Els seus actes són sovint devastadors pel nombre de danys personals i materials que causen. Curiosament, el fanatisme grupal no sol ser un grup categoritzat en una classe social concreta sinó que qualsevol persona hi pot pertànyer. L'estudi realitzat per Christian Bromberger trenca amb el mite "que los aficionados al fútbol, los violentos, procedan en general de las capas sociales marginales de la sociedad".⁴³⁹ El cert és que les enquestes realitzades per aquest grup de treball va concloure que els espectadors arriben a establir un paral·lelisme entre l'equip de futbol i els grups socials als quals se senten integrats: els treballadors i empresaris poden interpretar-lo com una empresa, els mestres com una classe, els militars com una esquadra; per tant, una conseqüència lògica seria que "cada espectador elige sus ídolos en relación a aspectos de su personalidad que tiene o le gustaria tener".⁴⁴⁰

---

⁴³⁸ HORNBY, Nick, *op.cit.*, pàg. 105.

⁴³⁹ BROMBERGER, Christian, Director laboratorio de Etnología Mediterránea y Comparativa de la Universidad de la Provenza-Francia

⁴⁴⁰ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 267.

Aquests fanàtics són els més coneguts, en obtenir els seus fets molta repercussió social i mediàtica. Desgraciadament, solen ocupar les portades de diaris i d'informatius. Les institucions jurídiques, civils i esportives, en els últims anys s'han mostrat inflexibles en la seva persecució per tal d'aconseguir la seva eradicació dels estadis i castigar exemplarment els membres d'aquestes organitzacions. Els mateixos clubs han creat grups de vigilància per tal de prohibir, si s'escau, la seva presència als estadis. Cal tenir en compte que les federacions, davant d'actes vandàlics ocorreguts durant un partit, procedeixen amb fortes sancions econòmiques i fins i tot esportives. Durant la fase de classificació de seleccions de futbol per acudir al proper campionat d'Europa de seleccions nacionals, per exemple, l'encontre entre els representants d'Itàlia i de Sèrbia el desembre de l'any 2010, es va haver de suspendre pels actes violents que estaven provocant els seguidors de l'equip balcànic. La sanció no es va fer esperar i han apartat aquesta selecció, durant dos anys, de qualsevol competició; el mateix va succeir l'any 1986 amb els tristos fets de l'estadi de Heysel a Brussel·les, que van derivar en la prohibició durant dos anys als equips anglesos de participar en tornejos internacionals.⁴⁴¹ Sovint, els actes vandàlics estan associats a la pertinença a organitzacions criminals, com és el cas de la màfia a Itàlia o de certes organitzacions paramilitars als països de l'est d'Europa.

D'altra banda, el fanatisme també se'ns pot mostrar en un vessant individual. Seria el cas de l'home i la dona que extrapolen el seu amor a un club fins a fer-lo partícip de la seva vida privada; com ens apunta Serna: "Te haces de un equipo por razones puramente emocionales, por una reacción emocional que ya no te quitas puesto que la afición que se contrae es como un vicio, como una vieja enfermedad con la que convives y que ya forma parte de ti".⁴⁴² Aquest vici, sens cap mena de dubte, por arribar a convertir-se en la raó dels actes més mesquins que es deriven d'aquesta pertinença.

---

⁴⁴¹ Els fets succeïts a l'estadi belga de Heysel durant la celebració de la final del campionat d'Europa de clubs que disputaven l'equip anglès del Liverpool enfront de l'equip Italia de la Juventus de Torí, va causar més de 30 morts a causa als aldarulls provocats pels seguidors de l'equip britànic. Arran d'aquests fets la UEFA va sancionar durant dos anys la participació d'equips representatius d'aquest país en qualsevol competició internacional.

⁴⁴² SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 43.

Sepp Herberger, exseleccionador que va convertir Alemanya per primera vegada en la seva història campiona del món, va arribar a dir: “Yo fui un fanático, un poseído, uno que quería poseer el conocimiento último”.⁴⁴³ Aquest és un fanatisme solitari que pot dur a prendre accions d’allò més valuoses, com ara col·laboracions en àmbits solidaris, participació en campanyes de foment del futbol, potenciar i crear escoles de futbol en indrets marginals, etc. Però hi ha també en aquest món del fanatisme individual una cara fosca que du el subjecte a prendre decisions terriblement incomprensibles, com són l’assassinat i el suïcidi: “Siempre me gustó definir a la afición como un monstruo de cien mil cabezas. Sin embargo existen unas que son más monstruosas que otras”;⁴⁴⁴ d’aquesta manera tan expressiva, Jorge Valdano, ex director general del Real Madrid Club de Fútbol, va definir el fanàtic. És summament difícil poder comprendre on rau l’essència d’aquesta relació afectiva entre el seguidor i un club. Suñen, en relació amb els seguidors del club Atlético de Madrid (més conegut com el “pupas”, per l’etiqueta d’equip tocat per la mala sort), va dir: “Es más fácil probar la existencia de Dios por la vía racional que la pertenencia al Atlético de Madrid, enigma que seguirá irresuelto hasta el fin de los siglos”.⁴⁴⁵

Entendre i comprendre els motius que poden portar a la pertinença als grups fanàtics radicals, esbrinar els seus trets d’identitat, i sobretot poder establir un perfil del caràcter i de la personalitat dels integrants d’aquests grups, ha copsat l’interès i els esforços de sociòlegs, antropòlegs, psicòlegs i d’altres estudiosos, d’entre els quals cal destacar la figura de Christian Bromberger, director del Laboratori d’Etnologia i Comparativa de la Universitat de la Provença (França), del qual he fet menció anteriorment. Com a resultat de les seves investigacions arran de la progressiva expansió del fenomen de la violència entre els fanàtics del futbol, conclou que el futbol és un esport que agrada a tot tipus de públic, encara que cadascú el viu d’una manera diferent i això fa que cadascú ho posi de manifest de formes diverses. Així, aquest grup de recerca universitària sosté la teoria, partint de les diferents investigacions que han desenvolupat en estadis de futbol del sud de França (i que es poden fer extensius a Barcelona) que “en todo el área mediterráneo el público se expresa con símbolos parecidos, distintos de los que se observan en los

---

⁴⁴³ HÜRLIMANN, Thomas, a la revista *Goethe-institut*, 2004, pàgs. 68-69.

⁴⁴⁴ VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg. 245.

⁴⁴⁵ SUÑEN, Luis, *op.cit*, pàg. 68.

estadios del norte de Europa. Esto nos induce a pensar que lo que hemos observado en Italia y Francia es también válido para Barcelona. Hay por supuesto pequeñas diferencias locales según cada equipo y cada ciudad, pero las formas de expresión son comunes”.⁴⁴⁶

Situats en un altra àrea geogràfica, arran del conflicte dels Balcans durant els primers anys de la dècada dels noranta es va saber que Zelko Raznatovic, un antic delinqüent i fanàtic de l'equip de l'Estrella Roja de Belgrad, s'infiltrava dins dels grups radicals del mateix club, que eren coneguts amb el nom de “tigres”. Posteriorment els membres d'aquest grup van integrar en el conflicte balcànic “un grupo paramilitar, un ejercito informal, que destacó por sus atrocidades”;⁴⁴⁷ d'aquesta manera, la violència que de forma espontània va sorgir a les grades dels estadis va tenir la seva extensió en el desenvolupament de tàctiques de guerra. Actualment als partits de l'Estrella Roja sol acudir una facció d'aquest grup anomenada “Ultra bad boys”.

Els fet violents al futbol no sols els podem contextualitzar com uns fets que deriven dels actes de grups de fanàtics radicals. El problema s'ha aguditzat els darrers anys amb l'aparició de les temudes màfies esportives, que tant ha afectat el món del futbol no únicament pels fets violents que porten inherents aquests grups, sinó també per les xarxes d'apostes il·lícites i fraudulentas que han aconseguit fites escandaloses. Sense anar gaire lluny, l'ucraïnès Grigor Surkis, president i màxim mandatari del prestigiós equip del Dinamo de Kiev, va intentar subornar un àrbitre durant un partit de la lliga de campions d'Europa. Els dirigents de la UEFA encarregats d'investigar el cas van necessitar protecció policial davant de les amenaces que van rebre; actualment Surkis continua desenvolupant el càrrec de president de la Federació Ucraïnesa de Futbol, i fins i tot va ser proposat per ocupar un càrrec dins la mateixa UEFA.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁶ CORBELLA, Josep, *Locos por el fútbol*, a diari *La Vanguardia*.

⁴⁴⁷ VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàgs. 34-35.

⁴⁴⁸ HILL, Declan, *op.cit.*, pàgs. 12-13.

A Itàlia els causants dels problemes més greus són els anomenat *tepisti*: són joves armats disposats a qualsevol cosa. Organitzen les seves cites mitjançant Internet per atacar-se mútuament en encontres molt violents, però a la vegada es mantenen units en la lluita contra un enemic comú: la policia.⁴⁴⁹ Nick Hornby, al seu llibre *Fiebre en las gradas*,⁴⁵⁰ ens defineix, pel que fa a la pertinença a aquests grups, què és ser o sentir-se fanàtic d'un club de futbol. Hi utilitza termes com “enganxat”, més propi del món de les drogodependències, o d'altres com “enamorat”, més propi del romanticisme, amb l'objectiu d'introduir-nos en aquest món del fanatisme individual. Per Hornby, ens podem trobar amb dos tipus de seguidors: d'una banda, els fanàtics vitals, entesos com aquells que sempre donen suport al seu equip en els bons i mals moments, i que representen els qui solen acudir regularment a presenciar els partits del seu club a l'estadi. D'altra banda, ens podem trobar amb els fanàtics temporals, aquells que mostren una passió esporàdica per un equip. Amb tota probabilitat el fet de trobar-se, aquest equip, en un moment triomfant i d'èxit a nivell de resultats, o per constar entre els seus integrants algun futbolista mediàtic, fa que entre els aficionats es posi de moda. Tenim l'exemple, entre d'altres, del futbolista anglès David Beeckham. El fitxatge d'aquest jugador anglès pel club espanyol del Real Madrid, en un moment en què era considerat tota una icona mediàtica, va suposar un augment de simpatitzants, localitzats en països llunyans com Xina, Japó, i d'altres països asiàtics, on mai no havia existit una forta tradició i afició envers aquest esport. Aquest fet, sens cap mena de dubte, ha esdevingut un dels factors causants de convertir aquests països en emergents futbolístics. Avui dia el *merchandising*, és a dir, tot el que fa referència al negoci del futbol, té dins del seu radi d'acció aquests països. D'aquí que molts equips, malgrat l'esforç físic que suposa pels mateixos jugadors, solen realitzar gires molt ben remunerades econòmicament per aquests indrets, un fet que els grans clubs d'Europa han acceptat de bon grat ja que els ajuda a sanejar les seves economies amb quantiosos ingressos. Dins d'aquest grup de privilegiats ens trobem amb entitats com ara el club italià del Milà AC, guanyador tres vegades consecutives de la Champions League europea durant la dècada dels anys noranta. Aquest club compta amb un estil de joc innovador i força atractiu sota la batuta d'Arrigo Sacchi, fins aleshores un autèntic

---

⁴⁴⁹RELANO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 210.

⁴⁵⁰HORNBY, Nick, *op.cit.*, pàg. 166.

desconegut en el món del futbol, un fet que va multiplicar el seu número de seguidors arreu del món i que va convertir el club en rendible econòmicament. El mateix cas es va donar durant els últims anys de la dècada dels anys noranta amb el Futbol Club Barcelona, entrenat pel mític jugador holandès Johan Cruyff: un equip al qual se'l va anomenar “dream team” pel seu joc atractiu. Molt anteriorment ho havia estat el Real Madrid de la dècada dels anys seixanta, conegut amb el nom del Madrid de los “yeyes”. Aquests clubs són els que s'emporten la major part de les demandes per exhibir-se arreu del món.

En aquests grups de fanàtics temporals s'hauria d'incloure aquells que Hornby va denominar com “fanáticos en serie”.⁴⁵¹ Les persones que estarien dins d'aquest grup serien fanàtics i seguidors de diversos clubs alhora; per tant, no hi hauria la fidelitat que caracteritza els autèntics seguidors, els qui des de ben joves han esdevingut en part del mateix club. Aquest és un fenomen que es veu reflectit en el fet que qualsevol escola de futbol d'arreu del món és un autèntic aparador de samarretes dels equips amb un historial més exitós. Són les entitats que, a part de gaudir d'un historial sòlid aconseguit amb anys d'èxits esportius i la presència de figures de renom entre les seves files, generen un gran impacte social, els mateixos seguidors i d'altres que, sense ser-ho, són atrets per l'espectacle mediàtic. Probablement podríem incloure dins d'aquest grup de seguidors els qui Analet Pons havia anomenat els “fanàtics d'estil”: “El fanático de estilo son aquellos que se contentan con hilvanar un estilo entusiasta referidos a tácticas y estrategias de muy variado tenor”,⁴⁵² un tret que, com altres manifestacions de la cultura popular, està exposat a la banalització. Els clubs que actualment gaudeixen d'un seguiment més massiu i que alhora han ingressat les quantitats econòmiques més elevades, són, per aquest ordre: el Real Madrid Club de Fútbol, el Futbol Club Barcelona i l'equip anglès del Manchester United. És un fenomen curiós observar com molts d'aquests seguidors només segueixen els equips pels mitjans de comunicació; ni tan sols han estat a la ciutat d'origen del clubs, i menys encara assistit a un encontre en directe.

---

⁴⁵¹HORNBY, Nick, *op.cit.*, pàg. 25.

⁴⁵²PONS, Analet, *El mejor equipo del mundo, estereotipos y paradojas*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 70.

Vicente Verdú ens fa un aproximació semblant al concepte de fanàtic; segons aquest estudiós, hi ha una diferència entre aquells seguidors que no ell considera fanàtics, ja que només contemplen el futbol com un espectacle, i aquells seguidors que s'impliquen directament formant part activa de la cerimònia del futbol.⁴⁵³

Dels seguidors passius cal destacar una sèrie de característiques importants: tenint en compte que el partit és un esdeveniment que pot dur a la victòria o a la derrota, és un espectacle que arriba a la seva finalització en el moment que l'àrbitre n'assenyala el final. Aquest seguidor passiu, Verdú ens comenta que en surt indemne, o, el que és el mateix, sense afectació de cap mena: té assumit que el futbol és un espectacle amb una durada determinada de noranta minuts i el temps que l'àrbitre consideri que cal afegir-hi. El resultat final sempre és el mateix: un equip guanya i l'altre perd, però l'espectador passiu, que no és cap fanàtic, no exterioritza cap sentiment; el seu tarannà el du a gaudir d'un espectacle en què no hi ha cap anhel amb relació a la victòria o a la derrota. L'escriptor empordanès Josep Pla ho va plasmar amb la seva ploma quan va presenciar, en companyia d'un amic, alguns partits de la copa del món de futbol que es van celebrar a Suïssa l'any 1954. Ell mateix va quedar sorprès de la reacció del públic, perquè en acabar el partit només es dedicaven a comentar-ne jugades específiques, i quan arribaven a casa seva o posteriorment durant la seva vida quotidiana, no en parlaven més. Era com una mena de codi; el partit ja era història, i probablement el caràcter germànic de la majoria dels assistents a aquest campionat era més propens a situar cada cosa al seu lloc. Josep Pla ho va comparar de manera sarcàstica amb l'apassionament i la vivència del futbol a Catalunya i a la resta d'Espanya, on es continuava parlant del partit malgrat que ja hagués finalitzat. Se'n seguien comentant fins i tot els esdeveniments més detallats, i no pas per un període de temps relativament breu, sinó que les converses i els comentaris es perllongaven durant setmanes, convertint-se en el centre de les tertúlies i en el motiu de la conversa preferit pels aficionats. L'espectador germànic del qual ens parla Pla és representant d'un model de seguidor que no queda afectat pel resultat ni pels esdeveniments que s'han produït durant el partit. Emprant una terminologia diferent, l'escriptor Vicente Verdú comentava, sobre això, que aquest tipus de seguidor “ salia indemne”.⁴⁵⁴ Suposem que

---

⁴⁵³ VERDÚ, Vicente, *El fútbol, mitos, ritos y símbolos*, Alianza Editorial, Madrid 1980, pàgs 24-27.

⁴⁵⁴ Ídem, pàg. 29.

l'escriptor actualment afincat a Madrid volia establir amb aquesta afirmació una analogia entre les persones poc emocionals, allunyades de la passió, i aquelles que duen el futbol a flor de pell. Les apassionades, que viuen i es desviuen pel seu equip, serien un reflex del que descriuria anys més tard l'escriptor anglès Nick Horby a la seva obra *Fiebre en les gradas*, això és, un ideal de pensament i com el seguiment d'un equip de futbol pot influir en tots els esdeveniments quotidians de la vida d'una persona, des de la seva infantesa fins a la seva vellesa. Horby és un acèrrim seguidor del club londinenc de l'Arsenal, i relata amb tota mena de detalls la sacralització d'aquest seguiment, les litúrgies dels dissabtes i els rituals dels seguidors quan es desplacen per donar suport al seu equip.

Tornant als trets que caracteritzen l'espectador passiu, hem d'afirmar que representen algú sense pensament crític, que no té capacitat per a engrescar-se en una conversa i molt menys per a discutir sobre les jugades dels futbolistes o de les actuacions arbitrals. És un espectador que no mostra cap tendència envers el concepte mitològic, tret que es reflecteix en el fet de no idolatrar ni divinitzar els esportistes; normalment representa el sector de públic amb més poder adquisitiu, l'habitual que té el seient als llocs cars de l'estadi. Per altra banda, hi ha l'espectador més proper al concepte de fanàtic; és el que s'implica d'una manera dinàmica formant part activa de la cerimònia, un acòlit que acompanya l'esdeveniment participant-hi directament. Són personalitats que s'integren dins del component de religiositat que du intrínseca la litúrgia del partit. Per aquest espectador hi ha un abans i un després del partit; tot gira entorn de tres eixos dels quals el partit probablement sigui el menys important, perquè només el visualitza sense poder intervenir ni en les jugades ni en el resultat final. Aquest tipus pot transmetre dosis d'esperança i realitzar tota mena de rituals; en l'essència d'aquest fanàtic hi ha afegit un component de religiositat significatiu.

Kimball Young⁴⁵⁵ ens diu que l'autèntic fanàtic assisteix al camp de futbol amb una sobredosi de patiment, que no hi ha alegria sense patiment: el fanàtic és un ésser monoteista que només creu en uns colors i té una personalitat donada al martiri i al patiment. El fanàtic, mort se'n va, com dirien els antics, amb la majoria, que és on es troben els millors fanàtics; amb aquesta sublim metàfora, l'escriptor mexicà Juan

---

⁴⁵⁵Veure VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 24.

Villorio⁴⁵⁶ ens vol apropar a un perfil de l'espectador identificat com a fanàtic. El mateix escriptor ens relata el fet que es va produir quan el millor jugador de la selecció mexicana de la dècada dels anys seixanta i dels setanta, Alberto Onofré, es va lesionar durant un entrenament just abans de la celebració del campionat del món de l'any 1970 que s'havia de disputar a Mèxic. Villorio narra com, en un gest èpic, el jugador no va voler ser operat amb la consegüent bata de pacient, sinó que ho va fer amb l'uniforme de la selecció dels seu país. Així doncs, també podem afirmar que no solament el fanatisme és propietat del seguidor, sinó que el futbolista queda inclòs en aquest món de fanatisme. És inherent per aquests seguidors l'existència d'un abans i un després. Hi ha tota una sèrie de components del ritual que precedeixen l'acte en si, i uns altres que es projecten un cop s'ha acabat el partit. En tot el cerimonial l'espectador queda afectat per tot el que succeeix durant noranta minuts, que amb tota seguretat perduraran en la seva ment durant un temps més o menys perllongat. Els qui pateixen aquestes conseqüències els podem anomenar els fanàtics, els "*forofos*" del futbol. Franklin Foer, en relació amb el fanàtic del futbol, ens apropa a una nova dimenssió: "Los *hooligans* suelen definirse como practicantes de una violencia virtuosa, jamás atacan a espectadores inocentes y no utilizan armas, el miedo es una droga. Existe una línea muy fina entre ser un héroe y un cobarde, es mejor que el sexo y dura más".⁴⁵⁷

Un altre referent el trobem en l'escriptor brasiler Nelson Rodrigues. A la seva obra *À sombra das chuteiras imortais* ens comenta, pel que fa a l'assistència als partits de futbol a l'estadi de Maracanà: "Nadie puede faltar al estadio de Maracanà el domingo, tampoco los fantasmas de la convocatoria. La muerte no exime a nadie de sus obligaciones con el club. Quien haya escuchado el murmullo de un estadio lleno, sabe que hay más voces que espectadores, los fantasmas acuden a la cita".⁴⁵⁸ Dels centenars o milers d'espectadors que assisteixen a un esdeveniment futbolístic en directe, probablement els segons formarien la gran majoria; són, com anteriorment he comentat, persones que s'hi impliquen i en queden afectades emocionalment. Lògicament es tracta d'un grup que pertany activament a uns colors, i acudeix a l'estadi amb una gran

---

⁴⁵⁶VILLORIO, Juan, *op.cit.*, cap. II ("Formas de pasión"), pàgs. 31-34.

⁴⁵⁷FOER, Franklin, *El mundo en un balón. Cómo entender la globalización a través del fútbol*, Editorial Random House Mondadori, Barcelona, 2004, pàg. 93.

⁴⁵⁸VILLORIO, Juan, *Op.cit.*, pàgs. 69-70.

antelació: una, dues i tres hores abans de l'inici del partit, convertint l'escenari de l'estadi en tot un teatre multicolor amb banderes, eslògans i cànctics. Aquest exemples els podem localitzar als països sud-americans o africans, on s'han arribat a donar casos d'assistència a l'estadi amb quatre i cinc hores d'antelació a l'inici del partit.

Durant la celebració de la copa Amèrica de seleccions,⁴⁵⁹ l'any 1991, les autoritats del país es varen veure obligades a obrir les portes de l'estadi set hores abans de l'inici del partit corresponent a les semifinals de la competició. En aquella ocasió s'enfrontaven la selecció amfitriona, Xile, contra la seva eterna rival, la selecció d'Argentina. També tenim constància, pels mitjans de comunicació, d'obertures d'estadis a països com Nigèria o Camerun, amb moltes hores d'antelació a l'inici del joc. Les multituds es congreguen a les portes dels estadis, cosa que sovint comporta perills greus d'avalots i corredisses. Un repàs a la història contemporània del futbol ens aporta dades de casos d'autèntiques tragèdies per aquests motius. Al futbol europeu és més freqüent reunir-se hores abans del partit en cafeteries o llocs convertits en esporàdiques seus socials dels clubs. En aquests llocs els aficionats fan "la prèvia" del partit: els comentaris, les expectatives, les il·lusions i les pors, etc. El fet d'arribar amb un temps prudencial a l'inici de la cerimònia del partit, és un tret més característic de llocs on, malgrat l'afició al futbol, no es viu amb aquest apassionament dels altres països ni tampoc es produeix la l'ansietat prèvia abans dels encontres de futbol com als altres continents vistos. Els interessos econòmics i els ingressos que genera el futbol són molt superiors; aquest fet ens pot apropar a conèixer les diferents característiques i els perfils del fanàtic europeu. A llocs com Anglaterra és impensable arribar quan ja ha començat el partit, l'espectacle dels cànctics hi és quelcom essencial pel bon aficionat, i tampoc no s'hi pot assistir sense haver pres una determinada quantitat de cerveses. Tot això són d'alguna manera rituals pertanyents a la simbologia del futbol; en canvi, als estadis llatins (cas d'Espanya o Itàlia) és un fet freqüent arribar a l'escenari del joc un cop ja ha començat el partit, i els rituals que es desenvolupen tenen lloc fora de l'estadi.

---

⁴⁵⁹La copa anomenada Amèrica de seleccions es disputa cada quatre anys en un determinat país sud-americà; hi acudeixen aquelles seleccions nacionals que han aconseguit classificar-se en un torneig previ. El campió de l'esdeveniment obté el títol de campió d'Amèrica.

Tornant novament a intentar establir les diferències dels trets que identifiquen - i a partir dels quals podem classificar- els diferents perfils de fanàtics, l'escriptor Juan Villorio retorna de nou al concepte de seguidor caracteritzat per la seva pertinença de grup. Inclou en aquests “los ardientes melancolicos” i els que anomena “cardiacos”,⁴⁶⁰ però sobretot, sigui un fanàtic amb aquest perfil o dels qui reprimeixen més les emocions, en tots hi ha una característica comuna: l'aficionat és un subjecte que es resigna segurament perquè mentre el futbol és pur dinamisme, el resultat final és estàtic i ningú el pot canviar. Com apunten Oliven i Damo, “hasta los hinchas más aficionados saben que el fútbol no altera la vida de nadie, a lo sumo de unos pocos que hacen de ello su medio de subsistencia; aun así basta una victoria del club del corazón para que la euforia deje revelar un cierto aire de superioridad”.⁴⁶¹

El futbol, sens cap mena de dubte, és una capsula de sorpreses. El resultat és un misteri que dona lloc a la incertesa i és un fet que pot perjudicar l'ànim de l'espectador, el qual ha d'estar preparat per veure allò que mai no s'imagina. La incertesa del resultat abans mencionada la podríem formular als seguidors de l'equip italià AC. Milà, recordant com aquest va perdre la final de la copa de campions d'Europa enfront de l'equip anglès del Liverpool, quan el resultat abans que s'acabés el partit era de tres gols a zero favorable a l'equip transalpí i va acabar derrotat en la tanda de penaltis. Aquest va ser un partit que als annals del futbol ha quedat qualificat com “el miracle d'Istanbul”. “Miracle” és una paraula sovint emprada en l'argot futbolístic, ja que també va ser utilitzada l'any 1954, quan en la selecció nacional d'Alemanya -sortint de la devastació produïda per la Segona Guerra Mundial- va vèncer l'equip hongarès dels “magnífics”⁴⁶², que va esdevenir així un equip de jugadors convertit en gran protagonista de la història del futbol en haver derrotat la selecció d'Anglaterra, fins aleshores invicta, i en un escenari tan mític com l'estadi de Wembley.

---

⁴⁶⁰VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 53.

⁴⁶¹OLIVEN, Rubén y DAMO, Ariel, *op.cit.*, pàg. 9.

⁴⁶² L'equip dels “magnífics” hongaresos va causar sensació durant la dècada dels anys cinquanta, amb un futbol ofensiu per part d'uns jugadors que posteriorment van esdevenir autèntics mites del futbol; entre les seves gestes més significatives figura una medalla d'or a les olimpíades de París.

Un tret que és molt característic del món del futbol i del fanatisme, és la impossibilitat que els mateixos fanàtics de clubs rivals comparteixin junts els seients uns al costat dels altres. No ens és possible imaginar un encontre jugat pel F.C. Barcelona i el Real Madrid veient a les grades asseguts al mateix lloc els “boixos nois” amb “ultres” del Real Madrid.

És molt difícil pel seguidor exercir un rol de comparsa, i més quan sovint observem els directius dels clubs, que són els màxims representants de les entitats, seure junts a la llotja i veure's incapacitats de reprimir les seves emocions, alguns d'ells amb una actuació teatral magnífica, amagant el fanàtic incondicional que porten al seu interior. D'altres en canvi no poden, i han d'exterioritzar les emocions oblidant-se del protocol i de la bona educació. Per això la UEFA, com a màxima autoritat en el futbol d'Europa, entenent aquests motius i per no ferir sensibilitats, va decidir fa uns anys que durant la celebració de les finals europees era convenient separar les dues directives i col·locar-les en espais diferents dins del mateix l'estadi. Vet aquí una decisió que fa bona l'argumentació de Juan Villorio quan ens comenta que el fanàtic no pot defensar amb arguments vàlids allò que pensa, perquè està massa capficat pensant en el que defensa.⁴⁶³ Tampoc no podem oblidar que el fanàtic pot contribuir a generar un clímax positiu per al seu equip. Qualsevol futbolista, com a jugador visitant, no estaria gaire convençut de les seves possibilitats si hagués de jugar com a visitant en un estadi anglès o argentí. Kapuscinsky, cronista i escriptor polonès, guanyador del premi Príncep D'Astúries, és més explícit a l'hora de donar-nos una definició de fanàtic: “Al fanático, también lo podemos identificar como un idiota comiendo un bocadillo con la boca abierta y con la cabeza llena de datos inútiles”.⁴⁶⁴ Una altra concepció del fanàtic ens ve explicitada de la mà de l'antropòleg i etnòleg Christian Bromberger: “Los fanáticos parecen hordas anónimas para las que el entusiasmo comunitario y la alegría de aliarse en contra de la oposición, aunque sea temporalmente, anula las diferencias individuales”.⁴⁶⁵ Cal destacar el fet que Bromberger remarca al seu escrit la temporalitat del fanàtic, el contextualitza dins de l'esdeveniment esportiu i no pas al llarg de la seva trajectòria personal. D'aquesta manera, un fanàtic podria ser qualsevol persona (fins i tot d'àmbits

---

⁴⁶³ VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 135.

⁴⁶⁴ Ídem, pàg. 13.

⁴⁶⁵ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 256.

socials i culturals benestants) a qui l'anonimat que es viu dins dels diferents grups li atorga la possibilitat de comptar amb una via d'escapament, una mena de canalització on poder, des d'una perspectiva més lúdica, esplaiar-se i alliberar-se dels problemes i dificultats de la seva vida normal.

Kimball Young, citat per Vicente Verdú, pretenia establir una sèrie de conceptes diferenciadors entre els públics que assisteixen als estadis. Young ens comenta que en un primer grup hi ha “los que demandan y buscan información queriendo entretenerse , y en un segundo plano de los que dice pueden convertirse”.⁴⁶⁶ El fanàtic, que diposita la seva passió en un equip concret, és un convertit, participa d'allò característic del seu equip, mitifica els seus herois, i la seva passió futbolística s'imposa a d'altres interessos particulars. Aquest tipus de seguidor no necessàriament pertany a les grans entitats futbolístiques; pot ser un seguidor de qualsevol equip. Quan parlem de fanatisme no ens circumscriuim només en un àmbit professional; podem trobar, dins de les categories més humils del futbol, actes protagonitzats pels seus seguidors semblants als que els fanàtics de grans clubs protagonitzen. No causen l'impacte mediàtic dels primers, però no deixa de ser un fet que preocupa i en el qual caldria intervenir. Algunes entitats esportives han pres mesures i obliguen tots els agents que intervenen en la pràctica d'aquest esport al compliment d'un codi ètic en el qual s'exigeixen uns mínims de comportament.

Una altra característica del perfil del fanatisme dins l'espectacle del futbol és el fet de la neutralitat. Young, quan ens parla de públics que busquen informació, es refereix sens dubte a aquells espectadors aliens a qualsevol pertinença als grups radicals o a moviments subculturals mencionats abans. Es refereix, més aviat, a persones que acudeixen a l'estadi amb la finalitat de gaudir de l'espectacle, encara que duen signes identificadors dels seus colors i difícilment es deixen portar per la passió i encara menys per la violència, perquè com diu Serna “el fútbol despierta entre sus seguidores pasiones civiles, los jugadores o los hinchas se agitan, bracean como partes de un mar embravecido”,⁴⁶⁷ intentant convertir aquest esdeveniment del fanatisme en quelcom més intern al seguidor, que ho viu d'una manera menys dramàtica. Però no podem obviar que en alguns estadis de la primera divisió d'Espanya, davant de fets greus com

---

⁴⁶⁶ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 128.

⁴⁶⁷ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 19.

insults racistes o d'altra mena, s'ha pogut observar com bona part del mateix públic manifesta un rebuig envers aquestes actituds.

2.8.2 El fanatisme al futbol i les conseqüències dels fets violents. Suïcidi individual, suïcidi col·lectiu

Pel que fa a les definicions anteriorment citades de fanatisme i de fanàtic, hem vist la seva relació amb el món del futbol. La irrupció d'aquest fenomen va començar a principis dels anys cinquanta amb la proliferació d'actes violents als estadis, provocats pels diferents seguidors dels equips de futbol. Ignasi Ramonet escrivia: "El fútbol no es solamente un juego, constituye un hecho social total ya que analizando todos sus componentes lúdicos, sociales, económicos, políticos, culturales, se puede descifrar mejor a nuestras sociedades contemporáneas, identificar mejor los valores fundamentales, las contradicciones que conforman nuestro mundo y comprenderlo mejor".⁴⁶⁸ Al principi la violència fanàtica es podia circumscriure als països de l'Amèrica del Sud, on el futbol es vivia sempre amb molta més passió i acalorament que en d'altres indrets, un fet que posteriorment es va estendre a tot el món futbolístic conegut. Durant les últimes dècades, amb el desenvolupament del futbol al continent africà, els actes violents s'han incrementat en molts països d'aquest continent. Sense anar més lluny, el passat 4 de juny de l'any 2010, davant de les portes del campionat mundial que s'havia de celebrar a Sud-Àfrica, les autoritats es van veure obligades a suspendre diversos partits amistosos entre seleccions (equips que estaven ultimant la seva preparació per a aquest important esdeveniment esportiu) a causa dels allaus humans que es produïen per la demanda d'entrades disponibles per assistir a aquests encontres de caire amistós.

Els incidents provocats pels fanàtics de diversos equips argentins, dels quals destaquen les aficions sovint enfrontades de "Boca juniors" i "River plate", ambdós de la ciutat de Buenos Aires, o d'equips brasilers centrats en els equips de Palmeiras i Botafogo, són representatius, són una petita mostra d'aquestes tendències que van donar lloc a l'aparició dels primers grups de fanàtics radicals. Abanderats violents com les anomenades "barras bravas" a Argentina o els *hooligans* anglesos, arribaran a ser els màxims exponents d'aquests moviments socials, però no va ser fins a la dècada dels

---

⁴⁶⁸ RAMONET, Ignasi, *op.cit.*, pàg. 17.

anys vuitanta que es va considerar el fenomen del fanatisme futbolístic com un fet sociològic i que preocupava les autoritats dels diferents països. Es van començar a crear organismes per pal·liar les conseqüències dels seguidors fanàtics, tant dels qui pertanyien al mateix club com els seguidors d'altres, i estrangers que acudien a l'estadi en partits internacionals.

L'estadi del FC Barcelona va quedar pràcticament destrossat durant una final europea, als anys setanta del segle XX, pels seguidors de l'equip escocès del Glasgow Rangers; és un dels molts exemples de fets que van succeir durant aquests anys d'exaltació dels grups fanàtics i violents. La mateixa Scotland Yard es va veure obligada a crear una divisió de policia especialitzada en la lluita contra aquests fenomen. Una de les primeres tasques va ser identificar aquells membres que havien comès algun acte violent, i també es van veure obligats a acompanyar els fanàtics anglesos en els desplaçaments dels seus equips en encontres internacionals. Es van establir grups de recerca i de treball cooperatiu entre diferents policies. La mateixa Interpol va formar entre les seves files agents especialitzats en aquests afers. És cada vegada més freqüent que els cossos de seguretat dels diferents països dediquin més recursos per a solucionar aquest problema, un assumpte difícil atès que dins del fanatisme hi ha aspectes de tipus afectiu. Com comentava Carmen García Monerrís en el marc de ponències organitzat pel Departament d'Història Contemporània de València: "El fútbol como espectáculo y como deporte transcurre puertas adentro de los estadios pero sus efectos trascienden estos recintos en una especie de derramamiento que anega la propia ciudad y en un más que aparente desbordamiento de sentimientos que llega a sepultar cualquier racionalidad".⁴⁶⁹ Les entitats jurídiques esportives es van veure obligades a crear organismes legítims per tal de lluitar contra aquesta amenaça social i generar una resposta legitimada als actes que produïen. Així van néixer els comitès anomenats antiviolència, que tenen una jurisdicció només esportiva, i concreta en cada país on es practica el futbol. Hi ha organismes supranacionals engendrats pels grans organismes del futbol, sigui d'Europa -UEFA- o mundial -FIFA-, que també han creat els organismes sancionadors d'aquests afers.

---

⁴⁶⁹ GARCÍA Monerrís, Carmen, *Fuera del campo*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 86.

El fanatisme té de vegades conseqüències luctuoses i ha dut a la mort algun futbolista. Pablo Escobar, defensa central de la selecció colombiana, va ser assassinat en un suburbi de Bogotà per uns sicaris, després de la fase final del campionat del món disputat als EUA l'any 1994. El van culpabilitzar de la pèrdua d'un partit, ja que una errada seva va provocar l'eliminació de la selecció colombiana. Un fet més tràgic encara i que arriba als límits del fanatisme suposa l'abocament al suïcidi. Seguidors brasilers, després de perdre la final del campionat del món de 1950 a l'estadi Maracanà enfront de la selecció d'Uruguai, esdeveniment conegut com el "maracanazo",⁴⁷⁰ van decidir treure's la vida.

La violència freqüentment s'uneix a organitzacions il·legals. Un exemple n'és el cas de pertinença a organitzacions terroristes, com va ser la dels fanàtics Serbis de l'Estrella Roja de Belgrad i també d'organitzacions mafioses com és el cas que es produeix a Itàlia amb la màfia. La mort de l'agent de policia Filippo Racitti, el dia de Santa Àgata (patrona de Sicília), durant els incidents produïts arran de l'encontre de futbol que va enfrontar els eterns rivals de l'illa -el Catania i el Palermo- l'any 2007, va obligar a aturar la competició. La víctima va morir a causa de l'anomenada "bomba carta": una mena de bomba de mà casolana, consistent en un petard de grans dimensions rodejat de pólvora i embolicat en un paper dur mullat de benzina. Un d'aquests artefactes va ser llançat per la finestra del cotxe de policia on es trobava l'agent esmentat, el qual va morir a l'acte. En les declaracions posteriors a l'incident per part d'un company de la víctima, aquest comentava que estaven sent objecte d'una emboscada per part dels seguidors del Catània. Arran d'aquests greus incidents van desencadenar-se tot un seguit de declaracions i mesures: es va suspendre una jornada de la lliga italiana (el Calcio) i hi va haver declaracions de l'aleshores primer ministre italià, Romano Prodi, anunciant mesures dràstiques. Fins i tot Luca Pancalli, comissari de la Federació italiana de futbol, va proposar que fins que no hi haguessin garanties no es podia reprendre el campionat.

---

⁴⁷⁰ "Maracanazo": la selecció d'Uruguai guanya la final de campionat de món a l'estadi Maracanà davant l'amfitriona Brasil contra tot pronòstic, provocant entre els seguidors brasilers una decepció terrible. Vegeu MALDONADO, Julio, *De la naranja mecánica a la mano de Dios*, Editorial Planeta, 3a edició, Barcelona, 2002, pàg. 48.

Quant al suïcidi com a expressió del fanatisme individual, cal fer referència a l'estudi publicat l'any 1983 per Janet Lever,⁴⁷¹ en què ens explicava com no sols era un tret de la personalitat del fanàtic brasiler el que prenia la decisió de treure's la vida, sinó que tenim al llarg de la història del futbol una sèrie de dades que ens confirmen que ha estat un fet característic d'altres indrets. Així, durant la fase final del campionat mundial celebrat l'any 1966, a Anglaterra, queda constatat als annals de la història del futbol la mort d'un seguidor alemany, un fet ocorregut després del partit corresponent a la final del campionat en perdre la seva selecció, Alemanya. Però probablement el cas més significatiu i que va esdevenir notícia de primera plana en diaris i altres mitjans de comunicació d'arreu del món, quedant gravat als anals de la història del suïcidi del fanàtic del futbol, va ser el cas de la jove salvadorenca Amelia Bolaños.

Durant el partit, que va enfrontar les seleccions d'Hondures i el Salvador, corresponent a la fase de classificació del campionat del món de futbol, un gol honduren marcat a l'últim minut del partit i que suposava l'eliminació de la selecció d'el Salvador, va provocar, que la jove de divuit anys agafés la pistola del seu pare i es disparés un tret al cap. Al funeral de la jove hi va acudir el mateix president de país i tots els components de la selecció, un fet que va provocar que les relacions entre ambdós països quedessin greument afectades. Arran d'aquests fets el periodista d'origen polonès Ryzard Kapuscinsky va escriure una novel·la que, sota el títol de *La guerra del futbol*, feia un relat amb exactitud i molt detallat dels fets anteriors i posteriors a l'esmentat encontre de futbol. La problemàtica es remuntava a feia uns anys, quan els camperols salvadorenys, fugint de la dictadura que governava el seu país, van decidir exiliar-se a la veïna Hondures, on treballaven en tasques agrícoles. Les autoritats hondurenques van decidir al cap d'un temps la seva expulsió del país, per creure que ocupaven els llocs de feina dels ciutadans hondurenys, fet que va generar un conflicte polític greu, ja que molts dels exiliats, en tornar al seu país, van ser víctimes de la repressió política i van estar sotmesos a tortures. D'altres, senzillament, van desaparèixer.

---

⁴⁷¹ LEVER, Janet, *Soccer maddles. Brazil passions for the word's. The most popular sport*, Editorial Waveland press. Inc, 1995, pàg 52.

El dia 3 de juliol de l'any 2010, la selecció d'Holanda va eliminar la selecció de futbol del Brasil. El dia següent es podia llegir al diari *Marca* la següent notícia: “Joven brasileño de diecinueve años se suicida lanzándose a la vía del tren”.⁴⁷² Els fets van ocórrer a la ciutat de Salvador de Bahía. Aquest sol ser lamentablement un fenomen habitual als països on es viu el futbol amb molt apassionament, països sovint pobres o en vies de desenvolupament on les manifestacions esportives solen tenir un efecte d'exaltació del nacionalisme i exerceixen d'antídot als greus problemes econòmics que afecten els seus ciutadans.

Amb relació al suïcidi col·lectiu com a expressió del fanatisme, exceptuant les dades que ens han arribat de les funestes conseqüències del Maracanazo (on es constata el fet que diversos grups de persones, víctimes del disgust, l'ofuscació i la frustració pel fet de perdre aquella final, els va dur a prendre d'una manera conjunta la decisió d'immolar-se), fent un repàs a la història del futbol no apareixen més dades de suïcidis en grup, però és necessari fer menció d'un tret que podríem considerar digne d'un estudi antropològic. Janet Lever⁴⁷³ ens parla de la manifesta tendència al suïcidi que experimenten els ciutadans de Bangladesh, els quals hi mostren una horrible propensió, segons ens cita l'autora amb paraules textuais. Així, durant el campionat mundial de futbol celebrat als Estats Units l'any 1994, la sanció imposada al jugador i icona mundial Diego Maradona per consum d'efedrina, va provocar un centenar de suïcidis a la capital, Dacca.

2.8.3 Les conseqüències de la violència al futbol. Un recorregut històric

El fanatisme ha tenyit de negre les grades dels estadis; no són fets aïllats en el temps ni localitzats geogràficament en indrets concrets, lamentablement les conseqüències s'han estès arreu del món. La tragèdia de Heysel⁴⁷⁴ va ser l'esdeveniment més conegut fins aquells moments, per les repercussions mediàtiques i les conseqüències que se'n van

---

⁴⁷² A diari MARCA, (3 de juliol de 2010).

⁴⁷³ LEVER, Janet, *op.cit.*, pàgs. 48-70.

⁴⁷⁴ L'estadi belga de Heysel va ser escenari abans de la final de la copa d'Europa de l'any 1985, partit que enfrontava l'equip italià de la Juventus de Torí contra l'equip anglès del Liverpool. Els seguidors fanàtics anglesos van provocar aldarulls dins de l'estadi que van acabar amb la mort de seguidors italians, pràcticament esclafats contra les tanques de l'estadi. Vegeu TEJERO, J., *El gran circo del fútbol*, T&B editores, 2009, pàg. 113.

derivar. Va ser una tragèdia televisada en directe: el vandalisme dels seguidors anglesos de l'equip de Liverpool durant els moments previs a l'inici de la final de la copa d'Europa de clubs que els va enfrontar a l'equip italià de la Juventus de Torí (a l'estadi belga de Heysel) va causar la mort a mig centenar de persones (aixafades contra les tanques de seguretat), totes elles seguidores de l'equip italià. Les mesures i les sancions que van comportar aquests fets als clubs anglesos varen ser exemplars: se'ls va prohibir de participar en qualsevol competició internacional, tant de seleccions com de clubs a Europa, i a la resta del món durant dos anys. Una altra va ser l'obligatorietat de col·locar seients a tots els estadis, així com altres mesures de control tals com els enregistraments a les entrades dels recintes. Un recorregut històric pels fets més rellevants del vandalisme als estadis de futbol ens aporta dades preocupants; a continuació en faré un breu resum.

El mes de maig de l'any 1964, l'estadi Nacional de Lima (Perú) va ser escenari d'un dels fets més tràgics de la història del futbol. Durant la celebració del partit classificatori dels Jocs Olímpics de Tòquio s'enfrontaven les seleccions de Perú, l'amfitriona i la selecció d'Argentina. La policia es va veure obligada a llançar gasos lacrimògens contra la grada enfurismada per l'anul·lació d'un gol a l'equip local, fet que, afegit a les baralles que es produïen entre ambdues aficions, va acabar amb la xifra esgarrifosa de 318 morts i 500 ferits.

El setembre de 1967 Turquia va ser escenari d'un altre episodi sagnant, provocat pel fanatisme. Durant la celebració del partit que enfrontava els equips d'Alkaggesis Sport contra Sivas esport, l'expulsió d'un jugador local va provocar que els aficionats llancessin tota mena d'objectes a l'àrbitre del encontre, fins que, presa del pànic, va canviar la decisió. La resposta dels seguidors del Sivas Esport no es va fer esperar. Les baralles entre ambdues aficions van causar 44 morts i un greu conflicte entre les dues províncies representatives dels clubs. Les fronteres de les dues províncies varen estar sotmeses a vigilància i tancades per l'exèrcit turc per tal d'evitar enfrontaments civils entre ciutadans d'ambdues províncies.

El 23 de juny de l'any 1968, durant un clàssic del futbol argentí, s'enfrontaven els dos equips més representatius del país: Boca Juniors i River Plate; es va saldar amb un balanç de 71 morts. Els fanàtics de Boca Juniors van generar avalots envers els seguidors del River Plate, que es van trobar atrapats en una sortida de l'estadi. Altres exemples es van produir a l'estadi futbol de la ciutat d'El Caire (Egipte), que van

provocar, el mes de febrer de l'any 1974, la xifra de 48 morts. El 2 de gener de l'any 1971 el pànic provocat pels seguidors del Cèltic de Glasgow va provocar uns aldarulls a l'estadi d'Ibrox Park amb el resultat de 66 persones mortes i prop de 200 ferits, i el 16 d'octubre de l'any 1996, a l'estadi Mateo Flores de la capital de Guatemala, 85 persones hi van perdre la vida i 150 varen resultar-hi ferides, la majoria aixafats pels aldarulls provocats per ambdues aficions. El llistat d'incidents seria interminable, i curiosament succeeixen en qualsevol continent; per tant, podríem parlar d'un fenomen global, malgrat que actualment es continuen produint fets que inciten a la violència. Sense anar més lluny, el València CF, davant del seu enfrontament al campionat nacional de lliga de la temporada 2010-2011 contra el FC Barcelona, va publicitar un spot televisiu en què es visualitzaven jugades d'extrema duresa, imitant els fets que van succeir a la batalla de les Termòpiles. La comissió antiviolència va actuar retirant aquest spot publicitari dels mitjans de comunicació, cosa que no va fer en l'enfrontament de la Copa del Rei el mes de gener de l'any 2011, quan el Sevilla FC emet per televisió unes imatges en què els jugadors del club són com soldats i gladiadors en plena lluita; i tot això, per motivar la seva afició envers el partit que els enfrontava al Real Madrid CF.

2.8.4 El fanatisme i la religió cristiana

Les aliances fetes entre Déu i Abraham, posteriorment heretades pel seu fill Isaac i més tard pel fill d'aquest últim, Jacob, a qui se li va canviar el nom pel d'Israel; les successives invasions i exilis patits per aquest poble; tot plegat va donar lloc a tota una diversificació social i a la promesa messiànica. El paper davant del domini de l'Imperi Romà encara va dividir i enfrontar més aquesta societat, de la qual sorgiren grups culturals i socials ben diferents. El nomenament del funcionari Nehemies com a governador de Judea per part del rei babiloni Artaxerxes, va generar dins del poble jueu una gran escissió. Nehemies va reprendre greument els jueus amb amenaces terrorífiques⁴⁷⁵ pel fet de veure com homes jueus es casaven amb dones d'altres ètnies (moabites i amonites).

---

⁴⁷⁵“Aquests que feu això sereu reprimits i fins i tot us estiraré els cabells”.

El saqueig del temple i dels seus tresors per part d'Antioc ⁴⁷⁶ i la posterior prohibició de les lleis jueves l'any 169 aC (i més tard l'any 167 aC en situar un altar dedicat a Zeus al bell mig del temple de Jerusalem) van donar lloc a respostes violentes de caire social envers l'autoritarisme i, de retruc, l'aparició dels primers grups socials dintre de la comunitat jueva. La primera resposta va venir de la mà de Judes Macabeu ⁴⁷⁷ amb l'anomenada insurrecció dels Macabeus: des del desert van lluitar en una guerra de guerrilles contra l'autoritat dominant. Aguirre ⁴⁷⁸ va definir la convulsa societat de Jesús com una societat teocràtica en la qual la religió representava el centre de la vida i regulava tots els esdeveniments tant socials com econòmics i polítics de la vida de les persones. També s'atorgaven a les manifestacions de culte una importància cabdal, convertint-se aquestes en quelcom sagrat per ells .

Dels anomenats *hasidim* ("valientes y entusiastas, también tuvieron sus enfrentamientos"), ⁴⁷⁹ van sorgir el grup dels anomenats fariseus, els essenis i els saduceus. Anys més tard, el fill i successor d'Antíoc, Alexandre, ⁴⁸⁰ va permetre el culte als jueus, però en nomenar governador Jonathan, el grup esseni, contrari a aquests llinatge, va decidir exiliar-se al desert. L'escissió social va tenir lloc anys abans del naixement de Jesús, i també va tornar a ser significativa durant la vida pública i durant la societat postmortem de Jesús.

---

⁴⁷⁶Antíoc IV Epifanes, hel·lenista causant de l'aixecament dels Macabeus. Al *Diccionario biblico manual*, pàg. 27.

⁴⁷⁷Judes Macabeu, cap de la rebel·lió contra els siris, aconseguirà la llibertat religiosa pels jueus. Pactarà amb Roma per enfortir el seu poder; al *Diccionario biblico manual* , pàg. 78.

⁴⁷⁸AGUIRRE,Rafael, *op.cit.*, pàg. 33.

⁴⁷⁹Els *hasidim* eren valents i entusiastes, grups puritans. Vegeu BENTUÉ, Antonio, *El Jesús de la historia*, Editorial Claret , Barcelona, 2009, pàg. 44.

⁴⁸⁰Alexandre Balas, fill d'Antíoc IV Epifanes. Va rebre el suport del Macabeu Jonathan a canvi de grans concessions. Vegeu el *Diccionario biblico manual*, pàg. 20.

2.8.5 Els grups socials a l'època de Jesús i els grups de fanàtics del futbol

Rafael Aguirre ens parla d'un "grupo intrajudio de renovación",⁴⁸¹ reunit a Palestina a l'entorn de Jesús, que va continuar fins als anys 70 dC. Aquesta darrera data va suposar el final cronològic caracteritzat per la guerra entre els jueus i la destrucció del temple de Jerusalem; aquests dos fets van escindir definitivament el moviment cristià de la religió jueva. Des d'un punt de vista sociològic, va haver-hi una continuïtat entre el grup palestí dels seguidors de Jesús, abans i després de la seva mort i dels successos pasquals.

Es tracta d'un moviment que cal entendre'l com un grup carismàtic, que sorgeix al marge de les institucions establertes i freqüentment en contraposició a aquestes. Dintre de qualsevol moviment es produeixen diversos processos socials, s'hi poden donar fets revolucionaris que donen lloc a la formació de sectes o processos d'índole nacionalista; aquests moviments solen tenir com a tals una durada curta, ja que o bé s'institucionalitzen o desapareixen. El moviment de Jesús va experimentar un procés d'institucionalització fins a arribar a convertir-se en l'Església cristiana. Els sociòlegs també ens parlen de l'existència d'uns moviments anomenats mil·lenaristes, profètics o messiànics, caracteritzats tots ells per aparèixer en situacions de crisi i que expressen el malestar de determinats grups socials, habitualment els marginats pel poder institucionalitzat; una marginació que pot ser de tipus econòmic o bé per opressió política.

El context social i econòmic d'aleshores no era gaire esperançador, ja que una profunda crisi envaïa la societat palestina del segle primer; una crisi que econòmicament afectava la majoria de la població, i institucionalment es notava aquesta afectació perquè el poder dominant romà no va trobar la fórmula que atorgués estabilitat a aquest poble. Tot això, afegit a una qüestionada penetració de la cultura hel·lenística que posava en perill els trets fonamentals de la identitat jueva. La impopularitat de les classes altes i poderoses, de les quals formaven part els grups sacerdotals, era un tret que, afegit als anteriorment citats, va engendrar l'aparició d'un seguit de moviments de protesta dirigits sobretot contra l'ordre establert, amb l'esperança d'un canvi radical.

---

⁴⁸¹ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 41.

Es cercava una recuperació i una revitalització del passat. Els profetes d'aquell temps entenien la salvació com una recuperació dels signes expressats a l'Èxode; d'aquí que sovint s'emportessin els seus seguidors a llocs tan emblemàtics com el desert o les voreres del riu Jordà. Aquests moviments també anhelaven un canvi jeràrquic mitjançant una intervenció de tipus social: "Ja sabeu que els qui figuren com a governants de les nacions les dominen com si fossin amos i que els grans personatges les mantenen sota el seu poder. Però entre vosaltres no ha de ser pas així : qui vulgui ser important enmig vostre, que es faci el vostre servidor".⁴⁸² També es va exercir una crítica a la situació econòmica, com va quedar reflectit a l'evangeli de Lluc : "Feliços els pobres perquè vostre és el regne de Déu".⁴⁸³

El moviment de Jesús va ser un moviment mil·lenarista en què Jesús actuava anunciant el regne de Déu, una expressió simbòlica que pretenia una transformació radical de la realitat. El moviment mantenia una actitud crítica enfront de la validesa i la interpretació de la llei, amb la qual cosa es qüestionava l'autoritat doctrinal dels doctors jueus ("El dissabte ha estat fet per a l'home i no l'home per al dissabte"),⁴⁸⁴ i sobretot es mantenia una actitud d'enfrontament i de polèmica amb les autoritats sacerdotals i amb els màxims responsables del temple. Recordem l'escena d'un Jesús enfurismat alterant les parades que els mercaders havien instal·lat al temple, un fet reflectit i explicat a l'evangeli de Mateu: "Esteu fent de la meva casa d'oració una cova de bandits".⁴⁸⁵

S'esdevenien, arran d'aquestes controvèrsies, disgregacions al si de la cúpula sacerdotal; d'aquesta manera, els essenis ciutadans d'origen sacerdotal van trencar amb el sacerdoci oficial per considerar-lo corrupte, i es van retirar al desert. Altres grups socials com els zelotes, la primera cosa que van fer després de la seva sublevació va ser triar un nou cap dels sacerdots que no estigués corrupte i que fos de família legítima. Per tant el moviment de Jesús, el primer que va fer va ser qüestionar l'autoritat doctrinal i també la sacerdotal, cosa que suposava posar en dubte la columna vertebral del sistema social jueu del segle I.

---

⁴⁸² Evangeli de Marc 10, 42-44.

⁴⁸³ Evangeli de Lluc 6, 20-26.

⁴⁸⁴ Evangeli de Marc 2, 27.

⁴⁸⁵ Evangeli de Mateu 21, 12.

Un últim requisit que necessitaven els moviments mil·lenaristes era la necessitat de l'existència d'un profeta, d'algú carismàtic que s'erigís en el centre de l'atenció, i dotat de capacitat per interpretar les necessitats dels sectors marginals i els pogués donar esperances d'una nova perspectiva social i de l'aparició d'un estat qualitativament diferent. Sense l'existència d'aquesta figura profètica i carismàtica, no podia sorgir el moviment, perquè havia de desenvolupar una funció simbòlica que havia de tenir continuïtat després de la seva mort. Jesús, després d'haver mort, no solament va perviure de manera simbòlica, sinó que va augmentar la seva força social com a catalitzadora d'un moviment.

L'autoritat profètica no era hereditària ni, m'atreviria a dir, racional; no estava tampoc circumscrita a preceptes legals com ho eren les normes socials. Senzillament estava basada en les qualitats personals, que eren reconegudes i trobaven un ampli ressò en grups de persones.⁴⁸⁶ Jesús emprava constantment la frase "De veritat us ho dic", amb la qual no buscava cap legitimació ni amb la qual tampoc no es considerava en un pla superior al que sovint tenien les autoritats legals. Així doncs, el moviment va ser entès pels grups marginals de la societat jueva com una manera d'aconseguir una nova identitat personal, cosa que els ofería la possibilitat de convertir-se en homes nous davant de la situació hostil de la seva existència. Era doncs, un oferiment de conversió amb el qual els vincles interns de pertinença de grup van quedar molt reforçats. La insistència en la unitat de la comunitat, reflectida a l'Antic Testament, abans de ser entesa com una autodefensa d'una institució va esdevenir una afirmació d'una identitat fràgil i entusiasta d'un moviment que va néixer enfrontat a una societat que els marginava i perseguia. A mesura que aquest moviment es va institucionalitzar, va anar assumint una nova ètica i ja no es veia com un moviment enfrontat a l'ordre establert, ja que la institució nova estava cada vegada més legitimada. Cal fer menció dels orígens de les persones que formaven aquestes primeres comunitats cristianes. Ens trobem que aquestes es nodrien dels següents grups: el grup de les dones, que en l'antiga tradició havien esdevingut influents; els lliberts, que destacaven per la seva habilitat en el comerç però no eren ciutadans lliures ja que seguien obligats al seu antic propietari, que s'havia convertit en el seu patró. Habitualment tenien recursos econòmics i capacitats; un grup d'ells gaudia de més mobilitat social dins de l'estructura social de l'imperi, i

---

⁴⁸⁶ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 45.

molts d'ells estaven integrats dins del cercle d'influència paulina (s'anomenaven "família caesaris").⁴⁸⁷ Un tercer grup estava format pels anomenats "temorosos de Déu": eren pagans simpatitzants i propers al judaisme, però que no s'havien convertit formalment. Eren gent ben situada econòmicament, i amb capacitat d'iniciativa. El cristianisme els era més accessible atès que no els obligava a mantenir rituals com la circumcisió, i tampoc els exigia sacrificis amb el compliment de les lleis de puresa alimentària.

Els artesans lliures són el grup que es fa més present en les cartes de Pau; també eren un grup de persones amb una bona posició econòmica, però gaudien de poc prestigi. Cal recordar que la societat grecoromana tenia una mentalitat molt elitista que valorava per sobre de tot les activitats intel·lectuals, i consideraven el treball manual i els negocis com ocupacions poc dignes; d'ací l'explicació de l'important presència d'esclaus i lliberts en llocs rellevants de l'administració.

Un últim grup dels qui formaven les primeres comunitats cristianes, eren els jueus hel·lenistes de bona posició, fins i tot alguns caps de la sinagoga.

Un fet comú en tots aquests grups socials que varen formar les primeres comunitats de cristians venia representat pels següents trets:

Els membres en general gaudien d'una bona posició econòmica.

Eren grups en situació de crisi perquè no estaven identificats amb l'estat.

Tenien una consciència crítica envers la seva societat, però no adoptaven postures marginals.

Hi havia un abisme entre la situació social real en què estaven immersos i les expectatives socials a les quals aspiraven.

Per tant, cal significar que van esdevenir un moviment de renovació, ja que les bases socials estaven formades per sectors desajustats amb el sistema, i amb capacitat crítica; a més, els seus interessos no coincidien amb els de les classes socials dominants.

---

⁴⁸⁷ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 164.

2.8.6 La societat de Jesús, un moviment popular profètic

El tret més característic de la societat contemporània de Jesús era el fet de ser una societat teocràtica; la religió n'era la ideologia dominant. Trobem, als inicis d'aquesta societat, dos grups religiosos principals reconeguts i diferenciats.

D'una banda, el grup dels saduceus. Eren els representants dels interessos de l'anomenada aristocràcia sacerdotal i laica, amb una fe centrada en la pervivència dels sistema del temple. Eren, en general, tancats a les esperances de renovació futures, amb una acceptació exclusiva i inflexible de la llei escrita, per tant molt conservadors en ideologia.

El segon grup en aquests inicis del moviment de Jesús estava format pels fariseus; aquests representaven els interessos dels sectors urbans elevats i de les capes socials mitjanes. Era un grup obert a les esperances de transformació futures, creien en la resurrecció i esperaven el messies. Van fer un intent per tal de flexibilitzar la llei amb vista a acomodar-la a les noves tendències socials; en molts àmbits se'ls va considerar un moviment de renovació. Aquesta diferenciació entre els dos grups més importants va esdevenir una constant durant el primer segle i fins als anys setanta, i no només expressaven en les seves ideologies unes diferències religioses sinó que influïen en l'àmbit socioeconòmic i cultural. El fariseisme va experimentar una gran influència en detriment dels saduceus, que en aquell moment controlaven el poder; després de l'any 70 dC es van convertir en els representats de la doctrina oficial. En aquest primer segle, a part dels dos grans moviments socials abans esmenats, cal destacar altres fenòmens religiosos semblants al moviment de Jesús; solien ser moviments populars basats en tradicions bíbliques, i es poden classificar en moviments populars messiànics i moviments populars profètics.

Els moviments populars messiànics tenien una clara intenció política i mantenien una gran activitat de caire bèl·lic. Els seus líders es declaraven sovint reis d'un determinat territori o bé ho desitjaven. Exemples d'aquests moviments serien el moviment de Judes o el del rabí Aquiba (132 dC). L'aparició d'aquests moviments van provocar una reacció repressora per part de l'exèrcit de Roma, que els va sotmetre ràpidament. Altres grups estaven inclosos dins dels anomenats moviments populars profètics.

La seva aparició va respondre a una situació de crisi generalitzada en la qual estava immersa la societat contemporània de Jesús. Eren moviments d'expressió de les classes marginals, i els proporcionava un marc dins del que podien exposar les seves esperances de salvació entesa com una transformació radical i imminent del món per obra d'una intervenció divina. No mantenien una activitat política i militar, ja que només volien una reforma religiosa, i tenien com a líder un profeta o algun personatge carismàtic. La salvació l'entenien com la renovació d'un passat ideal; tal com he comentat a la introducció, la font romanica en el llibre de l'Èxode.

Malgrat aquest interès en el fet religiós les autoritats els consideraven perillosos, fins al punt que eliminaren els seus líders carismàtics per tal que desaparegués el moviment. Així, l'assassinat d'un samarità l'any 33 per Pilat farà que aquest mateix hagi d'anar a Roma a donar explicacions. Els samaritans van recórrer davant del llegat romà Vitaelio; en la seva defensa, van argumentar que mai havien pretès rebel·lar-se contra l'autoritat romana.⁴⁸⁸ Ens consten també els fets d'un home anomenat Teudas,⁴⁸⁹ que va persuadir una massa important de gent per anar cap el riu Jordà; aquí els romans van causar morts i ferits. L'evangeli de Mateu ja havia fet una advertència: “Si algú us diu “mireu el messies, està allà”, no el cregueu”.⁴⁹⁰ Un egipci va arrossegar cap a la Muntanya de les Oliveres un altre grup de gent afirmant que des d'allà veurien caure els murs de la ciutat. Flavi Josep, en les seves cròniques, parla de 400 morts i 200 presoners.⁴⁹¹ Els romans no veien gran diferència entre el moviment cristià i aquests sorgiments messiànics. Quan van detenir Pau, el tribú li va preguntar: “No ets tu l'egipci que aquests últims dies ha amotinat i portat al desert quatre-cents terroristes?”⁴⁹²

---

⁴⁸⁸ AGUIRRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 36.

⁴⁸⁹ Va ser un deixeble de l'apòstol Pau; vegeu JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 79.

⁴⁹⁰ Evangeli de Mateu 16, 13-20.

⁴⁹¹ AJ XX, 169-170, citat a AGUIRRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 34.

⁴⁹² Fets dels Apòstols 21,38.

Probablement el moviment de Jesús va trobar una analogia amb el moviment de Joan el Baptista, del qual s'havia arribat a dir que provenia del dimoni perquè aquest profeta ni menjava ni bevia: “Joan duia un vestit de pèl de camell i portava una pell a la cintura; el seu aliment eren llagostes i mel boscana”.⁴⁹³ També era pel temor que tenien les autoritats del Baptista, ja que gaudia de gran autoritat i era un personatge molt carismàtic, fet que els féu sospitar que podia induir a la rebel·lió, de manera que el van treure del mig i el van assassinar.

L'últim moviment profètic que cal esmentar és el que van dur a terme els essenis de Qumram, una comunitat fundada el segle II aC en uns temps molt turbulents políticament i socialment, ja que els sectors socials marginats (sobretot el baix clergat) vivien humiliats i explotats per l'aristocràcia sacerdotal urbana, que havia acceptat de bon grat la influència hel·lènica. Els essenis van mantenir una actitud crítica envers el temple i el sistema cultural considerat per ells com a corromput. Van oposar-se a la llei de la Torà, que van substituir per una particular interpretació en què s'aplicaven els textos bíblics al present de la seva pròpia comunitat, que estava dirigida per una figura carismàtica que anomenaven el “mestre de justícia” i que era investit d'autoritat. Els essenis, ho veurem més endavant, proclamaven un missatge de canvi, tot esperant un nou ordre social. El fet de retirar-se al desert obeïa a una interpretació de la salvació escrita al Llibre de l'Èxode, una mena de rehabilitació del passat del poble.

Crec necessari el poder establir una classificació en relació amb el seu objectiu; és a dir, a qui dirigien l'acció aquests moviments religiosos que van sorgir a la societat palestina en l'època de Jesús. També caldrà establir unes diferències per tal d'esbrinar quin pensament caracteritzava els grups socials de la societat jueva i, sobretot (perquè va ser objecte de molts enfrontaments entre ells), la forma de relació que tenien amb el poder de Roma. Hi va haver grups socials que van estar d'acord amb aquesta dominació i altres grups que s'hi oposaren, que entenien la presència romana com una violació de les llibertats i una submissió a un estat enemic. Per últim, caldrà fer menció dels diversos grups socials que convivia sota el mateix sostre, de quina manera van afrontar aquesta realitat i la concepció messiànica que se'n derivava.

---

⁴⁹³ Evangeli de Mateu 11, 18.

Dins del context del futbol, cal analitzar les subcultures urbanes que són presents al món d'aquest esport. Tots els grups tenen com a objectiu comú la defensa d'una ideologia i l'establiment d'uns trets d'identificació propis que els diferenciïn d'altres grups; tenen entre ells una concepció i una visió diferent de la vida i de les relacions que han d'establir amb els àmbits polítics i econòmics. Utilitzen l'atracció que produeix el futbol entre la població per donar a conèixer les seves idees i per difondre un model de vida i un pensament radicalitzat. Amb l'excusa de l'estimació envers un equip de futbol amaguen tot un conjunt d'ideals considerats, la gran majoria d'ells, com a ofensius; si més no, contraris a l'ordre establert, utilitzant freqüentment la violència per enfrontar-se a l'autoritat representada per les forces d'ordre públic. Les discrepàncies ideològiques que hi ha entre els diversos grups fan que l'agressivitat s'estengui a lluites aferrissades entre ells. Cal entendre i definir l'existència d'aquests grups socials en relació amb la seva praxi i amb els mitjans que utilitzen per posar en pràctica els seus ideals.

Com a símil comparatiu amb el fet religiós, és necessari estudiar els modes que els grups que conformaven la societat religiosa del primer any tenien d'actuar envers la situació político-religiosa. La rebel·lió com la protagonitzada pels Macabeus i la reacció violenta van ser característics d'un cert grup de moviments; d'altres van optar per pactar amb el poder establert i treure'n el màxim profit. En el cas del futbol, cal fer referència a les formes d'actuació i de manifestació, delimitar els espais físics on aquests grups radicals desenvolupen les seves activitats, i els trets característics que els atorguen l'estatus de grup, cultura o subcultura urbana. Cal fer menció d'aquells esdeveniments que els fan diferents entre ells i envers els altres, des de la vestimenta emprada, els llocs particulars d'actuació, els cants, l'aspecte físic, i el més preocupant: la seva manera de procedir davant dels qui tenen un pensament diferent o davant de qualsevol normativa.

El cristianisme primitiu es va desenvolupar sota el paradigma de l'Estat concretat en les polis, i amb un model semblant al de la casa (*l'oikos*); malgrat ser una religió amb una gran pretensió d'autonomia va estar molt vinculada a la llar. Les comunitats religioses van ser les cèl·lules embrionàries en què va desenvolupar-se el cristianisme primerenc; per tant, cal entendre'l com un fet cultural. A partir de la implementació del cristianisme com a religió oficial de l'imperi, es van començar a crear institucions al marge de la casa i de l'Estat, en què els seus membres hi pertanyien per pròpia voluntat, no pas per naixement o herències. D'aquesta manera, van sorgir associacions professionals i associacions de culte. En el judaisme es va donar un procés d'independització molt

acusat, era una societat religiosa sota un domini no jueu. Les sinagogues van ser associacions de culte; d'aquestes, les més antigues eren cases privades. Els diferents partits religiosos s'agrupaven de diferent manera per tal que el moviment continués sense canvis. Sens dubte el grup dels essenis va ser més propens a formar associacions; per contra, els fariseus van crear escoles on s'educava sota la ideologia proposada per ells.

A banda dels grups socials, hem de tenir en compte en l'anàlisi de la societat jueva contemporània de Jesús, una sèrie de factors que hi van influir. En primer lloc, el fet que la societat era agrària però no propietària. Els grans terratinents deixaven les seves terres en mans de petits grups de camperols perquè les conreessin, però poques vegades els terratinents apareixien per aquestes terres. Es produïa, doncs, un absentisme, molt ben reflectit en una de les paràboles de Jesús: “ Aleshores Pere li digué: “Senyor, dius aquesta paràbola per a nosaltres o bé per a tothom”?”⁴⁹⁴ El treball dels camperols va dur a una economia de mercat centrada en la diferenciació de feines, l'organització del treball i la distribució de productes entre les classes socials. Va conduir, així mateix, cap a una diferenciació econòmica, i de pas va donar lloc a l'aparició dels pobres i dels rics.

---

⁴⁹⁴ Evangeli de Lluc 12, 41.

2.8.7 Estudi comparatiu dels grups socials a l'època de Jesús i dels grups radicals del món del futbol

Saduceus: eren complidors estrictes de les normatives del culte religiós. Pertanyien a les famílies terratinents amb una bona posició econòmica, el seu caràcter els feia hermètics i tancats a possibles innovacions. Una de les característiques més significatives del grup era el fet que eren exclusivistes en la mesura que creien que no tothom podia accedir al temple. Eren els qui normalment ocupaven els càrrecs de més importància i rellevància; el més influent era el de gran sacerdot. Eren els únics en disposició de pronunciar la paraula “Yahvè”; els altres grups només podien pronunciar la paraula “Adonai”, o similar.

Skin heads: de les cultures suburbanes i dintre del grup *skin*,⁴⁹⁵ podríem relacionar el saduceisme en general amb tots els grups existents al món de les cultures urbanes properes al futbol pel sentiment de territorialitat. Tots els moviments religiosos volien un espai propi i poder desenvolupar el culte al temple de forma exclusiva. Malgrat tot, s'acostarien més a una ideologia defensada pels grups radicals neonazis justament per aquesta exclusivitat, relacionada directament amb un sentiment de xenofòbia. La posició econòmica d'aquest grup en general i del seus membres sol ser benestant, ja que la majoria provenen de famílies acomodades. Anglaterra va ser l'embrió del qual van sorgir els moviments *skin*. Foer ens descriu alguns dels trets més significatius d'un grup dels mateixos: “Los *hooligans* del Chelsea se dividieron en grupos que se llamaron “firmas”, dentro de los que destacaron los *headhunters*. Después de sus ataques dejaban una tarjeta de visita con el logo de la calavera y los huesos que decía: “Has sido elegido y castigado por los *headhunters* del Chelsea”.”⁴⁹⁶

---

⁴⁹⁵ Anomenats també *skin head* (“cap rapat”). Subcultura originària d'Anglaterra als anys vuitanta. Manifesten sentiments racistes. El terme definia el marine americà. Tottenham, Westham U. i el Chelsea són els primers equips de futbol en què es donen a conèixer, vegeu BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 262

⁴⁹⁶ FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 97.

Dins de l'estat espanyol podríem destacar els següents grups radicals, que responen a una ideologia feixista: Brigadas Blanquiazules, fundades durant els anys 1984-1985; el grup Ultra sur, seguidors del Real Madrid CF, fundat als anys 80; el grup Casual, una escissió que pertany al grup dels Boixos nois, fanàtics del FC Barcelona; l'anomenat Frente Atlético, nascut l'any 1968 (per tant, és el més antic de l'estat espanyol i dona suport al club Atlético de Madrid); i per últim un grup anomenat Yumas, ultradretans, que donen suport al València FC.

També hi ha grups o subcultures urbanes fanàtiques i radicals amb unes tendències polítiques d'esquerres. Probablement el més representatiu de tots sigui l'anomenat Herri Norte Taldea ("Grada norte popular"), seguidors del club basc de l'Atlètic de Bilbao, un grup que va començar a sorgir durant els anys 1981-1982 i que sovint ha protagonitzat enfrontaments amb els altres grups d'ideologies i tendències diferents. Cal destacar dins de la cultura dels *skind heads*, per la seva violència, les anomenades Brigades Blanquiazules; molts dels seus integrants tenien el seu origen en barris localitzats en zones benestants de Barcelona i d'altres ciutats. Al seu moment àlgid de màxima difusió varen ser els representants més significatius d'aquest grup; el seu historial és força violent, per exemple amb agressions que van dur a la mort un jove d'origen francès, Frederic Rouquier (el 14 de gener de l'any 1991). L'*skin head* és un personatge que sol marcar molt el seu territori; en els seus inicis dedicaven moltes de les seves accions a ocupar espais buits, semblantment al que fan els "ocupes". Representen un grup que al llarg de la història del futbol ha protagonitzat fets que han obligat a suspendre esdeveniments futbolístics; per posar un exemple, el 3 de desembre de l'any 2009 el partit de futbol corresponent a la Copa d'Europa que enfrontava els equips de l'Innsbruck d'Àustria i el club Atlètic de Bilbao, va haver de ser suspès durant mitja hora per la irrupció, dins del mateix terreny de joc, de centenars de seguidors radicals neonazis de l'esmentat club austríac. Abans de l'enfrontament esportiu, seguidors del club basc havien estat perseguits per aquest grup de feixistes pels mateixos carrers de la ciutat austríaca; un fet, aquest, que va causar un gran estupor entre els membres i regidors del futbol europeu, però que només va quedar amb un seguit d'advertències al club austríac.

Nick Hornby, en el seu anàlisi d'aquest fenomen dels seguidors fanàtics, fa diverses mencions, a la seva obra autobiogràfica, de fets ocorreguts als estadis d' Anglaterra, on aquests grups radicals van tenir una ampla presència als anys vuitanta: “La violencia que provocaron durante los años ochenta los ultras organizados en bandas como la conocida como F-Troop de Millwall o la Inter-City Firm del Wes Ham, sin contar con los fanáticos de la selección inglesa y su presunta ideología nazi, favorable al frente nacional, la violencia se tornó mucho menos previsible y mucho más fea. La policia confiscaba cuchillos, machetes y otras armas que yo no reconocia como artefactos cortantes”.⁴⁹⁷

Zelotes: es tracta del grup social de màxima expressió de la lluita militar contra els romans. Eren un grup molt nombrós a la Galilea de Jesús. El seu objectiu primordial era l'expulsió del territori jueu de l'invasor romà, allò que vulgarment es coneix com “ hacer saltar el sistema”.⁴⁹⁸ L'any 6 dC, Quirini⁴⁹⁹ va ordenar fer un cens per controlar el pagament dels tributs a Roma. Aquest va ser el fet que va encendre la flama entre el grup dels zelotes, que a partir de llavors van aprofitar qualsevol acte fet al temple per provocar aldarulls, utilitzant una estratègia guerrillera. Els zelotes tenien com a màxima esperança una irrupció messiànica que provoqués l'expulsió dels romans del seu territori. La violència dels seus actes els feia dur entre la seva roba l'anomenada “sicca”, un punyal; d'aquí prové el nom de “sicari”. Estaven disposats a sacrificar la seva vida per tal que Yahvè fos l'únic rei d'Israel, i creien fervorosament que aquesta expulsió dels romans del seu territori propiciaria les condicions necessàries perquè Déu regnés i la utopia del nou món fos una realitat. Un Jesús jove probablement hauria tingut amics i converses amb els zelotes; fins i tot s'apunta que va mantenir una simpatia amb aquest moviment.⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁷ HORNBY, Nick, *op.cit.* , pàg. 195.

⁴⁹⁸ RIERA, i Figueras, Francesc, *op.cit.*, pàg. 172.

⁴⁹⁹ Representant de l'emperador romà per a tot Orient; vegeu el *Diccionario bíblico manual*, pàg. 269.

⁵⁰⁰ L'evangelí de Marc 3, 18, ens parla de Simó el zelota.

Skin vermells: representen un col·lectiu provinent de les classes mitjanes de la societat, i estan integrats dins del grup dels *skin heads*. Dintre del mateix grup hi ha els anomenats *skin* vermells, caracteritzats pel seus sentiments nacionalistes i separatistes; solen ser catalans o bascos. Mostren amb orgull, durant la celebració dels partits en què participen els seus equips, senyeres i Ikurrinyes⁵⁰¹ amb tota mena de símbols nacionalistes. Són un grup totalment oposat als *skin* nazis, amb qui mantenen freqüentment baralles i aldarulls, alguns d'ells amb molta violència. Són coneguts, també, per la seva utilització com a arma agressora de la cadena utilitzada per lligar les motocicletes, vulgarment coneguda com “pitó”.

Fariseus: d'aquest grup, sovint en tenim una idea bastant pejorativa. Moltes persones de la societat palestina, per ajudar-se a viure amb tota fidelitat la llei de Moisès, s'afegien a l' “associació religiosa” farisea. Formaven part del grup sacerdots i laics intel·lectuals: els escribes i també gent del poble. Eren sovint persones bones i pietoses, que repartien els seus diners entre els pobres amb freqüents almoines i que es preocupaven dels humils, tot enmig d'una societat de “pecadors” i de “caos” polític, en un moment que semblava que es desdibuixava la identitat religiosa d'Israel. Els fariseus esperaven activament l'arribada del regne de Déu i proposaven una solució: animar-se i animar el poble a complir fidelment totes les lleis i tradicions d'Israel. Eren coneixedors profunds de la Torà⁵⁰² i, entre d'altres funcions, exercien de rabins de la sinagoga. Vivien separats de la gent per por a contaminar-se de la seva impuresa, sobretot d'incircumcisos i de leprosos. Curiosament, una de les paraules que tenia un significat més positiu dins del judaisme era justament la paraula “fariseu”; en canvi el mot “samarità” estava molt desautoritzat. Actualment s'ha canviat l'ordre; així, la paraula “fariseu” ens du a una visió negativa d'aquest grup social, i al samarità el considerem quelcom digne d'elogi. Durant l'època de Jesús, dir o dir-se “samarità” era sinònim d'heretge, ja que els samaritans simbolitzaven tot el que el poble jueu rebutjava.

---

⁵⁰¹ Destaquen dins d'aquests grup els anomenats “herri norte”, fanàtics de l' Athletic Club de Bilbao.

⁵⁰² Definició hebrea que significa la llei; vegeu Gènesi 26, 5. Les lleis estan escrites al Pentateuc.

He comentat anteriorment el respecte que la societat civil sentia per aquest grup, atès que eren tinguts com a persones exemplars. De fet, aquesta va ser la causa de la seva degeneració: el fet d'estar tan ben considerats va derivar en el fet que s'ho acabessin creient, i van deixar de tenir les conductes que els havien dut a ser un grup respectable. A l'Evangelí se'ls critica i identifica com a "hipòcrites", una paraula que sembla va tenir l'origen en boca del mateix Jesús. Originàriament, la hipocresia deriva del món del teatre grec, de la representació d'un paper o del fet d'actuar de manera diferent en públic que en la vida privada, que era un dels trets més característics del teatre de Grècia. La crítica als fariseus no solament suposa una desautorització d'una determinada facció social i política, sinó que també és una crítica a la religiositat humana que podia esdevenir un perill en fer de Déu i de l'absolut una possessió pròpia, per refermar-se a si mateix tot menyspreant els altres. Jesús, als inicis, degué de simpatitzar molt amb els fariseus; en tenim bons indicis als evangelis. Però de ben segur que la seva companyia l'incomodava pel perill que suposava creure's més plaent a Déu que als altres, a causa de les bones obres com divinitzar les lleis i costums, aferrar-se a la tradició i creure's superior. Representar una inquisició davant de qualsevol desviació religiosa o moral, els va convertir en un grup molt rebutjat. Jesús, al llarg de la seva vida, els va provocar sovint a causa d'aquests trets perfeccionistes i de pedanteria: "No us penséssiu que sou millors que els publicans i les prostitutes; encara més, aquests us precediran al Regne". El seu nom significava alhora "els separats", "els sants", "la veritable comunitat d'Israel". Els fariseus, sociològicament, no estaven inclosos entre les classes superiors; normalment eren representats per gent del poble, sense la formació dels escribes. Les comunitats farisees eren tancades; el seu origen el trobem al segle II aC. El primer llibre dels Macabeus els anomena societat de jueus pietosos i homes valerosos d'Israel. Com a comunitat, cal dir que eren molt estrictes amb el compliment de les hores fixades per l'oració, cosa que al segle I els atorgava un signe distintiu. També concedien una importància vital a la realització de bones obres i a l'*opera supererogationis*;⁵⁰³ sens dubte aquí radicava la veritable essència del fariseisme. Un dels trets més específics de les comunitats farisees de Jerusalem era que tenien moltes regles concretes per a l'admissió de nous membres.

---

⁵⁰³ La importància del dejuni i de l'oració la veiem a JEREMIAS, Joachim, *op.cit.*, pàgs. 145-146.

En primer lloc, era obligatori un temps de prova que podia oscil·lar entre un mes i un any de duració. Un exemple d'aquestes proves el trobem en el tractament dels aliments i dels vestits. Pels fariseus, els líquids que donaven capacitat d'impuresa eren la rosada, l'aigua, el vi, l'oli, la sang, la llet i la mel d'abelles. Quan els aliments secs o sòlids entraven en contacte amb alguna cosa impura no s'encomanaven aquesta impuresa, excepte si abans els aliments havien estat mullats amb algun d'aquests set elements. El candidat havia de demostrar que havia estat atent al compliment d'aquestes regles i les havia observat; també havia de demostrar que havia mantingut allunyats els aliments d'aquests líquids almenys durant dotze mesos. Per als vestits, aquests s'encomanaven de les impureses per pressió o per contacte amb qui estigués impur. Un cop superada aquesta primera prova, l'aspirant, davant d'un escriba i membre de la comunitat, es comprometia a complir els reglaments de la comunitat; a partir d'aquí ja era membre dels fariseus i entrava a formar part d'una associació. Aquestes tenien els seus caps i les seves assemblees; normalment es realitzaven durant el sopar de divendres a la tarda, abans de començar el dissabte. El grup dels fariseus també intervenien de tant en tant en manifestacions públiques com ara donar el condol, o bé en esdeveniments festius. També van pactar amb els romans l'acceptació del pagament del tribut a canvi de poder mantenir la seva legislació religiosa dins del temple i mantenir-lo com un espai de culte judaic. Entre les seves fites varen aconseguir encunyar la moneda de tir,⁵⁰⁴ de gran utilitat per a les transaccions econòmiques que es realitzaven dins del temple, enlloc de la moneda romana, que portava en una cara la figura del Cèsar i a l'anvers la representació de Zeus; un fet que els va permetre fer bons negocis amb el canvi de moneda, ja que en treien profit.

---

⁵⁰⁴Els romans utilitzaven una moneda que a l'anvers portava impresa la figura del déu Zeus. Això era un problema ja que dins del temple no es reconeixien aquests déus. De manera que van arribar a un acord i van encunyar una moneda pròpia sense la figura de Zeus.

Skin neonazis, la branca radical: una de les branques del moviment *skin* la representen els anomenats feixistes catalans, molt enfrontats amb els *skin* vermells per la ideologia política diferent i oposada entre uns i els altres. Sovint es dediquen a fer manifestacions de caire patriòtic, i solen mantenir bones relacions amb grups afins a d'altres equips. Són extremadament violents en els seus enfrontaments: utilitzen tot un arsenal que va des de gossos ensinistrats fins a navalles, punys americans i bats de beisbol, que ells mateixos defineixen com una arma neta ja que no deixa restes de sang.

La similitud entre el grup de fariseus i el moviment d'*skin* feixistes, més que en la violència emprada, es dona per la seva presència al costat del poder. Els fariseus, en certa manera, van pactar amb els romans i es van enriquir. Per la seva banda, els *skins* feixistes sempre han gaudit del beneplàcit de moltes juntes directives, que fins i tot han arribat a finançar el seus desplaçaments i a facilitar espais dintre de l'estadi on poder guardar banderes i insígnies, fent-ne així quelcom semblant a un casal social. Anteriorment he fet menció al grup radical dels Ultra Sur; aquest grup va estar sempre protegit durant el mandat del president del Real Madrid (Ramón Mendoza), de tal manera que aquest grup de radicals tenien molts dels desplaçaments del seu club, finançats pel mateix club, i sovint manifestaven les seves simpaties per la figura del president Mendoza.⁵⁰⁵ En aquest aspecte, cal recordar que la Llei de l'Esport (concretament, el comitè antiviolència) prohibeix l'exposició d'objectes i símbols als estadis que incitin a la violència i també qualsevol manifestació de caire xenòfob.⁵⁰⁶ Posteriorment, es van afegir un articles dins de la mateixa Llei de l'Esport en els quals es volia regular la prevenció de la violència als espectacles esportius.⁵⁰⁷ Anys més tard, es va incorporar la figura del coordinador de seguretat als estadis de futbol com una mesura necessària per a prevenir els actes i fets violents.⁵⁰⁸

---

⁵⁰⁵ Al *Diari AS*, (3 novembre 1995).

⁵⁰⁶ Ley del Deporte: decreto ley 10/1990 de 15 de octubre.

⁵⁰⁷ Ley del Deporte 10/1990 título IX, artículos 60 a 69.

⁵⁰⁸ Ley del Deporte de 21 de marzo 769/1993.

Essenis: moviment que va sorgir al segle II aC. Tenien una organització comunitària bastant semblant. Els essenis provenien d'un moviment carismàtic de penediment i de conversió. Eren considerats pacífics i pacifistes, però darrere s'amagava un desig d'eliminar de manera violenta els "hijos de la luz, que en el momento oportuno librarán una batalla contra los hijos de las tiniebras", ⁵⁰⁹ que s'havien compromès amb el món dels no elegits. L'expressió "fills de les tenebres" era un qualificatiu que els essenis atorgaven als estrangers i renegats que vivien a Palestina. L'ideal de l'esseni era molt exclusivista: l'individu no tenia cap significat, perquè tal com ens recorda Johnson "La comunidad pura es todo".⁵¹⁰ A diferència dels moviments de resistència, renunciaven a imposar en el present la voluntat de Déu per mitjà d'actes terroristes, però gaudien pensant en el terror que es produiria a la fi dels temps. Del seu perfil ens en dona moltes pistes l'anomenat Document de Damasc.⁵¹¹ A les cartes de Pau s'hi fa referència anomenant-los "los santos"⁵¹² per oposició a la resta de comunitats, ja que es consideraven la veritable comunitat messiànica de la salvació, de la mateixa manera que els fariseus s'anomenaven "els separats". Les comunitats d'essenis estaven organitzades d'una manera molt acurada. Hi havia, de forma similar al fariseisme, un mecanisme que regulava l'entrada a la comunitat, un procés d'admissió en què només els adults podien ser admesos. L'edat de pertinença es va fixar entre els 20 i els 50 anys, i com afirma Johnson, el seu cap era un funcionari no identificat del temple a qui se l'anomenava "maestro de la virtud" .⁵¹³

---

⁵⁰⁹ AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 39.

⁵¹⁰ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 34.

⁵¹¹ Document de Damasc: abans de la trobada dels documents de Qmram es pensava que el seu origen era fariseu; posteriorment s'ha pogut comprovar que l'origen és esseni. El Document de Damasc aporta dades sobre l'organització interna d'aquest grup social; vegeu JEREMIAS, Joachim, *op.cit.*, pàgs. 337-338.

⁵¹² AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 35.

⁵¹³ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàgs. 30-31.

Els requisits per ser admesos en aquest grup eren els següents :

1-Realització d'un examen per part d'un escriba, que s'anomenava inspector. Era un esseni.⁵¹⁴ Només l'inspector tenia el dret d'acceptar els candidats.⁵¹⁵

2-L' inspector explicava les disposicions jurídiques secretes de la comunitat.⁵¹⁶

3-Es produïa el jurament del candidat.

4-El candidat acceptat quedava inscrit a la llista.

Un cop havia superat aquests requisits, s'establí un temps de prova en què l'aspirant podia patir una exclusió temporal o bé una exclusió definitiva.⁵¹⁷ L'edat de l'inspector havia d'estar situada entre els 30 i els 50 anys d'edat. Entre les seves funcions envers els aspirants n'hi havia una de curiosa, que era la d'actuar com a pare espiritual dels mateixos ("Es compadeix dels seus fills com un pare").⁵¹⁸ L'inspector vigilava que cap membre de la comunitat fos oprimint i en rebia donatius fruit de la caritat, dels quals es feia càrrec de distribuir-los.

---

⁵¹⁴Document de Damasc, Llibre XIII, 1-2. Vegeu JEREMIAS, Joachim, *op.cit.*, pàg. 337.

⁵¹⁵Document de Damasc, Llibre XIII, 12-13, citat ídem, pàg. 337.

⁵¹⁶Document de Damasc, Llibre XV, 10-11 citat ídem, pàg. 338.

⁵¹⁷Document de Damasc, Llibre XX, 1-13 citat ídem, pàg. 338.

⁵¹⁸Document de Damasc, Llibre XIII, 9, citat ídem, pàg. 338.

2.11.10 Conclusió dels trets comparatius entre els grups socials a Palestina (segle I dC) i els grups radicals dins el món del futbol. Els grups socials de la societat jueva al segle I i la seva analogia amb els grups radicals de fanàtics al futbol

La solució zelota ens diu: “La culpa és d’ells. El mal es troba fora de mi. El dia que el dictador romà sigui vençut tot s’arreglarà”.

La solució essènica creu que la culpa és de les estructures la societat de Palestina, que no tenia solució. Han de fugir.

El plantejament fariseu creu que la culpa és de la poca fidelitat a la llei. Deurien pensar: “Les nostres bones obres portaran el regne de Déu, la salvació”.

Els saduceus, com a grans sacerdots, procuraven ser eclèctics. Tenien el poder religiós perquè Roma ho havia permès; per tant, calia prendre una posició d’intermediari.

2.8.8 Conclusions comparatives entre els grups socials en la societat de Jesús i els grups de fanàtics radicals del món del futbol

<i>Grup social</i>	<i>Fanàtics- radicals</i>	<i>Conclusió Comparativa</i>
FARISEUS	SKIN NEONAZIS	
Pertinença a diverses classes socials	Moviment antinacionalista	<i>Els membres pertanyen a diverses classes socials</i>
S'organitzaven en associacions	Utilitzen la violència	<i>S'organitzen en grups, associacions, bandes</i>
Eren pietosos i generosos	Volen estar al costat de les institucions de poder	
Esperaven l'arribada de Déu	Coneixen perfectament els fonaments de la ideologia	<i>Coneixen perfectament la ideologia que defensen</i>
Profunds coneixedors de la llei	Defugen els altres grups	
Vivien separats dels altres per por a contaminar-se	Podem trobar universitaris entre els seus membres	<i>Defugen relacionar-se amb altres grups</i>
	El seu origen social és divers	

<p>SADUCEUS</p> <p>Complidors estrictes del culte religiós</p> <p>Gaudiem d'una bona posició econòmica</p> <p>Mantenien un fort hermetisme</p> <p>Ocupaven els càrrecs de més rellevància</p>	<p>SKIN HEADS</p> <p>Tenen un sentiment molt acusat d'odi racial</p> <p>Exclusivistes en mantenir un espai propi</p> <p>Molt violents</p> <p>És un grup en què els membres han abandonat els estudis, i es dediquen a professions de baixa categoria</p> <p>Pertanyen a classes socials benestants</p>	<p><i>Són estrictes fidels del culte o de la seva ideologia; abans de res és important la pertinença al grup</i></p> <p><i>La bona posició econòmica del grup religiós és homòloga a l'origen provinent de famílies benestants del grup skin head</i></p> <p><i>L'hermetisme religiós és comparable a la dificultat que porta el fet de pertànyer al grup skin</i></p>
<p>ZELOTES</p> <p>Pretenien l'expulsió de l'invasor romà</p> <p>Utilitzaven la violència de la guerra de guerrilles</p> <p>Molt violents</p> <p>Esperaven una irrupció messiànica, el Déu veritable</p>	<p>SKIN VERMELLS</p> <p>Les seves manifestacions són de caire nacionalista</p> <p>Molt violents amb els d'ideologies diferents</p> <p>Volien romandre al costat de les institucions influents</p> <p>Gaudeixen sovint del beneplàcit de juntes directives de clubs</p> <p>El seu origen social és divers</p>	<p><i>La defensa de la cultura jueva implicava un sentit molt elevat del nacionalisme, tret similar al nacionalisme defensat pels skin vermells</i></p> <p><i>Els seu origen social divers és un tret comú en els dos grups</i></p> <p><i>L'esperança en el messies manté uns trets homòlegs amb l'esperança d'aconseguir un Estat propi</i></p>

<p>ESSENIS</p> <p>Eren pacifistes, un moviment de conversió</p> <p>Tenien l'esperança de l'eliminació de l'enemic</p> <p>No eren violents</p> <p>Esperaven la salvació, però no per a tothom</p> <p>Tenien un mecanisme d'acceptació dels seus membres</p>	<p>DIRECTIVES</p> <p>No mantenen accions violentes dins dels estadis ni fora d'ells, però sovint les seves declaracions generen violència</p> <p>La seva crítica al sistema es realitza a través dels mitjans de comunicació</p> <p>Creuen que el futur del club està a les seves mans</p> <p>Formen grups i equips de treball</p>	
---	---	--

2.8.9 El futbol, un esport de masses. El cristianisme, una religió de masses

La gran presència de l'esport en la societat és un fet que ha permès que continuï sent un àmbit en què es reflecteixen les més variades expressions de la modernitat.⁵¹⁹ Els fets més significatius van produir-se durant el segle XX, que és quan l'esport passa a ser considerat un espectacle de masses. Com comenta Rof Carballo: “El fútbol, como todo juego, es misterioso; por eso, por lo misterioso que es el juego, tanto filósofos como psicólogos lo esquivan. La pasión de las masas actuales por el fútbol no es menos misteriosa que el mismo juego.”⁵²⁰ El futbol també va ser utilitzat com a gran mitjà ideològic; això va succeir quan les administracions públiques s'adonaren que era un bon mitjà propagandístic d'ideologies polítiques; també, quan es va convertir en un producte professionalitzat i de mercat que generava ingressos substancials. Anacleto Pons, professor del Departament d'Història de la Universitat de València, dins del marc de conferències organitzades pel Col·legi Major Rector Peset i amb el futbol com a aspecte a analitzar, havia comentat: “El nuevo orden planetario del fútbol está en movimiento y se ha convertido en el más universal de todos los fenómenos, más extendido que la democracia, internet o la economía de mercado. Así, los héroes como Zidane, Beckham o Raúl son más conocidos que Blair, Chirac o Aznar.”⁵²¹

Actualment el futbol és l'esport que més passions desperta. Milers de seguidors de totes les edats, nacionalitats i cultures donen forma i professen culte envers un esport que per dret propi s'ha guanyat el qualificatiu d'esport de masses. Com ens apunta Desmond Morris: “Muchas personas, algunas en serio y otras en broma, han comparado el fútbol con una orden religiosa y han caricaturizado a los hinchas como equivalentes actuales a los fanáticos religiosos”.⁵²² L'explosió del futbol també camina paral·lelament al despertar dels mitjans de comunicació. Un exemple el podem trobar en les primeres cròniques de Charles Allcock,⁵²³ que poden ser considerades les primeres cròniques

---

⁵¹⁹PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles, *L'esport, el major espectacle de masses del segle XX*; a la revista *Temps de Joc*, Barcelona, 2008, pàg.5.

⁵²⁰ROF Carballo, J., *op.cit.*, pàg. 145.

⁵²¹PONS, Anacleto, *op.cit.*, pàg. 73.

⁵²²MORRIS, Desmond, *El deporte rey, fascinación y ritual*, Editorial Argos Vergara, Barcelona, 1982, pàg. 18

⁵²³Charles Allcock's annual. 1868-1908, veure GOLDBATT, David, *op.cit.*, pàg. 56.

escrites dels esdeveniments futbolístic del primerenc futbol anglès. La globalització galopant també ha afectat el futbol. Ens trobem, doncs, davant d'un esport universal; des de la vella Europa -bressol del futbol- fins als racons més inhòspits del continent africà, ens trobem amb un esport que desperta passions, somnis, il·lusions, decepcions, frustracions, vida i mort.

De l'antropologia vàrem aprendre el fet que en les cultures i civilitzacions, era la natura la que marcava els cicles vitals (èpoques de collita, de llaurar, de sembrar llavors, etc.). Des de finals del segle XIX a principis de segle XX i fins a l'època actual, el futbol ha pres el protagonisme; així, les paraules "guaret", "sembra" o "sega" han deixat pas a conceptes com "pretemporada", "fase final", "descans" i d'altres que ens dedicarem meticulosament a estudiar i analitzar al capítol dedicat a la simbologia del futbol.

És força interessant la reflexió de Conrad Vilanou, el qual intenta situar l'origen d'aquest singular fenomen d'home-massa com un fet dependent de la col·lectivitat, amb la consegüent pèrdua de criteris individuals, i que amb la difusió del futbol (fet paral·lel a l'aparició de les grans metròpolis) seran els que convertiran i elevaran el futbol a l'estatus d'esport de masses. En tot això Vilanou veu l'inici en la crisi de la modernitat; segons ell, aquesta "no es separa de la crisi del creixement de la ciutat, perquè la metròpoli – la gran ciutat, que es va desenvolupar extraordinàriament després de la Primera Guerra Mundial (1914-18) – va generar, paral·lelament al progrés material, unes noves condicions psicològiques tant més quan el creixement de la cultura moderna va propiciar l'aparició de l'home-massa amb la consegüent despersonalització de la vida humana".⁵²⁴

Franklin Foer ens aporta llum a la diferenciació entre fanatisme i el concepte de massa. Textualment, comenta: "Como los estadios abarrotados de publico hacen aumentar y desbordan las posibilidades de la masa",⁵²⁵ una multitud que de sobte es torna incontrolable fa dels cants la seva unitat. Aquesta diferenciació exposada per Foer probablement no va ser coneguda pel gran general macedoni i pare d'Alexandre, Filip, quan en ser preguntat sobre les seves possibilitats de vèncer als atenencs va respondre:

---

⁵²⁴VILANOOU, Conrad, a *Imatges metropolitanas*, Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l' Arsenal, l'any 1924, a revista *Apunts d' Educació Física i Esports*, nº 74, 2003, pàg. 92.

⁵²⁵FOER, Francklin, *op.cit*, pàg. 97.

“La masa es demasiado miope para descubrir de antemano el camino certero”.⁵²⁶ En el primer cas se’ns vol fer entendre que la massa és una entitat de per si pacífica, però que qualsevol fet, sigui del propi joc o de circumstàncies alienes, pot encendre la flama que la converteix en una multitud desbocada i incontrolable. Del pacifisme a la violència no hi ha una gran distància; d’allò més innocent pot sorgir una gran desgràcia, sovint ho hem vist als estadis. Malgrat que Filip va poder vèncer els atenencs, obrint el camí de la grandesa al seu fill Alexandre, no va ser conscient del poder que emergia d’una massa incontrolada quan aquesta trobava un motiu per rebel·lar-se.

Probablement un dels fets que més ha influït en l’aparició del concepte de massa és l’anonimat que envolta els protagonistes. Veurem més endavant com Josep Pla fa una al·legoria sobre aquest apartat, però sobretot destaca el fet de la composició de la massa vist que hi ha gent de tota mena. Christian Bromberger definia aquestes com a “hordas anonimas para las que el fervor y la alegría de aliarse contra la oposición , al menos temporalmente , anestesian cualquier conciencia de las diferencias individuales”.⁵²⁷ El fet d’estar junts adormia les consciències de les diferències. La massa que assisteix i segueix el futbol no sap de classes socials, de sexes ni d’edats. En les masses podem trobar, en un estadi de futbol o senzillament en llocs d’ambients futbolístics, des de professionals lliberals a persones de tots els sectors productius; els empara l’anonimat i els motiva la pressió social, a la qual les classes pudents també sucumbeixen. El metge i filòsof Karl Jaspers, en la seva obra *El ambiente espiritual de nuestro tiempo*,⁵²⁸ ens fa reflexionar sobre l’organització present entre els mateixos membres de la massa, com si fos un cos organitzat. Jaspers ho fa emprant termes que l’escriptor Josep Pla definia com quelcom organitzat i amb una forma amorfa. Karl Jaspers, sobre això, es refereix a l’esport entès com “un fenomen de masses, organitzat com qualsevol joc reglat, que distreu els instints i que pot arribar a ser perillós socialment, ja que és un espai que ocupa les hores lliures, i constitueix una forma de satisfer les masses”.⁵²⁹ Aquesta és una reflexió que ens vol fer comprendre que l’esport de masses és quelcom positiu perquè distreu de problemàtiques més delicades, que es tracta d’un mitjà per oblidar els

---

⁵²⁶ JAEGER, Werner, *op.cit.*, pàg. 369.

⁵²⁷ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 256.

⁵²⁸ JASPERS, Karl, *El ambiente espiritual de nuestro tiempo*, Editorial Labor, Barcelona, 1935, pàg. 62.

⁵²⁹ Ídem, pàgs. 63-65.

problemes que assetgen el ciutadà, ja sigui des d'una perspectiva social-laboral com des d'un àmbit més afectiu; però avisa també que aquest efecte terapèutic pot convertir-se fàcilment en quelcom incontrolable quan els fanàtics perden el control dels seus actes, engegats per un esdeveniment esportiu. Del text citat anteriorment, cal fer menció més de l'encapçalament que del final: la massa que acut als estadis no és una entitat uniforme ni constant. En paraules físiques, seria un cos modelable, format per gent de tota mena. Per tant, els fanàtics no són al principi sinó una transformació de la massa, fet que ens porta a preguntar-nos per les actituds de la resta de persones, que hi ha en un estadi de futbol, per quina actitud mostren durant l'esdeveniment esportiu d'un partit de futbol. Franklin Foer, com anteriorment ho havia plasmat l'escriptor empordanès Josep Pla en les seves cròniques futbolístiques, pretén fer-nos entendre aquesta transformació i metamorfosi afirmant: "Un hombre sencillo y pacífico, dispuesto a gozar de unos buenos momentos contemplando un partido de fútbol, puede transformarse en un ser irracional; una metamorfosis de ciento ochenta grados que lo hace traspasar la delicada línea de la cordura a la ofuscación, y todo por una supuesta presión del grupo o un contagio de las actitudes violentas".⁵³⁰ D'ací les paraules de Desmond Morris justificant d'alguna mena aquestes transformacions; Morris ens comenta: "Al igual que una reunión religiosa, el partido de fútbol no sólo congrega a un amplio grupo de conciudadanos en una multitud visible, sino que los asocia con una creencia común y fuertemente mantenida".⁵³¹

Els *shares*⁵³² televisius són uns clars indicadors d'aquest seguiment que té el futbol, i de la seva presència indiscutible com un fet social rellevant; els resultats de les audiències ens aporten xifres esgarrifoses. La final de l'Eurocopa de Nacions, disputada conjuntament a Àustria i Suïssa l'estiu de l'any 2008, i que enfrontava les seleccions d'Espanya contra la selecció d'Alemanya, va ser seguida per una mitjana de 12 milions d'espectadors, tenint el moment de màxima audiència durant els cinc últims minuts, amb un *share* televisiu de 14 milions d'espectadors.⁵³³ L'últim gran esdeveniment futbolístic va ser el partit que enfrontava les seleccions d'Holanda contra la selecció

---

⁵³⁰Veure VILLORIO, Juan , *op.cit.*, pàg. 34.

⁵³¹ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 19.

⁵³²*Share*: estudi dels mitjans de comunicació que calculen l'índex d'audiències.

⁵³³Dada de CUATRO Televisión, juny 2008 (Deportes la Cuatro).

d'Uruguai, un partit corresponent a les semifinals del campionat mundial de futbol celebrat a Sudàfrica l'estiu de l'any 2010, i que va ser seguit al país holandès pel noranta per cent de la població,⁵³⁴ donant lloc a un país paralitzat durant les dues hores que va durar l'esdeveniment esportiu. Al mateix campionat, l'altre partit de semifinals que enfrontava les seleccions d'Espanya i Alemanya va ser seguida al territori espanyol per 17 milions d'espectadors: el 82 % de l'audiència televisiva quedava repartit en dos canals de televisió privada: Tele Cinco i Canal Plus Espanya. Durant la final d'aquest campionat mundial es van tancar les portes de les grans superfícies comercials⁵³⁵ a les grans ciutats espanyoles quasi dues hores abans del seu horari normal, per facilitar la possibilitat de contemplar el que sens dubte va ser l'esdeveniment esportiu més seguit en directe de la història de la nació.

Sobre la importància del seguiment per part dels mitjans de comunicació visuals, cal destacar com a fet curiós que el gol que feia el número 1000 en la carrera futbolística del mític jugador brasiler Edson Arantes do Nascimento ("Pele"), va ser seguit en directe per televisió: "tuvo más seguimiento y audiencia que la llegada del astronauta estadounidense Neil Armstrong a la luna".⁵³⁶ El partit de semifinals de la Champions League, celebrat el 27 d'abril del 2009 entre els equips del Chelsea i el FC Barcelona, va ser seguit al territori espanyol per una mitjana de 6 milions d'espectadors, tenint al "minut d'or",⁵³⁷ una audiència de 8 milions d'espectadors; va ser durant l'últim minut de joc, just després de la consecució del gol de l'empat del FC Barcelona, un fet que suposava la superació de l'eliminatòria pel club català.

---

⁵³⁴RAC 1, 8 de juliol de 2010.

⁵³⁵ Els grans magatzems com ara El corte Inglés van tancar les portes el dissabte 11 de juliol a les 20h en lloc de les 22h (el seu horari habitual) a causa de l'encontre final del campionat del món de Sudàfrica, que enfrontava les seleccions d'Holanda i Espanya.

⁵³⁶Citat a VILLORIO, Juan, *op.cit.*, capítol II ("El balón y la cabeza", apartat "Formas de pasión", pàgs 31-56.

⁵³⁷Càlcul del minut d'un esdeveniment televisiu amb el major nombre de telespectadors.

El partit final de la lliga de Campions d'Europa 2009, disputada a Roma el 27 de maig, va paraitzar la majoria d'activitats econòmiques de les ciutats, sobretot de Barcelona i Manchester (les ciutats representatives dels finalistes), fent bones les paraules de Philippe Baudillon quan va apuntar: "El fútbol está notablemente implantado en nuestra sociedad desde que ha sido mediatizado. Sin los medios de comunicación este deporte tendría una menor repercusión; sin difusión no sería más que un acontecimiento local".

538

Un fet que també cal destacar són les acreditacions de periodistes pels grans esdeveniments futbolístics; aquestes poden superar amb escreix les 500, entre premsa escrita, ràdio i televisió. No cal dir que amb aquestes xifres la cobertura informativa és prou significativa, i respon a la demanda social que actualment genera el futbol.

Tornant a l'anàlisi del concepte de massa, crec que una bona definició, atenent a les característiques abans citades, la podríem trobar en el concepte de "massa passiva", ja que no hi ha en principi cap intenció de participació directa en l'esdeveniment. La passivitat no té res a veure amb els sentiments ni les vivències que experimenten aquests seguidors, però caldria diferenciar-los del concepte de massa activa, entesa aquesta com aquella que segueix els esdeveniments en directe, ja sigui al propi terreny de joc o desplaçant-se als llocs on participa l'equip.⁵³⁹ Aquest és un fet que Hornby, mogut per l'afició del seu pare, havia viscut des de ben jove, fent un seguiment vivencial tot seguint el seu equip, l'Arsenal, en molts desplaçaments a d'altres ciutats angleses.

Ernst Toller, en la seva descripció de la cultura dels anys posteriors a la Primera Guerra Mundial (l'època en què apareix per primera vegada el concepte d'home-massa, un fet real que va provocar la despersonalització de la vida humana) fa una referència al concepte de massa: "Els impulsos socials empenyen la persona com a massa. I la persona vol assolir l'objectiu, encara que hagi de renunciar a la idea moral".⁵⁴⁰ Per tant, el fenomen d'aquests seguiments massius del futbol per part dels espectadors, siguin en directe o des de casa seva, ens podria indicar un sector de la població al qual no li

---

⁵³⁸BAUDILLON, Philippe, *Un deporte singular*, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 44.

⁵³⁹HORBY, Nick, *op.cit.*, pàg. 68.

⁵⁴⁰ Citat a VILANOU, Conrad, *Imatges metropolitanas*, Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l'Arsenal, l'any 1924, a revista *Apunts d' Educació Física i Esport*, nº 74, 2003, pàg. 91.

agrada el futbol però que, renunciant a la seva idea moral envers l'esport, es deixa empènyer per la resta de la societat que l'envolta. Vet aquí un fet que afectaria tant la massa activa que assisteix en directe a l'esdeveniment futbolístic com la massa passiva que no ho fa, i que troba el seu lloc de reunió en bars i cafeteries els dissabtes o diumenges a la tarda, locals que disposen de l'aparell descodificador del canal de televisió de pagament, i que gràcies a aquest fet han incrementat notablement l'afluència de clients als seus locals. No hi ha lloc on no s'anunciïn totes les ofertes futbolístiques; les apostes exerceixen el seu poder d'atracció, però ens podríem formular la qüestió de quantes persones de les que assisteixen als locals d'oci són realment amants d'aquest esport o bé es deixen portar per grups d'aficionats i amics, cercant només el fet de gaudir d'una estona d'esbarjo en companyia .

Pel partit final de la Copa d'Espanya disputada a la ciutat de València el 17 de maig de l'any 2009, la Real Federació Espanyola de Futbol, entitat organitzadora, va destinar un percentatge d'entrades als clubs finalistes: FC Barcelona i Atlètic de Bilbao. La demanda va superar amb escreix l'oferta malgrat l'horari del partit (les 22 hores d'un dia feiner), obligant els clubs a realitzar un sorteig entre els seus associats per fer-se amb una entrada. La final de recopa d'Europa de l'any 1978,⁵⁴¹ disputada a Basilea (Suïssa) entre el FC Barcelona i l'equip alemany del Fortuna de Düsseldorf, va suposar un desplaçament de 30.000 aficionats catalans a terres suïsses. El seguiment per part dels seguidors dels grans clubs anglesos (Liverpool, Manchester United, Arsenal), dels escocesos (Glasgow Rangers, Cèltic de Glasgow), i dels alemanys (Bayern Munic, Werder Bremen) en els seus desplaçaments europeus, van a l'ordre de cinc mil persones mobilitzades, fet que no sols suposa un repte organitzatiu per part d'aquestes entitats, sinó que acaben provocant un problema d'ordre per a la ciutat de destí. Últimament hem d'afegir-hi clubs originaris de Grècia, Turquia i Espanya, que fins ben entrada l'última dècada no tenien aquest costum (actualment desplacen masses de seguidors en els seus encontres internacionals). Per garantir la seguretat i el manteniment de l'ordre públic en ciutats com Barcelona, s'han creat els "meeting point",⁵⁴² lloc on ubicar aquests seguidors durant la seva estada a la ciutat organitzant activitats lúdiques sota el control de les forces d'ordre públic.

---

⁵⁴¹El partit final de la recopa d'Europa de 1979 va enfrontar els equips del Fortuna de Düsseldorf d'Alemanya contra el FC Barcelona, a la ciutat Suïssa de Basilea.

⁵⁴² "Punt de trobada".

Quant a la definició de massa, Braudillard, sociòleg francès, ens diu que “la masa es quien decide el futuro de un país o de una nación; la masa encarna al pueblo, tiene el poder, el dominio, y su parabra dirige el futuro de la historia”.⁵⁴³ Tothom intenta seduir la massa, aquesta és silenciosa però porta innat un terrorífic somni de poder; per aquest motiu tothom sol·licita la massa. Podríem establir una classificació -seguint la definició de Braudillard- de com actuen els tres grans protagonistes del futbol en relació amb la massa, que són: els dirigents esportius, els futbolistes i la pròpia massa.

Els dirigents futbolístics volen seduir les masses, i una bona manera de fer-ho rau en el potenciament de l'aspecte esportiu dels seus clubs, cosa que fan realitzant fitxatges mediàtics. D'altres vegades, depenent del context, ho fan amb declaracions properes al fanatisme, declaracions que alimenten l'odi donant peu a l'aparició dels aspectes més foscos de la rivalitat esportiva; d'aquesta manera justifiquen la massa cridanera. En altres moments utilitzen discursos amb tons nacionalistes en les seves manifestacions públiques, un fet que serveix per acontentar sectors socials més propers a identificar l'equip amb un símbol d'identitat nacional. L'escriptor barceloní Manuel Vázquez Montalbán ho va descriure d'una manera clarivident: “El dirigente deportivo ficha para satisfacer la ansia consumista de la masa. Una vez satisfecho este oscuro deseo de poder mediante el hecho de satisfacer a la masa, tenemos que referirnos a la encarnación del terrorífico sueño de poder”.⁵⁴⁴ Moltes vegades, el dirigent esportiu pren decisions contràries al seu pensament, i d'aquesta manera no posa en perill el seu somni de poder i pot seguir exercint la seva jerarquia. Destituir un entrenador, fitxar un futbolista desitjat o traspasar-lo són decisions sovint executades amb l'única finalitat de preservar-se de la por a la massa.

---

⁵⁴³ Veure TORRALBA, Francesc, *Ética del perdó*, Editorial Cruilla, Barcelona, 1993, pàgs. 36-41.

⁵⁴⁴ VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, *Fútbol, una religión en busca de un Dios*, Editorial de bolsillo, Barcelona, 2006, pàg. 25.

L'abril de l'any 2009 el sr. Ángel Torres, aleshores president del club Getafe SAD, de la primera divisió (lliga BBVA),⁵⁴⁵ va fer davant dels mitjans de comunicació una defensa aferrissada de l'entrenador de l'equip, Víctor Muñoz, molt discutit per la massa de seguidors d'aquests club del sud de Madrid. Concretament van ser unes declaracions efectuades en un programa de màxima audiència, *El larguero*,⁵⁴⁶ la nit del 22 de març de l'any 2009. Pocs dies després, en perdre un partit contra un equip amb un pressupost vint vegades superior, va decidir destituir-lo malgrat les declaracions que havia efectuat feia poques jornades, en les quals textualment va dir: “Estic satisfet del treball de l'entrenador, malgrat que el públic no ho entén, l'entrenador està altament qualificat per la tasca de mantenir l'equip a la màxima categoria. En cap moment m'ha passat pel cap canviar-lo, continuarem amb ell fins al final...”; i demanar al públic que li donés suport.

L'entrenador xilè del Real Madrid Club de futbol, el sr. Manuel Pelegrini, va ser cessat en el seu càrrec d'entrenador d'aquesta entitat per Florentino Pérez, president de la mateixa, malgrat haver fet una bona temporada aconseguint xifres estadístiques en què es batien tots els rècords. No va aconseguir guanyar cap títol de campió, però amb l'excusa que el xilè és un home discret, poc carismàtic i que arriba poc al públic (com dirien els economistes: “no ven bé la seva imatge”), el Real Madrid va decidir canviar d'entrenador i fitxar, el juliol de l'any 2010, José Mourinho, aleshores entrenador de moda, amb una gran poder de seducció envers les masses per la seva personalitat controvertida i polèmica.

El jugador argentí Diego Armando Maradona havia arribat a Barcelona l'any 1982. L'equip català estava orfe de títols, i sobretot d'un referent a qui la massa social i els seguidors poguessin entronitzar; faltava un messiès⁵⁴⁷ que els portés a guanyar els campionats. Els cent milions de pessetes que varen pagar al club Boca Juniors de Buenos Aires, van suposar en aquells moments font de moltes discussions; era una quantitat que fins aleshores cap club del món havia pagat per un jugador.

---

⁵⁴⁵ Actualment el campionat nacional de primera divisió s'anomena lliga BBVA (Banco Bilbao Vizcaya Argentaria) per ser el patrocinador de la competició.

⁵⁴⁶ Programa nocturn que s'emet diàriament de les 00.00 fins a les 01.00 a la Cadena SER, (el director és José R. de la Morena).

⁵⁴⁷ “Messies”: torna a designar el qui vindrà (referint-se a un salvador pel poble). La paraula és hebrea (“messiaj”) i textualment vol dir “l'ungit”.

El president del FC Barcelona, Josep Lluís Núñez, constructor ric i emprenedor, va comprar un ídol mediàtic. Posteriorment, es va veure obligat a traspasar-lo a causa de la seva vida indisciplinada, les lesions i l'ombra amb la qual eclipsava la popularitat i les pretensions de divinitzar-se del president Núñez. Aquestes van ser les causes definitives de la seva sortida del club, ja que dues "divinitats" no podien regnar en un mateix santuari, i el fet va provocar que l'argentí enfilés rumb cap a Nàpols, on va convertir aquest equip en campió d'Itàlia. La icona Maradona, però, va acabar convertint-se en cendra, i va haver de fugir per la porta de darrere amb problemes, amb la màfia, les drogues, el fisc i d'altres escàndols. Va ser la caiguda més gran d'un futbolista des que els anglesos l'engendraren a les acaballes del segle XIX. Això es produí tot i les pregàries dels "tifosi" napolitans dedicades al seu patró Sant Genaro, perquè segons resa en el seu llibre d'oracions la llum del déu Maradona seguís il·luminant-los. La decisió que havia pres el dirigent màxim del FC Barcelona obeïa a la defensa dels interessos del club, malgrat l'opinió desfavorable d'una gran part de la massa social blaugrana. Aquest pot ser considerat un exemple de presa de decisions pel bé del club deixant de banda l'opinió dels seguidors, encara que com s'ha comentat, també hi havia una lluita de fons per ocupar el centre de l'altar.

El futbolista, l'actor principal del joc, també vol mantenir unes relacions d'afinitat amb la massa. Per una banda intenta seduir-les declarant un amor incondicional al club; aquest fet normalment es produeix quan el futbolista arriba a un nou club. La famosa frase popularitzada a finals de la dècada del anys setanta i inicis del vuitanta ("El meu somni de petit sempre havia estat venir a aquest club") era fins i tot comprensible, sempre que es tractés d'algun dels grans clubs com ara el Real Madrid, el FC Barcelona o l'Atlético de Madrid. El fet curiós es produïa quan un jugador arribava a un club dels considerats menors, un jugador que normalment procedia de clubs d'altres continents on el futbol no generava els ingressos suficients per a poder viure d'una manera còmoda. En aquest cas, es donarien frases del tipus "La meua il·lusió sempre havia estat viure en una ciutat tan bonica com Osasuna", o bé "Des de ben petit el meu club havia estat el Vigo", desconeixent totalment que els noms dels clubs de vegades no es corresponen amb el nom de la ciutat. Josep Mª Minguella⁵⁴⁸ ens feia referència a fets ocorreguts

---

⁵⁴⁸MINGUELLA, Josep M^a, *Quasi tota la veritat*, Editorial Base, Barcelona, 2008, pàg. 24.

durant els anys setanta, quan s'obriren les fronteres als jugadors oriünds,⁵⁴⁹ un fet que permetia que futbolistes amb alguna ascendència familiar espanyola poguessin jugar sense ser considerats estrangers. El mateix Minguella comentava que això va donar lloc a innumerables situacions més pròpies de la picaresca, perquè van ser molts els qui varen falsejar la seva identitat passada donant lloc a l'aparició de familiars que mai no van existir: avis o oncles llunyans que havien emigrat a d'altres continents però que no guardaven cap tipus de parentesc amb l'esportista en qüestió. Un fet similar ens recorda la vocació de la comunitat jueva d'Antioquia, de mentalitat i de pensament hel·lènic i oberta a la invitació a participar del culte cristià a qualsevol que així ho desitgés (per exemple, els pagans o els gentils).

La falsedat en les creences i en el culte pretén en definitiva manipular una massa que divinítzi el qui simula aquestes falses creences, per tal que aquella li atorgui allò que al futbolista més li agrada. Així es pot establir una relació emocional amb el club, de manera semblant al manament de l'estimació envers els altres o de l'honra cap al pare i la mare, en aquest cas simbolitzat en la massa per acontentar el club i els feligresos. Així, aquests últims no s'adonen que l'autèntica pretensió no és una altra sinó l'econòmica, perquè poques vegades s'ha esdevingut una relació emocional entre un futbolista forani i el club. Serna comenta que “pertenecer a un club crea vínculos identificatorios y solidaridades comunes”.⁵⁵⁰ Alguns casos d'identificació com Di Stefano amb el Real Madrid, o Ladislao Kubala amb el Futbol Club Barcelona, no són gaire freqüents; l'objectiu prioritari del futbolista és un altre de molt diferent, allunyat dels aspectes emocionals i d'identificació.

Podem establir una analogia religiosa en el fet que en èpoques pretèrites de la història d'Israel, durant la monarquia, l'home va voler manipular Déu perquè aquest fes allò que l'home desitjava, i utilitzava el temple com a presó de Déu. El Nou Testament ho exemplifica amb la història de la construcció de la torre de Babel, citada al Llibre del Gènesi.⁵⁵¹ La torre de Babel era un zigurat babilònic, i la seva pretensió en construir-se no era arribar al cel, sinó que enmig d'una torre plana es tractava d'erigir una muntanya

---

⁵⁴⁹ Jugadors que tenien avis o parents de consanguinitat, nascuts a qualsevol lloc d'Espanya, fruit de les immigracions. Aquests jugadors varen néixer a d'altres països.

⁵⁵⁰ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 41.

⁵⁵¹ Llibre del Gènesi, capítol I.

artificial amb l'única intenció de forçar Déu a baixar-hi, i així sucumbir als desitjos dels homes. Comparativament, podríem fer un símil d'aquest voler atreure Déu amb el futbolista que vol manipular la massa de seguidors; és evident que no construirà cap torre de Babel, però intentarà exercir el seu poder de seducció declarant sovint un fals amor envers uns colors.

De tant en tant apareixen en aquest món futbolístic personalitats que ens exemplifiquen aquest intent de manipulació del futbolista envers la massa, però també sorgeixen figures més honestes i reals. Així, Samuel Eto'o, jugador camerunès que pertanyia al FC Barcelona, va fer unes declaracions als mitjans de comunicació el febrer de l'any 2009 dient textualment: "Yo trabajo para FC Barcelona, pero el club de mis amores es el Real Mallorca".⁵⁵² Sovint es produeixen fets que cada vegada més ens duen a la conclusió que el futbolista professional viu la seva relació amb la massa de seguidors d'una manera ambivalent: per un costat sol emparar-se en ella quan les coses no funcionen tal i com voldria; això es dona en casos per exemple que es produeixen quan l'entrenador no compta amb ell per jugar i es converteix en un jugador suplent, forçant aquesta massa a prendre partit d'una manera emocional, o també quan s'esdevé una sanció per part dels organismes federatius i el futbolista, amb les seves declaracions de suposada innocència, manipula l'opinió pública, que sovint pren partit per donar suport a les seves tesis generant un ambient endarrerit. Però d'altra banda també vull fer constatar com sovint es produeixen fets que demostren com aquesta relació entre la massa de seguidors i el futbolista no és tan idíl·lica com en un principi podria semblar. Així, el jugador del FC Barcelona, Luis Figo, va ser portada i protagonista de primera plana de tots els mitjans de comunicació quan va fitxar pel club amb més rivalitat històrica: el Real Madrid. Els motius d'aquest canvi òbviament obeïen a interessos econòmics; aquella simbiosi afectiva que va caracteritzar la relació del jugador portuguès amb el club català va acabar esdevenint una relació d'odi, tal com comenta Jon de Alcázar: "El jugador más emblemático puede ser contratado por el equipo más odiado convirtiéndose en un traidor".⁵⁵³ Els fets que van ocórrer durant el primer partit, en el qual Luis Figo va jugar al seu antic camp, van ser tota una demostració i

---

⁵⁵² Al diari *El mundo deportivo*, (12 febrer de 2009).

⁵⁵³ DE ALCÁZAR Jon, *El estadio violento o la conspiración contra la fiesta*, a SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 117.

manifestació col·lectiva de recriminació i d'aversi⁵⁵⁴ per part d'una massa social que es va sentir profundament traïda en allò més essencial: l'estimació, la defensa d'un ideal; i de retruc havia ferit l'essència més profunda del club català. Realment aquest fet va fer prendre consciència a molts sectors socials amants del futbol que els interessos del futbolista prevalen per damunt de qualsevol relació afectiva i d'identificació amb un club.

En relació amb la massa hi ha una part que podríem anomenar-la amorfa, atès que actua amb mimesi: mai no es manifesta amb actes significativament sorollosos i manté un silenci que només es pot trencar per la pressió exercida pel grup massa de la massa activa, fet que dóna lloc a un procés de metamorfosi radical. Un exemple molt clar ens ve de la mà del prosista i novel·lista català Josep Pla. L'escriptor va assistir amb uns amics a la fase final de la Copa del Món disputada a Suïssa l'any 1954; en el seu relat escriu que “aquest esport suposa un divertiment per ajudar a passar la tarda de diumenge, i quan s'acaba l'espectacle, s'acaba la conversa”.⁵⁵⁵ La curiositat que desperta en Pla l'espectacle del futbol és veure com això no és així. De fet deixa constància que a Catalunya es continua parlant durant tota la setmana d'un esdeveniment finalitzat, convertint-se en centre de les tertúlies i dels comentaris no sols de la gent de carrer, sinó que es trasllada a tots els àmbits socials. Una tarda de l'any 1960 Pla és convidat a presenciar un partit de la Copa d'Europa a l'estadi del FC Barcelona. El rival és ni més ni menys que l'acèrrim rival, el R. Madrid CF. El relat de Pla ens apropa al món del paper que desenvolupen les masses en l'esdeveniment futbolístic: “El silenci de la massa entrant al camp, una massa de cent deu mil espectadors, d'éssers humans formiguejant i convertint-se en una mena de boira de color marró. Les faccions dels homes i les dones es dibuixen clarament en la proximitat, però tot era vaguetat comparable a una gelatina humana”.⁵⁵⁶ L'escriptor empordanès ens fa un reflex prosaic en aquest fragment d'aquest rol amorf de la massa; malgrat tot,

---

⁵⁵⁴ Els fets ocorreguts durant la visita del Real Madrid a l'estadi del FC Barcelona, la primera vegada que Luis Figo acudia vestit amb la samarreta de l'acèrrim rival, va convertir-se en una manifestació de rebuig que es va concretar en llançaments de tot tipus d'objectes al terreny de joc i en una xiulada mai escoltada a l'estadi. Arran d'aquests incidents, el comitè de competició va clausurar l'estadi del FC Barcelona per dos partits, però mai es va concretar aquesta sanció.

⁵⁵⁵ BAMUS, i Justí, R, *El que pensava Josep Pla de l'esport*, publicat per l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, any Pla, 1997, pàg.30.

⁵⁵⁶ Ídem, pàg. 34.

la transformació, la metamorfosi, no trigarà a arribar, ja que els esdeveniments del joc faran que de l'amorfisme es passi a un dinamisme i a un protagonisme actiu reflectit en crits, insults, i d'altres comportaments molt més actius per part del grup silenciosos.

Aquest és un cas semblant al que Franklin Foer va analitzar en els seus estudis sobre el concepte de massa, comentat al capítol anterior: “Durante el partido ira exhalado sonidos bestiales que algunas veces eran del dolor de la decepción y otras de euforia exultante, propios de una masa carente de identidad y de criterio personal”.⁵⁵⁷ La mimesi d'aquesta massa de seguidors silenciosos, presoners d'una psicosis general, els pot convertir en fanàtics perillosos, un tret que Hornby⁵⁵⁸ ja va descriure quan feia referència als sorolls que s'escoltaven en un estadi de futbol. Una anàlisi en profunditat ens podria dur a la conclusió de com aquest esport massiu desperta sobtadament un interès en les masses amorfes, les quals acabaran per identificar-se amb uns ídols construïts pel poder dels mitjans de comunicació i de la publicitat, fet que explicaria els motius d'aquesta metamorfosi. Albert Camus té un escrit, titulat *Lo que queda del fútbol*,⁵⁵⁹ en el qual ens pretén inculcar la idea que aquest esport no hauria d'estar mai contaminat per la comercialització i pels aspectes econòmics que, segons ell, ho envaeix tot.⁵⁶⁰ Aquest aspecte actualment ja forma part de la mateixa essència d'aquest esport, i el futbol ha donat lloc a l'aparició d'una nova figura messiànica concretada en l'ídol d'un equip.

El cristianisme també esdevé una religió de masses. Un exemple en serien els desplaçaments massius que van tenir lloc durant els diferents exilis, on es matisa la diferència de voluntarietat, quelcom forçós. El Llibre de l'Èxode⁵⁶¹ ens narra la fugida dels israelites d'Egipte, on varen estar esclavitzats; al capítol dotze d'aquest llibre es parla d'un èxode d'unes sis-centes mil persones.

---

⁵⁵⁷Citat a VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 34.

⁵⁵⁸HORNBY, Nick, *op.cit.*, pàg. 105.

⁵⁵⁹ Albert Camus va ser un amant del futbol. Privat de la seva pràctica des de la seva infància a causa d'una malaltia pulmonar, sempre havia mostrat un amor incondicional vers aquest esport. Camus va morir l'any 1960 a França en un accident automobilístic, i les seves despulles van ser portades pels integrants de l'equip de futbol del Louriaín, del qual era president. Vegeu SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 47.

⁵⁶⁰WWW.mundolatino.org/textos/poecolec.htm

⁵⁶¹Llibre de l'Èxode 12, 37-39.

De tota manera una de les grans preguntes que ens podem formular seria com va ser possible que allò que va començar com un moviment carismàtic en el si del judaisme, però sense desenvolupar-hi cap paper institucional, va poder arribar a convertir-se en una potent institució religiosa autònoma; com va ser possible que un esdeveniment que va començar com un moviment messiànic d'alternativa radical dins la seva societat, es convertís amb molta rapidesa en la ideologia legitimadora de l'imperi. També costa d'entendre com va ser possible que un moviment rural aparegut a Palestina, que expressava amb el símbol del regne de Déu les expectatives i esperances de les masses més desfavorides de la societat, pogués esdevenir una religió ben instaurada en les grans ciutats de l'imperi romà. Rafael Aguirre comenta: “Los movimientos sociales tienden a idealizar sus inicios, a crear el mito de sus propios orígenes”;⁵⁶² un mite que, en el cas del cristianisme, arribaria a tenir profundes repercussions socials i psicològiques. El mite dels orígens cristians ja el podem trobar al llibre dels Fets dels Apòstols: hi ha una visió idealitzada de la caritat i de la fraternitat com a trets característics de la primera comunitat dels cristians; també es va idealitzar el paper dels dotze apòstols triats per Jesús, i la seva cega obediència a Jesús. Tots aquests exemples, units al poder de suggestió del missatge de Jesús, van ser elements cabdals i van donar lloc a un cristianisme que va ser seguit per una gran quantitat de persones. Els va captivar segurament el fet que als seus orígens es parlés d'una religió afincada a la casa i donada al culte privat, a diferència d'altres cultes religiosos. Sens dubte aquests són aspectes que van ajudar a generar més simpatitzants amb el cristianisme, i que van trobar en la crisi en què estava immersa la societat de Jesús (en la qual sovint es produïen fets que augmentaven la disgregació social, des de les migracions cap a l'interior de Palestina fins a la dispersió jueva de la conca del Mediterrani) un esdeveniment que va provocar que molts d'aquests jueus de la diàspora s'interessessin per la nova religió.

Dins d'una societat teocràtica com era la jueva, en la qual la religió era la ideologia dominant, necessàriament era a través d'ella per on s'havien de vehicular els diversos interessos i també per on s'havien de produir els assajos que donessin lloc a una alternativa social.

---

⁵⁶² AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàg. 9.

CAPÍTOL III: Els símbols, mites i ritus. Estudi comparatiu entre el futbol i el cristianisme Pàgs. 280-471

- 3.10 La gènesi del simbolisme de les religions. Una aproximació epistemològica als conceptes de sagrat, la santedat i els ritus
- 3.11 Ritus i mites en el cristianisme
- 3.12 Ritus i acte religiós: el sacrifici
- 3.13 Classificació i tipus de rituals: estudi comparatiu entre cristianisme i futbol
- 3.14 El significat dels símbols, signes, mites i ritus: estudi comparatiu entre futbol i cristianisme
- 3.15 Conclusió comparativa: els rituals cristians i els rituals del futbol
- 3.16 Els escuts, símbols d'identificació dels clubs de futbol, i els símbols propis del cristianisme
- 3.17 Estudi comparatiu: les 17 regles del futbol i la religió cristiana
- 3.18 Analogies entre els signes del cristianisme i els signes del futbol:
  - 3.18.1 El naixement és miraculós en un entorn d'humilitat i precarietat
  - 3.18.2 Les primeres manifestacions públiques donen mostra d'una força i una intel·ligència extraordinària
  - 3.18.3 Provocarà un ascens cap a l'escena del poder
  - 3.18.4 L'existència del mal: la lluita contra les forces malignes, que conjuminada amb intervals romàntics, ocuparan la major part de la seva història
  - 3.18.5 El final pot ser de dues maneres: un reflex mimètic de la societat, o la pressa de l'*hybris* desapareixerà de l'escena de poder, deixarà de ser un reflex dels valors per convertir-se en un reflex de l'antivalor
  - 3.18.6 Necessita una aclimatació, és necessari un acoblament de tipus ideològic i cultural
  - 3.18.7 Des d'un principi l'heroi ha de marcar la diferència; és necessari per no perdre la seva essència mitològica
  - 3.18.8 Anàlisi comparatiu dels signes del cristianisme i els signes del futbol
- 3.10 Conclusions comparatives entre els ritus, els signes i els símbols del cristianisme dins de la litúrgia del partit de futbol
- 3.11 Estudi comparatiu: elements de la litúrgia del partit de futbol i símbols propis del cristianisme
- 3.12 Conclusions de l'estudi comparatiu entre els símbols de la litúrgia del partit de futbol i els símbols propis del cristianisme
- 3.13 Els signes d'identitat del futbol
  - 3.13.1 Els trets d'identitat del futbol: Brasil, Uruguai, Alemanya, Espanya i països africans
  - 3.13.2 Els trets d'identitat del cristianisme

3.1 La gènesi del simbolisme de les religions. Una aproximació epistemològica als conceptes de sagrat, la santedat, i els ritus

Per endinsar-nos en el món de la simbologia dels ritus i dels signes del cristianisme, cal fer una primera anàlisi del paper desenvolupat per les creences a partir d'un punt de vista antropològic. Jordi Salvador Duch ens matisa, pel que fa a aquest punt: "l'antropologia religiosa no va existir fins que va deixar de ser monopoli dels missioners o d'altres professionals de la religió".⁵⁶³ Plantejar-nos el perquè de l'existència de la religió esdevé lògicament una pregunta que només troba la seva resposta en el passat; és la pregunta pels seus orígens. També ens hem de fer ressò, a mena d'introducció d'aquest apartat, de les formes: mencionar i preguntar-nos què són les formes religioses, i si és possible establir-ne una classificació. Podem parlar, atenent a aquesta primera puntualització, de religions nacionals, o el que és el mateix, d'un poble i de les religions mundials o universals. La diferència entre les dues no la podem trobar dins de l'estructura mateixa de la religió. En les religions nacionals, el subjecte de la religió és fonamentalment el poble, la nació o, en tot cas, una comunitat; i en ella, el subjecte obté la salvació com a membre d'aquesta comunitat, que al mateix temps que comunitat natural, és una comunitat salvífica. Els déus d'aquestes religions són déus de la pròpia nació; per aquest motiu ordinàriament en aquestes religions no es produeix un esperit missioner. Històricament, es pot observar una tendència cap a la universalització, encara que el pas de les religions nacionals o universals s'hagi produït de formes diferents. D'altra banda és necessari constatar que algunes religions han assolit alguns trets de religiositat universal com ara la representació del propi Déu com a Déu Universal i un determinat proselitisme, sense deixar de ser religions nacionals. Les religions universals són aquelles que personalitzen la relació religiosa, i d'aquesta forma la separen de la pertinença a una determinada comunitat. Una característica d'aquest tipus de religions s'evidencia en el fet que la pròpia divinitat és la divinitat de tots els homes, i per això adquireixen un esperit missioner; la religió cristiana és un exemple de religió universal.

Una segona classificació ens ve donada a partir de les aportacions de Juan Martín Velasco. Aquest entén que les formes religioses poden classificar-se, atenent a la seva

---

⁵⁶³ SALVADOR Duch, Jordi, *Futbol, metàfora d'una guerra freda*, Editorial Proa, Barcelona, 2005, pàg. 56.

orientació, en religions d'orientació mística i religions profètiques.⁵⁶⁴ El criteri per establir aquesta separació no és de caràcter personal o no personal de les representacions del fet diví, sinó que es basa en la forma de representació del concepte d'absolut i en l'home religiós que entra en contacte amb aquest concepte. La religiositat mística parteix de l'axioma que tots els fets relatius i els trets de la vida intramundana manquen de valor; el reconeixement de l'absolut passa obligatòriament per la negació de tot fet mundà. La proposta de les religions místiques està doncs centrada en cercar la unitat en l'absolut com a única realitat en la qual el subjecte s'ha d'endinsar. Les religions de caire profètic afirmen també el valor del concepte d'absolut però mitjançant l'exercici de les possibilitats humanes. Es proposa un tipus de religió que fomenti les relacions interpersonals amb la divinitat, tal com apunta Juan Martín Velasco: “Estas dos tipologías de religión tienen una gran influencia en el conjunto de las manifestaciones religiosas desde la representación de lo divino hasta las diferentes formas de oración y organización comunitaria”.⁵⁶⁵

Les religions místiques sovint representen Déu amb formes monistes, amb un caire més individualista i amb tendència cap a l'esoterisme; són més tolerants i s'exerciten en una forma d'oració en la qual sobresurt l'ideal d'unió.

Les religions profètiques, en canvi, representen la divinitat amb formes molt personalistes; insisteixen en un compromís ètic i tendeixen a l'establiment d'institucions religioses ben definides, proposant formes dialògiques d'oració.

La consideració moderna de la religió es caracteritza per partir del supòsit que el terme “religió” designa fonamentalment un fet humà complex i específic, és a dir, un conjunt de sistemes de creences, de pràctiques, de símbols i d'estructures socials a través de les quals l'ésser humà, en diferents èpoques i cultures, viu la seva relació amb un món específic: el món d'allò sagrat, que suposa un àmbit extremadament complex en el qual intervenen tots els nivells de la consciència humana, destacant la intervenció que aquesta última fa envers una realitat superior i invisible, transcendent i misteriosa de la qual depèn el sentit últim de la vida. Per tant, el descobriment de la condició de “ fet humà” específic que té la religió, va fer possible l'emancipació de l'estudi de la religió

---

⁵⁶⁴ MARTÍN Velasco, Juan, *Introducción a la fenomenología de la religión*, Editorial Trotta, Madrid, 2006, pàgs. 73-75.

⁵⁶⁵ Ídem, pàg. 27.

en relació amb d'altres disciplines com són la filosofia i la teologia. Partint d'aquest axioma, la religió pot ser definida com un sistema de creences i de pràctiques instituïdes a partir de la divisió del món en sagrat i en profà. Tal com diuen Oliven i Damo: “Es producto de las representaciones colectivas y éstas a su vez expresan realidades colectivas; siendo así, se verifica una especie de coexistencia entre lo colectivo (origen de la conciencia), lo sagrado (principio clasificatorio) y lo religioso (manifestación de la conciencia), y lo mismo se podría afirmar en relación al otro polo formado por lo individual profano y laico”.⁵⁶⁶

La societat tradicional es fonamenta en l'existència d'una consciència col·lectiva comuna que es construeix sobre la base de la religió com a primer discurs creador d'un món instituït de significat. La religió com a referència a un Déu, a l'absolut o a l'imaginari, és la primera formació discursiva, i esdevé la representació col·lectiva per excel·lència. Durkheim va proposar els àmbits d'influència del fet religiós⁵⁶⁷ com a portadors d'uns significats de tipus socials, estructurats al voltant de les coses sagrades i les coses profanes. El sagrat es manifesta com a centre, i representa una totalitat de significat, una interpretació de les qüestions existencials fonamentals com podrien ser la vida i la mort; en canvi, la cosa profana vindria representada per tot allò que no és sagrat, o el que és el mateix, per la perifèria simbòlica del sagrat, que es mostra més enllà dels límits normatius territorials. D'altra banda també, és portadora d'una sèrie de categories cognitives per a la classificació i representació social, i dona el marc de pensament-espai, temps, causa, veritat, totalitat, que permet entendre's sobre alguna cosa en la realitat socialment-simbòlicament construïda. La religió, per tant, com molt encertadament ens explica Ricardo Sánchez, “assumeix la tasca de produir sentit; el seu llenguatge produeix una totalitat de significat i configura una manera de pensar mítica que fa que l'explicació de tots els fenòmens terrenals sigui buscada fora del mateix món”.⁵⁶⁸

---

⁵⁶⁶OLIVEN, Rubén y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 58.

⁵⁶⁷DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, Editorial Akal, Madrid, 1982, pàgs. 315-320.

⁵⁶⁸SÁNCHEZ Martín, Ricardo, *Cultures esportives i valors socials: una aproximació a la dimensió social de l'esport*, a la revista *Apunts*, n° 64, dossier Humanisme i Esport, pàgs. 33-45.

El membre d'aquesta societat, mitjançant el ritual, participa d'aquest ideal de societat. El fet d'haver-hi un sol centre creador de significat fa que la identitat individual estigui fortament vinculada amb el nosaltres col·lectiu, al mateix temps que aquest apareix sacralitzat i legitimat pel fet sagrat. No existeix, doncs el jo individual, sinó el nosaltres, la col·lectivitat. La religió es manifesta com a primera interpretació del món que totalitza el sentit de les produccions culturals; entre elles podríem afegir el futbol, que impregna la consciència col·lectiva i es converteix en centre simbòlic estructurador de la vida del grup; és a dir, presenta els marcs cognitius-normatius de la societat i alhora proporciona una constel·lació de significacions socials.

Jordi Osúa ens apropa al fenomen religiós, comentant que aquest fet el podem estudiar des de quatre perspectives diferents: atenent al culte, a l'aspecte vivencial, a l'ètica i a l'aspecte cultural de la religió.⁵⁶⁹ El segle XIX dóna lloc a l'aparició de la ciència de les religions, aglutinant diferents mètodes propis del saber científic aplicats al fenomen religiós, un mètode que va desembocar en la fenomenologia de la religió ocupant-se del fenomen religiós en totes les seves múltiples manifestacions. Osúa ho descriu amb fidelitat intentant jerarquitzar els diversos aspectes que totes aquestes manifestacions posseeixen. Una altra tasca de la fenomenologia de la religió vindria resumida com un intent per captar l'estructura del fenomen religiós. Un últim repte seria arribar a la interpretació del fet religiós que permetés captar el sentit i la significació d'aquesta estructura. Aquí és on sorgeix la idea que la religió no existeix, sinó que només hi ha diferents religions, entenent-les com un procés insertat dins de la història humana i condicionades per factors socials, culturals, econòmics i polítics que componen cada situació històrica.

Hem d'intentar respondre a la pregunta de com pot col·laborar l'estudi fenomenològic del fet religiós amb les diferents anàlisis científiques del mateix. Tal i com hem vist, la fenomenologia estudia el fet religiós en conjunt, mentre que les diverses ciències de la religió estudien el fenomen religiós des de perspectives pròpies a cada una d'elles i per tant ho fan en relació amb fets històrics, socials, psicològics i culturals. La fenomenologia ens permet no perdre de vista els aspectes parcials d'aquest fenomen i la

---

⁵⁶⁹OSÚA, Jordi, *Esport i Religió: una aproximació fenomenològica*, Publicat per la Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura), Editorial Claret, Barcelona, 2009, pàgs. 7-11.

seva condició específica; pot donar servei a les diverses ciències de la religió manifestant allò propi del fenomen religiós, del qual estudia els aspectes parcials.

La religió ens parla de l'existència d'éssers fantàstics anomenats déus, esperits i dimonis, tots ells dotats d'uns poders prodigiosos. Durkheim considera la seva presència com un element clau que va donar origen als mites: “Una vez estuvieron fijadas las palabras para designar a los seres espirituales que la imaginación popular había colocado detrás de las cosas, la reflexión se volvió hacia estas palabras en sí mismas, planteaban toda clase de enigmas y fue para resolver estos problemas que se inventaron los mitos”.⁵⁷⁰ Des de la sociologia de la religió, hem d'atendre a les funcions socials de la mateixa. Les religions són grans sistemes simbòlics que procuren un sentit darrer a la vida humana, individual i col·lectiva, proporcionant coherència a les societats. Les religions, com apunta Jordi Osúa, també tenen a veure amb l'absolut i el transcendent, allò sobrenatural i allò misteriós. Actualment s'està produint el fenomen de la sacralització de les realitats socials: “el sagrat immanent”.⁵⁷¹

Un tret cabdal és que la religió l'hem de considerar, com he apuntat anteriorment, com un fet natural en l'home. És impensable l'existència d'una religió sense un objecte de culte i persones que la practiquin. La tesi d'Osúa parteix d'un primer axioma: “Els sociòlegs de la religió qualifiquen un fenomen de religió quan assumeix les funcions socials d'atorgar sentit i assegurar la cohesió social”.⁵⁷²

Max Muller va partir de la idea que “en el hombre existe un sentido de lo divino concebido en terminos de infinito, que deriva del contacto sensible con la realidad”.⁵⁷³ Són les realitats naturals que s'escapen al coneixement de l'home i li atorguen la idea de l'infinit; i el material del qual es formarien les divinitats⁵⁷⁴ planteja l'origen de la religió, desenvolupant un paradigma al qual es va anomenar naturista. Aquest pretenia explicar el fet de com les primeres creences van sorgir de la contemplació dels

---

⁵⁷⁰DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa.*, pàg. 136.

⁵⁷¹OSÚA, Jordi, *Esport i religió una aproximació fenomenològica*, pàg 6.

⁵⁷² Ídem, pàgs. 6-8.

⁵⁷³Max Muller (1832-1900) es considera l'iniciador de la ciència moderna de les religions. Vegeu MARTÍN Velasco, Juan, *op.cit.*, pàg. 115.

⁵⁷⁴MARTÍN Velasco, Juan, *op.cit.*, pàg. 45.

fenòmens extraordinaris de la natura, molt difícils d'entendre pels homes primitius: els llamps, els trons, la lluna, els estels, la pluja i el vent representen un bon exemple d'aquests fenòmens. Pels naturalistes, l'origen de la religió es troba en la confusió que generaven en l'home els esdeveniments de la natura anomenats intangibles amb éssers sobrenaturals.

El primer culte religiós, per tant, hauria sorgit no tant d'una idea de Déu en ella mateixa, sinó d'allò que simbolitzava; així doncs, el primer culte de tipus religiós derivà cap a fenòmens naturals. L'astrologia podria ser objecte de culte, ja que no es rendia culte als astres com a éssers divins sinó entesos com a símbols de la divinitat; hi havia una necessitat de la simbolització per portar a terme el culte. Aquest paradigma donava per descomptat la impossibilitat mental de l'home primitiu per concebre la idea de divinitat. Els noms s'arriben a convertir en déus; així el cel brillant, que en un principi designava l'infinit, es va convertir en una divinitat. Els noms es convertien en déus, i els mites que ens relataven les accions d'aquests eren senzillament "malalties del llenguatge", una fase inevitable i necessària pel creixement del llenguatge. Per tant, els déus no són els atributs als quals hom va designar les realitats superiors. Tenint en compte aquestes consideracions, les religions, per Max Muller, podien, tal com he comentat, ser considerades com malalties del llenguatge. El problema pels seguidors del naturalisme, per tant, no era la idea de divinitat en si, sinó la mena de degeneració a què va donar lloc aquesta simbolització. Segons paraules de l'antropòleg lleidatà Carles Salazar, això va suposar "confondre significants amb significats".⁵⁷⁵

Endinsem-nos ara en un altre paradigma que ens pot ajudar a explicar no tan sols l'origen de les creences (la gènesi de la identitat religiosa), sinó la importància de tot allò relacionat amb el paper dels símbols i signes dins d'aquest món. Són les anomenades teories animistes -un terme encunyat per Edward B. Taylor-, les quals pretenien designar el que ell entenia com la creença religiosa més primitiva de la humanitat⁵⁷⁶, que no era justament la creença en un Déu o déus, sinó la creença en l'existència de l'ànima, que es derivava a partir de la creença en l'existència dels esperits dels morts, cosa que s'originava durant els somnis; aquestes aparicions feia

---

⁵⁷⁵ SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg.178

⁵⁷⁶ Citat a MAISONNEUVE, Jean, *Las conductas rituales*, Ediciones Nueva Visión, Buenos Aires, 2005, pàg. 33.

recordar les persones que havien mort. Aquests somnis eren un principi d'acció diferent a les accions corpòries, i actuaven a l'interior del cos mitjançant els somnis o els fenòmens d'èxtasi i en la mateixa vivència de la mort que tenien aquests homes primitius.

Tots aquests aspectes van dur a l'afirmació de l'existència de l'ànima, i d'aquí a la creença en els esperits dels morts. Per Taylor, “la pérdida de los seres queridos tenia que producir una especie de –shoc- emocional de gran magnitud, difícil de entender para los hombres primitivos”.⁵⁷⁷ D'aquesta premissa va sorgir la teoria segons la qual els humans posseeixen una doble essència: la material i l'espiritual. La mort suposava la fi de l'ésser material, però no de l'ésser espiritual, ja que aquest continuava apareixent després de la mort en forma de somnis; d'aquí la creença en l'existència dels esperits, creença que va donar lloc a la primera forma de culte. D'aquest paradigma animista va sorgir la tesi que hi ha religió allà on trobem creences en éssers espirituals. Els humans primitius, mancats del nostre coneixement científic, deuriem imaginar-se que estaven en contacte amb un altre món, i els hauria fet pensar que tothom tenia una doble existència, la material i l'espiritual, com he comentat anteriorment. Quan estaven desperts, eren coneixedors de la primera, i quan estaven adormits, de la segona: “De estos habitantes del mundo de los sueños derivó el concepto de alma”.⁵⁷⁸ Sembla, doncs, que en aquests primers temps la religió, segons els dos paradigmes anteriorment esmentats, se'ns apareix com una mena de filosofia primitiva, un intent d'explicar la veritat .

Un tercer paradigma que ens pot ajudar a explicar aquests inicis de les creences ens l'aporta James George Frazer. Aquest entén la religió com “un estadio intermedio de una historia del conocimiento”,⁵⁷⁹ i la divideix en tres apartats. D'una banda ens explica que la religió per ell havia sorgit com a decadència d'una primera creença. La màgia, entesa com una rudimentària forma d'explicar els fenòmens de la realitat, estava basada en l'observació que s'establia en la concatenació de dos fenòmens o fets extraordinaris que s'esdevenien en una relació causal. Ho explica amb un exemple prou significatiu: l'home, abans d'anar a caçar, tenia el costum de cantar una cançó; si aquell dia la cacera era abundant però els següents dies, per més que aquest home cantés, la

---

⁵⁷⁷ Citat a MAISONNEUVE, Jean, *op. cit.*, pag. 34.

⁵⁷⁸ MARTÍN Velasco, Juan, *op. cit.*, pàg. 31

⁵⁷⁹ Citat a MARTÍN Velasco, *op. cit.*, pàg. 35.

cacera era dolenta, això implicava l'existència d'un tercer element, d'una tercera força que hi interferia i en determinava la producció. Per Frazer aquest element era la màgia; així ho explica i fonamenta: "La màgia era una actitud emparentada con la ciencia y diametralmente opuesta a la religión".⁵⁸⁰ Una característica important per entendre el paradigma de Frazer era que la màgia i la ciència suposen un món sotmès a les lleis, mentre que la religió suposa un món sotmès al caprici dels esperits. Ciència i màgia són actituds psicològicament idèntiques, encara que una és veritable i l'altra falsa. La màgia, per Frazer, era una pseudociència fonamentada en la falsa utilització dels principis de semblança i de contacte o contagi.⁵⁸¹ Aquest fet va suposar el sorgiment de les creences en l'existència d'éssers sobrenaturals i poderosos anomenats déus, que al capdavant eren els únics responsables de tot el que succeïa, i de pas comportava que, a partir d'aquest moment, per obtenir allò que hom desitjava no n'hi havia prou amb actuar sobre la naturalesa sinó que calia fer-ho sobre la voluntat d'aquest ésser totpoderós.

El sortilegi se substitueix, així, per la pregària. Aquest és l'inici de la religió, no com a creença sinó com a acte ritual, que a diferència de l'acte màgic no té com a finalitat la producció directa dels fenòmens, sinó l'expressió d'un desig. A principis del segle XX la concepció de la màgia proposada per Frazer va començar a ser criticada per Henri Hubert i Marcel Mauss.⁵⁸² Hi ha, segons aquests autors, actes màgics que utilitzen el principi d'oposició, i s'ha observat que aquests principis són simplement els que regeixen les activitats simbòliques. A partir d'aquí el paradigma proposat sobre l'origen de la religió també va patir crítiques basant-se en el fet que l'associació d'idees que proposa la màgia no és anterior a la concepció d'éssers personals; i també perquè en l'objecte d'estudi en què va fonamentat la seva teoria -l'estudi dels pobles primitius- es va veure que els homes també realitzaven accions diguem-ne regides per una mentalitat científica. Més endavant tornaré a incidir en aquest aspecte. Actualment es pot considerar, a tall de conclusió sobre aquest aspecte, que als pobles primitius màgia i religió coexistien com dues reaccions psicològicament diferents. La màgia i la religió són considerades com dos components extremadament antics de la visió humana del

---

⁵⁸⁰ Citat a DURKHEIM Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 137.

⁵⁸¹ Ídem, pàg. 33.

⁵⁸² MAUSS, M, *Equisse d'une théorie générale de la magie*. Article citat a *Essai sur la nature et la fonction du sacrifice*. L'année sociologique II, 1899. Traducció al castellà a MAUSS, M., *Lo sagrado y lo profano*, Editorial Seix Barral, Barcelona, 1970 pàgs. 143- 240.

món. Durkheim, al seu estudi sobre els rituals mimètics, esmenta la “màgia simpática”,⁵⁸³ un terme amb el qual vol expressar que quan un fet afectava un objecte en concret, necessàriament afectava també els objectes propers; dit d’una altra manera, el que afecta una part afecta el tot.

La categorització d’elements religiosos que ens aporta Jordi Osúa són presents en el món de l’esport contemporani: “Inclou l’aspecte màgic, l’ésser humà contemporani té la creença que no solament el treball i l’esforç ajuden a la consecució de l’èxit. Cal la intercessió de causes externes al seu control i a la seva voluntat, que hom utilitza com a recurs per controlar allò extraordinari”.⁵⁸⁴ Aquest pensament quedaria incomplet si no afegíssim la presència d’un aspecte suggestionador en aquestes creences màgiques supersticioses; hi ha una creença interna i paral·lelament un desig que aquell objecte ajudarà a la consecució del que es pretén. La superstició ha estat un fet molt proper al món del futbol des dels seus orígens. Fets com sortir saltant només recolzant una cama a l’estadi, o persignar-se un número concret de vegades, són algunes de les manifestacions més freqüents de caire individual que apropen la individualitat a aquest món. A nivell col·lectiu consten en els annals del futbol fets ben curiosos, com ara el ritual supersticiós que acompanya l’equip bavarès del Bayern de Munic en els seus desplaçaments fora de la ciutat: enterren una salsitxa a prop de la banqueta dels tècnics i suplents, i encara és viva la tradició de deixar uns caps d’allis al costat de la porteria.

La religió també es manifesta en el món del futbol. Com comenta Marc Augé: “El futbol és una activitat que atrau un major número d’espectadors, i també és un àmbit on es manifesten conductes religioses”.⁵⁸⁵ Hi ha casos de futbolistes que han fet pública la seva pertinença a l’Església. Les avinenteses del moviment YMCA, sobretot en països de l’Amèrica del Sud, han fet renéixer aquestes manifestacions evangèliques. Durant la dècada dels anys noranta un grup de futbolistes del Brasil, capitanejats pel jugador del Deportivo de la Corunya, Bebeto, van encapçalar tot un moviment que pretenia transmetre els valors de l’Església arreu del món, utilitzant el seu poder mediàtic i la popularitat que els envoltava per donar ressò a aquests desitjos. Actualment el cas més

---

⁵⁸³ DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàgs. 534-535.

⁵⁸⁴ OSÚA, Jordi, *Esport i Religió, una aproximación fenomenològica*, pàgs. 21-22.

⁵⁸⁵ Citat a OSÚA, Jordi, *Esport i Religió, una aproximación fenomenològica.*, pàg. 3.

significatiu el representa el futbolista brasiler del Real Madrid Kaka, el qual ha manifestat públicament aquestes tendències i la seva vocació de dedicar-se a les tasques pastorals dins de l'Església evangèlica un cop acabi la seva carrera d'esportista, sense tenir tanta transcendència com el cas anterior d'Ángeles Nuñez, una empleada del club sevillà del Real Betis que cada dia de partit col·loca en una habitació de l'estadi tot un seguit d'estampes religioses i es passa tota l'estona que dura el partit fent pregàries.⁵⁸⁶

El ritual religiós és un acte que ens comunica amb els déus; cal només l'acció divina perquè res succeeixi. Els residus de la màgia donarien lloc a les supersticions. Frazer insisteix molt a definir pregària com “una forma íntima de comunicació con Dios” .⁵⁸⁷ És l'acte religiós per excel·lència, una característica que en capítols anteriors dedicats als continuadors del cristianisme he comentat, sobretot fent referència a Agustí d'Hipona i la seva aposta pel treball del món interior de les persones. La pregària exerceix un refús a la simbologia supersticiosa i ens endinsa en la recerca del món interior de la persona, el lloc on habita Déu.

Continuant per aquest camí per tal d'esbrinar altres punts de vista quant als conceptes de simbolisme, rituals i signes, el que sembla cert i que comparteixen molts autors té a veure amb el sentit de la religió. Molts l'entenen com quelcom que té una finalitat i un sentit: el d'ajudar els éssers humans davant la tragèdia de la mort. El temor d'aquests últims davant la mort, no sols la d'un mateix sinó la dels éssers estimats, va obligar la cultura a omplir aquest buit. Els humans sovint es preguntaven per la naturalesa de la mateixa i la seva existència; la resposta més emprada és que l'hauríem de trobar en el sentit de preservació de l'espècie, un fet inherent a l'ésser humà i d'on justament es deriva la por.

Emile Durkheim ens va aportar noves llums i nous horitzons quan va atorgar a la religió altres contextualitzacions. Durkheim ens va introduir al món de la religió com un element social -l'eix central de les seves teories- i va esdevenir un acèrrim defensor de l'axioma: “ La verdad de la religión hay que encontrarla fuera de la misma y buscarla

---

⁵⁸⁶ Antena 3 notícias, 26 de març de 2011.

⁵⁸⁷ Citat a RAPAPPORT, Roy, *Ritual y religión en la formación de la humanidad*, Editorial Cambridge University, Madrid, 2001, pàg. 33

en la sociedad de donde nace”.⁵⁸⁸ Durkheim va fer una crítica a la religió establerta a partir de la noció de misteri o sobrenatural. Ell entenia que el fet sagrat es caracteritzava per la seva superioritat sobre allò profà; allò religiós era un fet socialment compartit, les creences pròpiament religioses són sempre comuns a una col·lectivitat determinada que fa professió d’acceptar-les i de practicar els ritus que les acompanyen. Durkheim, arran de la defensa d’aquests aspectes, i per aclarir-los, comentava: “El mago tiene una clientela, no una Iglesia”.⁵⁸⁹ En la seva obra sobre les formes elementals de la vida religiosa, ens va deixar clar la següent premissa: “No existe expresamente un instante en que la religión empezará a existir. De aquí que el origen de la religión no se ha de entender en el sentido de un inicio absoluto; la religión no es más que una manifestación natural de la actividad humana”.⁵⁹⁰ Durkheim va partir de l’estudi dels fets religiosos per elaborar el seu paradigma, centrat en la teoria que el pensament religiós inclou dos elements: les creences i els ritus. Les creences religioses serien representacions que expressarien la naturalesa de les coses sagrades i les relacions que se’n deriven: “los ritos serian normas de conducta que prescriben cómo debería comportarse el hombre delante de las cosas sagradas. Estas nacen en las reuniones grupales y van destinadas a mantener o renovar ciertos estados mentales de estos grupos”.⁵⁹¹ Durkheim, amb el terme “conciencia colectiva”, ens volia dur a l’adquisició de la consciència de pertinença a una entitat supraindividual, un element que totes les societats necessiten, algun tipus de consens de legitimitat. Heus ací que la religió, com ens diu Durkheim, “juega un papel clave, pues es capaz de generar en las conciencias de los individuos el sentido de la trascendencia”.⁵⁹² La religió, per tant, seria una mena de consciència col·lectiva elemental. En la seva obra, Durkheim també va intentar donar resposta als mecanismes que tenia la religió per produir la consciència col·lectiva. Sabem que Durkheim va desenvolupar tot el seu paradigma sota la creença d’entendre la societat com l’eix central en què se sustentava el seu pensament. D’aquesta manera, coneixent les característiques d’una societat determinada, es podia arribar a comprendre les seves

---

⁵⁸⁸ DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 121.

⁵⁸⁹ MARTÍN Velasco, Juan, *op. cit.*, pàg. 35.

⁵⁹⁰ DURKHEIM, Emile, *las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 120.

⁵⁹¹ SEGALÉN, Martine, *Ritos y rituales contemporáneos*, Alianza editorial, Madrid, 2005, pàgina,13.

⁵⁹² DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 124.

formes de pensament, i heus ací on apareix el concepte de religió, que estic segur que ens pot aportar nous horitzons a la recerca del concepte de simbolisme religiós, un fet íntimament lligat a les dues funcions que tenia la religió sota el punt de vista de Durkheim.

En primer lloc, hem de referir-nos a la seva funció cognitiva, la qual vol dir que no podem construir una religió sense compartir-la, ja que és un fet objectiu. De la mateixa manera que la religió és un fet social, el punt de partença, no pot ser l'individu mateix i les seves necessitats, sinó la societat en què viu. La religió també té un altra funció, que Durkheim va anomenar latent. Aquesta era entesa com un fet autònom que no podia ser reduït a cap altre fenomen; per tant, la funció que aconsegueix la religió només la pot fer la mateixa religió, entenent aquesta com a necessària. La religió, des del punt de vista de Durkheim, esdevindria un sistema de creences i de pràctiques relatives a coses sagrades unides en una comunitat moral, l'Església. D'aquesta manera, les creences serien representacions que expressarien la naturalesa del sagrat, mentre que les pràctiques serien ritus religiosos, normes de conducta només davant del sagrat.⁵⁹³ Amb la tesi de Durkheim es van introduir conceptes com la simbologia, els ritus, les creences, i sobretot el paper de la religió dins del marc social. Aquest estudiós també fa referències al concepte de sagrat entès com quelcom allunyat dels somnis i de les il·lusions. Per Durkheim el sagrat tampoc no té a res veure amb els objectes intangibles, com veiem anteriorment dins el paradigma naturalista del tipus fenòmens extraordinaris de la natura. Sagrat serien per exemple els tòtems, una mena de representacions d'espècies vegetals, naturals o animals tangibles. El sagrat no prové doncs de les qualitats intrínseques; les coses són sagrades perquè són símbols, i en aquest fet rau l'important d'allò sagrat, el seu caràcter simbòlic. Els tòtems vindrien a ser objectes referits a d'altres objectes que hom no pot concebre de cap manera si no és mitjançant aquests símbols. Si, segons Durkheim, "Les formes elementals de la vida religiosa venen donades pel sagrat"⁵⁹⁴, representen un Déu totèmic, un animal mític del qual tots els del clan⁵⁹⁵ es consideren descendents; per tant és molt important remarcar que el tòtem, la

---

⁵⁹³ DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 125.

⁵⁹⁴ Veure SALAZAR, Carles, *op. cit.*, pàg. 224.

⁵⁹⁵ El clan és el tipus de filiació. Pot ser patriarcal (la línia genealògica la marca la família paterna) o matriarcal (quan és la família de la mare).

figura totèmica, mai no és un déu sinó un símbol que precisament vol simbolitzar el Déu totèmic, de la mateixa manera que una escultura d'un sant Crist no indica que sigui Crist ja aquest no és dins l'escultura, sinó que només simbolitza Crist, l'escultura del sant Crist (seria, per tant, un signe). La paraula "sagrat", tan emprada per Durkheim, cal situar-la dins d'un context, en aquest cas de tipus religiós, i per poder fer-ho hauríem d'aclarir certes terminologies. En primer lloc, caldria esbrinar i contextualitzar correctament l'ús del terme "santedat". L'antropòleg Roy Rappaport va fer un intent d'aclariment partint d'acotar i delimitar un seguit de termes: " ritual y religión son conceptos importantes en la formación de la humanidad"; Rappaport ens parla d'una classe d'expressions que denomina *postulados sagrados fundamentales*.⁵⁹⁶ El seu equivalent cristià serien els credos. Postular és defensar quelcom sense demostració; la seva evidència és la base per a la seva confirmació o la negació. En canvi, quan ens referim a *postulats sagrats fonamentals*, no cal aquesta demostració ja que duen una substància constituïda pels mateixos ordres litúrgics. Un exemple el podríem trobar en l'essència del sagrament de l'Eucaristia; aquest estableix com un fet social l'existència de Déu, en nom de qui els homes poden ser elevats a oficis com la coronació o la unció. La sobirania, en sentit estricte, pot estar sempre basada en el ritual. D'aquesta manera, els reis són líders distingits pels altres, en primer lloc per criteris hereditaris i, posteriorment, pels actes rituals de la coronació. En conseqüència els postulats sagrats fonamentals apareixen com a afirmacions de qui les expressa: Déu és únic, només hi ha un Déu; la seva pervivència depèn de la seva continuada enunciació, i les proves materials mai no poden falsificar els postulats. Aquests només poden ser rebutjats, cosa que faria un agnòstic o un ateu. Ara bé, el que no és tan clar és que aquests postulats sagrats fonamentals es puguin verificar d'una manera empírica, és a dir, per mitjà de procediments acceptables per la ciència. Fins i tot l'aparentment fet miraculós sempre pot ser explicat d'un altra manera; veiem l'exemple dels fets miraculosos de Jesús. És important recordar que la Bíblia que nosaltres llegim ha estat fruit d'una traducció del grec, i per tant hi ha termes i mots que no es poden traduir literalment i s'ha de recórrer a un sinònim; un fet, aquest, que canvia substancialment el sentit de les expressions. D'aquesta manera, per exemple, la paraula "miracle" tal com nosaltres la coneixem, no té una traducció literal del grec al català. La Bíblia grega ens parla, pel que fa a aquest

---

⁵⁹⁶ RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 437.

fet, de dos termes: *dynamis*, que equivaldria a força, i *semion*, terme referit a signe; per tan d'aquí podem deduir que aquests dos termes simbolitzen d'una banda la força de Jesús (s'entén no com a força física, sinó com a poder de convicció en les seves paraules) i d'altra banda el signe, que simbolitzaria la curació o l'esdeveniment que nosaltres hem conegut amb el nom de "miracle", i que genera tants dubtes pel fet d'entendre's com quelcom sobrenatural o màgic, i no un do carismàtic que no deixa de ser un misteri. Un misteri pròpiament dit és segons el pensament cristià una veritat que encara no està en contra de la raó.

Quant a la idea del significat de la paraula "sagrat" o postulats sagrats i les seves atribucions a persones o a objectes, ens duria a pensar en coses supremes d'un discurs religiós que posseeixen certs trets peculiars. Per exemple, hem comentat anteriorment que no poden ser falsejats ni verificats empíricament, però sí que podem definir santedat com una qualitat de l'indubtable, atribuïda per les congregacions a uns postulats que són "por naturaleza inverificables y absolutamente infalsificables".⁵⁹⁷ La santedat és una qualitat del discurs religiós, i no dels objectes representats en aquest discurs. No és Jesucrist el qui és sagrat; són sagrats els tractats litúrgics i els actes que proclamen la seva divinitat; per exemple, la sagrada Bíblia o qualsevol sacrament.

La divinitat no solament es pot atribuir als objectes sants, sinó també a totes les propietats dels objectes poderosos o completament diferents i únics; és molt probable que aquests objectes siguin déus o esperits, que en el cas del cristianisme són considerats absolutament bons. El futbolista del Real Madrid Iker Casillas és conegut en els ambients periodístics com "el santo",⁵⁹⁸ i el llegendari porter espanyol dels anys 30 i 40, Ricardo Zamora, era conegut amb el sobrenom de "el divino".⁵⁹⁹ El discurs d'allò sagrat tracta entre altres coses d'allò diví, i perquè aquest discurs del sagrat estigui fonamentat cal una acceptació dels cànons, és a dir, del ritual en el qual es representa, i la participació en aquests ordres litúrgics. D'aquesta manera es produïx i s'expressa una relació més íntima i vinculant entre el participant i l'ordre que aquest executa.

---

⁵⁹⁷RAPPAPORT, Roy, *op. cit.*, pàg. 396.

⁵⁹⁸ Veure annex. "La oración a Iker casillas".

⁵⁹⁹BUENO J.A y MATEO, M. Ángel, *op.cit.*, pàg. 63.

Per Antony Wallace "el ritual es una forma de comunicaci3n aunque desposeido de informaci3n".⁶⁰⁰ Cada ritual 3s una seqüencia particular de signes, que un cop anunciat no permet ni dubtes ni eleccions. Per tant no transmet cap informaci3n de l'emissor al receptor, 3s un sistema d'ordre pràctic i tota desviaci3n d'aquest ordre 3s un error. Per aix3 Wallace defensa la tesi i defineix el ritual abans de tot, com una forma de comunicaci3n sense informaci3n. Aix3, es produeix una seqüencia de signes amb significat i amb un ordre fix, de manera que el receptor sempre sap quin signe seguirà l'anterior, un fet que no té cap valor informatiu perquè no hi ha cap dubte que es pugui resoldre per mitjà de cada esdeveniment successiu. Per últim cal dir que un missatge pot estar buit de contingut perquè els signes que el componen són arbitraris.

Tornant novament a la idea de religió sota els postulats de Durkheim, 3s necessari remarcar la seva condici3 d'agn3stic. La religió proporciona un seguit de símbols a través dels quals els éssers humans representen la societat en què viuen. El sagrat no 3s res més que una representaci3 simb3lica en les consciències dels individus. Mitjançant els símbols els humans podem adquirir consciència d'alguna cosa que no existeix materialment. També hi ha uns mecanismes que faciliten que els individus adquireixin consciència del que 3s social. Aix3 3s el ritual, concretat en les pràctiques religioses, els rituals religiosos que identifiquen els creients com a tals. En aquest paradigma hi ha incloses no sols les religions totèmiques, sin3 les religions de llibre: l'Islam, el judaisme o el cristianisme, per exemple, els podríem considerar fets socials; o bé la simbologia que representa pel cristianisme l'acte del refrigeri, el qual expressa l'alleujament i el rep3s, tal com reflecteixen les paraules de l'evangeli de Lluc: "Un ric que va morir cridava: "Abraham, tingues pietat de mi i envia Llàtzer perquè mulli el seu dit i refresqui la meua llengua, perquè no suportu més aquestes flames".⁶⁰¹

---

⁶⁰⁰ Citat a RAPPAPORT, Roy, *op. cit.*, pàg. 400.

⁶⁰¹ Evangeli de Lluc 16, 24.

El cànon romà parla del cel com a *locus refrigeri, lucis et pacis*.⁶⁰² El substantiu *refrigerium* designa per als cristians, un estat provisional de repòs, en el qual l'ànima del difunt mor en pau amb Déu i resta a l'espera del judici i la resurrecció. Per tant, la simbologia ens remet a l'accepció d'espera com quelcom positiu; a la idea de refrigeri s'associen la llum i la pau. Als annals de la simbologia cristiana, aquesta paraula també s'associava al banquet funerari que hom celebrava després de la inhumació, prop del sepulcre familiar. D'aquest banquet es pensava que participava també el difunt: una forma de representar i simbolitzar el triomf de la vida sobre la mort. Un altre fet, propi de la simbologia del cristianisme antic i que fa palesa aquesta voluntat de celebració comunitària, serien els enterraments dels difunts als nínxols de les galeries subterrànies: les catacumbes. D'aquesta manera permetien reunions comunitàries discretes, sobretot durant l'època de les persecucions i el lliure ús dels símbols cristians en forma d'inscripcions. Seguint l'exemple de Jesús, els cristians rebutjaven el costum pagà de la incineració de les despulles i preferien la inhumació, per un sentit de respecte envers el cos destinat a la resurrecció. Hom embolicava les despulles en una mortalla sense taüt damunt la làpida, que cobria el lòcul; s'escribia el nom del difunt amb un símbol cristià o el desig de pau en el cel. Sovint es posaven prop de les tombes llànties d'oli i ampolles amb perfums. Entre els cristians -cas que ens ocupa- el bo no era qui coneixia els textos sagrats, sinó aquell que acostumava a practicar un ritual, per exemple anar els diumenges i festes de precepte a la celebració de l'Eucaristia. Però, per Durkheim, com hem vist anteriorment, el fet que hi hagi una funció latent en el ritual, la funció social, és veritablement la que inspira en els membres del grup el sentit de la solidaritat; aquesta la va batejar amb el nom de "consciència col·lectiva".

Prenem a tall d'exemple la funció social que podien desenvolupar els ensenyaments de Jesús per mitjà de les paràboles. Per Francesc Riera "Els seguidors de Jesús gairebé no n'entenien gran cosa";⁶⁰³ ja sabem que Jesús també tenia molts enemics que esperaven qualsevol relliscada per enfrontar-se amb ell o cercar una excusa per desacreditar-lo. Així, els seguidors afins, malgrat no eren persones de grans virtuts, van tenir l'habilitat de deixar-se impregnar del missatge de Jesús, i aquest va penetrar dins d'ells, els va fer entrar dins la seva sintonia. Per tant Jesús va utilitzar un llenguatge metafòric;

---

⁶⁰²Lloc de repòs on va l'ànima després de la mort. Vegeu PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàg. 156.

⁶⁰³RIERA, i Figueras, Francesc, *op.cit.*, pàg. 116.

l'exemple més clar van ser les paràboles, en què s'exposava una pedagogia que tenia la intenció de cridar l'atenció als qui realment es sentien interessats. El mateix Jesús, amb aquests gestos de transformació, pretenia provocar una reacció en cadena perquè els qui escoltaven es possessin a proclamar-la. Per tant, podríem parlar d'una simbologia social a causa de la utilització d'aquesta pedagogia, que arribaria a generar un estat de consciència col·lectiva, i en aquest cas a ser també portadors de l'epístola de Crist. Schmidt va proposar en la seva obra *El origen de la idea de Dios* l'existència en totes les cultures primitives de la figura de l'ésser suprem,⁶⁰⁴ encara que no amb la mateixa força que proposaven els autors dins dels seus paradigmes que hem estudiat anteriorment. Per ell, el monoteisme va ser la primera forma primitiva de religió, cosa que va donar lloc a l'origen de la religió.

Per últim, dins d'aquest recorregut en la recerca dels orígens de la religió, cal fer esment de les teories englobades dins el paradigma de la fenomenologia. Els seu objecte d'estudi va estar centrat en les religions de la terra, enteses com a concrecions històriques d'una única religió present en totes elles. Aquesta religió essencial consistia bàsicament en la fe envers unes forces sobrehumanes i en la seva adoració. La seva presència és el que distingia els fenòmens religiosos dels fets purament profans. Aquest paradigma volia establir una classificació dividida en tres apartats: el culte, la doctrina i els costums. Els treballs de G. Van der Leeuw en el camp de la fenomenologia de la religió ens van servir per poder estructurar de manera ordenada les múltiples aparicions religioses.⁶⁰⁵ En primer lloc, aquest estudiós entenia que s'havia d'estudiar l'objecte de la religió; en segon lloc, el subjecte de la religió, és a dir, l'home religiós i les seves diferents figures individuals i socials; i per últim, calia estudiar la relació entre l'objecte i el subjecte religiós, que s'expressava en els actes interns i externs. D'aquesta proposta podríem concloure que els actes interns ens durien a l'aspecte del culte i estrictament íntim, mentre que els actes externs ens durien a les expressions pròpiament rituals de la religió.

---

⁶⁰⁴ Citat a SEGALÉN, Martine, *op.cit.*, pàg. 40.

⁶⁰⁵ Citat a MARTÍN Velasco, Juan, *op.cit.*, pàg. 46.

3.2 Ritus i mites en la religió cristiana

Abans d'endinsar-nos en el món dels ritus i mites de la religió cristiana, és necessari puntualitzar i matisar amb claredat el problema de les relacions entre màgia i religió. Des de sempre ha estat objecte d'especulacions i polèmiques, abans mencionat sota el paradigma de Frazer. La religió té una abast més transcendent que l'activitat de la màgia. Una de les grans preocupacions dels homes, des de sempre, ha estat la voluntat d'intervenir d'alguna manera en el decurs del seu destí d'éssers vius i mortals per tal de satisfer les seves esperances i disminuir les seves pors. Les pràctiques afecten modalitats concretes i simbòliques. D'aquesta intervenció, però, podem trobar molts procediments rituals comuns a religió i màgia: prohibicions, sacrificis, invocacions i iniciacions; això sí, amb un esperit diferent. Jordi Osúa ho apuntava quan considerava aquestes pràctiques externes "fora del seu control, però que hom utilitza com un recurs pel seu desig de controlar-les, de controlar l'extraordinari".⁶⁰⁶ En l'estudi dels rituals del futbol podem veure com hi ha en aquest món multitud de pràctiques d'aquesta mena. El mag intenta donar ordres a les forces superiors, i el sacerdot suplica Déu. Els dos, doncs, tendeixen a oposar-se, encara que hi ha autors com Frazer que asseguren: "Estos dos procesos pueden interferir"⁶⁰⁷. Un exemple seria quan el sacerdot és requerit per reparar els fracassos del mag per mitjà dels exorcismes. Així, d'aquesta manera, el pas de la màgia a la religió supera una conjunció transitòria. Per Mauss i Hubert, "la màgia i la religió procedeixen de la mateixa font".⁶⁰⁸ A partir d'aquests postulats podem formular-nos la qüestió: la religió és lícita, i la màgia il·lícita?. Al costat de l'anomenada màgia negra, vudús, bruixeria, etc., hi ha una màgia blanca al servei del culte: l'exorcisme dels dimonis, la protecció de certs talismans o les benediccions per afavorir una possible i desitjada fecunditat en són els millors exemples.

---

⁶⁰⁶ OSÚA, Jordi, *Esport i religió, una aproximación fenomenològica.*, pàg. 22.

⁶⁰⁷ Citat a MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàgs. 22-23.

⁶⁰⁸ MAUSS, M, i HUBER, H, *op.cit.*, pàg. 123.

Els evangelis ens parlen de persones posseïdes pels dimonis, per Satanàs, endimoniats als quals Jesús, mitjançant un acte miraculós i davant d'una voluntat i d'un acte de fe, els curava; de fet, se'ns parla de treure els dimonis, d'expulsar-los del cos d'aquestes persones per mitjà d'un acte ritual. La paraula "ritus", etimològicament procedeix del terme llatí *ritus*, i fa referència a l'ordre establert, associat a les formes gregues *artus* i *arthmos* amb referència a l'establiment de vincles i a la unió. El camp semàntic del terme és molt ampli: pot fer referència a la cerimònia, aspecte que ens remet als rituals solemnes que feien els ciutadans grecs.⁶⁰⁹ Altres termes com la litúrgia eren utilitzats a Atenes quan les classes socials altes feien un servei costós a les classes més baixes. En el cristianisme primerenc es produeix una singularitat: la unitat del mite i la història. Quant al llenguatge dels signes, més que crear-ne un de nou, Jesús va revitalitzar el llenguatge del judaisme. El cristianisme primerenc va intensificar i radicalitzar l'*ethos* del judaisme. Entre els signes rituals que van sobresortir en les primers comunitats, el baptisme, el Sant Sopar del Senyor, la imposició de mans i el rentament de peus⁶¹⁰ van ser els més significatius. També va ser molt important -ho veurem més endavant- la interpretació sacrificial que hom va fer de la mort de Crist. Així, de Pau als Evangelis, la religió cristiana s'anà constituint com un món de signes autònom.⁶¹¹ Alguns cristians utilitzaven els sagraments com una tècnica de salvació.

La religió cristiana es va caracteritzar per la comunitat de fidels, mentre que en la màgia els fins individuals triomfen sobre els col·lectius. El cristianisme va adquirir un gran component espiritual enfront del concepte màgic, com bé apuntava l'antropòleg Claude Lévi-Strauss: "la religión consiste en una humanitzación de las leyes naturales y la magia consiste en una naturalización de las acciones humanas".⁶¹² El ritus i els mites han esdevingut els dos grans llenguatges religiosos fonamentals; es componen de dues formes de llenguatge simbòlic: la metonímia i la metàfora, respectivament. El ritual és l'acte simbòlic per antonomàsia, l'acte religiós per definició. Durkheim va ser dels primers pensadors en remarcar la importància del ritual en el llenguatge religiós.

---

⁶⁰⁹SEGALEN, Martine, *op.cit.*, pàg. 105.

⁶¹⁰PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàg. 61.

⁶¹¹THIESSEN, Gerd, *op.cit.*, pàg. 95.

⁶¹² Citat a MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàg. 23.

La consciència col·lectiva només es podia aconseguir mercès a una mena d'efervescència grupal que generava la participació en els rituals religiosos. D'aquesta manera, Lévi-Strauss arriba a la conclusió que dins del ritual hi havia latent una funció d'interacció social i alhora una funció comunicativa que transmetia determinats significants que ajudaven a fer creïble allò extraordinari. El professor i acadèmic J. Rof Carballo ens comenta, pel que fa a aquest aspecte, que l'home té fam de grup,⁶¹³ sobretot durant l'adolescència. En efecte, la col·lectivitat és inherent al món del futbol, perquè encara que idolatrem figures individuals, l'essència del futbol l'hem de trobar dins d'un grup, que a la vegada és un representant social. A més de les dues funcions, la social, i la comunicadora, també hi podríem afegir una tercera, la funció expressiva: aquesta estaria associada a la utilització de nocions de caràcter religiós o sobrenatural. El ritual, en principi, no té una funció recreativa, no és un joc, cosa que no impedeix un individu o un grup d'individus de pertànyer a un ritual amb una finalitat recreativa, encara que aquesta no en sigui la finalitat. També podem afirmar que el ritual religiós no té una finalitat pràctica, ja que implica la mobilització d'un tipus de recursos diferents dels que hom mobilitza normalment per a la consecució dels objectius a la seva vida quotidiana; recursos que tenen a veure amb forces sobrenaturals i extraordinàries. Com a forma de llenguatge, el ritual té una funció expressiva (ho he citat anteriorment); per tant, el seu objectiu és comunicar i transmetre missatges. Així, la seva finalitat pràctica és l'expressió d'una intenció, la transmissió d'alguns missatges. Cal destacar que durant els rituals, la comunicació es realitza mitjançant un acte, un o uns comportaments que van més enllà de la mera expressió verbal. Una accepció interessant del concepte de ritual ens ve de la mà de l'antropòleg Roy Rappaport: "Un ritual serian toda una serie de ejecuciones de seqüencias más o menos invariables de actos formales y de expresiones no completamente codificadas para los que las ejecutan".⁶¹⁴

---

⁶¹³ ROF Carballo, J., *La pelota y el laberinto*, a revista de Occidente, nº 38, Madrid 1959, pàg. 45.

⁶¹⁴RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 56.

La gran majoria de disciplines (sociologia, antropologia, filosofia, etc.) tenen com a interessos la recerca d'una terminologia general que d'alguna manera "etiqueti" els diversos fenòmens.

El terme "ritual" designa una forma o estructura en què cap dels elements que la componen és exclusiu del ritual; en canvi, les relacions entre aquests elements sí que són exclusius. És a dir, el ritual és una estructura única, encara que cap dels seus elements hi pertanyi exclusivament. L'estructura del ritual hi és inherent, i com a forma d'acció pot tenir un sentit tribal i se'n poden derivar conseqüències socials. En relació amb els rituals humans, Rappaport va remarcar la importància de les expressions, que tal com diu són predominantment verbals; expressions amb paraules i que, com a tals, tenen un significat simbòlic: "Los actos, al estar formalizados adquieren un significado, forma y sustancia inseparables en cualquier ritual".⁶¹⁵

Un mite implica ritual, ritual implica mite, són un i el mateix: una màxima que, per extensió, sembla afirmar que el ritual significa ni més ni menys el que es vol significar mitjançant referències codificades en forma simbòlica en els seus actes i en les seves expressions. Sovint les accions rituals poden mostrar-se com un exemple de valors culturals, que troben la seva expressió en afirmacions anomenades creences i que prèviament han estat elaborades en relats i en mites. Jordi Salvador Duch ens descriu el significat de la paraula mite; l'entén com allò "que es creu sempre i a tot arreu i per tots".⁶¹⁶ El mite, doncs, reflecteix tant el que creiem que va passar com el que passarà en un futur, concep l'ideal i l'afegeix a la realitat. Quant a la forma i la substància del ritual, són inseparables en qualsevol forma d'execució del ritual. El que sembla bastant clar per Rappaport, és que el ritual no és senzillament una forma alternativa d'expressió de les coses, sinó que hi ha certs significats i efectes que poden expressar-se millor mitjançant el ritual en ser els fons dels rituals infinitament variats. Això indica que els significats i els efectes resulten d'una forma universal de ritual.

---

⁶¹⁵RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 63.

⁶¹⁶SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàg. 56.

Cap societat no disposa del seus rituals; el ritual és l'acte social bàsic per la humanitat. Jordi Osúa ens parla del *sentit socialitzador del ritual* com un fet que serveix per situar l'home en el món i en el seu entorn social. Així mateix, entén que l'antropologia simbòlica considera que una activitat realitza una funció ritual quan expressa i transmet els valors i la cultura d'una societat a través de símbols significatius d'aquest grup humà. La religió cristiana ha desenvolupat des dels seus inicis aquesta funció ritualitzadora, partint de la formació de la seva identitat religiosa amb l'aparició de les primeres comunitats fins a les diverses dogmatitzacions dutes a terme als diversos concilis ecumènics. Per Jordi Osúa, l'esport ens revela un sentit de l'existència i de la vida humana, amb la qual cosa compleix una funció mítica i es presenta com una de les visions del món de la societat contemporània.⁶¹⁷ El futbol, com a esport, també col·labora en la mitificació d'alguns valors propis de la cultura democràtica il·lustrada, i capitalista. És un concepte clau per Osúa el fet de tenir en compte que “els mites no són només els déus, sinó també els homes”.⁶¹⁸ La figura de l'heroi o del Déu- humà és un altre dels aspectes mítics propis de les religions i que es dona dins del món de l'esport professional, com comentava Desmond Morris: “Los jugadores estrella son idolatrados por sus adoradores y considerados <jóvenes dioses>”.⁶¹⁹ Brune també ens va apropar a aquesta mitificació del futbolista: “Los futbolistas evolucionan en una especie de microcosmos espacio-temporal a distancia del público, dibujan cuadros y se convierten en figuras y muy pronto en héroes. Esta heroización los conecta con sus nombres y apodos homéricos, con la esencia de su equipo en una especie de intercambio permanente”.⁶²⁰

---

⁶¹⁷ OSÚA Quintana, Jordi, *Esport i religió, una aproximación fenomenològica*, pàg. 31.

⁶¹⁸ Ídem, pàg. 23.

⁶¹⁹ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 19.

⁶²⁰ BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 20.

3.3 Ritus, i acte religiós: el sacrifici

El sacrifici, sens dubte, pot ser considerat com el tipus de ritual religiós més important, ja que és un acte de pietat, d'adoració, d'unió i d'expiació. També és el ritus religiós més apte per transformar-se i per realitzar la funció essencial de la sublimació religiosa. Des del sacrifici totèmic, pel qual l'animal sacrificat és menjat pels membres del seu clan, fins al ritual més elevat del Déu que se sacrifica a si mateix per ressuscitar després. Però caldrà fer una classificació atenent a diversos aspectes.

Hi ha rituals que van associats a la idea de sobrenatural o extraordinari, i per contra els anomenats rituals profans. Per tant el primer objectiu serà establir la diferència entre el ritual purament religiós i el ritual màgic, de la mateixa manera que podem diferenciar la pregària dels sortilegis. La màgia és falsejar les definicions, ja que si no esdevindria o parlariem de ciència. Fixem-nos que la pregària es basa en la creença, que els fets de la naturalesa es produeixen com a resultat de la voluntat d'un ser o éssers superiors, Déu o déus. Aquests no es produeixen com a resultat de lleis objectives. Per tant podem concloure que la pregària és un acte de comunicació amb aquests déus, i suposa l'expressió d'un desig; així, d'aquesta manera, esdevé el paradigma de l'acte religiós.

El sacrifici, el podem entendre com un acte religiós i, per tant, també és una forma de comunicació que es realitza mitjançant un comportament, ni més ni menys que a través de la immolació o destrucció d'un ésser viu, i freqüentment amb el consum a posteriori de la seva carn. Sens dubte aquesta ha estat la manifestació ritual més estesa al llarg de la història de la humanitat. Un fet de cabdal importància és que mitjançant el sacrifici s'escenifica la solidaritat del grup. Podem establir una classificació de l'acte del sacrifici. L'antropòleg Carles Salazar ⁶²¹ ens parla de quatre apartats, que des del meu punt de vista poden ser ampliat a sis. Un primer apartat faria referència a la presentació com a tal de l'acte, la presentació de la víctima als déus a qui s'ofrirà el sacrifici. A continuació podríem parlar de la consagració del sacrifici. Fer una separació de la víctima del món profà i la seva conversió en ésser sagrat, seria un altre punt de la classificació. L'últim apartat seria d'invocació, entesa com la presentació de la intenció del sacrifici seguida de la seva immolació, és a dir, la mort de la víctima. Jean Maisonneuve ens va proposar una sèrie d'elements que eren necessaris en el ritual del

---

⁶²¹SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 224.

sacrifici (“La ofrenda hecha a los dioses, o a los muertos”),⁶²² entenent que aquests poden tenir necessitats anàlogues a les vitals. La pregària seria concebuda doncs com una invocació col·lectiva o individual i privada per tal d’obtenir la protecció de la divinitat i també per enfortir aquesta relació. Les formes d’expressió d’aquesta pregària poden ser variades; així, ens trobem formes ostentoses o formes discretes. En el primer cas es tractaria de pràctiques gestuals del tipus genuflexions, imploracions, lamentacions. En el segon cas parlariem més de processos d’interiorització i d’espiritualització; Gregori Nissano ho definia de la següent manera: “La pregària es un intercambio confidencial entre el alma y Dios”.⁶²³ Molts adults, en el moment d’una prova o d’un moment d’angoixa, troben en les paraules de la pregària un consol encara que no hagin rebut una educació religiosa.

La religió explicada a l’Antic Testament per boca dels profetes, no sols anuncia l’arribada d’un messies, sinó que dicta els preceptes morals i actitudinals que ells mateixos havien rebut d’ell. Com hem vist al principi, els homes van equivocar el procediment i practicaven els sacrificis en un intent d’apropament a Déu, cosa que els profetes van rebutjar per considerar-los allunyats de la voluntat divina.⁶²⁴ Si ens remetem al sacrifici de Jesús, durant l’últim sopar ell mateix va oferir el seu cos i la seva carn. Les paraules *Ecce agnus dei*⁶²⁵, traduïdes com “mireu l’anyell de Déu”, són un signe d’obediència i de pertinença al grup; l’ovella simbolitza el ramat de fidels. Tot seguit la litúrgia continua amb les paraules: “Mengeu i beveu tots d’aquest calze, és el meu cos i la meva sang”. Són paraules del ritual de l’Eucaristia, que de manera metafòrica ens fa palesa aquesta característica de l’acte del sacrifici. Menjar-se’l implica que tots esdevenen part de la seva substància; podria ser fàcilment considerat una forma d’expressió solidària.

---

⁶²² MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàgs. 27-31.

⁶²³ Gregori Nissano (335-394) *El alma y la resurrección*, a REALE, Giovanni, i ANTISERI, Darío, *op.cit.*, pàg. 60.

⁶²⁴ Ammós 5, 10-26. (Ammós és el primer profeta del que posseïm un llibre que recull la seva predicación. Tot i que van ser segurament uns deixebles esl qui publicaren les profecies d’ Ammós, vegeu *La Bíblia*, Edita Associació Bíblica de Catalunya, Barcelona, 1993, pàg. 806.

⁶²⁵ Evangelí de Joan 1, 29.

Als escrits dels pares de l'Església trobem referències a aquest fet. Així, Tertulià ens descriu aquest ritual de la següent manera: “ El pa de l'eucaristia no sols simbolitza el cos de Crist, ens el fa present. Del pa de Crist prengué i donà als seus deixebles, en féu el seu cos dient: “aquest és el meu cos.” ⁶²⁶

Voldria fer-me ressò d'un últim apartat en la classificació de l'acte ritual del sacrifici, i l'anomenaria: la funció redemptora. Sota el paradigma de la simbologia cristiana, l'acte de menjar el cos i beure la sang tenia una finalitat bastant clara: “presentada per vosaltres i en remissió dels vostres pecats.” Literalment el ritual estret de l'Eucaristia ens remet a la redempció i al perdó.

Una altra classificació es basaria atenent als participants en el sacrifici. Aquesta classificació ens ve explicada de la mà dels autors Mauss i Hubert, fent referència a l'estudi de quatre aspectes: el sacrificant, el sacrificador, la víctima i la divinitat. ⁶²⁷ La persona en nom de qui es realitza el sacrifici, no ha de coincidir necessàriament amb qui ho du a la pràctica, el sacrificador o l'oficiant. Una accepció del ritual del sacrifici la podem trobar sota el paradigma de l'anomenada teoria de la donació, ⁶²⁸ que sorgeix al mateix temps que apareix el concepte de propietat privada. No es pot confondre aquest paradigma amb el concepte estudiat fins ara, encara que també suposi una donació, un oferiment als déus. Podríem parlar aquí de la paraula “regal” entesa com una relació social que uneix donant i receptor; aquest és un acte simbòlic que no sorgeix de l'acte de regalar, sinó que n'és la causa. L'acte de regalar, de donar, no és imatge d'amistat, sinó que en forma part. El mite no s'origina en la donació sinó que és la causa de la donació, cosa que succeeix per exemple quan els amics es regalen aquell objecte simbòlic de la seva amistat. El regal és la conseqüència del valor simbòlic que té l'objecte, no a l'inrevés; la donació del regal, en aquest context, la podríem equiparar a un ritual profà, del qual el sacrifici seria la versió sagrada. Si interpretéssim el sacrifici com una forma de donació estaríem també obligats a reinterpretar el concepte de consagració; es produiria una reconversió de la víctima en part del sacrificant, ja que només podem donar allò que és part d'un mateix. Hem de pensar que quan fem un regal,

---

⁶²⁶Vegeu TERTUL-LIÀ, *op.cit.*, Pàgs.125-126

⁶²⁷ MAUSS, Marcel, *op.cit.*, pàg. 145.

⁶²⁸SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 224.

aquest es converteix sovint en part de la persona que l'ha regalat. D'aquí que si el perdem o el malmetem tenim la sensació que hem causat un dany a aquella persona. El sacrifici, doncs, pot ser entès tant com a donació com a acte de comunió.

Personalment, crec que és més un acte de comunicació amb la divinitat, i el sentit específic d'aquesta comunicació, tant la donació com la comunió, el podem trobar en cada acte de sacrifici en particular. El sacrifici en si és una forma de llenguatge: el significat que posseeixen aquests sacrificis particulars pot ser molt divers, des de gaudir estant malalts, o l'esforç que suposa aconseguir un repte. Les metàfores esportives paulines, citades al primer capítol, serien un bon exemple d'aquesta segona accepció.

En el camp d'allò profà el terme "sacrifici" també pot tenir el sentit de renúncia i d'esforç, tant si es tracta de promoure un projecte o de la defensa d'uns valors. La semàntica de la paraula "sacrifici" és eloqüent. Un es pot imposar sacrificis pels seus fills o per unes idees; en última instància, un pot arribar a sacrificar la seva vida.⁶²⁹ En l'estudi de Mauss i Hubert s'especifica, en aquest sentit, la necessitat d'una mort violenta en el sacrifici.⁶³⁰ Creuar la frontera entre allò profà i el sagrat, és quelcom necessari per poder establir una comunicació amb les divinitats del més enllà; ningú no pot creuar la frontera sense abans ser destruït. Per aquests autors el sacrifici és una institució i un fet social a la vegada; no pot haver-hi sacrifici sense societat. Quan no és la mateixa societat la que sacrifica, aleshores es fa representar en l'ofici pels seus sacerdots, i sovint per una nombrosa assistència de persones que prenen part activa en l'acte. Per Marcel Mauss, la dimensió de la paraula "sagrat" implica tot el que qualifica la societat segons el judici del grup i dels seus membres. El sacrifici, doncs, podem concloure que és un acte religiós; la consagració d'una víctima modifica l'estat de la persona moral que el realitza. El ritus se situa en definitiva en l'acte de creure en el seu efecte a través de pràctiques de simbolització.

Un dels fets cabdals per la religió cristiana, per la seva transcendència, va ser la mort de Crist. Trobarem moltes similituds amb l'explicació anterior dels condicionants necessaris perquè fos considerat un sacrifici. La mort de Jesús va ser un fet que ell mateix ja va anunciar durant el seu missatge epistolar, sobretot als apòstols i els

---

⁶²⁹MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàg. 27.

⁶³⁰MAUSS, Marcel, *op.cit.*, pàg. 146.

deixebles que el seguien. Aquests no volien morir; les negacions de Pere davant de les acusacions de ser un seguidor de Jesús així ens ho fan veure. Per tant, no podien connectar amb el món diví directament, sinó que els deixebles es van veure obligats a fer-ho a través d'una tercera persona: heus ací que apareix la figura de Jesús. La seva mort va ser violenta, de les més violentes que hi havia en aquella època. La crucifixió suposava un patiment físic extraordinari, sobretot tenint en compte els condicionants que van envoltar la mort de Crist. La condemna a mort de Jesús es va produir la vigília de la festa més sagrada pels jueus, la celebració de la Pasqua. La llei prohibia les execucions durant aquesta festa; per tant, havien d'accelerar la mort de Jesús, cosa que explica la violència de les flagel·lacions, la col·locació de la corona d'espines i l'esgotador recorregut fins al Gòlgota. Tots aquests fets van aconseguir l'objectiu de donar mort a Jesús d'una manera ràpida. Amb aquests antecedents, es compleix una de les màximes obligades per considerar un sacrifici com a mort, la violència emprada. Un segon dels condicionants necessaris, anteriorment mencionat, fa referència a l'efervescència i exaltació dels participants en els ritus. L'actitud dels qui van participar i contemplar la mort de Crist, segons el relat de l'evangelista Marc, és una actitud burlesca dels soldats romans, que constantment l'increpaven amb paraules com: "tu, que destruïes el temple en tres dies i el reedificaves, salva't tu mateix".⁶³¹ En paraules del mateix evangelista: "El colpejaren al cap amb una canya, el van vestir amb un vestit porpra mentre li deien: "Salve, rei dels jueus".⁶³² S'estava produint un ambient d'histèria col·lectiva que transformava els qui havien condemnat Jesús en quelcom semblant a una turba sense control, posseïda per un desig de vessament de sang. Un cop va morir Jesús a la creu, les coses van continuar de la mateixa manera que si no hagués ocorregut res. Objectivament, aquests van ser els fets a nivell general -descrits al Nou Testament- de la mort de Jesús, però certament també se'ns descriu i es menciona un grup de persones properes a Jesús que van ajudar-lo en aquest patiment, condició que no evita que considerem aquesta mort com un sacrifici. Els rituals tenen per objectiu crear en els humans la consciència del sagrat; el sacrifici esdevé així paradigma de tots els ritus. Tot ritual simbolitza una transició d'un estatus a un altre.

---

⁶³¹Evangelí de Marc 15, 29-30.

⁶³²Evangelí de Marc 15, 21.

El sacrifici de Crist es va convertir, com he comentat anteriorment, en el punt culminant i sublim del cristianisme, ja que amb aquesta mort va ser possible la resurrecció, una teoria defensada per Pau en la mesura que no solament ressuscitaven les ànimes, sinó també els cossos. Als primers capítols d'aquest treball ja em vaig fer ressò de la importància que la resurrecció del cossos, no sols de l'ànima: ("el seu anunci va ser el fet que va donar sentit i credibilitat a Jesús"),⁶³³ va atorgar veracitat a tot el que ell va prometre, i que era la existència d'una vida supraterrèn, la salvació.

---

⁶³³ Atorguem credibilitat al fet de les aparicions posteriors a la mort de Jesús.

3.4 Classificació i tipus de rituals. Estudi comparatiu entre cristianisme, i futbol.

Atenent a la classificació proposada per Carles Salazar, en primer lloc podem parlar dels anomenats “ritus iniciàtics”⁶³⁴: són característics perquè sol haver-hi associat un aspecte de caire físic. Un exemple històric ens remet al judaisme, matriu del cristianisme. En l'exemple del ritual de la circumcisió, era el signe d'identitat més significatiu de la religió jueva, que tenia lloc el vuitè dia de vida del nadó. Aquest ritus iniciàtic consistia en l'eliminació del prepuci, i era dut a terme en una cerimònia dirigida per un mestre rabí. Les dades referides als diferents tipus de ritus iniciàtics que ens aporten els estudis antropològics i sociològics són nombrosos. Quasi tots afegeixen l'obligatorietat en aquests tipus de ritus d'una mutilació corporal.

Probablement, el ritus iniciàtic més important en el cristianisme sigui el sagrament del bateig. Per mitjà d'aquest, la persona recent nascuda o adulta entra a formar part de la comunitat de cristians; s'efectua mitjançant la immersió en l'aigua, un dels quatre elements indispensables per a la vida humana ja que simbolitza la vida nova, i també la mort, de joia i de dolor, però sobretot “és el símbol de la purificació i de la innocència.”

⁶³⁵ El batejat queda redimit del pecat original, que segons el cristianisme hom porta inherent. El bateig és un ritus que, en paraules de l'antropòloga Martine Segalen, “Supone una conducció del niño que pasa del mundo profano al mundo cristiano”.⁶³⁶ Els gestos sagrats porten associats gestos màgics amb la intervenció de l'aigua i de la sal per protegir la salut del nen. És també un ritual purificador; per tant la litúrgia del baptisme es correspon amb un ritus iniciàtic.⁶³⁷ Amb referència al baptisme, l'antropòleg Jean Maisonneuve el defineix per la seva importància deguda al simbolisme que representava. Així, comenta com “El bautismo otorga al nacido el signo de su relación sagrada con Dios y su pertenencia a la comunidad de la Iglesia; con la ayuda del Santo que dá nombre al niño del padrino o de la padrina”.⁶³⁸

---

⁶³⁴ SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 28.

⁶³⁵ VERICAT i Gavaldà, Lluís M^a., *Diccionari de símbols cristians*, Farell Editors, Barcelona, 2008, pàg. 9.

⁶³⁶ SEGALLEN, Martine, *op.cit.*, pàgs. 57-58.

⁶³⁷ Ídem, pàgs. 59 – 60.

⁶³⁸ MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàg. 33.

Hi ha certs ritus que es produeixen dins el món del futbol que podem considerar com a iniciàtics, ja que la seva finalitat és la d'introduir un membre dins d'una comunitat nova, un nou equip. Les circumstàncies actuals i globalitzadores, en què el futbol s'ha convertit en un fenomen universal, s'ha traduït en una constant mobilitat del futbolista amb la consegüent adaptació a unes cultures i unes societats noves, sovint molt diferents de l'autòctona, que fa que sigui molt probable que aquest esportista hagi de realitzar diverses vegades aquests rituals. Francisco Alcalde⁶³⁹ ens explica per boca de l'exfutbolista i actual comentarista de televisió, Michael Robinson, com les seves obligacions com a futbolista novell podrien considerar-se part d'un ritual iniciàtic. Robinson comentava com, just quan va ingressar com a jugador del Liverpool FC, un cop havia finalitzat l'entrenament els nouvinguts s'encarregaven de recollir el material emprat. Robinson també ressaltava el fet de tenir un lloc secundari dins el vestidor, com si hi hagués establert un ordre jeràrquic atorgat per veterania i mèrits aconseguits.

Les excentricitats contínues del futbolista irlandès Geoge Best varen ser motiu d'un càstig exemplar per part del seu entrenador a l'equip del Manchester United, Matt Busby, durant el mes de gener de l'any 1971. Al jugador en qüestió, a més de rebaixar-se-li el sou, se'l va obligar a hostatjar-se amb l'equip juvenil de l'entitat; va ser un càstig pel qual el futbolista, ja consagrat dins l'elit, es va veure obligat a descendir un escalafó, un retrocés en el ritual de pas.⁶⁴⁰ Probablement, els rituals iniciàtics de què són objecte els futbolistes nouvinguts a un club (com el cas anteriorment mencionat) no duen conseqüències tan funestes com les que havien de patir els alumnes nous quan ingressaven en una *high school*.⁶⁴¹ el *fagging* o *fag* feia estralls entre els alumnes. Un cas similar eren les pràctiques que es desenvolupaven a les escoles de França, anomenat *bizutage*, una cerimònia d'iniciació ritual amb la qual els alumnes antics causaven novetades i bromes als alumnes nous, costum que es va abolir ja fa molts anys a causa dels problemes greus que va originar.⁶⁴² Un tret característic dels ritus iniciàtics és que classifiquen els individus d'una comunitat en iniciats i no iniciats; la frontera entre un i altre concepte la marca la infantesa i el món adult.

---

⁶³⁹ ALCALDE, Francisco, *op.cit.*, pàg. 134.

⁶⁴⁰ BOUCHARD, Jean, *Los bad boys del fútbol*, T&B editors, Madrid, 2008, pàg. 22.

⁶⁴¹ *Fagging/fag*: vegeu capítol II (la història del futbol).

⁶⁴² SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 37.

Tornar-se adult significava passar d'un estatus infantil a un d'adult. En moltes societats antigues aquest fet duia els homes a la realització de moltes pràctiques: durant l'edat mitjana, la preparació dels joves per a l'ofici de les armes, la cavalleria medieval o per a certs oficis com el d'aprenent en el sistema gremial.

Un segon tipus de ritus són els anomenats "ritus de pas". Són ritus típics de les societats tradicionals, i conformarien el pas següent als rituals iniciàtics en una classificació dels ritus. Podríem definir-los com aquells ritus necessaris per superar un esgraó a nivell social dins la col·lectivitat o grup en què està immers l'individu. Un pas que atorgaria a aquest individu l'estatus d'adult, deixant enrere la infantesa. En molts casos hi ha una voluntat i una acceptació per part de l'individu de sotmetre's a aquests rituals; hom ho entén com una condició important per al seu reconeixement davant dels altres membres del grup, encara que també es dona el cas de fer-ho cercant un motiu intrínsec a la mateixa persona, en un ritus de caire voluntari. Podem considerar exemples de ritus de pas dins la religió cristiana sacraments com la comunió, la confirmació, el matrimoni i la unció dels malalts (que garanteix als creients el perdó i la preparació de cara a la mort, que se suposa imminent). Aquests serien els exponents més clars d'aquests tipus de ritus, entenent que alguns són acceptats de forma voluntària atenent a les creences, mentre que d'altres vénen donats per altres motius, com podria ser el cas dels pares al sagrament del bateig o de la comunió, ja que el nen o la nena encara no tenen voluntat pròpia per a decidir.

El cristianisme té raó de ser en l'esperança de la resurrecció. Anteriorment mencionava la simbologia de la paraula "refrigeri"; doncs bé podríem considerar-lo un ritual de pas en la seva accepció del triomf de la vida respecte de la mort. Així, el ritual s'esdevenia mitjançant el fet de menjar un bocí de pa i beure una copa de vi els dies tercer, setè i trentè després de l'enterrament del difunt.

En el món del futbol, els rituals de pas vindrien donats per diversos condicionants. Els graduats ascensos d'un futbolista, que des de les categories inferiors va escalant posicions fins a arribar al màxim nivell d'aquest club, podrien ser un bon exemple de ritual de pas. Probablement, el factor que més s'assembla a aquest tipus de rituals ve condicionat per la constant globalització en la qual està immers el futbol actual, i que ha suposat un continuat tràfic de jugadors d'un equip a un altre .

La globalització, un terme encunyat per Theodor Lewitt en relació amb aspectes econòmics, és una característica que va entrar a formar part del futbol des de mitjans dels anys vuitanta, i sobretot es va veure incrementada arran de la sentència del cas Bossman. A continuació en faré algunes referències. La llei Bossman⁶⁴³ (ja n'hem parlat en capítols anteriors) va dur principalment com a conseqüència més immediata l'equiparació en relació amb els drets laborals del futbolista a qualsevol treballador de la Comunitat Europea. En conseqüència, va ser permesa la lliure circulació dels mateixos futbolistes per tot el territori comunitari sense cap tipus de restricció, i per extensió a tots els equips de futbol de la Comunitat Europea. Des que aquesta llei va entrar en vigor, l'any 1995, va generar tot un seguit de moviments i fitxatges: va ser la conseqüència més immediata dels efectes de la globalització en la qual està immersa també el món del futbol, i això ha fet que s'incorporin cada vegada un número més gran de futbolistes provinents de països diferents del club que els fitxa. Fent-ne un breu repàs, equips anglesos com Arsenal o Chelsea compten en les seves files només amb tres o quatre jugadors britànics, i en equips del campionat espanyol (cas del Real Madrid) el número no supera els set o vuit futbolistes,; en altres lligues nacionals de les anomenades grans el fet és similar. L'adaptació als diversos factors ambientals i socials que el futbolista estranger ha d'assimilar, i que sovint es repeteixen diverses vegades al llarg de la seva vida esportiva, els podem considerar uns rituals de pas derivats d'aquest fet de la globalització del futbol. Hi ha clubs professionals de futbol que tenen en la seva nòmina professionals i especialistes que vetllen per facilitar al nouvingut consell i acompanyament durant els primers mesos d'estada. Carles Naval, delegat del futbol Club Barcelona, s'encarrega de cercar vivendes, escoles i altres serveis per als jugadors incorporats al club. La majoria de grans clubs italians i anglesos també disposen d'aquesta figura que facilita al futbolista alguns aspectes i li dona suport en aquests primers rituals de pas. Preston, en el seu article, ens comenta com havia vist el Chelsea contractar un entrenador holandès i de pas pretenia fitxar jugadors de totes les Nacions Unides. L'Arsenal i l'Spurs⁶⁴⁴ van a la recerca de futbolistes francesos i suïssos;

---

⁶⁴³Llei Bossman, anomenda per la demanda que aquest futbolista va presentar davant del Tribunal de Justícia de la Unió Europea demanant el reconeixement i l'equiparació de la professió de futbolista amb les altres. Vegeu VVAA FIFA 1904/2004, *op.cit.*, pàg. 302.

⁶⁴⁴Nom amb el qual es coneix l'equip londinenc del Tottenham Hotspurs.

d'altres han dipositat la seva mirada envers els balcànics. Certament el futbol s'ha convertit en un esport global.⁶⁴⁵

Crec que també hauríem de considerar com a ritual de pas quelcom que s'està estenent en l'àmbit futbolístic: les presentacions dels futbolistes més mediàtics quan fitxen per un nou equip. L'espectacle que certs equips organitzen en aquest acte sol de vegades sobrepassar les expectatives. La presentació del futbolista portuguès Cristiano Ronaldo el mes de juliol de l'any 2010, va congrega més de noranta mil persones a l'estadi Santiago Bernabeu i va provocar un seguiment mediàtic semblant a l'habitual d'un important encontre internacional. La mateixa expectació es va viure al mateix club amb l'arribada del jugador brasiler Kaka. Les presentacions de futbolistes s'han convertit en un veritable ritual cerimonial. La llista de rituals de pas d'aquesta mena seria interminable; he volgut reflectir els que fins les dades actuals han generat un impacte social mediàtic i econòmic més significatiu. Seguint amb els rituals de pas que hi ha al món del futbol, podem esmentar els partits que s'organitzen per rendir homenatge a un futbolista que decideix retirar-se de la pràctica d'aquest esport; s'han de donar tota una sèrie de condicions perquè aquest acte sigui factible. La fidelitat al club, unida als èxits esportius, poden atorgar el beneplàcit per a la realització d'aquest ritual. Els més importants fins al moment han estat l'homenatge a Puskas, el llegendari extrem hongarès del Real Madrid, i l'homenatge a Johan Cruyff, l'ídol holandès que va fer capgirar el concepte de futbol i que va protagonitzar un dels esdeveniments més significatius en la història del F.C. Barcelona, la consecució d'un campionat de lliga després d'anys de sequera, just en el moment que es produïen dins el país uns canvis polítics enfocats a la llibertat i la democràcia. Quasi tots els grans jugadors han estat objecte d'aquest ritual passatger: F. Bekembauer, Pelé, Di Stefano, Kubala, Van Basten, i una llarga llista de noms coneguts.

---

⁶⁴⁵ PRESTON, Peter, "El fútbol, un deporte global", al diari *El Mundo*, (11 de desembre 1997).

Altres ritus són els anomenats d'admissió i de transformació, molt semblants als rituals de pas. Els primers són ritus de caire voluntari (només els realitzen aquells que entren a formar part d'una societat); en canvi, els ritus de transformació són obligatoris, ja que marquen la maduració de l'individu. Durkheim va establir una classificació dels ritus que organitzen el que ell anomenava "Los tiempos sociales".⁶⁴⁶

Els cultes negatius o tabús representen els rituals d'evitació, els quals tracten de limitar el contacte amb el sagrat i amb el profà, i també preparen l'iniciat per entrar en l'àmbit del sagrat. El trànsit del profà al sagrat ve donat pel compliment d'una sèrie de preceptes a l'efecte de l'abstinència sexual i alimentària, la superació d'unes determinades proves físiques, la utilització d'una vestimenta i uns ornaments específics. És un tipus de ritual molt vinculat al dolor; per tant, és necessari un sacrifici i una lluita constant per al participant en aquest tipus de rituals. També és un tipus de ritual que serveix d'introducció a la vida religiosa. Aquests rituals van ser definits per Jean Maisonneuve com a "rituales de prohibición".⁶⁴⁷ La seva finalitat era garantir la separació entre els dominis del món profà i del món sagrat, del pur i de l'impur; són rituals que ajuden l'home a preservar-se davant l'amenaça oculta, que sol aparèixer quan una normativa o precepte és violat. En el cas que aquesta transgressió no s'hagués pogut evitar caldria fer el que ell anomena "rituals de purificación". Maisonneuve ens explica com, d'entre aquests ritus de prohibició, s'ha de fer una distinció entre les prohibicions separadores, els ritus de purificación, ritus d'ablució, ritus de confessió, de penitència; i afegeix com quelcom propi del cristianisme els "rituales de curación".⁶⁴⁸ Els rituals o prohibicions separadores afecten el sistema de relacions; hi ha llocs reservats al culte, temples i altars en què l'accés i el rol dels sacerdots estan curosament codificats. Dins d'aquests ritus de prohibició, el cristianisme fa menció de la vida sexual: l'abstinència s'aconsella com a regla social i com a mitgadora dels impulsos del desig; qui la transgredeix es torna impur. Altres rituals de prohibició propis del cristianisme serien el dejuni (i, en determinats ordes, el silenci) en relació amb els rituals de prohibició alimentària, mentre que en algunes religions, com és el cas de la religió islàmica o del judaisme, han subsistit. En el cristianisme aquests rituals s'han

---

⁶⁴⁶Citat a MATÍN Velasco, Juan, *op.cit.*, pàg. 37.

⁶⁴⁷MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàg. 25.

⁶⁴⁸Ídem, pàgs. 26-27.

reduït considerablement: els rituals de prohibició de menjar carn durant els divendres de Quaresma només perviuen en ambients d'influència religiosa, o el ritual propi del sagrament de la comunió implicava un dejuni anterior d'unes dues hores; actualment ja no es considera una condició necessària. Mitjançant els rituals de purificació s'intenta reparar el contacte amb l'impur; per exemple, per mitjà dels rituals d'ablució. El baptisme esborra el pecat original, i és administrat per aspersion o immersió; el nen o convers entra des d'aquest moment a formar part de la comunitat cristiana. En els ritus de confessió i de penitència s'intenta descarregar en un altra persona les faltes; també pot fer-se en una comunitat. L'Església la té instituïda com a sagrament; fa un temps s'efectuava mitjançant el contacte directe, personal i íntim davant del sacerdot. Actualment encara es manté, sobretot en ambients rurals, però ha guanyat terreny la celebració col·lectiva del perdó, que té lloc durant la celebració de l'Eucaristia.

D'altra banda, hi ha els anomenats cultes positius. Aquests estan vinculats a allò festiu amb gestos d'ofrenes. Són rituals periòdics, ja que el ritme que expressa la vida religiosa és el mateix que el que expressa la vida social. Així, el culte tindrà com a objecte regular el curs dels fenòmens naturals. Recordem que la vida del ciutadà grec estava regida pel ritme de vida còsmica; aquesta marcava el ritme de la vida ritual. Aquests calendaris sovint han perdurat fins als nostres temps; hi ha, per exemple, moltes festes cristianes que estan vinculades a les festes pastorals i agràries, que ja celebraven els antics hebreus. També es creu que els ritus tenen com a objectiu vincular el present amb el passat, establint una relació més gran entre l'individu i la comunitat.

Quant a l'eficàcia dels ritus, Maisonneuve la trobava en l'aspecte social que desenvolupaven els mateixos. Un ritus produeix estats mentals col·lectius provocats pel fet que el grup està reunit: "Se han de experimentar los sentimientos en común y que estos sentimientos encuentren expresión en los actos comunes"; vet aquí una idea d'entendre el ritual com una reafirmació periòdica del grup.⁶⁴⁹

---

⁶⁴⁹ MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàgs. 32-34.

Per últim, en aquesta classificació trobem els ritus piaculars. Aquests serveixen per expressar sentiments d'angoixa. Pertanyent a aquest grup els rituals de dol, el silenci, els gemecs, etc. Un aspecte curiós és que els participants, en aquests rituals, sovint s'autolesionen: talls de cabells, colpejar-se, cremar-se. No hi ha cap mena de relació entre els sentiments experimentats i els gestos rituals que es deriven d'una obligació; normalment aquests actes cerimonials, encara que tinguin una partença trista, acaben retornant la confiança en la vida. L'incompliment del ritual és entesa com una amenaça cap al grup, i tenen per Durkheim "El efecto de reforzar los sentimientos de pertenencia colectiva y de dependencia a un orden moral superior, que tendrá la capacidad de salvar a los individuos del caos y del desorden".⁶⁵⁰

Frazer va proposar una classificació dels ritus en quatre categories: els ritus simpàtics, els ritus animistes (en què es personifica el poder de Déu o del tòtem), els ritus de base dinamista (en què intervé una potència tipus manà) i per últim, ens parla dels ritus de contagi.⁶⁵¹ Com veurem al quadre de les conclusions de les diferents classificacions dels ritus que hem estudiat, les propostes de Frazer quedaran incloses dins del grup de rituals propers a la màgia i a les supersticions.

El món del futbol, en relació amb aquesta última categorització del ritual, ens aporta una sèrie de comportaments que podríem incloure dins dels rituals màgics i supersticiosos. Quan ens parlen de rituals animistes, en els quals es personifica el poder de Déu, podríem recordar el ritual que la selecció de futbol de Brasil solia celebrar al vestidor abans dels seus encontres internacionals. El capità de l'equip (aleshores, Cafú) organitzava una rotllana al mig del vestidor i tots els jugadors, agafats de la mà, realitzaven una mena "d'invocació col·lectiva a Déu perquè els protegís de lesions i els ajudés a aconseguir la victòria".⁶⁵²

Quan el club basc Atlètic de Bilbao preparava la final de la Copa del Rei de futbol la temporada 2008/2009, va sortir a la llum la notícia de l'exposició pública de les relíquies de San Mamés, patró de la ciutat. Aquestes estaven custodiades per una congregació de religioses, i s'havia decidit exposar-les al públic amb la intenció que

---

⁶⁵⁰RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 54.

⁶⁵¹ Citat a SALAZAR, Carles, *op.cit.*, pàg. 35.

⁶⁵²CANAL-PLUS España. Març 2005.

aquest sant intercedís per a la victòria del seu club. Vet aquí un cas molt freqüent en el món del futbol; seguint el paradigma proposat per Frazer, estaríem parlant d'un ritual de base dinàmica. D'igual manera, al principi de cada temporada es produeix un fet que sovint fan els equips de futbol, i és el d'encomanar-se al patró o patrona de la ciutat. Solen fer un acte solemne ple d'ofrenes de flors i parlaments; clubs com el València FC, Villa Real, Màlaga FC o el Sevilla CF realitzen aquest ritual cada inici de temporada.

Durant les finals de campionats importants, el ritual del futbol obliga els dos equips a sortir junts a l'estadi en dues fileres, i al capdavant se situa l'àrbitre. Curiosament, el trofeu en disputa sol estar en una taula a peu d'estadi, just al costat per on desfilen els dos equips. La consigna entre els futbolistes sol ser clara: la copa no es pot ni mirar ni tocar; porta mala sort fer-ho. Aquest seria un dels múltiples fets supersticiosos que hi ha en aquest món. Jordi Osúa categoritza aquests actes classificant-los dins dels actes màgics.⁶⁵³ Segons el mateix autor, “es pot establir una classificació dels rituals, anomenant-los rituals públics”.⁶⁵⁴ En primer lloc situa els que anomena “religions polítiques activistes”, i dintre d'aquests, hi inclou tots els ritus que fan referència a explicitar i manifestar aspectes nacionalistes. Com diria Ignasi Ramonet: “El fútbol constituye el terreno privilegiado para la afirmación de las identidades colectivas”.⁶⁵⁵ En segon lloc, Osúa ens parla dels ritus anomenats “religions polítiques contemplatives” amb referència a tot el que té a veure amb l'espectacle i les seves cerimònies. Per últim, ens fa menció dels ritus anomenats “religions narcisistes contemplatives”; en aquests estaria inclòs tot el simbolisme referent al món publicitari del mercat i a la influència dels mitjans de comunicació, que poden esdevenir tot un conjunt de rituals.

---

⁶⁵³ OSÚA, Jordi, *Esport i Religió, una aproximació fenomenològica.*, pàg. 20.

⁶⁵⁴ Ídem, pàgs. 22-23.

⁶⁵⁵ RAMONET, Ignasi, *op.cit.*, pàg. 14.

3.5 El significat dels símbols, signes, mites i ritus : estudi comparatiu entre el futbol i el cristianisme

El futbol modern ha adquirit un significat social i cultural. Recordant la frase d'Ignasi Ramonet, “no sólo constituye un juego sino un hecho social total”;⁶⁵⁶ tot allò que traspasa els llindars esportius és quelcom més que un joc. El futbol és un fenomen que, des de la seva aparició a mitjan del segle XIX, ha estat objecte d'estudi per tot el conjunt de disciplines humanístiques que van de la sociologia a l'antropologia. Les conclusions dels diversos estudis pertanyents a aquestes ciències ens permet afirmar que el futbol s'ha convertit en un marc idoni per a l'aparició i desenvolupament de tot un conjunt de rituals, signes i símbols que reflecteixen els trets més característics de les societats. En efecte, són un mirall en el qual les diverses cultures en què es practica l'esport poden mostrar els seus trets d'identitat més significatius. Com diria Brune, “un equipo de fútbol es una esencia, aunque tenga que renovarse cada 5 ó 6 años se habla de él como una identidad inmutable, la que encarna un club, una ciudad, una nación”;⁶⁵⁷ a banda que aquests rituals han ajudat a convertir la seva pràctica i seguiment en un espai d'oci on troben plaer les societats modernes. L'interès pel futbol ha arribat, en l'actualitat, a uns límits insospitats, usurpant espais propis d'altres disciplines. Com ens apunta Jordi Osúa, “en el període de modernitat en el qual estem immersos s'està produint una pèrdua gradual de rellevància sociocultural del fenomen religiós, però aquesta pèrdua de protagonisme de la religió en la societat occidental contrasta amb l'aparició d'elements propis de l'àmbit religiós en altres institucions culturals, com és el cas de l'esport”.⁶⁵⁸ Així, l'esport ha sacralitzat espais profans, i el llenguatge futbolístic en concret s'ha apropiat d'una semàntica teològica més pròpia de contextos religiosos; s'ha produït un transvasament del llenguatge religiós cap al món del futbol. Aquest aspecte semàntic també ha facilitat convertir els estadis en temples on es porten a terme rituals en què hi ha implícits valors típics de la societat actual.⁶⁵⁹ A les graderies dels estadis de futbol les relacions socials es densifiquen i l'entusiasme desborda els límits

---

⁶⁵⁶ RAMONET, Ignasi, *op.cit.*, pàg. 17.

⁶⁵⁷ BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 20.

⁶⁵⁸ OSÚA, Jordi, *Futbol, deconstructivisme i religió*, a la revista *Ars Brevis*, gener 2010, pàg. 322.

⁶⁵⁹ GÖLTENBOTH, Natalia, *op.cit.*, pàg. 52.

d'allò merament individual. Als encontres importants se sol produir una transcendència cap al sagrat, s'assisteix a una celebració profana que, per Nadal i Mas, “no pretende ocupar el lugar de la religión y que si bien no pretende encontrar respuestas que den sentido a la vida consigue por unos instantes disfrutar de un orden superior donde desaparecen los problemas cotidianos y donde no hay espacio para cuestiones existenciales, ya que las celebraciones rituales son alegorias con un componente simbolico”.⁶⁶⁰ Desmond Morris, en canvi, creu que el futbol també s'està apropiant d'un espai i que difumina altres esdeveniments culturals com el fet religiós. Sobre aquest aspecte, comenta: “Es indudable la significación religiosa de los eventos futbolísticos; un amplio sector de la población ha sustituido por el fútbol las funciones religiosas”.⁶⁶¹

La secularització ha estat un dels elements i s'ha convertit en un dels pilars de les societats modernes. D'ací l'usurpació de termes més propis de la religió, que han passat a formar part important de la semàntica futbolística; com defineix Àngel Castiñeira, “la secularització ha adquirit una dimensió immanent de la condició humana”.⁶⁶² La condició moderna porta implícita a la vida humana un component prometeic alliberador, el desig de supressió del jou del destí, la redefinició de la vida com a projecte obert i múltiple. Per això mateix, com a autoreapropiació immanent de la condició humana, com a rebuig de tota dimensió transcendent vista com a imposada o com adherent al propi projecte humà, és al capdavant la negació de tot origen aliè a l'home i que pretengui fonamentar la seva existència. En aquest punt és sens dubte on rau el fonament d'aquesta substitució del futbol, com a valor transcendent, en lloc de la religió. L'obsessió del ciutadà contemporani per aquest entreteniment esportiu ha esdevingut una passió planetària, un referent universal i un dels elements de la cultura masculina. Bromberger va plantejar la qüestió de comprendre si el plaer per aquest esport era degut a la incertesa del marcador final, o bé si es devia només a un interès per la pròpia seducció del joc,⁶⁶³ arran d'aquesta obsessió per l'esport del futbol.

---

⁶⁶⁰ NADAL, Toni, i MAS, Pere, *op.cit.*, pàg. 22.

⁶⁶¹ MORRIS, Desmond, *op. cit.*, pàg. 19.

⁶⁶² CASTIÑEIRA, Àngel, *Desafiaments culturals dels anys 90*, Editorial Cruïlla, Barcelona, 1991, pàg. 101.

⁶⁶³ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como rituals*, pàg. 254.

Josep Corbella escrivia que la seducció que transmet el futbol és deguda al fet que “cada partido es como un espejo donde estan reflejadas todas las clases sociales”.⁶⁶⁴ És una manera de dir que qualsevol persona troba una identificació en el futbol com un aspecte que perllonga la seva vida professional. Probablement, quan parlem d’un migcampista caracteritzat pel seu esperit de lluita o d’un altre migcampista caracteritzat per la seva elegància, hi trobem reflectits diferents models de treballadors, i cada un d’ells serà objecte d’admiració i un model i referent per als diversos àmbits laborals. Desmond Morris ho va tractar entenent que el partit de futbol és un reflex de la posició social: “ Si el equipo de casa gana un partido, los victoriosos hinchas locales pueden jactarse de un importante progreso psicológico, a saber, la sensación de que ha mejorado su posición social”.⁶⁶⁵

Probablement la sentència que Jordi Osúa ens ofereix quan ens comentava: “És possible que Occident estigui a l’avantguarda d’una religió, i no ho sàpiga”⁶⁶⁶, ens fa prendre consciència de la importància i el pes social que d’aquesta pràctica esportiva s’esdevé. La recuperació de trets agonístics com la lluita, l’esforç personal i l’esperit col·lectiu, s’han fusionat amb trets engendrats per les societats contemporànies com ara la competitivitat, l’afany de triomfs i la passió desmesurada de les masses, que s’han vist representats en la litúrgia del partit de futbol per tot un seguit de rituals que conviuen amb altres aspectes més propers a concepcions socials darwinistes, donant lloc a una categorització social no sols entre els jugadors, sinó també entre els assistents a l’esdeveniment, ara considerat un espectacle. Parlar de la sort, la fortuna, els ràpids ascensos i descensos de la pressió mediàtica, de l’ostracisme del futbolista d’elit, la dependència de rituals màgics i supersticiosos, etc., ens apropa mitjançant alguns rituals a la part més fosca d’aquest esport.

---

⁶⁶⁴ CORBELLA, Josep, *Locos por el fútbol*, publicat a *La Vanguardia*.

⁶⁶⁵ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 19.

⁶⁶⁶ OSÚA, Jordi, *Esport i religió, una aproximación fenomenològica.*, pàg. 29.

El cíclic retorn dels rituals del futbol, els encontres plens d'emocions, generen tota una simbologia que ens recorden les tradicions solemnes dels grans rituals religiosos. Bruner apunta: "El equipo esencia aparece como un traje prêt-à-porter de la identidad colectiva, simbolizado por la camiseta y los colores del club que visten los hinchas, en un afán de reconocimiento personal y social para sentir que existen".⁶⁶⁷ Els estats d'efervescència i d'èxtasi col·lectius al qual arriben els fidels, han convertit el futbol en un espectacle de masses que engendra tot un conjunt de rituals. Christian Bromberger ens comenta que el futbol és capaç "de dar forma concreta a los sentimientos más profundos del público".⁶⁶⁸ És lícit, doncs, suggerir que un partit de futbol és similar a una cerimònia sagrada. Les definicions de ritus necessiten una sèrie de combinacions que Bromberger anomena "proprietats substantives", que el fan diferent d'uns comportaments regulats més trivials. És necessari en primer lloc una ruptura amb la rutina diària; en segon lloc, un marc específic i temporal i, per últim, un pla curosament programat de cerimònies reiterades dins un cicle regular, consistent en tot un seguit de paraules pronunciades, de gestos i de fets. Per considerar-ho un ritual també és necessari una configuració simbòlica que prepari el terreny a la pràctica ritual i que pugui garantir la seva observació.

Últimament hi ha una tendència bastant estesa consistent a comparar el futbol amb un orde religiós. S'ha caricaturitzat els seguidors dels equips com una entitat semblant als fanàtics de la religió. Habitualment, com veurem més endavant, es parla de la gespa de l'estadi com la gespa sagrada, i l'estadi es converteix en un recinte que sovint rep el nom de "santuari", com citava anteriorment fent referència a Desmond Morris. A més, els millors jugadors són idolatrats i considerats com a éssers divins.

---

⁶⁶⁷ BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 21.

⁶⁶⁸ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 257.

Les juntes directives actualment d'accionistes del club, s'han convertit en un *sanctasanctorum*. Luis Suñen comenta, arran d'aquesta transformació: “La transformación de los clubs en sociedades anónimas y la pérdida de romanticismo deportivo nos ha traído no una metáfora de la vida sino la vida misma vuelta del revés, con la llegada de los presidentes que también son hombres de negocios, a lo que se ve muy malos hombres de negocios”.⁶⁶⁹ Les supersticions i les pràctiques màgiques són pràctiques comunes a les grades. Els fanàtics canten cançons, i malgrat que la seva lletra és algunes vegades obscena, té un paral·lelisme amb un grup de nens cantant al cor de l'església entonant els himnes més significatius de l'himnari propi de la religió. Per tant comparar un partit de futbol amb un ofici eclesiàstic és una idea no tan agosarada. L'any 1982, l'escriptor Desmond Morris va observar que entre els esdeveniments futbolístics i la significació religiosa es podia establir una comparació basant-se en els aspectes més significatius d'ambdós fenòmens.⁶⁷⁰ Un ampli sector de la població ha substituït les funcions religioses pel futbol a mesura que les esglésies, sobretot de l'Europa occidental, s'han anat buidant amb el debilitament de la fe cristiana, un factor que ha provocat que les comunitats de les grans ciutats hagin perdut un important esdeveniment social. Les reunions eucarístiques dels diumenges al matí suposaven alguna cosa més que una pregària comunitària: representaven una afirmació de la identitat de grup, tot atorgant als seus membres un sentit de pertinença a un grup; era tant un esdeveniment social com teològic. De la mateixa manera que una reunió religiosa, l'esdeveniment de la litúrgia del partit de futbol no solament suposa una congregació de fidels, sinó quelcom més profund en la mesura que reafirma el sentit de la col·lectivitat. Però no per creure en una convicció religiosa sinó per creure en un equip, per donar fidelitat a uns colors determinats. La litúrgia del partit proporciona als homes contemporanis un marc adient on poder expressar i canalitzar les frustracions i el malestar social típic de les societats capitalistes i competitives, un fet més agreujat en temps de crisi, en què tota feina penja d'un fil i el nombre d'aturats cada vegada és més elevat. Gerhard Vinnai, teòric polític alemany, comenta: “La insatisfacción producida por las condiciones sociales bajo el capitalismo avanzado exige algún tipo de descarga emocional para que no conduzca al derrocamiento de la sociedad burguesa, tiene que ser

---

⁶⁶⁹ SUÑEN, Luis, *op.cit.*, pàg. 66.

⁶⁷⁰ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 19.

encauzada por canales seguros; el fútbol proporciona una ocasión para la liberación emocional de este tipo”.⁶⁷¹

El gran estadi urbà s’ha descrit sovint com un santuari, un temple. El diari *La Vanguardia*, en una crònica de Juan Bautista Martínez arran de la classificació del FC Barcelona per disputar la final de la Champions League, comentava fent referència a l’estadi de Wembley on s’havia de disputar l’esmentada final i on s’havia disputat la mítica final de l’any 1992, que va suposar la conquesta de la primera copa d’Europa de la seva història : “Suelo sagrado donde se conquistó por primera vez la Copa de Europa, el viejo Wembley era lugar de peregrinación del barcelonismo y será para siempre un icono culé”.⁶⁷² La rígida disposició dels diferents grups socials que assisteixen a les cerimònies religioses més solemnes és similar a la distribució dels espectadors dins de l’estadi de futbol, des de les jerarquies més populars (ocupants dels llocs més econòmics del camp: els gols, els laterals, les generals,...) fins als llocs preferencials; ens recorden la disposició dels bancs de primera fila en una catedral o els lloc *vip* i les tribunes preferencials de l’estadi, que són ocupats en ambdós casos per la jerarquia social més important. Cada espai no sols ve atorgat per un rol social, sinó que es caracteritza per tot un conjunt de símbols i signes. D’aquesta manera els seguidors més exaltats, els més fervorosos, són aquells que ocupen les localitats més econòmiques, i els seguidors passius solen estar ubicats en llocs preferencials de l’estadi.

Les autoritats que assisteixen a un esdeveniment religiós com podria ser la celebració d’un sagrament, un acte com un funeral d’Estat o un casament reial, també segueixen el mateix patró. Les autoritats encapçalen la manifestació sempre guardant les formes, i de vegades amb un absolut silenci, mentre que d’altres assistents poden expressar els seus sentiments acompanyats de manifestacions exaltades d’alegria o de tristor. El funeral popular que es va celebrar amb motiu de les exèquies del fins aleshores batlle de Madrid, el professor Enrique Tierno Galván, va ser tot un exemple d’ordenació de les diferents cúpules socials; des de les autoritats més significatives del govern i de les institucions, seguint a peu la comitiva fúnebre, fins al poble situat als carrers, des dels

---

⁶⁷¹ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 20.

⁶⁷² Al diari *La Vanguardia*, (5 de maig de 2011).

quals els habitants manifestaven amb crits i altres mostres la seva veneració pel polític desaparegut.

Christian Bromberger, en el seu intent de cercar similituds entre l'esdeveniment futbolístic i el fet religiós, afegia una nova variable, que va anomenar “afinidades temporales y rítmicas”.⁶⁷³ Les competicions de futbol es programen d'acord amb un calendari d'esdeveniments regular i cíclic, que arriba a la seva màxima plenitud en determinades etapes. Sovint el final de la primavera i el començament de l'estiu, a l'hemisferi nord, és sinònim de final de temporada en què tenen lloc els esdeveniments esportius més importants, com ara les finals dels campionats dels diferents països que conformen l'univers futbolístic. L'Església disposa del seu propi calendari litúrgic, que té en l'època de la Quaresma el seu moment àlgid amb la celebració de la Pasqua.

El futbol proporciona una ocasió única per a l'alliberament de les emocions. Com diria Serna: “En particular los asistentes al campo practican una forma de terapia liberadora de tensiones”,⁶⁷⁴ de la mateixa manera que als seus inicis la seva pràctica va ser considerada pels empresaris anglesos una manera d'apartar els treballadors de les activitats polítiques i sindicals i, per l'Església anglicana, una activitat per allunyar el poble treballador de l'anomenat “vicio inglés”,⁶⁷⁵ sobretot del consum d'alcohol i la prostitució (una autèntica xacra que va causar centenars de víctimes de malalties venèries). Quan els empresaris industrials de l'Anglaterra del segle XIX es van veure amb l'obligació de retallar els horaris de la jornada laboral dels seus empleats, va sorgir el problema de com emprar el temps d'oci de què disposaven. Al capítol dedicat a la història del futbol he remarcat els efectes positius de la pràctica del futbol, com un mitjà per allunyar els treballadors de les fàbriques de les pràctiques perniciosos anteriorment citades. Va ser en aquest moment històric que definitivament es varen obrir les portes del futbol a les classes socials proletàries; però sense gaire control, perquè va aparèixer la “conspiració capitalista”, arribant al seu punt àlgid quan els mateixos empresaris i directius de les fàbriques es van convertir a la vegada en directius dels diversos equips de futbol, continuant d'aquesta manera i mantenint el seu estatus de classe social

---

⁶⁷³ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 252.

⁶⁷⁴ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 41.

⁶⁷⁵ Citat a GIBBSON, I, *El vicio inglés*, Editorial Planeta, Barcelona, 1980.

dominant. Desmond Morris els va anomenar “los manipuladores burgueses”,⁶⁷⁶ ja que aparentment proporcionaven un intens plaer als seus subordinats quan en realitat els continuaven explotant. Convertien des del seu lloc de poder els treballadors en automats, oferint-los uns partits de futbol que no deixaven de ser una versió lúdica, intel·ligentment disfressada del mateix estil de treball de les fàbriques i negocis. Podríem dir que el membre d'un equip de futbol professional no és sinó un obrer disfressat. Comenta Morris que aquest fet és una astuta maniobra dels caps per promoure l'ètica laboral capitalista fins i tot durant les estones d'oci, en què els treballadors suposadament s'estaven distraient. L'entrenador de futbol argentí Ángel Cappa havia comentat arran d'aquesta simbologia: “El fútbol es un fenómeno popular pues se nutre de la clase trabajadora. Es un juego que permite expresarse y comunicarse a mucha gente que no tiene otra manera de hacerlo; todo el mudo tiene posibilidades de jugar al fútbol, es un juego barato; con una pelota 22 chicos se entretendrán”.⁶⁷⁷ Malgrat l'opinió de Cappa, el futbol contemporani continua sent una representació simbòlica del món capitalista, tal com deia Brochand: “Por medio del fútbol las clases que podríamos calificar de no dirigentes son conducidas a acostumbrarse a las prácticas del capitalismo más salvaje”.⁶⁷⁸

Deixant de banda la simbologia del futbol amb les característiques de l'economia de mercat capitalista, el cert és que aquest esport ens proporciona, a causa de la presència de tota una sèrie d'actors i de públic, un conglomerat de símbols i rituals molt propers als que es produeixen en l'esdevenir de la religió cristiana.

---

⁶⁷⁶ MORRIS, Desmond, *op.cit.*, pàg. 20.

⁶⁷⁷ A revista *Cuadernos Hispanoamericanos*, n° 581, 1998, pàg. 19.

⁶⁷⁸ BROCHAND, Pierre, *op.cit.*, pàg. 102.

Un primer exemple d'això apuntat anteriorment, vindria representat per la figura de l'entrenador de futbol. Aquest, unes hores o minuts abans de l'inici de la litúrgia del partit, ha d'assenyalar als seus jugadors els onze jugadors que sortiran com a titulars i els que seuran a la banqueta dels suplents, esperant la seva oportunitat. Cada professional ho fa seguint uns costums. Així, n'hi ha que ho fan al mateix vestidor, d'altres durant les hores prèvies a l'hotel, d'altres deleguen en els seus ajudants aquesta tasca. Sens dubte és un dels moments amb més càrrega simbòlica, atorgar la numeració als futbolistes, les seves posicions al camp, les estratègies i els moviments, els marcatges,... Tot ha d'estar planificat i controlat; es donen els últims recordatoris i després té lloc un ritual, realitzat per tots, amb paraules d'ànim, de mentalització, que sol finalitzar amb un fort crit. L'entrenador ha dipositat la seva confiança en un número limitat de jugadors, onze, perquè així ho indica el reglament de futbol, una característica que la història d'aquest esport ens descriu com un fet que va iniciar-se a les habitacions dels internats de les *high schools*, on va néixer el futbol. Aquestes tenien cabuda per a deu alumnes, i a fora dormia l'encarregat de la vigilància d'aquesta estança. Així, els primers partits organitzats al pati solien enfrontar els alumnes d'una estança contra els de l'altra, per tant eren onze jugadors contra altres onze. Tornant als motius d'aquesta elecció limitada de protagonistes, cal atendre als aspectes tècnics i tàctics, els estats de forma física i, lògicament, la confiança que l'entrenador té envers aquests futbolistes.

Els Evangelis ens parlen d'una elecció duta a terme per Jesucrist. Aquest necessitava un equip en el qual dipositar la seva confiança, i que a la llarga fossin els seus directes col·laboradors i testimonis del seu mestratge. Tots els evangelistes es van fer ressò d'aquest fet: “Jesús pujà a la muntanya, va cridar els que va voler , i ells anaren cap a Jesús. En designà dotze, als quals donà el nom d'apòstols, perquè estiguessin amb ell i per enviar-los a predicar amb poder de treure dimonis. Els dotze que va designar ..” ⁶⁷⁹. Ja hem comentat en un apartat anterior les característiques i els perfils d'aquests elegits, i com van deixar tot el que feien per seguir Jesús.

---

⁶⁷⁹Evangelí de Marc 3, 13-16.

L'entrenador de futbol i Jesucrist fan, doncs, un acte de confiança: un, per intentar guanyar un partit de futbol; l'altre, per ajudar-lo en la seva tasca pastoral. El número és i va ser fix i limitat: onze futbolistes i dotze apòstols respectivament. Hi ha una persona carismàtica al darrere d'aquesta elecció, l'entrenador i Jesús, i d'entre els escollits, hi ha diferents personalitats, però és necessària en ambdós casos la presència d'un d'ells que exerceixi el lideratge dins de l'equip. En el cas del futbol es triarà el capità, i Jesús va disposar la confiança en l'apòstol Pere. Jesús, una vegada realitzada l'elecció del seus deixebles de confiança, els va anomenar apòstols, un nom que etimològicament es pot traduir com els "enviats". Els va encomanar unes tasques concretes, que en els evangelis de Marc i de Lluc va anomenar amb el nom de missió. En canvi, l'evangelista Mateu ho va qualificar com les "instruccions": "Jesús va reunir els dotze i els donà poder i autoritat per a treure tots els dimonis i guarir malalties. I els envià a anunciar el Regne de Déu i a curar malalts. Els digué: -No prengueu res pel camí ni bastó, ni sarró, ni pa, ni diners i no us endugueu dos vestits."⁶⁸⁰; "No us encamineu a la terra de pagans ni entreu en cap població samaritana. Aneu més aviat a les ovelles perdudes d'Israel, pel camí prediqueu [...] Ressusciteu morts, purifiqueu leprosos, traieu dimonis de franc, no us emporteu cap moneda, ni d'or ni de plata ni de coure [...] El qui treballa, bé es mereix que el mantinguin [...] Quan entreu en una casa saludeu els que hi habiten, si la casa n'és digna, que la pau torni a vosaltres."⁶⁸¹

L'entrenador de futbol encomana igualment una missió als seus jugadors. La consecució de la victòria esdevindria, així, l'objectiu primordial de totes les instruccions donades, de la mateixa manera que Jesucrist volia dels seus apòstols la difusió del seu missatge epistolar amb vista a la salvació dels homes, salvació coneguda també com l'ansiada corona de la vida, una metàfora emprada per Pau. La victòria al terreny de joc i la salvació cristiana es converteixen en els dos grans objectius, tant del futbol com de la religió. L'autoritat i els poders que Jesús atorgava als seus deixebles, com ara els de guarir malalts o ressuscitar els morts, difícilment poden tenir alguna analogia amb les tasques que un entrenador de futbol atorga als seus jugadors. Probablement el fet de transmetre el valor de l'esforç i del sacrifici (en alguns casos, també, el fet d'atorgar-los confiança, valorant positivament la pràctica del joc net, l'esportivitat, i potenciant la

---

⁶⁸⁰Evangelí de Lluc, 9, 1-5

⁶⁸¹Evangelí de Mateu, 10, 5-14

cohesió del grup) esdevinguin els trets més comuns, però no podem obviar que el futbol contextualitzat com a espectacle esportiu, funciona com un espai de commemoració social, té la força del ritual, d'allò magnífic, i l'envolta una aurèola capaç de transformar la vida quotidiana a aquest efecte.

José Ángel López explica que tots els espectacles esportius funcionen com “espacios de conmemoración social”,⁶⁸² ja que tenen la força del ritual, d'allò magnífic, i són viscuts amb una cert deliri de grandesa, que pot transformar la vida quotidiana. El pavelló, l'estadi, la lluminositat, la tecnologia, el misteri de l'imprevisible, són elements que generen un ambient festiu, que envolta tot el sistema de la nostra cultura i que ha estat interpretat de diferents formes. La gent prega i recita oracions del missal de l'església maradoniana, o es componen pregàries de tota mena amb vista a santificar algun dels jugadors importants, però només els aficionats tenen la potestat de santificar i divinitzar els seus ídols, també de rebutjar-los en forma d'indiferència i d'ostracisme; és una manera d'executar el càstig. Marc Augé ens fa palesa l'afirmació que “el fútbol es un hecho social completo, pues abarca todos los elementos de la sociedad y permite otros puntos de vista de diversas disciplinas”.⁶⁸³ Es tracta, doncs, d'un fenomen social que, de la mateixa manera que ho va ser el cristianisme des dels seus orígens, no és reduccionista ja que està obert a tothom.

El cristianisme primerenc, de la mà de Sant Pau, va lluitar per defensar el paradigma d'una religió universal, oberta a tots els grups i classes socials; és un fet idèntic al que està succeint amb el futbol: si bé en un principi era un esport elitista, rapidament es va convertir en un esport universal.

Probablement, la visió de Durkheim plasmada en la seva obra *Las formas elementales de la vida religiosa* parteix d'un axioma que acaba conclouent que hi ha fets similars entre certs esdeveniments socials i religiosos. Així, es formula la següent reflexió: quina diferència essencial hi ha entre una reunió de cristians celebrant els seus actes litúrgics, o una reunió de jueus festejant la fugida d'Egipte, amb una reunió de ciutadans

---

⁶⁸²LÓPEZ Herrerías, José Ángel, *El deporte, espacio educativo*, XII SEMINARIO INTERUNIVERSITARIO DE PEDAGOGIA SOCIAL, Universidad de Deusto, 1997, pàg. 13.

⁶⁸³AUGÉ, Marc, *¿Un deporte o un ritual?*, a *Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate,, Madrid, 1999, pàg. 58.

celebrant algun gran esdeveniment⁶⁸⁴. Com a conseqüència, Durkheim entén que no hi pot haver societat que no senti la necessitat de conservar i reafirmar a intervals regulars els sentiments i les idees col·lectives que els proporciona la seva unitat i personalitat. En un partit de futbol trobem, de la mateixa manera que en les etnografies de Durkheim, una assemblea enardida per una passió comuna, allò que ell va anomenar un ritual mimètic.⁶⁸⁵ Aquest aspecte suscitarà la noció d'unitat i de realitat d'una col·lectivitat. Sens dubte, les reunions eucarístiques de culte pròpies de la religió cristiana, amb els seus signes, rituals, i símbols, tenen una funció anàloga a la que s'esdevé en un grup d'aficionats que fervorosament acudeixen a un estadi de futbol units per la mateixa devoció que senten envers el seu equip de futbol. En ambdós exemples el component emocional ajuda a potenciar el sentiment de pertinença de grup. Hi ha també un altre fet homòleg, perquè tant en el futbol com en el cas de la religió cristiana, aquest tret de no segregació comuna va ser fruit d'un procés difícil i costós, ja que tant en l'un com en l'altre els inicis varen ser difícils. El naixement del futbol va tenir lloc a les escoles elitistes d'Anglaterra sota la mà de Thomas Arnold,⁶⁸⁶ i era considerat l'esport de les classes socials privilegiades, aristòcrates; alumnes de l'alta burgesia van ser els primers practicants d'aquesta nova modalitat esportiva. L'auspici de l'Església anglicana va esdevenir un element clau perquè altres classes socials desfavorides poguessin accedir al futbol. Com a conseqüència, la majoria de practicants i aficionats va estar composta per una classe social obrera que substituïa l'elitisme imperant.

L'incert destí de l'home contemporani troba en les manifestacions massives que tenen lloc a l'estadi un fidel reflex social. D'aquí que se celebri el mèrit fervorosament. El rendiment i la competitivitat entre iguals posa de relleu la incertesa i el caràcter canviant de la condició individual i col·lectiva.

El que simbolitzen els jugadors suplents o altres fets com l'esdevenir dels grans mites futbolístics, el ball d'ascensos i dels descensos, de categories, etc., són un reflex de la nostra societat, que normalment avalua algú segons les seves aptituds. El futbol encarna fidelment el model de les societats democràtiques, simbolitzant-ho amb el fet que

---

⁶⁸⁴ DURKHEIM Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 397.

⁶⁸⁵ Ídem, pàg. 136.

⁶⁸⁶ Vegeu el capítol II: "La història del futbol".

qualsevol persona, sense tenir en compte el seu origen, pot arribar a assolir els llocs més elevats de la societat. Això ens recorda el vell axioma del somni americà: hi ha una tendència a magnificar les fites aconseguides. D'aquesta manera, l'empresari ric i home d'èxit que va començar el seu camí partint dels estrats més baixos de l'empresa, gràcies al seu esforç i a la seva aptitud, arriba a convertir-se en el propietari de la mateixa empresa. La societat grega ja ens ho va mostrar segles abans amb els exemples dels herois forjats a l'estadi, alguns d'ells provinents de classes socials més infravalorades o perseguides, un aspecte que a la pel·lícula *Gladiator*⁶⁸⁷ queda molt ben reflectit, ja que el protagonista triomfador arribarà a aconseguir l'estatus social més elevat i el reconeixement de les masses partint de l'estrat més baix, com era l'esclavitud. La mort del protagonista encara l'acostarà més al pedestal dels déus, perquè romandrà immortal.

El cristianisme, com a religió globalitzant, va sorgir de les iniciatives de les comunitats hel·lenístiques -sobretot la d'Antioquia- sota el lideratge de Pau de Tars. Aquest va entendre que altres grups socials també podien formar part activa de la religió cristiana. Va ser la discussió que va sorgir sobre l'acceptació dels pagans i dels gentils al si de l'Església cristiana, i que va provocar una autèntica revolució interna.

En els dos fets, el religiós i el futbolístic, van triomfar les posicions i les postures no segregants, donant llibertat de pertinença al grup religiós als uns, i llibertat de pràctica esportiva als altres. Tal com apunta Jordi Salvador Duch, "l'espectacle del futbol actualment s'ha convertit en una cosa de tots, i no va destinat a cap grup social en concret; és per aquest motiu que el futbol funciona com un fenomen religiós".⁶⁸⁸ Mitjançant el futbol es produeix una recuperació i una revalorització del ritual. Podem parlar, doncs, d'un desplaçament del camp del ritual, que va del domini religiós al secular. L'estadi, els equips de futbol i la tecnologia, afegits al misteri de l'imprevisible d'aquest esport, generen un ambient festiu ple de simbolismes, que van del purament màgic i supersticiós a tot un conjunt de rituals específics al món del futbol. El futbol actua socialment com una màquina de catarsi i pot esdevenir un ensinistrador de l'agressivitat de l'individu, que troba un escapament i una canalització a la seva quotidianitat. El futbol, efectivament, s'ha convertit en tot un acte cerimonial.

---

⁶⁸⁷ *Gladiator*, pel·lícula dirigida l'any 2000 per Ridley Scott

⁶⁸⁸ SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàg. 64.

El futbol d'avui dia ens ha dut al concepte de moral universal. Ha nascut un nou tipus d'heroisme que la societat futbolística mitifica, ha aparegut una nova ideologia, la del superhome, que amb les seves jugades es converteix en un mite, fomentant en les masses i en els espectadors una devoció i adoració que substitueix les que sempre havien estat característiques del culte religiós. Qualsevol figura mediàtica esportiva ha aconseguit situar-se al mateix nivell que els sants de l'Església cristiana, la qual ha trobat una forta competència amb tots els elements simbòlics dels quals actualment s'ha apropiat la cultura futbolística. Conseqüentment el credo cristià s'ha vist substituït per les pregàries dirigides al porter del Real Madrid, Iker Casillas, o ha generat l'aparició d'esglésies dedicades al culte de jugadors. En tenim un exemple en el cas de l'església maradoniana dedicada al culte al futbolista argentí, Diego Maradona, i, per extensió, cada vegada amb més freqüència sorgeixen entitats enfocades als cultes envers qualsevol futbolista mediàtic. Aquesta nova configuració religiosa ens ha dut a considerar el futbol com un dels fenòmens de la cultura contemporània en què es manifesten amb més freqüència algunes qualitats del sagrat.

Una pregunta que ens podem plantejar arran d'aquests continuats sorgiments d'entitats de culte en relació amb el futbol, rau en esbrinar la seva essència. Per tant cal formular-se la qüestió de considerar si realment aquest fenomen social del futbol cal entendre'l com una religió profana. Una altra pregunta ens du a qüestionar-nos si el futbol realment s'ha convertit en una religió que hagi substituït la religió cristiana, és a dir, en l'aparició d'una de nova. En aquest cas el futbol hauria suposat la desaparició del culte cristià o, si més no, l'hauria obligat a passar a ocupar un segon terme, o simplement, el futbol hauria esdevingut en una religió amb més fidels que el cristianisme, sense que aquest fet impliqui la desaparició d'aquest últim. Actualment, estem en condicions d'afirmar que s'està produint un desplaçament de les qualitats dels elements propis del sagrat cap a realitats profanes. Hi ha veus, en canvi, que no ho entenen d'aquesta manera. Així, José Mª Mardones, per exemple, no veu en aquestes formes de religió una degradació de la religió institucional cristiana; més aviat les entén com a manifestacions d'una suposada modernització religiosa present en tots els àmbits socials.⁶⁸⁹

---

⁶⁸⁹ MARDONES, José M^a., *Para comprender las nuevas formas de religión*, Editorial Verbo Divino, Estella, 1994, pàg. 42.

Hi ha manifestacions rituals al futbol? Vet aquí una qüestió que ens pot servir d'introducció al món del simbolisme, dels mites, i dels ritus, dels quals anteriorment he fet una introducció però sense estudiar-los des d'una perspectiva religiosa, sinó com una derivació mimètica d'aquests, i que el món del futbol actual ha convertit en part de la seva essència, apropiant-se no sols de termes i del llenguatge específic religiós (que el cristianisme utilitza per explicar els seus ritus i creences) sinó que s'han contextualitzat i han entrat a formar part del món de l'esport, concretament del futbol. Una perspectiva històrica ens parla del joc infantil i, per excel·lència, del joc de pilota, que podem veure relacionat amb fets religiosos. Durant una època, aquest joc va entrar a formar part de la litúrgia de les catedrals medievals. Així, durant els dies de Pasqua, i també als voltants dels anomenats *libertas decembria* (dia dels Sants Innocents), el bisbe i els seus clergues organitzaven jocs de pilota a l'atri de casa seva o, en cas de pluja, al lloc que ocupaven els membres del cor de la catedral. L'exemple que ens descriu Hugo Rahner és significatiu. Rahner fa una menció amb referència a la catedral d'Auxerre: “En el momento de la conclusión de las grandes ceremonias religiosas se organizaban bailes combinados con el juego de pelota”.⁶⁹⁰ Rahner explica que el bisbe i el clergat de la catedral d'Auxerre es posaven a jugar amb “la pilota pasqual”, la tarda del dia que s'havia celebrat “el triomfant sol de la Pasqua”.

En un esport tan professionalitzat que mou quantitats astronòmiques de diners i que genera un impacte social espectacular derivat de l'impacte mediàtic que fan els mitjans de comunicació, que atrau i congrega als estadis quantitats importants de seguidors i que du en la seva essència tot un conglomerat de símbols i ritus, és lícit plantejar-se la qüestió de si realment aquest esport el podem entendre com un substitut de la religió, entenent que el caràcter etimològic de la paraula “ritual” sempre s'ha relacionat amb el fet religiós. Les dades recollides en diversos estudis ens permeten poder afirmar que certament el futbol s'ha convertit en substitut de la religió, no sols com un fet transcendent sinó com un fet real. L'home contemporani ha dipositat l'objecte de culte, les seves creences i esperances de felicitat en un equip de futbol, en el seu equip, apropiant-se de termes que eren exclusius de la semàntica religiosa. La fe, un tret fonamental en què se sustenta la religió cristiana, ha canviat el seu objecte de culte: d'un

---

⁶⁹⁰ RAHNER, H. *Der spielende Mensch* (“L'home que juga”), Editorial Eralos, vol. XVI, 1949, a ROF Carballo, *op.cit.*, pàg. 148-149. Traduït al castellà, “El hombre lúdico”, Edita EDICEP, València, 2002, pàgs. 92-93.

concepte metafísic i transcendent, s'ha passat a dipositar la fe en un ésser humà terrenal o en un col·lectiu d'éssers humans que juguen a futbol. D'aquesta manera els grans jugadors s'han convertit en els nous objectes i símbols de culte. Les pràctiques religioses que pretenien apropar l'home al sagrat han deixat pas a tot un ventall de pràctiques rituals que l'home actual segueix amb devoció. Els fidels que es congregaven als temples, a les esglésies i catedrals i altres llocs de culte, han canviat aquests escenaris pels grans estadis, convertits ara en nous espais sagrats i en centres de culte. Les divinitats i els objectes sagrats a qui es dirigia el culte religiós, estaven sempre orientats a l'esperança d'una vida futura, un tret que Pau havia anomenat "la meta o la corona de la vida". Només es demanava una fidelitat per part del cristià per aconseguir-la; en la societat contemporània, gràcies al futbol, s'ha alimentat una nova cultura religiosa en la qual el tret més característic és la substitució dels elements pròpiament sacres i la fe en l'esperança de la consecució d'una vida supraterranal, per la divinització i el culte idolàtric envers uns nous déus de caire humà i terrenal. La transcendència vital, l'obtenció de la vida futura, s'ha vist substituïda per quelcom més tangible i proper: el triomf d'un equip de futbol, amb totes les connotacions simbòliques que du afegides la pràctica d'aquest esport. És un fet retroactiu en el temps, un retorn al pensament i les creences que havien sorgit a l'antiga Grècia, on els déus i homes compartien espai i s'establien entre ells relacions que tant podien ser d'amor com d'odi; la convivència entre els dos era quelcom normal.

Un fet habitual dins les societats contemporànies i que ha ajudat a fomentar aquesta nova religió ha estat, sens dubte, la presència i la influència dels mitjans de comunicació. Aquests, amb un alt component d'abstracció, són presents en les vides dels homes moderns com un fet normal. Com apuntava Àngel Castiñeira, "han substituït els relats èpics d'Homer i de Píndar, uns relats metafòrics que apropiaven les gestes dels herois i de les divinitats al poble".⁶⁹¹ Són els anomenats *mass-media*, que entre d'altres objectius, volen fer creure que tot comportament repetitiu és un ritual. Aquest concepte s'ha convertit en un element d'anàlisi i objecte d'estudi en les societats contemporànies, encara que per un sector més intel·lectual de la població es pensa que el pensament racional no ha sabut generar ritus seriosos comparables als ritus associats a les creences, com passava en l'antiguitat. És freqüent dir i argumentar, com apunta Segalen:

---

⁶⁹¹ CASTIÑEIRA, Ángel, *op.cit.*, pàg. 109.

“La llegada del hombre a la sociedad de la comunicación es la culpable de que cada vez con más frecuencia las manifestaciones rituales tiendan hacia el espectáculo”.⁶⁹² Franklin Foer feia referència als inicis d’aquest tipus de societat, en què els mitjans de comunicació han esdevingut un element cabdal: “Thomas Friedman, columnista del *New York Times*, celebró la integración inexorable de mercados, estados-nación y tecnología hasta un nivel sin precedentes, integración que está permitiendo a individuos, empresas y estados-nación llegar al resto del mundo de forma más extensa, rápida, intensa y más barata que antes”.⁶⁹³ Vet aquí un fet no exempt de polèmica, ja que ha suposat per Mumford l’allunyament de l’autèntica essència de l’esport, que hauria de ser entès com un joc: “un accidente lamentable de nuestra forma cultural –mecánica de estar lanzados a la vida cotidiana”.⁶⁹⁴ Aquesta tergiversació de l’esport, transformat ara en espectacle, és una revelació de la decadència de la societat actual, alimentada i manipulada per la presència d’elements fetitxistes que generen imatges enganyoses. El mateix Mumford també creia que aquest muntatge de l’esport espectacle actuava com una màquina de catarsi, com una domesticació de l’agressivitat de l’individu.

El que sí sembla cert és que el concepte d’esperança salvítica que va fonamentar la religió cristiana, ha deixat pas a una esperança centrada en la consecució d’un campionat i de triomfs esportius, una idea que ens pot dur a l’afirmació que les societats en general, i la societat futbolística en concret, tenen una gran necessitat de simbolització. Augé ho descriu d’una manera bastant entenedora: “Vivimos una época en Occidente en que el sentido de la existencia se construye de manera empírica como cualquier hecho cotidiano sin que el problema del destino preocupe obsesivamente al individuo”.⁶⁹⁵ Aquesta manera de pensar s’ha convertit en un fet comú en el pensament contemporani; s’ha produït un trasbals pel fet de cercar l’home el sentit de la seva existència mitjançant pràctiques de sacralitat laica. Considero el futbol com un joc ple de rituals i hauríem d’acceptar el fet que s’està produint un desplaçament de la funció social de l’Església cristiana. El futbol és un esport que es juga amb els peus i en el qual s’enfronten dos equips que tracten d’introduir la pilota dins d’una figura geomètrica

---

⁶⁹²SEGALEN, Martine, *op.cit.*, pàg. 340.

⁶⁹³ FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 14.

⁶⁹⁴ Citat a LÓPEZ Herreias, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 14.

⁶⁹⁵ AUGÉ, Marc, *op.cit.*, pàg. 64.

formada per dos pals i un altre de més gran i horitzontal anomenat travesser, coneguda amb el nom de porteria. La seva pràctica és diferent als diversos països que el practiquen, donant lloc al fet que l'estil de joc edevingui un reflex de la identitat dels diversos països convertint-lo en espais de pertinença. Encara que les regles i normatives siguin les mateixes per a tothom que el practica, la seva evolució, tal i com apunta Jordi Osúa, “ha arribat a un extrem que abarca no sols una realitat esportiva sinó tot un conjunt de realitats socials”.⁶⁹⁶ Aquest fet ve a ressaltar amb més força la hipòtesi que el futbol s'ha convertit en una nova religió de vegades substitutòria de la religió tradicional.

El cristianisme, des de la seva aparició, no es va limitar a dictar un seguit de normatives reglades (els manaments i altres preceptes), sinó que també proposava un model de vida que abraçava tots els àmbits de l'home: des de les activitats de les comunitats a la vida familiar. Tots aquests àmbits transmetien un seguit de valors d'entre els quals cal destacar l'amor envers el proïsme i la professió de fe. Actualment, el futbol és un sinònim de satisfacció, ja que ha esdevingut pels seguidors i aficionats un model i referent de vida que els satisfà i omple. És un món ple de rituals i símbols, però aquest no és un fenomen recent. Els intel·lectuals de l'antiguitat ja ho van reflectir. Una bona mostra la trobem a l'antiga Xina pels voltants dels anys 50-136 dC, quan trobem la següent inscripció: “Rodona és la pilota, quadrat és el camp, semblant a la imatge del cel i la terra. La pilota passa sobre nosaltres com la lluna quan dos equips s'enfronten. S'han nomenat els capitans i dirigeixen el joc segons el reglament; no hi ha cap avantatge pels familiars, no hi ha lloc pels partidismes, reina la decisió i la sang freda, sense errades ni omissions. I tot això és necessari per al *ts'u chü*, serà un bon entrenament per la lluita en la vida”.⁶⁹⁷ D'aquesta manera, entenem que el món del futbol ens ha portat a descobrir una relació molt directa amb el món del simbolisme, dels mites que generen l'activitat d'un seguit de rituals complexos i comparables als signes identificadors tribals, malgrat la senzillesa del reglament del futbol. El significat del futbol actual és diferent del que tenia als seus inicis. El seu significat s'ha anat modificant, s'ha consolidat com un esdeveniment social, i com a tal s'ha convertit en un reflex de l'evolució de la pròpia societat, sobre la qual exerceix una notable influència.

---

⁶⁹⁶ OSÚA Quintana, Jordi, *Esport i religió, una aproximació fenomenològica.*, pàg. 14.

⁶⁹⁷ WWW. Efdeportes.com/historia-del-futbol-evolución-cultural.htm

És evident que el futbol gaudeix d'una capacitat de convocatòria global a tots els nivells, tant de consciència com d'expressió, i que és capaç d'unificar tot un seguit de rituals davant d'una societat diversificada. També engloba diferents camps de la naturalesa humana i contribueix a la construcció social. El futbol, considerat com a joc, assumeix el deure estratègic d'oferir una estructura lúdica que connecti part del "jo" amb els fets socials. Tampoc no podem obviar que el futbol és un aparador en què les diferents cultures poden mostrar tots els seus valors, i de pas conèixer els altres amb l'objectiu d'enriquir-se culturalment.

Una altra concepció del futbol ens du a la idea que aquest no és sinó una activitat social de grup que ocupa espais d'oci. Com va dir Carmen García Monerrís, "nuestra pequeña y cotidiana historia forma parte indisoluble de la más grande épica del fútbol en general o de nuestro equipo en particular".⁶⁹⁸ L'home passa de realitzar les activitats racionals de la seva feina a l'estadi, on respira una forta intensitat emocional. El futbol omple l'espai contemporani de signes rituals, es converteix en una vàlvula d'escapament de les rígides exigències quotidianes, perquè els ritus del futbol atorguen al cos un ús que ja no té en la vida laboral. Per tant, també podem afirmar que el futbol s'ha convertit en una eina sensorial. Pascal Boniface entenia que "el fútbol es uno de los medios de que disponen los actores de la vida internacional para pelearse o acercarse".⁶⁹⁹ En efecte, permet que s'obrin nous camps d'integració i ofereix a la imaginació de l'aficionat - també als qui no ho són tant - un escapament, una via de canalització per les seves simbolitzacions. Possibilita també el fet de poder expressar unes formes rituals que participen directament en la construcció de les seves identitats, mitigant en part els efectes de la globalització. En alguns casos, s'ha constatat una pèrdua dels elements essencials de la cultura; recordem com en els primers moments de l'aparició del futbol, aquest va simbolitzar el prestigi de les *high schools*, del seu honor i del fet que suposava el retorn al món dels valors clàssics, tant valorats en l'època victoriana. D'igual manera, abans de la promulgació de les *enclosure acts*⁷⁰⁰, el futbol simbolitzava l'esport popular. D'aquí que fos tan costós unificar un únic reglament; hi havia massa identitats en joc, i cadascuna d'elles s'erigia en representativa d'una classe social. En el passat, el

---

⁶⁹⁸ GARCÍA Morrenís, Carmen, *op.cit.*, pàg. 86.

⁶⁹⁹ BONIFACE, Pascal, *Geopolítica del fútbol*, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 96.

⁷⁰⁰CARNEY, John, *op.cit.*, pàg. 27.

futbol va ser entès com a pràctica festiva, defensant les diferents identitats dels qui el practicaven.

Tant els treballadors ferroviaris de Manchester com els de les mines de Río Tinto a Huelva, van consolidar la seva identitat de grup, gràcies entre d'altres coses a la pràctica del futbol. Per tant, com va dir Ángel Cappa: “El fútbol se transforma después y con el tiempo en un acontecimiento cultural para la persona en un modo de ser, en una manera de expresarse y comunicarse, en un sentimiento”.⁷⁰¹

L'aspecte de la cohesió social va esdevenir una de les manifestacions pròpies del cristianisme. Recordem, si més no, la unió que hi havia entre les diferents comunitats cristianes. Aguirre ens comenta, arran d'aquesta unió i fraternitat, que per conèixer la situació social d'una comunitat, les dades que ens aporta sant Pau són molt més fiables que les aportades pels relats evangèlics. Probablement un dels fets que ha tingut una importància cabdal en aquesta cohesió de grup hagi estat l'heteroneïtat social dels seus membres. Així, amb referència a la comunitat de Corint, Aguirre escriu: “Sus miembros proceden de todos los estados sociales urbanos, con excepción de la alta aristocracia, pero gente de situación social desahogada y con capacidad de iniciativa parece desempeñar papeles importantes”.⁷⁰² Les manifestacions públiques de pertinença al grup o les manifestacions que sovint acompanyaven Jesús als seus actes públics, poden tenir un punt d'analogia amb les experiències comunitàries viscudes durant la litúrgia del partit de futbol. Els cants, les pregàries, els gestos, s'assemblen a la realització d'un sagrament cristià, i fan que es configuri un sol cos i una sola ànima. La proxèmia generada entorn d'aquests agrupaments esdevé un vincle social que manté units aquells que comparteixen la mateixa afició i els fa sentir membres d'un grup.

---

⁷⁰¹ A revista *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 581, any 1998, pàgs. 23-24.

⁷⁰² AGUIRRE, Rafael, *op.cit.*, pàgs. 154-155.

Vicente Verdú ⁷⁰³ ens apropa a un model referit al món de la simbologia, dels mites i dels rituals del món del futbol. En primer lloc, ens comenta que hem de tenir en compte els dos reflexos del món de la realitat: el futbol entès com a fenomen simbòlic, amb tot el que fa referència a l'espectacle i al *merchandaising*, ⁷⁰⁴ una concepció de l'esport que va destinada a un espectador consumidor. La ciència mare d'aquest axioma seria la història. Així, fent referència als orígens del professionalisme del futbol, Horacio de Marinis, un periodista argentí, es mostrava contrari a aquest fet i el criticava afirmant que va ser arran d'aquest esdeveniment que es va gestar una nova moral, la del negoci, la de l'individualisme, la de la iniciativa privada, ⁷⁰⁵ qualitats pròpies del sistema capitalista. Un exemple n'és el fetixisme dels objectes sagrats, com ara el simbolitzat en les samarretes dels futbolistes o altres parts de la seva indumentària, sovint considerades en alguns casos com autèntiques relíquies i objectes de col·leccionistes. Una segona concepció ens porta al futbol estudiat des d'una perspectiva cronològica, amb un caràcter comparable a mites i aspectes religiosos, un món que, segons comenta Verdú, respecta el pensament conscient. El futbol és entès des d'aquesta perspectiva com un fenomen no històric, per la seva correspondència amb un sistema de cerimònia, i d'esdeveniments. Es produeix una intervenció del factor temps no cronològic, sinó mític, un espai semblant a qualsevol escena tribal, dotat amb una energia que Verdú anomena "libido", representativa de la vida i la mort, amb un destinatari molt clar: el seguidor fanàtic, l'apassionat calent, tal i com el defineix l'autor. Així, d'aquesta manera, l'adhesió al futbol està impregnada d'elements mítics, tribals i religiosos que multipliquen el succés, el fan transcendental i alhora simbolitzen l'individualisme. L'equip de futbol sol actuar de figura totèmica de les seves comunitats; es guanya o es perd a nivell tribal i col·lectiu. Alguns trets característics d'aquesta simbologia futbolística que potencien el sentit de la pertinença podrien venir simbolitzats pels himnes nacionals i també pels escuts dels diversos equips de futbol.

---

⁷⁰³VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 89.

⁷⁰⁴*Merchandaising*: paraula anglesa que ens defineix tots els aspectes econòmics que envolten el futbol. Els productes, samarretes, botes, bufandes, etc, que els clubs posen a la venda per incrementar els seus ingressos.

⁷⁰⁵ Citat a POLO Del Barrio, Jesús, *El fútbol español hasta la guerra civil*, a *Revista de Occidente*, n° 62-63, 1986, pàg. 99.

capítol, als rituals mimètics que Durkheim havia definit com a “movimientos y gritos cuyo objecto es imitar”.⁷¹⁰ Els seguidors de l’equip del Liverpool l’han convertit en un ritual necessari, abans, durant i després dels encontres, a banda del resultat (guanyar o perdre); el seguidor de la ciutat que va veure néixer els Beatles sempre estarà amb el seu equip. L’eslògan “Mai caminaré sol” s’ha convertit, pels seguidors de tot el món, en un referent que desperta admiració. Un cas semblant succeeix amb la frase “E pluribus unum”, lema de l’equip portuguès del Benfica en què també es reflecteix aquest sentiment d’unitat. Queda clar amb aquests exemples que el futbol és un procés complex, ja que juntament amb els aspectes de rendiment individual cal valorar la tasca col·lectiva d’equip, la solidaritat, la divisió del treball i la planificació col·lectiva, imatge similar a la del món industrial, que a la fi és qui el va produir.⁷¹¹

En països on prevalen sentiments nacionalistes, com és el cas d’Espanya, ens trobem curiosament amb la manca d’un símbol d’unitat nacional com podria ser un himne; en canvi, aficions de diversos clubs tenen clars els signes d’identificació. *La marcha de los infantes*, nom amb què es coneix l’himne d’Espanya, no té lletra; per tant, no difon cap missatge. La més gran consecució cultural de l’home no hi queda reflectida de cap manera. S’han produït últimament intents de posar lletra a aquest himne, però la faràndula promoguda des de diversos àmbits polítics i socials de moment no ha tingut cap concreció. Tenim altres exemples més particulars que denoten un sentiment de caire més nacionalista. Així, l’himne del FC Barcelona constitueix una crida a la unió mitjançant l’estrofa “Tot el camp és un clam”. En els primers moments de la seva història, quan el club es va posicionar socialment i políticament, va fer una clara opció per convertir-se en un símbol de catalanisme davant de la pèrdua dels signes d’identitat del poble català. D’aquesta manera l’any 1918 s’adherí formalment a la petició autonòmica feta pels ajuntaments catalans. Com diria Serna, “La trayectoria del FC Barcelona afianzó la conciencia de Catalunya como especificidad y como nación”.⁷¹² Fins i tot l’any següent, el 1919, el club va participar activament en la celebració de la diada de Catalunya, fets que van inspirar el compositor Enric Morera, basant-se en unes lletres de Rafael Folch, a posar música al que seria el primer himne del FC Barcelona,

---

⁷¹⁰ DURKHEIM, Emile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 136.

⁷¹¹ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 255.

⁷¹² SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 41.

que com veurem simbolitzava tot un manifest de patriotisme català: “Visca el futbol! que és un plaer i com la lluita un ideal; ell ha creat el bloc d’acer que el nostre club farà immortal, visca! Esport i pàtria ens han ajudat en un abraç de fortitud, per’xò portem de la ciutat de Barcelona nom i escut. Visca!”⁷¹³ Els crits d’animositat dels seguidors del Real Betis Balompié de Sevilla, amb el famós eslògan “Viva el Betis man que pierda”, també a semblança de l’exemple anterior, apel·la a la fidelitat i al sentit de pertinença dels seus seguidors al grup social, que en el cas d’aquest equip sevillà representa la classe obrera i les capes més desfavorides de la ciutat, en oposició a les elits burgeses i acomodades, més properes al seu rival ciutadà: el Sevilla FC. Crits com els d’“ala Madrid” o “aúpa Osasuna”, entre d’altres, han atorgat una simbologia identificadora a molts clubs espanyols. Durant el partit final de l’European league, abans anomenada recopa d’Europa, el Sevilla Club de Fútbol va compondre un himne per celebrar l’efemèride; i aquest himne s’ha convertit pels seus aficionats en símbol d’unió i de motivació: “l’arrebato” es pot dir que ha substituït l’himne oficial del club. Un àmbit diferent correspondria a aquells països que, o bé han estat colonitzats, o han patit el domini d’altres. És el cas de la majoria de països sud-americans, colonitzats per la corona de Castella, saquejats i expoliats dels seus béns i pràcticament esborrats per la cobdícia. Aquests països subjugats varen aconseguir la seva independència en batalles èpiques plenes d’heroïcitat i de noms propis, que a la llarga varen ser els pares de les diferents nacions. Els himnes de països com l’Argentina o l’Uruguai, per posar-ne un exemple, ens parlen de l’èpica, de la lluita i del sacrifici per expulsar del seu país l’invasor. Mots com “expulsats” i “vençuts” són cantats amb un gran fervor i devoció, amb la mà al cor. El lloc on hi ha bordat l’escut de la nació, mentre sona la música, representa un simbolisme diferent dels altres; d’aquí que aquests països traslladin a l’àmbit futbolístic el sentiment del sofriment i l’alegria de pertànyer a una nació alliberada. Els èxits esportius es viuen amb molta més passió i efervescència que a d’altres llocs on no existeix aquest sentiment de pertinença tan exagerat, un tret que Pascal Boniface entén com una forma mitjançant la qual el futbol ocupa un lloc destacat en l’afirmació de la nacionalitat de diversos països -sobretot d’aquells anteriorment mencionats- que havien aconseguit la seva independència. Així, ens comenta l’exemple d’Armènia. Pavel Katchatryan, secretari de la federació armènia de

---

⁷¹³ SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàg. 73.

futbol, comentava: “Después de todo lo que ha pasado, la pérdida de tantas casas y de tantas vidas, los hombres en el vestuario tienen la posibilidad de ser un país”; i continuava explicant com en una enquesta realitzada pel diari londinenc *The economist* sobre el motiu que més influïa per sentir-se britànic en primer lloc, els resultats van ser sorprenents, ja que aquest era l’habilitat nacional pel futbol.⁷¹⁴

---

⁷¹⁴ BONIFACE, Pascal, *op.cit.*, pàgs. 92-93.

3.6 Conclusió comparativa: els rituals cristians i els rituals del futbol

<i>Tipus de ritual</i>	<i>Cristianisme</i>	<i>Futbol</i>
<p>INICIÀTICS</p> <p><i>De no iniciats a iniciats</i></p> <p><i>Sovint s'hi inclou mutilació física</i></p>	<p>Circumcisió</p> <p>Baptisme</p>	<p>Rituals que s'efectuen en fitxar per un club.</p> <p>Proves d'accés a les escoles</p>
<p>DE PAS</p> <p><i>Pas de la infància al món adult</i></p>	<p>Comunió</p> <p>Confirmació</p> <p>Matrimoni</p> <p>Renovació de la fe</p>	<p>Adaptació dels futbolistes a un nou club</p> <p>Debut dels joves del planter al primer equip</p> <p>Renovacions de contractes</p>
<p>D'ADMISSIÓ</p> <p><i>Caràcter voluntari</i></p> <p><i>Reafirmació del sentit de pertinença</i></p>	<p>Trets característics de les comunitats cristianes</p>	<p>Presentacions de jugadors nouvinguts</p> <p>Renovacions de contractes</p>
<p>DE TRANSFORMACIÓ</p> <p><i>Ritus obligatoris</i></p>	<p>El compliment dels manaments</p> <p>La fe</p>	<p>Adaptacions del reglament del futbol</p> <p>Controls antidopatge</p>
<p>DE CULTE POSITIU</p> <p>RITUALS FESTIUS</p> <p><i>Cerimònies festives</i></p> <p><i>Celebracions</i></p>	<p>Sagraments: Eucaristia, matrimoni.</p> <p>Celebració de la Pasqua</p>	<p>Actes derivats de celebracions en aconseguir èxits esportius</p> <p>Ofrenes dels trofeus a les divinitats</p>

<p>PIACULARS</p> <p><i>Angoixa/dol</i></p>	<p>La passió i crucifixió de Crist</p> <p>Penitència</p>	<p>Els actes dels fanàtics</p> <p>Les lesions greus</p> <p>La retirada del futbol</p> <p>Les rescissions de contractes.</p>
<p>DE PURIFICACIÓ</p>	<p>Baptisme</p>	<p>Baixes per baix rendiment</p> <p>La suplència</p> <p>La separació momentània de l'equip</p>
<p>DE CONFESSIÓ</p>	<p>Sagraments de la confessió i del perdó</p>	<p>Els actes públics, rodes de premsa</p>
<p>DE PENITÈNCIA</p> <p><i>Envers la recuperació d'un estatus perdut</i></p> <p><i>Tornada a l'estat inicial</i></p>	<p>Sagrament del perdó</p>	<p>Recuperació de lesions</p> <p>Mesures disciplinàries internes del club</p> <p>Sancions federatives</p>
<p>ANIMISTES</p> <p><i>El poder de les forces supremes: Déu</i></p>	<p>Pregàries</p> <p>Credo</p>	<p>Rituals supersticiosos</p> <p>Pregàries abans dels partits</p> <p>Fetixisme</p>

3.7 Els escuts, símbols d' identificació dels clubs, i els símbols propis del cristianisme

Tal com he explicat al capítol dedicat a la història del futbol,⁷¹⁵ els escuts dels diferents equips representen una simbologia que fa sovint referència a aspectes sobre el seu origen, als trets significatius de la seva fundació. De vegades fins i tot volen transmetre un contingut de caire polític i ideològic. Per tant, alguna cosa tenen a veure amb la seva identitat i allò que representen i volen representar. Són diversos els factors i variades les simbologies que volen mostrar. Sense anar més lluny, la gran majoria de clubs anglesos que van ser fundats sota els auspicis de l'Església anglicana⁷¹⁶ porten inscrits textos en llatí. Recordant aquest tret del retorn als ideals clàssics, que va ser característic de l'època victoriana, va ser fonamental el paper desenvolupat per l'anglicanisme en la fundació d'equips tan prestigiosos com l'Everton o el mateix Sheffiel, o d'altres entre els quals es troba l'Arsenal, un equip del nord de la ciutat de Londres que dibuixa al seu escut la grafia de dos canons, fent referència als treballadors de la fàbrica armamentística d'on va sorgir aquest equip. Com he comentat anteriorment, altres equips duen inscripcions que fan referència a simbologies de tipus polític, recordant algun fet del passat. D'aquesta manera, l'equip del Dynamo de Kiev i altres equips de les exrepúbliques soviètiques duien l'emblema de la falç comunista en clara simbologia de la ideologia política que els governava; des de la caiguda del comunisme, però, s'han suprimit aquests emblemes. No és el cas, en canvi, del títol de "reial", que fa referència a una suposada simpatia per la monarquia; la qual, en un moment històric (concretament a finals del segle XIX i principis del segle XX) va acceptar cedir autoritzant a aquestes entitats esportives de dur l'emblema de la corona, ja que en aquells moments les pràctiques esportives atorgaven un cert esnobisme als membres de l'aristocràcia. D'aquí que hi hagi diversos equips de futbol que duen la corona reial com a part del seu escut: el Real Madrid, el Real Betis, la Real Sociedad de San Sebastián i el Reial Club Esportiu Espanyol de Barcelona la duen gravada als seus escuts respectius, un fet que ens obliga a remuntar-nos a la creació de la Federació Espanyola de Futbol. Va haver-hi clubs que van mostrar el seu desacord amb les pretensions i objectius de l'organisme naixent i es van negar a pertànyer a l'esmentada institució; sobretot eren clubs de Catalunya, que es van agrupar en una organització anomenada aleshores L'assemblea.

---

⁷¹⁵ Veure capítol I.

⁷¹⁶ Veure capítol I.

La mediació del monarca Alfons XIII⁷¹⁷ va ser decisiva perquè ambdues parts s'anessin apropant fins a unir-se. D'aquí que se li oferís al rei l'apadrinament d'aquest organisme, amb el posterior nom de Real Federación Española de Fútbol, un esdeveniment ocorregut l'any 1913. La fundació d'aquesta institució va originar que molts equips comencessin a edificar i construir estadis més ben acondicionats, i amb cabuda per a més espectadors.⁷¹⁸

En un àmbit diferent de simbologies representatives, a l'escut del FC Barcelona hi són dibuixats els colors de la senyera catalana, donant-hi un caire nacionalista. Jordi Salvador Duch ens descriu la simbologia de l'escut del club barceloní de la següent manera: "Té una forma d'olla dividida en dues parts. Una de superior amb la senyera a la mà dreta i la Creu de Sant Jordi a l'esquerra. Una part inferior separada de l'altra per una franja amb el nom de l'entitat, amb una pilota al mig d'un fons amb els colors del club, barres verticals blaves i granes".⁷¹⁹ Cal destacar que, de la mateixa manera, altres institucions catalanes van incorporar la Creu de Sant Jordi als seus escuts, simbolitzant la seva catalanitat. Un exemple, aquest, que va ser seguit per la mateixa Mancomunitat de Catalunya o la Generalitat; d'aquí que el FC Barcelona s'hagi identificat des dels seus orígens amb determinades institucions polítiques, i a la vegada, com diu Gabriel Colomé: "El FC Barcelona se integrará desde sus comienzos en la vida cultural y política de Cataluña, participó en manifestaciones de apoyo a entidades culturales catalanas o en actos políticos reivindicando la autonomía".⁷²⁰ El club Atlètic de Madrid du en el seu escut l'ós i el *madroño*, símbols de la ciutat de Madrid; trobaríem multitud d'exemples d'aquesta mena.

---

⁷¹⁷ La corona, de la mateixa manera que la noblesa va sentir una forta atracció per les manifestacions esportives que s'havien importat d'Anglaterra. Aquestes activitats i pràctiques atorgaven una mena de signes de distinció i d'esnobisme que encara els allunyava més de les classes socials populars.

⁷¹⁸ POLO del Barrio, Jesús, a *Revista de occidente*, nº 62-63, 1986, "El fútbol español hasta la guerra civil", pàgs. 94-95

⁷¹⁹ SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàg. 72.

⁷²⁰ COLOMÉ, Gabriel, *Conflictos e identidades en Cataluña, a Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 171.

Ja que parlem de signes i de símbols, no podem deixar de banda un aspecte que des de fa aproximadament una dècada s'ha convertit en una de les fonts d'ingressos més rentables dels equips de futbol: la publicitat. No podem considerar aquests com a signes propis i part de l'essència dels equips com són els himnes i els escuts; però sí que en alguns casos s'ha arribat a identificar el club per la inscripció publicitària que du impresa a la seva vestimenta. Aquest va ser un fet que va començar a Anglaterra als anys vuitanta i que s'ha anat estenent a pràcticament la majoria de clubs amb alguna excepció, com és el cas del FC Barcelona, que ha apostat per lluir quelcom més altruista i solidari: l'emblema i el nom d'UNICEF, convertint-se d'aquesta manera en ambaixador d'aquesta organització. Amb l'arribada a la presidència del club del sr. Sandro Rosell s'han establert contactes que sembla que han fructificat amb una fundació de caire altruista de l'emirat de Qatar, que lluirà el seu emblema incertat a la samarreta del club català. De tota manera, a banda dels ingressos que això pugui produir (aproximadament uns cent milions d'euros anuals) no deixa de ser una excepció. Altres clubs probablement s'identifiquen més amb un motiu mercantil més conegut pels aficionats que no pas el mateix escut. Tenim, així, que l'empresa de telefonia Vodafone ha estat el símbol del Liverpool CF durant molts anys, la casa d'apostes Bwin s'ha convertit en l'emblema del Bayern de Múnic Alemany, i el Real Madrid CF aporta anualment als clubs una quantitat al voltant dels cinquanta milions d'euros. La companyia de vol Spanair, per altra banda, es va convertir durant molts anys en el símbol del Real Mallorca, i actualment l'empresa de telefonia ONO l'ha succeïda, donant el seu nom també a l'estadi. Hi ha comunitats autònomes que aprofiten l'expansió del futbol per a publicitar la regió amb vista a la captació de turisme. La junta d'Andalusia és present en la vestimenta de tots els equips professionals d'aquesta comunitat autònoma.

Aquests nous signes d'identificació no sempre han tingut l'efecte esperat. Així, la marca d'electrodomèstics Zanussi va veure com les seves vendes a Catalunya disminuïen significativament en convertir-se aquesta en símbol de l'etern rival, el Real Madrid. Per tant podríem concloure que els signes publicitaris i l'anomenat màrketing han conduït a un canvi de simbologia i d'identificació dels clubs d'arreu del món. Tal com he comentat, l'aficionat en general identifica amb més claredat un club per la marca que no pas pel seu escut.

El simbolisme de la religió cristiana, fent una mena de símil amb l'exemple abans citat dels escuts dels equips de futbol, ve atorgat per la presència de determinats signes que formen part de l'essència d'aquesta religió. En primer lloc, és convenient fer una breu referència als orígens del cristianisme. En la religió jueva, segons una antiga tradició, els jueus del postexili no pronunciaven el nom de Jahvè perquè era una potestat del Gran Sacerdot, que un cop l'any podia pronunciar aquest nom. Els jueus sabien que en el llenguatge humà cap nom no pot expressar l'ésser de Déu; en escriure designaven Déu amb el tetragrama *YHWH*. Probablement, el signe de la creu sigui el més conegut pels cristians, però la història ens desvetlla que al principi la cosa no va ser així. Ja des de les primeres persecucions, els cristians desenvoluparen un llenguatge dels signes amb els quals s'identificaven entre ells, i deixaven la seva petja a les cases, als llocs de reunió i a les tombes. El signe de la creu és avui el més característic del cristianisme que tothom coneix, però abans de Constantí, emperador que va oficialitzar el cristianisme, no era així, car hauria identificat tot d'una els creients i com a imatge repulsiva hauria estat un signe provocatiu ultra mesura, ja que s'associava al patíbul on eren ajusticiats estrangers i delinqüents. En moments difícils, els símbols i signes s'associaven al nom de Crist; els grafismes, abundants sobretot a les catacumbes romanes en l'època de clandestinitat, eren com una contrasenya pels cristians perseguits i representaven els emblemes de la fe. Entre els més emprats hi havia l'anomenat crismó, l'*IXTHYS*, el peix, monograma que designava el Crist, format per les inicials (acròstic) de cinc paraules gregues: *Iesous, Xristos, Theou yos soter*: Jesús el Crist, fill de Déu, Salvador. El fet que la paraula formada per aquest acròstic en grec significués peix, suposava una figura, un signe, que simbolitzava el Crist. Els apòstols mai no es van referir a Crist amb el signe del peix, però fou a partir del segle II que va aparèixer el signe *Ikhthys* baptismal. Fent-ne una traducció, vindria a significar quelcom semblant a: "Els cristians són engendrats com a peixets en les aigües del baptisme, habitades pel Crist peix, que viu més enllà de les aigües de la mort".

Quan Constantí, mitjançant l'edict de Milà,⁷²¹ va donar llum verda i va oficialitzar el culte a la religió cristiana, les mateixes legions romanes adoptaren l'emblema del crismó, un monograma compost per les dues primeres lletres gregues del nom de Crist: *X i P*. Era un crismó senzill per a simbolitzar Jesucrist. Aquest monograma és el format per les dues lletres gregues superposades: I (Jesús) i X (Crist) dintre d'un cercle, *Làbarum estendard*, amb l'*Alfa* i l'*Omega*: en afegir la primera i la darrera de les lletres de l'alfabet grec, hom volia indicar el Crist com a principi i fi de totes les coses.

---

⁷²¹ Durant l'any 313 des de la ciutat imperial de Milà, Constantí va escriure unes cartes en què considerava saludable i molt adequat que l'estat mostrés tolerància. Segons Johnson, “a todos los que habían consagrado su mente al culto de los cristianos”; vegeu JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 90.

3.8 Estudi comparatiu: les 17 regles del futbol i la religió cristiana

El futbol és un esport simple. Recordem que el seu primer intent de reglamentació va anar a càrrec de J.C. Thring (de l'escola de Cambridge) quan va elaborar el codi de Cambridge, que va anomenar "The simple game": només és necessària una pilota, un terreny apropiat per a la pràctica d'aquest esport; qualsevol objecte que pogués fer de pilota, un senzill equipament i, és clar, dos equips. Així ho definia el professor de gramàtica. A finals del segle XIX es van redactar les 17 regles que regien el futbol, i posteriorment, l'any 1938, es van codificar amb més claredat.

<i>Regla</i>	<i>Descripció</i>	<i>Analogia amb cristianisme</i>
<i>El temps de joc</i>	Els encontres tenen una durada de noranta minuts, dividits en dues parts per un descans de quinze	Temps litúrgics: l'advent, la Quaresma
<i>La pilota</i>	Ha de tenir la forma esfèrica i un pes reglamentari	El pa i el vi
<i>Número de jugadors</i>	Cada equip es compondrà d'onze jugadors. Podrà tenir disponibles set jugadors a la banqueta de suplents, i durant l'encontre es poden efectuar tres canvis	Els números sagrats

<i>Equipament</i>	Els jugadors han de dur una indumentària que els diferenciï de l'adversari; cada equip ha de disposar d'un equipament de reserva. En cas de coincidència, sempre ha de canviar el seu equipament l'equip que jugui de visitant	Depenent dels temps litúrgics, els sacerdots utilitzen diverses indumentàries
<i>Àrbitres</i>	Els àrbitres són els encarregats de la correcta aplicació de les normes. Hi ha un àrbitre principal i dos assistents de banda	La teologia paulina entén Déu com a jutge últim. L'home, abans de tot, ha de ser fidel als manaments dictats per Déu L'important és l'obediència a la fe
<i>Jutges de línia/assistents</i>	Són el encarregats d'assistir l'àrbitre principal; se situen a les bandes	Els apòstols van ser les persones de confiança de Jesús

<i>Duració del partit</i>	La duració de l'encontre és de 90 minuts, dividits en dues parts de 45 minuts cada una. Hi ha un descans de 15 minuts	La cursa de la vida comentada per Pau en les seves cartes a les comunitats cristianes, esmentava el temps que els éssers humans gaudeixen de la vida terrenal
<i>Inici del joc</i>	El partit comença amb un tret des del centre del camp	El baptisme, inici de la vida cristiana
<i>Pilota en joc</i>	Es considera pilota en joc sempre que estigui dins les limitacions del terreny de joc i aquest no s'hagi aturat. Quan la pilota surt fora dels límits del terreny, es considera que no està en joc.	La vida del cristià ha de ser un model de comportament i fidelitat durant la seva presència terrenal. És en aquests instants quan ha d'entregar-se amb plenitud al missatge transmès per Crist. Per l'apòstol Pau l'important era la fe.

<i>Marcar gol</i>	Es considera gol vàlid quan la totalitat de la pilota ha traspassat la línia de gol	La vida autèntica, la veritable, és aquella que l'home gaudirà un cop s'hagi acabat la seva vida terrenal. Pau insisteix en el fet de lluitar per aconseguir la vida eterna. La creença en la resurrecció és el punt cabdal del missatge paulí
<i>Fora de joc</i>	Es considera una situació de fora de joc quan el jugador rep la pilota estant més avançat que els defenses. Hi ha excepcions a la norma	El cristià que no du una vida d'acord amb el missatge i els conceptes de la moral de Jesús, quedarà fora del grup d'escollits. Per tant quedarà exclòs de la vida eterna. Sempre hi ha la possibilitat del penediment i del perdó

<i>Faltes i males conductes</i>	Es donen quan un futbolista, sigui verbalment o gestualment, mostra signes d'agressivitat o menyspreu envers l'adversari. En aquests casos l'àrbitre procedirà a la seva expulsió del terreny de joc. També es consideren males conductes aquelles actituds del futbolista envers el mateix àrbitre i el públic. Les desconsideracions o menyspreus poden ser sancionades amb l'expulsió del jugador	Els éssers humans que al llarg de la seva vida no mostrin un veritable comportament ètic ajustat a les propostes de Crist seran sotmesos al judici final i al càstig simbolitzat amb l'infern. Malgrat tot hi ha la possibilitat del perdó
Cop franc	Quan un jugador comet una falta envers l'adversari, l'àrbitre assenyalarà un cop franc, que pot ser directe o indirecte	La moral paulina destaca sobretot la necessitat de l'estimació envers el proïsme
Penalti	Quan un jugador comet una falta greu dins de l'àrea de meta, es penalitza amb un llançament directe des d'onze metres	Per la religió cristiana la llei de l'home no té la transcendència de la llei de Déu. L'ésser humà ja viu al regne de Déu; no cal esperar, per tant, la defensa del missatge de Crist, és part de la realitat de l'home

Tret de banda	S'inicia el joc després que la pilota hagi sortit dels límits del terreny de joc. S'ha de fer amb la mà	Els cristians que han abandonat la fe en Crist poden tornar a recuperar-la; els sagrament del perdó i de la reconciliació permeten aquest fet
Tret de porteria	Quan la pilota ha sortit més enllà dels límits de l'àrea de porteria, per la línia de fons, el porter farà un tret des de la mateixa línia de l'àrea	No sols és important la fe sinó també l'evangelització i la difusió del cristianisme mitjançant aspectes catequètics
Còrner	Quan un jugador defensor contacta amb la pilota i aquesta surt per la línia de fons de la seva porteria, s'haurà d'indicar còrner. Aquest consistirà en un llançament directe o indirecte	

3.9 Analogies entre els signes del cristianisme i els signes del futbol

3.9.1 El naixement és miraculós, en un entorn d'humilitat i precarietat

Segons les fonts escrites que els evangelis ens han aportat, el naixement de Jesús ja va ser anunciat com un fet miraculós. No vull parlar de la seva concepció, que tantes controvèrsies i discussions ha provocat fins al punt de ser punt vital en diversos concilis eclesiàstics, i que al final ha esdevingut un dogma indiscutible per l'Església cristiana; em referiré als fets, només, que van envoltar el seu naixement. La tradició bíblica ens parla d'un anunci del naixement d'un ésser extraordinari, que venia al món envoltat d'una aurèola messiànica i que es convertiria en el rei dels jueus. Aquesta profecia va capgirar l'entorn de la societat palestina, on segons les escriptures, el rei Herodes, sorprès per la notícia i atemorit per la presumpta pèrdua del seu regnat, va fer assassinar els nadons que havien nascut en aquelles dates. Atenent a factors socials i econòmics, el naixement de Jesús de Nazaret i el naixement dels futbolistes més emblemàtics que ha donat aquest esport, com ara Maradona, Pelé, Cruyff, Garrincha i centenars de llegendàries figures del futbol, són semblants pel que fa al context social originari, són també fills de la precarietat.

Sabut de tots -creients o no- que els cristians celebren amb devoció el relat del naixement de Jesús el 25 de desembre, la tradició i les fonts evangèliques el situen en un indret de Betlem, en un pessebre: “Els pastors van córrer i van trobar Maria, Josep i el nen, adormit en un pessebre”.⁷²² Vet aquí un naixement fruit, tal i com he comentat anteriorment, d'una concepció discutida en àmbits extracreients i en altres escrits.⁷²³ El dogma eclesial assegura la virginitat de Maria tant abans com durant i després del part de Jesús, un esdeveniment obra d'un ésser sobrenatural: Déu, que va engendrar Maria, una dona jove casada amb Josep, “bastant més gran que ella, i de professió fuster i vidu”⁷²⁴. El context social d'aquest naixement ens situa dins d'un marc de precarietat econòmica, molt proper a la pobresa. Lamentablement, de la infantesa de Jesús, a banda d'unes poques referències bíbliques, no en sabem quasi res. Per tant, no podem

---

⁷²²Evangelí de Lluc 2, 17.

⁷²³ALEGRE, Xavier, “Jesús, Judes, da Vinci”, a *Quaderns Cristianisme i Justícia*, nº 25, pàg. 9.

⁷²⁴ Aquesta informació no és del Nou Testament, sinó del protoevangelí IX, 1-2.

descriure l'abast de les relacions que van caracteritzar aquesta etapa evolutiva ni tampoc els trets més significatius de les relacions amb la seva família. Malgrat tot, investigacions històriques ens parlen de la importància i del reconeixement social que en aquell moment gaudien les persones que es dedicaven a la professió de fusters, una professió bastant freqüent. Així doncs, és quasi segur pensar que el context econòmic de Jesús no va ser precari, almenys pel que fa referència a la seva infantesa.⁷²⁵ Seguint un ordre cronològic, podem citar els noms dels futbolistes que al llarg de la història d'aquest esport -història ja centenària- han estat considerats llegendaris. D'aquesta manera, ens trobarem noms coneguts pels aficionats a aquest esport, malgrat que entre els més joves hi hagi un desconeixement d'alguns d'ells, ja que els mitjans tecnològics en l'època del seu màxim esplendor encara eren precaris. Així, apareixen noms com el del brasiler Edson Arantes do Nascimento, més conegut com Pelé o "rei Pelé", nascut en la precarietat d'una família humil de les faveles de San Pablo. Pelé va passar la seva infantesa al carrer jugant a futbol, sense cap tipus d'escolarització. Se n'ha arribat a dir que jugava amb una gràcia màgica, la mateixa que transmet el ritme de la samba. Aquest jugador va simbolitzar l'essència del joc de la seva selecció, i gràcies a les seves qualitats aquesta va aconseguir els èxits més importants. Sens dubte, avui dia encara continua sent un veritable ídol i un ambaixador del seu país.⁷²⁶ Foer va escriure d'aquest jugador: "Un cuerpo que parecía más adecuado para brillantar zapatos y revender tabaco recogido de las colillas, sus primeros oficios".⁷²⁷ L'holandès Johan Cruyff, nascut en un barri obrer d'Amsterdam, va quedar orfe de pare des de la preadolescència i ajudava la seva mare, que treballava com empleada al club Ajax de la seva ciutat. Anys després aconseguiria la glòria vestint la seva samarreta. Per una altra banda, Argentina va ser testimoni de l'aparició de Diego Armando Maradona, nascut al bell mig de l'humil barri de Vila Fiorito, a l'extraradi de la ciutat de Buenos Aires, al si d'una família nombrosa i sense recursos econòmics de cap mena. Com he comentat en un altre apartat, el futbolista va convertir-se en suport moral d'una població deprimida; d'aquesta manera, la figura del noi humil i lluitador sorgit de la misèria, que

---

⁷²⁵RIERA Figueras, Francesc, *op.cit.*, pàg. 124.

⁷²⁶HOSOKAWA, Shuhei, *Introducción a la estética del balonpié, caminar, correr, chutar*, a la revista *Gendai Shiso*, 1986, pàg. 69.

⁷²⁷FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg.108.

caracteritza tots aquests exemples, es va convertir, tal com apunta Hokosawa, en una mena de salvador dels pobres que ja té un precedent al món dels mites i contes de fades: les aventures de Robin Hood.⁷²⁸ En definitiva, podem veure les similituds entre aquest entorn d'humilitat que va caracteritzar un i els altres, un entorn referit al naixement. De la infantesa, sabem que els casos anteriorment mencionats dels futbolistes, realment va ser molt precària fins que van arribar les primeres incursions dins del món del futbol professional.

3.9.2 Les primeres manifestacions públiques donaran mostra d'una força i una intel·ligència extraordinària

L'evangeli de Lluc ens parla del moment en què es van complir els dies de la purificació que prescrivia la llei de Moisès: "S' endugueren el nen a Jerusalem per presentar-lo al Senyor. Allà es van trobar amb Simeó, que els va beneir i va dir de Jesús: " Mira aquest nen, serà motiu que molts caiguin o s'aixequin a Israel".⁷²⁹ Lluc ens descriu com el nen anava creixent i s'enfortia: "Estava ple de saviesa i gaudia del favor de Déu"⁷³⁰. Lamentablement cap dels altres tres evangelis no fa referència a aquests fets de l'adolescència de Jesús, en què ja s'esbrinava una personalitat fora del comú. L'evangelista Lluc ens va narrar amb tota mena de detalls un dels primers trets coneguts, pel qual Jesús nen va fer una demostració d'aquesta precocitat. Els pares anaven cada any a Jerusalem a celebrar la festa de la Pasqua, quan el nen havia complert dotze anys; en acabar la festa, els seus pares ja se'n tornaven i Jesús es va quedar a Jerusalem, sense adonar-se'n aquests, perquè pensaven que anava dins de la comitiva. En veure que no era així, just en acabar el primer dia el van buscar i, en no trobar-lo, van retornar cap a Jerusalem.

---

⁷²⁸ A la revista *Goethe-Institut*, "El culto al balón", 2006, pàg. 70.

⁷²⁹ Evangeli de Lluc 2, 34-35.

⁷³⁰ Evangeli de Lluc 2, 40.

La cita de Lluç fa constar que no va ser fins al cap de tres dies que el van trobar: estava envoltat de doctors del temple, que l'escoltaven amb atenció i li feien preguntes: "Tots estaven sorpresos de la seva intel·ligència i de les seves respostes. En veure'l, la seva mare va dir: "Fill, per què ens has fet això, el teu pare i jo estàvem angoixats". Ell va respondre: "Per què em buscàveu, no sabeu que m'he d'ocupar dels assumptes del meu pare?"⁷³¹. Sorpren que un noi de tan curta edat pogués allisonar els mestres erudits d'una institució tan important com la del temple. Havia de sorprendre'ls amb una eloqüència fora del normal. És la segona referència bíblica que coneixem en què es fa palesa aquesta precocitat.

Quan ens submergim en l'estudi de les biografies dels futbolistes més importants i carismàtics que ha donat la història d'aquest esport, ens trobem, curiosament, que la gran majoria d'ells, com he comentat en l'apartat anterior, provenen de contextos socioeconòmics precaris. Però el pas definitiu al seu estatus de mites s'inicia des d'una precocitat exagerada. Les dades biogràfiques d'un dels grans mites de la història del futbol, el brasiler Garrincha, ens mostren la figura d'un noi esquifit i amb greus seqüeles d'una poliomielitis; ja n'he fet menció en altres apartats. La seva cama esquerra era sis centímetres més curta que la dreta, i la seva columna vertebral estava completament desviada. Va ser considerat, per part dels entrenadors, inútil per a la pràctica esportiva. I va ser un fet fruit de l'atzar que, durant un dels seus primers entrenaments, va captivar un tècnic amb les seves qualitats futbolístiques, fet que va succeir a l'edat de setze anys. Arran d'aquest esdeveniment, va poder debutar al màxim nivell del futbol brasiler. Sens dubte va ser un dels millors futbolistes que ha donat mai la història d'aquest esport. El seu compatriota i aleshores considerat el millor jugador de futbol de tots els temps, Edson Arantes do Nascimento ("Pelé"), també a l'edat de setze anys va jugar el seu primer partit enfundat en la samarreta del club de la seva vida, el Santos. Amb només disset anys, va despertar l'admiració del món futbolístic guanyant el seu primer campionat del món, concretament disputat a Suècia. Maradona també va debutar al màxim nivell amb 16 anys, encara que des que va complir els dotze anys ja va ser considerat com la revelació del futbol argentí. Maradona es va proclamar campió del món juvenil celebrat a la ciutat de Tòquio, i a partir d'aquí el seu ascens va ser imparable, debutant amb el seu equip, l'Argentinos Junior, i ingressant posteriorment en

---

⁷³¹Evangelí de Lluç 2, 48-50

un dels clubs més emblemàtics d'Argentina, el Boca Juniors de Buenos Aires. Va ser traspassat al FC Barcelona per l'astronòmica quantitat de cent milions de pessetes l'any 1982. Parlar de precocitat al món del futbol no solament ens du a referir-nos a aquestes grans figures idolàtriques; centenars de jugadors que havien destacat com a possibles grans jugadors en la seva adolescència, no van ser capaços de mantenir les expectatives dipositades en ells. Els motius d'aquest aparent fracàs els podem trobar en diversos factors de diversa mena: la irrupció del món mediàtic, la separació dels seus entorns familiars, les lesions prematures o el fet de no poder suportar l'entorn propi del món del futbol d'elit, serien els aspectes més freqüents.

Jesucrist, amb 13 anys, va acudir per primera vegada a la sinagoga, on va sorprendre amb la seva clarividència i oratòria els savis doctors. Fins i tot va reprendre la seva mare quan el varen anar a buscar; els exemples abans citats van sorprendre el món del futbol amb una irrupció prematura al món de l'estrellat.

3.9.3 Provocarà un ascens cap a l'escena del poder

Les pretensions dels equips europeus d'incorporar dins les seves files aquests talents i la influència dels mitjans de comunicació sovint malmetran la intimitat d'aquests joves esportistes, que es veuran obligats a perdre el seu anonimats i passaran a ser personatges públics i el centre de tota l'atenció mediàtica. El professional del futbol, a banda de l'activitat esportiva, du una vida paral·lela dedicada a atendre tots els aspectes que la seva imatge genera. La societat de consum ha convertit aquests esportistes, quasi nens quan debuten, en homes objecte. Molts dels ingressos que perceben provenen dels anomenats drets d'imatge. Freqüentment signen contractes d'exclusivitat amb les grans multinacionals, que els converteixen en el seu signe d'identitat: Nike, Adidas, Rebook, Fila i Puma són actualment les multinacionals que destinen més diners i recursos al patrocini d'aquests futbolistes. Les quantitats econòmiques que poden arribar a ingressar gràcies al món del patrocini sovint superen amb escreix les pròpies de la seva professió. Tanmateix, no únicament són multinacionals esportives les que s'apropien, amb el consentiment de l'esportista, de la seva imatge, sinó que aquest, en el seu paper d'home producte, ven la seva imatge a d'altres empreses que no tenen res a veure amb el món del futbol. Thierry Henry, jugador francès amb un ampli historial dins el món del futbol, actualment ha cedit els seus drets d'imatge a les empreses Rebook, Gillette i Citroën. Els seus ingressos com a jugador del FC Barcelona oscil·laven entre els 7 i els

8 milions d'euros, lliures d'impostos.⁷³² S'hauria d'afegir a aquests ingressos el que li reporten les empreses abans citades en qualitat de drets d'imatge; de ben segur superaria amb escreix la quantitat anteriorment citada. De fet, no es tracta d'un fet recent. Fent memòria, el mateix Di Estefano, la gran icona futbolística del Real Madrid i actual president d'honor del club blanc, a la dècada dels anys seixanta va publicitar mitges per a senyores, cosa que va provocar, en aquella època de censura, certa polèmica pel contingut un pèl atrevit, de manera que les autoritats van suprimir l'esmentada publicitat. El mateix Ladislao Kubala, hongarès emblema del FC Barcelona, fou temptat per publicitar diversos productes i fins i tot va protagonitzar alguna pel·lícula de cinema. Posteriorment, durant la dècada dels anys setanta, quan encara aquest món de la publicitat començava, Johan Cruyff es va erigir en l'estendard d'una coneguda empresa de pintures. D'ençà que el model capitalista ha fomentat i alimentat la venda i compra de productes, ha esdevingut un factor clau per a l'elevació de la persona del futbolista, llançant-lo cap a una escena de poder, en aquest cas econòmic. De tota manera, l'impacte mediàtic que sol envoltar els futbolistes de renom fa que no solament es congreguin multituds a l'estadi sinó que la seva presència física és seguida de manera massiva, fins al punt que les autoritats i forces d'ordre públic sovint han de prendre mesures per a la seva protecció. S'ha convertit en un fet normal veure com aquests personatges sovint van envoltats de protecció privada, posada pel mateix club, i que es limitin molt les seves aparicions en escenaris públics.

L'ascens prematur cap a l'escena del poder troba en Diego Maradona un clar exponent. Aquest futbolista genial al terreny de joc es va convertir amb els seus gols a Anglaterra en una figura divina, i es va erigir en artífex de la venjança i en restituïdor de l'honor que els argentins havien perdut durant la guerra de les Malvines. Els seus gols (sobretot el primer, conegut com "la mà de Déu") van provocar una catarsi en la població, similar a la que produïen els miracles de Jesús. Aquests van tenir un efecte de cohesió i de reafirmament dins de la comunitat de cristians. Maradona, amb el seu gol "sobrenatural" (nom amb què ell mateix va definir-lo) va simbolitzar la justícia, produint entre els ciutadans argentins un efecte restaurador del seu orgull ferit.

---

⁷³²Per als jugadors de futbol estrangers, la llei espanyola aplica una retenció del 23% dels seus rendiments, mentre que per als futbolistes nacionals la retenció aplicada és d'un 49%.

Jesús va començar a ser seguit per multituds fidels (i “baixant amb ells va aturar-se en un pla on estaven els seus deixebles i una multitud de gent” ⁷³³) que l’acompanyaven en els seus actes. Les benaurances són l’exemple més clar del seguiment massiu relatat el Nou Testament. Els evangelis ens descriuen multitud d’escenaris on Jesús, amb les seves paraules i els seus fets, es va guanyar l’admiració de la gent. Vegem-ne alguns exemples, extrets dels quatre evangelistes: “Jesús va anar al seu poble i es va posar a ensenyar la doctrina a la sinagoga. La gent, admirada, comentava: “D’on li ve aquesta saviesa i aquests poders miraculosos, no és aquest el fill del fuster, de Maria, d’on vénen aquests poders?”.⁷³⁴ “En tornar Jesús, molta gent es va congregar juntament amb ell a la vora del llac”.⁷³⁵ “Baixant després amb ells, es va aturar en un pla on hi havia molts dels seus deixebles i una gran quantitat de gent de tota Judea i Jerusalem i de la regió costanera de Tir i Sidó. Havien vingut per escoltar-lo”. “El dia següent, quan la gran multitud de peregrins que havien acudit a la ciutat per la festa de la Pasqua es van assabentar que Jesús s’apropava a Jerusalem, van tallar rams de palmeres i van sortir al seu encontre”.⁷³⁶

3.9.4 L’existència del mal; la lluita contra aquestes forces malignes conjuminada amb intervals romàntics ocuparan la major part de la seva història

Les drogues, l’alcohol, l’excés de pressió mediàtica i algunes vegades, causes alienes al mateix futbolista com les lesions, han causat estralls en aquests esportistes. La malversació dels guanys aconseguits de manera ràpida, o l’entrada al tenebrós món de les substàncies tòxiques i de l’alcohol, sovint els ha dut al precipici. Lamentablement és freqüent que apareguin als mitjans de comunicació notícies que es fan ressò d’aquests tristos fets. Ja he exemplificat i anomenat anteriorment casos de futbolistes que han estat víctimes de la seva pròpia història: Garrincha, víctima de l’alcohol, Hugo Sotil (excel·lent davant del FC Barcelona de la dècada dels setanta), víctima de la dilapidació dels seus ingressos, el malaguanyat José Cano (“Canito”) o el mateix Maradona, encara que aquest últim de moment ho pot explicar, han estat víctimes del

---

⁷³³Evangelí de Lluç 6,17.

⁷³⁴Evangelí de Mateu 13, 54-55.

⁷³⁵Evangelí de Marc 5, 21.

⁷³⁶Evangelí de Joan 12, 12-13.

consum de drogues; i d'altres com George Best, Eric Cantona o Paul Gascoine han estat addictes a l'alcohol. Només són una petita mostra de molts exemples que podríem citar. Natalia Göltenbolth, al seu article titulat "El culto en torno al balón" creia que aquests futbolistes nascuts en la misèria acabaven d'alguna o altra manera tornant a aquest estat ⁷³⁷. És impactant i causa sorpresa quan es fan públiques notícies com aquesta: Mario Jardel, ⁷³⁸ un jugador d'ascendència brasilera però adoptat i nacionalitzat per al futbol portuguès (durant diverses temporades en va ser el màxim goleador), pretès per molts equips emblemàtics del continent europeu, reconeixia fa uns anys la seva addició a la cocaïna; estava ingressat en una clínica especialitzada per aquest tipus de tractaments, i comentava que un cop va acabar la seva carrera com a futbolista, la seva vida va endinsar-se en un buit provocat per la falta d'il·lusions i de projectes. El fet de passar de ser un personatge públic i famós a un pla secundari el va afectar anímicament. Segurament un dels moments més difícils i delicats que un professional d'aquest esport ha de patir, sens dubte és la seva retirada de l'esport en actiu. Molts d'ells no tenen cap més altra activitat en què poder desenvolupar una vida professional activa i ocupada. Per contra, altres han aconseguit amb cert èxit continuar lligats a aquest món desenvolupant tasques d'entrenadors o tècnics o similars. Els mateixos Guardiola, Capello, Del Bosque, Ancelotti i un llarg llistat han sabut superar aquest moment. D'altres han aconseguit tasques en altres àmbits allunyats dels purament esportius: hi ha metges, advocats, arquitectes i enginyers de renom que anteriorment havien estat reconeguts professionals del futbol.

L'èxit és efímer i la popularitat té data de caducitat. És un dels mals que afecta el futbolista amb més freqüència. Així ho comentava George Best: "Es la sensación de soledad"⁷³⁹ que un futbolista pot patir en acabar la seva carrera. Best, recentment desaparegut (a l'edat de cinquanta-sis anys), havia sofert en primera persona aquesta solitud. Malgrat que la seva biografia és plena de relacions turmentoses, dones i alcohol, tots aquests aspectes van acabar amb la seva salut. Queda pel record la cèlebre frase: "Vivia en una mansión cerca del mar, pero nunca llegué a verlo". ⁷⁴⁰ Fa referència als

---

⁷³⁷ GOLTHENBOLTH, Natalia, a la revista *Goethe institut* ("El culto entorno del balón", pàgs. 53-66).

⁷³⁸ Mario Jardel va admetre la seva addició a la cocaïna, veure pàg. 586.

⁷³⁹ BOUCHARD, Jean Philippe, *op.cit.*, pàg. 20.

⁷⁴⁰ RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 251.

seus excessos amb l'alcohol: "Entrava en un bar i tothom em convidava a beure cervesa, no m'hi podia negar". Aquesta era l'explicació que més repetia, o bé, com a frase irònica: "He gastat tots els diners en begudes i en dones, per tant han estat uns diners ben empleats". Malgrat tot, Best sempre va mantenir una relació afectiva amb els seus seguidors i amb el cercle del món del futbol a Irlanda del Nord. Totes les seves desgràcies varen ser sentides com a pròpies pels habitants d'aquest país. La seva mort i el seu enterrament van commocionar el món de l'esport i van provocar una manifestació de dol al seu país.

Voldria per últim fer menció d'un dels grans jugadors que actualment està en un procés delicat de salut, el futbolista anglès Paul Gascoine. Han sortit diverses vegades a la llum notícies de premsa anunciant la seva mort, cosa que s'ha de desmentir. Actualment està ingressat en un centre de rehabilitació des d'on arriben notícies no gaire esperançadores. Gascoine, més conegut amb el sobrenom de "Gaza", va ser sempre portada dels noticiaris, no tant per la seva excel·lent capacitat futbolística sinó per l'abús de l'alcohol. Un cop va abandonar la pràctica esportiva, va intentar treure's la vida en diverses ocasions. Julio Alberto, defensa de l'Atlètic de Madrid i del FC Barcelona, actualment està desenvolupant tasques a la fundació que té el club, dirigida a fomentar el futbol en indrets desfavorits del món. Ell mateix ens explica detalladament en la seva biografia el seu inici al món de les drogues, i com després de molts anys de patiment i d'internaments en centres especialitzats va poder superar aquesta addicció. Hi ha casos en què el futbolista es veu abocat a la desgràcia i al mal, i molts jugadors, per motius aliens, han tingut de deixar abans d'hora la seva professió. Recentment, els mitjans de comunicació es feien ressò del futbolista català Sergio Sánchez; en una revisió mèdica se li va detectar un problema cardíac que aconsellava l'abandó de la pràctica esportiva. Gràcies a una operació a cor obert, el mes de gener de l'any 2011 ha pogut tornar a la pràctica esportiva, cosa que no poden dir tots.

L'any 2009, arran d'un esvaniment, el futbolista internacional Rubén de la Red corria la mateixa sort després d'un partit de Copa del rei a Irún. En aquest cas el futbolista ha hagut d'abandonar la pràctica del futbol. Són notícies fruit dels continuats exàmens mèdics als quals el futbolista s'ha de sotmetre, sobretot arran de les morts tràgiques dels professionals David Puerta i Dani Jarque, jugadors del Sevilla CF i del RCE Espanyol, respectivament. No són tan sols casos aïllats, sinó que en l'última dècada s'han produït a tot el món diversos casos semblants que han fet encendre les llums vermelles davant d'aquestes anomenades mort sobtades, fent que els equips mèdics dels diversos clubs esmerin amb molta cura les revisions mèdiques. Hi ha, si ho podem dir d'una altra manera, casos no tan tràgics però que també han suposat la fi de la vida esportiva, com ara el de les lesions. Així, podríem trobar molts exemples però voldria comentar el cas sobretot d'un dels futbolistes amb més avenir del futbol espanyol, un esportista que durant la dècada dels anys noranta pertanyia a la disciplina del FC Barcelona, Juan Carlos Pérez Rojo. Aquest havia aconseguit la titularitat al seu club i la internacionalitat feia poc temps, abans de caure lesionat de gravetat en un genoll, accident que el va apartar definitivament de la pràctica futbolística. Un altre exemple significatiu el representaria un dels jugadors més emblemàtics de la dècada dels anys noranta, l'holandès Marco Van Basten, jugador que pertanyia al club italià AC Milà. Van Basten va haver d'abandonar la pràctica esportiva quan es trobava al punt més àlgid de l'èxit de la seva carrera futbolística i quan era considerat el millor jugador d'Europa.

Concloent, podem afirmar que la presència del mal al món del futbol la podem classificar en dos apartats: en fets que el mateix futbolista provoca (cedint a les temptacions d'aquest món tan peculiar), i en la presència del mal com a part intrínseca d'aquest món, que vindria explicitada amb els exemples anteriorment citats de futbolistes lesionats prematurament.

Una breu referència històrica bíblica a la figura del mal, a l'Antic Testament, sorgeix amb l'aparició de la figura de Satanàs. Aquest no deixa de ser un ésser angèlic, és la figura que representa la temptació amb una finalitat clara de fer el mal i de qualsevol cosa que suposi l'allunyament de Déu. El llibre de Job ens descriu com "Satàn pretén causar el mal als servents de Déu, però fins a un límit que establirà el mateix Déu"⁷⁴¹;

---

⁷⁴¹ Llibre de Job 1, 12.

sembla doncs com malgrat l'existència d'aquest ésser maligne, el control sempre es troba en mans de Déu.

Els documents trobats a la Mar Morta⁷⁴² ens parlen d'una creença molt arrelada que dividia els éssers demoníacs en quatre categories: al capdavant se'ns parlava del nom del príncep satànic; els àngels vigilants serien una segona categoria, seguida dels àngels agnòstics, i per últim, els condemnats sota terra. Retornant a les referències que ens aporta l'Antic Testament, Satanàs apareix com un àngel caigut que pretenia la destrucció dels homes, i que era el responsable de les malalties i de temptar l'home perquè s'allunyés de Déu. Als evangelis el trobem citat a les epístoles paulines: “Aquest nom és Satanàs, un belial d'enorme poder que governa els fills de la impietat i fa esgarriar els membres de les comunitats”; una cita on es fa una descripció del mal i que correspon a un fragment de la segona carta de Pau als Corintis. Podem trobar-ne altres referències, com per exemple a la carta que l'apòstol va escriure a la comunitat cristiana d'Efes. En aquesta Pau va proposar com a antídoto al mal el combat com a única manera de vèncer-lo. Al llibre del Gènesi, és Samanuel qui fa pecar Adam i Eva. El llibre de l'Apocalipsi conté una demonologia abundant: “És qui està darrere que serà derrotat i condemnat a l'abisme per mil anys”.⁷⁴³

Sant Agustí (entrant ara ja a cercar alguna referència més enllà dels evangelis) ens parla de la *inopia veri*, la mancança de la veritat com una cosa inherent al mal i al maligne, malgrat que ell mateix va ser un home turmentat pel problema del mal: “Así pues, ya me habías desatado, ayudador mío, aquellas ataduras y me preguntaba de dónde proviene el mal-unde malum- y no tenía respuesta”.⁷⁴⁴

En les primeres manifestacions públiques de Jesús, quan encara tot just començava la seva predicació, hem vist com va viure la incomprensió de la seva pròpia família i la dels teòlegs de Jerusalem. Aquests, en un primer moment, el van desqualificar tot dient que les seves paraules eren un frau i que estava en convivència amb Satanàs. Així, els

---

⁷⁴²Els essenis van voler un cap sacerdotal del temple, que fos de llinatge pur. En no poder aconseguir-ho van abandonar el temple i van crear un altre centre de culte al desert, a prop de la Mar Morta. Citat a JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 31.

⁷⁴³Llibre de l' Apocalipsi 20, 1-6.

⁷⁴⁴ AGUSTÍN San, *Las confesiones*, pàg. 305.

doctors el consideren endimoniat, el demonitzen. Jesús, davant d'aquestes acusacions, respon de manera amarga i al mateix temps irònica: “Si és en nom de Satanàs que expulso dimonis, resulta que al regne del diable ja no hi ha ordre ni concert, hi regna la més absoluta confusió. Com pot Satanàs expulsar Satanàs? Un regne dividit contra ell mateix no pot subsistir, i una família dividida no es pot aguantar. Si Satanàs s’ha revoltat contra ell mateix i s’ha dividit, no es pot mantenir. Està a les acaballes. I és que ningú no pot assaltar la casa del valent per apoderar-se dels béns, si primer no l’encadena : llavors sí que li espoliarà la casa”.⁷⁴⁵ Es produeix una controvèrsia sobre el poder de Jesús. Davant dels miracles la gent reaccionava preguntant-se si realment era aquell el fill de Déu, mentre que d’altres no se’n refiaven i el feien aliat de les forces del mal: “Li van presentar un endimoniat cec i mut; Jesús el va curar i tota la gent sorpresa deia: “No serà aquest, el fill de David?”. Però els fariseus, en escoltar-lo, deien: “Aquest expulsa els dimonis amb el poder de Belzebú, príncep dels dimonis”⁷⁴⁶. El diable, encarnació del mal amb les seves intervencions temptadores, queda circumscrit a les etapes de Jesús al desert. La tradició bíblica ens especifica que és justament al desert on es va establir una relació d’amor entre Déu, Jesús i els homes. El desert és un lloc simbòlic, ja que fa referència als espais buits molt apropiats per a reflexionar, per fer íntim el diàleg entre Déu i el fill; és un lloc d’introspecció que va ser utilitzat per Jesús per refer-se espiritualment. Els quaranta anys que va durar el camí d’Israel des d’Egipte fins a la terra promesa, poden resumir-se de manera simbòlica en els quaranta dies que Jesús va passar al desert. Jesús va d’haver fer front a les tres temptacions, que en realitat només en representen una. La pretensió del temptador era que Jesús renegués de la seva condició de fill obedient de Déu, fet que ja havia manifestat al baptisme: “Llavors l’Esperit Sant va dur Jesús al desert perquè el diable el posés a prova. Després d’un dejuni de quaranta dies i quaranta nits, va sentir gana. El temptador se li va apropar i li digué: “Si ets el fill de Déu, mana aquestes pedres que es converteixin en pans”.⁷⁴⁷

---

⁷⁴⁵ Evangeli de Marc 3, 23-28.

⁷⁴⁶ Evangeli de Mateu 12, 22-24.

⁷⁴⁷ Evangeli de Mateu 4, 1-3.

3.9.5 El final pot ser de dues maneres: un reflex mimètic de la societat, o per la pressa de l'*hybris* desapareixerà de l'escena, deixarà de ser un reflex dels valors per convertir-se en un reflex de l'antivalor

L'heroi, un cop ha aparegut en escena, es pot convertir en redemptor o en salvador. Trobem l'heroi vingut del mateix país, del mateix lloc, i també tenim l'heroi que ve de fora, el que salvarà la comunitat. L'heroi que prové del mateix lloc haurà de lluitar no solament contra les forces del mal sinó també contra els mateixos membres de la comunitat, despertant sentiments d'enveja i gelosies. L' heroi d'aquesta mena ha de ser redemptor, restituïdor d'uns poders o d'uns valors usurpats per forces del mal. Carles Puyol es converteix en heroi, Zarra també, com Maceda, perquè amb els seus gols decisius redimeixen del fracàs del passat.

Per comprendre amb més claredat el mite de l'heroi que pertany a aquest segon grup, cito unes paraules del cronista esportiu Roson: “Se acordó que sólo pudiesen jugar tres jugadores extranjeros por equipo. De esta manera quedaba resuelto el problema de tanto mister Smith que llegaba a Bilbao, se llevaba unas pesetas y después continuaba descargando mercancías en el puerto de Cardiff”.⁷⁴⁸ És d'obligat compliment que l'heroi de més enllà compleixi amb una sèrie de característiques: la voluntat d'integrar-se a la seva nova comunitat, on des del principi despertarà el desig, i l'esperança salvadora, però sabent sempre serà observat amb lupa. La condició definitiva per al forjament de l'heroi suposarà la gènesi del “mana”, aliment salvador.

Diego Maradona, citat sovint en aquest apartat, va convertir-se en l'heroi de tot un poble. Quan va marcar dos gols a la selecció d'Anglaterra al campionat del món de Mèxic, l'any 1986, va restaurar l'orgull de tot un poble, que mesos abans havia sofert un trist episodi amb la derrota de les seves tropes davant de l'exèrcit britànic en la lluita de les illes Malvines. El mateix jugador va atribuir el seu gol “ il·legal” amb la mà a un fet sobrenatural, amb una frase que podria resumir tot el que futbolísticament va significar aquest jugador: “¡Qué prestigio tiene el habilidoso! Se le envidia porque en esos partidos todos quieren la pelota, pero la pelota sólo lo quiere a él”.⁷⁴⁹

---

⁷⁴⁸ Citat a VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 18.

⁷⁴⁹ VALDANO, Jorge, *Ya bota una pelota en el Río de la Plata, a Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 110.

Quant al supòsit que ha de complir l'heroi, ens podem referir a aquesta capacitat d'atracció que sedueix els altres; el seu exemple vol ser imitat. L' *hybris* pot acabar amb amb el mite de l'heroi si aquest últim no fa ús d'una de les qualitats que l'han d'identificar: la humilitat. L' *hybris* ens parla de l'heroi refiat davant de l'enemic, el qual subestim. Aquest excés de confiança el pot dur al fracàs. Nadal i Mas ens ho expliquen amb un exemple extret de Sartre, que deia que “en el fútbol todo es más complicado por la presencia del rival”.⁷⁵⁰ Aprendre l'excel·lència, la virtut (l'*areté*) és el que ens permetrà la nostra natura i les nostres capacitats innates. L' *hybris* pot ser semblant a la supèrbia.

3.9.6 Necessita una aclimatació, és necessari un encaix de tipus ideològic i cultural

Francesc Riera ens parla de “les dificultats que va tenir Jesús al principi de la seva vida pública”⁷⁵¹; basant-se en l'evangeli de Marc, ens comenta el fet d'haver-hi una primera confrontació amb els poders religiosos. La praxi alliberadora de Jesús va suposar una gran alegria pel poble però en canvi va esdevenir subversiva als ulls de l'ordre establert. Pregonar idees com l'ideal de justícia, la necessitat mística d'adorar Déu, l'aposta pels marginats o la seva manifestació verbal de ser el fill de Déu, van fer que l'anomenat alliberador del poble es trobés sovint davant de situacions molt conflictives; a la llarga això és el que el va dur a la mort. Però aquesta aclimatació la podem entendre als ulls dels familiars propers de Jesús i dels seus deixebles, que, com hem comentat, el seguien sense ser conscients realment de quin era el missatge que els transmetia. Els seus primers deixebles, extrets de la regió de Galilea, eren considerats impurs, publicans, pecadors, alguns afins a la violència zelota, pescadors amb un caràcter agressiu i poca formació cultural; gent que en un principi no seguien els rituals obligatoris com el dejuni. Així, la dificultat es trobava en el fet que l'alliberador seia a la mateixa taula que la “xusma” abans citada.

Els familiars propers, els seus parents, feia temps que estaven preocupats per ell, ja que els arribaven notícies preocupants que els feien pensar en la possibilitat d'un estat mental precari, tot per culpa de l'entusiasme popular que s'havia anat creant al seu voltant. Probablement, fins i tot van arribar a pensar que posava en perill el nom de la

---

⁷⁵⁰ NADAL, Toni, i MAS, Pere, *op.cit.*, pàg. 56.

⁷⁵¹ RIERA, Francesc, *op.cit.*, pàg. 61.

família. Una barreja de protecció familiar i de por que es veiés amenaçat per la notorietat, més el caire que anaven prenent els assumptes de Jesús, va fer que aquests parents propers a Jesús decidissin actuar: “Arriben la mare i els germans de Jesús i, de fora estant, el criden. La multitud que seia al seu voltant, li diu: - Mira, la teva mare, els teus germans i les teves germanes són fora i et demanen. Però Jesús els respon:- Doncs qui és la meva mare i els meus germans? I passejant la mirada sobre els qui seien al seu voltant, els diu: Voler de Déu, aquest n’és germà, germana i mare”.⁷⁵² El camí de Jesús com a ésser social no va ser fàcil. De fet li va costar la vida la difusió i propagació del seu ideal alliberador; i sobretot el fet que preocupava les autoritats, perquè el veien com un element subversiu en la seva negació de l’autoritat humana. Jesús afirmava que l’únic rei era Déu, un paradigma que a ulls dels membres del sanedrí i de les altres autoritats, no va causar una bona impressió; hem d’afegir el fet que en un moment concret, Jesús va confessar públicament ser fill de Déu, cosa que encara va alterar més la situació, ja de per si difícil.

L’encaix de tipus ideològic que va comportar l’esport del futbol com un element vàlid per penetrar, en qualitat de joc, a les societats (un fet citat anteriorment en l’apartat de la seva difusió i expansió) va ser un procés ràpid en general, sempre depenent de l’àmbit geogràfic on va tenir lloc. Del que no podem dubtar és de l’autoria dels fets; sabem que van ser el anglesos no solament els inventors d’aquest esport, sinó que també es van convertir en els seus difusors en altres societats. Així, per exemple, a l’Estat espanyol aquesta introducció va comptar amb un factor que sens dubte la va facilitar, malgrat la situació social després del desastre del 98, que va fer que el futbol quedés circumscrit a les ciutats de Madrid i de Barcelona. Curiosament, l’origen va tenir lloc a les mines de Río Tinto -situades a la província de Huelva- gràcies als enginyers anglesos que hi treballaven. L’esport del futbol es va veure afavorit pel paradigma modernista i regenerador que començava a treure el cap com un moviment renovador en tots els àmbits. El rotatiu esportiu *L’Heraldo* ja afirmava, el maig de l’any 1902: “El nivel de cultura de una población se puede averiguar con facilidad por el número de centros deportivos que hay y por el vicio de las tabernas”.⁷⁵³ L’evolució social necessitava uns

---

⁷⁵²Evangelí de Marc 3, 31-35.

⁷⁵³ POLO del Barrio, Jesús, “El fútbol español hasta la guerra civil”, a *Revista de Occidente*, nº 62-63, 1986, pàgs. 99-100.

homes educats físicament com a mitjà per desenvolupar el seu enteniment i també la seva cultura, ja que en aquests primers moments les pràctiques esportives eren considerades, sobretot en ambients aristocràtics i burgesos, com un element renovador i propi de societats avançades. El futbol, practicat a l'aire lliure, el convertia en un esport higiènic. També des de certs mitjans de comunicació es va animar i a la vegada fomentar la pràctica del futbol com un antídoto a la precària situació de la cultura esportiva del país, sobretot de l'educació física. Els mitjans consideraven el futbol un esport racional i educatiu que es practicava entre els joves ben educats. El futbol, efectivament, és un esport culte i honorós que desenvolupa l'energia física i cultiva les inclinacions morals de l'home, despertant la seva intel·ligència i aguditzant els seus sentits, posant-lo en camí d'adquirir hàbits de submissió a l'autoritat establerta i de respecte al dret aliè. El suport de les classes socials aristocràtiques també va ser fonamental per l'acceptació del futbol dins la societat. El monarca Alfons XIII va ser nomenat president honorari de diversos equips de recent creació, destacant en aquells moments el campió, el Real Unión de Irún. De tota manera, l'encaix del futbol a Espanya es va produir de forma diferent. Així, a la perifèria els contactes comercials amb estrangers van fer que els equips fossin fundats per persones forànies, bàsicament angleses; en canvi, en zones centrals més allunyades de les zones portuàries i amb menys contacte amb estrangers, com és el cas de Madrid, va ser la política educativa centralista la que va potenciar l'esport. Un altre factor que va propiciar el desenvolupament del futbol en aquestes zones centrals va ser l'emigració de ciutadans bascos a la capital, on anaven cursar els seus estudis universitaris, sobretot els d'enginyeria. Aquests es van convertir en la millor pedrera del futbol madrileny.

Els primers equips fundats duien noms anglosaxons: Football sky, Football club Boston, The modern club, The sport club. També n'hi havia que duien nom espanyol, encara que sempre afegien el qualificatiu de "foot-ball": Iberia foot-ball club, Victoria foot-ball club. Cronològicament, està documentat que durant la visita a Madrid del president de la República francesa, Messie Loubet, es va organitzar el primer encontre de futbol en aquesta ciutat, amb un partit en què s'enfrontaren el campió francès, Gallia FC, i el campió d'Espanya, el Real Madrid FC. Però no tot va ser tan senzill, ja que encara que la pràctica del futbol va ser considerada un avenç cultural per tot el conjunt de valors que potenciava i fomentava (d'entre els quals cal destacar la transmissió d'hàbits higiènic, el desenvolupament intel·lectual i el sentit de col·lectivitat), per

contra també va ser un esport que representava el model capitalista d una societat en què la indústria anava emergint a un ritme vertiginós, i en què la divisió del treball prenia un rol destacat. Alguns pensadors varen fer una ferma crítica a la pràctica del futbol, atès que aquest futbol practicat no s'ajustava als cànons reglamentaris que feia ja uns anys s'havien implementat al Regne Unit. No podem oblidar que el joc del futbol és un joc saxó, governat per una disciplina estricta. En efecte, s'hi enfronten dos bàndols que combaten segons un conjunt de regles. És necessari que dintre de cada bàndol desapareguin els interessos de les persones en benefici dels interessos de la col·lectivitat. El camp es divideix en dues parts ben delimitades, i els combatents s'assignen en categories diverses, tal com el sistema capitalista industrial feia amb el seu model productiu. Hi ha uns capitans, també hi ha porters, jugadors que desenvolupen altres oficis dins del terreny de joc. Cadascú és òrgan d'una funció, i tot òrgan té el seu lloc dins de l'economia general. Tothom coneix i acata el seu rol sense rebel·lió i sense extralimitació, tothom ocupa el seu lloc sense queixar-se. D'aquesta manera hi ha una harmonia del joc i dels sistemes. La seva gràcia resulta de la submissió de les particulars condicions individuals per cercar el bé col·lectiu.

Un article datat el 21 de setembre de l'any 1907 amb referència a la pràctica del futbol i redactat per un grup de pagesos, comentava que els jugadors només es limitaven a llançar-se la pilota, i que aquests es posaven de vegades l'un a l'esquena de l'altre entre el cap i el coll amb l'objectiu de fer-se mal. El comentari posava en dubte si aquesta pràctica podia ser útil sense reglamentar-la, quan precisament un dels objectius del futbol era proporcionar al poble instruments per civilitzar-se.

3.9.7 Des d'un bon principi l'heroi ha de marcar la diferència; aquesta és necessària per no perdre la seva essència mitològica

La religió, que s'havia convertit en un refugi i en el bressol de l'esperança, s'ha vist substituïda avui dia per un símbol més tangible, per una esperança dipositada en el triomf d'un col·lectiu, sigui un equip determinat o una selecció d'un país. Aquest fet ha substituït el concepte d'esperança proposat per Pau en les seves metàfores, en les quals la paraula "esperança" estava relacionada amb el concepte de salvació, hereva de l'etimologia messiànica redemptora i reposadora de qui havia dut una vida adherida a la fe cristiana. Amb el pas dels anys, i amb l'aparició del futbol contemporani de masses, s'ha produït una substitució de les creences dels homes. Carlos Maggi, escriptor citat per Eduardo Galeano al seu llibre *El fútbol a sol y sombra*, comentava com el futbol havia arribat al seu màxim nivell d'influència; així, deia: "El fútbol ha influido en la nuestra cultura más profundamente que la Iglesia".⁷⁵⁴

Retornant a la concepció tribal del forjament dels ídols i dels herois, cal destacar que aquests viuen una mítica promesa de salvació, elegida i triada per portar a terme les seves nobles accions. Els pobles necessiten els seus herois i les intervencions dels seus déus. Recordem que la llegenda de l'heroi és un model universal. A aquest efecte Natalia Göltenboth, al seu article titulat "El culto al balón", intenta esclarir com el pensament contemporani respecte dels herois ens pot dur a la idea de les grans figures emblemàtiques del futbol, de la mateixa manera que els déus s'han de distingir per la seva perfecció i no pas per enganys o pels escàndols. No deixa de ser una curiosa reflexió que ens aporta l'autora de l'article, en el qual es refereix a la doble personalitat que solen tenir aquests herois moderns, sorgits la gran majoria d'ambients marginals. Textualment, al seu article comenta: "Hay jugadores que nunca han abandonado la cultura de la pobreza. Así, una parte de su personalidad contiene rasgos ganadores y un fuerte caracter que los acerca a los dioses clásicos, y por otra parte, son portadores de una personalidad débil propensa a los escándalos públicos y a todo tipo de problemáticas como podrían ser el consumo de drogas, los fraudes y la promiscuidad, hechos que con frecuencia los conducen de nuevo a la miseria de donde surgieron".⁷⁵⁵

---

⁷⁵⁴Citat a GALEANO, Eduardo, *Su majestad el fútbol*, Editorial Arca, Montevideo, 1968, pàgs. 116-117.

⁷⁵⁵GÖLTENBOTH, Natalia, *op.cit.*, pàg. 53.

Una concepció diferent amb relació als herois ens l'aporta Christian Bromberger, el destacat antropòleg i etnòleg: “La popularidad del fútbol reside en su capacidad para representar el ideal de las sociedades democraticas, que muestran por medio de sus héroes que cualquiera puede llegar a ser alguien”.⁷⁵⁶ L'estatus social no ve doncs originat pel naixement, sinó que s'aconsegueix en el transcurs de la vida. L'heroi ha d'ajustar-se a un axioma també universal que pertany a la seva identitat, però aquest tipus d'heroi (estudiat sota el punt de vista dels cànons) que marca el futbol actual, ens remet inexorablement al concepte de triomf, a la victòria. Un heroi mai no ho podrà ser mentre el seu equip no aconsegueixi guanyar; heroi i derrota no poden anar junts de la mà en el futbol modern. També és un fet conseqüència de la concepció de l'home contemporani, de la competitivitat que regna en tots els estaments socials, i que deixa en un segon pla altres valors que segurament serien molt més valuosos. Arran d'aquest rol d'heroi, Brune ens ofereix una perspectiva ben diferent, que cal tenir en compte i que ens apropa a una dimensió nova: “Las oscilaciones de los héroes son valiosas en la medida en que facilitan la identificación. Un Dios petrificado en su pedestal es inaccesible; por el contrario, un héroe que falla permite al espectador después de identificarse con él engrandecerse con sus hazañas”.⁷⁵⁷ Per tant, l'heroi esportiu que ha patit i que s'apropa al món dels éssers humans normals sol ser més valorat per part dels seguidors. Un dels casos més significatius el va protagonitzar el futbolista del FC Barcelona, Andrés Iniesta, arran de la mort del seu company -aleshores jugador del RCE Espanyol- Dani Jarque. Iniesta va confessar públicament el seu patiment i la foscor en la qual va restar immers durant un temps fins que va poder recuperar-se; tot plegat va esdevenir un fet que el va acostar profundament als seus seguidors, i de pas va ajudar a augmentar la seva condició d'heroi.

La història recent del futbol ens exemplifica amb fets aquest paradigma de la importància de guanyar. Una vida futbolística plena d'èxits es pot veure enterbolida en una mil·lèsima de segon. N'hi ha exemples, com és el del futbolista sevillà Julio Cardeñosa, el qual, als anys setanta, era un dels millors centrecampistes que tenia el futbol espanyol. Pretès per molts equips d'elit, va voler romandre al seu club de tota la

---

⁷⁵⁶BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones, a Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid, 1999, pàg. 123.

⁷⁵⁷BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 20.

vida, el Real Betis Balompié. Aquest exemplar futbolista va acudir vestint la samarreta de la selecció espanyola al campionat mundial celebrat a l'Argentina, l'any 1978. L'estela de bon jugador es va enfosquir quan va cometre una errada greu; en qüestió de segons va passar de possible heroi a ser considerat culpable d'un fracàs, recordant la frase de Brune: "Cualquier gesto técnico puede conducir hacia la eternidad",⁷⁵⁸ o a les tenebres. Avui dia, generacions que no saben ni qui era aquest esportista es fan ressò encara d'aquella errada. Un heroi és qui salva; ja hem comentat que en l'àmbit futbolístic seria l'element decisiu que permet guanyar o evitar una derrota. En els porters, que ocupen probablement la posició més delicada al terreny de joc, és en qui més dificultats comporta això dins del col·lectiu d'un equip de futbol, perquè totes les mirades estan posades en ells. En l'apartat sobre la litúrgia del partit⁷⁵⁹ faig menció especial a aquesta figura. També he citat anteriorment que els mitjans de comunicació tendeixen a santificar i divinitzar aquesta posició (podem mencionar com a exemple més clar d'això el porter del Real Madrid CF, Iker Casillas). Els mitjans ho fan emprant el sobrenom de "sant", fent referència a les seves decisives intervencions que més d'un cop han salvat el seu equip. Per tant, sovint llegim en aquests mitjans l'apel·latiu de "sant" en comptes del nom del porter. Tornant al cas d'Iker Casillas recentment esmentat, va aparèixer fa poc temps una oració dedicada a aquest futbolista.⁷⁶⁰ No seria de justícia parlar d'herois i no tornar a fer referència probablement al més emblemàtic de tots ells, el jugador del FC Barcelona Andrés Iniesta. L'apel·latiu d'heroi li ha estat atorgat des de dos èxits seus concrets: en primer lloc, va aconseguir en temps afegit el gol que va donar l'oportunitat al seu equip per jugar la final de la màxima competició europea l'any 2009; i, en segon lloc (l'èxit més significatiu), va aconseguir el gol que donava el títol de campió del món a la seva saltació en temps afegit també, en el passat campionat del món de futbol celebrat a sud-Àfrica. Cal afegir, en el cas concret d'aquest esportista, els seus trets personals, que el fan molt proper al perfil d'heroi: un origen humil, el fet que sempre ha estat fidel al seu club, i les seves declaracions, que sempre han estat un model de correcció. Igualment, el fet de tenir un gran respecte envers els rivals l'ha convertit en un abanderat de l'esperit esportiu i del *fair-play*. La seva

---

⁷⁵⁸ BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 21.

⁷⁵⁹ Veure capítol III.

⁷⁶⁰ Pel que fa a l'oració a Iker casillas, veure pàg. 584.

col·laboració en aspectes de caire solidari, els quals envolten la seva carrera esportiva, l'han convertit també en un heroi mediàtic, no sols pel seu club sinó per la majoria de clubs rivals. Probablement Maggi havia escrit la seva frase. Tenint en compte la influència que els darrers lustres ha pres el futbol, no podem oblidar que l'home postmodern desitja allò tangible i que pugui satisfer les seves necessitats de manera immediata. La paciència, com a valor, ha deixat pas a la immediatesa; l'espera i l'escolta han esdevingut signes de debilitat, l'era del *Carpe diem* ha calat fons en el context social actual. Per aquest motiu Jordi Osúa ens comenta que les accepcions tan freqüentment utilitzades en la societat contemporània amb què es qualifica els grans futbolistes de “nous déus” o “déus de l'estadi”, són degudes al sentit religiós substitutiu d'aquesta manifestació de la religiositat esportiva.⁷⁶¹

A nivell religiós, dins del cristianisme parlar d'esperança ens remet novament a la figura i les epístoles de Pau. He tractat, als primers capítols, d'explicar el daltabaix que va suposar l'aparició del pensament cristià, tant en àmbits propers (com va ser el cas del judaisme) com en àmbits més agnòstics, com era el cas dels grecs. Parlar de resurrecció o parlar d'esperança en la salvació, eren termes que necessitaven temps per poder ser assimilats en la ment d'aquests últims, i el monoteisme suposava un gir radical en el pensament heretat sobretot dels grecs.

Un heroi futbolístic ha de mantenir-se al marge de tot el que el pot convertir en mesquí. Ha d'estar allunyat i mantenir molta cautela en aspectes com inversions i negocis. En certa manera ha de tenir com a model el gentleman anglès, pioner en la pràctica del futbol que sempre estava al marge de negocis, ja que el seu pedigrí l'allunyava de treballs i comerços. És cert que aquests gentlemans provenien en la seva major part de les classes aristocràtiques britàniques; per tant, tampoc no els calia pensar gaire en un treball remunerat. Al futbolista holandès del FC Barcelona, Johan Cruyff, al cap de poc d'haver fitxat pel club català el van fer partícip d'un negoci en què va perdre una gran quantitat de diners (era un negoci avícola). També el tristament desaparegut porter del mateix club, Javier Urruticoechea, es va fer càrrec d'un concessionari d'una coneguda marca d'automòbils que tampoc no va tenir gaire sort. D'aquests casos podríem enumerar-ne una multitud d'exemples semblants, però el que ha de quedar clar pel que

---

⁷⁶¹ OSÚA Quintana, Jordi, *Esport i Religió, una aproximació fenomenològica*, pàg. 32.

fa al manteniment de l'essència mitològica del futbolista, és el fet que mai no s'ha de deixar entreveure el seu avenir. Probablement un dels fets que des de fa uns anys es produeix amb més freqüència i que crec que respecta l'essència del mite, és l'aparició del futbolista als mitjans de comunicació com a analista desenvolupant tasques de comentarista i fent-hi anàlisis tècniques. El futbolista heroi, de tipus salvador, sempre deixarà en mans d'un tercer -sigui un familiar o un representant de confiança- els assumptes econòmics. El mateix succeeix en els afers amorosos: un heroi mai no pot deixar-se veure amb companyies dubtoses o tenir un perfil de promiscuïtat. L'any 2010 el futbolista i capità de l'equip anglès del Chelsea, John Terry, va reconèixer públicament el seu idil·li amb la muller d'un company d'equip, un fet sorprenent en la puritana societat anglesa. John Terry -aleshores un dels millors jugadors del país- es va veure obligat a deixar la seva capitania tant del club com de la selecció anglesa de futbol.

A l'heroi no li sobra temps ni força (un tret que ens apunta Verdú), ja que si així fos no hi hauria la gesta. A tot suposat heroi que se li descobreix un interès pel seu avenir, posa en compromís la seva condició, perquè s'ha de tenir en compte que l'heroi és etern. El seu pensament i la seva vida estan destinats, com hem vist, a la salvació o a la redempció dels altres i ha de destacar en el compliment d'aquesta noble tasca. Així doncs, la retribució de l'heroi sempre ha de ser inferior a la seva entrega, és deficitari en aquests aspectes. El seu *phatos* sorgeix del deute que ha contractat amb la col·lectivitat. El futbolista que no posseeixi algun d'aquests trets genera dubtes. Actualment, la societat del *merchandising* no contempla l'existència de la figura de l'heroi com un fet aïllat, sinó que aquesta figura ha de ser propietat de les multinacionals. Això no és cap fet recent, ja que si ens remuntem per exemple als anys cinquanta podem veure que ja es coneixien les salsitxes Puskas i la loció capil·lar que anunciava Di Estefano. Anys més tard, van ser les pintures de Cruyff, i així podríem trobar innumerables exemples. És un fet comú que alguns d'aquests herois futbolístics vulguin dissimular aquest afany mercantilista amb accions lloables a favor de causes nobles, apadrinant escoles de futbol a indrets subdesenvolupats o deixant en lloguer la seva imatge com a exponent d'accions solidàries. Però el cert és que actualment el futbolista professional viu en una situació de privilegi pels elevats ingressos que percep, un fet que al final produirà la seva aniquilació com a personificació del mite de l'heroi. Aquest mai no pot revelar la propietat d'un excedent davant de la tribu agraïda; això suposaria el seu ocàs i la seva

desaparició. Com apuntava l'escriptor uruguaià Eduardo Galeano: "El fútbol forma parte de un sistema de poder muy poco escrupuloso en sí mismo, que compre eficacia no importa a qué precio".⁷⁶² L'ocultació de vicis com el tabac, l'alcohol o la promiscuïtat són factors que contribueixen a la desmitificació. El mateix succeïa amb el ciutadà de la polis grega, que si anteposava un interès individual per sobre de la col·lectivitat o si havia comès quelcom atemptatori a l'*areté*, es veia desterrat i condemnat a l'ostracisme.

Un fet cert és que les societats deprimides per l'absència de valors necessiten constantment aparicions divines. Curiosament aquestes societats també estan àvides de desmitificar-les; sembla una contradicció, però la societat moderna demana contínuament l'aparició de rostres i persones novedoses amb propostes diferents. Els actes de l'heroi clàssic són patrimoni de la perfecció, fins i tot en el moment de la seva mort; quan aquesta es produïa, sovint era gloriosa. Recordem la mort de l'atenenc Aquil·les, en plena lluita davant dels del seu poble. No seria agosarat afirmar que en la societat de consum actual que envolta el món del futbol i el *merchandising* que rodeja tots els afers del futbolista, la figura de l'heroi, tal i com l'hem definida, no hi té cabuda. És una figura que hem de circumscriure en un espai concret, com pot ser la consecució d'un gol o la proesa d'evitar-lo. L'heroi actual no té un recorregut lineal ni tampoc circular; senzillament, és ocasional. Un jugador es va convertir en un heroi perquè va contribuir amb un esplèndid gol a guanyar el campionat, de manera que l'èpica constant que suposava l'essència d'un heroi antic queda reduïda a un instant que pot ser d'un segon. L'heroi mai no tacarà la seva vida ni la seva mort; la vida ha de ser un exemple de puresa. Per Vicente Verdú, el sentit més mistificador és la vista, i el més desmitificador és el tacte.⁷⁶³ Quan veiem els ídols envoltats d'un nombre considerable de guardaespalles, o quan els trobem en un espai públic, resulta molt difícil poder acostar-s'hi. El tacte suposa el contacte físic, l'apropament més emocional que es pot donar entre els éssers humans. En aquests casos queda reduït al no-res. De fet, darrerament s'ha estès entre els grans equips de futbol el costum que quan arriben d'un desplaçament no apareixen per les sales d'embarcament habituals dels aeroports, sinó que un transport els rep a peu d'avió, deixant la multitud esperant a les sortides mentre

---

⁷⁶² GALEANO, Eduardo, *La gloria de los tramposos*, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 38.

⁷⁶³ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 72.

ells ja són lluny. Abans de partir cap al mundial de Sud-Àfrica, la selecció italiana va ser escridassada per no aturar-se on estaven concentrades les persones que havien acudit a acomiadar-les, fet que constata que som part d'una societat amb poc tacte. Per contra, idealitzem amb el sentit de la vista. Així, els mitjans de comunicació audiovisual han aconseguit donar cobertures insospitades dels fets que envolten els grans mites del futbol. Seria impensable, fa uns anys, imaginar-nos unes imatges dels vestidors d'un equip de futbol amb els jugadors mig despullats rebent un cap d'estat que els anés a felicitar després d'un partit.⁷⁶⁴ Els mites ens els imaginem, les imatges són l'únic vincle que tenim i que ens hi apropa. No ens duren a la victòria al camp de batalla des d'una posició capdavantera, ni ens abraçaran abans d'enfrontar-nos al nostre gran enemic. No existeix el líder corporal; actualment ens els hem d'imaginar i visualitzar. Sorprenen escoltar comentaris de persones que relaten que un dia, en un restaurant qualsevol o en un comerç, han coincidit amb algun d'aquests mites, amb frases com: "Pensava que era més alt, o sembla que és tímid". Mai no els podrem descobrir mitjançant la imatge; aquesta ens allunya i ens distancia de la realitat, per molt bo que sigui el "zoom" o per molts megapixos que tingui la nostra càmera.

Qualsevol poble té els seus déus i els seus herois. Pels habitants d'aquest poble qualsevol, aquests déus locals representen el centre del seu univers. És possible fins i tot que el seu equip no sigui el millor del món ni tampoc estigui situat entre l'elit del futbol, però als ulls del seguidor és l'objecte de la seva devoció; l'escatologia subjectiva el du al pensament mític i aquest és irremplaçable. Alguna vegada (però són fets aïllats) es poden produir casos que ens duen a pensar en la desmitificació de l'heroi, a prendre decisions de renúncia envers aquesta divinització. Quan un soci d'un club trenca o no renova el seu abonament pel descontentament que li produeix l'equip, està desvinculant-se de la comunitat, fa una renúncia de la religiositat, però mai no proposa un canvi de Déu. D'aquest paradigma sorgeix la facilitat amb què la paraula "heroi" és pronunciada en l'argot futbolístic actual, i la gran varietat d'herois que apareixen contínuament. De la mateixa manera que aquests sorgeixen del no-res, desapareixen un bon dia. La seva presència respon a la necessitat d'una societat mancada de valors, precària, que necessita fabricar herois que a més de referents també puguin omplir la portada d'un

---

⁷⁶⁴ Durant la fase final del campionat del món disputada a Sud-Àfrica, la reina d'Espanya va baixar al vestidor a felicitar els integrants de l'equip nacional, que feia pocs instants havien aconseguit el seu passi a la final. Curiosament, el capità de la selecció la va rebre amb una tovallola que li tapava el cos.

diari o d'un programa de televisió. Com diria Vázquez Montalbán: “El único consuelo en este mundo caótico ¿acaso se encontrará en esta nueva religión laica? ¿ en el estadio catedral? Pero este paganismo moderno exige que los jugadores de fútbol posean, a imagen de los antiguos dioses, la dimensión épica y lírica del héroe, mientras que vivimos en una época sin héroes, que no tiene nada de épica ni de lírica”.⁷⁶⁵ És un fet consumat que un futbolista lesionat o d'una determinada edat deixa pas a una jove promesa, que respon a un prototipus estereotipat socialment d'home jove, triomfador i ric, a part de les seves qualitats com a futbolista. Aquest esdevindrà el nou heroi, un fet que al llarg de la història s'anirà repetint constantment atès que les societats modernes han trobat en el futbol un marc adient per a l'engendrament d'herois i mites.

---

⁷⁶⁵ VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, *Una religión laica, a Fútbol y pasiones políticas*, pàgs. 49-50.

3.9.8 Anàlisi comparativa entre els elements del cristianisme i els elements del futbol

Fet	Cristianisme	Futbol
<p><i>Naixement miraculós</i></p> <p><i>Entorn precari</i></p>	<p>Concepció polèmica per la gestació de Maria, la Verge</p> <p>L'entorn del naixement de Jesús és molt precari</p> <p>Els pastors i agricultors són els primers en adorar-lo; són professions marginals a la Palestina del segle I</p> <p>Els apòstols formen el grup amb més afinitat a Jesús, i pertanyen a àmbits socials marginals</p>	<p>Provenen de famílies humils</p> <p>L'entorn social on passen part de la seva infantesa és precari</p> <p>La gran majoria no estan escolaritzats</p>
<p><i>Precocitat en les primeres manifestacions públiques</i></p>	<p>Alliçona doctors i savis del temple</p>	<p>Destaquen en els primers campionats, la majoria de grans jugadors s'han donat a conèixer als campionats mundials de categories inferiors: juvenils o sub-20. També els Jocs Olímpics han estat un bon aparador per donar-se a conèixer en ambients futbolístics</p>

<p><i>Ràpid ascens a l'escena del poder</i></p>	<p>Jesús s'erigeix com a profeta del cristianisme; en poc temps comença a ser seguit per molts seguidors i deixebles</p> <p>L'ascens al poder, entès com un fet de gran influència social, li va causar la majoria de problemes, sobretot amb els jueus i sacerdots del temple</p>	<p>Futbolistes que destaquen per les seves qualitats debuten als grans esdeveniments esportius en edats primerenques</p> <p>Molts d'aquests joves esportistes, arran d'aquest ascens, són fitxats per equips de renom. Des de ben joves han d'emigrar dels seus llocs d'origen</p>
<p><i>Lluita contra el mal</i></p>	<p>Actuació davant de les temptacions al desert. Jesús pateix i mostra la seva fortalesa</p> <p>L'home ha de lluitar contra la seva fragilitat. La vida terrena és un pas cap a la vida celestial</p> <p>Jesús demana el perdó pels qui l'han conduït a la mort a la creu</p>	<p>El món del futbol sovint causa víctimes entre els futbolistes. Els alts ingressos econòmics que perceben fan que tot un món de temptacions els envolti, des de les substàncies tòxiques als plaers de la vida.</p>

<i>El final: negatiu o positiu</i>	<p>La mort de Jesús és el principi del cristianisme</p> <p>Jesús mor per salvar els homes del pecat</p>	<p>La carrera del futbolista té una durada determinada.</p> <p>Pot ser una carrera d'èxit o bé, pels motius anteriorment mencionats, un fracàs</p>
<i>Necessitat d'una aclimatació</i>	<p>Els familiars de Jesús s'espanten davant de la precocitat del fill. Creuen que pateix una malaltia i el van a buscar</p>	<p>Els joves futbolistes necessiten un pas previ al seu ascens a les cotes més altes; sovint van cedits o juguen en equips filials. Un debut prematur pot ser perjudicial</p>
<i>L'heroi marca la diferència</i>	<p>Jesús es considera fill de Déu. El seu missatge i el seu testimoni representen els fonaments del cristianisme, una religió massiva arreu del món</p>	<p>Parlar d'herois al món del futbol ens du a parlar de fets concrets realitzats de manera esporàdica: un gol salvador, una aturada, etc.</p> <p>Els grans herois del món del futbol han estat aquelles figures mediàtiques que han sorgit al llarg de la història d'aquest esport</p>

3.10 Conclusions comparatives entre els ritus, els signes i els símbols del cristianisme en la litúrgia del partit de futbol

El futbol actual és consubstancial a l'home. El joc és tan antic com la pròpia humanitat. Les persones necessiten el joc, no solament durant la seva infància sinó al llarg de la seva vida. El joc en general, i el futbol d'avui dia, dona una resposta psicobiològica a la vida. Fins i tot la identitat dels pobles està relacionada amb el desenvolupament dels seus jocs, que a la vegada són generadors de cultura. Oliven i Damo comentaven: “ Por prescindir del uso de las manos, sobre las cuales recae un extenso proceso de enseñanza-aprendizaje, en líneas generales los músculos superiores estarían más próximos a la cultura, mientras que los miembros inferiores quedarían a merced de la naturaleza”.⁷⁶⁶ Malgrat tot, el futbol és un esport que es juga amb la part que queda més lluny del cervell: els peus. El futbol s'ha convertit en un pilar en el procés d'humanització, en un fenomen antropològic únic a causa de la simbiosi amb la cultura dels pobles, de la seva història, tradició i costums; de la simbiosi amb allò màgic i sagrat. El futbol, en efecte, ha servit de vincle de comunicació entre tots aquests factors, convertint-se en un element clau per a la interacció d'aquests. Actualment es pot considerar un esport que ajuda a l'equilibri ritual, a la realització personal i social. També pot suposar un bon camí per al desenvolupament i la transformació personal, una drecera cap a la felicitat, tal com ja ho apuntava el filòsof Albert Camús, afirmant que el lloc que li produïa més felicitat era un estadi ple de públic. El futbol s'ha convertit, sens dubte, en un fenomen social i universal. Com a joc ha esdevingut un fet global que cobreix la necessitat lúdica que té l'ésser humà durant la seva vida. Christian Bromberger, arran d'aquest èxit del futbol, escrivia sobre la fascinació que causava en les masses, no per la seva capacitat de mobilització sinó per la seva capacitat de despullar⁷⁶⁷, com si fos una representació dramàtica de la visió simbòlica de les societats. El futbol representa la incertesa del destí de l'home contemporani.

---

⁷⁶⁶ OLIVEN, Rubén, y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 66.

⁷⁶⁷ BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones*, pàg. 30.

Sens dubte la competició que he volgut anomenar litúrgia del partit (fent referència a un acte sublim del cristianisme com és la celebració de l'eucaristia) és el moment essencial d'aquest esport modern. Guarda dins seu l'essència de l'*ethos* darwinista i capitalista de la societat anglesa posterior a la Revolució Industrial, aquella que va iniciar el model productiu capitalista, generant a les societats una autèntica diversificació de classes.

L'ésser humà ha desenvolupat una ànsia i una necessitat de futbol tant com a pràctica lúdica com una forma d'apassionament i seguiment massiu envers els equips professionals, un fet que es veu reflectit en la rellevància social de tots els esdeveniments futbolístics, en el ressò que en fan els mitjans de comunicació i també pel nombre de practicants arreu del món. El ritual és un membre més d'una extensa família de formes d'execució; amb algunes d'aquestes hi sembla més relacionada que amb d'altres. Sens dubte les formes més íntimament relacionades són les cerimònies, considerades com un ritual en el qual es ressalta més el coneixement simbòlic i la manifestació d'una situació social que no pas la mateixa eficàcia dels procediments que modifiquen aquesta relació. Mentre es creu que altres procediments del ritual tenen validesa per si mateixos, els procediments cerimonials, encara que són formals, no es consideren fonamentals en si mateixos ja que mantenen una situació determinada o per introduir canvis.⁷⁶⁸

Una de les característiques que Jordi Osúa destaca és: "l'aspecte cerimonial estudiat des d'una perspectiva social. Els sentiments d'unitat que experimenten els assistents a un esdeveniment futbolístic ens du a tot un seguit de rituals protocol·laris, en els quals, amb la col·laboració dels mitjans de comunicació, s'estableix una osmosi entre públic i espectacle".⁷⁶⁹ L'estat d'efervescència col·lectiva és un aspecte propi de la sacralitat, derivada i generada d'una reunió de creients; aquest és un aspecte del qual parlàvem en un capítol anterior tot citant Emili Durkheim, el qual denomina l'aspecte citat com el "diví social". És semblant al conjunt de sentiments que els assistents a un esdeveniment futbolístic poden arribar a sentir un dissabte o un diumenge qualsevol. No podem obviar que el futbol és un esport col·lectiu, i s'ha d'entendre la col·lectivitat no com la suma d'individualitats sinó, com comenta Durkheim: "una entidad autónoma que existe

---

⁷⁶⁸ RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 76.

⁷⁶⁹ OSÚA Quintana, Jordi, *Esport i Religió, una aproximació fenomenològica*, pàgs. 22-23.

independientemente de los individuos”.⁷⁷⁰ El col·lectiu està per sobre, és un factor transcendent; per això el fet col·lectiu és quelcom sagrat i ens remet a l'esfera dels valors compartits, en els quals preval la voluntat del grup enfront dels interessos particulars considerats mundans. D'aquesta manera, el futbol i tot allò que l'envolta tindrà per si mateix un fort component de sacralitat. Una sacralitat de l'individu que es va consolidar durant la modernitat, però si donem una ullada al passat trobem moltes similituds amb l'antic món hel·lènic. Va ser a la Grècia antiga on els enfrontaments individuals van esdevenir quelcom molt important. L'èxit esportiu també ve donat per l'oportunitat que té aquest públic, quan assisteix a l'espectacle de la litúrgia del partit, de poder trobar un marc adient per a l'expressió de tots els seus sentiments. L'estadi esdevé un lloc on el públic pot manifestar lliurement el seu desig i a la vegada experimentar tot un conjunt d'emocions. El dia del partit el seguidor de qualsevol equip de futbol té l'oportunitat no únicament d'expressar-se sinó de compartir un sentiment col·lectiu de pertinença i d'adhesió al grup. L'escriptor Manuel Vázquez Montalbán comentava, pel que fa a aquesta llibertat d'expressió: “El futbol consisteix en l'únic mitjà d'expressió el·líptica d'una sentimentalitat”.⁷⁷¹ L'intel·lectual barceloní entenia l'escenari d'un estadi com un lloc on no solament es podia presenciar un espectacle esportiu, sinó que anava molt més enllà: l'estadi era un lloc on l'ésser humà convertit en seguidor o simpatitzant d'un equip tenia i gaudia d'entera llibertat per manifestar-se; un lloc on poder descarregar les seves emocions. Personalment, afegiria que l'estadi pot esdevenir un lloc on poden desenvolupar-se tot un seguit de valors com l'amistat i la solidaritat, on l'home i la dona convertits en públic s'aprofiten de l'anonimat que l'esdeveniment els permet per deixar-se portar per tot un conjunt d'emocions tant a nivell individual com col·lectiu. Qui no ha vist, per exemple, espectadors repartir abraçades a tots els qui l'envolten o qui no els ha vist plorar desconsoladament en perdre un campionat. D'aquesta manera el futbol, entès com a espectacle, permet que persones desconegudes que només coincideixen un parell d'hores a la setmana asseguts junts a l'estadi, puguin arribar a un grau d'identificació tal i de confiança tan absoluta, més pròpia de l'amistat. I tot gràcies a un sentiment de cohesió i de pertinença de grup, proporcionat pel fet de compartir l'afició per un mateix equip i també pels sentiments

---

⁷⁷⁰Veure OLIVEN, Rubén y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàgines 58-61

⁷⁷¹VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, *Dècaleg del culé, a El Barça és el meu club*, VVAA, Editorial Columna, Barcelona 1992, pàg. 102.

d'alegria i de tristor que provoquen els resultats. Però probablement el fet que més influeix en fer possible aquesta identificació sigui la professió de la mateixa fe.

La litúrgia del partit de futbol és semblant a un acte de fe, i com a tal pot dur la col·lectivitat a establir uns llaços emocionals intensos, fenomen que Michel Mafessori va anomenar “proxèmia”.⁷⁷² La individualitat del ciutadà contemporani queda substituïda, durant l'estona que dura el partit, per un seguit de rituals col·lectius que volen expressar un sentiment de solidaritat comú. Algú que és anònim durant la setmana troba un confident i un còmplice el diumenge a l'estadi arran d'aquest suposat apassionament, i es forma un espai de trobada emocional que suposa l'assistència a la litúrgia del partit. Retornant als escrits de l'escriptor barceloní Manuel Vázquez Montalbán, en un dels seus múltiples assajos sobre futbol es feia ressò de l'evolució que ha caracteritzat aquest esport en els més de cent anys d'història,⁷⁷³ des d'un futbol primerenc de principis de segle, al futbol actual. Fent referència al primer, l'escriptor comenta que no podia ser considerat un esport de masses, ja que interessava més l'esforç individual que no pas els aspectes purament col·lectius. Aquest futbol primerenc generava un prototipus d'individu que lluitava amb totes les seves forces contra les limitacions físiques i tècniques d'un esport que, lentament, anava guanyant adeptes fins arribar a una època històricament definida com prebèl·lica, un període circumscribit als anys trenta en què el futbol, de la mateixa manera que l'esport en general, va ser utilitzat com a representació simbòlica de diverses ideologies polítiques. Tal com expliquen Conrad Vilanou i Xavier Laudó, era una època en què “es vinculava la pràctica esportiva a la millora de la raça segons els principis eugenèsics ja presents en el sistema de vida espartà. Aquest es va convertir en el model a seguir pel nacionalsocialisme”.⁷⁷⁴ Tant Mussolini com Hitler van utilitzar l'esport en general, i el futbol en particular, com a mitjà propagandístic de les excel·lències dels seus règims dictatorials. El campionat del món de futbol celebrat a Itàlia l'any 1934 va ser un bon aparador que Mussolini va aprofitar per difondre l'ideal feixista, en una època en què el

---

⁷⁷² Terme encunyat per Michel Mafessori; a OSÚA, Jordi, *Esport i Religió una aproximació a la fenomenologia de la religió*, pàg. 24.

⁷⁷³ VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, a *Cuadernos Hispanoamericanos*, Coloquio el fútbol y las artes, nº 58, novembre 1998, pàg.8..

⁷⁷⁴ VILANOÚ, Conrad, i LAUDÓ, Xavier, *Emili Mira i els orígens de la psicologia de l'esport. Textos de cultura, i esport*, Edita Consell de l'Esport Català, Esplugues de Llobregat (Barcelona), 2004, pàg. 13.

fantasma de la guerra anava prenent forma. Victorio Pozzo, aleshores seleccionador d'Itàlia, va rebre un missatge abans del partit final, escrit pel mateix Mussolini, amb les paraules “victoria” o “muerte”.⁷⁷⁵ No cal pensar gaire quines haurien estat les conseqüències d'una derrota. Els Jocs Olímpics de Berlín de l'any 1936 també van ser utilitzats com a forma de propaganda i difusió de la dictadura feixista d'Adolf Hitler, amb totes les connotacions que hi havia implícites. Retornant a la Itàlia de Mussolini, també es va produir un fet semblant al de l'anterior campionat del món, ja que abans del partit final de la Copa del Món que va organitzar França l'any 1938 es va rebre un altre missatge amenaçador com comenta Ignasi Ramonet: “Los fascistas pensaban que el fútbol permitía reunir en un espacio propicio para la puesta en escena a considerables muchedumbres, ejercer sobre ellas una considerable presión y alimentar los impulsos nacionalistas de las masas”.⁷⁷⁶ No va ser fins al període de postguerra que el futbolista, amb la seva capacitat de crear “instants màgics”, va convertir-se en un ésser mitificat. Els grans mites del futbol van començar a aparèixer durant la dècada dels anys cinquanta, i gràcies als incipients mitjans de comunicació, van començar a arribar a les llars. En conseqüència, el seu àmbit d'acció es va estendre augmentant de manera gradual la seva popularitat. El futbolista es va convertir en representant, en el joc, de la victòria o de la derrota. Va ser una època en la qual es va començar a estimar i admirar els futbolistes, fomentant així la mitomania, sobretot envers aquells que tenien unes condicions innates, tècniques i físiques, que els capacitaven per realitzar els instants màgics; entenen aquests com a jugades i gestos tècnics fora del normal per la seva dificultat i la facilitat d'execució, sobresortint per damunt d'estratègies i tàctiques col·lectives. Sens dubte, el futbol s'anava convertint en una nova religió de masses, i per tant es van generar tot un conjunt de ritus que amb la contínua expansió del futbol s'han refermat i consolidat. Aquests inicis també van coincidir amb els inicis del desenvolupament dels mitjans de comunicació social, un fet que va possibilitar que aspectes aliens a la pràctica del futbol es fessin públics. Aquests trets són els que feien

---

⁷⁷⁵Veure RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 365. S'hi relata que el dia abans es va rebre un missatge des del centre de comandament de Mussolini amb el missatge “victoria o muerte”. Era una clara intenció amb què el règim feixista volia atorgar una importància cabdal al fet de la victòria per demostrar la vàlua de la joventut educada sota el paradigma feixista, i la seva superioritat envers les altres; va ser un campionat manipulat i que va deixar moltes sospites en alguns arbitratges, sobretot l'eliminatòria que va enfrontar les seleccions d'Itàlia i Espanya.

⁷⁷⁶RAMONET, Ignasi, *op.cit.*, pàgs. 133-134.

referència a les vides privades dels esportistes: les seves relacions, casaments i tot allò relacionat amb la seva vida extraesportiva, que va començar a ser quelcom noticiable i anhelat per aquests mitjans, els quals veien com se'ls obria una porta nova en la seva recerca de fets que captessin l'atenció no sols d'un públic àvid de notícies esportives, sinó d'un altre, potser no tan seguidor de l'esport però sí interessat en els esdeveniments socials. L'idioma del futbol actual és internacional, pot ajudar a l'entesa entre les persones de diferents cultures, religions i edats; és també un reflex de la societat contemporània i s'ha convertit en una manifestació ritual i en un mirall simbòlic de l'estructura social de la nostra cultura. En els darrers anys s'ha produït un augment del culte envers el futbol i els seus protagonistes, també dels aspectes que l'envolten; un culte comparable al que es professa en el fenomen religiós. En aquest sentit, només hi faltaria la fe en els éssers sobrenaturals,⁷⁷⁷ encara que sovint els protagonistes de l'esport són considerats com a tals per les seves accions en el terreny de joc. La premsa escrita sol destacar aquests èxits amb termes més propis de la sacralitat com ara “ressuscitar”, “miracles”, “fe”, “salvació”.

Els ritus, els mites i els símbols són presents al llenguatge propi del futbol. L'historiador Carl Diem afirma el següent: “La expansión del deporte supone una protesta contra la restricción de movimientos impulsada por el tecnicismo”.⁷⁷⁸ Actualment ja no sols és una protesta, sinó la necessitat d'una societat immersa en una crisi generalitzada de valors que demana més espais d'oci. Hem d'afegir sobre aquest esport que, tal i com comenta Juan Villorio, “entre otras cosas el fútbol vale la pena porque Estados Unidos es un eterno principiante, la nación más poderosa del mundo sufre para pasar a la siguiente ronda de un campeonato del mundo”.⁷⁷⁹ L'escriptor mexicà ens pretenia fer una analogia comparativa per tal de demostrar que l'esport del futbol ens depara sorpreses que no tenen res a veure amb el potencial econòmic dels estats. Les seleccions d'Iran, Sud-àfrica, Tunísia o Jamaica es troben al mateix nivell competitiu que la superpotència mundial. D'aquesta manera, el futbol es va convertir en un dels esdeveniments més importants del segle XX, i cada vegada més ha adquirit més

---

⁷⁷⁷GÖLTENBOTH, Natalia, *op.cit.*, pàg. 53.

⁷⁷⁸a PAREDES, Jesús, *Historia del fútbol, evolución cultural* WWW.efdeportes.com/historia-del-futbol-evolucion-cultural.htm

⁷⁷⁹VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 177.

rellevància social. La seva pràctica no coneix fronteres, independentment del nivell social i cultural dels practicants i dels aficionats. Podríem dir de manera metafòrica que el món es mou al ritme de la pilota, des del pati de l'escola, els barris marginals i fins als grans estadis, convertits en nous espais de culte massiu. Així, futbol i satisfacció són sinònims. Els càntics, les modes, la passió, els sentiments de culpa, d'odi, l'agonisme dels grans campionats i de partits èpics, la lluita, el negoci, la guerra, l'amor i la política generen tot un seguit de rituals que caldria classificar dins del grup dels anomenats rituals de masses. És un esport en el qual participen diversos actors, i ha influït clarament en una societat on tant l'opinió com el consum del futbol ha augmentat de manera considerable. Aquest rituals poden presentar múltiples formes, i és possible establir-ne una classificació des de l'aspecte cerimonial, la festa, el públic i l'espectacle. Aquests trets seran els autèntics protagonistes; així doncs, ens podem trobar amb:

- Rituals futbolístics amb un fort component cerimonial i commemoratiu.
- Com a joc esportiu, els rituals propis de la litúrgia del partit en què participen a la seva manera actors i públic.
- Tot el que fa referència al futbol com a espectacle, difós pels mitjans de comunicació social, i tot allò referent a la indústria generada arran de l'expansió del futbol.

Com a ritual esportiu, tal com hem vist en capítols anteriors, l'esport té uns orígens ancestrals: des dels jocs agonístics del passat gloriós grec, amb les manifestacions clàssiques per mitjà de les lluites, les curses, els llançaments,... Totes aquestes manifestacions corporals s'integraven en el si de sistemes socials i locals, des d'on prenen el seu sentit i el seu propi estil, atorgant a les societats uns trets propis d'identitat, com va ser en el cas de l'esport hel·lènic.

L'esport contemporani posseeix els seus trets específics i es distingeix per diversos aspectes: el caràcter secular del temps i dels llocs, la igualtat de principis en les condicions d'accés i de competitivitat, l'especialització dels rols, la racionalització del reglament i la contínua recerca de records, en serien alguns.

L'antropòleg Christian Bromberger ens va fer una seqüenciació d'aquests ritus existents del futbol, establint un determinat ordre d'aquesta manera: "La distribución del espectador dentro del estadio, el hecho temporal y cíclico, la organización y el marco secuencial del partido"⁷⁸⁰ serien els trets més idonis amb els quals es pot establir una comparació entre els rituals existents del món del futbol i els rituals propis de la religió cristiana.

Una de les causes del desenvolupament considerable dels esports en general, i del futbol en particular, es deu simultàniament a una preocupació generalitzada pel control del cos (una resposta estètica) i també al ressò que se'n van fer cada vegada amb més protagonisme als mitjans de comunicació, sense oblidar els beneficis econòmics i el prestigi que es deriva de la seva pràctica professional. Augé cita, a propòsit de l'impacte social de les retransmissions televisades dels partits de futbol: "Per primera vegada, a intervals regulars, a una hora determinada, milions d'individus s'instal·len davant dels seu altars domèstics per participar d'un mateix ritual. Assisteixen al drama jugat en un lloc per vint-i-tres oficiants davant d'una massa de milers de fidels que s'aixequen, criden segons les peripècies del joc".⁷⁸¹ Aquest impacte no és un fet recent; a les primeres cròniques ja es parlava d'aquest fet. Així, Jordi Salvador Duch recull en la seva obra textos que ho expliquen: "Els diumenges, de la mateixa manera que hi havia missa de dotze, les tardes dels homes quedaven consagrades a escoltar el futbol per la ràdio".⁷⁸² Per tant, podem concloure que pel seu aspecte cerimonial, per les seves regles rigoroses i per les seves implicacions simbòliques, el futbol i els rituals tenen una relació molt directa.

De tot ritual s'espera que es compleixi. Al ritual del futbol la culminació màxima es troba en la celebració de la litúrgia del partit, un factor que suposa una petita porció de temps i que permet que " el hombre contemporaneo pueda experimentar la felicidad, sin olvidar que la historia del fútbol contiene una verdadera antología de la superstición, plagada de amuletos, talismanes, i de gestos rituales que el jugador utiliza como muletas donde poder apoyar sus inseguridades.

---

⁷⁸⁰BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 253.

⁷⁸¹AUGÉ, Marc, *Football, de l'histoire sociale a l'anthropologie religieuse*, a la revista *Le débat*, n° 17, 1982.

⁷⁸² SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàg. 85.

Amb aquesta frase l'exfutbolista Jorge Valdano ⁷⁸³ pretenia fer-nos entendre que el món del futbol no està gens allunyat de manifestacions profanes i que el futbolista és un individu donat a creure en supersticions, en els seus fetitxes, en la màgia i en la pràctica de tota una sèrie de rituals, que segons Valdano l'ajuden en les seves inseguretats i en les seves pors. És un fet important distingir en aquesta litúrgia cerimonial, els ritus que sorgeixen de les pràctiques privades i els que ho fan de pràctiques col·lectives (és a dir, de l'equip de futbol com a entitat grupal).

A les pràctiques privades, sovint molt personalitzades, correspondrien els rituals del cos. A nivell col·lectiu, i de valors associats a la cohesió de l'equip, faré referència a certs rituals de grup, però pel seu caràcter públic i d'espectacle ha de respondre a diverses demandes de la societat de masses com ara l'accessibilitat, l'ocupació del temps lliure, la recerca d'emocions col·lectives al voltant del partit i el fet d haver-hi en el joc competències rivals entre ciutats i nacions. Quant a la litúrgia del partit de futbol, em referiré a rituals ubicats de diferent manera però sempre atenent a conductes futbolístiques preliminars al partit, durant el partit, i als rituals que es produeixen un cop a finalitzat aquest, ja siguin individuals (és a dir, els propis dels futbolistes i d'altres agents protagonistes del joc) o col·lectives (serien aquelles referides al conjunt de conductes socials que es deriven de l'espectacle). D'aquestes manifestacions col·lectives, podríem trobar un exemple en les concentracions dels futbolistes abans d'un partit, o en èpoques de pretemporada, abans de començar els campionats. Estan caracteritzades per la necessitat de dur un ritme de vida caracteritzat per l' aïllament, el sacrifici i la renúncia, similar al model de vida estoic defensat i proposat per Pau en les seves metàfores, i posteriorment continuat pels escrits i les teories del pares de l'Església. Hem de recordar que l'estoïcisme es va convertir en una manera de viure i d'entendre la vida fonamental en els primers cristians, en un ambient carregat de dificultats i persecucions. En aquest context, les conductes d'aquests període modern es trobarien properes als rituals de purificació, ja que porten implícits aspectes com el sacrifici, l'esforç i el patiment.

Un ritual de pas podria ser exemplificat en les presentacions de futbolistes, mencionades anteriorment. De la mateixa manera que els homenatges que periòdicament els clubs organitzen per acomiadar alguna de les seves figures emblemàtiques, també podrien ser

---

⁷⁸³VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg.248.

considerades rituals de pas; són situacions que l'antropòleg Jean Maisonneuve va anomenar "camino Sagrado", ⁷⁸⁴ un nom utilitzat per destacar uns rituals positius. És un tipus de ritual que serveix per acomiadar d'una manera grata i joiosa, mitjançant un cerimonial emotiu.

Un altre dels rituals col·lectius característics de la litúrgia del partit, que mencionaré posteriorment, són els anomenats rituals de vestimenta, un cas que ha experimentat canvis significatius al llarg de la història del futbol. De les robes llargues i el calçat senzill dels pioners del futbol, s'ha passat a una vestimenta de laboratori: els teixits són cada vegada més sofisticats i el calçat es fa a mida del futbolista, segons les seves preferències estètiques i en resposta al món del marketing i la publicitat. Queda lluny la primera vegada que es van utilitzar els tacs d'alumini per evitar relliscades als camps de gespa, una invenció que devem al ciutadà alemany Addi Asler, fundador de la que es convertiria, amb els anys, en una gran multinacional esportiva, la firma Adidas. Aquests tacs van ser, durant la final del campionat del món celebrat a Suïssa l'any 1954, per molts, una de les raons de la victòria de la selecció alemanya en la final que la va enfrontar a la favorita Hongria, ja que el camp estava molt mullat per la pluja. ⁷⁸⁵ Les cròniques ens parlen de contínues relliscades dels jugadors hongaresos, un triomf alemany que s'anomenà posteriorment "el miracle de Berna".

Tornant a l'aspecte simbòlic que representen les samarretes, molts clubs i seleccions mundials han desenvolupat un autèntic joc de rituals per triar aquella que millor simbolitzés la seva identitat. La història ens explica com els colors blaugrana de la indumentària del FC Barcelona van ser deguts a l'origen suís del seu fundador, Joan Gamper, que al mateix temps era seguidor de l'equip suís del F.C. Zurich. Aquest utilitzava aquests mateixos colors en la seva vestimenta. Un altre cas ple de simbolisme i de significat el trobem en la història de la indumentària de la selecció de Brasil, una selecció que sempre va vestir de blanc fins que l'any 1950 va ser derrotada en la final del mundial que organitzava el seu propi país, un fet conegut com el "Maracanazo". Arran d'aquest esdeveniment es va pensar canviar la indumentària, sobretot per una qüestió de superstició. La mateixa federació brasilera va organitzar un concurs en què l'única condició era que la indumentària dugués els colors de la bandera nacional: blau,

---

⁷⁸⁴MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàg. 66.

⁷⁸⁵BUENO, J.A y MATEO,M.A, *op.cit.*, pàg. 194.

groc i blanc. El concurs el va guanyar un jove del sud del país i, curiosament, seguidor de la selecció uruguaiana, Aldyr García Schlee.⁷⁸⁶ Malgrat aquest canvi supersticiós, Brasil tampoc no va guanyar el següent campionat del món, i no va ser fins al campionat del món organitzat a Suècia el 1958 que va aconseguir el triomf; ho va fer vestit de blau, ja que la final la va disputar contra l'equip suec, que com a local vestia amb el color groc. Per tant, l'efecte supersticiós al voltant dels colors de les samarretes no va tenir cap resultat.

Els oficiants de la litúrgia cristiana també tenen la seva indumentària, ja no únicament la relacionada amb els diferents estaments eclesials. El bisbe du un birret i el Sant Pare vesteix de blanc. Depenent del calendari litúrgic, els sacerdots vesteixen, als seus oficis, amb diferents colors; així, el color morat de les casulles indica que estem a la Quaresma; el verd, en canvi, ens situa a l'època de l'advent. L'edat mitjana va donar lloc a l'aparició dels grans ordes monàstics: benedictins i franciscans varen ser els primers; a banda de les seves activitats, cal esmentar que les seves indumentàries eren un reflex de l'austeritat que pregonaven. Entrats al segle XVI va aparèixer, de la mà d'Ignasi de Loiola, la Companyia de Jesús; un dels trets que els identificava era la seva indumentària de color negre. De fet, al general de la Companyia se l'anomenava "el papa negre", fent referència no solament a la seva influència sinó al color de la seva roba. El Concili Vaticà II, celebrat a principi dels anys seixanta, entre d'altres modificacions i encíclics va permetre als sacerdots que fora dels actes litúrgics poguessin vestir com qualsevol ciutadà.

Un altre ritual dins dels anomenats col·lectius, dut per part d'elements aliens al propi joc i un dels més importants en la litúrgia del partit, és el relacionat amb la seva concepció d'espectacle esportiu. Jorge Valdano va definir al seu llibre "el miedo escénico y otras hierbas" del futbolista com algú que surt a donar un concert sense partitura i ho fa davant de milers d'espectadors que simbolitzen un examinador.⁷⁸⁷ Per l'exjugador argentí, el futbolista no és sinó un actor. L'espectacle en si mateix consisteix en una cerimònia rica en símbols, amb els seus llocs específics, que seran objecte del ritual: l'estadi, les persones que cuiden el camp, els futbolistes convertits en

---

⁷⁸⁶ RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàgs. 165-166.

⁷⁸⁷ VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg.246.

actors, els llocs i els seients simbolitzant l'ordre social, els vestidors, el públic i, sens dubte, els àrbitres; tots formen un col·lectiu ric en símbols i de ritus.

Els rituals es convoquen en llocs especials; aquests també tenen característiques especials i són indispensables per als rituals als quals estan associats. En la religió cristiana, el crucifix, el persignar-se o els sagraments, necessiten un espai sagrat: l'església o un temple similar. La litúrgia cristiana és una celebració comunitària que simbolitza una trobada dels fidels amb Déu, una litúrgia que pressuposa l'existència d'una comunitat i que també la podem entendre com un ritual de festa. Durant aquesta celebració, es duen a terme un conjunt de rituals que es troben immersos en les oracions, les pregàries i les lectures que l'Església té establertes per als seus ministres-els sacerdots- i per als seus fidels, amb l'objectiu d'exercir el culte envers Déu. Sens cap mena de dubte, la litúrgia de l'Església cristiana gira entorn dels sagraments. Els rituals de la litúrgia del partit de futbol necessiten un espai, un estadi de futbol que simbolitza el temple cristià; la gespa simbolitza un terreny sagrat, els vestidors i tota l'edificació amb les seves dependències també formen part d'aquest temple. El cas és que si no hi ha cap execució no pot haver-hi el ritual. Un exemple: si els capitans dels dos equips no se saludessin o no s'intercanviessin els banderins abans de començar el partit, no sorgiria aquest ritual; si els jugadors no sortissin al terreny de joc perfectament alineats i en filera tampoc no podríem parlar de ritual.

Quant als ordres litúrgics, hem de recordar que són actes repetitius en qualsevol cerimònia i que poden donar lloc a rituals. En canvi, aquells que estan inscrits en els llibres no els podem considerar rituals; són simples descripcions o instruccions per realitzar-lo. Els ordres litúrgics es realitzen només al moment de ser executats, i l'acte de l'execució és, en si mateix, part de l'ordre.

L'espai escènic del joc on té lloc la lluita del partit és inaccessible al públic, exceptuant casos de transgressions individuals o col·lectives com ara les invasions de camp, sovint degudes a l'entusiasme o la indignació. Però l'espectacle del futbol té la seva gran culminació en els grans esdeveniments internacionals. Els rituals d'apertura i de cloenda d'un campionat del món, o els actes previs a la disputa d'una final continental (en què mitjançant tot un seguit d'activitats es dona a conèixer la ciutat, aprofitant l'ample seguiment televisiu que es fa del partit, la ciutat o el país), esdevenen un magnífic aparador turístic que arriba arreu del món. Per tant, és un fet que podem arribar a

considerar un ritual festiu. També la teatralitat queda manifesta mitjançant aquests rituals: els balls típics, cançons del país o de la ciutat organitzadora, les banderes, etc., donen una caire diferent i representatiu de l'essència del país que acull aquest esdeveniment. És quelcom semblant al que Coubertin pretenia quan va rescatar de l'oblit el moviment olímpic fixant la periodicitat dels jocs i l'organització en diferents països: “No seran el mateix un jocs a París, que a Londres, que a Estocolm”⁷⁸⁸, atorgant també aquest caire festiu a les celebracions esportives, que donaran lloc a un altre tipus de rituals. Jordi Osúa classifica la festa “com una de les categories religioses presents en l'esport per dur aspectes propis del cerimonial religiós”.⁷⁸⁹ La festa, sens dubte, suscita en les masses estats d'efervescència, els mateixos que Emili Durkheim va qualificar com a part fonamental del sacrifici. D'aquesta manera, podem acceptar que l'anàlisi de les pràctiques religioses poden ser comparables amb la realitat social del futbol. La reunió d'una multitud d'individus experimentant els mateixos sentiments i expressant-los amb els rituals dels cants, generen les condicions apropiades per crear estats de transcendència en aquests fidels. Les societats engendren la sacralitat a través de la festa, i aquesta suposa un espai adient per al desenvolupament dels ritus. La cultura contemporània ha desplaçat el significat de la festa característica i plena de connotacions religioses a d'altres ambients culturals, en què el futbol n'és un exemple. S'ha produït una alteració, perquè ja no parlem de la festa del Corpus Christi sinó de la final de la Champions League. Tampoc no parlem de la Santíssima Trinitat com un concepte teològic, sinó que la traslладem a l'àmbit futbolístic. El diari francès *L'equipe* publicava, arran de la qualitat dels futbolistes del FC Barcelona, aquestes paraules: “El Barça, amo y señor, considera a Iniesta pasador de ensueño y su combinación con Xavi y Messi es la Santa Trinidad”.⁷⁹⁰ La festa futbolística té lloc en un espai concret, l'estadi, la seu social de l'equip de futbol; i té uns instants determinats de commemoració que es produeixen quan s'aconsegueix un triomf o durant la celebració d'una efemèride significativa pel club, per exemple en la commemoració del centenari del club. Hi ha tot un seguit de factors que han influït en el desplaçament festiu sacralitzat cap a un concepte festiu més proper a l'espectacle, mantenint els espectadors

---

⁷⁸⁸ MERCÉ Varela, Andreu, *op.cit.*, pàg. 72.

⁷⁸⁹ OSÚA Quintana, Jordi, *Esport i religió, una aproximació fenomenològica*, pàg. 21.

⁷⁹⁰ Al diari *La Vanguardia*, (5 de maig de 2011).

en un estat d'hipnosi i absorbits per l'esdeveniment esportiu. Com diria Bromberger: “El estadio es un espacio donde las emociones se desbocan, se proclaman valores que no se pueden expresar en otros lugares pues estan proscritos socialmente”.⁷⁹¹ Les emocions col·lectives s'expressen intensament a través de crits, d'himnes, d'aplaudiments o xiulets. També es donen casos més greus, manifestacions violentes que han provocat fets tristament coneguts,⁷⁹² encara que les més lleus poden ser considerades una transgressió permesa pel fet de ser el resultat d'una comunió entre l'espectador i els actors. Quan un jugador de futbol decideix treure's la samarreta per celebrar un gol, per exemple, sap que se l'amonestarà; va fer córrer rius de tinta l'amonestació que el comitè de competició va imposar al jugador argentí del FC Barcelona, Lionel Messi, en mostrar aquest sota la seva samarreta oficial una altra en què hi havia una dedicatòria d'aniversari destinada a la seva mare. Així doncs, la relació que s'estableix entre l'actor i el protagonista de l'espectacle de la litúrgia del partit fan que el públic aconsegueixi transformar aquest en una congregació de fidels, un fet ben especial que ens du a multitud de manifestacions simbòliques. Algunes d'elles ja formen part del ritual i de l'essència d'un equip. També es produeixen casos d'una *apatheia*,⁷⁹³ o el que és el mateix, d'una falta d'expressivitat tant per part dels futbolistes com per part de certs sectors del públic, que encara que siguin fervents seguidors no volen o no poden manifestar en públic les seves emocions. Recordem que Gabriel García Márquez, en una de les seves aparicions públiques, confessava obertament la seva por a parlar en públic. Aquell acte de sinceritat del premi Nobel colombià va ser posteriorment descrit com “el miedo escénico”, la por a l'escenari públic, als discursos i als actes socials, que ell mateix com a personatge il·lustre havia d'afrontar bastant sovint. Hi ha altres rituals relacionats amb el paper que desenvolupa l'espectador assistent a la litúrgia, tenint en compte que el fet més indiscutible és el seu desig de guanyar. Vázquez Montalbán ho va descriure i ho justificava amb una meravellosa metàfora: “El espectador quiere que el lunes no sea lunes, quiere que sea el octavo día de la semana, desea salir a la calle, comprar la prensa deportiva y sentirse

---

⁷⁹¹BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones*, pàg. 31.

⁷⁹²Vegeu el capítol II (“El fanatisme al futbol”).

⁷⁹³ L'*apatheia* era un tret molt característic dels estoics, la pèrdua de les emocions amb vista a aconseguir el distànciament emocional que els feia allunyar-se de totes les passions i desitjos. Vegeu JAEGER, Werner, *op. cit.*, pàg. 67.

triumfador”.⁷⁹⁴ Aquest és un tret que forma part del cerimonial de l’espectacle, de la mateixa manera que també ho és el fet de tenir atribuïts els seients a l’estadi, segons el poder adquisitiu de l’espectador, característica que li atorga un determinat estatus social, com veurem més endavant. La ubicació als estadis ens du a una mena de jerarquització social similar a la divisió de classes, que en el seu moment va derivar en un sistema capitalista. Seguint amb els símbols i rituals que fan referència al públic, s’ha de destacar que els interessos del públic que assisteix a aquesta litúrgia són molt diversos. D’aquesta manera, un espectador pot quedar satisfet amb l’espectacle per una jugada determinada, que li queda gravada a la retina a causa de la seva bellesa, dificultat o transcendència. Un altre espectador omplirà les seves expectatives davant de les excel·lències d’un sistema tàctic, i l’altre només amb el triomf; en el fons, aquest últim fet suposa la màxima motivació. Jorge Valdano, amb referència a aquesta relació espectador – futbolista, ens parla de la por del futbolista. Valdano comenta que una por mai no pot ser educada, cada persona ha de fabricar les seves respostes davant d’aquesta situació.⁷⁹⁵ Al món del futbol l’hostilitat de l’aficionat sol trobar una víctima propiciatòria en el futbolista, manifestada mitjançant tot una sèrie de rituals que van des de l’insult a les agressions o el llançament d’objectes. En canvi, els jugadors de moda, els més coneguts, els que seran nous ídols, viuen una situació idíl·lica amb el públic. Aquests jugadors solen ser perdonats, però de manera efímera; el Déu futbolista viu, com el dels cristians, sota un concepte de la vida circular. Després de morir es recordaran d’ell, del que va fer, de les seves excel·lències, no pas com ens exemplificava aquella concepció rectilínia que tenia el ciutadà grec, que desitjava i anhelava contínuament el retorn. Probablement els que se’n lliuren són aquells jugadors amb gran carisma per ser exponents d’aspectes diversos, com el d’una vida dedicada al club o el fet d’haver rebutjat millors ofertes. Tots aquests factors calen fons en el sentiment dels aficionats, i gaudeixen d’un tret de la personalitat que tant va assenyalar l’apòstol Pau en la mesura que representen un signe de nacionalitat i d’identitat de l’equip que defensen. En tenim, com a exemple, noms com Carles Puyol al FC Barcelona, per la seva catalanitat, o el que va representar Maradona en la identitat nacional argentina. També podem considerar carismàtics aquells que destaquen pel seu

---

⁷⁹⁴VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, “Coloquio: el fútbol y las artes”, publicat a *Cuadernos hispanoamericanos*, nº 581, novembre 1998, pàg. 13.

⁷⁹⁵VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg. 247.

esperit de sacrifici i de lluita, fet que els converteix en símbols d'aquest equip. Maldini va esdevenir el signe d'identitat de l'equip AC de Milà, retirat del futbol en actiu fa pocs anys, a l'edat de 40 anys. Telmo Zarra, ho va ser de l'equip nacional d'Espanya durant la dècada dels anys cinquanta. Zarra simbolitzava la fúria i l'esforç. En relació amb aquests trets futbolístics, que són portadors de l'essència mateixa d'identitats culturals, Oliven i Damo comenten: “Aunque sean abstractas las identidades en tanto que son propiedades distintas que diferencian y especifican grupos sociales, precisan ser moldeadas a partir de vivencias cotidianas”.⁷⁹⁶ En el context del futbol actual, es pot arribar a donar el cas de futbolistes convertits en símbols d'un equip per motius extraesportius; David Beckham ho va ser del club anglès Manchester United. A principis del 2000 Beckham representava i era exponent del cànon de bellesa masculina i del glamour. El seu matrimoni amb una famosa cantant de pop va ajudar que s'estengués aquesta fama; s'exhibia sovint com a model i solia ser portada de revistes del cor.

Tots aquests aspectes converteixen el futbolista modern en una mena d'individu revolucionari, de manera anàloga amb Jesús de Nazaret, que també va ser considerat per una bona part del seu entorn social un revolucionari atès que el seu missatge transgredia l'ordre establert pels homes, sobretot pels estaments de govern, que el consideraven un farsant sobretot perquè s'atribuïa un paper messiànic i atorgava a Déu el poder absolut per sobre del poder dels homes. Aquest fet provocà conseqüències greus tant per ell com pels seus seguidors, malgrat que Jesucrist en poques ocasions i davant de les inquisicions dels seus enemics va fer menció del seu origen diví; ben al contrari, sempre havia pretès conservar aquest aspecte en l'anonimat. Probablement sigui l'evangeli de Marc el que millor reflecteix aquest tret de la personalitat de Jesús, on es va revelant de manera progressiva la seva identitat. Trobem, d'aquest evangelista, cites en les quals Jesús prohibeix que es divulgui el seu origen i la seva condició messiànica, com a manera de protegir el seu camí de falses interpretacions fins que aquest camí no culmini en la creu i la resurrecció. Jesús es trobava a la sinagoga ensenyant mentre la gent es quedava meravellava de la seva saviesa i coneixement de la llei. Allà mateix hi havia un home, posseït per un esperit maligne, que li va dir: - “Per què et fiques amb nosaltres, Jesús de Natzaret? Has vingut a destruir-nos? Ja sé prou qui ets, El sant Déu”.

---

⁷⁹⁶ OLIVEN, Rubén, y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 18.

Aquesta cita pertany a l'evangeli de Marc, i és molt semblant a la següent: "Els esperits dels malignes, quan el veien, es postraven davant d'ell i li cridaven: - Tu ets el fill de Déu! Però Jesús els manava severament que no el descobrissin".⁷⁹⁷ L'evangeli de Marc també ens cita un passatge de la vida pública de Jesús en què es fa palesa la seva reticència a fer palès el seu origen diví; així, trobant-se Jesús al temple, els grans sacerdots i els mestres de la llei l'inquirien preguntant-li amb quina autoritat o qui legitimava les seves accions. Jesús va contestar preguntant-los d'on creien que provenia el baptisme de Joan; els mestres, si contestaven que de Déu, justificarien Jesús; en canvi, si responien que venia dels homes, posarien en dubte el fet que Joan fos un profeta, cosa de la qual tothom estava convençut. "Per això respongueren a Jesús : - No ho sabem. Llavors Jesús va dir: Doncs jo tampoc no us dic amb quina autoritat faig tot això".⁷⁹⁸ No serà fins a la seva detenció, quan davant les preguntes del gran sacerdot al sanedrí assistirem a aquesta escena: " - Tu ets el Messies , el fill del Beneït? - Jesús respongué: - Sí, sóc jo i veureu el fill de l'home assegut a la dreta del Totpoderós i venint amb els núvols del cel".⁷⁹⁹ Retornant al concepte de futbolista considerat com un revolucionari, l'escriptor Shuhei Hosokawa va justificar-lo entenent que es produeix en la dinàmica del joc tot un conjunt de trets que atorguen aquest qualificatiu. En aquesta dinàmica es pot produir un fet que el descriu de la següent manera i que ens apropa a una versió de revolucionari més centrada en l'ordre tàctic: "Todos atacan y todos defienden". Vet aquí un desordre que sorgeix de la mateixa naturalesa del joc. Com a segon tret per justificar aquest atribut de revolucionari, Hosokawa ens parla de l'abandó constant que es pot produir dins del sistema tàctic col·lectiu d'un equip;⁸⁰⁰ difícilment un futbolista roman durant tot l'encontre i de manera fixa en la posició encomanada pel seu tècnic. Per últim, Hosokawa destaca la importància de posar al servei de la col·lectivitat els trets individuals, com una manera d'anul·lar l'essència més íntima del futbolista, que es posa al servei d'un bé de producció capitalista. La Revolució Industrial entenia l'individu com una peça més de l'engranatge, amb unes funcions

---

⁷⁹⁷ Evangeli de Marc 3, 12.

⁷⁹⁸ Evangeli de Marc 11, 27.

⁷⁹⁹ Evangeli de Marc 14, 61-62.

⁸⁰⁰ HOSOKAWA, Shuhei, *Introducción a la estética del balón*, a la revista *Gendhai Shiso*, 1996, pàg. 66.

determinades amb les quals només es cercava la producció, per sobre dels trets personals o de les necessitats intrínseques dels treballadors.

He comentat anteriorment la percepció de revolucionari que les autoritats polítiques i religioses tenien de Jesucrist. Els fariseus qüestionaven Jesús per les actituds dels seus deixebles davant de certs rituals, com ara rentar-se les mans abans dels menjars: “Ell els respongué: - I com és que vosaltres violeu els manaments de Déu en nom de la vostra tradició... En nom de la vostra tradició, invalideu la paraula de Déu.”⁸⁰¹ Els evangelis ens descriuen tot un seguit d’actes de Jesús pels quals, amb les seves actituds i senyals, mostrava al poble el poder de Déu, restant importància a les accions dels homes. Aquestes accions anaven des de discussions sobre el dejuni, fins a les curacions realitzades el dia sagrat de dissabte, transgredint així la festivitat del dia mitjançant les trobades amb gent que pertanyia a classes socials repudiades com els leprosos i prostitutes. A tots ells els anunciava la seva salvació, una actitud que topava frontalment amb l’ideal d’un sistema jeràrquic i jurídic que justament pregonava el contrari. D’aquí aquesta etiqueta de revolucionari que Jesús es va anar forjant, i que de retruc també va afectar els seus deixebles i els seus seguidors. Malgrat tot, la figura de Jesús cada vegada anava guanyant més adeptes que el seguien; havia consolidat el seu equip de col·laboradors més propers amb l’elecció dels apòstols, i el seu carisma arrossegava multituds de seguidors: “... Allí hi havia molts deixebles i una gran gentada del poble, vinguda de tot el país dels jueus.”⁸⁰²

El món del futbol també ens parla de seguidors, de deixebles i d’altres termes que són més propis d’un context i d’un llenguatge sagrat. És, sens dubte, una manera de sacralitzar els aspectes profans per atorgar-los l’estatus de religió; en aquest cas l’aspecte profà vindria representat pel futbol. Els mitjans de comunicació sovint utilitzen aspectes semàntics i lingüístics que ens apropen el futbol al món de la religió. Exemples lingüístics com els “deixebles” de Guardiola; o bé afirmant que els seguidors del València són “fidels” a la filosofia del club; que es va “congregar una multitud” a les portes de l’estadi, que l’Espanyol “ressuscita” després de l’última victòria o “encomanem-nos a la Verge” per no perdre la categoria. O també, fent referència al

---

⁸⁰¹Evangelí de Mateu 15, 3-6.

⁸⁰²Evangelí de Lluc 6, 17.

seguiment massiu de seguidors per acompanyar el seu equip en un desplaçament, ens podem trobar amb titulars de notícies com aquest: “El barcelonismo prepara el éxodo”.⁸⁰³ Són algunes mostres de les metàfores publicitàries sovint emprades. Les respostes de l’aficionat davant d’un esport misteriós com el futbol també solen ser incertes: els rituals dels cants, els signes visibles que duen els aficionats com ara les seves indumentàries, les banderes i d’altres objectes fetitxistes, han passat a formar part dels símbols característics de la litúrgia del partit de futbol, tot envoltat d’un ambient de cerimònia festiva que en qüestió de segons es pot convertir en una declaració pública d’odi. D’aquí que la pitjor por que té el futbolista sol ser la del seu públic: el millor aliat i amic pot esdevenir el pitjor enemic, però la participació del públic és necessària perquè atorga un sentit propi a la festa. Amb els mosaics que preparen els espectadors abans de l’inici de l’encontre o amb el sentiment d’alegria col·lectiva quan un estadi fa “ l’ona”,⁸⁰⁴ s’enforteixen els vincles i s’afavoreix la comunió entre el públic i els futbolistes.

L’aficionat respon a impulsos passionals, com l’apòstol Pere quan va tallar una orella al criat del sacerdot,⁸⁰⁵ un fet que ha provocat que s’hagi de plantejar l’espectacle amb un total sentit d’immediatesa. Com apuntava Jorge Valdano: “Las respuestas emocionales colectivas no pueden generar grandes fidelidades”.⁸⁰⁶ Aquesta frase és semblant a la dita popular: “Avui et juro, i demà et traeixo”. Per tant, s’estableix un diàleg permanent entre jugador i aficionat, una comunicació que necessita un procés, un *feedback* que l’alimenta, i que per tant exigeix l’existència d’un procés d’anada i de retorn. Amb una terminologia més simple ho podríem exemplificar amb el fet que el futbolista ofereix mercaderia futbolística i l’aficionat la compensa amb afecte, malgrat que sempre hi serà present la por a no poder donar-ho tot i la frustració de no rebre. Un dels factors que més afecta els futbolistes és el fet que el judici del públic afecta sentimentalment, i malauradament de vegades és aclaridor pels directius. Un jugador retirat comentava que

---

⁸⁰³ Al diari *La Vanguardia*, (5 de maig de 2011).

⁸⁰⁴ L’ona és un moviment compassat del públic, vistós i alegre, que se sol realitzar en moments d’efervescència durant un encontre. Es va posar de moda durant la celebració del campionat del món de futbol a Mèxic l’any 1986.

⁸⁰⁵ Ni en l’evangeli de Lluc 22 , 50, ni en el de Marc 14, 46, ni a Mateu, 26, 52, no se cita el nom de Pere com l’autor d’aquest fet, només és en l’evangeli de Joan 18, 26 on es fa ressò de l’autoria de Pere.

⁸⁰⁶ VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg. 247.

als futbolistes els renova el seu contracte amb el públic; hi ha una subordinació econòmica al criteri popular que genera angoixa.

Els participants en aquest ritual litúrgic del partit no especifiquen tots els actes i expressions que constitueixen la seva pròpia realització, i segueixen un ordre establert per altres. Així doncs, ens podem formular la pregunta de: què fer amb l'aparició de nous rituals, cosa que en el món del futbol succeeix d'una manera directament relacionada amb la seva constant evolució. Llevat que s'admeti el seu origen diví, ha d'haver-hi agents humans implicats en la seva invenció. L'establiment de nous rituals religiosos és un fet problemàtic i d'una eficàcia limitada, ja que pot arribar a donar-se el cas que els que contempen aquests nous rituals tinguin la impressió que són forçats o falsos. Aquests rituals estan composts de nous elements, i són propensos a no tenir èxits. Normalment estan formats per molts elements que pertanyen a rituals antics, però de tant en tant sí que apareixen rituals que cal integrar-los en el simbolisme del futbol, i que són deguts a la constant evolució. Aquest és un aspecte ja comentat anteriorment; es deuen a les modes i tendències socials, i sobretot (com veurem a continuació) a la presència cada vegada més nombrosa de futbolistes de països exòtics que introdueixen rituals tribals, com ara les celebracions dels gols per mitjà de gestos ancestrals. Aquest és el cas del futbolista del FC Barcelona Salif Keita, que sol fer una pregària amb les mans esteses abans d'iniciar els seus encontres, o els balls a ritme de samba d'alguns futbolistes d'ascendència brasilera; tots aquests fets s'han convertit en uns rituals imitats i acceptats pels altres, que també participen de manera activa en la seva realització.

Aquests rituals que estem analitzant, recordem que fan referència a un dels elements o agents amb una càrrega simbòlica més important dins del món del futbol espectacle, és a dir, el públic, que és qui presencia el ritual, i per tant pot ser considerat com una congregació que assisteix a la litúrgia del partit. És, doncs, un aspecte similar al que es produeix en qualsevol acte religiós; en ambdós casos podríem parlar d'una congregació de fidels. Martine Segalen, citant Durkheim, ens comenta: "Lo esencial es que los individuos estén reunidos, que se experimenten en común los sentimientos y que estos sentimientos encuentren expresión en actos comunes".⁸⁰⁷ Així doncs, veiem com tot ens du a una mateixa idea o pensament. Els rituals són fonamentalment mitjans a través

---

⁸⁰⁷ SEGALEN, Martine, *op.cit.*, pàg. 21.

dels quals periòdicament es va refermant el grup social. La participació en el ritus esdevé un element clau, ja que defineix el paper de cadascun dels membres d'una congregació en l'esdeveniment: d'una banda, el públic i, de l'altra, els actors futbolistes. De la mateixa manera que els fidels i sacerdots que oficien un esdeveniment religiós estan radicalment separats els uns dels altres, sempre en funció de l'espai, l'altar i la gespa són espais exclusius dels actors, mentre que les grades de l'estadi i els bancs de l'església pertanyen al públic que assisteix a l'acte. Els actors són els qui executen l'espectacle, un acte que es pot convertir en un drama o en una dansa apoteòsica; tot depèn de la qualitat del joc i del resultat final. En l'àmbit estrictament religiós, depèn del tipus de la celebració litúrgica que s'estigui duent a terme. Simbòlicament, no és el mateix la celebració festiva i alegre del Nadal que el dramatisme que envolta els actes de Divendres Sant, en què la litúrgia fa reviuere el patiment de Jesús durant la seva passió. El públic, en canvi, en contrast amb els actors o oficiants, és la no representació, amb algunes excepcions com els càntics dels seguidors i els cants dels fidels al camp de futbol o a l'església, però tant uns com els altres no estan exempts d'una gran carrega simbòlica.

El futbolista, en paraules de Jorge Valdano, “es un actor obligado a representar una obra desconocida enfrente de un adversario que pretende impedirlo”.⁸⁰⁸ És, doncs, un presoner de les seves pròpies característiques, que les ha d'aportar en benefici del conjunt dintre d'un àrea tàctica i davant d'un ritual prèviament estudiat. El futbolista és dinàmica de l'impensat, del desgavell, capaç de realitzar una acció tècnicament perfecta o de cometre l'errada més infantil. El fet que un partit de futbol sigui tan captivador es deu a la incertesa del resultat. La sort juga un paper singular: “ El azar es de donde emerge el sentido del destino”⁸⁰⁹; així expressa Bromberger aquest tarannà del futbolista, avui idolatrat i demà condemnat. La pràctica cristiana reconeix clarament diferències en els diferents rols de participació en afirmar que el sacerdot presideix l'eucaristia mentre que la congregació la celebra. Aquest costum es va estipular després de les reunions del Concili Vaticà II. Anteriorment era el sacerdot el qui celebrava l'eucaristia, mentre la congregació assistia a l'acte litúrgic. El sacerdot té més a fer que els fidels, però la seva participació és un tret comú en tots els rituals, es requereix

---

⁸⁰⁸ VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg. 245.

⁸⁰⁹ BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones*, pàg. 32.

alguna cosa per part d'ells. Si analitzem la participació per part dels fidels a l'eucaristia, podem concloure que és molt minsa no sols des d'una perspectiva d'assistència. Sobre aquest aspecte crec que és summament interessant mencionar l'estudi de Roy Rappaport quant a "la asistencia a los actos litúrgicos en Francia y su seva evolución desde los años sesenta hasta los nuestros" ⁸¹⁰. Així doncs, podem concloure que la implicació en el ritual de la litúrgia cristiana, en concret el que fa referència al sagrament de l'eucaristia, es limita a respondre a una sèrie de formulacions estipulades en forma de pregàries i d'oracions o al fet de realitzar algun gest: donar-se la mà (símbol de la pau), agenollar-se en el moment de la consagració (actualment en desús), les genuflexions que fan els sacerdots davant de l'altar ("que simbolitzen la submissió")⁸¹¹, la imposició de mans (típica d'alguns sagraments, com ara la unció dels malalts, la confirmació o l'ordre sacerdotal; també, és una imposició que simbolitza la benedicció, emblema de l'activitat i del poder de l'home, en què es representa l'omnipotència divina). Un exemple el tenim en els cants: a més d'expressar el que representen, serveixen per indicar als executants que estan participant de ple en l'ofici religiós i no simplement contemplant-lo. La participació activa dels fidels en el ritual religiós i en la litúrgia del partit de futbol, em sembla determinant pel propi significat del ritual. De fet, alguna vegada fins i tot poden arribar a convertir-se en el centre d'atenció del ritual. En el cas del futbol, està clarament simbolitzat en els moments anteriors a l'inici d'un partit. Un exemple clarificador el trobem a l'estadi del Liverpool, Anfield Road: l'atenció abans que s'iniciï l'encontre es troba en mans dels seguidors mentre estant cantant *I'll never walk alone*. Si aquest fet no es produís, algun ritual mancaria en aquest estadi.

En certs àmbits "es considera el futbol un substitut modern de la religió cristiana". ⁸¹² Veritablement, el futbol omple els buits provocats pel retrocés del cristianisme. Les societats laiques s'han apropiat d'aquest esport, i per aconseguir-ho l'han convertit en un element propi de la cultura contemporània, amb un gran poder d'atracció sobre milions d'éssers humans de tot el planeta. Els efectes d'aquesta atracció pel futbol per

---

⁸¹⁰RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 165.

⁸¹¹VARICAT, Lluís M^a, *Diccionari de símbols cristians*, pàg. 40.

⁸¹²OSÚA Quintana, Jordi, *Desconstructivisme i religió*, Universitat Autònoma de Barcelona, Institut Ciències de l'Educació, Grup CIRA, Barcelona 2010, pàg. 345..

part dels seguidors ja va provocar que des d'alguns cercles d'intel·lectualitat es criticuessin aquestes tendències. Així, el doctor Emili Mira⁸¹³, arran d'aquests esdeveniments, escrivia a principis del segle XX sobre la facilitat que tenien les masses en el procés d'identificació i projecció amb l'heroi, cosa que feia possible que els espectadors, des dels seus seients a les grades d'un estadi, podien arribar a un estat de frenesia a causa de la seva implicació passiva en els esdeveniments del joc.⁸¹⁴ Un cas habitual al futbol modern és la facilitat del mateix espectacle, sobretot per part dels seguidors i fanàtics, per canonitzar els seus ídols esportius. Diego Maradona va esdevenir el protagonista, durant un temps, de les nits argentines amb un programa tipus *reallity show* que s'emetia al primer canal de televisió, en l' horari de màxima audiència. El programa s'anomenava "La noche del 10"; i el cantant Charlie García, convidat una nit al programa, explicava com s'havia intentat treure la vida feia uns anys. En un moment de l'entrevist, mentre estava explicant aquests fets, va dir: "Cuando salté por la ventana esperaba ver a Dios, pero tú no estabas" .⁸¹⁵ Un fet curiós d'aquesta divinització de les icones futbolístiques va arribar, en el cas del jugador argentí, al seu màxim exponent quan Alejandro Verón, un ciutadà argentí, va fundar l'Església maradoniada sota el símbol *DIOS*, un tetragrama que pretenia representar la divinitat del número deu, dorsal que duia el futbolista. L'excentricitat d'aquests seguidors els va dur a escriure un credo dedicat al seu "déu" particular en el qual paraules com "futbolista totpoderós", "crec en Diego", "fou sacrificat i va ressuscitar", "creiem en l'esperit futbolístic i en la santa església maradoniana" formaven part del missal i de les oracions. Amb la utilització d'aquestes paraules, més pròpies de la litúrgia cristiana, es produeix un fet ineludible: el món profà s'està apropiant de termes que pertanyen al món del sagrat. Aquesta església profana, sorprenentment, va atraure milers d'adeptes i seguidors que encara segueixen rendint culte al seu mite.

---

⁸¹³Emili Mira López (1896-1964). Fou metge i psiquiatre, professor de fisiologia a la Facultat de Medicina de Barcelona. Es considera un dels pares de la psicologia i psiquiatria esportiva.

⁸¹⁴VILANOU, Conrad i LAUDO, Xavier, *op.cit.*, pàg. 38.

⁸¹⁵GÖLTENBOTH, Natalia, *op.cit.* , pàgs 53-66.

El culte religiós està compost per tota una sèrie d'accions, citades anteriorment. Aquestes expressen l'experiència religiosa mitjançant les cerimònies, les festes i els rituals, tenint com a punts de referència els mites, els símbols i els ritus, aspectes imprescindibles que atorguen significat a la comunitat. Molts d'aquests termes fan que puguem establir un nexa d'unió entre els dos mons, el religiós- sagrat i el futbolístic. Podríem dir, de manera metafòrica, que la comunitat de creients i de fidels ha traspassat la línia divisòria que separa el temple de l'estadi, dipositant el seu culte en aquest últim. Val la pena recordar les paraules de l'anterior cap de l'Església cristiana, Joan Pau II, quan des del balcó de la plaça de Sant Pere va voler fer una crida als fidels encoratjant-los a assistir als esdeveniments religiosos vist el descens de fidels. Aquest descens era ocasionat pels horaris de les retransmissions televisives dels partits de futbol del campionat del món, que s'estava celebrant a França. Un altre fet curiós va succeir arran de la polèmica suscitada durant un partit de futbol que va enfrontar els equips italians de l'Inter de Milà i la Juventus de Torí: un penalti no assenyalat, favorable a l'equip torinès, va ser motiu perquè el cardenal Fiorenzo Angelini, des de les ones de Ràdio Vaticà, comentés: "La grave falta de Juliano sobre Ronaldo la habría visto hasta un ciego"⁸¹⁶.

Però no tots els esdeveniments del futbol es distancien del fet religiós ni entren en competència amb els actes litúrgics, com va ser el cas de l'anteriorment mencionat. Així, les celebracions triomfants del FC Barcelona sempre havien tingut com a marc de referència la peregrinació i l'ofrena del títol a la Verge de Montserrat; cada triomf esportiu, com la consecució d'un trofeu important, era sinònim d'ofrena a l'emblemàtic monestir. Fins i tot als annals de la història del futbol es menciona que durant la inauguració de l'estadi del Camp Nou, un dels actes més multitudinaris i que va congregar més públic, es va fer la celebració d'una missa en memòria dels difunts seguidors barcelonistes. Són molts els equips de futbol que davant d'un èxit o una gesta esportiva acudeixen als llocs més emblemàtics i significatius del culte religiós, amb la intenció d'oferir aquest triomf a les diferents divinitats. L'equip del València CF ho fa amb la seva patrona, la Verge dels Desemparats, o el Real Madrid amb la Verge de l'Almudena. No són menys importants les invocacions dels socis i seguidors del Real

---

⁸¹⁶ Al diari *El País*, (30 d'abril de 1998).

Betis Balonpié de Sevilla, devots del Jesús del Gran Poder; fins i tot durant les celebracions de Setmana Santa participen directament en les processons.

Un fet important, exclusiu de la competició esportiva, és la relació generada entre els protagonistes principals de la litúrgia del partit. D'una banda, els futbolistes convertits en actors, i de l'altra, els fidels, anomenats en l'argot futbolístic "la parròquia". El nom de "fidel" es va atorgar per primera vegada als seguidors de l'equip de San Pablo, els "corinthians", perquè varen estar 26 anys sense guanyar cap títol i malgrat tot tenien un gran nombre de seguidors.⁸¹⁷ Un altre exemple és la utilització d'un llenguatge religiós i sacre en un context profà com és el futbolístic, un tret que cada vegada es produeix amb més freqüència en el llenguatge periodístic. Un exemple d'aquesta utilització de termes sacres amb vista a definir aspectes propis del futbol, la veiem exemplificada en la definició que François Brune ens feia amb referència a un equip: "Eficaz y artista a la vez, a menudo está inspirado por el cielo; si está inspirado, en estado de gracia es un estado edémico, es entonces cuando tiene lugar la suntuosa fiesta del fútbol, el ballet en el que evolucionan los dioses del estadio en una especie de ingravidez onírica"⁸¹⁸. Hem comentat anteriorment, en l'estudi dels trets característics de la litúrgia del partit, la separació que hi ha entre els protagonistes de l'espectacle i els seguidors que hi assisteixen. Voldria ara fer esment d'una tercera categoria de persones que també són presents i formen part activa de l'espectacle del futbol: els àrbitres i els seus assistents, els massatgistes, els cuidadors de la gespa i els dirigents esportius. Els primers, com més endavant comentaré, han de fer respectar les regles del ritus, malgrat que han de suportar que els espectadors expressin les seves simpaties o preferències sovint escridassant l'àrbitre, un hàbit que sovint practiquen mitjançant tot un conjunt de rituals que al llarg del temps han esdevingut part del cerimonial d'aquesta litúrgia esportiva. Els seguidors dels diversos equips, si atenem a la seva naturalesa activa i a la seva participació en el context esportiu, tenint en compte que estan separats del que succeeix a la gespa, s'assemblen més a una congregació que a un públic assistint a un acte, però en estar les seves accions separades del que succeeix al terreny de joc, són més un públic que una congregació. Com diu Brune: "El público puede hacer la ola, permanece

---

⁸¹⁷OLIVEN, Rubén, y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 23.

⁸¹⁸BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 22.

en un estado de pasión pero sólo en un sentido pues es pasivo”,⁸¹⁹ una definició que podem matisar amb el que va comentar el professor del Departament d’Història Contemporània de la Universitat de València, Justo Serna, al congrés celebrat l’any 1999 a la Universitat de València sobre el futbol i els aspectes que l’envolten: “Mediante la ola expresan de manera exacta esta emoción, donde cada uno es sólo parte infinitesimal de un vasto mar que se extiende más allá de los confines”.⁸²⁰ El seguidor també pot percebre que les seves accions poden influir en el resultat d’un partit. Si atenem a aquest fet, podem incloure les seves accions dins del conjunt de rituals. Rappaport escrivia que els seguidors no ajuden tant com el que fa una congregació cristiana en el sagrament de l’eucaristia o en qualsevol altre, només es limiten a donar suport, no a participar d’una manera activa influint directament en el resultat final”.⁸²¹ Aquest és un raonament que voldria sustentar amb un tret propi de la fe: el cristià, durant la celebració de la litúrgia eucarística, sol expressar la seva devoció d’una manera interna, fent bones les orientacions que Agustí d’Hipona i Sèneca volien fer entendre a l’home, més propens a una exaltació de la fe de manera externa. Així, el seguidor ha de viure la seva passió de dins cap enfora, és necessària l’exteriorització dels sentiments, i ho fa mitjançant tots aquells rituals anteriorment mencionats de cants, d’himnes i de sorolls, per cert cada vegada més sofisticats. L’últim campionat del món celebrat a Sud-Àfrica ens ha permès conèixer-ne un de nou, “la vuvuzela”, un instrument de vent amb un soroll molt típic i molest.

Els resultat de la litúrgia del partit sabem que és incert. La immutabilitat només es limita al seu reglament, però els missatges que transmet el futbol afecten valors com l’habilitat, la força, la determinació, la cooperació, la competitivitat, la lleialtat i la victòria. Però també cal mencionar que el més important és rendir culte al joc net, al *fair-play*.⁸²² Algunes vegades, l’esportivitat ve representada de manera semblant a l’escenificació d’un drama, perquè es presenta la possibilitat d’una contradicció entre victòria i joc net; una similitud deguda al fet que sovint no es pot evitar una derrota que era previsible o la consecució de triomfs esportius obviant les regles elementals del joc

---

⁸¹⁹ BRUNE, Françoise, *op.cit.*, pàg. 21.

⁸²⁰ SERNA, Justo, *op.cit.*, pàg. 25.

⁸²¹ RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 62.

⁸²² Vegeu capítol IV.

net. Un gran estadi de futbol és un temple sagrat pels aficionats contemporanis, un lloc on els termes sacres són atribuïts a realitats profanes; no representen la victòria ni la derrota, sinó que aquest espai sacralitzat en la seva naturalesa presenta opcions de victòria o de derrota.

L'antropòleg Claude Lévi-Strauss, en la seva obra *La mente salvaje*, va escriure: “ Los juegos deportivos parece que tienen un efecto separador acaban estableciendo una diferencia entre jugadores individuales o equipos donde originariamente no había indicios de desigualdad y al final del encuentro quedan diferenciados entre ganadores y perdedores, en el ritual se nos ofrece un vínculo ”.⁸²³

Els rituals que especificaré a continuació, referents a la litúrgia del partit de futbol, no són deguts a cap invenció nova pel que fa referència a l'aspecte semàntic sacre; la meua intenció és reordenar-los i poder mostrar que la terminologia religiosa és d'ús freqüent en el marc i en el context de l'encontre de futbol. Com deia Brune: “Cualquier gesto técnico puede conducir hacia la eternidad”.⁸²⁴ També em referiré a tot el que l'envolta amb l'objectiu de poder establir una comparació entre els dos mons: el religiós i el futbolístic. Quant a la forma del ritual, la conducta ha de ser repetitiva, atès que les seqüències del ritual estan composades d'elements convencionals i d'elements estereotipats com són els gestos i les postures. Aquests rituals futbolístics s'executen en contextos especificats i es repeteixen amb regularitat a intervals de temps establerts per la pròpia dinàmica del calendari, partint d'un principi, la pretemporada, fins al final de la competició, tenint en compte totes les circumstàncies socials i econòmiques que fan incidència i influeixen en aquest món. Una condició necessària per tal que es puguin dur a terme els rituals és l'existència de llocs determinats que siguin apropiats per al seu desenvolupament. Els espectadors que assisteixen a la litúrgia del partit es congreguen cada dissabte o diumenge davant de la televisió⁸²⁵ o bé assisteixen a l'estadi, de la mateixa manera que els fidels es reuneixen a l'església els dissabtes a la tarda o els diumenges. Aquestes reunions multitudinàries durant la celebració del partit no són un

---

⁸²³LÉVI-STRAUSS, Claude, *La mente salvaje*, a RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 271.

⁸²⁴BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 22.

⁸²⁵AUGÉ, ¿*Un deporte o un ritual?*, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 55.

fenomen nou; si ens remetem als inicis d'aquest esport de masses, podem veure que és un fet que ja es produïa pocs anys després de la seva aparició a la vella Anglaterra.

Quan Joan Crexells, erudit català, exercint tasques de periodista ens descriu l'ambient anterior a la disputa d'un partit de futbol celebrat a Londres, l'any 1923 (on treballava com a corresponçal de premsa), ens narra l'ambient sota una climatologia típica londinenca, la boira i la pluja. Crexells en comenta tots els esdeveniments des de l'apropament del públic amb el ferrocarril metropolità que els duia fins al camp de l'Arsenal, on es disputava el partit. Hem de recordar com molts camps anglesos de futbol van ser construïts a prop d'estacions ferroviàries, un fet que facilitava molt el desplaçament: "El camp és davant mateix de l'estació. Som trenta mil. Trenta mil proletaris, diria jo. Una banda de música toca marxes populars... Però surten els jugadors, és bell l'espectacle quan el sol es comença a pondre. Ara en canvi el sol és alt però roig, d'aquell roig de post, l'herba del camp és d'un verd fosc. Els jugadors de l'Arsenal porten jerses vermells i pantalons blancs".⁸²⁶ Aquests moviments i desplaçaments de les masses aficionades al futbol va donar lloc, amb el pas del temps, a l'aparició de tot un conjunt de rituals. El ritual, per Roy Rappaport, ha d'estar suficientment elaborat per incloure el que va denominar "ordre litúrgic", entès com un conjunt de seqüències invariables d'actes i d'expressions de certa durada i repetides en diversos contextos.⁸²⁷ També s'hi inclouran amb l'objectiu de poder establir mitjançant aquest terme les seqüències dels rituals que duen els participants a determinades formes de comportament durant dels rituals, i que guarden una similitud amb els esdeveniments que es produeixen al llarg dels cicles estacionals o dels que tenen el seu origen en el naixement i duren fins a la mort. Aquests ordres litúrgics poden canviar amb el temps, fins i tot els més rígids. També poden arribar a desaparèixer; d'aquesta manera, els moviments que anteriorment he mencionat del públic que assisteix a l'espectacle del futbol han anat perdurant fins als nostres dies, malgrat que els estadis han millorat les seves infraestructures facilitant l'accés del públic, així com el transport de passatgers cap allà. La religió cristiana ens proporciona un exemple en el sagrament de l'eucaristia, ja que s'inclou com a part fonamental del ritual -el sagrament de la comunió- però els

---

⁸²⁶VILANOÛ, Conrad, *Imatges metropolitanas, Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l'Arsenal*, l'any 1924, a *Revista Apunts d' Educació Física i Esports*, nº 7, 2003 , pàg.88 .

⁸²⁷ RAPPAPORT, Roy, *op.cit.*, pàg. 72.

fidels tenen la llibertat de rebre-la o no. Un altre sacrament cristià, la confirmació, és un ritual de pas que amb el temps ha caigut en desús entre els creients cristians.

Tornant als rituals existents en la litúrgia del futbol, la finalització del partit o del campionats està caracteritzada per la consagració al guanyador i l'entrega dels premis, les medalles, copes, i trofeus; un fet que s'ha convertit en tot un ritual. L'equip guanyador d'un campionat important fa la volta d'honor a l'estadi, i la fotografia de rigor esdevé una manera d'immortalitzar la victòria. Podríem establir un simbolisme entre els trofeus i el calze amb el qual Jesús va realitzar la consagració durant el Sant Sopar, un fet que ens obliga a formular-nos la qüestió de si realment els rituals esportius vénen a substituir els rituals propis del culte religiós. Bromberger ens va fer una analogia entre un partit de futbol i un ritus religiós. Per ell, els protagonistes de la litúrgia del partit no ho veuen ni entenen com un ritus, però la pregunta sorgeix d'aquesta afirmació: “És si realment ho viuen com un ritus”.⁸²⁸ Sense cap mena de dubte, tornem a l'afirmació que el culte religiós, a diferència del culte a qualsevol altre aspecte destinat a col·lectivitats o individuals que deriva del futbol, ha de trobar els signes diferenciadors en els aspectes formals. Tal com apuntava anteriorment, el fidel cristià viu la seva fe en una privacitat només trencada per l'assistència als rituals propis de la religió cristiana. El culte esportiu ens du a pensar en un vessant extern de l'ésser humà. Hom necessita exterioritzar les seves emocions contingudes per la rigidesa de la seva existència; d'aquesta manera, el culte futbolístic ens du a manifestacions col·lectives d'efervescència, moltes vegades fregant -cas de l'Església maratoniana- l'excentricitat. Sigui com sigui el futbol, de la mateixa manera que moltes institucions, està caracteritzat per un conjunt de trets propis de l'època a la qual es vulgui fer referència: el *vedetisme* dels actors (és a dir, dels futbolistes), les especulacions publicitàries (amb tot el tema de l'esponsorització, una autèntica obsessió que condueix a la instrumentalització del cos de l'esportista, a més de generar quantiosos ingressos econòmics), etc.

---

⁸²⁸ BROMBERGER, Christian, “*Le nouvel âge du sport*”, a la revista *Revue esperit*, 1987, pàg. 22.

Anteriorment he fet referència al concepte de l'estètica del futbolista. Probablement em deixo, en aquest apartat d'anàlisi comparatiu dels rituals en la litúrgia del partit de futbol amb els de la religió cristiana, temes estrictament ètics; crec que aquests estan prou desvirtuats per efecte de la vanitat i de vegades de la violència, però no per això tenen menys valor simbòlic.

La majoria de rituals que es produeixen durant la litúrgia del partit els hem de considerar com a rituals de pas. Per tant tenen una duració determinada: són els moments posteriors al partit, durant el partit i aquells elements que podem considerar que són rituals un cop ha finalitzat el partit. Bromberger ens comenta que un equip de futbol "s'ofereix com un símbol amb un alt grau de plasticitat hermenèutica en el qual els individus projecten, en funció de la seva trajectòria, els somnis més variats d'organització de la vida col·lectiva".⁸²⁹ Així doncs, els protagonistes d'aquesta litúrgia han de ser estudiats sota el prisma de dues perspectives diferents. En primer lloc, per la seva simbolització a nivell individual, i d'altra banda, per la seva dimensió ritualitzadora, sempre en funció de la col·lectivitat; no podem obviar que el futbol, abans de tot, és un esport col·lectiu. Podem trobar elements que ens apropen a una dimensió de ritualització bèl·lica, raó per la qual s'explica que el futbol, fins fa poc temps, ha mantingut al marge les dones. Christian Bromberger, quant a aquesta dimensió, escrivia: "El fútbol ofrece un terreno propicio para la afirmación de las identidades colectivas y de los antagonismos locales y regionales, se propicia un contacto que adquiere forma de guerra ritualizada, así se justifica la presencia dentro del estadio de todo tipo de símbolos".⁸³⁰ Símbols com ara estendards i banderes brandades per grups d'aficionats (els anomenats "brigades") o també per analogies semàntiques, però en cap cas es menciona el paper de la dona a l'estadi de futbol. Un partit de futbol va ser anomenat "la batalla de Berna": concretament va ser un enfrontament entre les seleccions d'Hongria i de Brasil corresponent a la semifinal del campionat del món de Suïssa, l'any 1954. Les imatges dels futbolistes amb el cap endavant o plens de ferides ens recorda les conseqüències d'una batalla. No hi ha dubte que un equip funciona organitzat com un exèrcit; al futbol, el cos és una peça més, l'entrenador el vigila, el

---

⁸²⁹ BROMBERGER, Christian, *Le nouvel âge du sport*, veure revista *renueve esperit*, 1987, pàg. 28.

⁸³⁰ BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones*, pàg.28.

metge el cuida i el nutricionista cuida la seva alimentació, tot amb la finalitat del bé de la comunitat.

Un altre dels elements simbòlics que veurem més endavant, i que més rellevància té en el món del futbol, ve representat pel paper que desenvolupa l'àrbitre, entès aquest com un símbol de la justícia. Com apuntava Vicente Verdú: “Desde este dictamen es el administrador homeopático, como el sacerdote y el juez de una muerte subsumida y destinada a segregar un resto de vida”⁸³¹. Del públic amb els seus rituals que enforteixen la identitat col·lectiva, anteriorment ja he citat els càntics, però cal fer esment dels insults ja que l'àrbitre sol ser l'objectiu principal d'aquest tret; així podríem diferenciar els insults rituals i els insults personals. L'insult racional freqüentment va acompanyat d'altres de més exagerats, i els dos van intercanviant-se davant d'un públic semblant a un circ. Hi ha una distància simbòlica que fa que entre els interlocutors, és a dir, entre l'insultador i l'insultat, no es produeixi cap conseqüència negativa, una distància que la simbolitzaven les tanques que protegien la zona del públic de la zona que pertany al terreny de joc. Actualment les tanques han deixat pas a les fosses; ambdues simbolitzen el mur de separació necessari per garantir la protecció dels protagonistes del joc, de la mateixa manera que les ciutats medievals van construir muralles a fi de preservar la seva seguretat davant dels continus atacs dels enemics. Al món del futbol hi ha aquesta protecció. Com he comentat, s'han substituït les tanques per fosses o per la vigilància de cossos de seguretat especialitzats. S'ha canviat l'estètica de l'objecte, però no la seva finalitat. És un fet aïllat que es produeixin violacions d'aquests espais; últimament, només podem parlar de transgressions de l'espai sagrat per part d'esportistes que busquen abans de tot el seu protagonisme personal, no pas provocar situacions violentes.

---

⁸³¹ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 58.

L'intercanvi d'insults entre dues aficions ens porta a veure una dimensió simbòlica del combat i de la competència. Els seguidors del Rangers de Glasgow solen cantar una estrofa on es diu “mierda para el Papa”,⁸³² dirigida als seus acèrrims rivals catòlics del Celtic. L'enfrontament de naturalesa quasi agonística té lloc dins la matriu d'un grup social que comentarà durant un espai perllongat de temps els fets. Sovint en aquest acte hi ha dipositades grans dosis d'emotivitat -amb insults inclosos- que han acabat per convertir-se en rituals, un fet que es produeix quan un grup comparteix aquests símbols. Així, es tornen recurrents i contribueixen a l'associació generalitzada entre ritus i tradició. En aquest sentit cal fer especial menció dels impropis que les aficions del Celtic de Glasgow i del Rangers, cristians i protestants, es dirigeixen als seus mítics enfrontaments, i que Foer relatava de la següent manera: “El que canten els seguidors protestants del Glasgow Rangers: < si odiais a los malditos fenianos, dad palmadas>, els del Celtic envers els altres: < rendíos o moriréis>”⁸³³.

A l'estadi del FC Barcelona, quan un àrbitre, segons l'opinió del públic, perjudica les accions del club català, el crit a les grades és unànime. La gent recorda el nom del desaparegut, Guruceta. Aquest col·legiat va esdevenir protagonista després de la polèmica generada arran del seu arbitratge en un encontre entre els dos eters rivals: FC Barcelona i Real Madrid, per l'inexistent senyalització d'un penalti comès fora de l'àrea. Aquest fet el va convertir en la icona maleïda, no sols a nivell futbolístic sinó que va ser utilitzat com a signe d'una identitat catalana maltractada durant l'època de la dictadura franquista; tots els arbitratges desfavorables al club blaugrana van estar simbolitzats durant molt temps amb el nom de Guruceta.

---

⁸³² FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 58.

⁸³³ Ídem, pàg. 39.

Manuel Vázquez Montalbán, en un dels seus assajos, comentava amb relació a aquesta rivalitat entre els dos clubs el següent: “Percibo que los seguidores del FC Barcelona y del R. Madrid cada vez son más conscientes que estan interpretando un rol convencional como el que juega a moros y cristianos”;⁸³⁴ un esdeveniment que, com Foer comentava, es feia extensiu als encontres entre rivals de la mateixa ciutat: “Los partidos entre rivales de una misma ciudad son los más incendiarios. Estas rivalidades producen buena parte de las historias de horror del fútbol, empleos que no se dan por ser leales al enemigo, aficionados asesinados por llevar la camiseta equivocada en el barrio equivocado; al parecer nadie odia tanto como el vecino”.⁸³⁵

T. Murphy escribia: “Podemos sustituir el fútbol por cultura y como que el fútbol es memoria colectiva facilita y hace posible la comunicación entre los miembros de una colectividad históricamente ubicada”.⁸³⁶ La comunitat de seguidors del FC Barcelona està ubicada en un entorn nacionalista. L'afer que va provocar l'àrbitre Guruceta va ser utilitzat per defensar una sèrie de trets identificadors d'una identitat nacionalista; en aquells moments de dictadura ofegada, també va significar una crida a la llibertat d'expressió. Es va generar, doncs, una comunitat de sentit que els va permetre adaptar-se al seu entorn, atorgant-los una capacitat d'argumentació dels valors implícits en les seves formes de relació social. L'errada arbitral va refermar els valors d'una societat que en aquells moments es trobava sota una dictadura, anul·lant qualsevol manifestació dels trets propis i d'uns valors culturals essencials per Catalunya.

De tota manera, probablement l'insult més freqüent i que ja s'ha convertit en un ritual, fa sempre referència a la mare de l'àrbitre, un ritus que passa a convertir-se en ritus immutable, fruit d'una continuïtat generacional en la qual els més joves han après dels grans. Podríem preguntar-nos què sap realment un jove de vint anys quan a l'estadi del FC Barcelona sent cridar el nom del desaparegut Guruceta i s'afegeix al ritual, cridant com un més, mogut i empès per l'efervescència popular.

---

⁸³⁴VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, *Fútbol, una religión en busca de un Dios*, cap. III (“Barça-Real Madrid, por los siglos de los siglos”), pàg. 145.

⁸³⁵FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 40.

⁸³⁶A Revista *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 518, 1998, *El fútbol y las artes*, pàg. 21.

La figura de l'àrbitre en la simbologia del futbol pot representar la mort. Com ens diu Verdú: “El árbitro es la realización del fútbol, su verosimilitud y su muerte concentradas”.⁸³⁷ Simbolitza un jutge vigilant que marca les limitacions espacials i temporals, és l'antítesi de l'heroi, el castrador i el repressor. Els seguidors del Celtic de Glasgow sovint els anomenen “masones de negro”.⁸³⁸ També simbolitza el pare exigent però des d'una altra perspectiva, i també pot simbolitzar una mare comprensiva que amonesta la falta amb una advertència suau, exhortant que no es repeteixi l'acció punitiva, tot acompanyat d'una moixaina. També simbolitza la llum del sol quan imparteix justícia i la foscor de les tenebres en les errades. Per tant sempre serà l'àngel per a uns i el dimoni per als altres. El rol desenvolupat per l'àrbitre trasllada al principi de realitat perquè les seves decisions són inamovibles, no admet reclamacions, no existeix el retorn; les decisions errònies quedaran gravades en la ment per sempre. Juan Villorio, amb relació a la figura de l'àrbitre, ens comenta: “El fútbol concede la gloria sin pasar por la justicia. El árbitro anula prodigios o avala infamias sin otro apoyo que su miopía, su incomprensión o su descarada mala leche”.⁸³⁹ José Emilio Guruceta va ser el millor àrbitre durant la dècada dels setanta a Espanya, però sempre serà recordat per l'errada que va cometre, la falta del jugador català Rifé al madridista Velázquez, que es va produir fora de l'àrea.⁸⁴⁰ Aquesta decisió va ser no únicament utilitzada pel club català com un greuge esportiu, sinó com un acte en el qual els estaments governamentals van intervenir. Era una època en què l'equip madrileny es va convertir en el símbol i en l'aparador internacional de la dictadura franquista (“el Real Madrid és el nostre millor ambaixador”).⁸⁴¹ L'àrbitre espanyol, Pedro Escartín, havia descrit la figura arbitral com “a efectos reglamentarios es aire”.⁸⁴² L'autoritat que legitima l'actuació arbitral té un fonament peculiar. Sempre s'ha comentat que l'àrbitre sempre té raó encara que s'equivoqui; per tant, és una forma tradicional d'autoritat que en altres àmbits propis de les societats democràtiques actuals seria impensable. Vivim en

---

⁸³⁷VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 58.

⁸³⁸OLIVEN, Rubén, y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 62.

⁸³⁹VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 235.

⁸⁴⁰RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 103.

⁸⁴¹Paraules pronunciades pel ministre d'Afers Estrangers espanyol, Ángel Maria Castiella, l'any 1964.

⁸⁴²ESCARTÍN, Pedro, *Reglamento del fútbol comentado*, Editorial Pueyo, Madrid, 1952, pàg. 143.

societats en què l'autoritat s'imposa per consens o coerció. M'agradaria puntualitzar, doncs, que aquesta forma d'autoritat arbitral no es pot transmetre mitjançant el llenguatge ordinari, sinó mitjançant llenguatges formalitzats dels quals el ritual constituïria la forma més extrema. És necessari fer un recordatori de la figura de Pedro Escartín per tot el que va significar per a l'estament arbitral, i sobretot per la dimensió pedagògica que va atorgar a aquest estament, recollida al seu *Reglamento comentado*. El preàmbul d'aquesta obra ens apropa a un conglomerat de consells que els àrbitres havien de tenir en compte en el desenvolupament de la seva tasca; unes orientacions que van més enllà de preceptes i normes i que van esdevenir un autèntic codi ètic d'aquesta professió. Com a apunts significatius destacaria els següents: “Elige un silbato de tono fuerte y sonoro, no utilices siempre el mismo calzado, comprueba continuamente la hora de tu reloj, cuando tengas dudas sobre el estado de las redes compruébalas, haz advertencias a los capitanes de los equipos, hazlo en tono cariñoso y jovial”. Constitueixen tot un conjunt de rituals que s'han de seguir durant la realització dels partits. Aquest codi, però, no sols fa referència a aspectes tècnics, sinó que dóna tota una sèrie de consells com aquests: “Con frecuencia actuarás en ambientes de pasión, procura que oigan tu silbato pues es frecuente que los gritos de la masa ahoguen el pito. Después del partido ten cuidado con tus comentarios, no alardees entre tus compañeros, en la ciudad donde vivas no hagas tertulia en clubs o peñas que reúnan a jugadores, haz una vida normal y buena...”.⁸⁴³

Anem per parts. Allò tradicional d'un axioma no es pot discutir o no se sol discutir. L'himne del Liverpool, el qual imposa un ideal de pertinença a aquest col·lectiu, mai no es podrà canviar; si així fos deixaria de ser una tradició.

Abans d'entrar de ple en la legitimació del rol de l'àrbitre, seria convenient parlar dels juraments. Aquests es realitzen gairebé sempre per mitjà d'algun ritual característic. Les ordres s'emeten amb un to de veu particular. Quan ordenem alguna cosa és com si volguéssim que la nostra veu no es limités a expressar quelcom, sinó que d'alguna manera actués sobre la realitat. És precisament això; una ordre és una acció. No totes aquestes accions performatives necessiten un ritual per ser eficaces; seria més correcte afirmar que el germen de la ritualització està present en tota expressió performativa ; en

---

⁸⁴³ ESCARTÍN Morán, Pedro, *op.cit.*, pàgs. 4-16.

unes es desenvoluparà i en d'altres menys. Per això l'anàlisi de les expressions performatives és necessari i imprescindible per entendre el ritual. Un estudi de Maurice Bloch ens descriu aquests llenguatges simbòlics: l'art i la dansa (hi afegeixo l'esport) pertanyen al que Bloch va anomenar llenguatges formalitzats, i els considera una forma inferior de comunicació a causa de la pobresa sintàctica del ritual, ja que en els missatges que transmetem mitjançant el llenguatge ordinari podem emprar infinitat de matisos que en aquest llenguatge formalitzat no es poden emprar.⁸⁴⁴

No podem canviar la lletra de l'himne del Liverpool amb la mateixa llibertat que es poden canviar les paraules de qualsevol afirmació d'una conversa. En els llenguatges simbòlics quasi sempre s'utilitza la forma dialògica, mentre que en els llenguatges formals se'ns parla de formes monològiques. És un fet evident que ningú no pot dialogar amb l'himne del Liverpool. Les ordres que l'àrbitre emet durant el transcurs d'un encontre (em refereixo a les verbals) ens porten a afirmar que qualsevol ordre és una acció, però també és una expressió. Al següent exemple ho veurem més clarament: un àrbitre avisa un jugador per les seves contínues i reiterades faltes, i dirigint-se a ell li diu: "Desitjo, si us plau, que deixis de fer aquestes entrades". Una altra forma de dirigir-s'hi seria dient-li: "Deixa de fer entrades dures, a la propera t'envio al carrer amb tarja vermella". La primera forma és un exemple d'expressió que no implica cap acció; la segona, en canvi, és una expressió performativa i a la vegada una acció, perquè l'àrbitre efectivament realitza una acció: amenaçar seriosament, hi ho fa mitjançant una expressió. Aquesta és la característica fonamental del ritual: expressió i acció alhora, expressió de determinats significats per mitjà de l'acció; un fet que implica que els significats s'acceptin.

Per tant, a manera de conclusió d'aquest apartat podem afirmar que el qui rep una ordre l'ha d'obeir, independentment de si la creu oportuna o no, sigui racional o irracional. Un cas semblant succeeix amb els juraments o les promeses. Els àrbitres estan sotmesos a un codi deontològic, i un cop han jurat o promès que faran una cosa determinada se suposa que ho han de fer, no pas perquè sigui racional, sinó pel simple fet d'haver-s'hi compromès mitjançant un jurament. Justament en això rau l'essència d'aquest jurament. La mentida, en aquest tipus de ritual, vindria expressada pel jurament en fals d'un

---

⁸⁴⁴ Veure SALAZAR, *op.cit.*, pàg. 246.

àrbitre que es deixa subornar; com es diu vulgarment, si “es ven”. En aquest supòsit, aquest àrbitre hauria comès en primer lloc un delictes envers ell mateix, després envers els estaments esportius i, també, contra la legalitat vigent, encara que les sospites mai no quedarien al marge de la seva actuació. Foer, en relació amb els arbitratges dels mítics enfrontaments entre els dos rivals de la ciutat de Glasgow (Celtic i Rangers), feia menció d’un jesuïta anomenat Peter Bruns que va reaccionar després de la lectura dels editorials d’alguns diaris propers a l’arxidiòcesi de Glasgow: “Tras un estudio de las reseñas de los partidos, el jesuïta concluyó que la acusación, tantas veces planteada y otras tantas rechazada del favoritismo de los árbitros hacia el Rangers, merecía ser tenida en cuenta” .⁸⁴⁵

---

⁸⁴⁵ FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 51.

3.11 Estudi comparatiu: elements de la litúrgia del partit de futbol i trets propis del cristianisme

En relació amb l'àrbitre

El xiulet representa un senyal, un avís que alguna cosa ha ocorregut al joc o fora d'ell. Marca el ritme, indicant les aturades, el reinici, i també simbolitza l'autoritat. Cada xiuletada és diferent. L'inici del partit s'indica amb un to fort i perllongat; tres xiuletades indiquen la finalització d'un encontre; si és una xiuletada forta i breu simbolitza una acció punitiva, com ara pot ser una falta; en canvi, si són diverses xiuletades amb un to fort, segurament signifiquen que quelcom greu ha ocorregut.

La indumentària

Fins fa pocs anys, els àrbitres sempre vestien de color negre. Hem comentat anteriorment dins de la seva simbologia general, que el color negre representava la mort, l'aturada, la fi; el color negre està relacionat amb els obituaris, és el color del dol. Des de fa uns anys, els àrbitres poden utilitzar altres colors amb l'objectiu de no confondre's amb les indumentàries dels equips de futbol; malgrat tot, encara se'ls coneix amb el sobrenom d'els de negre". El món de l'arbitratge també s'ha vist temptat per les grans multinacionals que es converteixen en patrocinadors. La temporada 2010-2011 el Comitè Nacional d'Àrbitres estava esponsoritzat per una empresa d'assegurances.

Inici de partit

Un to de xiulet fort, sense continuïtat, simbolitza el començament de l'acció, i a la vegada un refermament del signe d'autoritat i de pertinença a la cerimònia, una manera d'expressar que els àrbitres també participen d'aquest cerimonial. Els braços fan un moviment oscil·latori cap endavant; és en aquest precís instant quan es dibuixa un somriure en el seu rostre, significat l'alegria de néixer a la vida del partit, i també l'angoixa de la responsabilitat en dur, ell mateix, la direcció del joc.

Faltes lleus

Es dona menys força en el to del xiulet; normalment va acompanyat d'un llenguatge verbal poc agressiu, no recriminador sinó conciliador. Les faltes greus, per contra, van acompanyades de molta gesticulació; són una representació sublim de la ira i a la vegada del poder de l'oligarquia governant, un avís seriós, ja que la llei s'està

transgredint o ja s'ha transgredit. Per tant, demana una actuació contundent; ens recorda l'escena en la qual Jesús esbronca el seu deixeble Pere quan aquest li fa una observació.

Probablement una de les cites bíbliques més conegudes de Jesús és aquella en la qual es converteix en àrbitre i en jutge, en aquest cas d'una mala acció. Així, decideix condemnar i castigar els mercaders que es troben dins del temple sagrat: "Jesús va entrar dins del temple i va fer fora tots els qui estaven venent i comprant. Llançà les cadires a l'aire dels mercaders. Va dir: "La meva casa és casa d'oració, però vosaltres l'heu convertit en una cova de lladres".⁸⁴⁶

M'he referit anteriorment, en l'apartat futbolístic, al fet de com les ordres dels àrbitres tenen un component expressiu que sovint du implícita una acció. Aquestes ordres estan legitimades; deixant de banda la seva racionalitat, podem trobar algunes cites bíbliques en les quals Jesús, dirigint-se als seus deixebles o bé a d'altres del seu entorn, afronta un rol semblant al d'un àrbitre de futbol. Ho podem veure exemplificat en un fragment de l'evangeli de Marc en el qual Jesús expressa una ordre amb una clara incitació a l'acció. A la pregunta que Jesús formula als seus deixebles ("Bé, i vosaltres, qui dieu que sóc jo?") Pere li respon: "Tu ets els messies!"; "però Jesús els prohibí severament que parlessin amb ningú d'això".⁸⁴⁷ Aquesta resposta du implícita tota la duresa d'una ordre taxant; no hi ha lloc per a la discussió. En un altre ordre de coses, quan Jesús en els seus exorcismes exigeix als dimonis que surtin fora del cos dels posseïts, ho fa, si escau, amb la mateixa fermesa. Un exemple el trobem en aquest fragment extret de l'evangeli de Lluç, referit a la curació d'un endimoniat: "Hi havia a la sinagoga un home que estava posseït pel dimoni que es va posar a cridar amb veu alta: -Què tenim nosaltres a veure amb tu, Jesús de Nazaret? Has vingut a destruir-nos? Jo sé qui ets: el Sant de Déu. Jesús el va increpar, i li va dir: -Calla, i surt d'aquest home!".⁸⁴⁸

Els liniers, nom amb el qual sempre se'ls havia conegut, són ara anomenats els àrbitres assistents. Són els fidels escuders de l'àrbitre, els seu homes de confiança, que l'ajuden en aquells moments de dubte, en aquelles accions que no ha vist; com a tals, també tenen la capacitat de jutjar, però mai d'actuar. Les seves accions han de ser comunicades

---

⁸⁴⁶Evangeli de Mateu 21, 12-13.

⁸⁴⁷Evangeli de Marc 8, 27-30.

⁸⁴⁸Evangeli de Lluç 8, 28-30.

a l'àrbitre, que serà el qui prendrà la decisió final. Des de fa unes temporades els banderins duen una mena d'avisador electrònic, itjançant el qual criden l'atenció de l'àrbitre a fi i efecte d'indicar qualsevol incidència del joc o d'algun comportament irregular per part d'algun futbolista.

L'àrbitre, fins fa poc temps, s'havia considerat un ésser diferent en l'espectacle del futbol i, en la seva simbologia, quelcom aliè a l'esdeveniment, presentat sovint com l'antítesi de l'esportista; cosa que feia que els àrbitres fins i tot descuidessin el seu aspecte físic donant la impressió que la festa no anava amb ells, i només eren protagonistes de la part negativa de la celebració. Va ser a partir de la dècada dels anys setanta que els àrbitres van començar a organitzar-se en comitès que controlaven, i començaren a regular aquesta professió fins al punt actual, en què podem afirmar que s'han convertit en autèntics professionals i han aconseguit un cert protagonisme. Alguns àrbitres s'han convertit també en personatges emblemàtics del futbol per les seves qualitats i per la seva personalitat. Així, ens trobem que l'àrbitre italià Pier Luigi Colina va ser un dels primers a imitar els futbolistes pel seu carisma mediàtic, un tret que el va convertir en un personatge habitual del món de la publicitat. Actualment és la imatge d'un anunci publicitari on es demana respecte envers l'estament arbitral. Però abans de tot cal remarcar el fet que l'àrbitre és humà. D'aquí les errades, malgrat que el públic moltes vegades no entén aquest axioma: “desearia que el público se diese cuenta de que somos seres humanos”. Són paraules de l'exàrbitre espanyol de la dècada dels anys setanta Acebal Pezón, fetes al diari *El País*.⁸⁴⁹ Vicente Verdú creu que l'àrbitre, com a part de la cerimònia, “deja de ser humano”⁸⁵⁰ (sempre en sentit metafòric) perquè ha d'estar per sobre del bé i del mal, no pot prendre partit ni tampoc simpatitzar amb cap participant de la litúrgia del partit. Senzillament imparteix justícia i dicta sentència, perquè el fet de jutjar, en el context del futbol, indica que hi haurà innocents i culpables.

Un simbolisme de l'essència de l'àrbitre en comparació amb la religió cristiana, el podríem establir amb el caràcter humà de Jesús, un aspecte que al llarg de la història del cristianisme ha estat polèmic fins que el Concili de Nicea va dogmatitzar el tret de la humanitat de Jesús. L'evangeli de Marc ens mostra tot un seguit de trets i fets de la

---

⁸⁴⁹Al diari *El País*, (14 d'abril de 1978).

⁸⁵⁰VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 61.

personalitat de Jesucrist en què queda reflectida aquesta dimensió humana; així, podem veure que Jesús menja i beu tal i com ho faria qualsevol ésser humà: "Jesús menjava amb els publicans i els pecadors."⁸⁵¹ Jesús té compassió: "Jesús, compadit d'un leprós, li va estendre la mà, el tocà."⁸⁵² Jesús es cansa i dorm: "Jesús era a popa dormint amb el cap sobre un coixí."⁸⁵³ Continuant amb l'enumeració dels trets humans de Jesús, també cal dir que s'indigna i s'entristeix: "Jesús se n'anà, indignat i entristit per l'enduriment del seu cor..."⁸⁵⁴ Per últim, caldria mencionar probablement el tret més humà de Jesús: el seu patiment, el seu abatiment i la seva tristor de mort: "... i començà a sentir esglai i abatiment, i els digué: -Sento a l'ànima una tristor de mort."⁸⁵⁵

En relació amb les porteries

S'aixequen majestuoses sobre el camp com un objecte de veneració, representant i simbolitzant una figura dominant, una porta per ser guanyada i també per ser perduda; és el centre, l'objecte del desig. Els ciutadans de les polis gregues solien reunir-se al bell mig de la mateixa, en una plaça o esplanada que van anomenar àgora, un indret que es va convertir en el centre de les activitats públiques i polítiques en una societat que sobretot cercava el bé comú. La porteria fa també referència a la porta com a lloc d'entrada i també de sortida. Així, quan la pilota creua la línia de gol situada just a sota del travesser, totes les expectatives s'han complert, perquè aquest traspàs dona lloc al gol o, el que és el mateix, a l'acte sublim per excel·lència del futbol. Pau, en les seves epístoles, ens parla de la llar com un lloc de trobada i de reunió comunitària. Els primers cristians feien vida a les seves llars, encara no existien els llocs de culte; menjaven junts, parlaven de Jesús i pregaven en comunitat. D'aquesta manera es desenvolupava una veritable pedagogia dels valors cristians, que posteriorment es van estendre i divulgar.

---

⁸⁵¹ Evangeli de Marc 2, 16.

⁸⁵² Evangeli de Marc 1, 41.

⁸⁵³ Evangeli de Marc 4,38.

⁸⁵⁴ Evangeli de Marc 3,5.

⁸⁵⁵ Evangeli de Marc 14, 33-34.

Pau, en les seves metàfores esportives, animava els cristians a mantenir la lluita i el combat a imitació de l'atleta, amb la finalitat de guanyar la cursa i obtenir l'ansiada corona de la vida,⁸⁵⁶ la veritable, aquella que el mestre va anunciar. La porteria ens pot simbolitzar la porta del cel, el lloc per on han d'entrar aquells que durant la seva vida s'han mantingut fidels als ensenyaments de Crist, els que han cregut en la fe cristiana. La porteria també és la representació simbòlica de la fi i de la meta, de la vida i de la mort. Els ancestres del futbol, representats en forma de jocs de pilota, ja duïen una forta càrrega simbòlica. Un exemple n'eren els anells de pedra, anomenats *tlachtemalacatl*, en els quals els asteques havien de ficar la pilota durant el joc *de tlachtli*; simbolitzaven les dues porteries, el punt de partença i l'ocàs, la sortida dels astres; qui aconseguia introduir la pilota entre aquests anells era el guanyador.

Els egipcis representaven l'horitzó amb un símbol que ens recorda les dues valls per on sortia el sol, d'on probablement deriva la representació de les portes celestials com a portes obertes o tancades, i per on desapareixia la pilota. Un altre exemple el trobem en l'antic joc de pilota anomenat *la soulè*; el nom simbolitzava el sol.⁸⁵⁷ Per tant, des de l'antiguitat, els jocs de pilota han estat carregats d'elements simbòlics, de la mateixa manera que en l'origen de les religions (vegeu l'apartat de la gènesi del simbolisme religiós)⁸⁵⁸ aquests elements simbòlics donaran lloc a tota una representació ritual, i van tenir com a primer objecte de culte elements de la natura.

En relació amb el simbolisme del gol

Sens cap mena de dubte, podem considerar el gol l'acte sublim del futbol; en paraules de Foer: "el gran momento del fútbol".⁸⁵⁹ "Goal" en anglès vol dir "fita" i "objectiu"; és la raó de ser del futbol, per això és poc freqüent i molt preuat. Pot representar la culpabilitat o la màxima felicitat, l'èxtasi. És sinònim de l'èxit obtingut i comparable a la definició de victòria paulina, l'arribada a la meta del cristià davant dels sacrificis d'una vida de lluita i de combat contra els enemics, la coronació de la vida

---

⁸⁵⁶Veure capítol II (« Les metàfores esportives »).

⁸⁵⁷KRICKEBERG, W. , (Marchen des Astequen, Inka-Peruanen, Maya. Undmuiska, Jena, 1928), veure ROF Carballo , *op.cit.*, pàg.152.

⁸⁵⁸Gènesi del simbolisme religiós (vegeu el capítol III).

⁸⁵⁹FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg.66.

exemplificada en la resurrecció. Quan s'aconsegueix un gol s'acaba un cicle i un altre torna a començar. D'aquesta manera s'ha d'iniciar de nou el joc, cosa que es realitza amb un tret des del centre del camp. Simbòlicament podríem dir que s'ha recollit la collita i s'ha de tornar a plantar la llavor. El cristià creu en la resurrecció; la veritable vida no es troba al món terrenal, vindrà més endavant, però s'ha de combatre. Qui marca el gol no pot abaixar la guàrdia; el cristià ha d'estar atent, ja que l'enemic sempre està a l'aguait. La celebració del gol ens porta a l'exaltació de la individualitat, a l'èxit i a la felicitat col·lectiva. A nivell col·lectiu, representa una segregació, ja que només ho celebra un equip, el que marca el gol. Per tant, es confirma l'existència d'un derrotat o perdedor. Es pot afirmar que el gol dibuixa la línia entre el guanyador i el perdedor, entre l'èxit i el fracàs.

El creient que ha dut una vida exemplar en la fe i en les obres, aconseguirà el gol de la vida; aquell que no ho ha fet, es veurà obligat a redimir-se dels pecats a l'infern, simbolitzat com el lloc de càstig, del caos i de la damnació. El gol porta inherent el gen del ritual. La celebració és una representació simbòlica que amb el temps ha esdevingut un ritual. La comunicació pública del goleador que despulla les seves emocions mitjançant petons, abraçades i gestos simbòlics, tots tipificats en els rituals de celebració del gol (en els quals també tenen cabuda manifestacions nacionalistes, records a la família o al company desaparegut), de vegades fins i tot duen un component representatiu i simbòlic de la sexualitat tribal. La unió del grup està reflectida en les celebracions de tipus col·lectius: els balls, les rotllanes; des de fa uns anys s'ha desenvolupat tot un ritual de celebració tant col·lectiva com individual del gol. El jugador de la selecció espanyola de futbol David Villa ho exemplifica amb uns passos de capota; ha dominat la bèstia, el brau. Pelé, un dels mites del futbol, saltava amb una exaltació de força i de potència, llançant amb força els braços cap enlaire. Maradona cercava l'afectivitat, que mai va tenir en forma de petons i abraçades. Zidane besava l'escut de la selecció francesa agraint la seva adopció (era originari d'Algèria). Beбето va invocar el seu fill recent nascut. Kiko, futbolista de l'Atlético de Madrid, simbolitzava el gladiador victoriós que esperava la decisió del Cèsar. En molts casos el goleador trenca la norma i es treu la samarreta. Cristiano Ronaldo representa i simbolitza, amb les seves celebracions, l'exaltació del cos, el narcisisme. Rossi, futbolista italià del Vila-real, mostra els tatuatges, simbolitzant la pertinença de la seva família, ja que du inscrits els noms dels fills a la seva pell. Trobem altres casos en què la

celebració individual del gol té un caire molt més afectiu. David Garcia, jugador del RCE Espanyol de Barcelona, ho celebrava assenyalant el cel (Dani Jarque, el capità de l'equip, havia mort feia poques setmanes). També les celebracions col·lectives tenen el vessant afectiu: tots els jugadors del Sevilla FC, amb les mans alçades, celebraven el gol en record d'Antonio Puerta, jugador desaparegut també feia pocs dies.

La consecució del gol és directament proporcional a la restitució; s'ha de tornar a jugar des del centre del terreny de joc, destruir per tornar a construir. L'equip víctima del gol ha d'edificar algunes jugades per aconseguir-ne un que iguali la contesa. El temple de Jerusalem va ser destruït i enderrocat, tornat a aixecar, fins a la seva definitiva destrucció. Déu va castigar i va enviar les plagues, per després tornar a restituir; sense la fe i l'esperança, els israelites exiliats mai no haguessin trobat el camí de retorn a la terra promesa.

En relació amb el simbolisme dels capitans

Els capitans tenen la missió de convertir els seus homes en éssers harmònics en els quals s'equilibri la vida del cos i de l'esperit. Són els encarregats de la salutació ritual iniciàtica de la litúrgia del partit. També són els protagonistes del ritual del llançament de la moneda, acte que indica el sorteig de camps. Es responsabilitzen de l'entrega de símbols com els banderins i altres presents que ambdós equips s'intercanvien. Als partits importants els banderins duen gravades les dades de l'encontre. Així doncs, les salutacions prèvies a l'inici del encontre formen part d'un ritual. Jean Maisonneuve els va anomenar "rituales de interacción cotidiana": serien aquells que són freqüents en la vida quotidiana, com les salutacions o els acomiadaments.⁸⁶⁰ El ritual de salutació al centre del terreny de joc, el simbolisme de l'intercanvi d'obsequis entre els representants dels dos equips, el sorteig del terreny de joc que l'àrbitre de l'encontre realitza mitjançant el llançament de la moneda a l'aire: tots ells formen part d'un ritual iniciàtic que en l'argot futbolístic sempre s'ha anomenat "sorteig de camp". La gentilesa i el respecte envers l'equip visitant atorga a aquest la possibilitat de triar en primer lloc la part de la moneda. El resultat és que el guanyador d'aquest ritual pot escollir la part del camp on se situarà la primera part o bé fer el tret inicial. En aquesta acció hi ha associat un ritual de superstició. Normalment és el propietari del terreny de joc l'equip

---

⁸⁶⁰ MAISONNEUVE, Jean, *op.cit.*, pàgs. 68-70.

que té preferència sobre quina part del terreny jugar. S'acut a trets supersticiosos: l'elecció de si l'equip juga al principi a la dreta o a l'esquerra serà deguda a fets anteriors. Recordem les paraules de Hürlihan, quan en relació amb les dues meitats del terreny de joc argumentava: "Representa la división, la separación, la expulsión de la pelea".⁸⁶¹ Un factor que ha evolucionat al llarg de la història del futbol són les relacions entre els futbolistes d'elit; actualment són molt més familiars, molts d'ells comparteixen selecció o han jugat anteriorment en un mateix equip. També els mitjans de comunicació apropen les distàncies i fan que s'estableixin uns vincles entre els futbolistes que anteriorment, quan el futbol no era un esport tan mediatitzat, no es produïen. Un altre aspecte que ha esdevingut important per fomentar aquesta coneixença ve donada per l'assistència conjunta a determinats actes de caire benèfic; el fet de compartir els mateixos interessos comporta que molts d'ells siguin patrocinats i esponsoritzats per la mateixa multinacional de roba esportiva .

Els rituals quotidians són mitjans que duen l'individu -en aquest cas el capità de l'equip- a ser el representant de la plantilla, a controlar les seves interaccions socials. D'una banda dóna mostres del seu orgull de pertànyer a la institució que representa, i de l'altra ha d'adoptar una actitud correcta i respectuosa davant del seu rival, perquè la funció de cortesia implica establir un mínim reconeixement i de cohesió davant d'un grup. La prova és que quan aquesta no es produeix, és sentida com una ofensa. La supressió d'aquest acte ritual equivaldria o es podria entendre com un comportament agressiu i de falta d'ètica esportiva.

Retornant al ritual iniciàtic que té lloc just abans de començar un partit mentre els dos capitans s'intercanvien els banderins, s'està produint un doble ritual: el verbal i el gestual. L'intercanvi verbal sol ser breu; normalment no es tracta d'un diàleg sinó d'una sèrie d'expressions convencionals. Si es dóna el cas que els dos capitans han compartit equip o selecció, normalment l'afectuositat és més palpable. Llavors sí és normal que es pugui establir un petit diàleg. De tota manera, recordem que és freqüent coincidir al terreny de joc abans d'un encontre, quan els dos equips estan inspeccionant l'estat de la gespa. El gest de salutació gestual està simbolitzat pel ritual de donar-se la mà o abraçar-se, depèn, com he dit anteriorment, del grau de confiança. En alguns partits del

---

⁸⁶¹HÜRLIMANN, Thomas , a la revista *Goethe-Institut*, 2004, pàg. 70.

campionat nacional espanyol de futbol, hem vist escenes en què els dos protagonistes s'arriben a fer petons. Voldria fer menció del fet que es produeix algunes vegades aquest contacte. També pot arribar a representar una farsa, un simulacre d'apropament fingit, si hores abans, davant dels mitjans de comunicació, havien manifestat la seva rivalitat o enemistat. Els capitans del FC Barcelona i del Real Madrid CF, durant les últimes temporades, han estat Carles Puyol i Iker Casillas. Les salutacions entre ambdós eren del tot cordials, havien compartit molts moments amb la selecció, malgrat que tot els enfrontaments esportius entre ells en el terreny de joc eren èpics. Hi ha altres casos al llarg de la història del futbol que han estat significativament diferents. Així, en els ritus de cortesia previs a l'encontre final del campionat mundial de futbol celebrat a Suïssa l'any 1954, en què els capitans de les seleccions finalistes (Alemanya i Hongria, respectivament) Fritz Walter i Férenc Puskas, arrossegaven velles polèmiques i enemistats fruit d'anteriors enfrontaments, aquesta salutació va ser de les més distants que es recorden al món del futbol. Hi ha esdeveniments i fets polítics que també han influït en la honestat d'aquest ritual. La salutació al campionat del món de futbol celebrat a Mèxic l'any 1986 va provocar l'enfrontament entre les seleccions d'Argentina contra la d'Anglaterra, just pocs mesos després de l'enfrontament bèl·lic entre les dues nacions; la salutació precisament no va ser gaire cordial.

L'ordre, la veterania o el talent, poden atorgar trets de personalitat semblants als que Pau havia anomenat "carisma",⁸⁶² un tret de la persona indicador d'una forta personalitat i d'un caràcter emprenedor, que el convertia en model i en mirall pels altres, i del qual Pau, a les seves epístoles, fa sovint menció. El carisma ha de formar part de la identitat del bon cristià. El capità de l'equip de futbol ha de tenir uns trets de personalitat i caràcter que el facin mereixedor de ser carismàtic, per erigir-se en representat del col·lectiu de futbolistes; a partir de les autoritats carismàtiques del moviment de Jesús es van desenvolupar jerarquies institucionalitzades.

---

⁸⁶²THEISSEN, Gerd, *op.cit.*, pàg. 63.

Per l'apòstol Pau, tots els cristians tenen algun carisma en el cos de Crist, però les cartes pastorals atribueixen el carisma al cap de la comunitat, a l'*episkopos*, el bisbe: “no et desentenguis del do que Déu et va concedir en virtut de les paraules profètiques i de la imposició de mans feta pel col·legi dels qui presideixen la comunitat”.⁸⁶³ Segles més tard (concretament al segle II dC) Ignasi d'Antioquia explicava de manera clara que només hi podia haver un sol *episkopos* al capdavant de les comunitats, i també feia referència a la successió d'aquests: “Cuando estos hombres muriesen otros hombres fidedignos ocupasen sus cargos”.⁸⁶⁴

Vicente Verdú ens relata, a partir d'una cita de l'any 1902, les atribucions i les responsabilitats que ja en aquell temps eren competència dels capitans. Arthur Johnson, aleshores jugador del Real Madrid, va redactar un estatut per al jugador espanyol: “Una partida no debe empezarse a jugar sin que cada *team* tenga elegido de antemano su respectivo jefe para que éste ordene y distribuya a sus hombres; así se evita la excesiva charla y las discusiones que por desgracia existen”.⁸⁶⁵ Vet aquí un petit redactat en què el futbolista d'ascendència britànica ja es feia ressò de la importància que els capitans de l'equip tenen dins del col·lectiu.

En relació amb l'expulsió

És l'expressió màxima d'exclusió del grup; simbolitza el traïdor, l'excomunicat, el Judes que va entregar Jesús als enemics per unes monedes. En un context futbolístic, el jugador expulsat causa un greuge al seu equip en deixar-lo en inferioritat numèrica enfront de l'adversari.

En relació amb la substitució

Quan aquesta és acceptada, simbolitza un signe de companyerisme i de solidaritat. Per tant, s'estén al valor de la cohesió de grup. Podria ser entesa amb una breu exhortació: et deixo el testimoni, millora el que jo he fet, ànims, l'important és el grup. Per contra, també ens podem trobar amb la substitució no acceptada, en aquest cas pel futbolista substituït, un cas que ens du a l'exaltació de l'ego i de l'individualisme. Aquest aspecte

---

⁸⁶³ I Carta a Timoteu 4, 14.

⁸⁶⁴ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 83.

⁸⁶⁵ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg. 125.

significa el menyspreu al company, i el podem comparar amb diversos fets de tipus religiós. D'aquesta manera, ens pot recordar la mort del primogènit Númitor, fill de Procàs, a mans del seu germà gelós Amulio, o la mort d'Abel a mans del seu germà Caïm. No s'accepta la pèrdua d'un estatus, i menys cedir el testimoni a algú que també mereix una oportunitat.

En relació amb l'intercanvi de samarretes

És un fet habitual en el futbol contemporani que els jugadors, un cop han acabat el partit, s'intercanviïn les samarretes. Suposa una acció mitjançant la qual es desfà un element de la intimitat, ja que s'intercanvia allò més preuat i que forma part de l'essència de l'equip. Vicente Verdú ens comenta que aquest hàbit tan característic és quelcom contradictori, perquè sembla que després d'una intensa lluita aquesta hagi estat un simulacre.⁸⁶⁶ Per tant, pot donar a entendre que els futbolistes, en comptes d'adversaris que han lluitat aferrissadament, ara s'estimen. Hi ha algunes referències de la dècada dels anys setanta en alguns partits internacionals, però no és fins a l'arribada del patrocini de les grans multinacionals esportives que aquest fet s'ha convertit en quelcom habitual.

En relació amb els mocadors blancs

La seva presència simbolitza un signe de goig o de crítica per part del públic que assisteix a l'encontre. Als espectacles romans (*ludi*) el dit polze del Cèsar es convertia en el símbol de la vida o de la mort, del perdó o de l'execució, un fet que es produïa quan un dels gladiadors tenia estès a terra el seu rival. El flamejar de mocadors simbolitza el reconeixement d'un acte positiu, una excel·lent jugada, l'agraïment del públic envers el carisma d'algun dels seus ídols; però també és el símbol d'una disconformitat sovint dirigida a l'àrbitre per una decisió que descontenta el públic, per una errada o per mostrar la disconformitat amb els estaments que regeixen el club. Un símbol que Bachelard entenia que estava associat als poders contradictoris del bé i del mal, la vida i la mort.⁸⁶⁷

---

⁸⁶⁶ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàg.77.

⁸⁶⁷ Citat a VÁZQUEZ Montalbán, Manuel, *Una religión laica, a Fútbol y pasiones políticas*, 1999, pàg. 48.

En relació amb el massatgista

Simbolitza el xaman, el fetiller, el poder curatiu. Actualment, pels seus coneixements més profunds i per la seva formació més acurada, és anomenat fisioterapeuta, atès que s'ha format en aquesta branca de la ciència. El massatgista està associat a l'aigua miraculosa, símbol de la vida i element bàsic del sagrament del bateig que deslliura del pecat original. En terminologia futbolística, l'aigua ha estat l'element curatiu de les lesions més lleus. El massatgista o fisioterapeuta va acompanyat d'un altre element que forma part de la seva essència: la tovallola. És un element imprescindible; en un context religiós seria quelcom semblant a l'estola que duen els sacerdots en els actes litúrgics. L'ampolla d'aigua dóna forces, en beuen els jugadors siguin d'un equip o de l'altre. És un element portador de vida. Un altre estri o element característic del massatgista el formen els liniments curatius; simbolitzen i ens recorden l'oli, l'ungüent beneït que s'utilitza en la imposició d'alguns sagraments com la unció dels malalts.

En relació amb el concepte de futbol total

És una terminologia que en l'argot futbolístic simbolitza l'exaltació màxima, l'estètica de l'esport en la seva plenitud, la bellesa del joc, un concepte que la història del futbol ens recorda amb exemples com el dels magnífics hongaresos dels anys quaranta, els "cinc magnífics" (nom amb el qual s'anomenava la davantera del Real Saragossa dels anys seixanta), l'equip d'Holanda dels anys setanta o altres de més recents com l'equip del FC Barcelona dels anys noranta (anomenat l'equip d'ensomni), els galàctics del Real Madrid, etc. D'aquesta manera trobaríem infinitat d'exemples que ressalten la magnificència del futbol. Tots juguen de tot, suposa la màxima expressió de la cohesió de grup i del treball cooperatiu. Pau, en les seves missives, ja feia referència a la condició imperfecte de l'ésser humà. Malgrat tot, l'apòstol invocava la lluita com un element clau en l'assoliment del triomf; la magnificència contextualitzada en un àmbit religiós només pot venir de la mà de Déu, l'ésser suprem, el bé absolut.

En relació amb l'entrenador

Un element del futbol que ens du a tot un món ple de simbolisme podríem analitzar-lo des d'un vessant referit a la seva personalitat. Hi ha entrenadors que volen ser més importants que el jugador, intenten mecanitzar i automatitzar els moviments dels seus jugadors, tallant iniciatives i anul·lant protagonismes dels futbolistes. Sovint intervenen en les seves vides fins i tot a nivell personal i solen fer manifestacions de caire polèmic amb les quals pretenen convertir-se en el centre mediàtic. Jorge Valdano comenta, pel que fa a aquesta tipologia d'entrenadors, que mai no podran encorsetar la inspiració d'un futbolista; en aquest cas el futbol "Perderia su magia y emotividad".⁸⁶⁸ Actualment s'està debatent insistentment des de molts àmbits futbolístics, les actituds de l'actual entrenador del Real Madrid CF, Jose Mourinho. Amb les seves declaracions sovint polèmiques ha acaparat el protagonisme i l'atenció mediàtica del món del futbol. L'agressivitat, la manca de tacte envers companys i envers altres entitats futbolístiques l'han convertit en abanderat d'una filosofia i d'un pensament en què el respecte, el *fair play* i altres valors no existeixen. També l'orgull i l'afany de poder el fan un element que valora el sistema agressiu econòmic, i ha esdevingut en símbol que defensa el paper dels executius empresarials mancats de tota sensibilitat envers els treballadors. En l'anàlisi de perfils d'entrenadors, ens podem trobar amb una versió totalment diferent de l'anterior. Són els que representen l'exemple d'un col·lectiu sensible i molt emocional, els qui converteixen els seus jugadors en fills, els *kubala boys*;⁸⁶⁹ aquest és un terme que s'aplicava als jugadors que entrenava el mític jugador hongarès del FC Barcelona, en una dimensió que ens du a la defensa d'un aspecte més protector i paternalista per part de l'entrenador, erigit en el pare protector i en cap visible de la tribu. Contextualitzant aquest perfil des d'un àmbit religiós, podríem recordar els fets de l'elecció dels dotze apòstols per part de Jesús. L'evangeli de Joan ens parla d'aquest esdeveniment utilitzant termes com aquests: "Hem trobat el messies, hem trobat aquell de qui van escriure Moisès, rabí, tu ets el fill de Déu."⁸⁷⁰ Els primers deixebles, després ja convertits en mà dreta de Jesús, varen ser atrets pel carisma de Jesús.

---

⁸⁶⁸ VALDANO, Jorge, *El miedo escénico y otras hierbas*, pàg. 249.

⁸⁶⁹ VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 67.

⁸⁷⁰ Evangeli de Joan 1, 35-50.

En relació amb la pedrera

Les pedreres dels diferents equips de futbol esdevenen els llocs de formació d'on han de sortir els futbolistes que en un futur formaran part dels diferents equips professionals; un fet habitual en les grans entitats és la contínua recerca de joves que, per les seves grans condicions, criden l'atenció d'aquests clubs i passen a formar part d'aquest projecte esportiu. Simbolitzen el grup de deixebles, erigits en autèntics difusors i seguidors del missatge de Jesús, els qui l'acompanyaven a tot arreu, persones anònimes que cridades per la seva paraula el seguien i es van convertir en els testimonis més directes de la seva predicació. Representarien els qui estaven escoltant el sermó de la muntanya o aquells que el van rebre a la seva entrada a Jerusalem amb el palmó.

La seva educació futbolística fa que difonguin un estil de joc, una manera de fer pròpia de l'essència esportiva del club del qual formen part. La "quinta del buitre", els "nois de la masia", són alguns dels apel·latius amb què l'argot futbolístic ha anomenat aquests joves. Pau va convertir la religió cristiana en un grup obert en el qual tothom tenia cabuda sempre que tingués fe. Mitjançant les seves cartes, es feia ressò de la importància de pertànyer al grup dels cristians, que van esdevenir els fills predilectes.

En relació amb el porter

Una figura que l'escriptor Vicente Verdú va pretendre simbolitzar como " el representante del aspecto matriarcal del juego"⁸⁷¹ és el qui defensa la porteria, l'últim home imprescindible en qualsevol col·lectiu. La seva figura simbolitza la soledat, l'aïllament i la bogeria deguda a les decisions arriscades i al seu valor davant del perill. Una soledat que no sempre ha estat una característica en tots els camps de futbol.

---

⁸⁷¹ VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàgs. 95-96.

Foer ens fa un relat del que succeeix darrere la porteria en un estadi de Brasil: “Cuando los jugadores marcan goles en el estadio de Río de Janeiro tienen visiones de crucifixión. Detrás de la porteria, a menos de 20 metros, una cruz de madera oscura sobresale del cristal ahumado, es nuestra señora de la victoria situada en el interior de una capilla modernista de mediados de siglo.”⁸⁷² La seva presència ha de donar seguretat, està al darrera de tots per solucionar els problemes de l’equip, i malgrat la protecció divina de l’exemple anterior, ho fa amb humiliat. De tant en tant es veu obligat a escriu els defenses perquè guardin la casa. El dr. Emili Mira, que podríem considerar pare de la psicologia esportiva, ens fa un aproximació mental al perfil psicofísic de les qualitats que hauria de tenir un porter; així, ens parla de “la importància de la seva estatura i la seva agilitat i també d’un caràcter molt estable. Ha d’estar preparat per afrontar situacions difícils del joc, en què la serenitat suposa un tret de cabdal importància”.⁸⁷³

Quan Jesús començava la seva predicació, els familiars directes creien que havia embogit. Fou la seva mare la qui juntament amb altres familiars el va anar a buscar. Als evangelis el paper de la mare, la Verge, no gaudeix de gaire protagonisme, i menys després de la mort de Jesús. Sí en canvi hi ha referències a la seva puresa i a la seva joventut, a la seva obediència al transcendent quan li anuncien la seva gestació divina; també en el seu esposori amb Josep, probablement un home vidu que la superava en edat. No hi ha indicis de rebel·lió; les sagrades escriptures la situen a sota de la creu on fou crucificat el seu fill afrontant aquesta tragèdia amb molta serenitat.

En relació amb la defensa

Vicente Verdú la compara a la maduració femenina, ja que és propi en la terminologia del futbol utilitzar definicions com escombrar i rebutjar les pilotes. Futbolísticament parlant, la defensa és l’última línia de protecció, i ens apropria al món simbòlic de la mare defensora de la seva prole. La defensa sol ser ocupada per jugadors expeditius, no tan capacitats tècnicament com altres que ocupen diferents posicions. També sol comptar amb els jugadors amb més experiència i veterania.

---

⁸⁷² FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 103.

⁸⁷³VILANOÛ, Conrad, i LAUDÓ, Xavier, *op.cit.*, pàg. 23.

En relació amb el mig camp

És símbol d'ambivalència. Per una banda, podem trobar el subjecte amb un caràcter de servitud, molt generós; seria el qui corre. Per una altra banda, l'argot futbolístic ens parla del qui fa el joc brut, ja que no llueix com altres membres de l'equip més dotats tècnicament. En trobem alguns exemples amb noms com Dunga, Víctor o Makelele: simbolitzen el pulmó i el cor d'un cos humà; intenten treure la pilota als adversaris i solen tenir una personalitat més difusa. La seva aportació és necessària pel funcionament de la col·lectivitat.

Tenint en compte els trets característics dels diferents perfils dels apòstols que acompanyaven Jesús, la figura de l'apòstol Pere ens acostaria més a aquest perfil de migcampista i de lluitador. Pere es caracteritzava per un tarannà més temperamental, una persona extreta de les capes socials més humils i treballadores. La seva rudesia i la seva impulsivitat davant de situacions difícils el van convertir en un autèntic líder carismàtic. Hem de tenir en compte la situació social que patien els seguidors de Jesús, atès que era bastant difícil a causa de les constants persecucions.

Un altre tret del perfil i de la personalitat del migcampista ens acosta a algú més creatiu i imaginatiu. Són els anomenats cervells de l'equip, marquen el *tempus* del partit, simbolitzen un director d'orquestra i sovint desborden grans dosis de generositat, ja que ofereixen amb les seves accions la possibilitat de marcar gols. Els dorsals que solen dur aquests futbolistes són els números 6 i el 8. Vicente Verdú diu d'aquests dorsals que són "Intermediarios entre el cielo y la tierra".⁸⁷⁴ Jung, en la seva obra *El hombre y sus símbolos*, quan fa menció al mite de l'heroi ens presenta com a tret curiós de la seva personalitat que és un model compost de dos esperits: un d'introvertit i reflexiu, l'altre extravertit, de manera semblant a un home d'acció capaç de realitzar grans fites.⁸⁷⁵ En aquest exemple trobem trets semblant a la identitat que caracteritza els dos perfils de migcampistes que he comentat: la introversió vindria representada pel futbolista creatiu i imaginatiu; en canvi, l'explosivitat i la força del físicament més dotat s'aproparia més a un perfil extravertit i d'acció dinàmica.

---

⁸⁷⁴VERDÚ, Vicente, *op.cit.*, pàgs. 104-105.

⁸⁷⁵Vegeu ROF Carballo, J., *op.cit.*, pàg. 157.

En relació amb els davanters

Simbolitzen els fills joves i mimats, els elegits del grup. Sovint tenen apel·latius del tipus “el flaco”, “el chupete suazo”, “el niño torres”, ... Fent un símil amb la numeració que duen podríem simbolitzar-la de la següent manera: el número 11 és conflictiu i agressiu, el 7 perillós i actiu; aquest darrer número simbolitza la perfecció bíblica. Caldria aquí fer un apunt sobre aquesta qüestió del significat dels números a la Bíblia. De la mateixa manera que la plenitud ve representada pel número 3 (tres persones en Déu), la imperfecció ens ve simbolitzada pel número 6; per tant, com si fos una fórmula metodològica, podríem afirmar que el 7 és el següent a la imperfecció i per tant és el perfecte. Hi ha nombroses referències en què apareix aquest número: set dies, set germans,... Aquest és un dorsal que, repassant la història futbolística, veiem que l’han dut, entre d’altres, el mític jugador britànic George Best. Un altre exemple el trobem en el número 10, compost de dos dígit: du el número 1 al principi i el 0 al final, per tant fa el cercle complert vida-mort, nit-dia. Simbolitza també la perfecció. Futbolistes com ara Maradona, Pelé i Messi ens vindrien a donar la raó quant a la perfecció futbolística. Di Stefano, cèlebre futbolista del Real Madrid, duia el dorsal número 9. És qui oficia davanter, i per norma oficia la cerimònia del gol: Gerd Muller o Santillana en serien una bona mostra.

En relació amb la llotja

És on s’ubiquen els accionistes, els presidents dels clubs i també el lloc destinat a les autoritats. La seva ubicació a l’estadi correspon al lloc central, just al seu bell mig. Des d’aquesta posició es poden dominar tots els espais visibles; de fet, els qui s’ubiquen en aquest lloc pertanyen a la classe social influent i de poder. Quan finalitza un encontre corresponent a un campionat, els jugadors de l’equip guanyador reben el premi a la llotja, també anomenada tribuna presidencial, convertint-se aquest espai en el símbol del paradís.

En relació amb el vestidor

Habitualment sol estar situat al soterrani. És sens dubte el lloc on es cou l’essència del partit, l’ambient que s’hi viu bull de tensió i de passió. Al mateix vestuari s’oficia el més sagrat d’un partit, tot allò relacionat amb la tàctica i l’estratègia. Esdevé el lloc on els tècnics i entrenadors duen a terme la seva tasca relacionada amb els aspectes

motivadors i estratègics. Són aquells factors que romanen en el secretisme més absolut, ja que formen part de la intimitat del col·lectiu. Un cop acabat el cerimonial privat, el futbolista surt al camp per l'anomenat túnel de vestidors. Aquest té forma de laberint amb passadissos, sales annexes, la sala del delegat de camp, la infermeria, el vestidor dels àrbitres i, en alguns estadis, fins i tot una capella. Es tracta doncs d'un laberint; sol tenir forma d'espiral, un símbol que expressa la infinitat de la vida dins de la mortalitat. L'espiral és un senyal que indica que la vida transcendeix la mort mitjançant la resurrecció. Al portal de l'església de San Sabino de Piacenza⁸⁷⁶, coneguda pels seus espais laberíntics, resa aquesta inscripció: "Hunc mundum typice laberinthus denotat iste intrati largus recendeti sed nimis arctus".⁸⁷⁷ Així doncs, el laberint simbolitza una típica imatge de la vida terrenal, ample pel qui el trepitja, estret per qui se'n vol sortir.

En relació amb l'estadi

Sens cap mena de dubte, és un espai que s'ha convertit en el temple sagrat, la Catedral, nom amb què és conegut l'estadi del club Atlètic de Bilbao o l'estadi anglès de Wembley, el Temple del Futbol, anomenat d'aquesta manera per ser l'escenari dels millors moments futbolístics protagonitzats pels fundadors del futbol. També trobem altres noms significatius: l'estadi del Manchester United, Old Trafford, es coneix amb el nom de "el teatre dels somnis". L'estadi és l'escenari sublim de la cerimònia, el recinte tancat on es forjaren els herois i on es duren a terme la lluita, el combat, amb la gespa i el sol. Martine Segalen, referint-se al simbolisme de l'estadi, comenta: "El estadio encarna un simbolismo guerrero y sacrificial reforzado por numerosas impregnaciones pertenecientes al ámbito de la sexualidad viril".⁸⁷⁸ També és un símbol semblant a un camp de batalla, recordant les apassionades lluites de gladiadors, el mateix lloc on van perdre la vida infinitat de cristians víctimes del martiri.

---

⁸⁷⁶RAHNER, H. , veure ROF Carballo, J., *op.cit.*, pàg. 153.

⁸⁷⁷ " La vida és com un laberint, és fàcil d'entrar, però és massa estret"

⁸⁷⁸ SEGALEN, Martine, *op.cit.*, pàg. 85.

El reporter i periodista polonès Ryszard Kapuscinsky va escriure, arran de l'estadi, un dramàtic relat del que va succeir a l'estadi de futbol de la capital del Salvador, que ens recorda un lloc de martiri:

“El guerrillero Victoriano murió el 8 de febrero en San Miguel, en una soleada tarde, fue fusilado en el estadio. La gente ocupaba las gradas desde la mañana, después llegaron unidades móviles de TV y radio. Los operadores colocaron sus cámaras en el césped, junto a una de las porterías. Estaba todo preparado, parecía que de un momento a otro iba a dar comienzo un partido de fútbol. Trajeron a su madre, envejecida prematuramente, y se sentó junto al lugar donde iba a morir su hijo. Las gradas se sumieron en el silencio. Se oía el ruido de los niños que al no haber en el estadio estaban encaramados en los árboles circundantes. La gente tomaba helados y refrescos. Apareció en un camión de soldados Victoriano Gómez, bajó de un salto y gritó: “Soy inocente, amigos”. Fue silbado por las autoridades que estaban en el palco. Victoriano se colocó junto a las gradas pero los operadores de televisión le invitaron a que se colocara en el centro del estadio, buscaban una mejor iluminación. Victoriano obedeció y se puso firme. Los disparos del pelotón abatieron a Victoriano, y las gradas empezaron a vaciarse. Los soldados rodearon su cuerpo y contaron los orificios causados por las balas; en total fueron trece.”⁸⁷⁹

Hi ha altres històries dramàtiques alienes al futbol que han tingut lloc a l'estadi de futbol. D'aquesta manera, durant el cop d'estat provocat pel militar xilè Augusto Pinochet l'any 1973, els sospitosos i opositors al règim dictatorial varen ser confinats a l'estadi nacional de futbol. Un fet similar va succeir a l'estadi del club River Plate durant la repressió del govern colpista d'Argentina.

---

⁸⁷⁹ Veure VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 33.

El públic, els assistents a l'espectacle o cerimònia, tenen els seus llocs predeterminats dins del recinte sagrat dependent de la seva classe social.

Christian Bronberger situa els espectadors ubicats a les grades populars, gols, i a les generals, com un sector del públic del qual cita textualment: “Estan convencidos del lugar que ocupan, a menudo tienen actitudes de menosprecio hacia los otros espectadores que estan situados en lugares preferenciales como la tribuna o el palco , pues los consideran demasiado formales y carentes de entusiasmo”.⁸⁸⁰ La tribuna, de la mateixa manera que la llotja, sol ser un lloc de silenci, dels jutges, de l'espectador passiu, més predisposat a exercir la crítica que no pas l'ànim. És on rau la crítica destructiva, i aquests espectadors que l'exerceixen van vestits amb una indumentària elegant i simbolitzarien, dins de l'ordre capitalista, el patró.

Martine Segalen comenta, amb referència a la situació del públic a l'estadi, el següent: “La colocación del público en el recinto del estadio evoca en muchos aspectos la distribución rigurosa de los diferentes grupos sociales durante las grandes ceremonias religiosas”.⁸⁸¹ Quan Faustolo va revelar la seva veritable identitat a Ròmul i Rem, aquests van pujar al cim d'un turó per observar els ocells. Des d'allà, Rem va anunciar que n'havia vist sis, i al mateix temps Ròmul va anunciar que n'havia vist dotze. Va ser a ell a qui li va correspondre l'honor de posar nom a la ciutat, i ho va fer des d'una posició privilegiada: el cim d'un turó. Vet aquí un exemple extret de la mitologia que simbolitza que la tribuna representa el cim, la part més noble, des d'on s'exerceix un control visual, no sols del terreny de joc sinó també dels altres espais on s'ubica el públic. La faula de Ròmul i Rem simbolitza l'anunci dels dotze segles de glòria i d'esplendor de Roma.

Un tret que caracteritza els espectadors de la tribuna és la seva condició d'observadors passius, ben al contrari que les classes populars, les quals romanen situades en altres indrets sempre inferiors; simbolitzen i representen la classe social privilegiada. El seu comportament a l'estadi ens fa pensar que viuen reprimits, ja que atenent a la seva suposada bona educació no poden manifestar les seves emocions d'una manera tan passional que els qui s'ubiquen en espais més populars, sobretot pel que fa referència a

---

⁸⁸⁰ BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y como ritual*, pàg. 257.

⁸⁸¹ SEGALLEN, *op.cit.*, pàg. 85.

blasfemar. En efecte, no ho poden fer amb la intensitat amb què probablement desitjarien fer-ho, atès que va contra el seu credo, i de ben segur tenen un sentiment d'enveja causat per les seves limitacions. Per imperatius d'un fals classisme i fariseisme es creuen en possessió de la puresa i de la perfecció del culte; per tant, no poden exterioritzar els seus sentiments, només els està permès flamejar els mocadors blancs en determinades ocasions com a signe de protesta. Els espectadors de tribuna són els consumidors dels entrepans i de les begudes comprades als bars de l'estadi; normalment són més cars. Una manifestació del seu enuig durant alguns partits es tradueix en llançaments de monedes; fa uns anys ho feien amb coixins, i curiosament són els representants d'un grup que poques vegades coneix la lletra dels himnes i dels càntics més simbòlics del club.

Els laterals, els fons de l'estadi i la general simbolitzen i representen els espectadors animosos. És el lloc on es cou el bullici i constitueix la seu de la classe popular, el cau dels fanàtics des d'on surten els crits i l'onejar dels símbols, de les banderes, la zona des d'on s'engendra el soroll dels tambors. Dels racons d'aquests llocs sorgeixen de manera espontània els càntics practicats diàriament a les seves llars, als bars o seus socials. Al públic d'aquestes localitats populars també se'l coneix com a jugador número dotze. Sempre està orgullós de la seva essència humil, tant, que de vegades mira amb despreci les classes privilegiades. Bromberger comenta, referint-se a aquestes diferències, que els espectadors del fons escridassen els de la tribuna, que són del mateix equip, i encertadament conclou amb l'afirmació que a l'estadi s'anuncien les jerarquies.⁸⁸² Hi ha en aquestes localitats més humils un gran desig de pertinença al club, de fidelitat; quasi tots duen la samarreta del seu equip, a més d'altres símbols de pertinença. Es queixen de la falta d'animositat dels altres espectadors i són consumidors de tones de paper higiènic que amb una destresa mil·limètrica fan volar per sobre de les porteries. La seva indignació, quan es converteixen en fanàtics, els du a tenir reaccions més violentes que manifesten amb llançament d'objectes, preferentment encenedors. És el lloc d'on surten les bengales que ningú sap com han pogut entrar a l'estadi, i que els guardes de seguretat intenten apagar per evitar les sancions.

---

⁸⁸² BROMBERGER, Christian, *El revelador de todas las pasiones*, pàg. 29.

En relació amb la gespa

Té totes les característiques simbòliques de Terra Santa. Un ram de flors, en una cantonada de l'estadi Sánchez Pijuán de Sevilla, recorda exactament el lloc on va caure mort Antonio Puerta, el malaguanyat jugador sevillista. Aquest espai tan simbòlic ens porta al record d'un jardí. El cristianisme troba en el jardí el símbol del paradís, un espai on el creador va posar la primera parella, un lloc tancat i sense perill.⁸⁸³

Foer, en la seva descripció d'un estadi de futbol a Ríó de Janeiro, escriu: "Unos metros a la izquierda de la portería, cerca de la línea de corner, se extiende un pequeño jardín repleto de pedestales que exhiben estatuas de hormigón de la Virgen y otros iconos".⁸⁸⁴ La gespa també la podem simbolitzar des d'una perspectiva més bèl·lica. Ens recorda el camp de batalla, ja que sovint als partits de futbol es produeixen situacions tenses, impregnades d'una forta violència. D'aquí que alguns encontres mítics van ser batejats amb el nom de batalles. La batalla de Berna, per exemple, fa referència al partit que enfrontà les seleccions d'Hongria i de Brasil al campionat del món celebrat a Suïssa l'any 1954. Atesa la violència d'aquest partit, molts jugadors van resultar lesionats i els incidents encara es van perllongar un cop havia finalitzat el partit. La gespa també simbolitza la seu de l'èxtasi, amb la volta d'honor que realitzen els guanyadors; també, la tristor i la decepció, amb els plors dels futbolistes que han perdut, una representació semblant a una obra dramàtica. Sens dubte la gespa és la casa del déus, del ídols, el lloc on hauran de demostrar i fer honor al seu nom. És un terreny sagrat; per Segalen, "El césped tiene todas las características de una tierra santa".⁸⁸⁵ Un exemple d'aquesta sacralització la trobem en les cerimònies posteriors a la tragèdia de l'estadi de Sheffield.⁸⁸⁶ La gespa va quedar coberta de flors i emblemes. També simbolitza, contextualitzant-ho en un àmbit bèl·lic, l'hàbitat del guerrer i l'holocaust del sacrifici reforçat per nombroses impregnacions que pertanyen a l'àmbit de la societat viril, el lloc on existeix una dimensió de la guerra ritualitzada, raó per la qual alguns autors han

---

⁸⁸³VERICAT Gavaldà, Josep M^o, *Diccionari de símbols cristians*, pàg. 81.

⁸⁸⁴FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 104.

⁸⁸⁵SEGALEN, Martine, *op.cit.*, pàg. 85.

⁸⁸⁶L'abril de l'any 1989 van morir més de cent seguidors a l'estadi a causa dels allaus humans produïts per un incendi a les graderies.

justificat la marginalitat de la dona en aquest espectacle. És el lloc on es dirimeix la batalla, el que podríem anomenar el cos a cos, com antigament va ser la lluita dels gladiadors, fet que tenia lloc a l'arena del circ, sobre la qual els vencedors rebien la glòria mentre els perdedors jeien morts. La simbologia d'aquest element amb el cristianisme, també la podem trobar quan es parla de la paraula "gespa" com a símbol de la lluita entre el bé i el mal. La gespa necessita una cura especial que han de dur a terme els especialistes en jardineria: abonar, regar, segar, replantar; totes aquestes funcions són bàsiques i es realitzaran segons els interessos i l'estil de joc del propietari del terreny. D'aquesta manera, l'estil de futbol europeu necessita que la gespa estigui regada i tallada perquè s'adapta millor a les condicions dels futbolistes, contràriament als països sud-americans, on el futbolista demana una gespa alta i seca que s'adapta millor al joc lent, tècnic i pausat d'aquests indrets. És curiós l'enfocament que fa de la gespa Shuhei Hosokawa: "Al césped se trata básicamente de correr, eso quiere decir botar sobre él com si fuese un trampolín".⁸⁸⁷ Aquesta seria una manera de reviuire èpoques de cacera: qui no corria no menjava. En l'actualitat ho podríem traduir com: qui no corre a la gespa, no guanya; l'aliment de la societat caçadora s'ha substituït per l'afany de triomfs esportius.

Christian Bromberger ens comenta que " En el césped de un estadio se desarrolla una actividad significativa que encarna los valores de la cultura contemporanea",⁸⁸⁸ fet que l'antropòleg considera fascinant ja que personifica els valors que configuren les societats modernes, sobretot l'incert destí de l'home actual, des de la grada fins a la tribuna. El camp de futbol és un mirall en el qual es projecten les jerarquies socials, un mirall que projecta el fet social, no solament com un símbol d'unitat, sinó que es converteix en el reflex dels contrastos. Anacleto Pons, arran d'aquesta similitud entre el que succeeix a la gespa i les activitats de l'home contemporani, comenta: "La lógica del fútbol es similar a la del trabajo industrial bajo la máxima de la disciplina y la organización colectiva. Encierra además un modelo de organización social moderna".⁸⁸⁹ A la gespa cada jugador de futbol té i desenvolupa el seu paper

---

⁸⁸⁷HOSOKAWA, Shuhei, *Introducción a la estética del balonpié, caminar, correr, chutar, a Gendai Shish*, 1986, pàg. 70.

⁸⁸⁸BROMBERGER, Christian, *El fútbol como visión del mundo y ritual*, pàg. 256.

⁸⁸⁹PONS, Anacleto, *op.cit.*, pàg. 70.

predeterminat sobre la base d'una igualtat de drets en el joc; és l'espai on s'aprèn a combinar l'ànima de llum personal amb les necessitats del conjunt.

El cristianisme ens parla de l'aliment des d'un punt de vista metafòric. Vindria a ser la predisposició que un cristià ha de demostrar durant la seva vida per seguir el model de Jesús que va inspirar l'Evangeli. L'aliment necessari per a la vida es va convertir en quelcom necessari per l'esperit, perquè l'home cristià s'havia d'alimentar contínuament amb els ensenyaments proposats per Jesucrist. Una bona alimentació simbolitzava la plenitud de la vida; una alimentació deficient duia l'home a la vida sense sentit i al pecat.

En relació amb la zona mixta

Per l'escriptor Juan Villorio, és el lloc on els mitjans de comunicació poden estar més a prop del lloc dels fets,⁸⁹⁰ la zona de les explicacions i de les justificacions dels protagonistes, una mena d'aparador en què els ídols del futbol entren dins de les mateixes llars gràcies a les imatges que les televisions ofereixen d'aquesta zona. Aquest fenomen, abans de l'aparició dels mitjans de comunicació, pertanyia a l'àmbit d'allò privat. L'íntim ara es fa públic, atès que els mitjans de comunicació actuen en resposta al que desitgen els espectadors. Quant al jugador en aquest lloc concret, cal dir que ha canviat la indumentària del joc, han desaparegut els senyals físics de l'esforç; la zona mixta no ens mostra evidències que indiquin que s'hagi disputat cap lluita, només queden alguns senyals de cicatrius i d'alguns cops. És un lloc on fa la seva aparició el vestit elegant, el vestit i la corbata, un símil que ens recorda la consolidació del matrimoni entre el diví i l'humà, allò celestial i allò terrenal, de manera anàloga a la unió que es va produir entre la deessa Venus i el mortal Anquises.

La zona mixta no simbolitza ni el cel ni l'infern; en alguns casos pot arribar a ser l'un o l'altre, fins i tot el purgatori, entès aquest com el lloc d'expiament de les culpes, de penediment dels pecats. Simbolitza un confessionari mancat de privacitat, és públic. Els protagonistes de l'encontre donen explicacions dels seus actes traduïts en èxits o fracassos, dels seus encerts i dels seus errors. És un escenari que obliga a explicar les decisions preses, les reaccions, sovint utilitzant paraules i fent declaracions en què

---

⁸⁹⁰ VILLORIO, Juan, *op.cit.*, pàg. 256.

poques vegades ens trobem amb manifestacions de reconeixement envers l'adversari o d'acceptació de la derrota. Paraules del tipus: "hem perdut, perquè els altres eren millors" no són freqüents. Tot i així, sempre es produeix alguna excepció: C. Loewe, seleccionador d'Alemanya al passat campionat del món celebrat a sud-Àfrica, va reconèixer que l'equip espanyol va ser superior en l'encontre, que els va enfrontar amb resultat favorable als espanyols per un gol a zero. També l'entrenador francès de l'equip londinenc de l'Arsenal, Arsene Wenger, va qualificar el FC Barcelona com a superior en l'enfrontament que varen dirimir ambdós en la Champions League el mes d'abril de l'any 2010. Sovint, aquesta zona mixta es converteix en el centre de les crítiques que exerceixen els mitjans de comunicació. Són l'autèntica *vox populi*, i el seu impacte en els àmbits socials sol tenir molta transcendència.

En relació amb el túnel de vestidors

Es tracta d'un espai que ens recorda el lloc per on sortien els cristians a la mort del circ. No hi ha marxa endarrere, és una porta sense retorn. Comentava anteriorment que un dels rituals més novedosos fet per indicació de la FIFA es produïa durant la sortida al terreny de joc. Actualment s'obliga a sortir junts els dos equips, sovint acompanyats de nens i de nenes vestits amb els colors dels dos equips. Això es produeix als partits de caire internacional, en un intent d'afavorir el *fair-play*. La sortida dels vestidors cap a la gespa per aquest espai sol descriure una trajectòria ascendent, ja que el vestidor està situat a un nivell inferior del terreny de joc; s'han de pujar unes escales i s'hi accedeix. Cal dir que els camps construïts en els darrers anys ja no tenen aquestes característiques perquè es troben al mateix nivell de la gespa. Les imatges que ens proporciona la televisió ens mostren una sèrie de rituals que són realitzats instants abans de la sortida al terreny, al túnel de vestidors. Els futbolistes solen animar-se entre ells, sempre se sent una veu més enèrgica convidant a l'esforç i intentant elevar l'autoestima dels companys. Es produeixen abraçades, desitjos de bons auguris, carícies i tota una mostra d'afectivitat entre els futbolistes en els moments previs a l'encontre, una manera de mostrar la unitat del grup i la seva cohesió.

En relació amb els rituals de convivència entre les dues directives

És un fet habitual que en les hores prèvies a un enfrontament els membres de les dues juntes directives acostumin a reunir-se per dinar plegats. L'equip amfitrió és qui convida, atenent a un ritual que des de fa anys va ser instaurat amb la finalitat de mostrar respecte i cordialitat entre les dues institucions que després s'enfrontaran. És un ritual que té un caràcter més dinàmic i expansiu. El seu propòsit, com acabo de mencionar, és promoure la convivència i l'entesa entre els màxims representants dels clubs en qüestió. Són uns àpats que tenen un caire festiu i lúdic, allunyats de la banalitat quotidiana més propensa a produir tensions. Freqüentment s'acompanyen d'obsequis i també són espais adients per fomentar possibles intercanvis i establir pactes. Durant l'últim dinar que va tenir lloc entre les directives del FC Barcelona i l'equip italià AC Milà, abans del torneig Joan Gamper de l'any 2010, es va aprofitar entre d'altres coses per tancar el fitxatge del jugador suec de l'equip català Slatan Ibrahimović pel club italià. Són molts els exemples que trobaríem en aquest sentit, ja que el ritual es dona en un context festiu que facilita aquests aspectes mercantils.

Aquestes manifestacions, en un principi, tenen un ritual més cerimoniós i un cert protocol. De vegades contribueixen al reforçament de vincles socials. El president del Sevilla FC, l'advocat José María Del Nido, i el seu homòleg del FC Barcelona, Joan Laporta, abans d'aquestes trobades oferien als mitjans una roda de premsa en la qual feien manifestacions elogioses envers el club rival. Lluny quedaven les velles polèmiques ocorregudes pel fitxatge d'algun futbolista sevillà a preu de cost.

Els àpats han simbolitzat en la cultura d'Orient un signe d'apropament i de cordialitat. Compartir taula davant d'uns aliments era un fet que estrenyia els vincles entre els comensals. Als evangelis és habitual trobar situacions en què, amb la intenció de fomentar un apropament, es convidava a dinar, encara que aparentment hi hagués una prèvia situació d'hostilitat. Així, el centurió romà va convidar Jesús a casa seva; lluny de negar-s'hi, i mitjançant un acte d'humilitat, Jesús digué: "Jo no sóc digne d'entrar a casa teva."⁸⁹¹ Però sens dubte, si dins del context religiós de la religió cristiana hem de fer menció d'un àpat significatiu, és d'obligat compliment referir-se a l'últim sopar. Jesús va reunir els deixebles més propers, els dotze apòstols, i els va reunir amb el

---

⁸⁹¹ Evangeli de Lluç 6, 6-7.

propòsit d'acomiar-se davant de la immediatesa de la seva mort, i per instruir-los en les accions futures.

En relació amb la pilota

Entesa des d'una perspectiva psicoanalítica, la pilota ens simbolitza l'objecte maltractat, l'objecte al qual es donen puntades de peu. Representaria l'objecte brut i perillós, símbol de la potència paternal. De vegades se li té un cert temor; fins hi ha jugadors que defugen contactar amb ella per la por que els produeix l'errada i la responsabilitat. La pilota exigeix formes especials de control, i no tothom té aquestes qualitats tècniques. Així, el gest tècnic del xut, observat i analitzat des de la perspectiva de Shuhei Hosokawa, és un acte agressiu ja que la pilota es colpeja, acció que aquest autor entén com quelcom lligat al fet de l'home de tornar-se animal. El xutador, ens diu, simbolitza una bèstia humana, perquè mitjançant aquest acte s'obre la porta a l'animalitat.⁸⁹² Una reflexió que podria ser completada amb les paraules de Rof Carballo citant uns fragments d'una poesia de Rilke: “Es arrojada como nuestro corazón también lo está en la existencia o también como la primavera cuando lanza a volar a la grey alade”.⁸⁹³

Pel que fa a la simbologia de la pilota, en podem trobar diverses referències extretes de jocs antics. Aquestes referències simbòliques intenten establir una relació causal amb elements de la natura. D'aquesta manera, el sol i la lluna simbolitzaven la pilota en les velles mitologies centroamericanes. La pilota del joc asteca, *tlachtli*, era una representació simbòlica dels cosmos. Buytendijk defineix la pilota com “una esfera lisa en el tacto, con un cierto sentido mágico debido a su forma esférica”.⁸⁹⁴ Aquest autor, en la seva definició, s'inclinava pel caràcter arquetípic de la forma esfèrica com a explicació del fet que sempre ha tingut el joc de pilota en la màgia i en el mite. Des de l'aparició del futbol, la pilota ha esdevingut un objecte de canvi; s'ha passat de les primeres pilotes confeccionades amb cuir a les actuals, fetes de fibres més lleugeres i amb dissenys especials. Per Plató, tot era rodó: l'esfera, el globus terraquí, ...; també

---

⁸⁹² HOSOKAWA, Shuhei, *Introducción a la estética del balonpié, caminar, correr, chutar*, veure revista *Gendai Shiso*, 1986, pàg. 68.

⁸⁹³ ROF Carballo, J., *op.cit.*, pàg.162.

⁸⁹⁴ Ídem, pàg. 157.

l'ésser humà havia estat originàriament una bola, una unitat rodona. Aquesta unitat de forma esfèrica, actualment, s'ha dividit en dues parts: una de les unitats seu davant de la televisió, mentre que l'altra meitat plora pel trauma que suposa l'esdeveniment de la separació.⁸⁹⁵

En relació amb l'enllumenat dels estadis

El fet que hi hagi llum artificial als estadis actuals és un fet que es remunta a la segona meitat del segle XX. Anteriorment, els partits de futbol s'havien de celebrar en horaris diürns ja que no disposaven d'aquest element. L'artificialitat de la llum ens du al simbolisme de la llàntia, com un signe de la llum divina, de la saviesa, la il·luminació; és símbol de la paraula de Déu, de la veritat. La litúrgia del partit és la litúrgia eucarística, la celebració del sagrament festiu del cristianisme, la màxima expressió dels creients. Un lampadari és una mena de focus que s'utilitzava als primers temps dels cristians; era un sinònim d'intel·ligència i a la vegada de pietat. Simbolitzava de manera metafòrica la paraula de Déu. A l'Antic Testament s'associava a l'adoració i simbolitzava la presència de Déu, la vida i l'Esperit Sant.⁸⁹⁶

En relació amb el camp de joc

Vist des d'una perspectiva global, amb les seves dues parts representa la divisió, la separació i l'expulsió de la lluita. Dos equips s'ataquen mútuament i volen posseir la pilota, una forma física que, tal com va dir Plató, no té inici, ni meitat, ni fi.⁸⁹⁷ Però el fet de tenir-la o no permet que un pugui somniar amb la idea de la immortalitat, de la separació superada; qui juga a futbol eleva el seu esperit a les més altes esferes, desitja un retorn als seus orígens rodons i circulars, a l'univers de la matriu materna. En aquest joc del futbol, la veritable agonia la viuen tant el públic com els futbolistes observant la part superior de l'estadi on sol trobar-se el rellotge rodó.

---

⁸⁹⁵ MACHADO, José, VALERA, Manuel, *op.cit.*, pàg. 127.

⁸⁹⁶ VERICAT, Lluís, *op.cit.*, pàg. 87.

⁸⁹⁷ PLATÓ, a la revista *Citius altius fortius*, vol. VIII, gener-juny 1966, pàgs. 9-11.

Els poders suprems participen del futbol, però no sempre ho fan de manera justa. Quan juguem, deia Plató que ens relacionem amb els déus de manera correcta.⁸⁹⁸ Això ens du a la idea que en aquest joc agonal no solament correm contra els que hi ha a l'altre meitat de camp, sinó també contra la instància màxima representada pel temps, l'únic que no podem vèncer. Thomas Hürlimann comentava que Herder havia explicat com l'home, amb molta dificultat i esforç, havia començat a caminar, i quan ho va aconseguir es va convertir en *l'homo erectus*⁸⁹⁹: els seus peus van solcar els quatre vents, un fet que ens recorda i simbolitza els quatre banderins situats al còrner. L'equip, sens dubte, és l'expressió d'un col·lectiu solidari que pretén sostraure a un altre equip el bé preuat que necessita, i per tant s'esdevé que aquest grup de caçadors es desplaça amb moviments ràpids, precisos i creatius perquè les presses són ràpides. Tal com va dir l'any 1954 l'exseleccionador de futbol alemany Sepp Herberger: "La pelota es quien tiene la mejor condición física".⁹⁰⁰

---

⁸⁹⁸ PLATÓ, a la revista *Citius altius fortius*, vol. VIII, Gener-Juny 1966, pàgs. 9-11.

⁸⁹⁹ Veure LÓPEZ Herrerias, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 4.

⁹⁰⁰ Sepp Herberger va ser seleccionador d'Alemanya durant el campionat del món de futbol que es va celebrar a Suïssa l'any 1954, i on van aconseguir la primera victòria.

3.12 Conclusió de l'estudi comparatiu entre els símbols de la litúrgia del partit de futbol i els símbols propis de la religió cristiana

Elements futbolístics	Símbol	Analogia cristiana
<i>Àrbitre</i>	Justícia	La justícia divina
<i>Porteries</i>	Porta	Cel
<i>Gol</i>	Meta-fita	La corona de la vida
<i>Capitans</i>	Caps	Els apòstols
<i>Els futbolistes</i>	Fidels	Cristians
<i>Expulsió</i>	Traïció	Judes
<i>Intercanvi de samarretes</i>	Amistat	Gentils i pagans
<i>Massatgista</i>	Salvador	Miracles
<i>Entrenador</i>	Carisma	Jesús
<i>El porter</i>	Sacrifici	El martiri
<i>La defensa</i>	Protecció	La Verge Maria
<i>El mig camp</i>	Iniciador	Pau de Tars
<i>La davantera</i>	Culminació	Salvació
<i>La llotja</i>	Autoritat i poder	Regne de Déu
<i>El vestidor</i>	La casa	La llar paulina (<i>oikoumé</i>)
<i>L' estadi</i>	El culte	Temple
<i>El públic</i>	Seguidors	Deixebles
<i>La gespa</i>	Terreny sagrat	Lloc sagrat
<i>La zona mixta</i>	Penediment	Confessió

<i>El túnel de vestidors</i>	Sortida	Unció dels malalts
<i>El dinar de directives</i>	Conciliació	Sant sopar
<i>La pilota</i>	L' objecte sagrat	La fe
<i>L' enllumenat</i>	La veritat	La paraula divina
<i>Trofeus</i>	La victòria	El calze
<i>La vestimenta</i>	Els signes d'identificació	Els hàbits sacerdotals

3.13 Els signes d'identitat del futbol

El potencial del futbol com a generador de sentit és un fet degut a la seva capacitat per proporcionar esquemes amb els quals poder dominar les relacions socials i el temps. Ha esdevingut el fet que es converteix en un espai idoni per a l'expressió d'identitats col·lectives, i també per representar els antagonismes locals, regionals i nacionals. Els aficionats s'identifiquen intensament amb l'equip de la seva ciutat, regió o país, perquè els perceben com un símbol. Camús havia comentat: "Patria es la selección nacional de un país".⁹⁰¹

Per Ramon Llopis, "el nacimiento del fútbol es contemporáneo a la constitución del estado nación".⁹⁰² Les identitats col·lectives van poder-se organitzar internament, i a la vegada van exposar a la resta les seves proeses i els seus èxits, en resum, la seva superioritat. Sens dubte, el futbol va ajudar a recomposar les identitats col·lectives. Un cop acabades les grans guerres mundials, el futbol, convertit en un veritable espectacle de masses, va convertir-se en un àmbit adient on es continuaven produint els enfrontaments entre diferents estats i nacions. Els recent nascuts mitjans de comunicació van donar una empenta clau per difondre les expressions nacionalistes.

Actualment s'ha difuminat aquest fet. La tendència deriva cap un concepte de futbol globalitzat i globalitzador, un fenomen que Llopis ha definit així: "Estem en una etapa de qüestionament de les identitats culturals, espacials i estatals".⁹⁰³ Per l'escriptor i columnista Peter Preston, d'aquest fet es poden extreure coses positives, ja que "ayuda a que desaparezcan viejos prejuicios".⁹⁰⁴ D'aquesta manera, els seguidors del Newcastle aplaudeixen el jugador d'origen colombià Asprilla, o els seguidors del Derby Country fan el mateix amb un altre jugador d'un origen molt diferent del de l'anglès. Les dades referents a la pertinença, en l'esport del futbol, són una bona mostra d'aquesta globalització. Així, ens trobem que en l'actualitat aproximadament hi ha al voltant de

---

⁹⁰¹ PONS, Anacleto, *op.cit.*, pàg. 70.

⁹⁰² LLOPIS Goig, Ramón, *op.cit.*, pàg. 11.

⁹⁰³ Ídem, pàg. 12.

⁹⁰⁴ PRESTON, Peter, *El fútbol, un deporte global*, a Diari *El Mundo*, (11 de desembre de 1997).

242.380.600 llicències de futbolistes federats; 4.367.150 són àrbitres, i 127.450 professionals tenen tasques de periodistes esportius.⁹⁰⁵

La F.I.F.A.⁹⁰⁶ agrupa 6 confederacions: Àfrica, Àsia, Amèrica Central, Europa, Amèrica del Nord i Amèrica del Sud. Totes formen unes 207 federacions nacionals, encarregades de l'organització futbolística als diversos països, sempre sota l'empara de la FIFA.

A Europa, el futbol professional funciona com un marcador cultural de patrons de solidaritat i de pertinença. També ho fa com a significant d'exclusió social. El sorgiment d'un capitalisme global que tracta d'obrir nous mercats mitjançant aspectes culturals, entre els quals hi ha el futbol, mentre que la sobirania que ens ve definida pels estats determina les decisions relatives als límits i al significat de pertinença a una nació en particular, és un fenomen que s'ha anomenat "els escenaris locals". Anacleto Pons, en la seva ponència dins dels actes organitzats pel Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València sota el lema "El fútbol o la vida", va comentar respecte de les identitats nacionalistes que du implícites el futbol: "Actualmente la independencia de un estado parece pasar por la creación de una selección nacional, pues este equipo ayuda a imaginar una nación y no es un simple resultado de ella".⁹⁰⁷ Per tant, pot arribar a ser un cas habitual recórrer a l'esport, en aquest cas al futbol per forjar una consciència nacional i afirmar la seva existència.

Anglaterra no únicament va ser el bressol del futbol, sinó que també s'ha significat com a capdavantera en aquest fenomen de recerca d'identitats. Les activitats dels joves polígens, blancs, homes i de classe treballadora, anaven sempre acompanyades de la bandera britànica, la *Unions Jack*. Actualment preval l'exhibició de la bandera amb la creu vermella de Sant Jordi, significat d'un regionalisme més accentuat.

---

⁹⁰⁵ [www/ Count football worldwide](http://www.Countfootballworldwide.com). FIFA.com, 2008.

⁹⁰⁶ FIFA: federació internacional, associació de futbol que és l'organisme encarregat de gestionar i organitzar tots els esdeveniments mundials referents a aquest esport. Vegeu BUENO, J.A. y MATEO, M., *op.cit.*, pàgs. 21-25.

⁹⁰⁷ PONS, Anacleto, *op.cit.*, pàg. 75.

Un dels factors que més ha contribuït a aquesta pèrdua de la capacitat identificadora dels clubs ha estat la conversió d'aquests en societats anònimes.⁹⁰⁸ Els clubs deixen de ser referents d'una ciutat o d'una comunitat; un exemple clar el trobem en la progressiva venda de clubs a magnats multimilionaris internacionals, com és el cas del rus Abramovich, que va comprar totes les accions del Chelsea londinenc. Últimament en tenim també casos al futbol espanyol. El C.E Màlaga té un capital privat saudí, igual que el Racing de Santander, que està en mans d'un empresari hindú. Aquests últims dies s'està parlant de la possibilitat que una societat saudí adquireixi l'històric club del Real Zaragoza. Es pot donar el cas que siguin societats inversores les que adquireixen el capital d'un equip; així, una societat nord-americana va comprar les accions del Liverpool, o podem esmentar casos més propers: la família Gil (al club Atlètic de Madrid) i l'empresari sevillà Ruíz de Lopera (al Betis Balompié) esdevenen els accionistes majoritaris dels respectius clubs, un fet que ha contribuït i ha aguditzat aquesta pèrdua referencial. L'últim factor és la progressiva globalització que s'està produint al món del futbol. Les internacionalitzacions de les plantilles de futbolistes provoca un descens en els sentiments de pertinença i d'identificació dels aficionats amb els seus respectius equips, i com a conseqüències directes la més greu de totes és l'empobriment de les plantilles. Malgrat aquestes dades, un 66'8% dels ciutadans espanyols s'identifica amb un equip, tant si li agrada com si no aquest esport.⁹⁰⁹

Un dels casos més dignes de menció fa referència al futbol espanyol. La pregunta que molts aficionats es feien era el per què del pobre bagatge del seu equip nacional en competicions internacionals (ben al contrari que els resultats que s'aconseguien a nivell de clubs). Llopis atribuïa aquest fet a dos factors: d'una banda, el que anomenava "síndrome de la responsabilitat".⁹¹⁰ Les seleccions representatives de l'estat espanyol en categories inferiors sempre aconseguien èxits rellevants: els clubs, sobretot els anomenats grans (em refereixo bàsicament al FC Barcelona i Real Madrid), preferien fitxar estrelles rutilants al mercat internacional abans de donar l'alternativa als joves que havien assolit les fites més altes. Així, quan aquests, per motius obvis havien de

---

⁹⁰⁸Llei de l'Esport 1990. Article 19.1.

⁹⁰⁹Enquesta realitzada pel CIS (Centro de investigaciones sociológicas); referència 2705. Vegeu LLOPIS Goig, Ramón, *op.cit.*, pàg. 53.

⁹¹⁰Ídem, pàg. 59.

representar la seva selecció, estaven mancats d'experiència, amb l'afegit de veure's pressionats per estar dipositades en ells unes expectatives massa altes en relació amb la seva experiència. En segon lloc, l'anomenada síndrome de “ anoréxia patriòtica”⁹¹¹: en el si de la selecció espanyola es va produir un canvi d'estereotip, de la “fúria” entesa com la lluita i la força, un tret del caràcter que va aparèixer durant els Jocs Olímpics d'Ambers. La majoria de futbolistes que formaven aquest combinat eren bascos, jugadors caracteritzats per la seva fortalesa física. Aquest tret es va convertir en l'essència del futbol d'aquest país durant quasi mig segle. Exceptuant algun triomf aïllat, mai no es van poder assolir èxits de rellevància. Darrerament la preparació més acurada dels entrenadors i sobretot l'aparició de tècnics que defensen un estil de joc molt més refinat i tècnic, cercant un futbol més proper a l'espectacle i al divertiment que a la força física, ha començat a donar resultats, un fenomen que ha provocat un augment considerable quant a seguiment i sentiment d'identificació. Sens dubte, les victòries en les darreres competicions han enfortit també el sentiment de pertinença al grup. El canvi dels patrons de joc, afegit a la necessitat per causes econòmiques de comptar cada vegada més amb jugadors formats dins les pedreres dels clubs, han augmentat considerablement tant el número de persones que segueixen en directe o per televisió els esdeveniments futbolístics, com el número d'èxits aconseguits en campionats internacionals. Dades significatives d'aquest seguiment ens les proporcionen les següents estadístiques: el partit de futbol corresponent a les semifinals del campionat del món celebrat a Sud-àfrica que va enfrontar les seleccions d'Espanya i Alemanya, va ser seguit per una mitjana del 80'9 dels televidents, uns 15 milions de persones. L'anomenat “minut d'or” (aquell de màxima audiència) va ser seguit pel 88'6 % del televidents, uns 17'7 milions d'espectadors, xifres semblants al partit final del campionat del món.

---

⁹¹¹ LLOPIS Goig, Ramón, *op.cit*, pàg. 57.

3.13.1 Els trets d'identitat del futbol: el cas de Brasil, Uruguai, Alemanya, Espanya i els països africans

Caldria veure alguns trets d'identitat que fan referència a l'estudi del per què el futbol, una activitat regida i reglamentada per una mateixa normativa, assimila als seus diversos estils de joc trets característics dels diferents països. Com afirma Pons: “La selección nacional se convierte en depositaria de los símbolos de las naciones”.⁹¹² El futbol és una acció de competència; *cum-peto* etimològicament vol dir “dirigir-se als altres”, fer amb els altres alguna cosa. L'activitat futbolística s'ha convertit en una competència dels grups humans, una trobada humanitzadora que uneix grups envers una tasca comuna. És un esport en el qual hi ha un recull del sentit profund de la tradició semàntica. Tals individus o tal equip tenen un esperit esportiu, ja que saben superar les seves diferències en pro d'un bé lloable, a favor del grup i per al conjunt.⁹¹³ La identitat, sigui del tipus que sigui, no és pas únicament quelcom que s'ha de manifestar obertament i públicament; el lloc de la identitat no rau en el cor ni el cap de les persones, sinó en els diversos contextos i escenaris públics que cada societat defineix com a pertinents per a la definició, presentació i trobada dels diferents tipus de persones i entitats.

La noció d'identitat és definida per l'antropòleg Jordi Salvador Duch, el qual ens diu: “És quelcom que intenta donar una resposta a qui som, poder expressar els nostres sentiments i la nostra consciència de pertinença”.⁹¹⁴ Per tant respon a una necessitat de definició i d'agrupació diferenciada imprescindible. En l'actualitat, quan neix un nadó les comparacions que se'n fan són diferents de les que es feien fa uns anys. El tòpic de si s'assembla més al pare o a la mare s'ha canviat per un s'assembla a en Messi o a Xavi (si es tracta d'un nadó fill de seguidors del FC Barcelona), o si té una semblança a Ronaldo o a Ronaldinho (si aquest nadó ha nascut a San Paulo). Són fets que troben la seva explicació en la mesura que representen una mena d'identitat ètnica que ens lliga al grup al qual pertanyem. Una identitat la podem qualificar de nació no sols pel nom

---

⁹¹²PONS, Anaclot, *op.cit.*, pàg. 76.

⁹¹³XII SEMINARIO INTERUNIVERSITARIO DE PEDAGOGIA SOCIAL. UNIVERSIDAD DE DEUSTO, Septiembre 1997, *El deporte, espacio educativo*, ponència a càrreg del Dr. Antoni PETRUS Rotger, pàg. 1.

⁹¹⁴SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.* pàg. 122.

col·lectiu atribuït; s'escau un mite o uns mites comuns de descendència, un o més elements diferenciats de cultura compartits, una història i un sentiment de solidaritat.

El futbol ha servit al llarg de la seva història per reafirmar aspectes de caire nacionalista o per ajudar a la consolidació d'algunes nacions. No pot sinó ser la conseqüència de la voluntat dels éssers humans, que decideixen entre ells formar societats i identificar-se amb un quefer diari i un projecte compartit de futur. Una nació ha de ser una gran solidaritat amb el desig de continuar una vida en comú. El poeta i escriptor català Rovira i Virgili comentava al respecte: “N’hi ha prou que un poble se senti nació perquè ho sigui”.⁹¹⁵ En aquest sentit, nació seria doncs una unió d’individus no basada en llaços de parentius familiars, ja que la majoria dels membres no es coneixeran mai entre si. Salvador Duch comenta: “En la ment de cadascú, viu la imatge de la seva comunitat”⁹¹⁶. Queda clar que el futbol ha estat un fenomen clau en la consolidació de certes nacions i nacionalitats. Com comenta Boniface: “La definición de estado no se limitará ya a los 3 elementos tradicionales, un territorio, una población y un gobierno, habrá que añadir un cuarto elemento igualmente esencial, una selección nacional de fútbol”.⁹¹⁷

Mitjançant la seva pràctica, i sobretot per la difusió dels grans tornejos internacionals, s’ha aconseguit que grups de persones de diferents classes socials i econòmiques del mateix país combreguessin amb una mateixa idea d’unió i de pertinença a un mateix grup social. Recordem que el triomf de la selecció argentina de futbol envers la selecció anglesa durant el campionat del món de futbol a Mèxic l’any 1986, va reforçar aquest sentiment i va servir d’antídot per a un país deprimat, ja no tan sols per la seva situació econòmica i social sinó per l’orgull perdut amb la derrota que es va anomenar la guerra de les Malvines. La nació de la qual formem part és viscuda amb uns sentiments que són objecte d’amor, de passió, de fidelitat i de respecte; fins i tot molts individus hi donen la seva pròpia vida.

---

⁹¹⁵Veure GINEBRA Serrabou, Jordi, *Llengua i política em el pensament d’Antoni Rovira i Virgili*, Editorial publicacions de l’Abadía de Montserrat, Montcada i Reixac (Barcelona) 2006, pàg. 150.

⁹¹⁶SALVADOR Duch, Jordi, *op.cit.*, pàgs. 123-124.

⁹¹⁷ BONIFACE, Pascal, *op.cit.*, pàg. 89.

El futbol que es practica i juga al Brasil sempre s'ha caracteritzat per la seva qualitat tècnica. És un fet normal en un espai geogràfic i social on gran part de la infància viu en condicions precàries, amb infants sense escolaritzar, mal alimentats i somniant poder imitar els grans futbolistes que aquest país ha engendrat al llarg de la seva història futbolística. Aquests infants surten als carrers de les favelas amb una pilota feta de drap i practiquen des de l'alba fins a la posta de sol. D'aquesta manera, adquireixen un domini perfecte sobre l'objecte. El subjecte, el nen brasiler, aprèn de ben jove a dominar l'objecte que pot transformar la seva existència, la pilota. Hem de tenir en compte, pel que fa a la gènesi de l'estil de joc d'aquest indret, i que ajuda a atorgar-li un dels trets més característics de la seva essència, una segona variable: el factor climàtic, la calor que durant bona part de l'any caracteritza el país. Per tant, és un joc de poc contacte físic, lent i pausat. Oliven i Damo, en relació amb els trets d'identitat del futbol que es juga al Brasil, comenten: “El estilo de juego brasileño es estéticamente mucho más atractivo que el de cualquier otro país, se juega sin la rigidez estática del fútbol europeo”.⁹¹⁸

El periodista anglès Peter Preston definia aquests trets d'identitat que conformen el futbol brasiler explicant: “Como en Brasil, las Iglesias estan pomposamente decoradas con hojas de oro y las ciudades estan pobladas de antenas parabólicas, incluso en las favelas, en los barrios pobres hechos de casas de cartón donde las aguas residuales circulan por su interior”.⁹¹⁹ Els nens juguen a futbol als descampats fins que es fa fosc, moment en què tornen a les cases per posar-se davant de la televisió. És un fet comú al Brasil. Així es cultiva aquesta passió; és la principal manera d'aconseguir un ascens social que possibiliti escapar de les barraques i dels carrers perillosos. Els nens de les favelas estan pendents de la televisió perquè els seus ídols (Ronaldinho, Alves,...) es troben fora del país, concretament a Europa. Així, els partits d'aquestes lligues s'han convertit en una espècie de campionat de primera divisió del Brasil. Els capitals que sostenen l'expansió de les telecomunicacions ho han fet possible, han generat un món de somnis i d'atractives oportunitats milionàries.

---

⁹¹⁸ OLIVEN, Rubén y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 106.

⁹¹⁹ PRESTON, Peter, “El fútbol, un deporte global”, al diari *El Mundo*, (11 de desembre de 1997).

Arlei S. Damo i Rubén G. Oliven, de la Universidade Federal do Rio Grande do Sul, escriuen en l'article titulat "Fútbol made in Brasil: blanco en las reglas, negro en el estilo"⁹²⁰ les característiques precises del futbol brasiler. Segons aquests autors, hi ha certs contextos que es poden visualitzar amb la singularitat de l'estil de joc brasiler com a trets fonamentals i diferenciadors. Ens parlen de la prioritat de la tècnica en detriment de la força, de la finta o l'esquiva,⁹²¹ en contraposició al cos a cos. Una segona característica fa referència a les passades; en aquests tipus de futbol han de ser constants, contràriament al futbol europeu, en què el model habitual és l'anomenat "kick and run" ("passada llarga i córrer"). És important jugar ran de gespa, evitant el joc aeri; i per últim hi ha un treball de les estratègies individuals en contraposició a les estratègies col·lectives, més característiques de països on la capacitat tècnica és inferior.

No tot va ser senzill per a l'assimilació d'un estil de joc al Brasil, si bé aquest esport va ser introduït de la mà de Charles Muller,⁹²² fill de pare anglès i mare brasilera. Muller va aprendre el futbol a Anglaterra, on havia fet una estada per estudiar; en tornar al Brasil va donar a conèixer aquest esport, en una època en què només els blancs de classe alta podien competir, si més no de manera oficial. Des del punt de vista social, econòmic i polític, els negres van quedar-ne al marge. L'àmbit cultural va ser diferent, ja que els va permetre destacar de manera individual, contribuint amb activitats com la samba o el carnaval. Aquestes activitats de caire lúdic van passar a formar part de la cultura brasilera i van ser considerades com a patrimoni propi.

---

⁹²⁰Citat a LLOPIS Goig, Ramón, *op.cit.*, pàg. 107.

⁹²¹Són conceptes heretats de la dansa típica del Brasil, la "capoeira". Es tracta de tècniques corporals amb l'objectiu d'enganyar l'adversari amb un moviment del cos, sense la pilota.

⁹²²BUENO, J.A. y MATEO, M. , *op.cit.*, pàg. 30.

El centre d'aquestes activitats estaven situades en el cos i en el seu domini. El futbol, a mesura que s'estenia, requeria un elevat volum de capital corporal, i això era patrimoni exclusiu de la cultura afro-descendent. L'escriptor Shuhei Hosokawa ens va voler apropar a una definició d'aquests trets d'identitat del futbol brasiler: "El ritmo con el que corren los futbolistas brasileños es comparable a la samba, dándole la cualidad de la suavidad".⁹²³ Al mateix article se cita Robert da Matta, un analista del futbol d'aquest país que ens parla de com un dels trets més característics d'aquest tipus de futbol s'anomena "jôgo de cintura". L'analista es formula la pregunta de quina manera la suavitat, la despreocupació, la manera d'entendre la vida del ciutadà brasiler, ha pogut influir en el futbol. El nen brasiler que comença a donar els primers passos en aquest esport sap transformar, per mitjà del joc, qualsevol condició desfavorable en propícia. Da Matta ens explica que el nen és capaç de mantenir un miraculós equilibri entre l'art i la murrieria, entre astúcia i versatilitat, impossible d'imitar. El futbol practicat al Brasil no és un esport o una diversió. Com va comentar el gran cineasta italià Pier Paolo Pasolini: "Mientras el estilo de fútbol europeo era prosa, el brasileño era poesía".⁹²⁴ El modus de vida al Brasil és viure futbolísticament. Deixant a un costat el cas del futbol al Brasil, del continent sud-americà van sorgir els primers campions del món de futbol, també les primeres grans individualitats, i va ser l'indret on va aparèixer un sentiment nacionalista més exaltat, fet que va aportar una gran fortalesa mental als esportistes. Aquest fenomen, unit a l'elevada condició tècnica dels jugadors, va fer que els primers tornejos futbolístics, Jocs Olímpics i campionats del món de futbol, se'ls disputessin argentins i uruguaians.⁹²⁵

---

⁹²³ HOKOSAWA, Shusei, *Introducción a la estética del balonpié, caminar, correr, chutar*, a *Gendai Shiso*, 1986, pàg. 70.

⁹²⁴ OLIVEN, Rubén y DAMO, Arlei, *op.cit.*, pàg. 107.

⁹²⁵ Als Jocs Olímpics d'Ambers, la selecció d'Uruguai va ser la gran triomfadora. A la reunió dels directius de tots els països on es practicava futbol, durant l'Exposició Universal celebrada a Barcelona l'any 1929, es va decidir que el primer campionat del món tindria lloc a Uruguai. Va influir el fet que aquest país es comprometés a pagar les despeses del viatge. Els anglesos, que es consideraven els pares del futbol, es van negar a participar-hi, en senyal de protesta en no ser els triats per organitzar l'esdeveniment.

Adriana Marrero i Ricardo Piñeyrúa,⁹²⁶ ambdós professors de la Universitat Nacional de Montevideo, fan un recorregut històric analitzant els trets més importants que van ser claus per a la consecució d'una identitat futbolística d'aquest petit país sud-americà.

L'any 2005, la selecció uruguaiana de futbol amb tots els seus directius, va peregrinar al santuari de Lourdes amb l'objectiu de demanar suport a la Verge de cara al seu decisiu encontre de futbol, que l'havia d'enfrontar a la selecció d'Austràlia i que atorgava una plaça per a participar en el campionat del món que se celebrava a Alemanya el següent any. Aquest cas d'una confessió d'incompetència esportiva va generar entre la intel·lectualitat d'aquest país més d'un debat. El més important és que es formulava la qüestió de com era possible que un país que havia refermat la seva voluntat de laïcisme i que havia aconseguit un distanciament en relació amb els assumptes religiosos, expressés públicament les seves preferències religioses i es posés al costat d'un tipus de culte en detriment d'altres. La lluita que havien mantingut els nets i besnèts per aconseguir la sostracció de la religió en l'àmbit públic semblava haver estat en va davant d'aquesta invocació de les forces divines per tal d'assegurar l'èxit de la seva selecció. La pregunta que es formulaven alguns sectors de la població tenia la resposta en el fet que no va ser pas la fe cristiana la que els va definir com a comunitat; i també, què s'havia fet dels espais buits de religió. La resposta va justificar-se pel fet que la federació uruguaiana de futbol no pertanyia a cap estament públic, i s'afegia a l'aspecte pel qual emocionalment gran part de la població professava el cristianisme. Les demostracions de fe poques vegades són rebutjades com a últim recurs davant de situacions desesperades.

La interpretació heroica de la història nacional d'Uruguai i la generació d'una idea de nació, sense tenir en compte les circumstàncies que la va dur a ser una nació independent, van ser dos aspectes molt relacionats en la constitució de la identitat futbolística d'aquest país. La mística de la histografia nacional i els símbols que van ajudar a forjar aquesta identitat de sentiments de pertinença dels uruguaians, els trobem d'aquesta manera en el futbol. Així doncs, aquest petit país de no més de cinc milions d'habitants va conèixer el futbol de la mà dels treballadors anglesos que construïen el

---

⁹²⁶MARRERO, Adriana, y PIÑEYRÚA, Ricardo, "Ora pro nobis. Fútbol, mística e identidad nacional en el Uruguay moderno", a LLOPIS Goig, Ramón, *op.cit.*, pàgs. 129-139.

ferrocarril. L'any 1891 varen fundar el club Central Uruguai Railway Cricket sota les sigles C.U.R.C.C., amb els colors groc i negre que també identificaven els senyals ferroviaris. Més endavant aquest club es va convertir en el conegut equip de l'Atlético Peñarol de Montevideo. També hi van col·laborar treballadors alemanys i uruguaians. Els colors blau i blanc de la bandera van inspirar la fundació del Club Nacional de Montevideo, que refermava els trets més nacionalistes davant de la presència estrangera de l'altre club.

Els èxits esportius de les olimpíades dels anys 1924 i 1928, en què van assolir el triomf, els va ajudar a convertir-se en el país organitzador del primer campionat del món l'any 1930, torneig en el qual van aconseguir el seu primer títol de campió del món. No va ser fins passats vint anys, al campionat del món de l'any 1950 al Brasil, quan varen aconseguir novament el seu i últim triomf en un campionat del món. Aquesta victòria aconseguida enfront d'un país molt més gran, i al seu propi terreny de joc, va suposar un augment significatiu en l'autoestima futbolística d'aquest país. Lamentablement per ells no s'han tornat a repetir aquests èxits, cosa que ha produït un canvi important, ja que la identitat de joc -ara orfe d'èxits- trontolla, i únicament el seguiment televisiu de les figures que han emigrat a d'altres països, sembla atorgar certa identitat al futbol uruguaià a l'espera d'un futur triomfador que de moment sembla llunyà, malgrat el quart lloc aconseguit als campionats del món de Mèxic (1970) i sud-Àfrica al 2010.

Traslladem-nos ara al continent africà, un desconegut pel món del futbol fins fa aproximadament vint anys, una data que marca l'inici de la presència de futbolistes a l'elit d'aquest esport, provinents d'aquest continent. Un dels grans esdeveniments que va ajudar a la divulgació del futbol africà va ser la classificació de la selecció del Zaire per a la fase final del campionat del món de futbol, celebrat a Alemanya l'any 1974. Àfrica, sens dubte, és el continent on s'ha produït una explosió més gran del fenomen del futbol. L'arribada a Europa de jugadors africans a mitjans dels anys vuitanta, afegint-hi la divulgació que ha tingut aquest esport a través dels mitjans de comunicació (sobretot de la televisió), ha generat grans expectatives entre els joves de Camerun, Costa de Marfil, Nigèria i molts altres països. Aquest fenomen tampoc no ha passat desapercebut pels *scouters* i caçatalents, que han vist la possibilitat de trobar futbolistes quasi nens en aquests indrets. Només que solament un d'ells arribi a despuntar en un equip europeu (en un, per dir-ho d'alguna manera, de rentable) s'amortitzen les despeses dels altres dos-cents, que quedaran estancats en qualsevol suburbi de París,

Londres o Brusel·les. Les dificultats que comporta viure en espais amplis, desèrtics, selves, sabanes, afegint-hi el desgast físic dels nens i nenes que de ben petits han d'entrenar-se en l'astúcia i l'enginy per sobreviure, fa que en aquest tipus de futbol destaquin aspectes de tipus físic, sobretot la velocitat i un altre aspecte físic subjacent, la resistència. Així doncs, ens trobem que la unió d'aquestes dues qualitats físiques és el que caracteritza el futbolista provinent de l'Àfrica.

Hem après recentment com els reflexos condicionats, base de tot aprenentatge, només s'estableixen quan s'associen a fets que satisfan les necessitats biològiques més fonamentals, aquelles que serveixen a l'equilibri dels plasmemes. Si la fam i la gana són presents en l'origen del coneixement, la sacietat es troba en l'origen del joc, una teoria defensada per l'acadèmic Rof Carballo, que sembla posar en dubte que les grans figures del futbol hagin sorgit d'ambients precaris. Com he citat en un apartat anterior, ens diu Carballo que l'animal “necesita estar saciado para jugar y sentirse seguro, no tener inquietudes ni necesidades; esto lo diferencia del hombre, que juega para olvidar”.⁹²⁷ Carballo conclou la seva tesi argumentant que l'animal saciat i segur amb excés de força i d'energia és el que juga; per tant, és tan important per l'home satisfer les seves necessitats com jugar.

L'origen del futbol, dins la matriu de les *high schools* angleses, comptava amb un públic d'elit, un fet que podria refermar aquesta teoria. Malgrat tot, la mateixa història del futbol ens mostra que els autèntics símbols i mites que aquest esport ha donat han sorgit de la gana i la necessitat. Una puntualització que m'agradaria fer sobre l'apartat anterior vindria pel fet que no sols la condició física caracteritza el jugador africà. Aquest té la facilitat d'aprendre i, en els darrers anys, amb l'aparició d'escoles i clubs més o menys organitzats, s'ha aconseguit dotar els joves africans d'una capacitat tècnica força envejable. És fàcil veure emissaris i *scouters* dels clubs més importants d'Europa a la recerca de joves talents. Per tant, talent i coneixement, reprenent la idea del professor Rof Carballo, són fills de la precarietat.

---

⁹²⁷ CARBALLO Rof, J. *op.cit.*, pàg. 145.

Josep Maria Mingella comentava que els grans clubs europeus havien llançat les xarxes fins i tot als poblats més remots del Senegal, per trobar el nen “que xuta i destaca, un nen necessitat que veu en el futbol l’única possibilitat de sortir de la misèria”.⁹²⁸ Christian de Brie explica, arran d’aquest mateix fet: “Los cazatalentos de los ricos clubes europeos llegan para hacer su negocio, dedicándose cada vez más abiertamente a un verdadero pillaje de jóvenes talentos africanos, para mejor provecho de aquellos que los adquieren”.⁹²⁹ El fet més denunciable és que hi ha una veritable explotació d’aquests joves, que són obligats a signar contractes i deixar el seu futur en mans d’autèntics mercenaris que els duren a clubs de renom on provaran fortuna a la vella Europa, l’engendradora del futbol i cansada davant de l’onada d’il·lusió de portents tècnics i físics, de les necessitat vitals i de supervivència que aporten els dos exemples anteriors. Curiosament, Europa continua sent el model de referència del futbol mundial, sorprenentment davant de la forta competència dels països subdesenvolupats o emergents. La resposta la podem trobar per l’experiència tàctica i estratègica que han atorgat tants anys de pràctica. La potenciació del joc col·lectiu enfront de la individualitat, la recerca del bé comú (fet que suposa l’abolició de l’ego personal), tot això fa veure que no existeix el triomf individual sinó el col·lectiu. Aquests trets, units a una bona alimentació, el treball de recerca, les investigacions en el camp de la fisiologia, la biomecànica, la nutrició i les teories de l’entrenament, pròpies del món desenvolupat, equilibren la balança i fan que fins ara Europa estigui al capdavant dels triomfs internacionals. No podem oblidar tampoc, com a condició indispensable, el factor econòmic. El futbol europeu és sinònim de benestar. El futbol està associat al luxe i a la fama. D’aquesta manera, Europa es converteix en la fita daurada de qualsevol aspirant a futbolista, una alternativa al viatge en pastera; però també serà un viatge sense tornada, perquè la majoria de futbolistes immigrants al vell continent obliden els seus ancestres, els consideren un malson que pertany al passat.

Malgrat que en el futbol a Europa, com ja he comentat, es cerca el bé col·lectiu, necessita i va a la recerca del talent individual estranger, provinent de la favela del barri degradat de Fiorito a Buenos Aires, on no hi ha diners per comprar un bitllet d’autobús, o de les planícies africanes, on s’ha de córrer per menjar, beure o fugir. Aquest individu

---

⁹²⁸ MINGELLA, Josep M^a, *op.cit.*, pàg. 34.

⁹²⁹ De BRIE, Christian, “Fútbol en África”, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 124.

es convertirà en la peça diferent que transformarà aquest equip europeu en una màquina amb l'engranatge perfecte, i farà d'aquest un equip millor que els altres. L'efecte pintoresc i desconegut, capaç d'amortir la pilota amb el pit i marcar un gol d'esquenes a la porteria, o el portent físic d'aquell jugador que no descansa durant noranta minuts, amb la fortalesa d'un gladiador, faran desequilibrar la balança davant de la igualtat de sistemes tàctics coneguts. L'efecte sorpresa, tan desitjat pels grans generals, irromprà dins del futbol de la mà dels més necessitats.

El futbol de vegades es presenta com un espectacle. Hem vist el Chelsea londinenc contractar un entrenador italià, que a la vegada pretenia fitxar les Nacions Unides; els anglesos volen fitxar futbolistes francesos i suïssos, i a l'inrevés; uns dirigeixen les seves xarxes cap als Balcans, d'altres cap al continent africà, i així cada vegada amb més intensitat parlem d'un futbol més globalitzat. Colombians, argentins, nigerians, camerunesos, componen les línies dels nostres equips de futbol, són presents en totes les lligues i campionats; els aficionats, tècnics i dirigents han de ser conscients de la projecció global d'aquest fenomen. Els vells prejudicis desapareixen del tot en el moment que Robinho és aplaudit pels aficionats de l'AC Milà, o Saidu Keita pels aficionats del FC Barcelona. Per primera vegada un africà, George Weah, va ser guanyador del màxim guardó que atorga el futbol mundial a nivell individual: la pilota d'or, un cas que es va produir quan era jugador del Milà AC. Didier Drogba, futbolista marfileny, o Samuel Eto'o, del Camerun, són i representen petites gotes d'aigua, però lamentablement ningú no parla dels que van arribar cercant fortuna i no van tenir la mateixa sort. N'hi ha que malviuen amb sous miserables, enrolats en equips de quarta categoria.

Des de la fi de la guerra freda, investigadors i estudiosos del futbol han constatat que el futbol capta cada vegada més l'atenció dels lectors.⁹³⁰ Actualment la victòria dels equips nacionals s'ha convertit en la màxima expressió d'orgull nacional i de defensa d'una identitat singular i pròpia. Les grans celebracions arran de triomfs importants han desbordat les expectatives dels més optimistes. Aquesta recerca històrica del futbol a Europa va tenir en alguns indrets uns condicionants importants per a la formació de les identitats pròpies que anteriorment hem vist.

---

⁹³⁰PRESTON, Peter, "El fútbol, un deporte global", a *El Mundo* (11 de desembre de 1997).

La introducció del futbol a Alemanya va suposar el trencament d'un model esportiu basat en la gimnàstica militar, que era obligatòria a les escoles. La fascinació que els va produir el nou esport va fer que els professors de les escoles copiessin el model anglès inspirat en les *high schools*; l'*alma matter* d'aquest projecte va ser el professor Konrad Koch.⁹³¹ El futbol, al país centreeuropeu, va ser ben acceptat atès que hi havia unes similituds amb la preparació militar i guerrera de la qual tan amants eren. Les analogies entre els trets del bon soldat i els del practicant del futbol eren el desenvolupament de la força, de l'agilitat, la sang freda, la fermesa i la resistència, entre les més destacables; trets que ens recorden els elements claus de les metàfores esportives paulines. El context social de l'època del kàiser Guillem II estava altament militaritzat, i utilitzava els conceptes tàctics d'atac, defensa, ofensiva i defensiva, com un mirall per generar en l'esportista una mentalitat preparada per assimilar els conceptes tècnics i tàctics, sempre en un marc bèl·lic. L'aïllament del poble teutó en acabar les guerres mundials, amb la prohibició del servei militar, va ser utilitzat pels difusors del futbol com un assaig d'un campament militar. La disciplina, l'ordre tàctic i el desenvolupament de les qualitats físiques abans mencionades va substituir la formació militar. Donades aquestes circumstàncies, és lògic quan parlem del futbol alemany que ens trobem amb la denominació de "*virtuts alemanyes*", concretades en l'esforç perllongat, la concentració, els marcatges, el reforçament dels sistemes defensius –aquest es pot considerar com una analogia de vigilar l'enemic- i s'ha d'afegir, com a conseqüència de tots ells, l'estret esperit de companyerisme, de col·laboració i el culte a la masculinitat.

El cas del futbol espanyol sempre ha tingut com a signe d'identitat el mite de la "fúria"⁹³², a causa del futbol que es practicava al nord del país, concretament el del club més conegut, l'Atlètic Club de Bilbao. Aquest equip va generar un estereotip de joc basat en el joc directe, la lluita i un gran desplegament físic, segurament per la influència rebuda dels mariners anglesos que atracaven al port de Bilbao i per enginyers del mateix país que desenvolupaven les seves tasques a les fàbriques siderúrgiques i

---

⁹³¹Konrad Koch, professor de l'institut gimnàstic de Braunschweig, veure a revista *citius, altius, fortius* volum X, fasc. 3-4, Madrid 1968 (Sobre el cristianismo y ejercicios físicos), pàgs. 333-351.

⁹³² Un terme que RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 224, remet als primers encontres de la selecció nacional espanyola, formada en la seva majoria per jugadors vascos (alguns d'ells mítics, com Belauste), que emprant la seva fortalesa varen destacar en aquests inicis.

metal·lúrgiques de la ciutat biscaïna. La medalla d'argent, aconseguida per l'equip nacional d'Espanya als Jocs Olímpics d'Ambers l'any 1920, va fonamentar aquest estil de joc. Posteriorment, i ja en període de la dictadura franquista, l'esport controlat per la Falange, organització propera al règim, es va convertir en un transmissor del pensament governamental, fomentant aspectes com el patriotisme, la virilitat i la impetuositat. Va ser en aquest país on el Club Real Madrid va encarnar el simbolisme polític del règim franquista, mentre altres equips van convertir-se en abanderats de sentiments nacionalistes, com és el cas del F. C. Barcelona i l'Atlètic Club de Bilbao. L'etapa de transició de la dictadura cap a la democràcia va afectar també el món del futbol; una economia proteccionista no consumidora va deixar pas a una economia integrada en l'àmbit europeu. La religió, centrada en la preservació i conservació de la moral cristiana catòlica, va deixar pas a un estat aconfessional laic.

D'aquesta manera, una societat semirural i arcaica es va convertir en pocs anys en una societat metropolitana i oberta, tolerant i diversificada, cosa que també va influenciar el món del futbol. Així, s'obriren les fronteres a l'admissió de jugadors vinguts de fora, els quals varen aportar uns conceptes de joc diferents als que predominaven, i desconeguts fins aleshores. Probablement, la falta d'un model de joc, d'un estil propi que no fos simplement la fúria, va ser la causant dels pocs èxits que aquest país va aconseguir a nivell internacional durant les dècades dels anys setanta, vuitanta i bona part dels noranta.

3.13.2 Els signes d'identitat del cristianisme

La identitat del cristianisme s'anà forjant sobretot a partir dels anys setanta dC. S'afirma aquesta identitat inscrita en la vida de la ciutat: desplaçament dels centres de gravetat, ruptura amb el judaisme, enriquiment dels escrits apostòlics. Tres de les quatre columnes presents en el Concili de Jerusalem acabaven de desaparèixer: Jaume, assassinat a Jerusalem l'any 62 dC; en acabat, Pere, mort a Roma segons les tradicions del segle II; Pau, probablement mort a Roma quan tenia en projecte anar a Hispània. L'únic que va sobreviure va ser Jaume; pel que sembla morí a Efes en edat avançada. Les grans ciutats de l'Imperi (Alexandria, Cartago, Constantinobla, Roma i sobretot les esglésies fundades pels primers apòstols) van emergir com a bressol de la vida intel·lectual i de l'expansió del moviment cristià. Altres ciutats com Antioquia o Efes van tenir un paper fonamental com a centres de debat i d'expansió missionera.

La mort i desaparició de les figures emblemàtiques del cristianisme primitiu va obligar el cristianisme a cercar nous reptes com ara la successió i la continuïtat doctrinal, tenint en compte el greu problema de ser una religió refusada i exclosa socialment (si repassem els primers capítols del present treball trobarem el sentit de la paraula "màrtir"). La resistència s'expressarà amb la creació d'un univers simbòlic que subverteix la ideologia dominant imperial, revelant la realitat profunda del poble dels pobres,⁹³³ però si hem de parlar d'un fet important quant a la construcció i consecució d'una identitat diferenciadora del judaisme, i d'allò que va atorgar un caràcter propi al cristianisme, ens hem de referir obligatòriament a la festa de la Pasqua. L'espiritualitat cristiana estava marcada per la festa de la Pasqua, n'era el centre de la vida cristiana; de fet, a Israel era l'esdeveniment que inaugurava l'any litúrgic, en què l'èpica de Jesús era el fet més important. Pel cristianisme, la resurrecció de Crist va ser considerada el nucli de la predicació. Va ser el principi vertebrador de la setmana cristiana, que naixia amb la commemoració del Sant Sopar, vigília de la Passió. En relació amb aquest fet Pau ens

---

⁹³³PIFARRÉ, Cebrià, *op.cit.*, pàg. 63.

comenta el següent: “Sigueu massa nova, semblants als pans pasquals que sou, ja que Crist que és el nostre anyell pasqual que ha estat immolat; així doncs, celebrem la festa no amb la llevadora vella sinó amb la nova, amb els pans pasquals de la veritat i la sinceritat”.⁹³⁴ Així, la mort de Crist va substituir la Pasqua jueva. Posteriorment aquest signe d’identitat (que, com veurem, va causar alguna controvèrsia) va ser defensat i enfortit pels pares de l’Església, que contemplaven com aquesta anava naixent i desenvolupant-se mitjançant l’Eucaristia, on s’anunciava el pas de Jesús des d’aquest món al món del Pare. La controvèrsia a la qual he fet referència anteriorment, venia donada pel fet de triar el dia de l’elecció de la celebració pasqual, que va causar una certa polèmica ja que van sorgir dues tendències diferents. D’una banda, els jueus cristianitzats eren els més antics i estaven molt lligats a l’experiència de la comunitat apostòlica. Celebraven la Pasqua amb una única gran celebració nocturna que concentrava tota la història salvífica; més tard, aquesta vetlla pasqual fou precedida d’un o més dies de dejuni, un fet més de caire místic que ascètic; per aquests grup el dissabte fou considerat el dia central de la celebració pasqual. L’altra tendència, més hel·lenitzada, entenia com a fet principal de la religió cristiana la resurrecció de Crist, no tant la passió i mort. Per tant, es va considerar el dia del diumenge festa setmanal, com a dia de repòs consagrat a la pregària i al culte; d’aquesta manera, aviat va substituir el dissabte jueu. Aquesta dualitat entre la comunitat cristiana va estar a punt de provocar un veritable cisma al si de l’Església ja que el mateix Papa, aleshores Víctor, era més propens a defensar la segona tesi de celebrar el diumenge de resurrecció com a dia principal de la Pasqua; fins i tot va voler excomunicar els partidaris de la tendència més judaïtzant. Al final (i això continua de la mateixa manera avui dia) el diumenge de resurrecció representa el signe d’identitat més important per als cristians; és la commemoració de la resurrecció de Crist. Al capítol II, en l’intent d’establir una comparació entre els orígens del cristianisme i els orígens del futbol, queda prou clar que el miracle de la resurrecció és el que dona sentit el cristianisme; sense aquest no existiria, no tindria raó de ser la religió, atès que va ser l’epicentre del missatge de Jesús. Més tard els apòstols i els deixebles, fent-se’n ressò, apel·laven a l’esperança com un tret d’identitat que tot cristià ha de tenir; conceptes com la cursa de la vida (simbolitzant les dificultats) que el cristià es trobarà al llarg de la seva vida, el combat

---

⁹³⁴ I Carta als Corintis, 5, 7-8

contra el mal (simbolitzant la lluita enfront de l'enemic), la meta (que simbolitza la salvació), no podrien ser defensats per cap evangelista.

CAPÍTOL IV. El missatge paulí i la transmissió de valors: una pedagogia aplicada al futbol (pàgs. 473- 640)

- 4.1 Ètica, moral i educació moral
  - 4.1.1 Introducció
  - 4.1.2 D'una ètica perseguida a una ètica dominant
  - 4.1.3 Fonamentació de la moral cristiana i les virtuts cristianes

- 4.2 Els valors ètics
  - 4.2.1 Introducció
  - 4.2.2 Classificació dels valors
  - 4.2.3 Escala de valors i crisi ètica

- 4.3 Una ètica esportiva
  - 4.3.1 L'origen: la moral esportiva a Grècia
  - 4.3.2 Els pares de l'axiologia esportiva moderna: Carl Diem, Pierre de Coubertin i José Maria Cagigal

- 4.4 Un codi ètic aplicat al futbol
  - 4.4.1 Introducció
  - 4.4.2 Un codi ètic: escoles formatives i futbol professional
  - 4.4.3 Sobre les autoritats i organitzacions esportives
  - 4.4.4 Els responsables de les entitats
  - 4.4.5 Sobre els tècnics i entrenadors
  - 4.4.6 Sobre els esportistes.

- 4.5 La moral esportiva paulina
  - 4.5.1 La moral esportiva paulina
  - 4.5.2 L'axiologia esportiva paulina en l'esport contemporani: la perseverança, el joc net, l'esforç, la competitivitat, la voluntat de superació, saber perdre i l'èxit

- 4.6 Lideratge i credibilitat moral
  - 4.6.1 Introducció
  - 4.6.2 Elements d'un bon lideratge
  - 4.6.3 Lideratge, autoritat moral i credibilitat
  - 4.6.4 Pau, un líder creïble

- 4.7 Sant Pau: un líder carismàtic
  - 4.7.1 La coherència del pensament paulí
  - 4.7.2 Organització i missatge de Pau
  - 4.7.3 L'home paulí: antropologia i col·laboradors
  - 4.7.4 La gestió davant de les crisis

- 4.8 Estudi comparatiu: la capacitat de lideratge entre Pau, Guardiola i Mourinho.
- 4.9 Estudi comparatiu: elements d'una bona credibilitat entre Pau, Guardiola i Mourinho
- 4.10 Estudi comparatiu: l'axiologia esportiva paulina i el futbol actual
- 4.11 Estudi comparatiu: els conceptes teològics paulins essencials i el futbol actual
- 4.12 Estudi comparatiu: les virtuts paulines i el futbol actual

4.1 Ètica, moral i educació moral

4.1.1 Introducció

Des dels seus inicis a l'antiga Grècia, l'ètica ha estat la reflexió al voltant de la vida bona; la pregunta que immediatament sorgeix és com poder acotar el significat del que realment vol dir viure bé, o en altres paraules, ser feliç. Així, el terme "ètica" prové del grec i etimològicament significa "caràcter" (*êthos*), però no en el sentit més psicològic que probablement tindria actualment, sinó en relació amb la naturalesa de l'individu, a la seva manera de ser, a la seva consistència com a home. D'aquest sentit es deriva que pels grecs la reflexió sobre el viure bé passava necessàriament pel subjecte. Probablement una altra qüestió seria interrogar-nos sobre com s'és i com es pot arribar a ser per viure feliç.

La felicitat depèn de com viu l'individu, què fa amb la seva vida. Per això la reflexió ètica estava orientada a canalitzar la vida envers la felicitat; no obstant, seria equívoc creure que pels grecs l'ètica tenia una dimensió exclusivament individual. Recordem que el context polític i social en què va néixer aquesta disciplina era la polis, i en un principi els grecs no diferenciaven la felicitat individual de la col·lectiva; la vida bona ho era en el context d'una ciutat justa. Només a partir del segle III aC, amb l'hel·lenisme, l'ètica començà a adquirir una dimensió exclusivament individual. Aristòtil la definia com un acte de l'ànima conforme amb la virtut perfecta. La perfecció de l'acte sempre implica plaer; d'aquesta manera, la felicitat plena residia en el perfecte exercici de totes les capacitats que l'home posseeix. Posteriorment, amb els romans, el terme "ètica" es va reduir en el seu significat a costum, hàbit; i la moral es va acabar identificant amb les conductes habituals que es feien per costum, perquè eren bones. D'aquí que actualment, quan parlem de moral, ho restringim a un codi normatiu de prohibicions més que a una reflexió sobre el que és bo i ens fa feliços.

El filòsof Fernando Savater afirma, sobre aquest aspecte, que a diferència d'altres éssers vius o inanimats els homes podem inventar i triar en part la nostra manera de viure. Podem optar pel que ens sembla bo i convenient per nosaltres enfront del que ens sembla malament o inconvenient, i de la mateixa manera que inventant i triant ens podem equivocar, sembla prudent fixar-nos bé en allò que fem i procurar adquirir un cert saber viure que ens permeti encertar. A aquest saber viure o art de viure l'anomenen ètica⁹³⁵. Com diu José Luis Aranguren, per altra banda, l'ètica és una part de la filosofia que tracta dels actes morals.⁹³⁶ Aquests quedarien regulats per la *regula morum*, de tal manera que l'objecte material de l'ètica la formarien els *acta humani*, és a dir, els actes lliures i deliberats. Per tant, l'objecte formal de l'ètica queda constituït pels actes humans, que són executats pels mateixos homes, ordenats i regulats per ells mateixos.

Contextualitzar el concepte ètic en la nostra societat i més concretament en un àmbit tan estès socialment com és el futbolístic, fa que quan ens qüestionem què és el que hem de fer en determinades circumstàncies ens demanem per aquella acció o accions que seran bones, que seran valorades com a tals per la nostra consciència i tant de bo que també ho siguin per als altres. Ara bé, el tribunal que ho haurà de jutjar serà la pròpia consciència en primer terme. Els altres podran rebutjar l'acció i opinar, però mai decidir per nosaltres; aquest important fet el veurem explicitat més detalladament en els següents apartats, i tindrà diverses implicacions: en primer lloc, la reafirmació de considerar-nos individus lliures, de voluntat i acció, perquè si no seria absurd preguntar-nos què hem de fer si no tenim alternatives entre les quals triar. D'entrada, doncs, la qüestió de la bondat d'una acció pressuposa la nostra llibertat, la de voler, la de triar i actuar en conseqüència. En segon lloc, la pregunta porta implícita l'exigència d'un criteri que ens permeti discernir la bondat i maldat de l'acció esmentada. Dit amb altres paraules: necessitem un referent que faci possible la deliberació moral, entesa com conjunt de principis i normes considerades vàlides al si d'una societat; aquest referent

---

⁹³⁵ SAVATER, Fernando, *Ética para Amador*, Editorial Ariel, Barcelona, 1992.

⁹³⁶ ARANGUREN, José Luis, *Ética*, Alianza Editorial, Madrid, 1981, pàg. 31.

no és altre que el sistema moral al qual ens hem adherit, el que hom ha interioritzat mitjançant l'educació rebuda.

Tota societat i tota cultura disposa d'un sistema moral predominant a partir del qual són educats els individus, tot i que en les societats actuals la diversitat moral és patent. Ara bé, precisament pel fet que aquesta diversitat moral és un fet creixent no sols entre cultures sinó en el si d'una mateixa cultura, la reflexió sobre el que fa vàlid i què fonamenta i justifica un determinat sistema moral s'escau avui dia i és més que mai objecte d'estudi i reflexió. De fet, la reflexió ètica o la fonamentació i justificació racional d'un sistema moral és ben antiga. Els grecs (i més tard els pares de la filosofia occidental) havien estat mestres en aquesta disciplina, quan la disparitat no era tan acusada i les cultures eren més compactes, ja els va urgir identificar aquell criteri que justifica i fonamenta un determinat sistema moral, probablement perquè l'home sembla haver necessitat sempre entendre per assimilar, saber per actuar. L'home viu immers en un mitjà al qual s'ha d'adaptar. Els sentiments han d'estar limitats, cosa de la qual s'encarrega la disciplina; apaivagar els desitjos porta a la felicitat.⁹³⁷ Per tant, és necessari educar per a la recerca de la felicitat.

No és equivalent parlar de moral i d'ètica, tot i que sovint al llenguatge ordinari els usem com a sinònims. La moral orienta la deliberació, la reflexió sobre les possibles accions que hom pot dur a terme, i ajuda l'home a esbrinar quina ha de dur a terme. Podem fer moltes coses, però la qüestió rellevant no és el que puc fer sinó el que he de fer; de l'haver s'ocupa l'ètica, que situada en l'àmbit de la reflexió filosòfica, pretén fonamentar i justificar racionalment la moral. Hem de suposar que una moral mancada de justificació racional esdevindria invàlida? Sí, en el sentit que podria ser absolutament arbitrària en tant que no disposa del criteri que permeti en darrer terme acceptar o rebutjar determinats valors o normes amb una coherència. Ara bé, que puguem arribar a identificar la justificació última d'un sistema moral no implica la seva veritat. Aquesta no funciona en l'àmbit de l'ètica com en l'àmbit del coneixement. És més, parlant amb propietat no s'escau qualificar una moral de veritable o falsa, ja que ni pretén ni s'ocupa del que les coses són en l'àmbit descriptiu del coneixement, sinó del que haurien de ser en l'àmbit valoratiu. Dit d'una altra manera, el coneixement és un conjunt de judicis

---

⁹³⁷ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, Editorial Trotta, Madrid, 2002, pags. 180-190.

descriptius o predictius i la moral un conjunt de judicis de valor, de la mateixa manera que l'àmbit de l'estètica no usa judicis descriptius, perquè qualificar de bell un objecte artístic no és cap veritat sinó un judici de valor. Qui qualifica un partit d'excel·lent cau en un error, perquè està utilitzant un judici de valor; probablement per un altre hagi estat un partit de futbol avorrit tàcticament o estratègicament. Això no impedeix que sovint trobem expressions d'aquest tipus: "És una veritat moral no jugar net". En aquest exemple, per ser rigorosos, el que hem d'interpretar és que el subjecte que formula aquest judici està expressant que segons el sistema moral que té com a referent, "no jugar net" és una norma vàlida. El mateix exemple el podríem estendre fins a un context de la religió cristiana amb l'expressió "És una veritat moral que no és bo matar". En definitiva, la pretensió de la reflexió ètica és identificar el fonament últim que valida un determinat sistema moral, no pas descobrir les veritats morals.

Arribats a aquest punt, sembla evident que davant de la diversitat moral, deu haver-hi també una diversitat ètica. Si no fos així, significaria que hem trobat el fonament únic i universal de tot sistema moral i aleshores potser s'hauria esfumat la diversitat moral.

Com explica Francesc Torralba, l'ètica fa referència a l'anàlisi de les relacions que estableix l'ésser humà amb els altres. L'ètica ens ajuda a discernir la qualitat de les relacions amb els altres i depèn de com ho fem reflectim els nostres valors personals. El fet de l'existència d'altres persones a part d'un mateix es fa en si un valor que cal reconèixer i estimar.⁹³⁸ Plantejar el tema de la moral suposa tenir una resposta prèvia a un interrogant que sempre ha acompanyat l'ésser humà: què han de fer els homes i les dones amb la seva pròpia vida? I com donar forma a la seva existència? En aquestes dues qüestions resideix el nucli més dur i irreductible de la moral; d'aquesta manera, descobrim l'origen de la moral en la naturalesa inconclusa dels éssers humans i en la necessitat d'anar decidint pas a pas com es vol viure. La indeterminació pròpia de l'ésser humà fa que no estiguem prèviament programats, i això obliga l'home a decidir l'orientació de la seva vida; no existeix un trajecte vital definit i acabat anticipadament, cosa que ens du a la necessitat de decidir de manera conscient i continuada, de triar com volem viure. Per tant, "cadascú ha de construir la seva pròpia biografia".⁹³⁹ No existeix,

---

⁹³⁸ TORRALBA, Francesc, *Cent valors per viure*, Pagès editors, Lleida, 2001, pàg. 135.

⁹³⁹ PUIG, Josep M^a, MARTÍN, Xus, *Educació moral a l'escola*, Editorial Edebé, Barcelona, 2000, pàg. 21.

doncs, una decisió “a priori” sobre la forma i la direcció amb què l’èsser humà desenvoluparà la seva vida, és una presa de decisions limitada i mediatitzada. L’home, dintre de tot un ventall de possibilitats, escollirà la manera com ho vol fer; justament és en aquest punt on rau l’origen de la moralitat. Davant de les pressions socials i els condicionants culturals, l’èsser humà té la possibilitat i el deure de viure conscientment, lliurement i de forma responsable.

Els diversos models d’educació moral disposen d’una fonamentació i d’un seguit de propostes. Un primer model d’educació moral ens du a pensar que el punt de partença rau en la creença ferma en l’existència d’un conjunt de valors i normes que es consideren universals absoluts i que resten fora de qualsevol discussió o discerniment individual o col·lectiu. Serien valors i normes inqüestionables. Aquests valors es fan palesos dins d’un conjunt de normes concretes que regulen minuciosament la vida dels subjectes, indicant detalladament què és el que s’ha de fer i el que no s’ha de fer. És a dir, quina mena de comportament moral s’espera d’ell, en una pretensió de regular d’una manera heterònoma la conducta. Per això, amb aquest model és necessari apel·lar a l’existència d’una autoritat moral que des de l’exterior exerceixi un poder autoritari sobre cada individu, sense imposar-se per la força sinó mitjançant el reconeixement que en fa cada subjecte que l’assumeix com a autoritat moral superior i estant disposat a obeir-la. Hi ha diversos mecanismes que ajuden a gravar en els individus els valors i les normes que se’ls vol transmetre. Aquests van des de la inculcació fins a la repressió. Abans d’endinsar-nos en aquest apartat, cal tenir en compte la important reflexió que ens aporten Marta Carranza i Josep Maria Mora: “En una sociedad donde los cambios son constantes y van a un ritmo vertiginoso, los referentes éticos y morales, es decir los valores socialmente dominantes, tienden a variar, decaer o incluso desaparecer dando paso a una sociedad confundida y sumida en profundas contradicciones”.⁹⁴⁰ D’aquesta manera, ens podem trobar davant d’una concepció diferent a l’anterior basada en un relativisme dels valors, una perspectiva amb la qual es nega l’existència d’uns valors absoluts i per tant de les normes i les formes de comportament que se’n deriven. En ser els valors considerats un “tema personal” és impossible arribar a una uniformitat, no és possible fonamentar quin és el millor valor; és una elecció que depèn de cada individu i

---

⁹⁴⁰ CARRANZA, Marta i MORA, Josep Maria, *Educación física y valores, educando en un mundo complejo*, 31 propuestas para centros escolares, Editorial Graó, Barcelona, 2003.

de les seves circumstàncies. L'exercici de valorar implicarà sempre decidir d'acord amb criteris relatius als punts de vista personals o a les circumstàncies vitals de cada persona. L'individu s'ha d'enfrontar sol a l'existència de conflictes de valor que l'han de dur a prendre una decisió personal. Sovint se sol apel·lar a criteris subjectius representats per les emocions, els interessos particulars o, si més no, per criteris d'utilitat. Aquesta concepció moral limita en bona part el paper de l'educació. No hi ha cap contingut a ensenyar; per tant, s'ha de dotar la persona de procediments i habilitats que li permetin construir la seva pròpia escala de valors, els quals li seran útils posteriorment en la seva presa de decisions.

L'educació moral suposa un procés que ha d'anar acompanyat de fites reals i properes segons les edats evolutives dels individus. Aquestes limitacions es dilueixen pel fet que s'ha de tenir en compte que les diferents etapes de la civilització requereixen un dinamisme en els conceptes morals. S'ha de fomentar el diàleg i la crítica; si no, ens podem trobar amb una situació d'estancament en què la disciplina no tindrà cabuda.⁹⁴¹ Aquesta reflexió ens du a pensar en la necessitat d'una classificació dels valors atenent a l'edat evolutiva, i també a pensar que els conceptes morals són subjectes de canvi; probablement fites que fa uns anys o uns segles eren considerades moralment vàlides amb el pas del temps han perdut aquesta validesa, i a l'inrevés.

Probablement quan parlem de transmissió de la moral no ens hem de basar en concepcions centrades en valors absoluts o relatius ja que deixen grans buits i limitacions a les persones. Pot esdevenir un model, com per exemple el que Puig i Martín va anomenar "construcció dialògica",⁹⁴² un model que defensarà una autonomia del subjecte recolzant-li la capacitat de prendre decisions segons criteris interns escollits lliurement. A la vegada, destaca en aquest model el paper que tenen els altres en la formació moral de cada individu; això s'entén pel fet que la moral no ve donada des de fora ni tampoc és un descobriment, sinó que es construeix mitjançant un procés de diàleg amb un mateix i amb els altres.

---

⁹⁴¹ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, pàg. 109.

⁹⁴² MARTÍN, Xus, i PUIG, Josep M^a, *op.cit.*, pàg. 30.

El terme “educació moral”, en un sentit ampli, el podem entendre com un procés de sociabilització, com el fet d’ajudar els individus a integrar-se dins de la seva comunitat. Per tant és necessari proporcionar eines; és clau integrar dins de la formació moral un vessant de transformació en què cada subjecte sigui autor de la seva pròpia història.

4.1.2 D’una ètica perseguida a una ètica dominant

El cristianisme, abans de convertir-se en religió oficial de l’Imperi Romà, representava una minoria religiosa dins d’un àmbit caracteritzat per la pluralitat pel que fa a creences i cultures. Les lleis que governaven l’Imperi no reflectien els seus valors. Fins i tot van haver de tolerar certes pràctiques contràries al seu pensament; hi havia una línia divisòria entre la seva ètica i el dret romà.

El cristià seguia el camí traçat per Jesús com a camí de salvació, a la vegada que s’organitzava en comunitats fraterne en les quals el record de l’estil de vida de Jesús i la memòria dels seus actes més significatius donaven vida pròpia als creients. També se’ls presentava davant dels seus ulls un dilema moral ja que sovint sorgien qüestions noves, fruit de les interrelacions que mantenien amb els altres grups socials allunyats del pensament cristià. Es preguntaven sovint què fer i què escollir per ser més fidels a l’esperit de Jesús. Les cartes de Pau els ajudaren a discernir, atès que aquestes pretenien reflectir com les comunitats van haver de fer front als problemes concrets de la vida comunitària que se’ls presentaven a mesura que el cristianisme s’estenia. De tota manera, pels cristians l’important era la fidelitat al missatge de Jesús, la seva imitació. Una fidelitat que a la vegada era generadora d’un sistema ètic diferent del corrent predominant en el si de l’Imperi.⁹⁴³ Davant d’aquest context, els cristians varen adoptar dues actituds. D’una banda, van prendre una posició que tendia a accentuar la seva identitat, i per aquest motiu s’oposaven a l’ètica predominant; d’altra banda, adoptaren una actitud que subratllava la universalitat del missatge de Jesús. L’actitud opositora va portar a veure aquells no cristians -els anomenats pagans- com persones objecte de crítica, a causa de les seves pràctiques i maneres de fer. Tenien una visió del món pagà oposada al món cristià, i els cristians consideraven l’autoritat política pagana com a il·legítima, encara que Pau, en algunes cartes, convidava obeir sobretot per prudència,

---

⁹⁴³ CARRERA i Carrera, Joan SJ, “Una relació difícil, cristianisme i societat des de la perspectiva ètica”, a *Quaderns Cristianisme i Justícia*, n° 170.

perquè així s'evitava considerar el cristianisme com una amenaça per l'Imperi. D'aquesta manera, l'ètica cristiana va tenir en la casa o en el si de la comunitat el lloc d'expressió. Podríem dir que la pràctica del culte es realitzava de manera interna; tot el que fos exterioritzar les actituds ètiques fora del seu context suposava exposar-se a un greu perill, fet que més endavant va succeir, convertint els cristians en objecte de persecució i de retruc en màrtirs de la defensa de la nova fe. Les desavinences que sorgien de la mateixa comunitat s'havien de solucionar dins de la mateixa abans d'acudir a tribunals pagans: "Si el teu germà et fa una ofensa vés a trobar-lo i, tot sol amb ell, fes-li veure la seva falta. Si t'escolta, t'hauràs guanyat el germà. Si no t'escolta, crida'n un o dos més, perquè tota qüestió ha de ser resolta per la declaració de dos o tres testimonis. Si tampoc no els escolta, digues-ho a la comunitat reunida".⁹⁴⁴ La cita de l'evangeli de Mateu és prou clara: els problemes interns s'han de solucionar sota l'ètica interna de les comunitats; hi ha un rebuig a exterioritzar o fer públics aquests problemes o lluites internes i més a dur-los dins un context judicial pagà. Per tant, en aquest cas la identitat cristiana s'afirmava en oposició als altres, jueus i pagans.

La segona actitud que entenia el missatge de Jesús com a universal va derivar en una obertura per part de les primeres comunitats a admetre pagans i gentils. Recordem el conflicte que arran d'aquest fet es va produir entre les dues principals comunitats cristianes.⁹⁴⁵ L'entrada d'aquests pagans va produir un sobtat interès per aspectes del pensament filosòfic dels grecs, en el qual varen trobar "signes". Tal com ens explica el jesuïta Joan Carrera, "Llavors de Jesús en aquestes veritats anunciades pels filòsofs". Tot allò de bo que es trobava a la filosofia grega va convertir-se en un anunci més del missatge cristià. L'esperit de Jesús, doncs, també estava en els altres, en aquells que amb bona voluntat feien el bé, fossin cristians, jueus o pagans. D'aquesta manera, d'acord amb aquesta segona actitud la reflexió teològica va anar incorporant categories filosòfiques, sobretot les que provenien del platonisme. En el camp específic de la moral el cristianisme va apropiat-se de molts elements del pensament estoic. Sant Ambròs⁹⁴⁶ recollí elements provinents de l'estoïcisme i els va situar en el context de Déu. El pensament estoic, comentat en un capítol anterior, indicava "allò que he de fer". La gran

---

⁹⁴⁴ Evangeli de Mateu 18, 15-17.

⁹⁴⁵ Veure capítol I ("La comunitat hebraica de Jerusalem i la comunitat hel·lenitzada d'Antioquia").

⁹⁴⁶ Veure JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 102.

intuïció de fons de la llei natural cristiana era que tots els homes i dones havien de ser capaços de copsar uns grans principis ètics del comportament humà: tots som fills de Déu i per tant participem d'una mateixa dignitat.

A manera de resum, podem afirmar que l'ètica cristiana no va tenir cap inconvenient a emprar una categoria provinent d'una filosofia materialista per expressar l'universalisme cristià; només calia poder justificar el concepte de pecat, inexplicable des del paradigma estoic.

Quan el cristianisme va esdevenir la religió oficial de l'Imperi i va deixar de ser la religió d'una minoria tolerada i sovint perseguida, es va produir un canvi de paradigma ja que no podia caure en la temptació d'estendre's i convertir-se, de pas, en una religió intolerant amb altres religions de l'Imperi. De fet, el poder polític es va aprofitar del cristianisme en la mesura que ajudava a cohesionar les estructures polítiques i socials que estaven en plena decadència.

La nova posició de poder que va adquirir el cristianisme va afavorir l'aparició de "corrents" dins de la mateixa religió. Cert és que les transformacions al si de les comunitats cristianes varen ser més lentes del que es podia pensar, però van aparèixer tendències que pretenien retornar a un radicalisme evangèlic a través de la *fuga mundi*, o bé altres moviments de reforma que s'oposaven a un estatus sociopolític percebut com a contrari al missatge de l'Evangeli. El més destacat d'aquests primers instants de legalitat va ser l'oportunitat de concretar una ètica cristiana mitjançant lleis que s'elaboraven des d'un marc de legitimitat, i aprofitar-se del poder coercitiu per poder-les aplicar. D'aquesta manera, es van dur a la pràctica lleis que reflectien els fonaments i principis cristians, i se'ls va atorgar de capacitat per poder sancionar aquells actes considerats com a dolents o com a mals a evitar. D'aquest fet va derivar una obertura de la fe cristiana al compromís polític integrant dins del mateix poder aspectes com l'amor, la solidaritat, la justícia i la compassió.

Les conseqüències van ser ambivalents, ja que per una banda les estructures de govern van facilitar la incorporació d'aquests valors dins de la jurisprudència, però d'altra banda es va córrer el perill de prendre com a volgudes per Déu prescripcions jurídiques sobre qüestions concretes allunyades de la moral cristiana, atorgant un tracte de favor a un grup de privilegiats en detriment d'altres. En certa manera era un retorn al passat

però amb els rols canviats: aquells que havien estat feia uns segles marginats i perseguits ara es convertien en perseguïdors.

L'aliança amb el poder polític va propiciar una pèrdua de radicalitat evangèlica i de capacitat profètica. Van sacrificar-se una sèrie de valors pel seu caràcter utòpic: la fraternitat, el valor de la vida humana o la igualtat van desaparèixer del mapa ètic amb l'afegit que s'anaven incorporant altres elements culturals propis del moment. Aquests fets van propiciar l'aparició de constants moviments de renovació i de reforma dirigits a recuperar els elements utòpics que s'havien perdut.

Tot projecte ètic ha de respondre a tres interrogants: el fonament, el contingut i el sentit. En el cas de l'aparició d'una nova moral, integrada dins del missatge de l'Evangeli, tenia com a primera condició l'acceptació i afirmació que la vida humana té una dimensió moral partint de la base que els homes som persones que decidim, i aquestes decisions es concreten en uns actes determinats que la religió cristiana considerava bons o dolents.

4.1.3 Fonamentació de la moral cristiana i les virtuts cristianes

Parlar d'ètica i de moral ens du obligatòriament a parlar sobre el comportament que es deriva de la llibertat que hom té o que hauria de tenir. El comportament moral es refereix a la manera concreta de viure d'una persona o d'una col·lectivitat; amb l'expressió "doctrina ètica" teoritzem sobre com cal que la humanitat es comporti, sempre sota el punt de vista de la perspectiva cristiana. No podem obviar el fet que cada cultura humana ha triat la seva opció sobre la seva manera de viure, de relacionar-se, de construir el seu model familiar i de valorar les relacions socials neixen de qualsevol col·lectivitat. Durkheim escrivia de com només es podia concebre un acte moral i que el seu fonament consistia en un acte executat amb llibertat i sense pressió: "La autonomia de la gent era imprescindible".⁹⁴⁷

La vida moral s'integra en el conjunt del missatge cristià, el nucli del qual és sens dubte la figura de Jesucrist. En les seves paraules sobre l'amor, el perdó i el despreniment veiem les virtuts on rau l'essència axiològica del cristianisme. La pregunta que sorgeix dels conceptes anteriors radica en conèixer quin paper representava, sota el paradigma

---

⁹⁴⁷ DURKHEIM, Émile, *Las formas elementales de la vida religiosa*, pàg. 276.

cristià, aquesta figura; la moral cristiana, davant d'aquest qüestionament, només respon a l'afirmació que veritablement Jesús era el fill de Déu.⁹⁴⁸ Amb aquesta afirmació se'obre la porta a un misteri inabastable, el misteri personal de Jesús. A l'Evangelí podem trobar el contrast entre el veritable sentit de la filiació divina de Jesús i la comprensió per part dels seus contemporanis sobre el significat de "ser fill de Déu". És en les Sagrades Escriptures on se'ns mostra com és aquest coneixement amorós, mutu i irrepetible; Jesús es lliura al Pare amb fidelitat total en una comunió única per obra de l'Esperit Sant. Sens dubte aquesta és la raó de tot ell, de la seva vida, de la seva mort i de la seva resurrecció.

"Ser fidel vol dir ser constant i mantenir responsablement els lligams".⁹⁴⁹ S'és fidel a algú quan s'ha promès quelcom en virtut de la fe que s'hi té; així doncs, la fidelitat es dirigeix sempre cap a les persones. Jesús, mitjançant el compromís de fidelitat amb el seu Pare, anava reafirmant-lo; les seves accions anaven sempre dirigides al manteniment d'aquest compromís amb una força que superava la prova del temps i de les adversitats. Recordem que Jesús patia sovint temptacions, un sofriment que el feia lluitar amb vista a defensar aquesta fidelitat. Sens dubte va esdevenir un home de llei, de la llei de Déu, ja que va assumir el seu deure i el seu compromís. Tota l'acció moral de Jesús troba el seu fonament en Déu; ell ens revela el desconegut que estima tothom, inclosos els enemics, tal com ens ho explica en el sermó de la muntanya: "Estimem també l'enemic, Déu fa sortir el sol pels bons i pels dolents".⁹⁵⁰ Aquesta és una de les exigències ètiques més radicals de Déu, fonamentada en ell mateix, en el seu amor, i que esdevindrà amb la seva mort la manifestació plena de la seva donació. Fer de Déu l'absolut de la vida és el tema central de la moral cristiana, una manera de ser, de viure reconeixent les limitacions del propi pecat i de la feblesa. Hom ha de construir la pròpia llibertat tenint com a fonaments l'amor, el perdó, la pau i l'esperança. Aquesta receptivitat humana modela la pròpia vida i s'ha d'abocar a la realitat dels altres; la moral cristiana va més enllà de l'individu, té una dimensió col·lectiva reflectida en la vida comunitària. Gaspar Mora ens defineix la moral cristiana com "l'aspecte del missatge evangèlic que ens parla dels comportaments ètics humans". De tota manera és necessari fer una distinció

---

⁹⁴⁸ Evangelí de Mateu 3, 16-17.

⁹⁴⁹ TORRALBA, Francesc, *Cent valors per viure*, pàg. 57.

⁹⁵⁰ Evangelí de Lluc 15, 11-31.

entre els conceptes de vida moral dels cristians i la moral cristiana. La vida moral dels cristians és la manera com es comporten les persones i les comunitats cristianes, i la moral cristiana és una proposta del missatge cristià sobre la vida moral, un discurs normatiu en què mitjançant la teologia moral s'intenta formular adequadament l'aspecte moral de la revelació. És una reflexió sobre l'home, la seva acció lliure i el misteri de la revelació cristiana; l'entrega de Déu a l'home per mitjà de l'esperit de Jesús. La moral cristiana mai no pot ser segregadora, sinó que en la seva dimensió externa no s'entén a ella mateixa com a vàlida només per als cristians; pretén respondre a una pregunta que tothom es formula: com cal viure?

Tornant a la diferenciació entre vida moral i la reflexió teològica proposada al principi de l'apartat, hem d'entendre i comprendre la vida dels cristians com una ambivalència, ja que hi podem trobar actituds d'una gran fidelitat evangèlica juntament amb comportaments més egoistes, fins i tot inhumans. L'important de cara a la moral és la manera de viure, perquè és en la vida real on es juga la fidelitat a l'Evangeli. La moral cristiana té en la persona de Jesucrist la primera fonamentació del pensament moral Cristià; aquest arriba a l'home a través de l'Església entesa com a comunitat dels seus seguidors i basant-se en els escrits dels evangelis. La lectura de l'escriptura sagrada comporta una precisió hermenèutica per tal de ser fidels a l'esperit que la va inspirar. Tal com ens apunta Gaspar Mora, "la paraula acompanya l'esperit i aquest il·lumina la paraula".⁹⁵¹

El magisteri de l'Església té la missió d'anunciar i explicar la veritat de l'Evangeli intentant confirmar en la comunitat la fe i els costums; per tant, és font de coneixement moral. El missatge fa referència als comportaments morals i sobretot a la reafirmació del caràcter espiritual de la persona humana i les seves diferències.

Les ciències humanes podrien ser també considerades part del fonament de la moral cristiana en la mesura que l'Evangeli no pretén construir una moral parcial sinó entendre la manera veritablement humana de viure. La raó humana és capaç de buscar i de trobar la veritat sobre l'home, sobre la seva manera de ser i el seu comportament moral, individual i col·lectiu; les ciències humanes són el fruit d'aquesta recerca. És

---

⁹⁵¹ MORA, Gaspar, *La vida cristiana, teologia moral fonamental*, Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2004, pàg. 27.

important subratllar que no hi ha tan sols un projecte religiós cristià davant del racional humà en la humanitat; podem trobar-hi molts projectes ètics, alguns amb forts components religiosos.

Se'ns presenten diverses qüestions. En primer lloc, caldria poder establir quin paper pot desenvolupar la moral cristiana en relació amb tots els projectes ètics, tenint en compte que l'Església no té una tradició dialogant amb altres ètiques. Una segona qüestió sorgeix de la relació entre la moral cristiana i la moral humana, és a dir, sobre la veritable manera de viure de la humanitat i sobre com relacionar-se les persones i els pobles.

Podríem establir una conceptualització i una diferenciació entre els conceptes de moral cristiana i altres morals especials. En la primera, s'accentuen les normes ètiques a les quals correspon per exemple el llenguatge normatiu ("fer allò és bo" o "fer allò és dolent"). Les altres posen l'accent sobre els objectes ètics als quals correspon el llenguatge objectiu descriptiu. Normalment aquí s'acaben els llenguatges morals, de manera que sovint s'entén com a eficaç només el discurs sobre les normes o el discurs sobre les qualificacions ètiques dels actes humans.

L'evangeli de Pau no es refereix a cap dels anteriors exemples citats; per l'apòstol, el missatge de Jesús posa èmfasi en un tercer àmbit, el personal, el que designa la revelació de la veritable manera de viure; d'aquesta manera, el moment ètic central no rau en les normes ni en els actes sinó en la persona, i serà objecte de la teologia moral concretant la manera de viure del cristià. Les normes especials estudien en canvi la realització d'aquesta manera de viure en els múltiples camps de l'existència humana: la seva vida personal, la seva vida sexual, la familiar, la social i l'educativa. S'escau, per tant, distingir la manera de viure de la persona humana segons els preceptes de l'Evangelí, centrat en el missatge paulí, i la manera cristiana de viure segons les propostes de Pau, i posar-se davant de la realitat. Les morals especials se centrarien en l'estudi de la realització d'aquesta manera de viure en els múltiples camps de l'existència humana, en el meu estudi centrat en el món del futbol. Per tant, cal definir quin és el model de vida que ens proposa l'Evangelí, quina manera de viure i de ser de la persona és l'adient segons l'axiologia de les Sagrades Escripures. En primer lloc, és necessari tenir en compte l'estructura de la mateixa persona, estudiar la seva configuració humana que la fa subjecte ètic. Més endavant em centraré i incidiré en el

contingut de la seva vida ètica, preguntant-nos per la manera de desenvolupar la seva vida amb un comportament moral. Tal com escriu Gaspar Mora, “hem de saber diferenciar l’estructura que equivaldria al continent i al contingut”,⁹⁵² que seria la manera de viure. Tots els projectes ètics tenen davant d’aquest doble interrogant tant el cristià com els altres. L’home és estructuralment moral, lliure i responsable, i viu en un conjunt cultural al qual li arriben valoracions i normes, i pren les seves decisions mitjançant un procés interior. Totes les ètiques poden estar més d’acord en la qüestió de l’estructura però es diferencien en la del contingut.

L’home és un animal ètic. El caràcter personal dels éssers humans ve determinat per una experiència del “jo” que és diferent en cada cas i sovint condicionada per moltes variables. També s’ha de tenir en compte que l’home no és sols algú sinó que ell se sap algú, té consciència d’ell mateix, decideix i sap que és ell qui pren les decisions. El fonament de l’ètica cristiana entén que l’home ha de saber-se responsable de les seves decisions. Igualment, cal tenir en compte la consideració que l’home té una dignitat absoluta, que cada persona és un “jo humà”, i l’Evangeli ens reafirma que aquesta capacitat de decidir el fa subjecte d’uns deures que està obligat a complir. Per tant, som responsables de les decisions que prenem davant de nosaltres mateixos i dels altres. La fe cristiana entén que l’arrel última del caràcter personal dels homes i per tant de la seva dignitat i responsabilitat és Déu: “L’home és imatge de Déu”,⁹⁵³ no solament a nivell ontològic sinó entenent-ho com a manera de viure i de relacionar-se amb els altres i amb Déu.

La llibertat és doncs l’element fonamental constituïu de l’home com a persona moral. Aquesta s’experimenta com a única responsable de la seva vida personal, es viu ella mateixa com a lliure. En la pràctica de la vida ètica, els homes han d’entendre la llibertat com un dels elements que els diferencien com a persones humanes.

La modernitat ens ha dut a una mitificació de la llibertat fins a convertir-la en el centre definatori de l’experiència humana. D’aquesta manera, s’ha arribat a posar en dubte aquesta llibertat, amb el perill que pot acabar negant-se. S’ha arribat a l’enteniment de l’home social i individual com una joguina en mans de tot el que el determina. Una

---

⁹⁵² MORA, Gaspar, *op.cit.*, pàg. 33.

⁹⁵³ Llibre del Gènesi 1, 26-27.

bona mostra la tenim en els ambients futbolístics, en la pèrdua de la seva identitat individual per esdevenir un objecte i una mercaderia o en la seva dependència del món de la publicitat, que ha anul·lat aquesta llibertat amb una finalitat econòmica.

Les Sagrades Escripures expressen l'evidència que "l'home ha de prendre i pren les seves decisions des del primer pecat".⁹⁵⁴ Vet aquí un exemple bíblic molt aclaridor d'aquest ensenyament moral i de l'oportunitat que s'atorga a l'ésser humà de prendre lliurement les seves decisions. Això queda reflectit a les paràboles, ja que sempre hi trobem la possibilitat de dues respostes, positiva o negativa. Són textos que expressen la convicció de la fe bíblica; Déu emplaça l'home, i aquest li respon lliurement amb la seva manera de viure.

L'Escolàstica va establir quins eren els actes que l'home podia executar i que importaven a l'ètica. D'aquesta manera, va establir una divisió entre els *acta homini*, que l'home no realitza com a tals, i d'altra banda els *acta humani*, que serien actes de l'home que realitza com a home. Només aquests últims constitueixen l'objecte de l'ètica, com comentava el filòsof José Luis Aranguren, "porque son libres, y se hacen de manera voluntaria".⁹⁵⁵

Les Sagrades Escripures ens apropen a entendre la llibertat des de dos sentits. D'una banda, la podem entendre com la llibertat de ser d'una persona mitjançant la qual els homes són responsables de la seva vida davant de Déu; d'altra banda, s'ha d'entendre la llibertat com una virtut difícil i costosa. La modernitat ens ha dut a una experiència dolorosa del concepte de llibertat: de l'entusiasme inicial favorable a la plenitud ha derivat cap a una unificació de raó i llibertat que ha fet difícil acceptar-ne les limitacions, i aquestes s'han viscut de manera negativa; de la mitificació, s'ha passat a la negació.

La comprensió de la llibertat cristiana té dos accents: d'una banda, com a realitat constitutiva de l'home, i de l'altra com a virtut aconseguida amb l'esforç i el do de Déu. Per la moral cristiana, l'home és lliure en la seva decisió davant de Déu, però és cridat a alliberar-se de tot el que suposa la llibertat esclava. La llibertat humana és

---

⁹⁵⁴ Llibre del Gènesi 3, 1-24.

⁹⁵⁵ ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pàg. 135.

precisament humana situada en un cos, en un espai, en una cultura marcada per moltes influències que modelen l'ésser d'una persona i les seves decisions; també és la llibertat d'una persona singular en un cos i en una situació concreta, esdevenint una persona única i irrepetible.

La moral prescrita als evangelis crida els cristians a alliberar-se de tot el que fa menys plena la seva vida, un repte important que hom ha de complir de manera progressiva. El cristià ha de netejar-se de totes les impureses que poden influenciar les seves decisions; és l'única manera de créixer en llibertat. L'home, d'aquesta manera, tendeix cap a Déu, sempre més enllà de les seves pròpies expectatives. Així arribarà a la plena comunió amb Ell, sense perdre la seva individualitat humana. Aquest doble vessant i projecte vital tenint Déu com a fita (i sense perdre la seva pròpia identitat) és un tret fonamental de la moral cristiana. Hom és capaç de prendre decisions lliures, cosa que forma part de l'essència del "jo" personal humà. Un tema discutible, i que posteriorment plantejaré com a part de la moral del futbolista modern, és qüestionar-nos si l'home ha avançat èticament, comprovar si realment hi ha hagut un progrés ètic. Hem de recordar que el camí moral és fruit de decisions responsables; el progrés ètic no arriba per evolució, sinó que és fruit d'una opció concretada en les lliures decisions, optant per valors com el bé, la justícia i la pau. Es tracta d'un progrés que necessita la col·laboració dels altres. El camí ètic proposat per les Sagrades Escripures esdevé un procés, mai no serà aconseguit del tot.

Les ètiques es diferencien per la seva manera d'entendre la plenitud humana i de concebre el camí personal o col·lectiu per aconseguir-la. Preguntar-nos pel sentit de les decisions lliures de l'home davant la vida i la mort és una qüestió religiosa. L'home, com a ésser lliure, sempre acaba plantejant-se la qüestió de Déu. Cal subratllar que l'important, més que l'afirmació de la seva existència, és la seva comprensió i les seves relacions amb l'home, que poden esdevenir temeroses, juxtaposades amb un Déu indiferent al camí que es traça l'home. La comprensió de la moral cristiana entén que Déu és el Pare de tots els homes, i la plenitud última de la vida veritablement humana només és Déu; és llavors que l'home com a tal és possible.

El contingut de la moral cristiana ho abarca tot, des del que diu sobre l'amor i la justícia fins als matisos sobre la família, la comunicació humana o els problemes socials. El catecisme defineix la virtut com una disposició habitual i ferma a fer el bé, integrant dos

aspectes: d'una banda, la capacitat i la tendència a fer el bé moral, i de l'altra la constància i la força per fer-ho bé, amb alegria, vencent resistències externes i internes, fins i tot amb sacrifici. Les virtuts humanes són actituds fermes, estables, perfeccions habituals de l'enteniment i de la voluntat que regulen els actes, ordenen les passions i guien la conducta segons la raó i la fe. La religió cristiana ens proposa, dins d'aquests: la prudència, que ajuda a discernir en cada circumstància; el bé veritable i els mitjans per a realitzar-lo; la justícia, entesa segons aquest paradigma, com la voluntat de donar a tothom el que és degut; la fortalesa, per la qual davant de les dificultats el cristià assegura la fermesa de cercar el bé; i per últim la templança, que ajuda a moderar els instints. Aquestes virtuts humanes s'adquireixen mitjançant l'esforç i l'exercici amb l'ajuda de la gràcia de Déu.

Pau havia begut de les fonts de l'estoïcisme i la seva petjada va ser continuada per pensadors o filòsofs. D'aquesta manera, Sèneca escrivia: “Como viendo a los atletas que tienen cuidado de sus fuerzas, como luchan los más esforzados y exigen a aquellos con los que se preparan a combatir que desplieguen contra ellos todas sus energias, com no se duelen de los golpes ni de les angustias y si no encuentran adversarios de igual fuerza , luchan con muchos a la vez. Virtud sin adversario languideze y es en poder mostrar lo que puede la paciencia cuando se manifiesta su grado y su gran poder”.⁹⁵⁶ Hem de recordar que l'estoïcisme defensava un ideal basat en l'home virtuós dotat d'una fortalesa interior de l'ànima i d'una voluntat temperada gràcies a la lluita i el conflicte de la competició. D'aquesta impertorbabilitat es deriva el control de totes les passions, el fet de no deixar-se afectar per res; tots aquests trets ens recorden l'*apatheia* que propugnaven els filòsofs de l'*stoa*. La felicitat només tenia cabuda i podria ser assolida per l'home mitjançant la praxi de la virtut, l'autodomini, la fortalesa davant de les dificultats i, en aquest sentit, els sotrats del destí suposaven un bon exemple. L'historiador esportiu Carl Diem ho relatava de la següent manera: “los griegos decian que no se educa al hombre al cual no se maltrata”.⁹⁵⁷ El que realment importa és el despertar d'un cert plaer per la total utilització de les pròpies forces, encara que pugui ocasionar dolors, la qual cosa és possible per la via de l'esport, perquè en l'esport a

---

⁹⁵⁶ SÈNECA, De prov II, 3-4. Veure VILANOU, Conrad, *Literatura cristiana antigua y metáforas deportivas*, pàg. 8

⁹⁵⁷ DIEM, Carl, *op.cit.*, pàg. 324.

vegades no és possible evitar les tortures. Hauríem de considerar la resistència al dolor com una prova per a la nostra dignitat humana.

Posteriorment l'Escolàstica ⁹⁵⁸ va destacar quatre virtuts, les quals va anomenar virtuts cardinals. Aquestes provenien del pensament de Plató i dels estoics, i es van anomenar d'aquesta manera perquè eren considerades com les virtuts sobre les quals giren les altres. Tomàs de Aquino les havia classificat en prudència (com quelcom que es referia a la determinació racional del bé), la institució o establiment del bé, la justícia, la fermesa, i la tempra per no deixar-se arrossegar pel mal.

El catecisme ens parla de les virtuts teologals infoses per Déu. Es refereixen a Ell i el tenen com a objecte i com a fi. La fe, l'esperança i la caritat serien les tres virtuts d'aquest grup. La caritat és la més important: "Mentrestant subsisteixen la fe, l'esperança i l'amor, tots tres, però l'amor és el més gran", ⁹⁵⁹ i són el fonament de l'acció moral. La caritat inspira totes les virtuts i les orienta cap a una vida d'amor als altres. Les virtuts naturals s'han d'entendre com a fruit de l'esforç de l'home, i les temporals són infoses per Déu: "Quam Deus in nobis sine nobis operatur"; són obra de Déu, no de l'home.

El Nou Testament no parla de la fe i de l'amor com si cobrés només un àmbit de la vida cristiana, el de la relació amb Déu; s'ha de completar amb un altre, el de la vida moral social. El contingut "nuclear" del discurs moral social cristià té les seves arrels en el missatge evangèlic sobre Déu: plenitud personal de la vida i de l'amor, que atrau l'home a Jesucrist, el fill. La resposta de l'home a la crida de Déu consisteix en una manera de ser del cor. L'home respon a Déu amb tota la seva manera de ser i de viure, de posar-se davant de la realitat dels altres i d'ell mateix. Aquesta manera de ser és construïda per la fe, pel seguiment de Crist, l'amor, la llibertat, la pobresa i té lloc en les decisions que l'home cristià pren enfront de situacions en les quals es desenvolupa la seva vida; tot això, expressat i alimentat en la confessió de la fe, en la pregària, en la reflexió, en els propòsits d'amor i de pobresa.

---

⁹⁵⁸ Veure ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pàg. 240.

⁹⁵⁹ I Carta als Corintis 13,13.

Josef Pieper ens diu que la virtut no és l'honradesa i la correcció d'un fet aïllat; significa més aviat que l'home és veritable tant en el sentit natural com en el sobrenatural.⁹⁶⁰ En la consciència universal cristiana es pot córrer el perill de confondre el concepte de virtut: la concepció moralista aïlla l'acció i la pràctica, les independitza enfront de l'existència vital de l'home, i d'altra banda la concepció supernalista, desvaloritzant l'honradesa i la decència de la vida. En termes generals podem dir que la virtut és l'elevació de l'ésser en la persona humana, *ultimum potentiae*.⁹⁶¹ L'home virtuós realitza el bé obeint a les seves inclinacions més íntimes. La primera virtut i característica del cristià és l'amor natural envers Déu i el proïsme. Per Josef Pieper totes les virtuts teologals estan per sobre de les altres. Pieper va establir una classificació per ordre d'importància; així, les va ordenar de la següent manera: “Un primer grupo formado por la prudencia, la justicia, la fortaleza, la templanza, y un segundo formado por la fe, la esperanza y la caridad”.⁹⁶² La prudència expressa la concepció bàsica de la realitat referida a l'àmbit de la moral; el bé pressuposa la veritat, i la veritat el ser. La supremacia de la prudència entre totes les veritats té la seva explicació en el fet que la realització del bé exigeix un coneixement de la veritat. En paraules de Sant Tomàs, “ lo primero que se exige de quien actua es que posea el conocimiento, entendiendo a éste como el contacto afectivo con la realidad objetiva”.⁹⁶³ Ser prudent vol dir actuar pensant en les conseqüències que té l'acció per un i pels altres. Una persona prudent evita sempre el causar mal als altres, tal com ens explica Torralba: “L'home prudent sobreposa la raó a la passió, i viu seguint els paràmetres d'aquesta”.⁹⁶⁴ La prudència ens apropa al món de la deliberació, a pensar en aquells actes que poden esdevenir bons o dolents; d'aquí el condicionament que té envers les altres virtuts. Per entendre d'una manera més clara aquesta virtut cal comprendre que l'home no coneix el seu futur, i les seves decisions han d'anticipar-se per tal d'evitar mals majors. És necessari un procés de reflexió contrari a la impulsivitat i que permeti l'home emetre judicis justos en casos

---

⁹⁶⁰ PIEPER, Josef, *Las virtudes fundamentales*, Ediciones Rialp, Madrid, 2007, pàg. 376.

⁹⁶¹ JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 312.

⁹⁶² PIEPER, Josef, *op.cit.*, pàg. 32.

⁹⁶³ Tomás d'Aquino, a JOHNSON, Paul, *op.cit.*, pàg. 384.

⁹⁶⁴ TORRALBA, Francesc, *Cent valors per viure*, pàg. 257.

concrets de la seva acció; l'enteniment informa la voluntat sobre si és pertinent fer o no un determinat acte.

Ser dòcil és una característica que pertany a l'àmbit de la prudència, entenent-la com la unió submissa amb el veritable coneixement de la realitat d'esperit superior. D'aquesta manera el coneixement objectiu de la realitat serà decisiu per obrar amb prudència. Aquest coneixement de la realitat determinarà el que ha de fer i el que no ha de fer l'home; d'aquí es desprèn que tota virtut depèn en realitat de la prudència. El pecat seria una contradicció de la prudència. Aquesta doctrina de la supremacia de la prudència com a virtut té una importància pràctica clau; comprèn, per exemple, l'axioma pedagògic. L'educació i l'autoeducació han d'estar fonamentades en la respectiva educació i autoeducació de la virtut de la prudència, és a dir, en la capacitat d'entendre objectivament la realitat referida a les accions i fer-les normatives per actuar segons la seva importància. El nucli i la finalitat pròpia de la doctrina de la prudència es troba en demostrar la necessitat d'una connexió entre el deure i el ser, ja que en l'acte de la prudència el deure ve determinat pel ser; aquesta doctrina ens diu que el bé és allò que està d'acord amb la realitat.

Sant Tomàs, continuant amb l'estela d'Aristòtil, va distingir com a parts integrants de la prudència la memòria (en el sentit de l'experiència), l'intel·lecte (que atorga una visió clara dels esdeveniments), la docilitat (per ser capaç de seguir els bons consells), la rapidesa d'execució, ser judicós i raonable, i per últim, la providència i la precaució.⁹⁶⁵ Això ens confirma que les virtuts estan estretament vinculades entre si manifestant una unitat de l'*ethos*. És important esmentar que Aristòtil va introduir el concepte de la prudència imperfecta i el de les falses prudències fent referència a posar com a fi últim el bé carnal. Baltasar Gracián va escriure *Sobre la prudencia mundana*, en què relata la vida de l'home en un món hostil on l'home viu rodejat d'enemics; la millor arma defensiva, en aquest context, és la prudència.

La justícia ens endinsa en la capacitat de viure amb el proïsme. Només l'home objectiu pot ser just; la falta d'objectivitat equival a injustícia, mentre que l'objectivitat és la base de la capacitat de ser bo. Les Sagrades Escriptures i la litúrgia anomenen just, en general, l'home en estat de gràcia. La realització de la justícia és tasca de l'home com a

---

⁹⁶⁵ Veure ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pàg. 240.

ésser sociable. L'escolàstica categoritzava tres estructures o categories fonamentals; quan aquestes són veritables podríem dir que regna la justícia en l'home.

La primera categoria ens du a les relacions entre els diversos membres, estant fonamentada aquesta relació en la justícia commutativa. Se'ns parla de la relació del tot amb els membres aïllats del tot; l'equilibri aquí està regit per la justícia legal. “La más grande y repetida forma de miseria a la cual estan expuestos los seres humanos consiste en la injusticia más que en la desgracia”.⁹⁶⁶

Plató entenia la justícia com l'acte pel qual s'ha de donar a cada home el que li pertany. Que l'home li doni a l'home el que li correspongui: aquest és el fonament en el qual es basa tot ordre sobre la terra. Quan parlem de justícia com a virtut ens referim a allò just; la paraula grega *diké*, com a origen de la *physis*, ens duria al si de les polis i en general de les coses humanes. Una primera concepció provinent dels grecs ens parla de justícia com l'alegria del bé i del mal merescuts per cada persona, i aquesta justícia sempre és precedida pel dret entès com a objecte de la justícia. La justícia ve representada per la balança. A tal efecte Durkheim escriu: “La misma libertad del hombre es fruto de la reglamentación, la regla ha de ser querida”.⁹⁶⁷

Tomàs d'Aquino comentava que la justícia és una forma de conducta, un *habitus*⁹⁶⁸ mitjançant el qual un home mogut per una voluntat constant i inalterable dóna a cadascú el seu dret, allò pel qual es distingeix allò propi d'allò aliè. És un tret de la justícia establir l'ordre de les coses. Tomàs d'Aquino acabava dient que la justícia és una ordenació de l'ànima que ens permet no ser servents de ningú, només de Déu. De fet, el savi escolàstic va jerarquitzar les virtuts. El bé propi de l'home és la seva realització conforme a la raó o a la veritat de les coses que existeixen. Entenia raó com el pas a la realitat, i aquest bé de la raó es refereix al contingut de la seva essència en el coneixement normatiu de la prudència. És missió de la justícia imposar l'ordre de la raó en tots els assumptes humans; les altres virtuts (la fortalesa i la templança) serveixen per conservar el bé.

---

⁹⁶⁶ KANT, Immanuel, “Eine Vorlesung uber Ethic”, veure PIEPER, Josef, *op.cit.*, pàg. 18.

⁹⁶⁷ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, pàg. 106.

⁹⁶⁸ REALE, Giovanni, y ANTISERI, Darío, *op.cit.*, pàg. 253.

Una tercera virtut, la fortalesa, ens du directament a l'existència del mal al món, un mal amb poder i que justifica la necessitat de la fortalesa. Entesa d'aquesta manera seria la disposició per realitzar el bé malgrat que impliqui un gran sacrifici. La fortalesa com a virtut existeix només dins el marc de la justícia; per tant, la paraula fortalesa enllaça amb justícia. D'aquí que la fortalesa s'hagi considerat la tercera virtut cardinal. La precedeixen la prudència i la justícia; només el prudent i el just poden ser valents. La fortalesa com a virtut només existeix on regna la justícia; qui no és just no pot ser bo, segons les paraules de Sant Tomàs d'Aquino. La glòria de la fortalesa depèn de la justícia; la veritable fortalesa està lligada doncs al desig de justícia.

He fet referència a l'existència del mal. Podem trobar el mal humà i el mal diabòlic, el mal en la doble figura de culpa i de càstig, és a dir, del mal que fem i del mal que patim. Podem combatre aquest poder terrorífic resistint-lo o atacant-lo: “sustinendo et aggreriendo”. Aquestes actuacions són missió de la fortalesa. Aranguren explicava que aquesta virtut tendeix directament a la formació de l'*ethos*⁹⁶⁹ per part de qui la practica. Es tracta d'una virtut que sintetitza dues virtuts diferents: l'emprenedora i entusiasta, i d'altra banda una virtut amb caràcter defensiu. És a dir, el suportar i l'emprendre donant prioritat a la primera d'elles, ja que qui suporta és perquè pateix l'atac d'algú teòricament més fort. L'emprenedor, així, es veu obligat a fer un esforç continuat.

La pedra angular de la teoria cristiana de la vida és el concepte de *bonum orduum*, del qual s'esforça per combatre. La fortalesa supera la vulnerabilitat; cal ser fort o valent per afrontar les ferides, enteses aquestes com agressions constants a la voluntat. Tot el que és negatiu du danys i dolor, inquieta i oprimeix. Sens dubte la més gran de les ferides és la mort. La fortalesa entesa com a virtut cristiana vol dir estar disposat a morir, a caure; morir en el combat. Tota fortalesa que no estigui dirigida al combat és ineficaç. Davant de la pròpia mort, el màrtir mantenia sempre ferm l'ànim, i el ser fort l'assimilava com un estar disposat a morir. L'acte suprem de la fortalesa amb el qual s'arriba a la plenitud és el martiri; aquest suposa l'essència de la fortalesa cristiana. Però les persecucions a les quals els primers cristians estaven subjectes també els atorgaven la qualitat de la fortalesa en tant que eren capaços d'afrontar les seves pròpies decisions i creences, sabent que aquest fet els duria a una vida d'adversitats i patiments; per tant, cal pensar

---

⁹⁶⁹ ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pàg. 256.

que gaudien d'una extraordinària força d'ànim. La fortalesa que caracteritzava els primers cristians estava més centrada a fer front als “enemics” externs. Sant Agustí va comprendre que no solament existia aquesta característica, sinó que l'home veritablement cristià havia de lluitar contra els enemics interiors. Sant Agustí havia prioritzat com a virtut fonamental el que va anomenar *in intima mea*,⁹⁷⁰ és a dir, la riquesa de la vida interior contra les seves pròpies tendències negatives. Recordem la feblesa davant dels *ludi*, dels espectacles, que tant temptaven l'home; així doncs, aquesta fortalesa ha d'ajudar a dominar les pròpies debilitats, i com diu Torralba: “a dominar i ser amos de nosaltres mateixos, a gaudir d'una autèntica autonomia.”⁹⁷¹

L'Església cristiana ens diu que vessar la sang de Crist és part del mandat diví (*codit sub praecepto*). Per tant, l'home ha d'estar disposat a deixar-se matar abans que negar Crist o pecar greument. Tomàs d'Aquino destacava l'alegria de la fortalesa (*utrum fortis delectetur in suo actu*) El dolor del màrtir oculta l'alegria espiritual ja que és un acte d'estimació envers Déu.⁹⁷² Així, l'Església compta amb la disposició pel martiri entre els fonaments morals de la vida cristiana.

Tertulià afirmava: “Allá donde somos víctimas del martirio triunfamos y en el momento de ponernos delante del juez, quedamos en libertad”. D'aquesta manera, volia refermar la seva màxima de *credo quia absurdum*.⁹⁷³ Malgrat la mort hi haurà la victòria moral. De tota manera no seria just obviar que el cristià aprecia la vida, l'alegria, la felicitat, la salut i l'èxit, que representen béns autèntics que no cal menysprear, només en cas de conservar béns més alts i profunds sense els quals es perdria el nucli central de l'existència del cristià. Ben cert és que la fortalesa exposa el cristià davant del perill, però sap que és el bé i que per aquesta expressa la voluntat de fer el bé, demostra la seva valentia mitigant d'aquesta manera el dolor de les ferides.

---

⁹⁷⁰ AGUSTÍN San, *Las confesiones*, pàg. 311,

⁹⁷¹ TORRALBA, Francesc, *Cent valors per viure*, pàg. 159.

⁹⁷² PIEPER, Josef, *op.cit.*, pàg. 186.

⁹⁷³ Veure REALE, Giovanni y ANTISERI, Darío, *op.cit.*, pàg. 75.

Les quatre virtuts explicades anteriorment es corresponen amb l'esfera de l'home natural, però com a virtuts cristianes que són, es desenvolupen en un camp abonat per a la fe, l'esperança i la caritat, les tres virtuts teològals. Amb la fe, l'home cristià adquireix consciència de la realitat de Déu. L'esperança és una resposta d'afirmació del cristià a la realitat revelada: Crist és el camí de la vida eterna. Aquesta virtut cristiana implica un coneixement sentimental i una seguretat pràctica en relació amb enunciats que no es poden fonamentar de manera teòrica, un "tenir" veritable, subjectivament suficient i al mateix temps insuficient objectivament. Creure és prendre posició davant de la veritat d'alguna cosa dita, és a dir, és tenir una afirmació per veritable; l'opinió, el saber i la fe són formes d'una presa de decisions afirmativa. Donats aquests axiomes, és necessari separar l'home que creu i l'home que sap; l'assentiment en raó del saber només pressuposa un coneixement objectiu.

Per Sant Agustí, l'objecte formal de la fe era el que estava absent (*creduntur absentia*).⁹⁷⁴ Allò que no està a la vista no és patent per si mateix, no s'hi pot arribar ni pel camí de l'intuïció ni pel del pensament discursiu. Sant Tomàs ho ampliava comentant que no pertany al camp de la fe el que és demostrable, idea que ens du a afirmar que en l'acte de la fe no es prescindeix del coneixement. El coneixement no només s'ha d'enfrontar amb un contingut objectiu, és necessària la presència d'algú. Un testimoni que garanteixi aquest contingut objectiu suposa un assentiment sense reserves i un tenir per veritable els continguts (*ad fidem pertinent aliquid et alicui credere*). La fe significa creure en alguna cosa o creure algú; accepta el creient pel testimoni d'un altre i té un contingut suposadament real i veritable, la qual cosa desemboca en dos conceptes. D'una banda, en l'acceptació del missatge, del contingut, en el fet de tenir-lo per veritable; i d'altra banda, en l'assentiment d'una persona i la confiança en ella. Martin Bulber diu: "Podemos encontrar dos formas de fe, la grecocristiana y la judia".⁹⁷⁵ La primera només té en compte el tenir per veritable unes proposicions; la segona concepció afirma la relació de confiança en Déu en tant que persona. La unió dels dos conceptes (creure algú i creure en alguna cosa) ens condueix a la idea que la paraula "fe" vol dir tenir quelcom com a real i veritable en virtut del testimoni d'un altre. Quan això no succeeix estaríem parlant d'un concepte diferent de la fe. Així, quan algú

---

⁹⁷⁴ AGUSTÍN, San, *Las confesiones*, pàg. 271.

⁹⁷⁵ Veure PIEPER, Josef, *op.cit.*, pàg. 303.

accepta les veritats de la doctrina del cristianisme ho fa no perquè estiguin testimoniades i garantides pel *logos* diví que ens revela, sinó perquè queda impressionat per la seva unitat o fascinat per la profunditat de la seva concepció, adaptant-se a la seva pròpia especulació sobre el misteri del món. Aquest tindrà per veritables els continguts de la fe cristiana però d'una manera diferent del de la fe, ja que aquesta no és únicament l'acceptació com a veritable de les afirmacions d'un altre a qui ha atorgat confiança, sinó que quan ho fa és perquè aquell altre en qui creu ho diu. S'esdevé, per tant, una relació sentimental amb valor; en estar aquest altre per sobre del mateix home es garanteix la fe i es converteix en alguna cosa necessària.

Si es compleixen aquests preceptes, podem afirmar que la fe és una cosa natural per l'home, adaptada als seus límits i a la seva dignitat. Ara bé, tot això anteriorment esmentat en relació amb la fe no tindria cap validesa si no es compleix el fet que sigui un acte volitiu. És a dir, només es creu si hom vol creure. La proposició "He de creure'l" només pot existir en un context de llibertat. No hi ha cap argument vàlid que ens dugui a creure d'una manera forçada; allò necessari per creure en primer lloc ha de ser l'acte de la voluntat. La fe descansa en el "deseo de creer".⁹⁷⁶

Un últim apartat teològic sobre la fe ens apropa al concepte que els seus pressupostos no són una part del que l'home creu, pertanyent més aviat a allò que sap. La fe pressuposa un coneixement no degut solament a la confiança en un altre; la fe es pot aprendre. L'home de fe ha d'arribar a l'aprenentatge, al coneixement, i ho ha de fer mitjançant les seves pròpies forces. Segons la concepció cristiana paulina, el creient s'ha de fer partícip de la realitat, l'ha de tenir present i l'ha d'actualitzar en la mesura que s'identifica, per amor, amb el seu testimoni. La fe, des d'aquest paradigma, mai no pot ser exigida.

L'esperança ens remet al concepte d'*status viator*, entès aquest com l'estat de l'ésser que està en camí, concepte que pertany als fonaments de l'existència humana cristiana. Pau, en la seva epístola als Colocencs, feia referència al camí cap a la felicitat en el sentit d'arribar a la plenitud, que només serà aconseguida amb la visió beatífica de Déu. Pel cristià aquest fer o estar en camí suposa una part molt positiva. El camí cap a la plenitud és revelat per la virtut que té l'home de fonamentar amb la seva pròpia acció la

---

⁹⁷⁶ PIEPER, Josef, *op.cit.*, pàg. 318.

justa aspiració a tenir un final feliç en el seu camí, una virtut que no és sinó la possibilitat d'una actuació meritòria. El camí de l'home condueix cap a la mort; la vida és un incipient morir, tal com deia Sant Agustí en *de peccatum meritis et remissione*; però no s'ha de concebre la mort com a sentit de la vida. El cristianisme considera el camí de l'home *viator* no pas com un moviment desorientat, una anada i tornada, sinó com el que porta a la pròpia realització. Experimenta d'aquesta manera l'home el fet de ser essencialment una criatura, el ser que encara no és de la seva pròpia existència. La resposta no rau en la desesperació, atès que el sentit de l'existència no és el no res sinó el ser, la veritat. Pel que fa a l'home *viator*, José Luis Aranguren entenia que per arribar a Déu la característica de l'autoperfecció el fa dependre de les seves pròpies forces,⁹⁷⁷ en una mena d'heroisme ascètic que al final pot convertir-se en un enemic de l'ànima. D'aquí que l'ètica s'hagi d'obrir al fet religiós, i l'única resposta que correspon a la situació real de l'existència humana és l'esperança, virtut primària que correspon a l'*status viatoris*. És l'autèntica virtut de l'"encara no és"; en ella s'entén i s'afirma l'home abans de tot com a criatura de Déu. Un acte, per ser considerat ètic, "ha de ser realitzat amb coneixement suficient, amb una deliberada voluntat i una decisió lliure"⁹⁷⁸. He comentat anteriorment que les decisions són preses per part del "jo" personal i tenen una qualificació moral, perquè poden ser qualificades de "bones" o "dolentes". La vida moral dels homes, segons la concepció cristiana, no es limita als seus actes externs, sinó que es converteix en una realitat ètica més profunda. La tradició moral cristiana ens parla del cor com el lloc on es gesten i prenen les decisions, el lloc on es decideix sobre un mateix, on s'atorga una determinada orientació fonamental per a la pròpia vida ètica. L'home, sovint, no és conscient de la transcendència de les decisions que va prenent al llarg de la seva vida. Només és conscient d'una acció determinada, no sol atendre a la influència que pot tenir cada acte en la seva manera de ser. No és conscient de l'orientació moral que de fet està donant a la seva vida; podem creure que som justos, amables o generosos, però som el que som i som de la manera que ens anem fent a mesura que vivim, és a dir, a mesura que anem prenent decisions. Quan la persona pren decisions morals que tendeixen al bé moral, la justícia o el perdó, el respecte o l'amor, la persona es construeix èticament bona; quan pren decisions

---

⁹⁷⁷ ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pagina 78

⁹⁷⁸ MORA, Gaspar, *op.cit.*, pagina 58

contràries al bé moral, la persona es construeix èticament dolenta. Les actituds són enteses com maneres de ser ètiques de la persona. Quan parlem d'actituds bones estem parlant de virtuts. Unes actituds d'amabilitat, de servei o de justícia ens durien a una ètica bona. En canvi, els vicis encarnats en la injustícia o l'egoisme ens dirigirien cap a comportaments ètics dolents. És fonamental entendre que les virtuts no es poden construir en un sol dia, no són fruit d'un acte concret sinó que són fruit de l'esforç i de la constància; aquí tenim un pilar que fonamentava l'esperit agonístic de Pau, i ens endinsa en una moral que valora els comportaments ètics que impliquen esforç i sacrifici, uns termes heretats de l'esperit esportiu que Pau tant va utilitzar.⁹⁷⁹ Aquesta constància sovint és tractada com un hàbit. Les actituds bones alimentades amb actes bons construeixen l'orientació èticament bona d'una persona.

Per la moral cristiana, tot acte humà pot ser considerat i qualificat èticament de bo o dolent segons la seva conformitat amb el concepte de bé moral. El pensament teològic moral ha elaborat l'apartat de la implicació personal amb motiu dels actes dolents utilitzant un llenguatge que només es pot aplicar a aquests. Així, apareix en el cristianisme el concepte de "pecat mortal" quan la persona s'implica seriosament en un acte greument dolent. Pau defensava acèrrimament els màrtirs. Aquests van convertir la seva vida en un model de defensa d'uns valors i ho feien per mitjà d'unes actituds ètiques que sovint els duïen a la mort, en un final moral èticament correcte segons els preceptes de la religió.

La teologia paulina insistia novament en el fet que la persona s'anava construint ella mateixa mitjançant els seus actes més importants, aquells en els quals s'implicava de manera seriosa.

Sant Pau, en les seves cartes als romans, afirma: "Si amb els llavis confesses que Jesús és el Senyor i creus en el teu cor... Rep la justícia qui confessa amb els llavis, i obté la salvació".⁹⁸⁰ L'apòstol ens volia expressar la coherència entre el sentiment ("el cor") i el llenguatge ("els llavis"), és a dir, entre pensament i acte. D'aquí la seva exaltació del màrtir. De fet, el llenguatge de l'home pot ser incoherent, fals, nefast, però el que realment compta és el seu cor, la seva manera de viure, el posat i les actituds davant dels

---

⁹⁷⁹ Vegeu el capítol III, en què es tracten les metàfores esportives de Sant Pau.

⁹⁸⁰ Carta als Romans 10, 9-10.

altres. Pau intentava, en les seves epístoles, donar coherència i unitat a les comunitats cristianes. No sols exercia de teòleg, sinó que estava atent a les divergències que podien sorgir donades les característiques sociogeogràfiques i culturals tant diferents entre elles. Si el llenguatge expressava coses positives i bones però el cor era dolent, tot era fals i enganyós; el misteri de l'home és tot ell, el seu cor i la seva manera de viure. La moral cristiana ens porta a creure que l'únic que pot jutjar una persona és Déu. La vida del cristià està marcada per moltes influències, però el nucli de la seva llibertat, a banda de la seva autonomia per decidir els seus actes, rau en com aquests s'han de posicionar davant de Déu.

Els actes col·lectius dels éssers humans ens duen a creure que l'home modern és cada vegada més conscient de la seva dimensió social. Sabem que les decisions d'una persona poden estar més o menys influïdes per una col·lectivitat, però continuen sent actes personals. El document elaborat pel Concili vaticà II, *Gaudium et Spes*, ens diu sobre això: “D'acord amb l'experiència de segles, la Sagrada Escripura ensenya a la humanitat que el progrés humà, que és un gran bé per a la humanitat, comporta també una seriosa temptació, la de pertorbar l'ordre dels valors i barrejar el bé amb allò dolent. Els homes individualment i els grups vetllen pels seus interessos, no pas pels dels altres”.⁹⁸¹ No sembla fora de lloc parlar d'actituds pròpies de grups humans, especialment de col·lectivitats marcades per algun element fort d'identitat i cohesió. Probablement sigui més complex parlar d'orientacions ètiques radicals aplicables a grups o a col·lectivitats, ja que és difícil poder esbrinar el nivell de participació i de responsabilitat individual en els actes i en els processos.

En l'actualitat vivim un moment d'efervescència de les personalitats individuals, no sols com a actors de la pròpia vida sinó com a agents del procés social; d'aquesta manera, les decisions individuals marquen també els processos col·lectius.

En el sentit de moral com a estructura de la religió, cal considerar l'actitud religiosa com tot comportament lliure i intel·ligent, constitutivament moral. Quant al contingut, els termes “religió” i “moral” poden diferir.⁹⁸² En el millor dels casos el comportament honest pot ser exigit religiosament, amb la qual cosa quedarà inscrit dins l'àmbit de la

---

⁹⁸¹ GS, 37.

⁹⁸² ARANGUREN, José Luis, *op.cit.*, pàg. 103.

religió. Però aquesta proposició no és compatible, ja que tots els elements de la religió (misteris, dogmes, rituals, cultes, sacrificis) estan situats més enllà de la moral. D'aquí s'esdevé que hem de parlar de moral com a actitud ètica. Quan la religió en la seva dimensió moral demana uns comportaments honestos, una actitud ètica, du l'home a esforçar-se activament per ser just, per implementar la justícia. Una actitud religiosa és l'entrega creient confiada i amorosa a la gràcia de Déu. Així doncs, són dos moviments: un, l'actitud ètica, que implica uns comportaments orientats cap a la demanda i l'exigència sobre si mateix amb l' objectiu de practicar la virtut o per complir amb un deure. D'altra banda, l'actitud moral, que esdevé una suposada trobada amb l'ésser suprem, Déu. Com diu el mateix Aranguren, tota existència ha de ser religiosa i moral; l'esforç ètic acomplert amb rectitud s'obre a la religiositat, i l'actitud religiosa eficaç fructifica en les accions morals, és a dir, en les bones obres.

Al principi del cristianisme primitiu, quan els sacrificis oferts a Déu eren quelcom habitual, l'actitud religiosa estava separada de la moral. La vida d'aquells homes va haver de ser guiada des de fora amb molta fermesa i crítica, malgrat que aquests actes eren una expressió injusta del just reconeixement del poder diví.

4.2 Els valors ètics

4.2.1 Introducció

L'axiologia estudia el conjunt de valors en general. La classificació dels valors ètics detallats a continuació estan basats en l'estudi de Gaspar Mora, i apareixen descrits en el seu llibre *Teologia fonamental*.

En primer lloc, cal parlar de la teoria dels valors, cosa que ens du a dues realitats. Una d'objectiva, com podria ser la generositat d'una acció humana, la bellesa d'un partit de futbol; i, alhora, evoquem una realitat subjectiva, que seria la capacitat de copsar un valor, de "saber" valorar aquest gest de generositat o de saber valorar la bellesa del gest tècnic del futbolista.

En l'intent d'entendre el món dels valors, és tan important la realitat objectiva valuosa com la capacitat subjectiva de copsar un valor. Els valors entesos com a realitats objectives ens duen a qualificar realitats existents; d'aquí la idea de l'existència d'antivalors. El per què podem qualificar un acte com a valor i un altre com a antivalor el trobem en la seva relació amb l'objecte amb el qual es relaciona; per tant, podem dir que un acte es correspon amb l'objecte que qualifica, i és antivalor quan no s'hi correspon.

Els valors tenen el seu origen en la societat a la qual pertanyen i en la personalitat del subjecte que els comparteix. D'aquesta manera, es dedueix que els valors personals depenen en gran manera dels factors socials i que tota societat produeix un sistema de valors que imposa als seus membres i als diversos agents socials: escola, família, mitjans de comunicació o un club esportiu. L'individu adquireix així el seu propi estil de vida. Sovint el sistema social genera unes expectatives de rol, cosa que es veu reflectida en la personalitat de l'individu que genera unes disposicions de necessitat, o el que és el mateix: l'individu s'ha socialitzat quan rep l'aprovació dels altres, deduïda del fet de compartir valors comuns i d'adaptar la seva conducta a les expectatives del seu rol. Així doncs, podem entendre la importància que suposen les actituds dels professors, entrenadors i figures de prestigi envers el procés d'adquisició de valors en els joves esportistes.

4.2.2 Classificació dels valors

Atenent a una dimensió objectiva podem establir una primera classificació:

- Els valors poden ser útils: capaç – incapaç.
- D'índole vital: persona sana - malalta, fort –dèbil.
- De caire espiritual: intel·lectuals (coneixement- error), estètics (bell- lleig) i morals (bo – dolent, just- injust, lleial- deslleial).
- Religiosos: sant - profà, diví - diabòlic, miraculós - mecànic.

Atenent a una dimensió subjectiva dels valors, la classificació ens du a integrar la capacitat pròpia de l'esperit no sols de coneixement sinó que implica la capacitat de copsar el valor com a tal valor, no únicament de conèixer-lo o de memoritzar-lo.

Durkheim parteix de la premissa que els conceptes morals han de fomentar les relacions entre els éssers humans,⁹⁸³ encara que el pensador laic va veure en el cas del sacrifici d'un home envers un altre un element cabdal en la fonamentació axiològica. El tenir una moral no implica necessàriament el coneixement del bé i del mal, sinó que té una implicació pràctica, un ideal cap al qual s'ha de dirigir l'home. Els conceptes morals són dinàmics i no tancats; això fa que la voluntat s'exerciti.

Gaspar Mora, en relació amb aquesta definició, utilitza el terme “estimativa axiològica”⁹⁸⁴, terme que ens du a creure en l'existència d'una sensibilitat per als valors, sovint aplicada en un àmbit moral i com a part d'aquells elements constitutius de l'esperit humà que tenim en el moment del nostre naixement, els quals són modelats i concretats mitjançant l'educació, segons un sistema de valors de la pròpia cultura. Actualment les diverses cultures ofereixen un ventall extraordinari i plural de criteris. Els valors ètics són els més importants dins del conjunt de valors, tenen relació amb el comportament humà i entren en l'àmbit de les categories morals “ bo – dolent”.

---

⁹⁸³ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, pàg. 74.

⁹⁸⁴ MORA, Gaspar, *op.cit.*, pàg. 69.

També podem distingir en aquest l'aspecte objectiu, els valors en si mateixos i un de subjectiu: la captació dels valors per part de l'esperit humà. Els valors en ells mateixos són propietat del comportament humà en tant que la moral implica una acció justa, generosa i lliure. És a dir, els comportaments humans modelats per la justícia, la generositat, l'amor, la llibertat i la castedat com a principals valors ètics de la moral cristiana.

La moral cristiana entén la justícia i la llibertat com a valors morals perquè constitueixen la veritable realització de la vida humana. La pau i l'amor són considerats valors perquè la plenitud de la vida humana, la seva veritable realització, consisteix a dur una vida personal i col·lectiva pacífica i lliure. Una concepció més general dels valors contextualitzada en la nostra societat actual ens portaria a parlar d'una sèrie de fenòmens i de fets considerats desitjables. En la societat contemporània, valors i creences hi són presents amb una constància inexorable, s'hi viu immers i determinen les vides dels éssers humans. Podem entendre "valor" com un terme polisèmic que abarca gran quantitat de significats que poden descontextualitzar el seu sentit. Gómez Rijo ⁹⁸⁵ ens aclareix el significat que diverses disciplines atorguen al seu significat: des d'una perspectiva psicològica ho podríem entendre com quelcom que guia el comportament cap a una uniformitat dins d'una diversitat de situacions, amb l'objectiu de repetir una determinada satisfacció autosuficient. La sociologia considera com a premissa fonamental el fet que els valors estan determinats per la història, són culturalment relatius i canviants; en conseqüència, poden ser configurats constantment. Els valors, sota aquest paradigma sociològic, són conceptes o creences sobre estats finals o conductes desitjables que transcendeixen les situacions concretes, guien la selecció o l'avaluació de la conducta i els esdeveniments, i estan ordenats per la seva importància relativa. La psicologia social ens parla de valor com d'una creença duradora d'una manera específica de conducta o estat final d'existència. És personalment o socialment preferible a un altre model oposat de conducta o estat final d'existència. Per últim, el terme "valor", contextualitzat des d'una òptica de les ciències de l'educació, ens acostaria a criteris, a pensaments i a les decisions del que s'ha de

---

⁹⁸⁵ GÓMEZ Rijo, Antonio, *Educación física y valores : análisis de la presencia de valores en el currículo de educación física para la etapa de primaria de la Comunidad Canaria*, ponència presentada al XXI Congreso Nacional de Educación Física, Puerto de la Cruz (Tenerife) , 2003, pàgs. 7-11.

fomentar en una cultura com quelcom educatiu amb l'objectiu que l'ésser humà es desenvolupi i perfeccioni.

4.2.3 Escala de valors i crisi ètica

L'experiència ètica va marcar tot el camí de la modernitat, produint-se un gir en les concepcions i en la manera d'entendre la vida. S'enfonsaren les tradicions que estaven fonamentades en el principi d'autoritat, de la virtut i de la obediència per promoure la llibertat com una mena de "nou Messies". Es van posar els pilars per a la construcció d'una ètica veritablement humana alliberada de la pressió, especialment de la religió i de Déu.

Els grans discursos com la ciència, la justícia, el progrés i la democràcia han deixat de ser utopies i s'han convertit en realitzacions històriques que han donat lloc a sofriments i actes inhumans; el futur es dibuixa de manera incerta. La pluralitat religiosa ha derivat en la convicció que ningú posseeix la veritat; tothom té la seva veritat, malgrat que actualment es viuen en molts indrets episodis de persecucions de tipus religions, injustícies socials com probablement mai no s'havien produït. Ens trobem en un procés globalitzador cada vegada més ràpid i imparable, fomentat per les autopistes de la informació i els moviments migratoris, que transiten de forma continuada hora rere hora i dia rere dia, donant com a resultat el fet que el poder econòmic quedi reduït en mans d'unes minories en detriment dels més desfavorits, i generant unes grans bosses de pobresa, no tan sols a l'anomenat Tercer Món sinó al món desenvolupat. Les migracions també han esdevingut en molts llocs causa de conflicte en topar de ple les diferents cultures que conformen una societat.

Des de la perspectiva ètica es plantegen tot un seguit de desafiaments. Ocupa el primer lloc la necessitat urgent d'una ètica mundial vàlida universalment; la formulació dels drets humans hauria de comportar la formulació d'uns deures més difícils de determinar però que haurien d'abastar l'àmbit de la pràctica.

L'intent de la modernitat de construir una moral autònoma pròpia de la raó humana, capaç de criticar les morals religioses, ha caigut en desús víctima dels terribles esdeveniments ocorreguts al segle XX. D'aquesta manera, Déu es va convertir en l'enemic de l'home ja que impedia la seva plenitud. El gir antropocèntric de la

humanitat va considerar l'existència de Déu com quelcom que feia impossible la realització de l'ésser humà.

En relació amb l'escala de valors i una possible relació dels mateixos, s'han de tenir en compte que aquests dependran de les concepcions antropològiques d'una persona o d'una comunitat, d'una religió i d'una cultura. Per tant, hi ha uns valors objectius, cosa que ens durà al sofriment d'acceptar que hi ha aspectes de la nostra concepció o opció cultural que són errades. Enmig del pluralisme actual s'està produint una tendència a atorgar un nou sentit: s'ha d'entendre que la diversitat de costums, tradicions i conviccions antropològiques són cridades a una recerca constant de veritables valors encaminats a la realització de la persona. Podríem establir uns valors ètics bàsics, representants dels altres valors, ja que es refereixen a la persona humana o a col·lectivitats humanes. En un segon pla, podríem parlar de valors ètics, que constituïrien la realització adient de la humanitat formulats de manera abstracta. Aquí parlariem de l'amor, la justícia, la pau i la fidelitat, entre d'altres. De tota manera hi ha hagut intents d'establir una classificació de valors universals. Així, Josep Maria Puig⁹⁸⁶ ens aporta una classificació d'aquests valors universals centrats en tres estadis o apartats: en primer lloc, fa referència a aquells valors que haurien d'aparèixer en situacions interpersonals socials; serien en aquest cas la justícia, la llibertat, la solidaritat i la tolerància. En un segon lloc, Puig ens parla de valors que es poden jutjar; seria el cas del respecte, la cooperació, l'amor i la consideració. Per últim, ens contextualitza valors que influeixen en qualsevol relació humana: la capacitat crítica i autocrítica, l'autonomia i el sentit de la responsabilitat.

És objecte del meu estudi establir, partint dels fonaments de l'ètica paulina, una comparació entre els principis fonamentals que van caracteritzar l'axiologia paulina i els trets que caracteritzen el futbol contemporani. En segon lloc, caldria cercar una possible aplicació mitjançant un codi ètic d'aquests valors cristians, fent-los presents al món del futbol actual com una eina vàlida des d'una perspectiva pedagògica. L'eix estarà centrat més en aquests últims; de tota manera cal remarcar que els valors ètics bàsics referits a la humanitat es donen actualment en el món del futbol, orientats cap a una tendència a estudiar els efectes de la globalització. L'ansietat, l'egoisme i l'afany d'èxits esportius

---

⁹⁸⁶ PUIG, Josep Maria, *Naturaleza de los contenidos de valor*, pàgs. 16-17.

han generat que de les entitats futbolístiques més poderoses, en la seva recerca de nous talents, es mobilitzin tota una xarxa d'observadors o *scouters* fixant-se en els joves de països subdesenvolupats o indagant dins dels indrets marginals per fer-se amb el servei de possibles talents, sense tenir en compte les seves realitats i necessitats personals. La recerca pretén fer-se amb una mercaderia fàcil i econòmicament rentable, contradient el missatge axiològic paulí en què prevalien els trets humanistes, atorgant importància al fet de ser, abans de tot, un ésser humà, no un producte d'enriquiment d'aquestes entitats. Com apuntaven Carranza i Mora: "El deporte en su concepción más amplia se ha erigido como un tema de relevancia y a la vez de controversia social, es decir en un tema interesantísimo para aprender a ser y a estar".⁹⁸⁷ La proposta vol fer-nos prendre consciència dels efectes col·laterals que es deriven d'aquestes pràctiques del món del futbol mercantilista i esclavitzador, que està generant una borsa de futbolistes exclosos no sols esportivament sinó socialment. Una ètica esportiva correcta obligaria a prendre mesures per donar una resposta no únicament envers els procediments de captació, sinó envers aquells joves que no han pogut aconseguir la seva fita i per tant continuen visquent en la marginalitat i la precarietat de la qual van sorgir, un clar indicador que èticament s'estan comentent actes en contra dels drets inherents a l'ésser humà. Només interessa el futbolista generador de guanys econòmics, el rentable, deixant al marge els trets peculiars de la persona i les seves reals necessitats, un fet que ens apropiaria bastant al que Eduardo Galeano comentava: "En el fútbol profesional los medios estan justificados y cualquier baja es válida a condición de hacerla con astúcia".⁹⁸⁸ Últimament s'estan aixecat veus que posen en dubte la fonamentació ètica i moral d'aquesta forma d'esclavatge modern, sobretot davant de l'orientació que l'esport-espectacle i el futbol en particular han pres com a fenomen social rellevant i dels aspectes derivats de la seva pràctica, que situen en un segon o tercer pla l'aspecte formatiu, sobretot en allò que fa referència als seus valors ètics. Ruiz i Cabrera ho defineixen d'una manera clara: "También el deporte se ha liberado del lirismo de las virtudes y se ha puesto a tono con la lógica postmoralista, narcisista y espectacular. El deporte de masas es en lo esencial una actividad dominada por la búsqueda del placer,

---

⁹⁸⁷ CARRANZA, Marta y MORA, Josep Maria, *op.cit.*, pàg. 28.

⁹⁸⁸ GALEANO, Eduardo, "La gloria de los tramposos", a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 40.

del dinamismo de la experiencia de uno mismo”.⁹⁸⁹ Per tant, des d’alguns àmbits culturals i socials comencen a aparèixer opinions que clamen contra el caire que està prenent aquesta praxi. Els valors essencials estan quedant al marge, deixant que altres trets com el culte al cos i el mercantilisme hagin pres el relleu. Així, es pot afirmar que el futbol s’ha alliberat de molts ideals transcendents, i l’únic que preval és el triomf. Antoni Petrus comenta, arran d’aquests canvis significatius, la importància del vessant pedagògic, apostant per un procés de sociabilització correcta, entesa aquesta com una eina clau per millorar les condicions de vida dels esportistes: “Son las condiciones de su práctica las que confirman sus posibilidades educativas. El deporte puede favorecer la adquisición de competencias sociales si su diseño es el adecuado”.⁹⁹⁰ Ignacio Garoz també ens fa un comentari sobre aspectes que per mitjà de l’esport poden derivar en valors negatius i que guarden molta similitud amb això anteriorment citat: “Puede suponer una acción beneficosa, pero también entraña aspectos y efectos negativos, como la exclusión, sentimiento nacional, agresión, degradación del medio ambiente”⁹⁹¹. Per tant, cal destacar com un dels aspectes més importants del desenvolupament social que prové de la pràctica esportiva les relacions que s’estableixen amb els altres, tenint en compte que a mesura que l’ésser humà creix augmenta el seu àmbit de relacions. Els adults solen ser més tolerants i entre ells s’estableixen unes relacions més desiguals, mentre que entre nens i joves es produeixen unes relacions més simètriques, atès que aquestes estan situades en un mateix pla.

L’home actual experimenta la seva capacitat de copsar els valors ètics en el mateix fet de viure com a morals els valors del seu grup o de la seva cultura, però, com hem vist, hi ha els comportament ètics negatius, dolents, injustos, imprudents i mancats de llibertat, i els comportaments morals negatius per l’opció que fan cercant els interessos econòmics en detriment dels valors ètics. Eduardo Galeano entenia que molts d’aquests comportaments negatius tenien molta relació amb tot el món publicitari que envolta el futbol: “La moral del mercado que en nuestro tiempo es la moral del mundo legitima

---

⁹⁸⁹ a RUÍZ, y Guillermo, CABRERA , Dolores, “Los valores del deporte”, Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, publicat a la *Revista de educación*, núm. 335, 2004, pàg. 9.

⁹⁹⁰ PETRUS, Rotger, Antoni, “El deporte como factor de socialización”, publicat a TOMÁS, J., *op.cit.*, pàgs. 5-20

⁹⁹¹ GAROZ, Ignacio, *Juegos y deportes*, Servicio de publicaciones de Universidad Autónoma Madrid, Madrid, 2005, pàg. 3.

todas las llaves para conseguir el éxito, incluso no sean más que ganchos de atracador”.

⁹⁹² Aleshores l’acció humana feta en funció d’aquests béns determinats pot resultar injusta o mancada de llibertat, destructora de la pau, èticament dolenta. Frequentment aquests comportaments ètics negatius solen ser deguts a una concepció errònia dels mateixos valors ètics, és a dir, alguns humans creuen comportar-se de manera èticament correcta quan el comportament és negatiu, a causa d’una errònia comprensió del valor. Una altra causa de l’existència dels comportaments ètics negatius cal trobar-la en una concepció errònia de l’escala de valors, segons la qual els valors ètics ben entesos com a tals són supeditats a la utilitat o a l’interès personal o col·lectiu. El fet de viure en un món plural fa que cada vegada sigui més difícil viure amb els altres, i més quan aquests viuen i actuen segons uns altres valors diferents dels nostres. Els altres tenen altres costums i hàbits socials; la realitat és que no vivim sols, els altres formen part del propi món d’una persona. Som éssers dinàmics que estem en contínua interacció: d’aquesta senzilla manera el filòsof Francesc Torralba ens contextualitza la importància de la interacció humana com quelcom positiu.

---

⁹⁹² GALEANO, Eduardo, “La gloria de los tramposos”, a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 37.

4.3 Una ètica esportiva: el cas del futbol

4.3.1 L'origen: la moral esportiva a Grècia

Crec necessari, en primer lloc, fer unes referències al que estic ben segur podria ser una eina molt útil per a tots els agents que intervenen d'una manera o altra al món del futbol: la creació d'un codi ètic.

L'esport, sens dubte, ocupava un lloc prominent en l'univers axiològic grec. Mitjançant les seves pràctiques s'arribava a l'adquisició de la bellesa, cosa que donava sentit a les vides dels grecs. La concepció ètica i estètica s'aconseguia per mitjà de la pràctica corpòria. D'aquesta manera, l'home perfecte era aquell que assolía l'equilibri entre bellesa i bondat. L'educació atenenca prioritizava les pràctiques esportives per sobre de les intel·lectuals; la *paideia* grega “ se pretendia impregnar al jove de un espíritu agonal , potenciandole virtudes como la belleza corporal, la resistencia, la competencia y sobretudo un elevado espíritu competitivo”.⁹⁹³ Hi havia un afany per aconseguir la victòria, sense oblidar l'excel·lència moral, el civisme, l'autodomini i l'ús de la raó: “Aquel ideal educativo en el que la belleza externa como armonía de proporciones alcanzaba un máximo valor por ser la expresión exterior de la armonía interna que había logrado el individuo”.⁹⁹⁴ L'*agathós* representava la idea moral, la conducta social, la virtut, l'exquisidesa. Per una altra banda, el terme *kalós* volia representar la bellesa corporal, el cos animat i la espiritualitat. D'aquesta manera, amb l'expressió *en kalós kai agathós*⁹⁹⁵ es volia fer referència a l'home agonal, que mitjançant l'esport educava la seva moral. Amb aquestes característiques pedagògiques, el ciutadà considerat perfecte, o el que és el mateix, el que havia arribat a adquirir l'excel·lència, gaudia d'una educació integral, és a dir, havia aconseguit la fita de tenir un esperit cultivat en un cos desenvolupat. Aquest era un individu útil i beneficiós a la comunitat; recordem que el ciutadà de la polis era un ésser específicament entregat al servei dels seus

---

⁹⁹³ JAEGER, Werner, *op.cit.*, pàg. 54.

⁹⁹⁴ MARTÍNEZ, M., *Los festivales panhelénicos y los juegos olímpicos: puntualizaciones, análisis y revisiones históricas* veure revista *citius, altius, fortius*, Volum I, Publicaciones del Comité Olímpico Español, Madrid 2008, pàg. 51.

⁹⁹⁵ CAGIGAL, José M^a , *Deporte, pedagogía y humanismo*, Ediciones Comité Olímpico español, Madrid, 1966, pàg.143.

conciutadans; per sobre dels interessos individuals prevalia el sentit de la col·lectivitat i del bé comú.

L'esport posat al servei de la formació interior era quelcom necessari per a l'adquisició de virtuts com la justícia, la intel·ligència o la prudència. En la mentalitat grega termes com "veritat", "bé" o "bellesa" esdevenien inseparables, però el camí per a la seva consecució implicava grans dosis de disciplina i un important esperit de sacrifici .

En resum, l'orientació envers els valors de bellesa i de bondat representaven l'exponent més clar de l'èxit de la praxi educativa grega. En paraules de Diem, "als grecs els devem la màxima: "no hi ha educació sense esport". Només l'home educat físicament és veritablement educat, només és efectivament bell. Tal com deia Sòcrates: "lo bello es idéntico a lo bueno".⁹⁹⁶ Aquest ideal va quedar perfectament plasmat en la màxima del llatí Juvenal (segles I-II aC) *Mens sana in corpore sano*.

4.3.2 Els pares de l'axiologia esportiva moderna: Carl Diem, Pierre de Coubertin, José Mª Cagigal

Avui ja no és una novetat afirmar que el futbol en concret, com qualsevol altre esdeveniment social rellevant, comparteix, manifesta, reproduceix i configura els valors predominants en el context sociocultural en què es produeix. El que realment ens preocupa i ens suposa un repte és esbrinar quins són aquests valors, i sobretot quin és el seu horitzó de futur. Com apunta Ricardo Sánchez Martín, és partir de la premissa que "els valors que acompanyen l'anomenada cultura esportiva no són atemporals ni asocials, sinó que han evolucionat històricament, acompanyant les transformacions esdevingudes en la societat, entesa aquesta de manera holística".⁹⁹⁷

José Mª Cagigal es va plantejar la dificultat que portava implícit el significat de la paraula moral. Per ell, era un terme que estava en continua evolució i continuava ampliant el seu significat.⁹⁹⁸ Ha de quedar molt clar que els valors actuals que

---

⁹⁹⁶ DIEM, Carl , *op.cit.*, pàg. 118.

⁹⁹⁷ SÁNCHEZ Martín, Ricardo, *Cultures esportives i valors socials, una aproximació a la dimensió social de l'esport*, a la revista *Apunts*, n° 64 , pàgs. 33-45.

⁹⁹⁸ CAGIGAL, José M^a, *Oh deporte!, anatomía de un gigante*, Editorial Miñon, Valladolid, 1981, pàg. 154.

transmeten les activitats esportives han estat objecte d'una contínua evolució. Donant una ullada al passat recent (sobretot als dos últims segles, en què la presència de l'esport ha estat més significativa sobretot com un fet influent en les societats), podem destacar dos personatges que pels seus treballs i investigacions han de ser sens dubte el marc referencial en què es fonamentin les bases socials de l'esport modern: Thomas Arnold com a creador i engendrador dels esports de competició, i la figura de l'aristòcrata Pierre de Coubertin, fundador del moviment olímpic modern. Ambdós, amb propostes centrades en l'esport amateur, allunyades d'altres concepcions mercantilistes generadores d'espectacle. No podem obviar les transformacions que han influenciat i afectat l'esport fins als nostres dies, atès que han estat profundes, ja que amb el pas del temps l'esport també es transforma i evoluciona en funció de les necessitats socials del moment. Actualment, com veurem, l'esport del futbol presenta importants contradiccions per la seva creixent relació amb la política, la publicitat, el mercat i, sobretot, l'espectacle.

Podem distingir diversos models de societat atenent als tipus de valors que atorguen significat a la mateixa societat i als seus mecanismes de producció de sentit: societat tradicional, moderna i postmoderna. Tanmateix, no hem d'oblidar que aquest model de transformació social no és lineal ni uniforme, ni totes les societats evolucionen al mateix temps ni amb les mateixes configuracions. D'aquesta manera, si s'han produït canvis en la societat, en les cultures i en els valors que la mouen, és lògic que també se n'hagin produït en el tipus de pràctica física esportiva i en les funcions que li són assignades, és a dir, en les cultures esportives i en els valors que conformen el complex sistema esportiu actual. Sens dubte, les transformacions socials tenen el seu reflex en l'esport en general i en el futbol en concret, que anirà modificant la seva naturalesa i les seves formes d'adaptar-se a les expectatives generades pel sorgiment de nous valors socials, donant-hi resposta. "Todavía nadie ha podido definir con general aceptación en qué consiste el deporte: ni como realidad antropocultural ni como realidad social".⁹⁹⁹ amb aquestes paraules el pedagog de l'esport José Maria Cagigal pretén fer-nos comprendre la dificultat en poder definir i contextualitzar tot l'immens món de l'esport, perquè és un terme que, a més de canviar, ha ampliat el seu horitzó i continua ampliant el seu significat, tant en el que es refereix a actitud i activitat humana com pel fet de

---

⁹⁹⁹ CAGIGAL, José M^a, *Hombre y deporte*, Editorial Taurus, 1957, pàg. 124.

considerar-se part de la realitat social. Així, és difícil designar l'esport, atès que aquest fet de pertinença social el fa susceptible de ser entès com un costum o una moda. El fenomen esportiu s'ha d'interpretar sempre com una victòria, no contra l'adversari o el més dèbil, sinó envers un mateix. Per tant, la seva pràctica suposa l'adquisició d'unes actituds de superació i d'un constant exercici de prolongació de la pròpia realitat. Com a humans que som, estem subjectes a la nostra història o biografia.¹⁰⁰⁰

El pare de l'olimpisme modern, el baró Pierre de Coubertin, segles més tard es va fer ressò de la força moralitzadora de l'esport, cosa que els grecs ja havien comprovat. L'aristòcrata francès entenia que la praxi esportiva calia que fos utilitzada en benefici de la millora de la joventut, d'una població sana, forta i, de pas, poder desviar-la d'activitats que podien ser moralment i físicament perniciosos. La seva formació en la seva joventut (auspiciada pels jesuïtes de París)¹⁰⁰¹ i posteriorment d'historiador, el va portar a fixar-se en trets de la història clàssica, com per exemple en la idea de la treva bèl·lica i de tot tipus. Pierre de Coubertin va intentar traslladar tots els valors essencials del fenomen de l'olimpisme grec i revivre'ls en el marc de la societat contemporània, en un intent de transposició lògicament forçat, ja que idealitzava uns valors de feia 2.500 anys. El discurs pedagògic d'aquest moviment va intentar canalitzar les energies dels joves gèrmens de la societat: "El deporte supone una espléndida salida para la fortaleza de la juventud y como escuela la rivalidad se convierte en el mejor estímulo".¹⁰⁰² Així doncs, les pràctiques esportives suposaven un bon antídote contra la vagabunderia i per preservar el jove d'allò, segons ell mateix cita textualment, "que l'amenaça de desvetllar-li un sensualisme prematur".¹⁰⁰³

---

¹⁰⁰⁰ LÓPEZ Herrerias, José Ángel, *El deporte, espacio educativo*, XII SEMINARIO INTERUNIVERSITARIO DE PEDAGOGIA SOCIAL, Universidad de Deusto, 1997, pàg. 5.

¹⁰⁰¹ Pierre de Coubertin va ser alumne de l'escola dels jesuïtes del barri de Neully, situat a París, concretament al carrer de la Rue de Madrid. Un quart de segle més tard va ser elegit president de l'associació d'antics alumnes de Saint Ignace. Vegeu MERCÉ Varela, Andreu, *Pierre de Coubertin*, Edicions 62, Barcelona, 1992, pàg. 25.

¹⁰⁰² COUBERTIN, Pierre, *Ideario olímpico. Discursos y ensayos*, pàg. 63.

¹⁰⁰³ COUBERTIN, Pierre, *Lliçons de pedagogia esportiva*, Editorial Eumo, Vic, 2004, pàg. 100.

Xavier Pujadas i Carles Santacana, amb referència a les aportacions de Coubertin, apunten: “Envers l’intel·lectualisme d’aquest ideal, que creia en la possibilitat d’utilitzar l’esport com a mitjà per ajudar a consolidar una idea de pau i harmonia internacionals”,¹⁰⁰⁴, utilitzant alhora com a mirall els valors dels grecs clàssics i també els que varen sorgir de la moderna societat industrial; la seva màxima *Citius, altius, fortius* conjuminava aquests dos mons, cívica i competitiu de referència. Amb aquestes receptes l’esport, tal com escriu en la seva tesi Guillem Turró, “tindrà una funció moralitzant tenint com a gran objectiu la renovació física i moral de la joventut, aturar la decadència de la societat i sobretot allunyar els joves de la taverna” ;¹⁰⁰⁵ allunyar-los dels prostíbuls, de la vida immoral en definitiva. Vet aquí una reflexió semblant als postulats que l’Església anglicana va defensar com a allunyament dels joves (fills la gran majoria dels treballadors de les fàbriques, que estaven en situació de risc) per gaudir d’espais d’oci buits de qualsevol activitat. Als primers capítols, esmentava els orígens del futbol sota els auspicis de l’Església anglicana; aquesta, com a primer objectiu es va proposar allunyar els joves de l’anomenat “vici anglès”,¹⁰⁰⁶ tan freqüent entre els joves obrers i que tants estralls va causar en la seva població. L’alcoholisme i les malalties venèries van arribar a formar part de l’univers social i quotidià d’aquest sector de la població.

L’esport -i per al·lusió, el futbol- hauria d’esdevenir una escola formativa en la qual s’implementés una pedagogia de valors, en què aspectes com la cooperació, la solidaritat i la sana competència adquirissin un rol destacat. Brune comenta: “La belleza del juego, los gestos, la inteligencia de los pases y los valores, normas sociales como la disciplina individual y colectiva, la emulación, el espíritu de servicio a la colectividad y el heroísmo cuando el marcador va en contra”.¹⁰⁰⁷ Coubertin també va destacar aquests aspectes en les seves memòries olímpiques tot dient: “En sintonia con los principios democraticos el deporte se convierte en una práctica donde conceptos como la defensa

---

¹⁰⁰⁴ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles, *L’esport, ètica i estètica de la modernitat*, publicat a la revista *Temps de joc*, Barcelona, 2009, pàg. 9.

¹⁰⁰⁵ TURRÓ Ortega, Guillem, *Humanisme i esport, proposta d’una axiologia pedagògica*, tesi doctoral del Departament de Teoria i Història de l’educació, Universitat de Barcelona, abril 2010, pàgs. 105-106.

¹⁰⁰⁶ El “vici anglès” va ser un dels estigmes de la joventut de l’Anglaterra preindustrial i industrial de mitjans del segle XVIII. Els joves defugien els tempestuosos horaris i les horribles condicions laborals, refugiant-se en la beguda i freqüentant els prostíbuls, cosa que va provocar un alt índex de delinqüència i de malalties venèries. Vegeu GIBBSON, I, *El vici anglès*, Editorial Planeta, Barcelona, 1980.

¹⁰⁰⁷ BRUNE, François, *op.cit.*, pàg. 21.

de los nobles sentimientos, el espíritu caballeresco, la energía viril y la paz también forman parte de su esencia”.¹⁰⁰⁸ En aquest fragment l’aristòcrata francès vol fer un retorn als valors que van caracteritzar l’antic gentleman anglès, aquell individu forjat a l’Anglaterra victoriana del segle XVIII i XIX que tenia en la defensa del nobles sentiments i un acusat esperit cavalleresc l’essència del seu caràcter. Aquest constituïa tota una amalgama de conceptes considerats bàsics i que van conformar l’essència pedagògica del paradigma educatiu de les *public schools*, on era idealitzat el model de l’atleta grec, una figura que encarnava el prototipus de la cultura clàssica de Grècia, fonamentada, com comenta Raquel Cercós, “en una individualidad esteticamente bella – Kalós- y eticamente buena- Agathós-“¹⁰⁰⁹ ; una cultura que exigia grans dosis de disciplina i un gran esperit de sacrifici per moldejar una personalitat harmònica i equilibrada en què el cultiu de les virtuts i el concepte de *gravitas*, entès aquest últim com a dignitat, seriositat i rebuig dels aspectes banals de la vida, es convertien en l’aspiració educativa.

Coubertin havia comentat, quant als valors anteriorment mencionats de l’*sportman*: “Un exercit d’*sportsmen* seria més humà, més generós, més compassiu en la lluita, més tranquil després”.¹⁰¹⁰ Com comenta Guillem Turró, “L’esport seria un magnífic exemple de microcosmos democràtic i meritocràtic, un terreny on l’èxit coronarà el mèrit individual”.¹⁰¹¹ A semblança d’una societat democràtica, els valors que més s’haurien d’educar són la voluntat i la perseverança; la victòria no és més que una conseqüència de l’esforç i del sacrifici, aconseguida amb certes dosis de talent, entès aquest concepte i en paraules del filòsof José Antonio Marina, així: “Es la inteligencia en acto, resuelta, es decir, que resuelve los problemas y avanza con resolución. Puesto que hay muchas inteligencias diferentes, puede haber también muchos talentos distintos,

---

¹⁰⁰⁸ COUBERTIN, Pierre, *Memorias olímpicas*, publicaciones del Comité Olímpico español, Madrid, 1965, pàg. 25.

¹⁰⁰⁹ CERCÓS, Raquel, *El ideal de gentleman, una pedagogía de la masculinidad*, publicat a *La educación revisitada*, Ensayos de hermenéutica pedagógica, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2010, pàg. 293.

¹⁰¹⁰ MERCÉ Valera, Andreu, *op.cit.*, pàg. 59.

¹⁰¹¹ TURRÓ Ortega, Guillem, *Humanisme i esport: proposta d’una axiologia pedagògica*. Tesi doctoral del Departament de Teoria i Història de l’educació, abril 210, pàg. 158.

musicales, científicos, atléticos”.¹⁰¹² La pedagogia esportiva propugnada per Coubertin al seu ideari olímpic és bastant aclaridora: “ Observamos que la desigualdad deportiva se basa en la justicia , pues el individuo debe el éxito que obtiene a sus cualidades naturales potenciadas por un esfuerzo voluntario. El éxito, por otra parte, es inestable, pues es efímero y requiere una continuidad en el esfuerzo para prolongarse; todos estos datos son importantes para la democracia”.¹⁰¹³ D’aquesta manera, el futbol representa i pot suposar un bon camí per aconseguir una educació integral del jove, i de pas per a la contribució social que se’n deriva, ja que pot ajudar a vertebrar la integració entre persones de diverses cultures i ajudar a la millora de la salut i de les condicions higièniques de les persones, amb especial incidència en aquelles que viuen en una situació de precarietat. El club de futbol o, en el seu cas, una escola formativa d’aquest esport, ha de ser edificada i fonamentada sobre els principis d’una societat democràtica tenint en compte les diferències que hi ha entre els membres que la formen; la praxi esportiva ha d’afavorir l’equilibri i l’anivellament de classes, ja que un equip abans de tot és una col·lectivitat en què els triomfs només s’aconseguiran mitjançant un procés d’ajuda mútua i de cooperació, principis bàsics que fonamenten qualsevol societat democràtica i lliure. Aquesta dimensió ètica ja va ser especificada per Coubertin, el qual destacava en les seves lliçons de pedagogia esportiva el lligam necessari entre l’esforç individual i la força col·lectiva. Aquesta col·laboració entre les dues forces ja era ben coneguda pels esportistes clàssics: *Civiumvives, civitatis nis*;¹⁰¹⁴ paraules que feien al·lusió a la força adquirida mitjançant l’esforç individual, però que en el futur esdevenien la força de la ciutat.

El futbol actual personifica i és sens cap mena de dubte un reflex del món modern, sota una forma de competició que pretén recompensar els millors però que també deixa patent el paper de la sort i de l’existència del frau. Per tal d’aconseguir l’èxit, pot ser portador dels valors morals més positius d’un sistema d’èxit, però també de la desgràcia. El futbol, com comenta Garoz, “ya no es sólo una actividad escolar sino una profesión, y es también un espectáculo”¹⁰¹⁵; espectacle que atrau les masses i que ocupa

---

¹⁰¹² MARINA, José Antonio, *La educación del talento*, Editorial Ariel, Barcelona, 2010, pàg. 16..

¹⁰¹³ COUBERTIN, Pierre, *Ideario olímpico. Discursos y ensayos*, pàg. 85.

¹⁰¹⁴ COUBERTIN, Pierre, *Lliçons de pedagogia esportiva*, pàg. 112.

¹⁰¹⁵ GAROZ, Ignacio, *op.cit.*, pàg. 3.

sovint el primer pla dels mitjans de comunicació. És sens dubte una atracció en la qual no consten diferències d'edat; captiva i sedueix totes les capes socials. Es tracta d'un esport que compta amb un seguiment massiu arreu del món, que pot encarnar els valors més lloables però també els més mesquins, des del sacrifici, l'esforç, la lluita i el *fair play* fins al frau, la violència i l'ús del tot injustificat de substàncies il·legals amb vista a l'obtenció d'un millor rendiment. Tots ells representen l'ambivalència per on es mou el futbol modern. L'escriptor uruguaià Eduardo Galeano, amb la intenció de definir algunes de les característiques del futbol contemporani, comenta: "El engaño es considerado como un recurso, como una proeza que lleva a la gloria".¹⁰¹⁶

L'aparador social que suposa el futbol ha permès la seva extensió, generant infinitat d'escoles, acadèmies, clubs i organismes amb la pretensió de formar joves futbolistes. Moltes d'aquestes institucions compleixen i s'ajusten perfectament al desenvolupament d'un rol pedagògic, perquè la seva intenció rau bàsicament en la formació del noi o la noia, no sols esportiva sinó integral de la persona, inculcant als joves tot un ventall de valors, exaltant els més sublims de la cultura. L'objectiu primordial esdevé així un fet pedagògic pel qual la finalitat última i primordial consisteix en la construcció i l'edificació de persones mitjançant la pràctica del futbol.

He d'insistir que el futbol, abans de tot, és i representa una activitat esportiva col·lectiva, i com a tal la seva pràctica ens ha de permetre possibilitar l'establiment de vincles que ajudin els joves en el seu procés de formació, incidint sobretot en la seva formació humanística. El marc de les relacions que es deriven d'aquesta pràctica possibilita l'adquisició, a més, d'una sèrie de valors. Probablement un dels més destacats i necessaris en el context social contemporani podria ser el de l'ensenyament de l'efecte positiu en la utilització de la paraula com a eina de resolució de conflictes, evitant d'aquesta manera haver de recórrer a la violència verbal o física. Per tant, per mitjà d'aquest valor podem formar el jove en una cultura de la pau. Roger Calliois, sobre els valors abans esmenats, ressalta "la influència que provoca el fet d'haver-hi una competició, un element competitiu en els esports";¹⁰¹⁷ aquest fenomen, per Calliois, fomenta l'aparició de vicis que afecten greument els processos d'integració social que

---

¹⁰¹⁶ GALEANO, Eduardo, "La gloria de los tramposos", publicat a *Fútbol y pasiones políticas*, pàg. 40.

¹⁰¹⁷ CAILLOIS, Roger, *Los juegos y los hombres. La máscara y el vértigo*, México D.F. Fondo de cultura económica, 1995, pàgs. 26-28.

haurien de dur implícites les pràctiques esportives. Així doncs, el fet competitiu pot donar lloc a generar violència, sempre que s'eduqui en una pedagogia en la qual per sobre de tot el que prevalgui sigui guanyar; una tesi que s'allunya i es contradiu amb les proposades per altres autors, que no poden obviar que les activitats o pràctiques esportives també són competència i competitivitat, i que d'aquestes mateixes és possible l'extracció de valors altament positius. De fet, l'etimologia de la paraula "competitivitat" prové del terme llatí *cum-peto*, fent referència a dirigir-se amb els altres. Per tant, hi ha en la gènesi de la paraula un concepte que apropa al valor del treball d'equip i al treball col·lectiu, un paradigma diferent del que proposava Calliois; una proposta que queda plasmada en les paraules de José Ángel López Herrerias, que entén el fet competitiu "com un encuentro humanizador que une a los grupos hacia un trabajo común".¹⁰¹⁸ Es tractaria, doncs, d'uns individus que haurien de tenir interioritzat el concepte d'esperit esportiu, fet que els ajudaria a superar les diferències individuals en pro d'un bé col·lectiu. L'univers que conforma el món del futbol actual s'ha convertit en un escenari multicultural on un cop superades les dificultats del llenguatge podria derivar en quelcom molt important: el foment del respecte envers els trets culturals, socials i religiosos dels diversos jugadors. Cal recordar que molts integrants tant de les escoles de futbol com d'equips, en la seva dimensió professional estan compostos per persones de diferent origen que professen cultes, que els obliguen a mantenir unes determinades cerimònies i uns determinats rituals. El Ramadà o les pregàries en poden ser un bon exemple; companys, tècnics i dirigents haurien de fer un esforç per comprendre i entendre els valors que aquestes pràctiques duen implícites. Aquest és un cas que ens endinsa de manera directa a la gènesi d'un altre valor cabdal (crec que inherent a qualsevol col·lectiu) com és el de l'hospitalitat, sorgida sempre des del punt de vista de la gratuïtat i de la permissivitat. Aquí crec necessari tornar a fer menció de la plena globalització en la qual es troba immers el futbol mundial. Fàcilment, en un equip es poden reunir al voltant de sis a set nacionalitats i cultures diferents, fet que conforma tot un conglomerat de creences i de cultes. És positiu pedagògicament deixar-se impregnar per valors propis d'una cultura diferent, que sens dubte enriquirà la cultura dels altres esportistes. Aquesta reciprocitat, sens dubte, podrà ser considerada com una forma de transmissió de valors adaptada a les exigències d'un

---

¹⁰¹⁸ LÓPEZ Herrerias, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 8.

nou model de societat pluricultural, i de pas esdevindrà un bon mitjà per fomentar la igualtat entre persones. Com comenta Coubertin: “Crec que l’esport dóna als seus adeptes un concepte d’igualtat, claredat en les decisions i una tenacitat superior”.¹⁰¹⁹ Malauradament, s’ha de dir que aquests tipus de centres formatius representen una minoria. Sovint l’objectiu formatiu queda relegat a un segon o tercer pla, atès que prevalen els aspectes merament esportius orientats cap a una clara intenció de guanyar i sovint a qualsevol preu. La possibilitat formativa del jove queda diluïda en un món d’angoixes i d’excessives responsabilitats. Les seves connotacions i el seu vessant personal queden relegats a ocupar un lloc secundari, de la mateixa manera que la seva formació queda limitada, cercant només l’èxit esportiu i individual; prevalen, doncs, els beneficis econòmics i socials que l’èxit pot arribar a comportar. Les conseqüències, la majoria de les vegades, solen ser funestes, ja que el nombre de joves que arriba a l’estrellat futbolístic representa un percentatge ínfim. Ningú es fa ressò dels milers de joves que s’han quedat a mig camí, sense formació i sense expectatives clares de futur, i el que és més greu: la majoria provenen d’indrets llunyans on, seduïts per intermediaris sense escrúpols que anteriorment ja s’han endut un bon percentatge, els deixen abandonats en suburbis de les grans ciutats, sobretot d’Europa. Per tant, en el món del futbol formatiu cal urgentment un canvi d’orientació. Cal doncs atorgar-li la categoria d’una forta guia cultural i d’una inestimable oportunitat educativa que sigui beneficiosa en l’àmbit humanístic, que sigui transmissora de valors i, per sobre de tot, una oportunitat per fomentar el tret més significatiu de les societats democràtiques, el foment de la igualtat entre les persones.

---

¹⁰¹⁹ MERCÉ Varela, Andreu, *op.cit.*, pàg. 58.

4.4 Un codi ètic aplicat al futbol

4.4.1 Introducció

Com he comentat en un capítol anterior, la globalització del futbol ha esdevingut un procés ple de dificultats i que fins ara no s'ha pogut solucionar. Ens trobem, dins l'univers futbolístic, amb un gran nombre de joves que des d'una edat primerenca destaquen per les seves qualitats futbolístiques. Molts queden sovint atrapats en les xarxes d'autèntics mercaders -els anomenats representants-, i prèviament han estat observats pels anomenats "scouters", que utilitzant el poder seductor que ofereix un esport de masses com el futbol, i freqüentment utilitzant males arts, es fan amb els drets d'aquells sent encara quasi uns nens. El mercantilisme derivat del model capitalista ens ha allunyat de l'autèntica essència i gènesi de l'esport, amb unes pràctiques que haurien de ser un conjunt d'actes lúdics que fossin positius i significatius per a la vida del jove esportista. Aquestes pràctiques s'han transformat en els darrers anys i s'ha produït un gir de 180 graus. El tarannà d'aquest futbol competitiu s'ha orientat envers altres objectius molt diferents d'aquells que ofereixen una proposta de diversió i lúdica. A aquest efecte, López Herrerias ¹⁰²⁰ ens comenta, arran d'aquest axioma, que l'ésser humà actual ha pres l'actitud de dramatitzar el fet de la seva quotidianitat laboral i fuig cap a les pràctiques esportives competitives i properes a l'espectacle com a mitjà per recuperar espais d'oci, encara que aquelles estiguin viciades. Així doncs, l'esport ha desembocat en una mena d'escenari competitiu que serveix de refugi d'un ésser humà estressat i cansat de la seva activitat laboral i dels problemes que afecten la societat contemporània. L'antídot ve de la mà de la participació activa en tota una mena de competicions esportives en què l'individu pot desfogar-se i convertir-se en un depredador que cerca el triomf, en una imatge anàloga al model social competitiu en què viu immers. Freqüentment, els mitjans de comunicació ens acosten notícies d'allò més preocupants, i tot amb el consentiment de les autoritats esportives i socials, perquè no podem amagar que el futbol ha esdevingut tot un negoci lucratiu del qual se'n surten tots beneficiats.

---

¹⁰²⁰ LÓPEZ Herrerias, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 10.

A mitjans del segle XX, Mario Zappa ja va intuir aquests fets, i escrivia arran del futbol: “Es un juego universal que todo el mundo practica y conoce, ha superado su significado deportivo y ha venido a ser un fenómeno social que puede ser combatido pero no ignorado”.¹⁰²¹ Per tant, estem parlant d’un fenomen que no és nou però que darrerament ha adquirit una gran transcendència des de diversos punts de vista, no només l’esportiu sinó l’econòmic i sobretot el social. Sense anar més lluny, el mes de novembre de l’any 2010 es publicava als rotatius esportius el cas d’un jove argentí, Diego Lamela. Com molts, havia sorgit dels estrats socials més desfavorits, i ràpidament el club River Plate de la ciutat de Buenos Aires s’havia fet amb tots els drets del noi, signant un contracte que el lligava amb aquest club de per vida. El problema radicava en l’elevada clàusula de rescissió d’aquest contracte, que s’acostava a la quantitat de cent milions d’euros, convertint el jove en un futur objecte de bescanvi. Queda clar, amb aquestes freqüents actuacions, que les pretensions del club i dels clubs en general van molt més enllà de les purament formatives, ja que el que preval són els factors econòmics. Els delegats i observadors que alguns clubs, bàsicament d’Europa, tenen destinats als indrets més inhòspits i llunyans, van a la recerca de talents sense tenir en compte els seus aspectes personals, culturals i les seves circumstàncies. Sovint, les famílies mancades de recursos veuen en el futbol una escapatòria a la seva situació econòmica, i deixen els fills en mans de mercenaris que podríem homologar amb autèntics proxenetes del futbol.

Tal com he comentat, la concepció del futbol al món modern ha experimentat un gir en què hi ha un predomini i una exaltació del valor del triomf i de l’èxit. El guanyador esportiu s’endú tots els mèrits, deixant en un pla secundari el lema de “L’important és participar”, i el que és més greu: la derrota s’entén sovint com una justificació i conseqüència de l’acció d’un tercer agent. Paraules com “injustícia” i “victimització” es donen en el pla de la justificació en lloc d’assumir un fet objectiu i natural que forma part de la gènesi del futbol, com pot ser perdre un encontre. Normalment les col·lectivitats esportives i organismes de gestió dels clubs de futbol solen trobar en la figura de l’àrbitre aquest tercer agent, culpable de la derrota. Bromberger ens diu: “Com una persona a través del futbol pot aconseguir la felicitat? De la mateixa manera que el subministrament de béns materials té limitacions, la felicitat futbolística ve

---

¹⁰²¹ ZAPPA, Mario, *El fútbol, su técnica y su espíritu*, Editorial Sperling & Kupfler, Milán, 1947, pàg. 9.

condicionada per la desgràcia d'un altre: "mors tua, vita mea".¹⁰²² Èticament, algú aficionat al futbol, sigui com a espectador passiu o amb algun tipus de vinculació social o radical, ha pres el rol d'alegrar-se de les derrotes del seu rival, no tan sols de les derrotes sinó sovint de les desgràcies. Aquest comportament diguem-ne antiètic ha dut a un perillós augment de la violència dialèctica i, per extensió, de la violència física als estadis. Els intents dels comitès antiviolença de les diferents federacions locals o internacionals tenen el repte d'eradicar aquests incidents, sobretot quan algun dels seus protagonistes és un actor de l'espectacle.

Sovint els mitjans de comunicació es fan ressò de declaracions de tècnics, directius i jugadors (fins i tot de personatges públics no vinculats directament al món del futbol) que inciten a tenir comportaments ètics reprovables. Tenim, així, comportaments llunyans als que proposen els valors que haurien de conformar una ètica del futbol. Hi ha diversos factors que han dut el futbol a ser considerat un esport de masses i a projectar una influència cabdal en les societats modernes.

La influència social, econòmica i política que ha aconseguit el futbol des de la seva aparició a Anglaterra a mitjan segle XIX ens obliga a la formulació d'un codi ètic, que com tot codi ètic no tindrà un paper preponderant o decisor, però podrà ser utilitzat com a mirall en el qual les futures generacions de futbolistes o de persones vinculades a aquesta pràctica esportiva puguin recolzar-se, a la vegada que es pugui convertir en un element clau en el vessant pedagògic. Hem de considerar l'esport del futbol des d'una perspectiva més vivencial en què l'aspecte humanitzador ha de generar una autèntica pedagogia de l'esforç i ha de resoldre's en comportaments i actituds que fomentin l'obertura. Mai no s'ha de concebre com una activitat dogmàtica ni acabada, cosa que permetrà tenir-lo present com un element social important, i també com una experiència de realització personal. El futbol el conformen sèries d'execucions i formes de vida englobades dins d'un espai humà, un escenari social dinàmic que sempre serà esportivament millorable. Ignacio Garoz entén que les pràctiques esportives amateurs haurien d'estar relacionades amb l'aspecte més lúdic i potenciador de valors sociabilitzadors: "Con la posibilidad de relacionarse con otros, el desarrollo y mejora física y de la salud, el desarrollo de la autoestima, vivir nuevas experiencias, aliviar el

---

¹⁰²² BROMBERGER, Christian, "*El fútbol como visión del mundo y como ritual*", pàg. 259.

estrés y que su práctica esté muy relacionada con el fomento de una serie de valores”.¹⁰²³ El futbol, com a activitat professional socialment reconeguda i com a activitat formativa, requereix tard o d’hora l’existència d’un codi ètic per la importància que té en la societat i pel seu vessant pedagògic constituït en els últims anys. També, per la influència deguda a la seva rellevància social que com a espectacle exerceix sobre totes les capes de la població. La seva implementació com a esport i com un element pedagògic inclòs dins del currículum, sens dubte comportaria uns beneficis higiènics i de salut envers la població escolar. Un fet que ens ajuda en la formulació d’aquesta demanda és la sensibilització social, dirigida a fomentar la pràctica esportiva; s’entenen aquestes pràctiques com a beneficioses en la formació dels joves, una realitat que ha provocat el sorgiment cada vegada més massificat d’institucions futbolístiques, siguin de lleure o professionals. Tots aquests aspectes són algunes de les premisses que em fan creure en la necessitat de la formulació d’un codi ètic, i perquè l’esport sens dubte pot esdevenir un element clau en la formació integral de la persona. Cagigal va saber copsar l’axiologia inherent a l’esport i ho comentava de la següent manera: “Descubrirse y conocerse a si mismos, aprender a aceptar las propias realidades, a descubrir el entorno social y a comunicarse correctamente con él, a capacitarse para una vida jalonada de frustraciones”.¹⁰²⁴

Pel número de llicències i de practicants arreu del món, la pràctica estesa del futbol ja no tan sols al nostre país sinó als indrets més inhòspits del planeta, el converteixen en bon agent de socialització, fet que ha anat quedant palès en la progressiva organització de l’univers futbolístic, passant d’una pràctica de lliure exercici a una pràctica cada vegada més reglada mitjançant federacions especialitzades i institucions d’oferta esportiva .

Un dels fets que més criden l’atenció són els contractes hipermilionaris dels futbolistes d’elit. Són una mostra discutible èticament; el cas abans comentat que ha convertit el futbol en un fenomen competitiu de masses ha donat lloc a generar expectatives col·lectives de caire “espectacle” o d’identificació de grup. No cal insistir gaire en l’important paper que juga el futbol en la nostra societat, cosa que ha exigint la creació

---

¹⁰²³ GAROZ, Ignacio, *op.cit.*, pàg. 3.

¹⁰²⁴ CAGIGAL, José M^a, *Obras completas*, Edita Comité Olímpico Español, (ente de promoció deportiva José Mª Cagigal Asociación Española de Deporte para todos) , Madrid, 1990, pàg. 718.

d'un marc legislatiu de normativització i de reglamentació, més enllà de les existents fins fa poques dècades. La creació d'un codi ètic que inclogui els futbolistes, els tècnics, pares, institucions, àrbitres i tots els agents que d'una manera o altra intervenen en el món del futbol, podria ser una proposta amb la pretensió d'oferir un punt de vista i de referència per a ser debatut, criticat i, si s'escau, millorat. En cap cas el propòsit seria dir la darrera paraula ètica en relació amb els valors del món del futbol. L'important i primer objectiu és el rerefons que s'hi respira, i que em fa pensar en la certesa de la necessitat, de la urgència d'elaborar un codi ètic del futbol. En ser el futbol considerat un fenomen social generalitzat, és important la redacció d'unes pautes de conducta honestes per part de tots els estaments i agents implicats. S'hauria de començar per la redacció de petites lleis, normes, regles i orientacions que es podrien fer més complexes d'una manera gradual. Hem de pensar que hi ha una xarxa de protagonistes bastant complexa i diversa en aquest esport, de la mateixa manera que s'hauria de diferenciar el futbol purament amateur del futbol pedagògic del futbol d'elit. Hem de justificar la presència d'un codi ètic com un indicador de la maduresa d'aquest esport.

No tinc cap mena de dubte si afirmo que en l'actualitat el futbol està mancat de valors; un codi ètic manifesta la importància social d'una activitat professional en la mateixa mesura que en dissenya els criteris bàsics que han de presidir la seva realització, per tal que sigui una activitat al servei "d'una societat humanitzada i humanitzadora."¹⁰²⁵ Aquest codi pot afavorir d'una manera articulada l'activitat del futbol, expressant que no tot s'hi val en aquest esport. Així, succeeix que en ser un esport altament massificat i socialment reconegut apareixen moltes qüestions ètiques que exigeixen responsabilitat en relació amb el servei que ofereix; les competències i la qualificació personal, la seguretat i la pràctica correcta en són una mostra.

L'elaboració d'un codi ètic ens du a pensar que, des del mateix moment de la seva redacció o implementació, té una data de caducitat ja que el fet social - i el futbol ho és - és un tret dinàmic sotmès a una constant evolució, cosa que ha influït en l'educació del nostre país i que ha estat subjecte de constants canvis en els últims anys. Com a conseqüència, s'escau una reelaboració; un codi ètic dibuixa una frontera oberta que cal dissenyar de nou contínuament. Mitjançant un codi ètic, un codi de conducta, s'ha de

---

¹⁰²⁵ NELO Figa, Antoni, *Vers un codi ètic de l'esport*, Col·lecció de projectes Ethos, Ramon Llull, Barcelona, 2004.

garantir la bona pràctica de tots els agents que hi intervenen o tenen una relació directa en la seva praxi, sigui des del vessant professional, educatiu o amateur. És una regulació de l'acte; per tant, implica una corresponsabilitat de tots, començant per les institucions organitzadores, els clubs i els practicants, sense oblidar que darrere de cadascun d'ells hi ha persones, rostres humans amb conviccions diferents; algunes respectables i d'altres inacceptables. El codi s'ha d'articular resseguint els seus protagonistes, ja que és justament on es dona la responsabilitat personal, individual, institucional o social; d'aquesta manera, es determinen les condicions de validesa de la seva tasca.

El punt de partença de la meva reflexió s'ha centrat en una lectura acurada dels valors que du el missatge paulí, concretat en la seva proposta teològica i dut a la pràctica en les seves cartes pastorals dirigides a les diverses comunitats de cristians, engendradores dels fonaments del cristianisme primitiu; i en el paper dels grans pares de l'axiologia esportiva moderna centrats en les tasques i les conclusions de Pierre de Coubertin i José Maria Cagigal.

He comentat anteriorment que el futbol modern és un esport mancat de valors. S'hauria de començar per la implementació d'un codi ètic, sobretot a nivell d'escola formativa o futbol-base amb la redacció d'un seguit de petites lleis, normes i regles que es podrien anar complicant a mesura que un esportista anés creixent tant personalment com futbolísticament. També inclouria tots els estaments que com a esport social hi intervenen: la complicada xarxa de protagonistes que comporta aquesta pràctica esportiva, des del jugador, entrenador, directius, àrbitres, responsables d'institucions i, en un nivell superior, fins i tot els responsables dels mitjans de comunicació.

Els elevats interessos que hi ha darrere del futbol (econòmics, socials i polítics) em fa pensar en la urgència d'aquest codi ètic, un marc de validació que significaria una presència madura en el marc social. Així podrem disposar d'un referent conceptual que ens ajudarà a establir els criteris bàsics que han de presidir l'actuació correcta de tots els agents implicats, i de pas ajudar que les pràctiques esportives vagin més enllà del fet esportiu posant-se al servei d'una societat humanitzada i humanitzadora, com comenta Cagigal: "El juego en general y el juego deportivo específicamente, por su total implicación corporal y espiritual, están llamados a desempeñar cada vez más -cuantos más peligros de alienación existan, con más urgencia- un profundo rol de garantía

humanística”.¹⁰²⁶ Mitjançant un codi ètic podem afavorir el desenvolupament social d’una determinada activitat, expressant les limitacions d’aquesta activitat i desterrant-ne tots els comportaments que puguin dur a la il·legimitat de la victòria o de l’èxit. S’evitaria així caure en l’error d’atorgar prioritat al resultat final en detriment del procés educatiu que es deriva de la pràctica esportiva, error que perjudicaria el creixement i el correcte desenvolupament evolutiu de les persones, especialment dels nens i nenes practicants d’aquest esport, que en ser tan massificat i reconegut van apareixent al seu voltant noves qüestions ètiques que exigeixen responsabilitats. S’ha de prendre consciència que s’ofereix un servei, i per tant s’han de garantir unes certes competències i una qualificació professional acceptable pel desenvolupament de les pràctiques. S’ha d’exigir, també, una seguretat per als participants i una garantia quant a les pràctiques a realitzar.

He comentat, al principi d’aquest apartat, que el codi ètic té una eficàcia limitada; ha de garantir, en primer lloc, la bona pràctica de tots els agents implicats en el futbol, en el seu exercici professional, en el seu comportament extern i en les conductes constatables. Ha de ser un codi basat en l’acte, tant si el contextualitzem en un àmbit professional o un àmbit educatiu; per tant, implica una corresponsabilitat de totes les institucions (pares, esportistes, entrenadors i federacions).

Un tret clau en la meva proposta d’un codi ètic és el fet de tenir en compte que darrere de cada agent dels anteriorment mencionats, hi ha persones (com cita Antoni Nello: “rostres humans”)¹⁰²⁷ amb conviccions diferents, algunes dignes de lloances i d’altres de seriosament criticables.

No podem oblidar que la societat, entesa com un àmbit cultural i de valors, incideix dinàmicament sobre la praxi professional. Així, el codi ètic s’ha d’articular resseguint els seus protagonistes, perquè és justament el marc en què es produeix la responsabilitat personal, individual, institucional i social en la qual podem determinar les condicions de validesa de la seva tasca. Mitjançant les pràctiques esportives també podem entendre i comprendre certs aspectes de la societat en què vivim. Com apuntava Lüschen:

---

¹⁰²⁶ CAGIGAL, José M^a, a revista *citius, altius, fortius*, Tomo VI, fasc. 4, Madrid, 1964, “ persona y deporte”, pàgs. 405-410.

¹⁰²⁷ NELO Figa, Antoni, *Vers un codi ètic de l’esport*, Col·lecció de projectes Ethos, Universitat Ramon Llull, Barcelona, 2004.

“Tomando como método el deporte es posible ejemplificar la teoría y los métodos sociológicos; nos permite obtener nuevos conocimientos sobre el deporte pero también acerca de la sociedad en la que existe”.¹⁰²⁸

Per l'elaboració d'un codi ètic, en què el fonament moral estigui dipositat en unes epístoles escrites fa dos mil anys (les cartes de Sant Pau a les comunitats primitives cristianes), he d'extreure els termes fonamentals i situar-los en un context social diferent. També s'ha d'entendre que Pau escrivia als membres de la comunitat en una època de sorgiment de la religió cristiana i en un moment d'incomprensió política, fàcilment donada a la persecució dels cristians. Un codi ètic ha de ser sobretot un clam en contra de la desvalorització del futbol, que tal i com hem vist, s'ha convertit en un món que afavoreix l'engendrament constant de mites, fetitxes i reclams publicitaris destinats al consum, i també en un lloc adient de propagandes nacionalistes. El futbol ha de ser i representar uns altres valors, i sobretot ha de ser entès com un signe humanitzador de la cultura i com una exigència de l'ésser humà. Un codi ètic ajudaria tots els agents implicats en la seva pràctica i difusió a utilitzar el futbol com a estandard i com a esquer cultural, no pas el que fan les empreses i els mitjans de comunicació, que troben en la notícia esportiva futbolística una manera d'assegurar-se audiències nombroses. Ho és en tant que les grans empreses multinacionals lligades al material esportiu, que gaudeixen d'un privilegi mercantil a través de l'oferiment de modes i marques, inunden el dia a dia esportiu. El futbol convertit en fenomen de masses i d'espectacle també ha convertit en esclaus les elits professionals, que sota un peculiar i divinitzat esforç reben quantioses recompenses tant de fama com econòmiques; aquestes, desproporcionades en un món ple de desigualtats i desvirtuadores de l'essència agonística de l'esport. El codi ètic ha de perseguir i resseguir una altra cosa, i hem d'insistir a educar-lo perquè es visqui d'un altra manera. Tal com explica José Ángel Herrerías: “Cuanto más escasa sea la presencia circense y consumista del deporte reducido-fetichismo, mito, consumo- y más amplia la vivencia del deporte, como una manera de hacer y entender la vida, más sana y feliz será esa cultura y sociedad”.¹⁰²⁹

---

¹⁰²⁸ LÜSCHEN, i WEIS, K. , *Sociología del deporte*, Editorial Miñon, Valladolid, 1979.

¹⁰²⁹ LÓPEZ Herrerías, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 16.

El futbol s'ha de viure d'una manera diferent. Actualment és semblant a un circ generador d'un espectacle consumista que es veu alimentat per un ampli sector de la població, sobretot pels mitjans de comunicació i les grans multinacionals, més propensos a saturar l'ambient cultural amb infinitat de recursos mediàtics. Com comenta Brochard: "El hombre es vendido como una mercancía e incluso desgraciadamente varias veces en el transcurso de una misma temporada".¹⁰³⁰ Aquest futbol immers en el circuit consumista i mancat d'ètica no té res a veure amb el signe humanitzador de la cultura; és molt proper al precepte del "tot val". Quan dins aquest món treuen el cap conceptes com moral o ètica, sembla que es produeixi un retorn al passat. Les pràctiques esportives haurien de ser un bon mitjà per arribar al concepte de "ser autèntic" o, el que és el mateix, a tenir una veritable existència per mitjà de la llibertat, d'un perfeccionament progressiu; i a acceptar el compromís seriós enfront dels riscos i les pors. Que sigui, doncs, un revelador de l'existència humana fonamental; no val evadir-se ni enganyar-se. Aquesta mena de futbol actual té la pretensió d'explotar les circumstàncies que el fan un circ i un mercat, i el converteix en una experiència essencial de l'ésser humà. Una cultura serà més bona en la mesura que no distorsioni el seu valor essencial. És necessari que l'esport del futbol, com a pràctica esportiva, limiti en primer lloc aquest vessant d'espectacle- consum. Hauria de convertir-se en un reflex de tot el conjunt cultural, atorgant una importància cabdal al compliment d'unes regles de convivència, que han quedat obsoletes dins l'escenari de la societat moderna. Tampoc no ha de ser un mitjà que generi, sobretot en els més joves, falses esperances exigint-los un esforç que a la llarga pot ser perjudicial físicament i psíquicament. Per tant, hem d'aconseguir per mitjà d'un codi ètic que el futbol sigui, abans de res, fidel al que és: un joc, i ha de ser utilitzat dins del marc de les societats democràtiques allunyant-se d'aquelles pràctiques que indueixin a una segregació i a una manca d'oportunitats que vagin en contra de la igualtat. L'objectiu fonamental rau en l'intent de promoure valors com l'esforç i el sacrifici, i defugir aquelles pràctiques que promoguin l'èxit desvaloritzat. El repte d'un codi ètic aplicat al futbol ens pot atorgar la possibilitat d'intentar despertar, sobretot entre els més joves, l'interès pel coneixement de la cultura esportiva, que durà lloc a dur una vida més satisfactòria i noble gràcies a la immediatesa de les pràctiques esportives. Podem aprendre l'experiència de sentir-nos

---

¹⁰³⁰ BROCHARD, Pierre, *op.cit.*, pàg. 100.

partícpis i creadors del nostre propi món, ja que l'ésser humà s'ha de considerar una realitat oberta i inacabada que necessita autocrear-se. La vida humana és una pràctica esportiva dinàmica i continuada que va d' "allò donat" fins a "allò possible", i el futbol contemporani ha esdevingut quelcom ineludible, profund i radical en l'expressió de la vida, quasi comparable a un instint. Per aquest motiu s'ha convertit en un fenomen amb molta presència en la societat actual; per tant, s'ha d'intentar treure'n el màxim benefici en clau cultural.

El codi ètic ha de reflectir l'aspecte pedagògic i educatiu que es pot derivar de la seva praxi. Es pot convertir en una eina que fomenti la integració i en un mitjà adient per projectar els valors de diversos grups culturals, essent d'aquesta manera una font de cultura; ha de ser quelcom significatiu des del punt de vista cultural. El desenvolupament de l'esperit esportiu, de l'experiència de considerar el fet humà com a acció, esforç i projecte, i l'espiritualitat del cos que queda vinculada a l'educació com un procés alliberador, esdevé un intent de generar dins del conjunt cultural el valor del joc potenciant l'aspecte més lúdic del futbol. És a dir, entenent que la seva essència rau en comprendre que és un mitjà que permet contactar amb el propi cos, amb la pròpia realitat. Cal destacar que l'esperit esportiu emergeix d'una vàlida educació intel·lectual i afectiva, oposada a l'adoctrinament; podem dir que fomenta els valors democràtics.

Cagigal ho explicita d'una manera clara: "El deporte es una diversión liberal, espontánea, desinteresada, expansión del espíritu y del cuerpo, generalmente en forma de lucha por medio del ejercicio físico, más o menos sometido a leyes".¹⁰³¹ Per tant, el codi ètic ha de trobar la seva fonamentació i la seva substentació en la màxima que el futbol és una diversió i una possibilitat d'expansió de la personalitat, de la qual cosa es deriva la necessitat d'un adequat i regulat entrenament. És fonamental reduir, sobretot a les escoles de futbol formatives, els factors que han produït que el futbol s'hagi convertit en quelcom purament competitiu i de veneració dels tòtems. Un aspecte, el competitiu, estudiat per Bülher, que va concloure que les conductes cooperatives en els nens eren més importants que les seves respostes competitives; basant-se en les conductes observades, va veure que aquestes apareixien a mesura que el nen creixia.¹⁰³²

---

¹⁰³¹ CAGIGAL, José M^a, a la revista *Citius, altius, fortius*, vol. VI, fascicle 4, Comité Olímpico español, Madrid, 1964, pàg. 420.

¹⁰³² Citat a LÓPEZ Herrerías, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 11.

Des de fa uns anys, el futbol formatiu ha deixat de viure's com una projecció educativa i ha esdevingut també una imitació del professional, un espectacle i una font d'expectatives que sovint no s'arriben a complir, una imitació que es du a terme des d'una posició de convidat . Actualment és un dels grans fetitxismes de la nostra cultura i de la societat actual. Malinowsky, en les seves aportacions antropològiques, entén que “una forma de trasbalsar los hechos establecidos de una cultura era acertar con el objeto ,el fetiche”;¹⁰³³ aquest era el fonament de la supervivència del grup. En la societat moderna aquest objecte és, sens dubte, el futbol espectacle.

Les raons d'aquest fenomen característic dels últims cent anys cal trobar-les en una diversitat de factors. Probablement la simbiosi que es produeix entre els actors i els espectadors sigui un dels motius que cal estudiar més a fons. El futbol és un esport que crida poderosament l'atenció, provocant en l'individu una nostàlgia produïda pel fet de viure'l o no viure'l. S'ha convertit en un fet antropològic i psicològic, ja que l'espectador (sobretot, els més joves), cercant identificar-se amb els actors principals de l'espectacle esportiu, ha desenvolupat un desig inherent de conversió en un ídol futbolístic. El jove, en primer lloc, queda absorbit per la imatge estètica del propi joc i, en un segon pla, es produeix el fet que el futbol s'ha convertit en un esport mediàtic gràcies a la influència dels mitjans de comunicació de masses, que transmeten un missatge del diner fàcil i de l'èxit social que envolta els professionals del futbol. Aquest segon punt ha causat un desig incontrolable entre els més joves, sobretot entre aquells que pertanyen a realitats socials precàries, ja que la pràctica professional del futbol modern suposa una crida a la supervivència. Aquests aspectes revelen la decadència de la societat actual , una societat manipulada pels fetitxes; el nostre codi ètic ha d'evitar que el futbol s'entengui com a mitjà de catarsi entre l'espectador i l'actor. S'ha de procurar, abans de tot, que la catarsi porti a generar persones divertides i a la vegada entrenades.

A manera de conclusió, podem dir que el futbol ha de ser entès com una projecció de signes en el conjunt cultural que realitza una sèrie de funcions, amb l'objectiu de projectar un món d'esperança cultural més obert que ajudi a la millora de l'autoconfiança. Segurament, com una pràctica ben codificada, ajudaria a resoldre

---

¹⁰³³ Malinowsky, vegeu LÓPEZ Herrerias, José Ángel, *op.cit*, pàg. 13

conflictes d'indole social i cultural, i apropiaria les diversitats culturals traduïnt-se en una ampliació de la riquesa cultural. El futbol educatiu pot compaginar alhora els vessants lúdics i agonístics, perquè a la vegada que entreté i diverteix fa conscients els practicants de les seves possibilitats, convertint-se tot plegat en una expansió i creixement de la personalitat, sense oblidar l'allunyament i el distanciament envers aquells fets que poden distorsionar un equilibri saludable. Com apunten Ruiz i Cabrera, l'esport és una institució, una forma de vida “que se ve con una organización jurídica y material que se vincula a otras instituciones y que tiene a su vez la misión de incorporar el cuerpo en el orden social.”¹⁰³⁴ Així doncs l'esport, durant molt de temps, ha estat considerat com una excel·lent via de promoció i de desenvolupament de valors socials i personals. Seguint les directrius de Cagigal, també ha de ser considerat com un espai recreatiu i de plaer, “sin exageraciones, exigencias ni prestaciones técnicas, un deporte espontáneo, sencillo, recreativo y formativo y sobretudo ocioso, que se desarrolle en el tiempo libre de las personas y que puede estar enmarcado en la filosofía del deporte para todos”.¹⁰³⁵ Aquest fragment vol apropar-nos a la idea de l'esport entès com un fet social, un mitjà per aconseguir no només el gaudi o el divertiment, sinó un mar idoni per al desenvolupament dels éssers humans. D'aquí que Cagigal hagi estat considerat un veritable humanista de l'esport contemporani.

---

¹⁰³⁴ RUIZ, Guillermo y CABRERA, Dolores, “Los valores del deporte”, a la *Revista de educación*, nº 335, Las Palmas de Gran canaria, 2004, pàg. 10.

¹⁰³⁵ CAGIGAL, José Maria, a la revista *Citius, altius, fortius*, Tomo VI, fasc. 4, pàg. 439.

4.4.2 Un codi ètic aplicat al futbol: escoles formatives i futbol professional

Els subjectes als quals va dirigit el codi ètic són els que es detallen a continuació.

4.4.3 Responsabilitat de les autoritats i organitzacions esportives

Descripció	Futbol escolar-formatiu	Futbol professional
<i>Han de respondre a objectius socialment reconeguts donant especial rellevància al foment de la lliure pràctica del futbol.</i>	Indispensable com a element educatiu i pedagògic i transmissor de valors. Imprescindible com a vehicle de sociabilització.	Important en la mesura que fomenta objectius socialment reconeguts. La lliure pràctica queda descartada per tractar-se de professionals.
<i>Regides per finalitats pròpies de l'esport.</i>	Indispensable com a transmissor de valors: formació del caràcter, esforç, sacrifici, cooperació, solidaritat.	Indispensable com a transmissor de valors (<i>fair play</i>).
<i>Posar les eines i mitjans per facilitar la pràctica del futbol d'una manera estructurada i planificada, partint del principi que tot individu té dret a ser ajudat en la seva pràctica esportiva.</i>	Indispensable la planificació que correspongui a criteris tècnics i evolutius. El triomf se situa en un segon terme; l'esport és un mitjà educatiu.	Indispensable la planificació per arribar a assolir fites d'una plena preparació, cercant el màxim rendiment.
<i>No es poden establir criteris discriminatoris.</i>	El futbol formatiu ha de suposar una oferta de construcció de la persona, tant moral com en el seu desenvolupament físic. Ningú, per motius de sexe, cultura o religió, no en pot quedar al marge.	Les organitzacions han de vetllar perquè els futbolistes tinguin les mateixes oportunitats, sense criteris discriminatoris de tipus cultural.

<p><i>Han de promoure un marc legal per afavorir la pràctica del futbol per a tothom, sobretot en aquells casos de precarietat social o sanitària.</i></p>	<p>La pràctica del futbol pot ser un bon element d'integració social i de millora de la salut.</p> <p>La mateixa pràctica suposa un allunyament de comportaments no desitjables.</p>	<p>El marc legal garanteix al futbolista professional rebre les condicions econòmiques pactades i també la seva inclusió dins del règim de treballadors.</p>
--	--	--

4.4.4 Sobre els responsables de les entitats futbolístiques

Descripció	Futbol escolar-formatiu	Futbol professional
<i>Hauran de vetllar perquè l'entitat disposi de tots els elements que garanteixin una adequada pràctica esportiva, centrada en la seguretat i la salut.</i>	<p>S'ha de garantir unes condicions higièniques de les instal·lacions, i també la inscripció en els diversos estaments esportius que puguin garantir el tractament gratuït en cas de lesions.</p> <p>Quant a la salut, vetllaran pel foment de pràctiques allunyades de l'ús de substàncies que alterin el seu desenvolupament o el seu rendiment.</p>	Garanteix la correcta inscripció en el marc de la Seguretat Social, donant dret a les prestacions que convinguin.
<i>Garantir la idoneïtat de tot el personal i fomentar la seva formació continuada.</i>	<p>Han de gaudir d'una mínima titulació que els permeti exercir la seva tasca.</p> <p>Promocionar i fomentar l'assistència a cursos de formació.</p>	<p>Els professionals han de comptar amb les titulacions específiques de cada país per desenvolupar la seva tasca professional.</p> <p>Implicar els professionals en assistències a seminaris i congressos referents a la seva especialitat.</p>
<i>Afavorir activitats solidàries i formatives.</i>	S'ha de vetllar pel bon desenvolupament de les activitats docents dels alumnes, posant especial cura en la seva bona marxa acadèmica i en les actituds.	Potenciar i organitzar esdeveniments amb finalitats solidàries d'ajuda als més necessitats. Actes per a recaptar fons, col·laboració amb ONGS i centres hospitalaris.

<p><i>Ha d'haver-hi un compromís de difondre, entre tècnics i esportistes, valors inherents a la bona pràctica esportiva.</i></p>	<p>Vetllar per a una correcta alimentació i l'adquisició d'hàbits sans i no perjudicials per la salut.</p>	<p>Fomentar els aspectes de cohesió de grup.</p> <p>Control sobre l'ús de substàncies tòxiques que puguin adulterar la competició i la salut de l'esportista.</p> <p>Valorar l'acció de joc net.</p>
---	--	--

4.4.5 En relació amb el paper dels tècnics i entrenadors

Descripció	Futbol base- formatiu	Futbol professional
<i>Ser exemplar davant dels seus entrenats per respecte als veritables valors inherents al futbol.</i>	<p>Condicció indispensable. La finalitat no ha de ser l'èxit esportiu sinó la inculcació de valors que ajudin a la construcció de la persona.</p> <p>Generar en els entrenats un veritable esperit esportiu.</p>	<p>Exemplar quant a promoure una pedagogia del joc net i sobretot de l'esportivitat.</p> <p>L'entrenador professional ha de donar exemple en les seves manifestacions públiques.</p>
<i>Ha d'emprar tots els seus recursos personals i tècnics que estiguin al seu abast i que l'ajudin aconseguir les seves fites.</i>	<p>Tenir com a objectiu aconseguir un progrés i una millora tècnica. Convertir la pràctica del futbol en un esdeveniment d'oci i lleure.</p>	<p>La seva professió implica una dedicació plena envers la consecució de les més altes fites esportives.</p>
<i>La seva actuació està basada en el principi de respecte envers les persones.</i>	<p>Ha de tenir en compte el veritable objectiu de l'escola formativa, i com a tal no es pot mesurar per la victòria sinó per la consecució de valors propis de l'edat.</p>	<p>El futbolista professional abans de tot és un ésser humà, necessitat de comprensió, i en el seu camí ha de comptar amb el suport dels tècnics.</p>
<i>No pot discriminar els esportistes per raons de</i>	<p>La formació esportiva és el vehicle idoni per a la</p>	<p>En un món globalitzat els equips de futbol professional</p>

<p><i>religió,cultura,raça o nacionalitat.</i></p>	<p>inculcació de valors com l'agermanament o l'apropament cultural.</p> <p>El futbol mai no pot segreggar ni separar, sinó que ha de fomentar la igualtat, fonament de les societats democràtiques.</p>	<p>compten en les seves files amb persones de diferent àmbit cultural, religiós i de nacionalitats diverses. Els tècnics han de ser conscients d'aquesta diversitat i no han de generar diferències, ni poden tenir comportaments que indueixin a la xenofòbia o al racisme.</p>
--	---	--

4.4.6 En relació amb els esportistes

Descripció	Futbol base formatiu	Futbol professional
<i>Ha de seguir les regles i normatives de l'esport, així com les normes i la disciplina del propi club.</i>	<p>El compliment de les normatives inculca en els joves la pedagogia del deure.</p> <p>És important des de ben jove tenir un marc de referència que ajudi l'esportista en el seu desenvolupament integral. La disciplina suposa un valor inherent a la pràctica esportiva i encamina el jove cap al sacrifici.</p> <p>Seria convenient l'elaboració d'un ideari propi de l'entitat formativa.</p>	<p>El futbolista professional, en el marc de la seva activitat, resta subjecte als codis de règim intern que regulen els seus deures.</p> <p>També resta subjecte a la jurisdicció de les diferents federacions.</p> <p>El club pot sancionar aquells comportaments i actituds que posin en perill el nom de l'entitat.</p>
<i>Mantenir unes actituds respectables envers els seus entrenadors, tècnics i companys.</i>	<p>El respecte és sens dubte un dels valors més importants que les escoles haurien de fomentar; suposa un projecte de futur en què es garantiran actituds de solidaritat amb els altres.</p>	<p>La relació que s'estableix és professional. Malgrat això, cal per part del jugador el manteniment d'unes actituds que fomentin l'esperit solidari i la cohesió de l'equip.</p>
<i>Està obligat a l'assistència als events que organitzi el seu club: entrenaments i competició.</i>	<p>De l'obligació procedeix i es garanteix l'esperit esportiu; altres valors com ara la constància i la perseverança es beneficien del compromís.</p>	<p>Com a professional, és un deure l'assistència a tots els actes que organitzi el club; evidentment la competició és sens dubte l'esdeveniment més rellevant.</p>
<i>Ha de mantenir unes actituds favorables en les quals</i>	<p>L'educand en tot moment ha de fer palès que l'important</p>	<p>L'esperit esportiu reclama per part del professional una</p>

<i>destaqui el valor del fair play.</i>	és el joc net. Una derrota de vegades es converteix en un èxit, sempre que s'hagi assimilat l'autenticitat de la puresa del joc.	actitud noble. Estan fora de lloc totes aquelles actituds o manipulacions que puguin adulterar la competició.
<i>Vetllarà per la integritat física i psíquica dels seus adversaris.</i>	En cap cas és permesa la violència física o l'insult gratuït envers l'adversari.	L'adversari és abans de tot un company de professió que cal preservar de tota agressió.
<i>Ha de posar al servei de la col·lectivitat el seu talent i les seves capacitats.</i>	El futbol és un joc col·lectiu i solidari.	Guanya sempre l'equip; el talent està al servei del joc d'equip.

4.5 L'axiologia paulina esportiva

4.5.1 La moral i els valors esportius paulins

El concepte de moral, per Pau, prové de la concepció que Déu és pare de tots els homes i dones. La moral requereix ajustar-se a uns determinats comportaments, una manera de viure dirigida a respondre a la qüestió de com cal viure. D'aquestes respostes és d'on sorgiran els principis ètics. La vida moral és transmesa mitjançant el missatge de Jesús, basat en l'amor, el perdó i el desprendiment.

L'home és responsable de les seves decisions, cosa que li confereix un alt grau de dignitat i l'apropa al concepte de llibertat cristiana fonamentada en l'amor, l'esperança i la pau. Aquesta llibertat li atorga la possibilitat d'allunyar-se dels comportaments que fan menys plena la seva vida; per tant, sorgeix una responsabilitat davant de Déu i l'obliga a un continu esforç. Aquesta disposició a fer el bé, vençant les dificultats que li van sorgint al llarg del seu camí, fa que només pugui assolir-lo amb sacrifici i la gràcia de Déu. La forma de viure, la relació amb els altres i amb Déu constitueixen els tres eixos o fils conductors d'on han d'aparèixer els autèntics comportaments ètics. Aquests mateixos han de cercar el bé, com una disposició intrínseca de l'home cristià, i es fan palesos per mitjà de la pràctica i a través de les virtuts, destacant d'entre totes elles la prudència, la justícia, la fortalesa i la templança.

El missatge que l'apòstol Pau va difondre en els inicis del cristianisme, dirigit a les comunitats cristianes, va representar un autèntic codi ètic pel qual el cristià primerenc podia fonamentar les seves creences. Així, tenim en Pau un autèntic difusor dels principis bàsics de la moral cristiana, i a la vegada ens trobem amb una pedagogia dels valors i virtuts que donen cos a aquesta moral i que la converteixen en èticament bona. Sense cap mena de dubte, el pensament filosòfic estoic i la praxi de Pau mantenen una ferma relació.¹⁰³⁶ L'autodomini, el sacrifici, la voluntat i la capacitat de patiment proposats per les concepcions filosòfiques de l'època hel·lenística, es veuran reflectits en totes unes propostes de principis i valors que es mantindran al llarg dels segles; des del cavaller de l'Edat Mitjana fins al Renaixement, dels valors esportius durant l'època

---

¹⁰³⁶ Veure capítol III (« Les metàfores esportives de Sant Pau »).

victoriana a l'Anglaterra del segle XVIII, font d'inspiració del que podríem considerar pare de l'axiologia esportiva: l'aristòcrata francès Pierre de Coubertin. En un dels seus escrits comenta: “L'esport es troba en funció de la potència i s'uneix al mateix temps amb la filosofia estoica, cap a la qual pot conduir als seus adeptes”.¹⁰³⁷ S'han d'entendre les pràctiques com una preparació ascètica per a la vida, com una proposta d'enduriment de l'ésser humà per enfortir el caràcter i aproximar l'home a l'ideal moral del *vir fortis*¹⁰³⁸.

L'autodisciplina que implicava la pràctica d'un esport a l'Anglaterra del segle XIX bé podria interpretar-se com una extensió de la disciplina que procedia del treball industrial a les fàbriques; la rigidesa dels horaris i les pèssimes condicions laborals obligaven els obrers a curtir-se en aquest difícil entorn social. Coubertin va imitar el model d'*sportman* anglès nascut en el si de les *high schools*, on l'esportista va convertir-se en l'autèntic gentleman de la societat imitant l'ideal clàssic grec, i el va fer extensiu a qualsevol estament social entenent que aquestes pràctiques afavorien i consolidaven un ideal de societat democràtica.

Pau va veure en la fortalesa una manera de superar les adversitats amb alegria, la sofrerta constància, la necessitat de la fortalesa relacionada amb el *bonum arduum*, és a dir, aquell bé ardu que demana la superació de les dificultats, malgrat reconèixer la feblesa de l'ésser humà. Diguem doncs que la va entendre com un valor necessari i ineludible per aquell qui és efímer i vulnerable; el qui no ho és, no la necessita. Pau animava a no retrocedir davant del mal malgrat el temor; el cristià havia d'agafar-se al bé, la fe, superar el mal i vèncer les dificultats. D'aquesta manera, podria sorgir un món nou ja en el present.

---

¹⁰³⁷ MERCÉ Valera, Andreu, *Pierre de Coubertin*, pàg. 21.

¹⁰³⁸ a TURRÓ Ortega, Guillem, *Humanisme i esport, proposta d'una axiologia pedagògica*. Tesi doctoral del Departament de Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, abril 2010, pàg. 153.

L'estoïcisme, recordem-ho, presentava la vida del savi com una lluita en què la derrota era considerada quelcom denigrant. Viure és lluitar, tal i com afirmava Marc Aureli: ¹⁰³⁹ “El arte de vivir se parece más a la lucha que al de la danza”. El triomf, doncs, és la mateixa lluita.

4.5.2. L'axiologia esportiva paulina en l'esport contemporani: la perseverança, el joc net, l'esforç, la competitivitat, la voluntat de superació, el saber perdre, l'èxit.

L'esport, tant el d'alta competició com l'esport de base o amateur, s'enfronta a un seguit d'exigències i interessos externs que són difícils de satisfer sense infringir l'ètica esportiva. Aquestes exigències fan cada vegada més difícil que es compleixi el principi d'igualtat d'oportunitats i que es respecti la dignitat dels practicants de l'esport. El problema radica en el fet que si això continua l'esport pot perdre la seva credibilitat.

El futbol, en paraules de Rui Silva, es presenta com una activitat practicada per dos equips formats per onze jugadors, cadascun desenvolupant-se en un espai dedicat especialment per a la seva pràctica i obeint a unes normes preestablertes, conegudes com a regles de joc.¹⁰⁴⁰ L'àrbitre i els seus auxiliars són els encarregats que es compleixin. Per tant -com veurem més endavant-, pel compliment per part de tots els agents que participen d'una o altra manera en el joc del futbol, tenen el deure moral (apel·lant al joc net) de complir-les, perquè forma part de l'essència del bon procedir i atorga dignitat a l'esport. És lògic atribuir un caràcter integral al concepte de valor. Com comenten Xavier Pujadas i Carles Santacana: “Al llarg de la història, les persones atribueixen diferents valors a les mateixes coses i canvien l'ordre de prioritats, tot depenent dels canvis i transformacions socials”.¹⁰⁴¹ L'aparició de l'esport a Anglaterra a mitjan segle XIX, lligada a un procés d'industrialització creixent, ben aviat va provocar un fenomen de masses, fet que va dur a l'aparició de tot un seguit de valors ètics, d'entre els quals Coubertin destacava l'apaigament de les sensacions: “Aquesta

---

¹⁰³⁹ AURELI, Marc, *op.cit.*, pàgs. 63-66.

¹⁰⁴⁰ SILVA, Rui, *Futebol é para todos*, Editorial Lisboa, 1978, pàg. 10.

¹⁰⁴¹ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles, “L'esport, ètica i estètica de la modernitat”, a la revista *Temps de Joc*, Barcelona 2009, pàgs 6-7.

eufòria esportiva també pot pacificar les sensacions, no solament per raó de la fatiga, sinó també de la satisfacció. No es limita a neutralitzar-les: les satisfà”.¹⁰⁴²

Mario Zappa, a banda d'explicar que el futbol implica una sèrie de moviments físics i de recalcar la seva transcendència a nivell social, també destaca l'evolució que ha sofert aquest esport al seu àmbit cultural. Així, ens comenta textualment: “En general todos los componentes del fútbol han evolucionado no sólo en el nivel cultural futbolístico sino en todo el entorno que envuelve a la sociedad, principalmente en la sociedad deportiva”.¹⁰⁴³ La qüestió rau en veure si els valors fonamentals i essencials que van aparèixer de la mà de l'esport han sofert canvis o bé essencialment continuen essent els mateixos. En el cas del futbol hem de tenir en compte que la seva aparició és fruit d'una dualitat social; d'una banda, va encarnar els valors propis de les classes socials privilegiades (com en el cas de l'alta burgesia i l'aristocràcia), concretats en les activitats de les *high schools* i tenint en el *fair-play* el companyerisme i la generositat, els valors més preuats. I, d'altra banda, el futbol engendrat per les classes socials industrials i no privilegiades, que van comptar amb el suport de l'Església anglicana; tenia en l'esperit competitiu, la igualtat d'oportunitats i l'esforç els seus màxims exponents en el camp dels valors. Posteriorment, el triomf dels postulats liberals va fer evolucionar l'univers dels valors, sobretot els que prevalien en la societat industrial. D'aquesta manera, la recerca en la millora del rendiment esportiu, el respecte a les normes del joc concretat en la figura de l'àrbitre, el caire higiènic, l'autocontrol i el noble desig de triomf, van conformar una nova ètica esportiva. Per tant, podríem concloure afirmant que l'adaptació a valors nous va sempre lligada a l'aparició de canvis socials i replantejaments ideològics.

Ens trobem, actualment, en un món esportiu immers en les lleis del mercat i la comercialització, uns fenòmens molt allunyats de l'esperit esportiu, sobretot de l'amateur, que pateix una mena de renúncia als propis ideals. La solidaritat, el refús dels interessos individualistes, respectar el caràcter voluntari de les activitats esportives, el no professionalisme en certs moments evolutius de la persona i el foment de les activitats comunitàries, haurien de prevaldre per sobre de qualsevol altra consideració o

---

¹⁰⁴² MERCÉ Valera, Andreu, *op.cit.*, pàg. 59.

¹⁰⁴³ ZAPPA, Mario, *op.cit.*, pàg. 25.

interès. Cagigal comenta sobre aquest aspecte: “Por otro camino, en otra dirección, marcha el otro deporte, ajeno a toda propaganda y a la comercialización, a la instrumentalización política. En realidad no es deporte de segunda categoría, es antropológicamente y vivencialmente el primero”.¹⁰⁴⁴ Amb aquesta afirmació, el pedagog de l'esport espanyol volia atorgar importància a l'esport amateur, al practicat sense ànim de lucre, ja sigui en les institucions escolars o en clubs formatius; malgrat que la publicació data de fa 35 anys, s'intuïa ja per part de l'autor cap a on derivaria l'esport professional.

En les ponències del Fòrum Universal de les Cultures celebrades l'any 2004 a la ciutat de Barcelona, el professor klaus Heinemann comentava sobre la comercialització de l'esport: “El mercat es distingeix per la seva ceguesa ètica, és a dir, l'actuació econòmica adreçada al mercat se separa completament de qualsevol principi o consideració ètica. L'ètica costa diners i requereix la competitivitat dintre del mercat”.¹⁰⁴⁵ És sobretot la gran pressió exercida pels mitjans de comunicació, els patrocinadors i també pels clubs esportius, els quals cerquen els resultats esportius, cosa que redueix la llibertat de poder actuar de forma èticament responsable.

Els valors esportius clàssics que atorgaven a l'home l'estatus de virtuós van renéixer de la mà de pensadors moderns. Cal esmentar, sens dubte, Pierre de Coubertin (anteriorment l'he mencionat com a pare de l'esport modern) i, sense anar més lluny, figures del talant de Cagigal. D'ells sorgeixen un conjunt de conceptes axiològics de l'esport que van ajudar a entendre'l no només com una pràctica beneficosa per a la salut, sinó com quelcom bàsic i necessari per a la formació integral de la persona. Com aquell equilibri clàssic entre l'intel·lecte i el desenvolupament de les pràctiques corpòries que duia l'home a la condició de virtuós, tant considerat socialment en l'antiguitat. D'aquesta manera, partint d'una sèrie de preceptes morals no gaire allunyats dels proposats per Pau de Tars i els seus seguidors cristians, es poden extreure un conjunt de valors que haurien de formar una part important en una pedagogia

---

¹⁰⁴⁴ CAGIGAL, José M^a, *El deporte en la sociedad actual*, Editorial Magisterio, Madrid, 1975, pàgs. 59-60.

¹⁰⁴⁵ Klaus Heinemann Professor de sociologia de la Universitat d'Hamburg, i frequent col·laborador al campus virtual de l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya. Veure revista *Apunts* n° 78, “ los valores del deporte un prespectiva sociológica”, Barcelona INEFC 2001/64.

esportiva contemporània en el marc d'una societat democràtica, i que ha de veure en la pràctica esportiva un vehicle idoni per a la formació integral de les persones, dels futurs ciutadans. Com apuntaven Hugo Tasara i Augusto Pila: “Los seres humanos cometemos errores, frecuentemente el error de querer corregir y alcanzar en los adultos lo que debimos haber enseñado y orientado en los niños. Este error es la causa directa de la inmadurez que muestran tantos países en todo el mundo, descuidando la formación integral infantil ”. ¹⁰⁴⁶

L'esport, a banda de les seves connotacions físiques i tècniques, és de gran ajuda per fomentar diverses experiències entre diversos grups humans, i també per tal que les relacions que se'n deriven no quedin limitades a un intercanvi d'interessos o de necessitats. Com comenta José Ángel López: “Es un plan de búsqueda esfuerzo, sentido proyectivo y valorativo de la no clausurada vivencia humana”. ¹⁰⁴⁷

La virtut de la perseverança ens conduiria al concepte de dedicació continuada, entesa aquesta com a part del desenvolupament personal aconseguït per mitjà de l'entrenament i amb vista a la consecució d'un clar objectiu com és la resistència a les adversitats i el coneixement de les pròpies forces. La iniciativa proporciona a l'individu la capacitat de prendre decisions. L'esportista sol actuar mogut per la voluntat pròpia i autònoma, deixant de banda influències o condicionaments externs. És condició necessària que assumeixi una funció de lideratge. La intensitat du l'esportista a donar el millor de si mateix; allò que coneixem com l'entrega, esforçar-se i aportar amb energia envers allò en què creu, un fet que Coubertin definia amb una expressió molt encertada: els esportistes necessiten la llibertat de l'excés. És el valor de la voluntat de perfeccionament, fent referència no només al lícit desig d'aconseguir la victòria sinó donant prioritat a la lluita permanent envers la millora i la superació. Aquesta voluntat de superació és l'autèntica motivació que impulsa a anar sempre endavant, amb la intenció de progressar tant esportivament com en la formació integral de la persona. És

---

¹⁰⁴⁶ TASARA, Hugo y PILA, Augusto, *Guía práctica del entrenador de fútbol*, Editorial Augusto E. Pila, Madrid, 1986, pàg. 323.

¹⁰⁴⁷ LÓPEZ Herrerías, José Ángel, *op.cit.*, pàg. 17.

el que Cagigal havia definit com: “Ser perfectos debe presidir toda aspiración de la actividad humana”.¹⁰⁴⁸

Aquests valors anteriorment citats, Coubertin va creure que podrien ser educats podent convertir-se en valors fonamentals de l'individu. Sens dubte, l'esport engendrat de la llibertat i de la voluntat suposa pel practicant un esforç gratuït i personal. L'esperit esportiu du inherents virtuts que van des del sacrifici, l'entrega i la cooperació fins a la solidaritat. Coubertin, sens dubte, ens va deixar un llegat teòric força interessant que calia que fos continuat i, si s'escau, ampliat per altres investigadors i estudiosos del fet esportiu i de la pedagogia dels valors. Si no s'educa en valors, no s'està educant; aquesta és una condició que no pot admetre cap discussió. Actualment la problemàtica no es troba en els fonaments dels valors educatius, sinó en esbrinar quins són els valors que han de servir de substrat i fonament per aplicar-los als processos educatius, atès que l'esport ha estat i continua essent considerat com un element essencial tant per a la transmissió com pel desenvolupament de valors socials i personals, augmentant d'aquesta manera la seva rellevància pedagògica i formativa. Guillermo Ruiz i Dolores Cabrera, investigadors de la Universitat de las Palmas, comenten: “Las prácticas que se organicen deben buscar el desarrollo integral, el desarrollo del cuerpo y de la mente, de la autoestima, el sentido ético y moral, de responsabilidad de autonomía, la superación personal y desarrollar aspectos que potencien actividades de cooperación; y todo esto en un clima lúdico y de disfrute”.¹⁰⁴⁹

Alberto Langlade escrivia, en relació amb el fet educatiu de les pràctiques esportives: “Así como en el campo pedagógico el educando es el sujeto de la educación y esencia del quehacer educativo, en el área del entrenamiento de futbolistas éstos son la razón de la compleja labor del entrenamiento. Entrenar y educar son los grandes móviles de toda la acción del entrenador, y el jugador es el elemento central de sus intereses y preocupaciones”.¹⁰⁵⁰ Aquesta declaració d'intencions ens du a la ferma creença que en la pràctica esportiva, concretada en el cas del futbol, no només s'han de cercar aspectes de

---

¹⁰⁴⁸ CAGIGAL, José M^a, *Obras selectas*, vol. II, pàg. 437.

¹⁰⁴⁹ RUIZ, Guillermo y CABRERA, Dolores, “Los valores del deporte”, a la *Revista de educación*, n° 335, pàg. 9, 2004.

¹⁰⁵⁰ LANGLADE, Alberto, *Entrenamiento para la alta competición*, Editorial Stadium, Buenos Aires, 1970, pàg. 320.

caire tècnic o físic. En el transfons l'entrenador essencialment és un pedagog que no solament té una funció dirigida a la millora de les capacitats i del rendiment, sinó que la seva praxi ha de constituir una transmissió dels valors fonamentals i que, tal com apuntaven els pares de l'axiologia esportiva, són inherents a la mateixa pràctica de l'esport. De la praxi de l'esport també neixen conceptes clau i susceptibles de formar part d'una pedagogia esportiva. El joc net, el respecte a les normes, al reglament, a l'adversari i als tècnics i entrenadors, han de formar part important dels continguts ensenyables. Per tant, és obligació fer un lloc molt especial a la noció de *fair play*. Una de les ments més clarividents que ha donat la pedagogia esportiva espanyola, José Mª Cagigal, comentava sobre aquest aspecte: “El juego limpio es uno de los grandes tópicos del moderno deporte. No ha habido pedagogo del deporte que no asiente su edificio educativo en este sillar. Toda apología de los valores humanos del deporte encuentra en el juego limpio el hontanar de su depurada alcurnia”.¹⁰⁵¹ Competició i joc net haurien d'anar junts de la mà; l'ètica del joc net i de l'esportivitat ens trasllada a la idea de l'entesa i de la bona voluntat. L'eix vertebrador rau en el correcte compliment de les regles i de les normes que regeixen el futbol, i també en la correcta educació en comportaments dins de la competició, dirigits als futurs esportistes. La finalitat rau no només en la sana intenció de guanyar, sinó que en el fet que es pugui fer respectant al màxim els codis d'ètica i la dignitat de l'adversari, perquè, com explica Gross, “el niño juega con el fin de proveerse de medios para tener éxito en el futuro; en el caso específico del fútbol, el niño recibe influencias de todo tipo que lo preparan para enfrentarse a la vida, entre ellas la moral”.¹⁰⁵²

L'any 2004 el canal privat de televisió Canal Plus Espanya va dedicar un programa especial als rituals que la selecció de futbol del Brasil duia a terme durant els seus encontres. Cridava l'atenció que en un d'aquests, just abans de saltar a la gespa per iniciar els seus encontres, el capità de l'equip (aleshores el jugador “Cafú”) dirigia una sèrie de consignes als seus companys, tots situats en rotllana; una de les consignes que més cridava l'atenció era que, referint-se a l'adversari, demanava respecte envers ell i pregava perquè cap esportista ni del seu equip ni del rival prengués mal.

---

¹⁰⁵¹ CAGIGAL, José Maria, *Obras selectas*, vol. II, pàg. 537.

¹⁰⁵² TASARA, Hugo y PILA, Augusto, *op.cit.*, pàg. 340.

L'autèntic pedagog de l'esport ha d'animar a defugir la violència i totes aquelles accions il·lícites. És important el foment de la cultura de la victòria, i aquest foment passa inexorablement pel respecte envers l'adversari, la cortesia i l'evitació de gestos i paraules abans durant i després dels encontres.

En l'actualitat estan proliferant, com a moda, declaracions abans dels grans partits de futbol professional en les quals clarament s'està fent una apologia de l'antiesportivitat; allò que en l'argot futbolístic és conegut com "escalfar el partit". Les declaracions i els comentaris postpartit haurien de ser un exemple de prudència i d'esportivitat; lamentablement, no podem dir que això sigui la tònica habitual al futbol modern, i per extensió, al futbol amateur. La manca de respecte envers la figura de l'àrbitre sol ser una de les actituds més habituals i esteses al món del futbol. Hem de fer entendre que l'error forma part de la naturalesa de l'ésser humà, i com a tal hi ha decisions arbitrals discutibles o bé errònies. Una pràctica comuna en molts estadis era repetir les jugades dubtoses per mitjà de les grans pantalles que hi ha al camp. D'aquesta manera es generava una reacció d'indignació per part del públic que duia a un augment considerable de la violència; no va ser fins al campionat mundial celebrat als Estats Units l'any 1994 que la FIFA va prohibir aquestes pràctiques. Durant la dècada dels anys setanta i vuitanta a l'Estat espanyol es va posar de moda la paraula "moviola". El programa esportiu que emetia Televisió Espanyola "Estudio estadio"¹⁰⁵³ comptava amb un apartat en què un exàrbitre de primera categoria, Ortiz de Mendibil, analitzava les jugades dubtoses produïdes durant la jornada dominical, i amb la utilització de tècniques de ralentització i càmera lenta en sorgia una sentència que, com era lògic, esdevenia el centre dels comentaris setmanals.

L'acatament davant d'una errada flagrant hauria de ser entès i provocar reaccions que no anessin més enllà d'allò purament esportiu i anecdòtic; aquest tret no té més solució que un correcte aprenentatge per part dels entrenadors del futbol base. Ha de quedar clar que el terme "joc net" en cap cas no vol dir una renúncia a la victòria ni envers l'essència ètica que ve representada per la lluita i l'esforç tant individual com col·lectiu.

---

¹⁰⁵³ Televisió Espanyola l'any 1975 va començar a emetre un programa esportiu anomenat "Estudio estadio". En aquest programa dominical i nocturn, a banda d'emetre les imatges més rellevants de la jornada futbolística, s'analitzaven les jugades polèmiques i discutibles. L'emissió d'aquestes imatges en format de càmera lenta atorgava la possibilitat al comentarista de donar un veredict sobre la decisió que l'àrbitre havia pres en el decurs del partit.

Certament, ningú no vol competir per perdre; la lluita, més que una actitud, hauria de ser un deure. Tal com ens apunta Turró, “l’esport està dinamitzat per la voluntat de vèncer; sense aquesta virtut no existiria l’esperit esportiu”.¹⁰⁵⁴ Es tracta de la dignitat de l’esportista, que havent sortit victoriós o derrotat de la competició ha estat capaç de preservar la seva dignitat, fonamentant aquesta en l’entrega de totes les seves forces i habilitats i en el respecte a l’adversari; probablement en aquesta sentència de Turró hi hagi implícita l’autèntica essència del joc net. L’any 1985, en acabar un partit de futbol que enfrontava el FC Barcelona contra el club Atlètic de Madrid, ja als vestidors de l’equip català un jugador d’aquest equip no podia reprimir les llàgrimes per la derrota quan se li va acostar l’entrenador argentí, Luis César Menotti. En preguntar-li si s’havia esforçat al camp donant el millor d’ell mateix, el futbolista ho va afirmar; la resposta va ser prou clara, si vostè ha complert amb aquesta màxima marxi tranquil, no hi ha motiu per a la decepció. Sobta d’aquest exemple el fet que estem parlant d’un esport en la seva branca professional en què derrota és sinònim de crítica, destitucions, sancions i pèrdua de credibilitat.

La recerca del joc net obligatòriament ens ha de dur a fer menció d’un dels aspectes més lamentables i que en l’actualitat tristament ocupa un lloc de privilegi entre les notícies esportives: el consum de substàncies dopants. Aquestes són una autèntica xacra, perquè no solament atempten contra la legitimitat del joc sinó contra la pròpia salut de l’esportista, posant la seva salut en greu risc. Una de les característiques de la puresa de l’esport rau en l’equitat, en la lluita lícita enfront de l’adversari amb les mateixes condicions tant físiques com mentals. L’adulteració d’aquesta equitat ens du, d’una banda, a la pèrdua d’aquesta igualtat, atemptant directament contra la moral esportiva ja que s’està utilitzant un mitjà artificial per augmentar les capacitats físiques; i d’altra banda, com comenta José Mª Cagigal, darrere s’amaga l’egoisme, la covardia i l’incivisme. Hem de pensar que les normatives i les regles de joc representen la racionalització de l’esport, el marc que preveurà aquestes conductes racionals. D’aquesta manera, la normativa tipifica aquelles conductes mitjançant les quals els valors de l’esperit esportiu es fan palesos, atorgant a aquestes activitats una aurèola de puresa i netedat en la noble lluita esportiva.

---

¹⁰⁵⁴ TURRÓ Ortega, Guillem, *Humanisme i esport. Proposta d’una axiologia pedagògica*, Tesi doctoral, abril 2010, Departament de Teoria i Història de l’Educació, Universitat de Barcelona, pàgs. 153-154.

Klaus Heinemann, pel que fa a l'adulteració que representa el consum d'aquestes substàncies, comenta: "El joc net és respectar la base ètica de l'esport i renunciar de forma estricta a substàncies de dopatge; la competició s'ha de desenvolupar en igualtat de condicions d'individus, que ja per definició són diferents".¹⁰⁵⁵ No es permet, doncs, de compensar amb mitjans artificials les diferències físiques. Els participants d'una competició esportiva han de partir de la mateixa línia de sortida.

L'ús d'aquests mitjans il·lícits també suposa un atemptat envers el mateix esportista, ja que les conseqüències per a la seva salut solen ser funestes, una mena d'homicidi amb premeditació i traïció; com apunta Xavier Pujadas:¹⁰⁵⁶ "una autodestrucció". Guanyar amb trampes és una trista victòria, i l'esportista queda tacat en allò moralment i èticament més sagrat, la seva dignitat.

El paper que ha de desenvolupar el tècnic davant d'aquests fets hauria de ser exemplar, no només en el vessant tècnic, sinó que ha d'anar més enllà i assumir altres rols. Albert Langlade sintetitza les claus per arribar a ser un bon entrenador; Langlade entén el greu problema que suposava oblidar que el rol de l'entrenador anava més enllà d'allò purament esportiu i que sovint es deixava de banda la seva dimensió pedagògica.¹⁰⁵⁷ Un entrenador hauria de practicar sempre amb l'exemple i amb una forta convicció en allò que fa. Ha de demostrar interès pels seus futbolistes, procedir amb justícia i equitat, i sobretot tractar els esportistes amb tranquil·litat, afecte i paciència. La pedagogia dels tècnics, entrenadors i responsables de les entitats esportives hauria d'estar centrada en l'ensenyament que importa més el merèixer que el tenir; una màxima que sembla anar en contra de les tendències actuals d'una societat competitiva en què s'ha magnificat l'èxit, sense comptar amb el procés. Ningú es recorda de l'equip que va jugar una final o d'aquell que va quedar en segon lloc. La trampa s'ha arribat a entendre com una part de l'habilitat del futbolista, atorgant a aquest l'adjectiu de "llest" o "viu", com si fos un fet lloable. Així, quan un futbolista es deixa caure dins l'àrea de l'adversari amb la intenció de simular un penalti, certs sectors de la premsa o dels mateixos tècnics dignifiquen

---

¹⁰⁵⁵ HEINEMANN, Klaus, VII CONGRESO DE LA AEISAD, deporte y modernidad, Gijón 8/9 noviembre 2002, pàgs. 1-3.

¹⁰⁵⁶ PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles, *L'esport, ètica i estètica de la modernitat*, a la revista *Temps de joc*, Barcelona, 2008, pàg. 7.

¹⁰⁵⁷ LANGLADE, Alberto, *op.cit.*, pàg. 339.

aquesta acció com a part del joc. Per tant, una activitat moralment i èticament incorrecta s'ha dignificat: “L'èxit mai pot ser un fi, sinó un mitjà”.¹⁰⁵⁸ El jugador anglès Andy Fowler, defensant l'equip del Manchester United, va caure fortuïtament dins l'àrea de l'equip adversari; a continuació l'àrbitre de l'encontre va assenyalar el punt fatídic. La ràpida reacció del jugador, avisant el jutge que estava cometent una errada, va fer canviar d'opinió aquest últim. Als annals de la història del futbol queda recollida la gesta d'un jugador del Centre d'esports Sabadell, que amb la porteria buida i en veure el porter estirat a terra lesionat, va decidir llançar la pilota fora; un fet que li va valdre guanyar el trofeu *fair play*¹⁰⁵⁹ que en aquells anys atorgava la F.I.F.A, i que durant les dècades dels anys seixanta i setanta gaudia d'un gran valor moral. Actualment aquest premi ja no existeix; ara són accions aïllades i esporàdiques que una escola de futbol base hauria de dignificar i exemplificar envers els seus esportistes. Al cor d'un fracàs hi ha la clau de l'èxit, sempre que la persona que el pateix sigui capaç de redirigir i extreure'n les conclusions encertades. El futbol actual -no sols el professional- està fent una exaltació de la victòria; no som capaços de construir una pedagogia de la derrota, sinó ben al contrari. Estem a la recerca contínua de metodologies enfocades cap a la competitivitat i la recerca de l'èxit,¹⁰⁶⁰ no pas en la lliure participació.

La pràctica esportiva és inherent a la justícia. Un dels aspectes en què la pedagogia esportiva ha d'intervenir és el foment de la imparcialitat i de la igualtat d'oportunitats. Tots els interessats en aquest terreny han de fer-se conscients d'aquesta premissa. Cagigal entén les pràctiques esportives com un sistema que afavoreix la participació social i, sobretot, que d'elles no deriva cap distinció de classes socials: “La práctica deportiva es el único fenomeno social que rompe las barreras de clase, desaparecen las ataduras de clase y se es únicamente artífice y protagonista, independientemente de la cuna, del ropaje y de la vestimenta”.¹⁰⁶¹

---

¹⁰⁵⁸ TORRALBA, Francesc, *La llibertat que necessites*, Ara llibres, Barcelona, 2010, pàg. 70.

¹⁰⁵⁹ Fet ocorregut durant el partit de lliga de primera divisió que va enfrontar a l'estadi de la Creu Alta de Sabadell, l'equip amfitrió contra el Real Madrid Club de Fútbol.

¹⁰⁶⁰ TURRÓ Ortega, Guillem, *Humanisme i esport. Proposta d'una axiològica pedagògica*, Tesi doctoral Departament de Teoria i Història de l'educació, abril 2010, pàg. 176.

¹⁰⁶¹ CAGIGAL, José M^a, a la revista *Citius, altius, fortius*, vol. VIII, fasc. 1-2, Madrid, 1966, pàg. 228.

Pel que fa a la igualtat, Fernando Savater escriu: “Además sólo entre iguales se puede competir; nadie puede medir sus fuerzas con los dioses ni con el monarca absoluto o el representante de una casta superior. Sólo quien me reconoce como igual compite conmigo y es capaz de camaradería en la rivalidad”.¹⁰⁶²

A manera de cloenda sobre aquest principi moral de la igualtat, cal esmentar les paraules d'Antoni Petrus:¹⁰⁶³ “El juego limpio va más allá del cumplimiento de un reglamento”. L'amistat i el respecte haurien de formar part de la mateixa essència de l'esportista. L'autèntica moral de l'esportista queda reflectida en el respecte a la llei o al reglament esportiu, als adversaris i a un mateix. D'aquesta manera, s'efectua no només un sacrifici sinó un compromís nascut de la voluntat i del convenciment. La moral esportista exigeix també una correcta interiorització del protagonista; aquesta tasca correspondria també als agents implicats en la formació esportiva del jove. El pacte que s'estableix entre una institució esportiva i el jove ha d'especificar que la relació establerta és recíproca. No sols hi ha un conjunt de drets que té l'ensenyat, sinó que ell també ha de mostrar i demostrar unes actituds correctes, ha de segellar un compromís d'assistència a les activitats proposades i ser fidel al respecte a tots els preceptes que estableix el codi ètic; és un lliure joc establert mitjançant un pacte de drets i de deures.

El fet de considerar iguals tots els participants en la competició ens trasllada a una segona dimensió d'aquest valor; una qüestió que hauria d'interrogar-nos sobre quina és exactament la finalitat de l'educació moral esportiva: quina és la nostra pretensió? És cert que la pràctica del futbol en el seu vessant competitiu ha de fomentar el coneixement entre les diferents persones. Actualment són diversos els tornejos que amb aquesta finalitat s'organitzen i que a banda de la seva finalitat purament esportiva i competitiva cerquen l'apropament dels joves a diferents àmbits culturals. Així, a Catalunya, el torneig que té lloc durant la Setmana Santa, anomenat MIC (Mediterranean Internacional Cup), reuneix en diversos indrets de la Costa Brava equips alevins, infantils i juvenils d'arreu del món. Les trobades també pretenen cercar

---

¹⁰⁶² SAVATER, Fernando, *op.cit.*, pàg. 90.

¹⁰⁶³ PETRUS Rotger, Antoni, *El deporte como factor de sociabilización*, a TOMÁS, J, *Trastornos por abuso sexual en la infancia y en la adolescencia, el valor educativo del juego y del deporte*, Editorial Laertes, Barcelona, 1999, pàgs. 5-20.

finalitats culturals de coneixement de la cultura catalana, i representen una bona oportunitat per a joves d'altres continents -no només d'Europa- de poder entrar en contacte amb una cultura diferent de la seva. S'obre una dimensió ètica nova diferent de la merament esportiva, consistent en la convivència entre els mateixos participants. S'obren portes a aquests joves esportistes a la pràctica de quelcom important èticament i que dóna lloc a la pràctica d'uns valors tan importants com conviure, l'agermanament, el respecte i l'amistat.

No podem obviar en el nostre codi ètic el fet que el rival ha de ser considerat un adversari esportiu -no pas un enemic- amb el qual s'ha de combatre en una lluita a vida o mort. Si no som capaços d'educar en aquesta línia, la pràctica del futbol esdevindrà un terreny abonat a la violència i al frau; en comptes d'apropar les cultures les allunyarà, en comptes de fomentar l'amistat i l'agermanament generarà tensions i menyspreus. En parlar de les pràctiques esportives com un terreny propici per a la formació integral de les persones, ens referim a la inculcació d'una ètica vital. Sempre s'ha parlat de l'esportista com a portador d'una sèrie de valors que fa extensius a la seva vida laboral i familiar, però la responsabilitat en aquest procés ha de ser compartida. D'aquí la importància del paper que juguen els tècnics, les autoritats i sobretot els pares en aquest camí.

En relació amb la importància de participar com un fet tant o més important que la consecució de la victòria, ens du a la reflexió que no hem de caure en l'error de convertir l'afany de guanyar com l'únic argument de l'activitat esportiva. La importància de qualsevol activitat esportiva no rau en el resultat sinó en el procés, en els valors que diàriament s'inculquen als joves. Hem de prioritzar abans de res els valors de la lluita i de l'esforç. Coubertin se'n feia ressò quan en els seus discursos mencionava el fet de prioritzar la pedagogia del no abandonar mai, ja que no sols significava una manca d'esforç i voluntat, sinó que a més es desviava cap al terreny del menyspreu envers l'adversari; lluitar fins al final equival a victòria.

L'esport de competició ens mostra dues cares ben diferents però no exemptes de valors ètics: la victòria i la derrota, el vencedor i el vençut; mai no es pot guanyar sense haver perdut. Evidentment estem parlant de dues realitats ben diferents, de dues dimensions oposades però que cal educar. Amb aquesta reflexió no pretenc dir que l'esportista hagi de renunciar mai al seu desig de victòria; seria un atemptat a la il·lusió i a l'esperit de

superació, però l'acceptació de la derrota engrandeix més. Una derrota havent donat tot allò físicament i tècnicament amb sacrifici i esforç pot esdevenir una victòria; d'això tracta l'esperit esportiu. El fracàs o la derrota només queden contextualitzats en el marc de la trampa, del frau i del joc brut. La competició il·lícita o l'abandó sense esforç són els components de la derrota; per això s'escau una pedagogia de la derrota. Hem d'aconseguir educar dins d'un codi ètic que ressalti la idea que en el si d'una derrota pot sorgir una gran victòria. Per Coubertin, fracassar significava no entregar-se amb ànima; el bon lluitador retrocedeix, però no abandona mai. Una derrota pot esdevenir un dels actes més sublims de l'esport. Cagigal, en la seva pedagogia esportiva, ho definia d'una manera molt clarivident: "Saber perder y con perspectiva educativa, enseñar a saber perder, no significan necesariamente derrotismo ni fatalismo. Los verdaderos triunfadores en la humanidad no han sido siempre los vencedores sino los que han asumido plenamente su condición humana, y ésta lleva al hombre desde que nace al llanto, al dolor y a la frustración".¹⁰⁶⁴ L'abandó de l'esperit de superació suposa una pèrdua de la *ratio essendi*¹⁰⁶⁵ de l'esport. L'autèntica victòria és d'aquell que havent fet un procés d'assumir i assimilar la derrota, és capaç de tornar-se a aixecar perquè ha patit aquesta derrota no pas com un final sinó com una transició, un estímul que l'ajudarà a trobar i a proposar-se noves fites. Una derrota ajuda al retrobament amb valors, que són necessaris per al seu desenvolupament integral. Perdre no vol dir sentir-se frustrat ni desesperat. L'ètica de les escoles de futbol base han d'incloure necessàriament una pedagogia de la derrota, la qual ajudarà els joves a conèixer els seus propis límits, a ser més esportius, a una valoració més positiva de l'adversari i a saber enfrontar-se amb les dificultats que el mateix fet de viure porta implícits. Si aconseguim l'assimilació correcta d'un resultat advers havent lluitat i havent donat el millor d'un mateix, probablement haurem contribuït positivament al seu desenvolupament integral com a ésser humà.

---

¹⁰⁶⁴ CAGIGAL, José M^a, *Deporte, espectáculo y acción*, Editorial Salvat, Madrid, 1981, pàg. 45.

¹⁰⁶⁵ Veure TURRO Ortega, Guillem, tesi doctoral: *Proposta d'una axiologia pedagògica*, Departament de Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, abril 2010, pàg. 164.

Tothom ha de veure en l'error una possibilitat única d'aprendre. Els errors no signifiquen un fracàs vital, conviden a una reorganització de les pròpies forces personals, a un renaixement de les il·lusions i a un creure en les pròpies capacitats. A manera de resum podríem dir que de les derrotes neix el principi de superació personal, allunyant de la *psique* dels esportistes la por al fracàs. Un dels altres objectius imprescindibles dins el marc d'una ètica universal hauria d'incorporar valors com la perseverança, la motivació i la confiança.

Una de les conclusions del sociòleg Klaus Heinemann en les ponències llegides al Fòrum Universal de Cultures, ens apropava a una realitat més pessimista. Per Heinemann parlar de valors en l'esport suposa una formulació errònia. Cal partir de la base que l'esport en si mateix no té cap valor, i tampoc no representa cap valor quan es parla dels valors de l'esport, sinó que es fa referència més aviat a una valoració positiva dels efectes o de les funcions d'aquest com podrien ser la capacitat de sociabilització que es dona per mitjà de les pràctiques esportives, l'educació, la integració social o el benefici per a la salut.

Actualment, en la nostra societat multicultural no hi ha una harmonia entre els interessos econòmics i polítics. Tampoc existeixen unes bases ètiques de conducta reconegudes universalment. Ens trobem doncs davant d'una heterogeneïtat en l'orientació dels valors, així com una manca d'uniformitat de les posicions ètiques, les conviccions, les valoracions ideològiques i religioses. Els principis ètics ja només tenen un pes privat, no són reconeguts de manera universal. Davant d'aquestes perspectives, s'escau la formulació de qüestionar-se si el futbol actual (sobretot el referit al vessant formatiu) és sostenible. Un esport convertit en exhibició, comercialitzat i professionalitzat, orientat cap als mitjans de comunicació, fa que moltes escoles formatives de futbol de base quedin totalment a l'ombra. És necessària la redacció d'un codi ètic, d'una sèrie de principis ètics identificables que puguin ser reconeguts per tothom, per tant indiscutibles, independentment dels interessos individuals.

Destacaria, per sobre de qualsevol proposta, dos principis dels quals deriven tots els altres: d'una banda, el respecte a la dignitat de les persones, i en segon lloc la igualtat d'oportunitats que ha de fomentar la pràctica esportiva .

En relació amb la dignitat de les persones (reconeguda en la majoria de constitucions d'Occident), es veu amenaçada quan converteix l'ésser humà en un objecte, un mitjà o un instrument utilitzat amb una finalitat externa com pot ser el prestigi d'un club de futbol o l'enriquiment de tot l'aparell logístic que envolta el jugador, sense deixar de parlar dels beneficis que el món publicitari extreu de la seva personalitat.

Cal ressaltar el paper dels entrenadors exercint una pressió massiva envers els joves futbolistes utilitzant sovint invencions tecnològiques i coneixements científics que s'apliquen a cossos no preparats evolutivament, la pressió psicològica mitjançant la utilització de tècniques que permetin el control de les emocions, de manera que aquestes no interfereixin en l'aparell tècnic i per tal que funcioni correctament el nivell biomecànic. Sobre tot això, crec interessant citar la posició de Cagigal: “En el ocio activo, en el regreso a la naturaleza, hay una pausa en el tecnicismo; ahí están los más profundos valores educativos”.¹⁰⁶⁶

En conclusió, hem d'evitar que el jove quedi al marge de la presa de decisions que el poden afectar, sobretot quan es refereixen al seu futur futbolístic. També s'han d'eliminar totes aquelles pràctiques que redueixin el seu ventall de possibilitats de sociabilització. Hem de creure de manera ferma que podem educar moralment en l'esport. Durkheim comenta: “La moral en las escuelas no es inculcarla, hay que hacer entender al niño no sólo sus deberes sino la razón de esos deberes”;¹⁰⁶⁷ per tant, ens reafirmem en la necessitat d'un codi ètic per a les escoles formatives i també un codi ètic que pugui regular aspectes morals en el terreny del futbol professional. Però (ho he comentat anteriorment) el codi ètic suposa un exercici de reciprocitat. No solament s'escauen uns drets, sinó uns deures; així, crec que per mitjà de la pràctica del deure el jove assimilarà el plaer per la mesura i la moderació dels seus desitjos. Educar en el sacrifici ajuda a assimilar la normativa i ens fa més solidaris envers els altres.

El sacrifici i l'ànima de superació són dos grans valors que també han de formar part de l'eix vertebrador d'una correcta pedagogia futbolística. L'entrenador portuguès Jose Mourinho, un dels personatges mediàtics d'aquests últims anys, en el moment de signar el seu contracte amb el Real Madrid Club de Fútbol, entregava als seus futbolistes un

---

¹⁰⁶⁶ CAGIGAL, José M^a, *El deporte en la sociedad actual*, pàg. 60.

¹⁰⁶⁷ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, pàg. 123.

decàleg que posteriorment va veure la llum a les pàgines del rotatiu esportiu madrileny AS,¹⁰⁶⁸ i que posteriorment va formar part d'una publicació amb un títol prou suggerent pels amants del futbol: “Mourinho versus Guardiola, dos métodos para un mismo objetivo”. Hi ha tot un ventall d'obligacions que el futbolista ha de complir i que el converteixen en un asceta. Vegem un paràgraf del text esmentat: “El trabajo grupal , la fuerza de mi equipo es mi equipo, no las individualidades. La única estrella del equipo , el futbolista no puede renunciar al trabajo quien lo haga no jugará. El lugar de concentración es un espacio acotado donde no se pueden recibir visitas ni llamadas telefónicas, dentro de las habitaciones sólo se puede beber agua. La fraternidad y la igualdad son dos elementos claves en mi dirección técnica”.¹⁰⁶⁹ Aquestes paraules reflecteixen la pretensió d'un entrenador professional que veu en el treball col·lectiu i solidari la clau de l'èxit.

En un altre ordre de coses, no podem obviar el rol que els mitjans de comunicació desenvolupen en el món del futbol. Aquests sovint ens ofereixen i ens apropen al món dels antivalors, principis molt allunyats d'allò que hauria de ser èticament bo. Imatges d'autèntiques batalles campals, d'escenes esgarrifoses protagonitzades no sols pels futbolistes, sinó també pels seguidors dels diferents equips. El rol dels mitjans de comunicació esportius influeix en la societat d'una manera molt àmplia; recordem que diaris com *Sport*, *Mundo deportivo*, *AS* o *Marca* compten amb més lectors diaris que qualsevol rotatiu d'informació general.

---

¹⁰⁶⁸ Al diari *AS*, Madrid, 24 d'agost de 2010.

¹⁰⁶⁹ CUBEIRO, Juan Carlos y GALLARDO, Leonor, *Mourinho versus Guardiola, dos métodos para un mismo objetivo*, Alienta editorial, Barcelona, 2010, pàg. 115.

4.6- Lideratge i credibilitat moral

4.6.1 Introducció

El bon judici és i representa l'essència del lideratge eficaç. Suposa un procés de presa de decisions a partir de la informació contextual, referida sempre a tres atributs: les persones, l'estratègia i la gestió de les situacions en moments de crisi. Els tres aspectes han de seguir un procés dividit en tres fases: preparació, decisió i execució. Tots els experts en economia conductual coincideixen que les veritables decisions encertades són un procés, no un esdeveniment puntual. Aquestes decisions han d'estar centrades tant en la racionalitat com en els aspectes emocionals, i sobretot requereixen per part de qui les ha de prendre un coneixement i un govern d'un mateix molt acusat. Però sens dubte, el lideratge és un comportament humà que sorgeix d'un procés de construcció aconseguit mitjançant diferents mecanismes adaptatius i socialitzadors; com diu Moscoso, "mecanismes amb els quals l'home s'adapta a la seva pròpia naturalesa i a la de l'entorn on es desenvolupa".¹⁰⁷⁰ Des d'un tractament fenomenològic, el lideratge és entès com un comportament humà que s'expressa a través de la interacció social. Per tant, podem afirmar que és un intercanvi recíproc que comporta una acció (líder) que causa un efecte sobre el grup i a la vegada una resposta del grup (seguidors del líder) davant d'aquesta acció.

El lideratge en si és un procés mitjançant el qual un individu, que anomenem líder, té la capacitat de fer que altres actuïn influïts per la conducta o l'actitud manifestada per aquell; però cal entendre que el concepte de líder ha tingut diferents matisos al llarg de la història. Si ens circumscrivim a l'època de l'apòstol Pau, s'hauria de fer una correcta descripció per tal d'atendre a dues propostes o concepcions. La primera ens la va atorgar Plató. Ho va explicar a la seva obra *La república*. Plató entenia que el bon governant havia de tenir les virtuts pròpies del guàrdia o guerrer, que eren: la bellesa, l'harmonia, la gràcia i la mesura en el discurs; i altres atributs d'àmbit filosòfic com ara

---

¹⁰⁷⁰ MOSCOSO, David, *La construcció social i cultural del lideratge en l'esport*, a la revista *Apunts*, nº 79, 2005, pàgs. 4-6.

la ciutadania, la raó o l'esperit. Els governants i els guerrers, units, esdevenien el grup dels guardians, i dedicaven la seva vida a ser governants entre d'altres trets per mitjà dels exercicis físics. Posteriorment, els més savis i prudents serien els qui governarien.

Una concepció diferent del lideratge en el context històric paulí ens deriva a la concepció romana. Aquesta anava més enllà perquè demanava, a més de ser bo en les armes, també en l'eloqüència o, el que és el mateix, en el discurs. Ciceró, en la seva obra *Sobre la república*, ens parla del lideratge de l'atleta militar i a la vegada governant polític: “Sin este valor, ni Duilio, ni Atilio, ni Metelio hubiesen librado a Roma del terror de Cartago; ni los dos escipiones no hubiesen podido apagar con su sangre el fuego de la segunda guerra púnica”.¹⁰⁷¹ Continua Ciceró el seu discurs afirmant que aquesta força s'imposa sempre al lleure i a la voluptuositat, però s'ha de practicar. La relació entre l'èxit en l'esport i el lideratge polític, com apunta Moscoso, “sempre va ser una realitat escampada des de les primeres ciutats estat gregues”.¹⁰⁷² Eren, per tant, funcions polítiques (estratègies militars i prestigi de la ciutat-estat o de l'imperi) les que determinaven en aquest moment el lideratge dels atletes polítics i militars. Posteriorment, entrats ja en el període medieval i en el renaixentista, quan va resorgir l'home tal i com el varen entendre els clàssics, escenificat en la figura del cavaller, també anomenat cortesà (un home del qual s'exigia que fos alhora estudiós i atleta), aquest serà qui esdevindrà un líder.

4.6.2 Elements d'un bon lideratge

-Un guió molt clar que dirigeix el pensament. Saber molt bé cap a on et dirigeixes, què vols i com arribar-hi. El que és emocional i racional interpreta el present i pronostica el futur. El guió defineix els principis, les creences, les actituds i valors del líder.

- El guió ha de permetre al líder adoptar un rol de pedagog, per tal que d'aquesta manera transmeti les idees i valors que atorguen energia a d'altres persones i les ajudi a prendre decisions.

- El líder ha de comptar amb una planificació. Aquesta atorgarà l'èxit al guió, i se centra en la recerca de la victòria i en cohesionar el grup.

---

¹⁰⁷¹ CICERÓN, *Discursos-diàlogos sobre la república*, Editorial Edaf, Madrid 1967, pàgs. 1387-1391.

¹⁰⁷² MOSCOSO, David, *op.cit.*, pàg. 8.

- El lideratge implica sobretot caràcter (*kharakter*), paraula que prové de l'acte d'imprimir una marca en un objecte. El caràcter és una marca personal aportada per les profundes conviccions.
- Es demana una execució valenta. En la realitat, la qualitat de la decisió determina en gran mesura la qualitat de les decisions; el líder ha de ser resolutiu, ja que el caràcter sense valor no serveix de res.
- En tot procés cal unir lògica i emocions.
- Moltes decisions errònies ho són per no saber equilibrar correctament el factor lògic i el factor emocional.
- El líder assumeix que les organitzacions o entitats guanyadores ho són gràcies a una cadena de lideratges. Triar les persones adequades dins d'un equip, i prescindint dels que no aporten res útil, ajuda a enfrontar-se a les crisis.

4.6.3 El lideratge, autoritat moral, i la credibilitat

En temps difícils, la credibilitat és un valor intangible i molt valuós; és allò creïble o acceptable del que creiem o tenim per cert . Etimològicament deriva del terme llatí *credere*, que significa “donar fe” d'algú. Sens dubte, amb autoconfiança i convicció és possible crear quelcom partint del no- res.

Els diferents estudis ens comenten que “ en un mundo tan globalizado y tan avanzado tecnológicamente, la autoridad moral representada por la credibilidad debería tener más importancia que la formal ”.¹⁰⁷³

Tant José Mourinho com Pep Guardiola com Pau de Tars, les tres figures objecte de l'estudi comparatiu, demostren o han demostrat tenir molta seguretat en els seus actes, en el que fan i en el que diuen, cosa que només s'aconsegueix quan es té un nivell de coneixement molt alt del que estan fent, molta confiança en un mateix i coherència entre el que es diu i el que es fa. La credibilitat se'ns pot presentar de dues maneres, com a capacitat per generar confiança (cosa que suposa una variable actitudinal), i d'altra banda com el grau de coneixement entès com una variable aptitudinal. El fet que ningú

---

¹⁰⁷³ CUBEIRO, Juan Carlos, y GALLARDO, Leonor, *op.cit.*, pàg. 78.

està preparat al cent per cent (propi de la condició humana) fa necessària l'aparició d'un valor: la valentia. Curiosament, deixant de costat l'apòstol, entre els dos entrenadors es va alimentant la credibilitat. És un fet conegut com a "credibilitat creuada", i parteix de la base que en les seves declaracions públiques solen afalagar-se mútuament. Una pregunta que ens podem formular és qüestionar-nos què podem fer per augmentar la credibilitat. Els autors James Konzer i Barry Posner ens porten novament al concepte de lideratge, entenent que aquest no depèn d'una posició o d'un càrrec sinó de la relació que generen amb els altres. El lideratge és personal, no és cap empresa o cap comunitat. Si la persona no creu en el missatge és impossible creure-hi;¹⁰⁷⁴ a partir d'aquí sorgeixen unes disciplines clau per fomentar la credibilitat:

- Descobriments d'un mateix, del credo personal, dels propis valors i de les aptituds envers allò en què es té talent, també en la pròpia confiança; en resum, en aquest apartat es vol destacar la seguretat en un mateix.
- Valoració dels membres de l'equip i de la seva diversitat, entenent que la base és una bona empatia; com més s'entén l'altre, més facilitat hi ha per treballar junts.
- S'han de compartir certs valors i generar relacions productives. Una comunitat humana ha de tenir clars els seus valors, que són innegociables.
- S'ha de desenvolupar la pròpia capacitat. Els líders creïbles alliberen el seu potencial i ho fan aprenent constantment, i (això és vital) promocionen els seus col·laboradors com a futurs líders, els capaciten.
- El fet de servir a un propòsit. Els líders tenen un fi cap a on dirigir la seva activitat, i així ho han de transmetre als membres del seu equip. El lideratge és servei, és estar proper als altres, saber escoltar-los i atendre'ls.
- Mantenir l'esperança mitjançant sempre un caràcter optimista, i potenciant una comunicació realista i honesta. El líder creïble, quan demostra la seva valentia, inspira els altres per mitjà de l'exemple, de les paraules i de les il·lusions.

En resum, un bon líder pot ser qualsevol persona, sense tenir en compte la seva posició sociolaboral. Es demanen dues capacitats i qualitats que estan a l'abast de tothom.

---

¹⁰⁷⁴ CUBEIRO, Juan Carlos, y GALLARDO, Leonor, *op.cit.*, pàg. 32.

D'una part, una cega confiança en les seves possibilitats, i d'altra banda, una estreta col·laboració amb les persones que l'envolten, que són els aliats més propers.

Joe Vitale,¹⁰⁷⁵ un analista econòmic, escriu una sèrie de recomanacions amb referència al perfil d'un empresari d'èxit:

- Las personas han de enfocar correctamente aquello que desean.
- Han de hacer una declaración de intenciones, establecer sus metas.
- Han de eliminar todas aquellas creencias autolimitadoras que se interpongan en seu camino.
- Tener capacidad para aprovechar las oportunidades. Se necesita una persona dinámica y con capacidad para aprender de los errores.

Bill George aprofundeix en la recerca del perfil que hauria de tenir un empresari d'èxit, i ens apropa a característiques molt personals. Aquest autor creu, en primer lloc, que una condició necessària per aconseguir les fites rau principalment en el manteniment d'un estil, d'una manera de procedir i d'actuar. En segon lloc, pensa que una empresa dirigida cap a una missió crea més valor per a l'accionista que aquelles que van dirigides només cap a temes financers, cercant el benefici econòmic com a finalitat. La visió i els valors, allò a què es dedica l'empresa, cap a on vol anar destacant el que és important, és tot allò que dóna valor a l'empresa.

Una reflexió clau rau en la gestió que es fa durant els moments de crisi, que són aquells períodes en què es demostra l'autèntica capacitat de lideratge. Unes recomanacions importants envers l'actuació i el procediment davant d'aquesta situació ens apropiaran més a la recerca del perfil d'un líder. S'ha d'afrontar la realitat començant per un mateix. És dur admetre errors, però negar l'evidència empitjora les coses; per tant, s'han d'acceptar els fets. Un bon líder mai no pot tancar-se en si mateix, ja que és justament en aquests moments quan és necessari un equip de col·laboradors. S'ha d'intentar arribar sempre a les arrels del problema, i a partir d'aquí, cohesionar l'equip. S'ha de creure que una bona crisi suposa una gran oportunitat de transformació, cosa que donarà més eficàcia en el compliment dels objectius i més eficiència en la

---

¹⁰⁷⁵ CUBEIRO, Juan carlos y GALLARDO, Leonor, *op.cit.*, pàg. 115.

utilització dels propis recursos. Estar obert per assimilar noves tendències i teories és el secret per gestionar assumptes públics. El líder també ha de tenir un tarannà transparent, atès que tant els seus empleats com els observadors interns són sensibles a qualsevol intent de dissimular o ocultar la veritat, que al final sempre sortirà a la llum i posarà de manifest la imprecisió o l'engany de les declaracions anteriors. Així doncs, s'ha de crear una estructura de sinceritat i cohesionar la comunicació interna i l'externa.

Per últim, és aconsellable posar-se a l'ofensiva i estar centrat en el guanyar, en la victòria. Passar a l'atac significa una voluntat de transformar el mercat i la pròpia empresa; s'aconsella desfer-se de les debilitats. Mantenir l'equip centrat en guanyar dóna una imatge de líder del sector, i contínuament s'han de desenvolupar nous plans rigorosos, perquè hi ha un mercat emergent en el qual s'ha de triomfar.

4.7 Sant Pau, un líder creïble i carismàtic

4 7.1 La coherència del pensament paulí

Pau troba una dificultat natural quan tot ésser humà intenta parlar de Déu i de les coses divines. Per això, i per superar-ho, utilitza als seus escrits un tipus de llenguatge poètic o metafòric. Cronològicament, és el primer que tracta d'una manera profunda el tema del misteri salvador del missatge de salvació de l'ésser humà revelat en la realitat de Crist. Un dels trets que més caracteritzen l'apòstol és la manera com experimenta aspectes d'aquest misteri. Ho fa d'una manera vital, atorgant força i èmfasi al seu llenguatge existencial en tant que ho viu en primera persona i amb sentit, intentant utilitzar les màximes referències de persones que havien conegut Jesús i que estaven plenament identificades amb la seva predicació. Aquest apassionament de vegades no contribueix a la claredat de la seva exposició, perquè no és fàcil ser coherent quan es toquen aspectes relacionats amb la mística i aspectes del transcendent. S'ha de tenir en compte que Pau tenia la tasca de presentar i aplicar l'obra de salvació a diverses persones i grups en diferents moments i circumstàncies diverses. La finalitat dels seus escrits consisteix a respondre a les qüestions que es van plantejant a cada instant.

Les cartes paulines consten d'un període que abarca deu anys, de l'any cinquanta al seixanta. Es calcula que Pau deuria tenir entre 35 i 50 anys.¹⁰⁷⁶ És pertinent pensar que, arribada aquesta edat, no sembla molt probable des del punt de vista psicològic que es produís una gran evolució tant en les formes de parlar i de pensar, un fet que no vol dir que l'apòstol hagués de ser immutable, que no canviés gens ni que no quedés influenciat pels esdeveniments que succeïen al seu voltant.

Pau va fomentar el naixement de diverses comunitats cristianes partint de la regió d'Anatòlia (que fou el primer territori evangelitzat per ell) i de la península Balcànica, on es trobava la ciutat d'Ilirico.¹⁰⁷⁷ Ateses les característiques del material que Pau ens deixa, que és fragmentari i per tant ocasional, és del tot impossible crear un sistema sobre aquesta base. La idea que es presenta als estudiosos de Pau els suposa haver d'aprofundir per les pistes que ofereixen els seus escrits en la seva concepció global i

---

¹⁰⁷⁶ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit.*, pàg. 78.

¹⁰⁷⁷ HERRANZ, Mariano, *Pablo en sus cartas*, Editorial Encuentro, Madrid, 2008, pàg.91.

intuir-hi. unes vivències. Cal dir que els escrits de Pau s'han de considerar com a cartes, no tractats sistemàtics. D'aquesta manera, són freqüents les referències i les cites de col·laboradors que l'ajudaren en les seves tasques, com veurem més endavant a l'apartat de l'equip de col·laboradors. La reconstrucció del seu pensament i del seu missatge procedeix únicament de les cartes, indiscutiblement autèntiques: les cartes als tessalonicencs, als filipencs, gàlates, la segona carta als corintis i la carta als romans són la base del *corpus paulinum*, que es completa amb les cartes als coloccencs i als efesis. Segons l'opinió de l'exegega Mariano Herranz,¹⁰⁷⁸ és en la seva carta als romans on l'apòstol ens descobreix els seus projectes, i és on es troba sintetitzada l'explicació de 12 anys d'apostolat. La forma de parlar de Pau, el seu llenguatge, està totalment influenciat per Crist, i se'n desprèn una concepció d'Ell com a salvador dels éssers humans. Sens dubte, podem afirmar que és el nucli i el centre de tot el seu missatge, la base on es fonamenten les seves teories o, més ben dit, els seus escrits. En tenim un exemple quan en la seva carta als corintis estableix una jerarquia dels carismes: “En l'Església Déu ha posat en primer lloc els apòstols; en segon lloc, els profetes; en tercer lloc, els mestres; després els qui tenen poder per obrar miracles; després els qui tenen el do de guarir, d'ajudar els altres, de guiar-los, de parlar en llengües”.¹⁰⁷⁹

Quant als projectes, l'apòstol tracta en primer lloc de Jesús, perquè és d'ell de qui rep la primera revelació: “Nosaltres anunciem Crist ressuscitat”.¹⁰⁸⁰ Lògicament, fa referència al Jesús postpasqual. Pau no l'havia conegut, només va tenir contactes amb persones que havien viscut o predicat amb ell. Pau no fa una especulació sobre la divinitat, sinó que ens vol mostrar una nova forma de ser, d'existir i d'actuar de l'ésser humà quan està en Crist, en una dimensió nova i diferent de comportaments i d'actituds del qui hauria de ser un nou subjecte social: el cristià.

---

¹⁰⁷⁸ HERRANZ, Mariano, *op.cit.*, pàg. 176.

¹⁰⁷⁹ I Carta als Corintis, 12, 28.

¹⁰⁸⁰ I Carta als Corintis 1, 23.

4.7.2 Organització i missatge de Pau

Encara que el més important sigui Déu, l'ésser humà és el centre de la teologia paulina. El que veritablement interessa a Pau és la relació i la comunicació de Déu amb l'ésser humà i d'aquest amb Déu; un interès que, com argumenta Federico Pastor, està centrat en l'antropologia.¹⁰⁸¹ Des del principi, l'apòstol considerava l'home en relació amb Déu. Una antropologia cristològica sap perfectament que l'ésser humà, la història i el món han estat planejats i realitzats per Déu segons Crist. El contingut del missatge de Pau ha de ser fidel als següents preceptes, els quals ell mateix en les seves cartes especifica:

- Menció a la paraula de Déu
- Animar els que anuncien l'Evangelí a viure'l
- La prioritat del bé
- Beneir, i no maleir
- No jutjar, deixar el judici al tribunal de Déu

Pau no se centra en el Jesús històric sinó en la seva dimensió transcendent i salvadora. És el primer que aporta dades de l'esdeveniment de la resurrecció: "Si creus dins del teu cor que Déu el va ressuscitar d'entre els morts, et salvaràs".¹⁰⁸² Sovint es considera amb igualtat amb altres testimonis de la resurrecció. Pau diu que ell ha vist Jesús, el Senyor (*eôraka*),¹⁰⁸³ que se li ha aparegut (*ôfze*),¹⁰⁸⁴ però això no li impedeix transmetre el que altres persones han experimentat. Així doncs, comparteix el convenciment de fe fonamental entre els primers cristians que Jesús va ressuscitar d'entre els morts pel poder de Déu, i comparteix el profund significat d'aquest fet. La resurrecció és una victòria davant de la mort.

---

¹⁰⁸¹ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit.*, pàg. 269.

¹⁰⁸² Carta als Romans 10, 9.

¹⁰⁸³ I Carta als Corintis 9,1.

¹⁰⁸⁴ I Carta als Corintis 15,8.

Un fet cabdal rau en el fet que l'apòstol vol fer partícips tots els éssers humans: "Germans, no volem que estiguen en la ignorància respecte als morts, perquè no us entristiu com els altres que no tenen esperança, perquè si creieu que Jesús morí i ressuscità de la mateixa manera Déu s'emportarà amb ell als qui van morir en Jesús"¹⁰⁸⁵. La idea central és la vivificació del cristià per part del Pare mitjançant el seu esperit, el qual ha ressuscitat Jesús. Es pot dir que la vida del cristià és com la vida de Jesús ressuscitat, tenint els mateixos tres protagonistes: pare, fill i esperit. Aquesta vida és important que es dirigeixi de dins cap enfora, ja que l'esperit vivificador de Crist és un fet intern al cristià.

4.6.3 L'home paulí: antropologia, col·laboradors i cohesió de les comunitats

Per l'apòstol, l'home està format per un conjunt d'elements o termes que podríem anomenar antropològics.

En primer lloc, l'ésser humà és *sôma*, allò que vincula els éssers humans entre si i amb un mateix. En cap cas cal considerar-ho un element de separació; la resurrecció del *sôma* és la resurrecció de l'ésser humà.

Sarx (etimològicament de l'hebreu *basar*, traduït en la Septuaginta) és el terme amb què Pau designa tot ésser humà. En un sentit diferent a l'emprat per *sôma*, fa al·lusió a allò més extern o perceptible, l'ésser humà corrent i ordinari.¹⁰⁸⁶

El terme *psyjê*, de l'hebreu *nefesh*, ens du al concepte de vida normal de l'ésser humà, de la persona en conjunt, no sols de la seva part interna o component no material. És una manera de parlar de l'home sense subratllar-ne cap aspecte en especial; la vida simplement i senzillament humana.

Per últim, el terme *pneuma*, en un sentit, també vol designar la totalitat de la persona però accentuant-ne l'aspecte d'interioritat, de coneixement i autoconsciència referit al "jo" conscient de si mateix. En un altre sentit, el terme ens apropa al que nosaltres consideràriem espiritual. Es considera que el concepte de *pneuma*, contextualitzat en Pau, suggereix l'obertura cap al transcendent, que té en la comunicació de l'ésser humà

---

¹⁰⁸⁵ I Carta als Tessalonicencs 4, 13-15.

¹⁰⁸⁶ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit.*, pàg. 277.

amb Déu el màxim exponent, i sobretot la transformació que d'això s'esdevé. L'obertura de l'home envers Déu reflecteix l'autèntica personalitat cristiana.

Els termes anteriorment citats es refereixen a l'ésser humà considerat unitàriament, posant l'accent en alguns aspectes en concret de la persona. Pau no pensa en l'ésser humà dividit en parts o facultats, sinó en una entitat unitària; és conscient, sens dubte, dels diversos aspectes humans, com són l'exterioritat i la interioritat. Tots els col·laboradors de Pau són anomenats "servents de Jesucrist": "Us saluda Epafràs, el vostre servent en Crist Jesús, que no deixa de lluitar per vosaltres en les seves oracions, perquè us mantingueu perfectes i fermes a complir tot el que és voluntat de Déu".¹⁰⁸⁷ El títol de servent de Jesucrist cal entendre'l com una expressió que atorga una certa autoritat i poder. Hom és servent de Jesucrist perquè Pau ha estat constituït com a administrador i llegat als cristians de Colosses. Pau reserva per a l'esperit un paper de vinculació i d'unitat entre els cristians, i per tant de creador de comunitats per sobre de les diferències individuals. Els carismes dels principals membres de les comunitats els deuen a l'esperit, i no són una font de divisió pel fet de procedir d'un únic i mateix esperit. D'aquesta manera, la unitat de l'Església va ser deguda a la intervenció de l'esperit. La comunitat cristiana va donar testimoni de la nova relació que es va establir entre Déu i els éssers humans. Un dels col·laboradors de Pau va ser sens dubte Timoteu, un fet que queda ressaltat en l'encapçalament que l'apòstol inclou a la seva carta als filipencs: "Pau i Timoteu, servents de Crist Jesús, a tots els Sants en Crist Jesús que es troben a Filipos".¹⁰⁸⁸ Al final de la primera carta als corintis, ens trobem també amb una mena de recomanació: "Si ve Timoteu cuideu que no tingui por, ja que en l'obra del Senyor treballa el mateix que jo".¹⁰⁸⁹ D'aquesta manera, podem entendre la relació que es donava entre l'apòstol i un dels seus col·laboradors més directes. En tenim un clar exemple quan Pau recomana a Timoteu que mentre ell arriba s'apliqui a la lectura, a l'exhortació i a l'ensenyament. Així, el deixa com a responsable, en aquest cas de la comunitat d'Efes durant la seva absència; una manera de delegar en el seu col·laborador la responsabilitat important, perquè aquesta recomanació no estava encaminada només a la lectura durant l'acció litúrgica, sinó que les recomanacions anaven més enllà: de fet

---

¹⁰⁸⁷ I Carta als Colossencs 4,12.

¹⁰⁸⁸ Carta als Filipencs 3, 19-21.

¹⁰⁸⁹ I Carta als Corintis 16,10.

obligaven Timoteu a la preparació d'aquestes lectures,¹⁰⁹⁰ una important responsabilitat dins de la comunitat ja que solien ser diversos els lectors, però només un d'ells s'encarregava de triar aquestes lectures, que bàsicament estaven compostes d'escrips dels antics profetes i passatges sobre la llei.

Pau es dirigia sovint als membres de les comunitats cristianes. En una carta dirigida a Titus, que es trobava a Creta, li va encarregar a ell individualment, malgrat necessitar l'ajuda de la comunitat, que atengués dues persones de la seva confiança: "A Zenas el juriconsult i a Apol·lo, proveeix-los sol·lícitament del que necessitin pel viatge de manera que no els falti de res".¹⁰⁹¹ Segurament els dos personatges passaven per Creta i l'apòstol els va fer una demanda de col·laboració amb una frase prou eloqüent: *kina me ósin ákarpoi*, que vol dir que si la comunitat de Creta no ajudava en les finances d'aquesta estada, en metàl·lic o en espècies, la seva fe seria estèril; per contra, faria de la seva fe cristiana una fe veritable si passava per donar aquest suport. L'apòstol no solament comptava amb col·laboradors a títol individual, sinó que Pau mantenia una relació molt estreta amb les diferents comunitats. Cal recordar la dificultat en el transport i en els viatges d'aquella època. Així, es donaven relacions de col·laboració i de confiança recíproques entre Pau i les comunitats, i d'aquestes envers Pau. L'obra missionera de l'apòstol apareix reflectida en les seves epístoles com una culminació del pla de Déu. En una carta als romans ho podem observar: "Pau, servent de Jesucrist, cridat a ser apòstol, escollit per l'Evangeli de Déu".¹⁰⁹² La idea que se'n deriva és que l'Evangeli ha d'arribar als homes mitjançant els mateixos homes. D'aquí la necessitat d'una organització i, curiosament, d'un finançament, fet que recaurà en les noves comunitats que aniran sorgint.

Tan important com era el finançament, també cal mencionar la companyia: "Tres vegades vaig naufragar un dia i una nit vaig passar per sobre de l'abisme del mar, camins fets caminant moltes vegades, perills de rius, de saltejadors de camins i perills

---

¹⁰⁹⁰ HERRANZ, Mariano, *op.cit.*, pàg. 96.

¹⁰⁹¹ Carta a Titus 3,13.

¹⁰⁹² Carta als Romans 1, 1-3.

de falsos germans”.¹⁰⁹³ Sens dubte, Pau hauria comptat amb l’ajuda de col·laboradors individuals i sovint de comunitats senceres.

4.7.4 Sant Pau, gestor de les crisis

Escrivint als corintis des d’Efes durant el seu tercer viatge, l’apòstol cita textualment: "He hagut de lluitar contra les feres";¹⁰⁹⁴ segurament feia referència a una estada a la presó i a d’altres situacions delicades que l’apòstol va patir a la ciutat d’Efes. La comunitat cristiana de Filipos, en tenir notícies d’aquests difícils moments, va decidir enviar un emissari i reunir una quantitat de diners per reconfortar-lo. Així, van enviar el ciutadà anomenat Epaphrodito,¹⁰⁹⁵ i aquest suport va ser agraït per Pau: “Heu fet bé d’entrar a formar part de la tribulació”.¹⁰⁹⁶ Pau es va trobar immers en greus dificultats, ja que es va veure obligat a viatjar cap a Jerusalem, on el sanedrí dubtava de les seves intencions envers la religió jueva. Malgrat els intents de la comunitat de Milet (propera a Efes) que evités aquest viatge, Pau, sent fidel als seus desitjos, es va presentar davant de la institució religiosa més important del poble jueu. El procés al qual l’apòstol va trobar-se sotmès va ser resolt de manera hàbil, perquè va convertir part dels seus acusadors en defensors. El grup dels fariseus del qual Pau era membre, va poder proclamar la seva fe en Jesús de Natzaret i en la seva activitat missionera, acostant-la als jueus i als gentils, un fet que no suposava una ruptura amb la fe jueva sinó precisament una radical fidelitat envers ella. La vocació de Pau per l’acció missionera, que les autoritats de Jerusalem consideraven destructora del judaisme, i per tant digna de ser castigada amb la mort d’acord amb la llei de Déu, és obra del mateix Déu d’Israel, el Déu dels pares que el mateix sanedrí protegia zelosament.

Les malalties també van afectar l’apostolat de Pau. Aquest ho relata en la seva carta als Gàlates: "Ja sabeu que per culpa d’una debilitat de la carn us vaig anunciar l’Evangeli per primera vegada”.¹⁰⁹⁷ Es desprèn d’aquest fragment que la primera predicació a Gal·làcia va ser deguda a una malaltia que el deuria retenir en aquell indret. Un fet curiós ve

---

¹⁰⁹³ II Carta als Corintis 11, 25-28.

¹⁰⁹⁴ I Carta als Corintis 15, 32.

¹⁰⁹⁵ Carta als Filipencs 2, 19.

¹⁰⁹⁶ Carta als Filipencs 4, 14.

¹⁰⁹⁷ Carta als Gàlates 4, 13.

donat per l'actitud que Pau manté davant de l'infortuni de les malalties, tant les que ell pateix com les dels seus col·laboradors. No se'n fa ressò en un to de queixa sinó que més aviat elogia l'estimació que rep per part dels cristians del lloc. Pau sempre comptava amb la protecció de l'Esperit Sant, cosa que li donava una gran fortalesa interior: "L'Esperit Sant a cada ciutat em testimonia dient i anunciant-me que m'esperen tribulacions, però en res tinc por ni miro la meua vida com a cosa estimada".¹⁰⁹⁸ De ben segur agraeix l'escorta que l'acompanya en el seu viatge apostòlic, una escorta de molt variada procedència atès que totes les comunitats estaven pendents dels seus viatges i totes volien fer-li companyia mitjançant algun representant, sobretot durant l'últim viatge que havia de fer en direcció cap a Roma, ja que allà estava pendent d'un judici. Sant Pau no va embarcar sol; anaven amb ell almenys dos acompanyants: Lluç i Aristarc de Tessalònica.¹⁰⁹⁹ També va comptar amb la complicitat del centurió que l'acompanyava, Juli, que va tenir certes deferències amb ell.

Grans dificultats i problemes va haver d'afrontar Pau pel que fa a la comunitat de Corint, ja que els corintis van mantenir moltes discussions internes i sovint l'apòstol havia de recórrer a l'autoritat de la paraula del Senyor, és a dir, parlar en nom del Senyor. L'arrel del conflicte amb la comunitat dels corintis -la més delicada sens dubte- tenia el seu origen en el pensament paulí sobre la resurrecció dels morts. Pau va escriure als corintis una carta prou eloqüent en la qual amagava tot el seu pensament davant dels dubtes d'aquesta comunitat, i ho va fer amb un to d'ironia que analitzarem posteriorment: "Per què nosaltres sempre estem en perill? Cada dia estic en perill de mort; sí, germans, per la glòria que en vosaltres tinc en Crist Jesús Senyor nostre, si vaig lluitar amb les feres d'Efes, quin profit en trec d'això? Si els morts no ressusciten, mengeu i beveu, que demà morirem".¹¹⁰⁰ Pau suposava en els adversaris de Corint una actitud totalment materialista que negava tota possibilitat de vida ultraterrena; d'aquí que els dirigís la pregunta de com podien considerar-se cristians i a la vegada negar tota esperança de vida després de la mort. Es creu que Pau va escriure aquestes paraules com a cristià i com a creient en Jesús, i venia a dir que si realment els morts no ressuscitaven més valia que gaudissin de la vida tal i com la seva concepció materialista de la vida els

---

¹⁰⁹⁸ Fets dels Apòstols 20, 23-25.

¹⁰⁹⁹ HERRANZ, Mariano, *op.cit.*, pàg. 103.

¹¹⁰⁰ I Carta als Corintis 15, 30-32.

duia a creure. Després de la vida no hi ha res, però darrere d'aquesta interpretació s'amagava un missatge ben diferent; no podem oblidar que Pau va lluitar a Efes i va estar a punt de morir, no per la seva condició de cristià sinó per la seva condició d'apòstol i de predicador de l'Evangelí. El contingut central d'aquest evangeli era la resurrecció dels morts. Al fragment anteriorment citat l'apòstol, amb una gran dosi d'ironia, diu que els homes necessiten una esperança de vida, i aquesta és l'esperança en la resurrecció dels morts o, el que significa el mateix, pretenia que s'adonessin que la mort és un camí cap a la resurrecció. D'aquí que contínuament els deia: "Em poso en perill de mort"; argumentava, d'aquesta manera, que es podia fer entendre a la comunitat de Corint que gràcies a la mort de Crist se'ns va alliberar de la por a la mort.

És concretament a la segona carta als corintis¹¹⁰¹ on Pau tracta de justificar el seu ministeri apostòlic, i a la vegada defensar la seva autoritat enfront d'alguns que tractaven d'arruïnar-lo. Pau proclama la seva fidelitat a Crist. Una prova la tenim quan l'apòstol denomina els cristians d'aquesta comunitat "una carta de Crist" escrita no amb tinta sinó amb l'esperit de Déu. Defensava així el seu ministeri contra les perspectives humanes, les quals anomenava "carnals". Els volia fer entendre que s'havien estancat en un punt de vista humà, carnal i allunyat de l'espiritual. Ell, contràriament, vivia en la novetat de l'Esperit portat per Crist, i la seva conducta estava allunyada de les perspectives "carnals". Ho comenta amb una frase prou eloqüent: "De manera que des d'ara, a ningú coneixem (*oídament*) segons la carn, i si varem conèixer (*egnókamen*) Crist segons la carn (*kata sárka criston*), ja no coneixerem (*ginôskomen*) ningú així". Per resumir, podríem fer un petit guió dels apartats que van significar enfrontaments amb les comunitats i amb les autoritats religioses jueves. Aquestes últimes el van dur a Roma per a un judici. Podem resumir-ho amb els següents punts:

- Ressaltar la condició humana de Jesús ("Va néixer de muller i posat sota la llei").¹¹⁰²
- La llei de Déu està per sobre de la jurisprudència dels homes. S'entén que en certa manera maleeix la llei que va dur Jesús a la mort.¹¹⁰³
- *Stigmata* i *nekrôsis* de Crist (el seu patiment i mort).¹¹⁰⁴

---

¹¹⁰¹ II Carta als Corintis 3, 3.

¹¹⁰² Carta als Gàlates 4, 4.

¹¹⁰³ Carta als Gàlates 3, 13.

- Importància de l'Esperit Sant; aquest atorga la gràcia necessària al cristià per a la seva vida.
- La resurrecció dels morts dóna pas a una vida ultraterrena. No només va ressuscitar Jesús, sinó que és condició de tot home; la vida és un camí ple d'obstacles en què l'home ha de trobar l'esperança en la pròpia resurrecció.

---

¹¹⁰⁴ II Carta als Corintis 4, 10.

4.8 Estudi comparatiu: la capacitat de lideratge entre Sant Pau, Guardiola i Mourinho

Líder / carisma

PAU

GUARDIOLA

MOURINHO

<i>Definició de principis</i>	PAU	GUARDIOLA	MOURINHO
	<p>Importància de la fe.</p> <p>Dimensió humana de Jesús.</p> <p>La resurrecció dels morts, imitació de la resurrecció de Jesús, fill de Déu.</p> <p>Dimensió universal del cristianisme.</p>	<p>Concepció del futbol com a espectacle; jugar per divertir-se i divertir.</p> <p>El futbolista està al servei de la col·lectivitat.</p> <p>Importància de les estructures formatives de base com a garantia de futur.</p> <p>Tothom és igual d'important; el futbol és un joc solidari.</p>	<p>La finalitat és la victòria.</p> <p>S'ha de comptar amb els millors futbolistes, una aposta per invertir capital.</p> <p>Tothom és important, però hi ha jerarquies.</p>

<p>Planificació</p>	<p>Comunicació continuada amb les comunitats cristianes mitjançant les seves cartes apostòliques.</p> <p>La divulgació del cristianisme arreu del món era la seva fita.</p>	<p>El futbolista ha d'estar sotmès a una disciplina diària d'entrenaments.</p> <p>El entrenaments no tenen una durada establerta sinó que van en funció d'objectius.</p>	<p>Parteix dels seus escrits: "morfofoclo".</p> <p>Els entrenaments duren 90 minuts.</p> <p>La planificació està centrada en la competició.</p>
<p>Caràcter</p>	<p>El discurs paulí està impregnat de suggeriments i també de dosis d'autoritat; referma el paper dels carismes.</p> <p>Es converteix en referent del cristianisme per gràcia de Déu.</p>	<p>La responsabilitat de la gestió és compartida, però ell és el cap visible.</p> <p>Conjuga trets d'una forta personalitat amb trets de conciliació.</p> <p>Manté un to respectuós i clar.</p>	<p>La responsabilitat és de l'entrenador.</p> <p>Caràcter fort i disciplinat; no permet intromissions en la seva tasca.</p> <p>Sovint és egocèntric.</p>

<p><i>Lògica i emocions</i></p>	<p>El missatge defensa d'una manera ferma les seves creences fins al punt de posar en joc la seva pròpia vida. Hi ha també un discurs proper ple d'afectivitat envers els membres de les comunitats, sobretot els més febles.</p>	<p>Respecta els estats anímics dels seus futbolistes.</p> <p>Ha demostrat ser una persona emocional (plorar quan guanya la copa mundial de clubs).</p> <p>Tracta els futbolistes segons els mèrits; així, és capaç d'ajudar un jugador a fitxar per un altre club, sempre que hagi tingut un comportament digne.</p> <p>És poc donat a celebracions públiques.</p>	<p>El futbolista és un treballador. Manté una bona cordialitat amb els membres de l'equip.</p> <p>Bona capacitat motivadora.</p> <p>Manifesta poc els seus sentiments en públic; ell mateix diu que pertanyen a l'àmbit de la seva intimitat.</p> <p>Celebra els èxits de manera ostentosa i sovint provocadora envers els adversaris.</p>
--	---	--	--

<i>Delegació de funcions</i>	Compta amb col·laboradors, als qual atorga responsabilitats en la seva tasca pastoral: Timoteu, Bernabé, Titus.	Sempre treballa amb els estaments tècnics d'una manera molt propera: tècnics, serveis mèdics, etc.	Té el seu propi equip de col·laboradors. Ha tingut enfrontaments amb altres estaments del club: la direcció general (J.Valdano), els serveis mèdics (cas Higuain).
<i>Cohesió de grup</i>	Intenta animar, aconsellar i dirigir els seus col·laboradors. Defensa les activitats d'algunes comunitats cristianes. Es manté ferm davant d'algunes comunitats que tergiversen el missatge (corintis)	Les xerrades motivadores. Igualtat d'oportunitats. Defensa de les qualitats tècniques i humanes dels futbolistes. No comptar amb aquells elements que puguin desestabilitzar el grup.	Sol motivar els jugadors de manera individual. Compta amb un nombre determinat de futbolistes. Té una actuació directa amb futbolistes que mostren el seu desacord. Sovint els aparta de les convocatòries i no compta amb ells.

4.9 Estudi comparatiu : elements d'una bona credibilitat (Sant Pau, Guardiola, Mourinho)

	Pau	Guardiola	Mourinho
<i>Seguretat en si mateix</i>	Posa en joc la seva pròpia vida.	Manté un sistema de joc per sobre de tot.	Està condicionat per la plantilla.
<i>Valoració membres equip</i>	Té confiança absoluta i escriu a d'altres comunitats per tal que vetllin per ells i els ajudin.	Té confiança absoluta; han treballat junts en altres moments.	Té confiança absoluta; han treballat junts en altres moments.
<i>Valors innegociables</i>	La fe. Jesús era fill de Déu. La mort és un pas cap a la vida eterna.	Creure en una filosofia de joc <i>upgrade</i> . ¹¹⁰⁵ La pedrera és l'essència del club. Joc col·lectiu i solidari; per damunt de tot hi ha els interessos de l'equip.	Creu en fitxar els millors jugadors del mercat amb un elevat cost econòmic. Poques oportunitats als joves de la pedrera.

¹¹⁰⁵Una filosofia *upgrade* fa referència a mantenir un estil de joc. El FC Barcelona, des de la dècada dels anys setenta, amb l'arribada de Rinus Michels com a entrenador, ha mantingut un estil de joc basat en les combinacions i el joc de toc i ofensiu. Vegeu CUBEIRO, Juan Carlos y GALLARDO, Leonor, *op.cit.*, pàg. 123.

<p>Capacitat per aprendre</p>	<p>No va conèixer Jesús, però manté contactes amb persones del seu entorn.</p> <p>El missatge de Jesús terrenal esdevé una font d'aprenentatge al llarg de tot el seu apostolat.</p>	<p>En les seves declaracions admira els seus companys de treball.</p> <p>Les seves declaracions sobre els adversaris sempre són positives (“Aprenc del rival”). Manté un to cordial amb altres entrenadors rivals.</p>	<p>Distant amb els seus companys de feina. Ha sofert constants discussions amb altres entrenadors: Benítez, Garrido, Preciado i el mateix Guardiola.</p> <p>Sovint fa referència als seus professors a l'institut d'educació física de Portugal.</p> <p>Donat a la crítica envers l'adversari.</p>
<p>Finalitat</p>	<p>L'esforç, la lluita i el combat per arribar a la vida eterna, la salvació.</p>	<p>La puresa del joc, divertiment i treball.</p> <p>Potenciar valors com la solidaritat i l'esforç, i sobretot les actituds.</p>	<p>La victòria.</p> <p>L'esforç i les aptituds.</p>

<p><i>Caràcter optimista, esperança</i></p>	<p>Proper i resignat. Davant dels moments d'incomprensió manté un discurs transcendent; en altres situacions, com ara persecucions, es mostra molt empàtic i afectiu.</p> <p>Sens dubte l'esperança en la resurrecció marca el seu caràcter.</p>	<p>Molt proper amb els futbolistes que l'envolten. Sempre ha mostrat confiança i ha valorat les seves virtuts tant humanes com esportives.</p>	<p>Proper amb els futbolistes en l'àmbit de la intimitat del vestidor; fora d'aquest no té cap problema a criticar certes actituds (copa a Múrcia).</p>
--	--	--	---

4.10 Estudi comparatiu: l'axiologia esportiva paulina i el futbol contemporani

Queda clar que hi ha diferents plantejaments per extreure tot un seguit de valors rellevants de la pràctica esportiva del futbol, i que poden trobar diverses classificacions. A continuació voldria presentar alguna d'aquestes classificacions, ordenades per antiguitat, i poder comparar els valors comuns de cada proposta pedagògica, observar i comparar els diferents valors que es desprenen de la pràctica del futbol segons els tres models proposats i establir un marc comparatiu amb els valors que Pau proposava al si de les comunitats cristianes com a actituds necessàries del cristià. Observem les tres propostes, i en l'últim apartat, tot un seguit de valors que Pau considerava imprescindibles:

Frost i Sims ¹¹⁰⁶	Gutiérrez ¹¹⁰⁷	Gómez Rijo ¹¹⁰⁸	Pau de Tars
-1974-	- 1995-	-2003-	- 60-

Autosacrificio, disciplina	Deportividad	Sacrificio	<i>Sacrifici: defensa del model de vida cristià.</i>
Lealtad	Juego limpio	Solidaridad	<i>Solidaritat: una religió que acull pagans i gentils.</i>
Amistad	Compañerismo	Igualdad	<i>Igualtat: el cristianisme és un concepte universal.</i>
Juego limpio	Diversión	Autonomía	<i>L'important és la fe en Déu.</i>

¹¹⁰⁶ FROST, R.B, y SIMS, E.J, *Manual sobre educación física y deporte*, Editorial Paidós, 2003, veure GÓMEZ Rijo, Antonio, *op.cit*, pàg. 14

¹¹⁰⁷ GUTIÉRREZ, M, *Manual sobre valores en la educación física y deporte*, Editorial Paidós, 2003, veure GÓMEZ Rijo, Antonio, *op.cit*, pàg. 14.

¹¹⁰⁸ GÓMEZ Rijo, Antonio, *Educación física y valores: análisis de la presencia de valores en el currículo de educación física para la etapa de primaria de la Comunidad Canaria*, ponència presentada al XXI Congrés Nacional d'Educació Física, Puerto de La Cruz, 2003, pàg. 13.

Tolerancia, humildad	Poder	Tolerancia	<i>Predicar allà on us acullin.</i>
Respeto al adversario	Sociabilidad	Integración	<i>Respecte</i>
Liderazgo	Cooperación	Cooperación	<i>Carismes, el paper que juguen els líders com a models de referència de les comunitats cristianes.</i>
Justicia	Autoestima	Participación	<i>La justícia divina està més enllà de la justícia de l'home.</i>

4.11 Estudi comparatiu: conceptes teològics essencials per Pau i la seva correspondència amb el futbol actual

DÉU (*THEOS*):

El que caracteritza el Déu de Pau del concepte de Déu que tenien els profetes de l'Antic Testament, és la convicció que Aquest és el pare de Jesucrist, i no pas un Déu particular: "Beneït sigui el Déu i pare de nostre Senyor Jesucrist, pare entranyable i Déu de tot consol".¹¹⁰⁹ Per Pau, Déu és qui ressuscita Jesús d'entre els morts: "I Déu que va ressuscitar el Senyor també ens ressuscitarà a nosaltres amb el Poder, per l'acció de l'esperit". Com argumenta Herranz,¹¹¹⁰ Pau no concep Déu d'una forma estàtica o essencialista, sinó que en destaca com un dels aspectes més importants el seu dinamisme. Però del que més parla Pau en les seves cartes és de la relació que té amb els éssers humans, amb la finalitat de salvar-los. En tota la correspondència paulina es va repetint l'afirmació que Déu sempre vol i ha volgut establir relacions positives amb l'ésser humà, i que aquest participés de la seva vida divina: "Déu no ens va posar per la ira sinó per la realització de la salvació per Nostre Senyor Jesucrist, que va morir per nosaltres a fi que, vigilant o dormint, visquem amb ell".¹¹¹¹ En les seves epístoles, Déu també rep el nom de "salvador", una manera de refermar el monoteisme del regnat entenent que aquest no només s'estén als jueus sinó a totes les nacions; per tant, universalitza el concepte de Déu: "ja que Déu és un de sol".¹¹¹² Pau sovint denuncia el culte als falsos déus i als ídols; el culte que es dirigeix als déus pagans es dirigeix al dimoni: "I com us apartàreu dels ídols i us convertíreu a Déu, per adorar només el Déu viu i veritable".¹¹¹³

En un moment de la prehistòria del cristianisme l'home es va allunyar de Déu. L'apòstol es va referir a aquest fet en la seva carta als romans d'una manera prou significativa, ja que ho va anomenar "en el seu pecat per adorar els ídols", i ho explicita comentant: "Ja que tot i conèixer Déu, no l'han glorificat ni li han donat gràcies tal i

---

¹¹⁰⁹ II carta Corintis 1, 3.

¹¹¹⁰ HERRANZ, Mariano, *op.cit.*, pàg. 218.

¹¹¹¹ I Carta als Tessalonicencs 5, 9-10.

¹¹¹² Carta als Romans 3, 30.

¹¹¹³ Carta als Romans 1, 21-22

com es mereix. Ben al contrari, s'han refiat de raonaments inútils i el seu cor insensat s'ha omplert de foscor".¹¹¹⁴ Jesús és presentat com a fill de Déu o fill sense més. Pau fa constar una relació que va esdevenir clau per entendre la seva cristologia, entre Jesucrist fill, i Déu, en un segon pla amb els homes; sens dubte, aquest és el punt fonamental de la cristologia paulina.¹¹¹⁵ Cal dir també que per Pau la figura de Déu la podem trobar contextualitzada de diverses maneres: entès com a Déu del consol ("us desitgem la gràcia i la pau de part de Déu, el nostre pare, i de Jesucrist, el senyor. Beneït sigui el déu i pare de nostre senyor Jesucrist, pare entranyable i Déu de tot consol";¹¹¹⁶ com un Déu pacient ("o és que menysprees la riquesa de la seva bondat, de la seva generositat i de la seva paciència");¹¹¹⁷ i per últim, com un Déu fidel de tots ("Déu és fidel, i és Ell qui us ha cridat a viure en comunió amb el seu fill Jesucrist, Senyor nostre").¹¹¹⁸ Pau no intenta fer una llista dels atributs de Déu a manera de com es feia a l'Antic Testament, on el podríem trobar identificat amb el poder, la còlera, la justícia i la severitat; però sí els recull accentuant tot el que manifesta: amor (*àgape*), misericòrdia (*eleos*), gràcia (*charis*).

---

¹¹¹⁴ Carta als Romans 11, 21-23.

¹¹¹⁵ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit*, pàg. 56.

¹¹¹⁶ II Carta als Corintis 1, 3.

¹¹¹⁷ Carta als Romans 2, 4.

¹¹¹⁸ I Carta als Corintis, 1.

CRIST (*CHRISTOS*)

És una traducció grega de Mashiah: significa "l'ungit", "el que ha rebut la unció"; Pau no utilitza mai el terme "messies".

Sobre Crist, Pau escriu: "I tots van beure de la mateixa beguda espiritual, bevien d'una roca espiritual que els acompanyava, i aquesta roca era el Crist".¹¹¹⁹ Aquí es remarca la unió dels fidels amb Crist; per molts que siguin, no formen més que un cos.

Crist/Jesús era una fórmula que se citava en ambients jueus; Crist com l'enviat de Déu que es manifestava en Jesús; sovint, la presentació de Pau als destinataris de les seves cartes començava amb l'expressió: "Pau és esclau de Crist Jesús".¹¹²⁰

Sobre Jesucrist Pau escrivia, quan es dirigia a ambients de sensibilitat grega: "Entre aquests hi sou també vosaltres, cridats per Jesucrist".¹¹²¹ Per l'apòstol sempre va ser més fàcil identificar l'home com a Jesús- home. Reconeix Crist per la seva resurrecció: Nostre Senyor Jesucrist precedeix sempre Crist; Pau mai no va utilitzar en els seus escrits aquest terme. Sí, en canvi, fa referències a Crist però situades en diversos contextos: el Crist en el qual es destaca la seva unió amb els fidels, per molts que siguin, no formen més que un sol cos. Crist/Jesús era una expressió citada en ambients jueus. Crist era considerat com l'enviat de Déu i es manifestava en Jesús. Era freqüent, en la presentació amb què Pau s'adreçava als destinataris de les seves cartes, que emprés l'expressió: "Pau és esclau de Crist Jesús".¹¹²² El terme "Jesucrist" era utilitzat quan es dirigia a àmbits de sensibilitat grega, i va aparèixer per primera vegada al si de la comunitat cristiana d'Antioquia. Pau sol escriure el nom "Crist" en l'encapçalament de les seves cartes, com una mena de segon nom de Jesús. Així, ens parla de Jesucrist, del Crist Jesús, del Senyor Jesús i de Crist nostre Senyor; i curiosament, en algunes presentacions va conservar la invocació aramea: "*maran ata*", és a dir, "Senyor nostre, vine".¹¹²³

---

¹¹¹⁹ I Carta als Corintis 10, 4.

¹¹²⁰ II Carta als Corintis 2, 11.

¹¹²¹ Carta als Romans 1, 6-7.

¹¹²² II Carta als Corintis 1, 1.

¹¹²³ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit.*, pàg. 122.

La divinització dels futbolistes, tal i com he citat anteriorment, ha convertit aquests en els éssers desitjats per nombrosos equips de futbol, que esperen la seva arribada al club com a motiu d'esperança i de salvació.

La rebuda al futbolista Diego Maradona a l'estadi de San Paolo a Nàpols, quan va fitxar per aquest equip, va suposar l'arribada d'un messiès que trauria l'equip napolità de la mediocritat en la qual es movia, com així va ser. L'arribada de Johan Cruyff al FC Barcelona, a mitjan anys setanta, va acabar amb la sequera de títols que l'entitat blaugrana patia des de feia quasi quinze anys.

Els últims anys han estat rics en actes espectaculars plens de pompa, tot amanit amb el paper dels mitjans de comunicació; un dels més significatius es va produir durant les presentacions dels futbolistes davant dels seguidors, uns fets ocorreguts l'estiu de l'any 2009. El futbolista portuguès Cristiano Ronaldo va congrega a l'estadi Santiago Bernabeu noranta mil espectadors el dia de la seva presentació pública; el futbolista brasiler "Kaká" no li va anar al darrere. Les expectatives messiàniques que engendren aquests esportistes han focalitzat l'atenció mediàtica, i els seus gestos han estat retransmesos per canals televisius de pagament (una manera de començar a pagar els escandalosos preus).

1124

---

¹¹²⁴ A *20 minutos*, 2009.

HOME (*ANTROPHOS*)

La moral cristiana té com a destinatari l'home. La dimensió col·lectiva fa que aquesta moral vagi més enllà del mer individu. La moral és igual a "ésser social".¹¹²⁵ L'home que només pensa en ell és infeliç; l'home necessita relacions humanes, no només amb el medi físic; d'aquí l'existència del llenguatge. La societat atrau els seus membres.

La vida moral dels cristians és la manera com es comporten les persones; és també una reflexió sobre l'home, la seva acció lliure. La raó humana és capaç de buscar i de trobar la veritat sobre l'home, la seva manera de ser i el seu comportament moral, individual i col·lectiu.

Pau designa aquest concepte d'una manera agenèsica; és a dir, amb una perspectiva universal: home i dona, formen l'individu. L'apòstol entenia un concepte d'home mai sotmès a la transcendència del creador, sinó com una entitat feta a imatge i semblança de Déu: "fet a imatge i semblança de Déu".¹¹²⁶ Una de les capacitats pròpies de l'home davant de les diferents situacions que es va trobant a la vida és la seva intel·ligència, cosa que li permet el discerniment, una aposta per allò realment bo en detriment de la maldat i del pecat. El missatge paulí va emfatitzar la revelació de la veritable manera de viure. D'aquesta manera, *el moment ètic* central rau en la mateixa persona, en l'home, convertint-se el seu comportament i la seva actitud en objecte de la teologia moral, concretant la manera de viure del cristià. S'escau, per tant, distingir la manera de viure de la persona humana segons els preceptes de l'Evangelí i la manera de viure segons les propostes de Pau.

La confessió que un home real sigui fill de Déu és clau en la cristologia paulina. L'apòstol anomena fill de Déu el Jesús real, el terrenal o, més ben dit, la versió humana de Jesús. Pau no va ser el primer en anomenar Jesús "fill" o "fill de Déu"; aquesta

---

¹¹²⁵ DURKHEIM, Émile, *La educación moral*, pàg. 110.

¹¹²⁶ I Carta als Corintis 11, 7.

designació es troba en fragments procedents de tradicions prepaülines. El fill no és per l'apòstol un ésser abstracte o celestial, sinó un home concret i conegut amb un nom propi, Jesús.¹¹²⁷

La condició humana de Jesús (*kénosis*) i el fet de dur aquest una vida sense fer condició ni ús de la seva igualtat amb Déu, sinó volent ser un de tants (*sjêmati eurezis hós anzrôpos*), va ser un fet que va propiciar una solidaritat de Jesús fill amb els éssers humans, fins al punt que Crist, el fill fet home, va participar del pecat de la humanitat. Així va entrar en l'aspecte més sòrdid de la condició humana, encara que no tingués res a veure amb aquesta situació; fer-se part del pecat era deixar-se afectar per ell, i així ens ho va mostrar mitjançant la seva mort a la creu.

El futbolista és un home que viu els mateixos sentiments i sensacions que qualsevol altre, encara que estigui rodejat de l'aurèola de la fama i d'una vida pública notòria.

De la mateixa manera que l'home paulí està fet a imatge i semblança de Déu, el futbolista també pot convertir-se en un transmissor de valors com ara la justícia i la pau. D'altra banda, també com a home i per tant com a ésser imperfecte, pot caure fàcilment en la seducció del món material i es pot convertir en amant dels plaers i de la vida fàcil i distesa; és aquí on cau en la maldat i la desgràcia.

1128

¹¹²⁷ PASTOR Ramos, Federico, *op.cit.*, pàg. 112.

¹¹²⁸ Al diari *Sport*, 2008.

NACIONS (*ETNHÉ*). JUEUS (*IOUDAIO*)

Pau va establir una divisió entre els jueus i la resta de nacions; ho va explicitar en la seva carta als romans. Déu separa un poble d'entre els pobles per fer néixer allà el salvador: “Tal i com diu l'escriptura... i aquesta serà la nova aliança amb ells, quan perdonaré els seus pecats. Ells, doncs, són enemics pel que fa a l'Evangelí, tot i que això resulta en benefici vostre; però pel que fa a l'elecció de Déu, són estimats per Ell a causa dels patriarques”.¹¹²⁹ L'Antic Testament ens testimonia l'elecció d'un poble en concret per convertir-se en estandard d'una nova religió. Aquesta elecció, sens dubte, és deguda a la necessitat d'un espai geogràfic on poder engendrar una nova manera d'entendre el món. Això no vol dir que el cristianisme fos una religió segregadora en relació amb d'altres pobles, sinó que Israel seria el punt de partença d'una posterior difusió i expansió que abraçaria tot el món.

El futbol té el seu origen a Anglaterra.¹¹³⁰ Després de diversos intents, i gràcies als esforços de persones interessades en aquesta nova pràctica esportiva, per fi es va poder redactar un reglament que li atorgava una identitat pròpia i separada d'altres esports amb els quals havia mantingut un conflicte. L'aparició del futbol a Anglaterra respon per tant a la ferma voluntat humana i no a una predestinació o fet sobrenatural. Fou des d'aquest indret geogràfic que el futbol es va difondre a la resta del món, gràcies als intercanvis comercials que s'establien amb altres nacions i als estudiants autòctons que en retornar al seu lloc d'origen van començar a practicar el futbol.

L'esport va aconseguir una ràpida difusió i el seguiment va ser massiu. Amb el pas del temps, els diferents indrets on es practicava el futbol van adquirir uns signes propis d'identitat en conjuntar els aspectes reglamentaris de joc amb els trets físics i tècnics característics de cada lloc.

---

¹¹²⁹ Carta als Romans 11, 27-28.

¹¹³⁰ Capítol II ("El naixement del futbol").

LLEI (*NOMOS*)

Una referència obligada ens ha de dur al que reflecteix la Torà a l'Antic Testament. Se'ns parla de tres tipus d'aliança entre Déu i el poble, però serà als manaments on Israel trobarà un sentit a la vida i un projecte vital: "Avui et demano que segueixis els seus camins i complexis els seus manaments, els seus decrets i les seves prescripcions; si ho fas així, viuràs".¹¹³¹ Pau va qüestionar la llei d'exclusivitat del poble d'Israel com a únic poble triat; d'aquí el sobrenom d'"apòstol dels pagans". En la seva primera carta als corintis, podem llegir que la llei designava en sentit ampli les escriptures com a paraula autoritzada. Pau centrava la seva tesi en l'obediència a l'Evangelí com qui estava sota la llei jueva, encara que es referma en la seva obediència a la llei de Crist, que és llei de llibertat: "Circumcidat el dia vuitè, sóc israelita de naixement, de la tribu de Benjamí, hebreu i fill d'hebreus. En l'observança de la llei era fariseu, en el zel per la meua religió perseguia l'Església i en el compliment de la justícia que prescriu la llei era irrepreensible".¹¹³² Pau va passar de ser un autèntic fariseu obediència de la llei a abandonar aquest model de justícia derivada de la llei per una justícia atorgada per la fe en Crist; per tant, ens trobem amb una oposició entre llei i fe. L'apòstol reflexionava sobre la manera en què l'home ha de ser vist com algú just per Déu; així doncs, en Pau es produïa una clara oposició entre la justícia de la llei i la justícia que provenia de la fe en Crist. El concepte de justícia hauria d'anar lligat a l'existència humana i la seva posició davant de Déu: "Sabem que ningú no és just davant de Déu en virtut de les obres que mana la llei, sinó que ho és per la fe en Jesucrist".¹¹³³ En la seva carta als corintis, també hi va fer referència: "No em limito a parlar seguint les institucions humanes; la llei diu això mateix... Certament que ha estat escrit per nosaltres, perquè el qui llaura i el qui trilla ha de treballar amb l'esperança de rebre'n la seva part".¹¹³⁴ És en aquest fragment on trobem una explicació que la llei designa en sentit ampli les escriptures jueves com a paraula autoritzada. Com he afirmat anteriorment, Pau centra

---

¹¹³¹ Llibre del Deuteronomi 30, 15-20.

¹¹³² Carta als Filipencs 3, 5-9.

¹¹³³ Carta als Gàlates 2, 16-21.

¹¹³⁴ I Carta als Corintis 9, 8.

la seva tesi en l'obediència a l'Evangelí com qui està sota la llei jueva, encara que ell està sota la llei de Crist, que destaca com a llei de llibertat. L'home no es justifica per les obres de la llei (*ergon nomon*), sinó només per la fe de Jesucrist. La vinguda de Crist fa inoperant la llei i les seves prescripcions per al creient. Així, l'autèntic cristià està alliberat del pes de la llei; la fe en Crist es concreta en la llei de l'amor, en el manament de l'estimació. Davant de Déu, la llei no ofereix cap privilegi als jueus respecte dels pagans: "Ara, independentment de la llei, s'ha manifestat la justícia de Déu [...] justícia de Déu per la fe de Jesucrist per a tots els qui creuen".¹¹³⁵

El futbolista, en el desenvolupament de la seva professió, està sotmès a la jurisdicció de les diferents federacions i als diversos comitès de competició, que són els òrgans encarregats de sancionar o prendre les decisions. En cap cas, per causa d'un litigi, pot recórrer a la jurisprudència habitual. Un fet aïllat i que va ser d'importància transcendent en el món del futbol va estar protagonitzat l'any 1995 pel jugador belga Bossman; aquest va interposar una demanda al tribunal de L'Haia al·legant la seva categoria de treballador i, com a tal, poder exercir la seva professió lliurement als països de la Unió Europea.

1136

---

¹¹³⁵ Carta als Efesis 3, 21-22.

¹¹³⁶ Al diari *La Vanguardia*, 1 d'octubre 2008.

MÓN (*KOSMOS*)

La paraula "cosmos" ens du a un significat que implica ordre i disposició. Pels grecs volia designar l'univers sencer, inclosos els déus i els homes. Als escrits paulins s'utilitza com a substitutòria de l'expressió hebrea "la terra i els cels", i també "la terra habitada i els seus pobladors": "Ara bé, és obvi que tot allò que es troba en la llei s'adreça als qui estan sota la llei; per això, tothom ha de callar i el món sencer s'ha de sotmetre al judici de Déu".¹¹³⁷ El pecat afecta el cosmos; així, serà condemnat. D'aquesta realitat s'espera l'enfrontament entre la saviesa del món i la saviesa de Déu. "Déu ha convertit en absurda la saviesa d'aquest món".¹¹³⁸ L'home cristià es trobarà implicat en aquests enfrontaments; si ha estat alliberat dels elements del món no pot fugir, ja que aquest és el lloc de la seva missió. El cristià ha estat triat per Déu per confondre la saviesa del món; la seva actitud és estar al món sense ser presoner d'aquest, sense por, ja que sap que ningú no pot fer res contra ell.

La pràctica del futbol abarca l'univers sencer, des de la vella Europa fins als racons més inhòspits del món. La FIFA va néixer l'any 1904 i va donar lloc que les diferents federacions de futbol d'altres països s'interessessin per qüestions del reglament del futbol, cosa que no va ser gaire ben acceptada per les quatre federacions que regien des de l'organisme de l'Internacional Board les qüestions relatives al reglament del futbol. Aquestes federacions eren l'anglesa, l'escocesa, la irlandesa i la del país de Gal·les. No va ser fins a l'any 1913 que la Internacional Board va acceptar dos membres de la FIFA d'altres països per opinar sobre innovacions en temes de reglamentació. Cal especificar que cada continent té el seu propi organisme regulador. D'aquesta manera, a Europa el pes de les organitzacions tant de competició com d'aspectes referits a la jurisprudència té en la UEFA el responsable. La CONCACAF¹¹³⁹ s'encarrega dels aspectes propis del futbol a l'Àsia, i per altra banda la Confederació Iberoamericana de Futbol és la responsable a l'Amèrica del sud.

---

¹¹³⁷ Carta als Romans 3, 19.

¹¹³⁸ I Carta als Corintis 1, 20.

¹¹³⁹ BONIFACE, Pascal, *op.cit.*, pàg. 93.

ALIANÇA (*DIKETÉ*)

Pau va anunciar que l'aliança de gràcia és tant per a Israel com per a les altres nacions: "... En aquell temps vivíeu separats de Crist, privats de la ciutadania d'Israel, forasters a la promesa i a les aliances. Vivíeu al món sense esperança i sense Déu; aleshores éreu lluny, però ara la sang de Crist us ha apropiat".¹¹⁴⁰ El cristianisme va néixer al si de les classes socials més desfavorides i marginades de la societat, però no es va convertir en una religió segregadora i va convidar a la pertinença tots els homes que de manera voluntària estiguessin disposats a seguir el camí de Jesucrist. Al capítol primer d'aquest treball, explicava com la voluntat de Sant Pau d'obrir la pràctica del cristianisme a pagans i no circumcidats va derivar en un conflicte amb altres comunitats i grups de creients més propers a un pensament sectari i segregador.

El futbol va néixer a Anglaterra a mitjan segle XIX i van ser els anglesos els qui el van donar a conèixer a la resta del món, fins arribar a convertir-se en un esport universal practicat a tots els indrets del món. Ningú no es pot considerar en possessió de l'exclusivitat de la seva pràctica i dels valors que se'n deriven. Al principi, els anglesos es van considerar el poble triat per a la pràctica del futbol. Tot allò que es practicava fora dels llindars de l'Imperi era objecte d'una cruenta crítica, fins al punt que els britànics es negaren a participar al primer campionat del món celebrat l'any 1930 a l'Uruguai, i no va ser fins als anys quaranta i cinquanta que van decidir participar en competicions europees; tot això, com una forma de protesta en no ser ells els triats per organitzar els events esportius. La història dels campionats i dels tornejos internacionals ens proporciona nombrosos equips i seleccions d'altres països que varen aconseguir grans fites, malgrat no ser els creadors d'aquest esport; sí, però, cal donar el mèrit de la difusió del futbol a persones, estudiants, treballadors, enginyers, mariners, etc., que el van expandir arreu del món.¹¹⁴¹

---

¹¹⁴⁰ Carta als Romans.

¹¹⁴¹ Veure quadre adjunt al capítol II.

4.12 Estudi comparatiu: les virtuts cristianes transmeses per Pau en les seves epístoles i el futbol actual

1. Coneixement
2. Agermanament
3. Filiació
4. Discerniment
5. Patiment
6. Solidaritat
7. Agraïment
8. Culte
9. Debilitat i força
10. Combat
11. Confiança i traïció
12. Còlera
13. Creure (la fe)
14. Esperança
15. Construcció
16. Imitació
17. Misteri
18. Sacrifici
19. Misericòrdia
20. Promesa

CONEIXEMENT (*GNOSIS*)

El coneixement de Déu no és una competència ni una pretensió del saber, sinó un do de Déu que s'ha revelat gratuïtament. Pau, a més d'explicitar-ho a les seves cartes, va insistir molt en la necessitat de la seva transmissió; tothom havia de tenir accés a Déu, per això el coneixement tenia un valor existencial. Els termes "conèixer" i "coneixement" (*ginoskein* i *epignosos*) es van unir per descriure el moviment de la fe i d'amor que conduïen a Crist.

El futbolista neix o es fa? Aquesta és una pregunta que probablement no tingui resposta. Sovint es parla del gran futbolista com de qui té un do especial. Aquest do el revelarà amb la seva capacitat tècnica, amb les seves jugades. Les biografies dels grans jugadors de futbol ens parlen d'uns orígens humils, d'uns homes nascuts enmig de la misèria i de la pobresa, sent alguns d'ells fins i tot analfabets.

El discurs ètic va més enllà. Nombrosos clubs europeus tenen desplegades arreu del món autèntiques xarxes d'observadors i caçatalents. Sobretot tenen les seves mirades posades en països subdesenvolupats. Àfrica i el continent sud-americà són una bona mostra del marc d'actuació d'aquests observadors, que no dubten a oferir als joves talents promeses d'una vida millor. No tots aconsegueixen aquesta fita, sinó que són tractats com a mercaderia humana; molts acaben deambulant per equips europeus de poca categoria, malvivint als extraradis de les grans urbs.

GERMÀ (ADELPHOS)

L'agermanament és utilitzat per Pau per definir el parentesc espiritual dels cristians membres d'una mateixa Església de Déu. Una filiació centrada en el fet pel qual Déu, els qui va conèixer, els destinà des del principi a reproduir la imatge del seu fill, que va ser cridat a ser el primogènit entre molts germans: “Perquè ells, que els coneixia des de sempre, els ha destinat a ser imatge del seu fill, que així ha estat el primer d'una multitud de germans”.¹¹⁴²

El futbolista va començar a defensar els seus interessos un cop aquest esport es va començar a professionalitzar, al final del segle XIX. Els primers temps no van estar exempts de dificultats, atès que els diferents clubs podien retenir els futbolistes davant d'un intent d'aquests per canviar de club. Va ser necessària la convocatòria d'una vaga i, posteriorment, la sindicalització dels mateixos futbolistes per defensar els seus interessos com a treballadors. Realment va ser un procés difícil i costós; l'esperit dels pioners del futbol orientava el futbol com a esport amateur.

En un altre àmbit, la globalització del futbol ha fet que en els darrers anys molts joves provinents d'altres continents hagin emigrat cap a llocs on la pràctica del futbol professionalitzat atorga un bon nivell de vida. Boniface escriu: “El fútbol es realmente el fenómeno más universal, mucho más que la democracia o la economía de mercado”.¹¹⁴³ Els diferents equips -sobretot dels països desenvolupats- s'han convertit en una torre de Babel en què conflueixen multitud de nacionalitats, creences i races, i això ha acabat provocant en certs ambients manifestacions xenòfobes i racials. Davant d'aquests fets, els organismes rectors han actuat posant mesures sancionadores a qualsevol manifestació de caire racista als estadis de futbol. Així, l'exhibició de pancartes o el fet de permetre actes de menyspreu envers un futbolista per motius racials, pot comportar greus sancions i també la pèrdua de partits. Molts professionals s'han agrupat per defensar la integració, no tant des d'un punt de vista futbolístic sinó en defensa dels drets de les persones, manifestant públicament el seu rebuig envers actes amb els quals es faci apologia del racisme.

---

¹¹⁴² Carta als romans 8, 29.

¹¹⁴³ BONIFACE, Pascal, *op.cit.*, pàg. 90.

1144

---

¹¹⁴⁴ Al diari *El periódico*, 2009.

FILL, FILIACIÓ, ADOPCIÓ (*HUIOS, HUITOTES, HUIEOTESIA*)

El Jesús terrenal també és fill de Déu, primogènit “perquè ell, que els coneixia des de sempre, els ha destinat a ser imatge del seu fill, que així ha estat el primer d’una multitud de germans”.¹¹⁴⁵ Fill de Déu, doncs, per Pau té el seu valor després de la resurrecció. A l’Antic Testament, el terme "fill de Déu" fa referència a éssers celestials; al Nou Testament, Pau uneix el diví i l’humà. Una característica fonamental del seu pensament és la dualitat home i ésser diví: Jesús, fill de Déu i enviat de Déu. L’apòstol interpreta aquest títol de fill de Déu com un tret associat al patiment. El creient no pot trobar Déu més enllà del Crist ressuscitat; els creients són fills de Déu: “Tots els qui són guiats per l’esperit de Déu són fills de Déu”.¹¹⁴⁶ També ho podem veure plasmat en la següent cita bíblica: "I la prova que som fills és que Déu ha enviat als nostres cors l’esperit del seu fill que crida "Abba", "pare".¹¹⁴⁷ Els cristians són fills adoptius de Déu (*huiiothesia*): “Ens destinà a ser fills seus per Jesucrist segons la seva benèvola decisió”.

1148

---

¹¹⁴⁵ Carta als Romans 8, 29.

¹¹⁴⁶ Carta als Romans 8, 14.

¹¹⁴⁷ Carta als Gàlates 4, 6.

¹¹⁴⁸ Carta als Efesis 1, 5.

Els futbolistes actualment compten amb organismes que defensen els seus interessos, les associacions de futbolistes professionals. Malgrat tot, els canvis de club han esdevingut un fenomen habitual; els interessos econòmics, les fitxes i traspassos multimilionaris han afavorit aquestes migracions. És freqüent que molts jugadors que varen abandonar els clubs dels quals van sorgir, bé per motius personals, econòmics i a les acaballes de la seva carrera esportiva, retornin al seu lloc d'origen.

1149

¹¹⁴⁹ Al diari *Marca*, 10 d'octubre 2008.

DISCERNIR (*DIAKRINEIN*)

És un terme que Pau va emprar com a verificació d'una aptitud; és aquí on Déu posava a prova el cor de l'home: "Déu ens ha considerat aptes per anunciar l'Evangelí que ens ha confiat; per això prediquem no pas mirant de complaure els homes sinó mirant de complaure Déu, que examina els nostres cors".¹¹⁵⁰ És al mateix home a qui es convida a provar la solidesa de la seva obra per verificar l'autenticitat de la seva fe, de l'esperança i de l'amor.

Un terme semblant, *dokimos*, traduït com "quelcom que s'ha provat", era utilitzat per Pau per qualificar i exaltar aquell home que al llarg de la seva vida havia patit: "De Timoteu coneixeu les proves que ha passat, com un fill a prop del seu pare es va posar al meu costat, al servei de l'Evangelí".¹¹⁵¹

Una altra paraula derivada de *diakrinein* és *dokimé*, sovint utilitzada per qualificar aquells que gràcies a la seva perseverança havien demostrat el seu valor: Per tant, en relació amb el terme "discernir" ens podem trobar amb les següents accepcions: com a "verificació"; metafòricament s'utilitzava en grec en sentit de "decidir" o de "jutjar". En la seva primera carta als corintis, Pau ho explicitava de la següent manera: "Un altre el do de fer miracles, un altre el do de fer profeci, un altre el de discernir els esperits, un altre el de parlar en llengües, un altre el do d'interpretar-les".¹¹⁵² En aquest fragment, Pau va utilitzar el terme *diakrisis*, ja que la comunitat es deixava influenciar per fenòmens espectaculars. És al mateix home a qui es convida a provar la solidesa de la seva obra per verificar l'autenticitat de la seva fe, esperança i amor: "Tu guarda't per a tu mateix i davant de Déu la convicció que prové de la fe. Feliç el qui no s'acusa a si mateix quan ha discernit el que ha de fer".¹¹⁵³

---

¹¹⁵⁰ I Carta als Tessalonicencs 2, 4.

¹¹⁵¹ Carta als Filipencs 2, 22.

¹¹⁵² I Carta als Corintis 12, 10.

¹¹⁵³ Carta als Romans 14, 22.

Les aptituds del futbolista fan referència a unes qualitats físiques i tècniques que només s'assoleixen amb una pràctica contínua des de la seva infantesa, i posteriorment amb l'ajut dels tècnics, que poleixen els defectes i milloren les seves qualitats.

El patiment, sigui per causes evolutives explicitades en una infància mancada de tot o per aspectes d'índole esportiva, amb la necessitat de superar les lesions o els mals moments esportius, són proves que el futbolista ha de superar. La perseverança i el sacrifici són les úniques virtuts que poden ajudar a superar aquests moments transitoris.

1154 Al diari *Mundo deportivo*, 17 setembre 2009.

PATIMENT (*PATHEMA*)

Sovint, Pau emprà aquest terme per referir-se al patiment de Crist abans de la seva mort. Pau ho va viure d'una manera molt empàtica, cosa que li permetia arribar a un coneixement més profund de Jesús. Cal recordar que ell no havia conegut Jesús; les seves referències li venien donades per testimonis directes. La pretensió de Pau, sens dubte, era poder compartir els seus patiments i morir la seva mort per a poder experimentar el poder de la resurrecció.

En un altre àmbit, les proves que els cristians van patir en defensa de la fe, en l'època de les persecucions, van apropar les comunitats al pensament de Pau quant al fet d'entendre el patir com una vivència en primera persona, i així de pas poder entendre millor el missatge esperançador de Jesucrist: “Fins i tot, germans, heu imitat les Esglésies de Déu que són a Judea i viuen en Crist, ja que també vosaltres heu sofert de part dels vostres compatriotes allò que ells van sofrir de part dels jueus”.¹¹⁵⁵ Aquesta cita bíblica elogia el sofriment, a causa de la incomprensió i el rebuig dels membres de les primeres comunitats comparant-ho amb el que altres comunitats (probablement la de Jerusalem en fos l'exemple) havien patit durant la persecució a la qual van ser sotmeses per les autoritats religioses del Temple.

Un altre tipus de patiment que Pau va exaltar era el que relaciona patir amb pecat. L'apòstol ho va experimentar en primera persona com a convers que era. Viure en l'error i en el desconeixement de la veritable fe o, un cop dins d'ella, apartar-se dels designis i desitjos de Déu, va ser un tema força desenvolupat en les epístoles paulines. Com a mitjà per combatre aquesta feblesa pròpia de l'ésser humà, Pau va creure que el fet de suportar, d'adreçar-se al veritable camí (actituds que requerien una gran dosi de sacrifici) eren els antidòts vàlids i que un creient havia de seguir. Malgrat tot, el pecat sovint es trobava fora del creient, en les pràctiques socials d'una societat amant dels espectacles pagans com eren les pràctiques esportives, i que va anomenar *pompa diaboli*: “Quan estàvem a mercè dels designis terrenals, les passions que duen al pecat, desvetllades per la llei, actuaven en els membres del nostre cos i ens feien donar fruits

---

¹¹⁵⁵ I Carta als Tessalonicencs 2, 14.

que ens portaven a la mort”.¹¹⁵⁶ En aquesta cita de la carta de Pau als cristians de Roma, l'apòstol fa una explícita referència a les lleis generades pels homes. Aquestes lleis, pròpies de l'àmbit terrenal, estaven allunyades de les lleis i preceptes que el missatge de Jesús havia transmès als deixebles i al poble, cosa que va donar lloc a les confrontacions entre el poder establert, fos polític o religiós (personalitzat en la figura de Jesús) i el de les autoritats eclesiàstiques i polítiques de la seva societat.

El terme paulí "patiment", elevat a la categoria de valor, el podem comparar amb el món del futbol i més concretament amb el del futbolista en diferents nivells:

- En primer lloc, l'exaltació del patiment ens du a un missatge d'esperança (tant important en el discurs de Pau) i que podria ser traduït pel patiment de futbolistes, sigui a nivell de lesions prematures -tan actuals avui dia ateses les morts sobtades- o de lesions cròniques que obliguen l'esportista a l'abandó de la seva professió.

Podríem incloure en aquest apartat el sofriment degut als mals resultats i a les pèrdues de categories dels equips, amb el mal consegüent per als seus seguidors, que en molts casos ho viuen com una autèntica tragèdia. Estem fent referència bàsicament a aspectes relacionats amb el futbol professional; per tant, no podem obviar un dels aspectes que amb més freqüència es produeixen: la incomprensió que pot viure el futbolista actual, la qual cal centrar en aquells professionals més humils. Sovint veiem en les publicacions esportives notícies d'impagaments, de deutes que els clubs mantenen amb els seus professionals i que obliguen aquests a protagonitzar veritables escenes com ara tancaments dins d'un vestidor i manifestacions. De fet, l'Associació de Futbolistes Professionals (AFE), juntament amb els organismes reguladors de les federacions, poden sancionar els clubs morosos amb multes o fins i tot amb la pèrdua de la categoria si aquests fets continuen.

- Les aficions i el mateix jugador pateixen quan els resultats esportius no són favorables. El missatge esperançador, semblant al que Pau va voler transmetre a les comunitats en els moments difícils, és el que els futbolistes intenten divulgar entre els

---

¹¹⁵⁶ Carta als Romans 7, 5.

seus seguidors. Les lesions són una de les raons que porten el futbolista al patiment; novament el missatge esperançador es converteix en un element clau, fins i tot de la seva recuperació.

1157

1158

¹¹⁵⁷ Al diari *Sport*, 2009.

¹¹⁵⁸ Al diari *Mundo Deportivo*, 8 d'abril 2009.

SOLIDARITAT (*KOINONÓS*)

Pau l'utilitzava amb un significat proper a qui té quelcom en comú, una mena d'associació de pensament i d'ideologia. Ell mateix va ser una figura cabdal per a la formació de les primeres comunitats paulines. Diversos autors ens parlen de l'existència de comunitats prepaülines,¹¹⁵⁹ però l'Evangelí ens relata amb detall els enfrontaments de Pau amb els líders carismàtics de la comunitat hebrea de Jerusalem.¹¹⁶⁰ La solidaritat la podem trobar al missatge paulí situada en diversos àmbits; probablement el més significatiu és el de l'objectiu de prendre part activa en l'anunci de l'Evangelí, fet explicitat en les cartes als filipencs, en les quals Pau accepta aquest signe de solidaritat perquè representa un signe en la defensa i finançament de l'Evangelí.

També com un propòsit de Pau en relació amb la vida de les comunitats, coneixem pels seus escrits que la casa era el centre de les reunions i de les trobades, el lloc on proposava l'agermanament, la voluntat d'una vida comunitària on es potenciés contínuament el sentit de la pertinença. Tot això, fonamentat en la mateixa creença en Déu i tenint com a virtuts fonamentals l'ajuda mútua i la col·laboració entre els membres; aquests eren els trets fonamentals de la identitat dels primers cristians. Des d'aquests primers temps, el sentit de la pertinença al món cristià tenia en el sagrament del bateig el primer ritual iniciàtic, per mitja del qual el nascut entrava de ple a formar part del grup: "Els qui acceptaren la predicació de Pere es van fer batejar, i aquell mateix dia s'afegiren als germans unes tres mil persones".¹¹⁶¹ En algunes epístoles de Pau es revela la solidaritat del fill (Jesús) amb el Pare, en una relació molt estreta: "Doncs el fill de Déu, Jesucrist, no va ser sí i no, sinó sí; en ell totes les promeses de Déu són sí".¹¹⁶²

---

¹¹⁵⁹ HERRANZ, Mariano, *op.cit.*, pàg. 64.

¹¹⁶⁰ Veure capítol II ("Els inicis del cristianisme").

¹¹⁶¹ Fets dels Apòstols 2, 42.

¹¹⁶² II Carta als Corintis 1, 18-20.

Des que el futbol va començar a professionalitzar-se al final del segle XIX,¹¹⁶³ va haver-hi diferents intents de crear un sindicat que defensés la figura del futbolista davant dels abusos a què els clubs tenien sotmesos els futbolistes, ja que els tractaven com a mercaderies i objecte de canvi; també ho van fer amb l'objectiu de mantenir-se cohesionats.

L'any 1887 es va caracteritzar per les discussions entorn de la professionalització del futbol, just la data en què es commemoraven els cinquanta anys de l'arribada al tro d'Anglaterra de la reina Victòria. L'ocasió va ser aprofitada per pactar la pau entre les dues faccions, d'una banda la dels professionals i per l'altra la dels aficionats; aquest acte de pau es va anomenar "Jubilee Festival of Football" i va significar el primer reconeixement del futbol com a fet social rellevant. L'afició al futbol del successor de la reina, el seu fill Eduard VII, el va dur a saludar en un encontre els capitans dels equips del Preston Nord End (equip professional) i el Corinthians (l'equip exponent de l'amateurisme); aquest fet va donar via lliure al professionalisme dins del futbol.

Tal com hem vist en un altre apartat anterior, no va ser fins a la dècada dels anys vuitanta que es formen les associacions de futbolistes professionals (més conegudes com AFE) amb l'objectiu prioritari d'assegurar els compromisos econòmics que els clubs havien contractat amb ells. També el futbolista a l'Estat espanyol va començar a cotitzar a la Seguretat Social, de la mateixa manera que els altres treballadors poden beneficiar-se de les prestacions socials, i en cas de lesió que l'impedís continuar desenvolupant la seva professió podia acollir-se a les incapacitacions que aquest organisme contempla dins del seu règim.

---

¹¹⁶³ RELAÑO, Alfredo, *op.cit.*, pàg. 217.

La solidaritat paulina, concretada en la defensa del model de vida cristià, és anàloga a diversos clubs de futbol que defensen un model d'identitat, sigui de caire polític i amb tendències nacionalistes, de tipus religiós o fins i tot un model econòmic. Entre els primers, ens podem trobar amb els equips de l'antic règim comunista i les seves àrees d'influència. D'aquesta manera, van sorgir clubs afins a la ideologia de l'Estat i que sempre van gaudir del beneplàcit governamental; els resultats solien afavorir-los en les seves competicions i es procurava que els millors jugadors militessin a les seves files. Eren els equips de les forces armades, que per amagar l'amateurisme obligatori d'aquests règims polítics, atorgaven als jugadors càrrecs dins de l'exèrcit, cosa que els proporcionava un sou fix. D'aquest grup, podríem destacar clubs emblemàtics d'Europa: el Dynamo de Moscú, l'Steaua de Bucarest, Honved de Budapest o l'Estrella Roja de Belgrad. Un altre signe d'identitat el podem contextualitzar amb el paradigma de la religió. Probablement el cas més conegut tingui lloc a la vella Escòcia entre els dos clubs més representatius, el Cèltic de Glasgow i el Rangers Glasgow.

El catolicisme, representat pel Cèltic, doncs, va ser fundat per immigrants irlandesos i amb una ideologia política més propera a la d'un estat separat de la Gran Bretanya. L'altre equip de la ciutat el formen els protestants del Rangers; a banda de les diferències religioses, cal destacar que són defensors de la unió amb la Gran Bretanya. Avui dia encara continua la rivalitat que va començar a principis del segle XX, amb la polèmica d'una suposada conxorxa entre les dues directives per recaptar més diners. Descoberts els seguidors d'un i altre equip, varen arribar a cremar l'estadi, fet que va donar lloc a la definició d'aquest encontre com "old firm", que traduït seria: "el vell negoci"; això és el que van intentar els directius per la realització d'un altre partit que generés més diners a les taquilles.¹¹⁶⁴

---

¹¹⁶⁴ FOER, Franklin, *op.cit.*, pàg. 153.

A l'Estat espanyol sempre s'ha viscut el duel dels dos equips grans, el FC Barcelona i Real Madrid, com l'enfrontament entre els defensors del catolicisme més conservador i els barcelonins, més propers a un model més progressista de la religió.

---

¹¹⁶⁵ Al diari *Sport*, 8 d'abril 2009.

GRÀCIA, DONAR GRÀCIES (*CHARIS, EUCHARISTIEN*)

Paraula molt utilitzada per Pau, surt més de 100 vegades al Nou Testament: *charis* prové del terme hebreu *hén*. S'entén com un favor que un ésser poderós fa al qui ho implora; també fa referència a la bellesa, a l'encant d'una persona amb carisma que atrau sobre si l'estima i l'amor. La gràcia transforma a qui la rep (*charis*). Sempre es remarca, als escrits paulins, el sentit de la gratuïtat: "Per la gràcia de Déu heu estat salvats mitjançant la fe, i això no és quelcom que vingui de vosaltres, és un do de Déu".¹¹⁶⁶ . És evident que Pau parlava perquè ell mateix va tenir aquesta experiència en la seva conversió: "Per la gràcia de Déu sóc el que sóc";¹¹⁶⁷ "un cop hem rebut aquest do l'hem d'emprar en fer bones obres";¹¹⁶⁸ és allò que Pau denomina indiferència davant del pecat.

Els moments difícils pels quals passen els equips de futbol (situacions d'angoixa com les que generen una mala classificació o un mal resultat) propicien actituds de demanda envers el transcendent, el creure en les pròpies forces, l'encomanar-se a éssers divins, patrons, sants mediàtics capaços d'obrar miracles o, com diria Pau, demanda de favors especials al qui ho implora; solen ser una pràctica habitual.

---

¹¹⁶⁶ Carta als Efesis 2, 8.

¹¹⁶⁷ I Carta als Corintis 15, 10.

¹¹⁶⁸ Carta als Romans 6, 1.

1169

---

¹¹⁶⁹ Al diari *Sport*, 2009.

DONAR CULTE (*LATREIA/LATREUEIN*)

Un terme que tant a l'Antic Testament com al Nou Testament significa aquella feina que està remunerada per mitjà d'un salari. El culte a les divinitats i als ídols va ser durament contestat per boca dels profetes, sobretot pel profeta Ammós; va ser considerat un acte de greuge envers Déu. Pau, en el seu missatge, en aquest aspecte es va mostrar prou clar: s'havia de defugir el culte idolàtric i el culte als falsos déus, i va fer una denúncia al culte als falsos déus: " Ja sabem que un ídol del món no és res, i que de Déu només n'hi ha un";¹¹⁷⁰ i, referint-se als ídols: "I com us apartàreu dels ídols i us convertíreu a Déu, per adorar només el Déu viu i veritable".¹¹⁷¹ El culte que és dona als déus pagans es dirigeix als dimonis ("Tot ha estat creat per ell i per a ell").¹¹⁷² L'home es va allunyar de Déu en el seu pecat per adorar els ídols: " Ja que tot i conèixer Déu, no l'han glorificat ni li han donat gràcies tal i com es mereix. Ben al contrari, s'han refiat de raonaments inútils, i el seu cor insensat s'ha omplert de foscor";¹¹⁷³ vet aquí el pecat dels homes, en comptes de reconèixer l'existència de Déu (*theiotes*, "deïtat").

---

¹¹⁷⁰ I Carta als Corintis 8, 4.

¹¹⁷¹ I Carta als Tessalonicencs 1, 9.

¹¹⁷² Carta als Colocencs 1, 15-16.

¹¹⁷³ Carta als Romans 1, 21-23.

El treball remunerat del futbolista professional ha esdevingut una autèntica disbauxa. Els sous dels esportistes s'han convertit en els més alts, no només percebent ingressos del seu club, sinó que el jugador de futbol sovint té cedits els seus drets d'imatge a multinacionals per promocionar els articles esportius que fabriquen donant noms a aquests productes. D'aquesta manera, unes botes de futbol d'una coneguda multinacional poden dur el nom d'un reconegut futbolista; el mateix passa amb altres productes, des dels guants del porter fins a les samarretes dels futbolistes.

Davant de la situació econòmica de recessió que viu el món actual, no són poques les veus que s'han aixecat per posar ordre a aquestes disbauxes; d'aquesta manera, el Parlament està en vies d'elaborar un projecte de llei per tal de posar fre a les despeses.

1174

1175

L'efecte divinitzador ha derivat sovint en l'adquisició, per part dels professionals d'aquest esport, de conductes mancades d'humilitat; les seves declaracions públiques són una mostra del poder que la societat moderna els ha atorgat, i que sovint els mateixos protagonistes han assimilat com un tret propi.

¹¹⁷⁴ Al diari *Sport*, 2010.

¹¹⁷⁵ Al diari *La Vanguardia*, 2009.

DEBILITAT (*ASTHENEÁ*), FORÇA (*DYNATOS*)

En Pau és impossible separar força i debilitat; hi ha una connexió entre el poder de l'home i el poder de Déu. La paraula "debilitat" caracteritza la condició humana. Els forts han de renunciar a tot el que pugui suposar fer caure el dèbil. Pau en dóna exemple a la següent cita, en la qual veiem com la debilitat, per Pau, es pot convertir en força: "Quan em sento dèbil és quan sóc fort; per tant accepto de bon grat les febleses, les injúries, les adversitats, les persecucions i les angoixes per causa de Crist, perquè quan sóc feble és quan sóc realment fort".¹¹⁷⁶ El Messies ha estat crucificat, ha mort d'esgotament, "cerqueu la prova de la meva força"; *parusia Hemera tou kyriou parousia*. Traduït del grec, *parusia* significa "estar present, arribar, visitar o venir"; en sentit neutre indica una presència: "M'alegro que hagin vingut Estefanes, Fortunat i Acaic; ells han suplert la vostra absència, ja que han confortat el meu esperit com havien confortat el vostre".¹¹⁷⁷ En sentit hel·lenista, quan arribava un rei o algú important en una ciutat, hi havia moltes festes i celebracions. Pau ho recull en aquesta cita: "A més, no s'adhereixen al qui és el cap, aquell gràcies al qual tot el cos se sosté i es manté unit per mitjà de les junctures i els lligaments, i va creixent per obra de Déu".¹¹⁷⁸ Amb això vol fer referència a la vinguda del Senyor, que vindrà a buscar-nos. El crit *marana tha* era un imperatiu que volia requerir la presència de Crist: "Senyor nostre, vine". Podem també trobar contextualitzacions de la paraula "debilitat" referides a la debilitat corporal, debilitat dels combatents per la fe; i és justament en aquest punt on el paper de la força pren protagonisme, ja que la debilitat necessita ser vençuda per la força, en aquest cas de l'esperit: "Igualment l'esperit ve a ajudar la nostra feblesa; nosaltres no sabem com hem de pregar, però el mateix esperit intercedeix per nosaltres amb gemecs que no es poden expressar".¹¹⁷⁹

---

¹¹⁷⁶ II Carta als Corintis 12, 10.

¹¹⁷⁷ I Carta als Corintis 16, 17.

¹¹⁷⁸ I carta als Tessalonicencs 2, 19.

¹¹⁷⁹ Carta als Romans 8, 26.

El misticisme ¹¹⁸⁰ que envoltava la figura de Pau, la seva empatia amb el missatge de Jesús, el va convertir en un apòstol carismàtic i sobretot en el més important difusor dels ensenyaments de Jesús. Una de les virtuts que les epístoles paulines van intentar transmetre amb més insistència va ser la defensa del dèbil. D'aquesta manera, obliguen el més fort a sostenir i a respectar els dèbils, rodejant-los de tot tipus de consideracions: "Ben al contrari, els membres del cos que semblen més febles són els més necessaris".

1181

El missatge paulí també fa incidència en el paper que han de desenvolupar els més forts; aquests han de renunciar a tot el que pugui suposar una agressió al dèbil. La debilitat esdevé fortalesa: "Quan em sento dèbil és quan sóc fort; per tant, accepto de bon grat les febleses, les injúries, les adversitats, les persecucions i les angoixes per causa de Crist, perquè quan sóc feble és quan sóc realment fort".¹¹⁸² Cal vetllar per la fe dels dèbils: "Acolliu els qui són febles en la fe i no critiqueu els seus escrúpols".¹¹⁸³ L'apòstol també ens parla de l'existència de dos tipus de consciència, la consciència dèbil ("No tothom té el coneixement, alguns fins ara acostumats a la idolatria mengen la carn sacrificada als ídols com si realment fos oferta a ells, i així la seva consciència, feble com és, els fa sentir en pecat")¹¹⁸⁴ i la consciència pura ("Tota la teva exhortació ha de conduir a l'amor, que neix d'un cor net, d'una consciència recta i d'una fe sincera. Alguns han abandonat aquests principis i s'han desviat cap a xerrameques sense sentit")¹¹⁸⁵.

Tota actuació ètica del cristià està marcada per la intersecció de l'Esperit Sant: "Unit a Crist i tenint per testimoni la meva pròpia consciència guiada per l'Esperit Sant, declaro amb tota veritat i no menteixo que sento una gran tristesa i un dolor constant al fons del cor".¹¹⁸⁶

---

¹¹⁸⁰ PASTOR Ramos, *op.cit*, pàg. 72-73.

¹¹⁸¹ I Carta als Corintis 12, 22.

¹¹⁸² II Carta als Corintis 12, 10.

¹¹⁸³ Carta als Romans 14,1.

¹¹⁸⁴ I Carta als Corintis 8, 7.

¹¹⁸⁵ Carta a Timoteu 3, 1.

¹¹⁸⁶ Carta als Romans 9, 1.

Grans clubs de futbol han generat organismes d'ajut per als més necessitats, sigui per mitjà d'actes esportius amb finalitats humanitàries o bé implicant-se directament en la creació d'escoles esportives, en què els joves d'aquests indrets puguin ocupar un temps que d'altra manera els duria a la conflictivitat. També han proliferat accions a favor d'entitats que treballen en el camp de la investigació mèdica o d'entitats que donen suport a persones que pateixen diverses malalties.

1187

1188

1189

1187 Al diari *el mundo deportivo*, 13 febrer 2009.

1188 Al diari *El mundo sport*, 2009.

1189 Al diari *Sport*, 10 diciembre 2008.

EL COMBAT DE PAU

La presència dels enemics del cristianisme va fer que Pau defensés amb totes les seves forces el paper dels difusors i transmissors de la religió cristiana. Hem vist al llarg d'aquest treball que els enemics del cristianisme podien venir de diversa procedència: les temptacions del diable, les persecucions d'altres classes i grups socials contraris al cristianisme, van ser els dos grans problemes contra els quals el cristià havia de lluitar. Textualment i metafòricament, Pau utilitzava la paraula "combat". Al capítol dedicat a les metàfores esportives de Pau, hem estudiat la relació de termes provinents de l'agon grec aplicats al missatge epistolar de l'apòstol; ell mateix va recórrer al terme "combat" com una reacció de defensa en un context social i polític advers que perseguia els cristians o bé els considerava subjectes perillosos, atès que suposaven una amenaça per al poder establert. El combat tenia dos vessants: d'una banda, podia ser entès com a defensa d'un projecte religiós aparegut feia pocs anys, i de l'altra, podia ser contextualitzat com una resistència davant de les condicions adverses anteriorment mencionades. Per tant, la primera accepció del terme "combat" l'hem de dirigir envers la predicació apostòlica: "Pau, cridat per voler de Déu a ser Apòstol de Jesucrist[...] a vosaltres que esteu units amb tots els qui per tot arreu invoqueu el nom del nostre Senyor Jesucrist, Senyor d'ells i nostre".¹¹⁹⁰

Una altra accepció ens duria al concepte de llibertat cristiana. Anteriorment, en l'apartat que fa referència als fonaments de la moral cristiana, he mencionat aquest aspecte¹¹⁹¹ com a fonamental en la teologia de la moral; la llibertat humana com un fet essencial per poder aspirar a uns comportaments ètics acceptables i afins a la manera d'actuar i de viure del cristià ("I és que el testimoni de Crist s'ha refermat tant entre vosaltres que no us manca cap mena de do mentre espereu que Ell es manifesti. Déu també us mantindrà ferm fins a la fi, perquè el dia que vindrà nostre Senyor Jesucrist sigueu trobats irrepressibles. Déu és fidel, i és Ell qui us ha cridat a viure en comunió amb el seu fill Jesucrist Senyor nostre".¹¹⁹²

---

¹¹⁹⁰ I Carta als Corintis 1, 4.

¹¹⁹¹ Veure capítol III ("La moral cristiana").

¹¹⁹² I Carta als Corintis 6, 10.

El futbolista actual, a causa del seu frenètic ritme de vida, ja hem comentat que no sols és un personatge o ésser esportiu sinó que té una forta dimensió social. Els actes promocionals de les diferents marques esportives i els compromisos més enllà del que és la seva professió l'eleva a la categoria de personatge públic. No tots estan suficientment preparats per suportar aquesta pressió afegida; molts cauen davant de les temptacions que comporta el món del materialisme, molts són presa fàcil de les facilitats que ofereix la mediocritat de la vida distesa, dels diners, del sexe i de les drogues. Hi ha professionals que no han estat prou forts i s'han deixat portar, caient a les xarxes del vici i convertint la seva vida, abans modèlica i sana, en un calvari del qual no tots se'n poden sortir amb èxit.

1193

1194

¹¹⁹³ Al diari *El mundo deportivo*, 2009.

¹¹⁹⁴ Al diari *Sport*, 2008.

CONFIAR- TRAIR

El terme ens du a diverses accepcions. En primer lloc, la que fa referència al context de transmetre una tradició: “Vosaltres éreu esclaus del pecat, però us heu sotmès de cor a la doctrina que us ha estat ensenyada. Donem-ne gràcies a Déu; així, lliures de l'esclavatge del pecat heu esdevingut esclaus al servei de la justícia de Déu”.¹¹⁹⁵ El terme també el podem contextualitzar en el sentit d'entregar algú, de cometre una sanció, una delació.

---

¹¹⁹⁵ Carta als Romans 6, 17-18.

Les tradicions són quelcom important al món del futbol; el fet de ser fidels a les tradicions -i sobretot, de mantenir-les- atorga als clubs un signe d'identitat que els fa únics.

El club anglès del Liverpool manté com a tradició obligada per als seus jugadors que durant els desplaçaments tothom ha de dur la indumentària oficial del club, la corbata i el vestit.

El club navarrès Atlètic Osasuna transmet als seus futbolistes un seguit de valors que es veuen concretats en les pregàries fetes abans dels seus encontres.

Probablement, un dels casos més estudiats en l'apartat de les tradicions sigui el del club basc Athletic de Bilbao. Des del seu origen, només compten amb jugadors nascuts al país basc o d'ascendència basca. Es tracta d'una tradició que s'ha mantingut al llarg de la història del club i que ha suportat totes les tendències actuals d'anar a buscar a fora allò que els clubs tenen dins de les seves pedreres.

Les ofrenes que fan la majoria d'equips professionals als seus patrons i patrones, sants i santes, s'ha convertit en un fet habitual. El FC Barcelona oferia els trofeus a la Verge de Montserrat, el Real Madrid a la Verge de l'Almudena, el Recreativo de Huelva a la Verge del Rocío, i així seguiria un llistat interminable.

¹¹⁹⁶ Al diari *La Vanguardia*, 2009.

CÒLERA (*ORGÉ*)

Pels grecs -sobretot, pels estoics- la còlera es podia entendre com una simple irritació o un comportament agressiu digne de condemna. Pau exhortava els creients a no cedir davant de cap moviment de còlera: “Llanceu lluny de vosaltres l’amargor, l’enfuriment, la ira, els crits, les injúries i tota mena de dolenteria; sigueu bondadosos i afectuosos els uns amb els altres, i perdoneu-vos tal com Déu us ha perdonat en Crist”.¹¹⁹⁷ Aquesta reacció paulina de bondat i perdó és molt freqüent en el seu missatge i en la seva predicació a les comunitats cristianes. L’apòstol solia utilitzar la paraula *timos*, traduïda i entesa com un cop de geni. La tesi de Pau ens situa davant d’una dualitat: la còlera i la condemna, cosa que li va servir per ressaltar i per destacar la justícia de Déu, la qual intercedia en els creients per mitjà d’una sèrie de gestos: “Perquè no m’avergonyeixo de l’Evangeli, que és poder de Déu per a salvar tots dels qui em recordo constantment, de vosaltres, en les meves pregàries”.¹¹⁹⁸ El missatge de Pau sempre va constituir un missatge d’esperança i de perdó; ell mateix, com a antic perseguidor dels cristians, ho vivia en primera persona. Les temptacions que les manifestacions lúdiques duïen associades, anomenades per ell *pompa diaboli*,¹¹⁹⁹ van convertir la lluita en un comportament ètic desitjable i necessari per mantenir-se ferm davant d’aquelles. D’aquests fets apareix el concepte de consciència (entès per Pau com una capacitat de discerniment) molt proper al concepte de *nous* (intel·ligència). Entenia el coneixement, doncs,¹²⁰⁰ com aquell comportament conforme amb la voluntat de Déu, un imperatiu lligat al coneixement de la revelació i implícitament relacionat amb els fonaments de la moral cristiana.

---

¹¹⁹⁷ Carta als Efesis 4, 26-29.

¹¹⁹⁸ Carta als Romans 1, 16-18.

¹¹⁹⁹ El terme és utilitzat per l’apòstol però qui el va utilitzar per primera vegada va ser Tertul·lià, vegeu capítol I apartat 1.3.3.

¹²⁰⁰ En l’Antic Testament fe, és l’actitud d’obediència a Déu i de confiança amb ell. En el Nou Testament Jesús exigeix fe a la seva missió com enviat, Vegeu *Diccionario Bíblico Manual*, pàg. 125.

Dins del món del futbol ens podem trobar amb una sèrie de comportaments i actituds allunyats d'unes veritables actituds ètiques correctes; serien aquells comportaments dignes de condemna: el dopatge, les apostes il·lícites, el frau, els comportaments poc esportius, la malversació econòmica o els excessos del futbolistes; també podríem incloure en aquest apartat tots els fets que fan referència als comportaments del públic.

Des que els futbolistes s'han convertit en una aparador social, surten a la llum de tant en tant fets dignes de condemna que no deixen de ser una preocupació pels amants d'aquest esport; suposen actes condemnables i comporten l'allunyament del veritable esperit esportiu.

1201

¹²⁰¹ Al diari *El mundo deportivo*, 8 de maig 2008.

CREURE, FE I FIDELITAT (*PISTEUEIN, PISTOS*)

El llenguatge pròpiament ens apropa a tres accepcions referents als termes "fe" i "fidelitat":

Pisteuein: fiar-se de, posar confiança

Pistis: confiança, fidelitat

Pistos: digne de fe

Tots aquests termes són utilitzats per descriure la relació amb Déu. Els qui escolten Pau són creients: "I quina és la grandesa immensa del seu poder que obra en nosaltres, els creients, em refereixo a la força poderosa i eficaç amb què va obrar en el Crist".¹²⁰² L'apòstol mantenia una forta oposició als incrèduls, anomenant-los encegats: "A ells els incrèduls, el déu d'aquest món els ha encegat l'enteniment per tal que no els il·lumini l'Evangeli del Crist gloriós, que és imatge de Déu".¹²⁰³

Pau exhortava a aprofundir en la fe i a viure en ella: "Nosaltres, que som al dia, siguem sobris, ja que anem revestits amb la cuirassa de la fe i de l'amor, amb el casc de l'esperança de la salvació".¹²⁰⁴ La paraula grega *eklogé* volia designar els no triats, però aquests podien accedir a la salvació per mitjà de la fe en Crist. En la seva missiva als Gàlates, l'apòstol ho va explicitar de la següent manera: "Sabem que Déu salva els homes no pel coneixement de la llei sinó mitjançant la fe en Jesucrist". Es tracta d'un doble moviment que anava de Déu a l'home i de l'home a Déu; tant circumcisos com incircumcisos eren justificats per la fe, la llei i la circumcisió, i no es concedia cap privilegi al jutge sobre el pagà. D'aquesta manera, la fe va esdevenir una virtut que hom podia arribar a aconseguir mitjançant un acte de voluntat, renunciant al propi passat, de la mateixa manera que l'apòstol ho havia fet en el moment de la seva conversió: "Molts dels qui s'havien convertit a la fe venien a reconèixer les seves pràctiques anteriors i a manifestar-les públicament. Un bon nombre dels qui s'havien dedicat a la màgia van

---

¹²⁰² Carta als Efesis 1, 19.

¹²⁰³ II Carta als Corintis 4, 4.

¹²⁰⁴ I Carta als Tessalonicencs 5, 8.

amuntegar els seus llibres i els van cremar davant de tothom. Es va calcular el valor dels llibres, i pujava a cinquanta mil monedes de plata”.

El futbol actual, sens dubte, ha perdut un dels aspectes que més el varen caracteritzar en els seus orígens: la fidelitat envers un club, allò que en l'argot futbolístic s'anomena "envers uns colors". El mercantilisme i els contractes milionaris que es deriven de la seva pràctica professional han provocat que el futbolista perdi el sentit de la pertinença a un club. Jugadors emblemàtics formats a les pedreres de clubs els abandonen davant d'ofertiments econòmics seductors, deixant de banda els llaços afectius que els unien amb el seu club de tota la vida. Els darrers anys ens ofereixen tot un mostrari d'aquests efectes.

1205

---

¹²⁰⁵ Al diari *La Vanguardia*, 2010.

ESPERANÇA (*ELPIS*)

A diferència dels pagans (gent sense esperança), Pau ens parla de l'esperança en la *parusia*, una de les tres virtuts:¹²⁰⁶ "Mentrestant subsisteixen la fe, l'esperança i l'amor, tots tres."¹²⁰⁷ La salvació encara ha de venir, s'ha d'esperar. Per tant, en llenguatge paulí l'esperança suposa la salvació, l'arribada a la meta, la corona de la vida: "Hem estat salvats però només amb esperança; veure el que s'espera no és esperança".¹²⁰⁸ Aquest tret exigeix virtuts com la constància i la perseverança: "La paciència, virtut provada; la virtut provada, l'esperança".¹²⁰⁹

---

¹²⁰⁶ Veure apartat de les virtuts cristianes (capítol III).

¹²⁰⁷ I Carta als Corintis 13, 13.

¹²⁰⁸ Carta als Romans 8, 24.

¹²⁰⁹ Carta als Romans 5, 4.

Sovint ens trobem amb fets que sorprenen els mateixos tècnics o analistes del futbol. Situacions esportives que semblen irreversibles es converteixen en esdeveniments desencadenants de l'eufòria. La història del futbol està plena d'heroicitats, de campionats guanyats davant d'adversaris teòricament superiors o davant de condicions adverses (un gol a l'últim minut, una victòria com l'aconseguida per l'equip anglès del Liverpool quan perdia una final per tres gols a zero -un fet conegut com el “miracle d'Istanbul”- o quan la selecció d'Alemanya va aconseguir vèncer, en una final del campionat del món, a la considerada selecció imbatible d'Hongria, el “miracle de Berna”). Ressalten les paraules de l'apòstol quan pretenia exaltar la virtut de l'esperança, de no perdre mai la confiança; així doncs, el futbol i la vida sovint són imprevisibles.

1210

---

¹²¹⁰ Al diari *Sport*, 7 de març 2009.

CONSTRUCCIÓ (*OKODOMEIN*)

L'home que profetitza dirigeix als homes paraules d'edificació i d'estímul: "Som un edifici construït per Déu".¹²¹¹ El terme *oikos*, etimològicament, feia referència a la casa, a la llar, i el terme *domein* feia referència a l'edificació ("Som un edifici construït per Déu") o també als batejats ("Som una oikodomé que creix"). Pau entenia que les persones s'havien de construir metafòricament, havien de conèixer i implicar-se en la religió cristiana, i partint d'aquest punt anar edificant-se, augmentant la seva fe i cercant l'excel·lència del missatge de Crist. Cal recordar que la concepció paulina de la vida ens du a un aspecte temporal, ja que l'autèntica (aquella que anomenava "la corona de la vida") no pertanyia a aquest món, però s'havien de fer mèrits per aconseguir guanyar-la.

---

¹²¹¹ Carta als Romans 1, 1.

El futbol, entès com una pràctica esportiva, sens dubte ajuda a la construcció moral, ètica i educativa de la persona. En l'actualitat, el fet esportiu no només cal entendre'l com quelcom que fomenta els aspectes competitiu o els aspectes més lúdics, sinó que cal entendre'l des d'una perspectiva global educativa. L'informe Delors, de l'any 1996, en relació amb l'educació ja va formular una declaració d'intencions sobre el vessant educatiu de l'esport: "En la educación hay un tesoro escondido donde se debe pretender desarrollar varios tipos de aprendizaje: aprender a ser, aprender a convivir, aprender a conocer i aprender a hacer".¹²¹²

Pau entenia que les persones s'havien de fer i construir seguint com a model el missatge de Crist, i això requeria una implicació directa que feia els éssers humans coherents amb les seves actuacions. L'esport -i, per tant, el futbol- també hi queda inclòs, atès que és una bona manera de formar el caràcter de les persones comptant amb el fet que potencia la transmissió de valors que es desprenen de les seves pràctiques.

---

¹²¹² A CARRANZA, Marta, y MORA, Josep Maria, *op.cit.*, pàg. 25.

ESPERIT (*PNEUMA*)

Déu va comunicar a l'home el seu poder, la seva intimitat, en una acció que va rebre el nom de *pneuma*, paraula derivada del mot hebreu *ruah*, entès com a Esperit Sant, un do de Déu. Aquest terme podia donar lloc a interpretacions ambigües; Pau l'interpretava en un sentit ambivalent, centrat a no defugir el perill de l'aspecte material i carnal del nostre món, un tret indicador que l'Esperit ens revela el caràcter fràgil de l'ésser humà. Una altra característica fonamental és la universalitat de l'Esperit, ja que afecta tothom i ho fa de forma gratuïta, sense distinció d'identitats (jueus, pagans, homes i dones). Pau, en les seves missives, fa contínues referències a la gràcia de Déu, a la força que Aquest transmet per mitjà de l'Esperit Sant: “En ell, vosaltres vau escoltar la paraula de la veritat, l'Evangeli que us salva; en ell heu cregut i heu estat marcats amb el segell de l'Esperit Sant”.¹²¹³ Déu manifesta la seva justícia, el seu regnat, la força de la seva salvació; és una revelació apassionada, i Pau l'havia rebuda i la sabia transmetre amb la mateixa il·lusió, constituint la manifestació última, en una demostració d'amor al món. Al Nou Testament trobem la paraula més utilitzada per Pau: *charist*, paraula que deriva del terme hebreu *hén*; s'entén com un favor que un ésser poderós feia al qui l'implorava. També tenia una accepció referida a la bellesa, a l'encant d'una persona amb carisma que atreïa sobre si l'amor; la gràcia transforma el qui la rep. Cal remarcar el sentit de la gratuïtat: “Per la gràcia de Déu heu estat salvats mitjançant la fe, i això no és quelcom que vingui de vosaltres, és un do de Déu.”¹²¹⁴ És evident que Pau parla des de la seva pròpia experiència com a persona conversa: “Per la gràcia de Déu sóc el que sóc”.¹²¹⁵ L'apòstol sempre havia mostrat aquest do, com un fet que obligava el cristià a no mostrar-se indiferent davant del pecat: “Un cop rebut aquest do, l'hem d'emprar en fer bones obres”.¹²¹⁶ L'Esperit Sant (*paraklésis*), l'apòstol el contextualitza com una crida al costat d'algú, com un oferiment que dona recolzament. Etimològicament, provenia d'una paraula hebrea, *naham*, que als escrits paulins podem trobar contextualitzada en tres aspectes: com una demanda d'ajut (“He demanat al Senyor tres

---

¹²¹³ Carta als Efesis 1, 13.

¹²¹⁴ Carta als Efesis 2, 8.

¹²¹⁵ I Carta als Corintis 5, 10.

¹²¹⁶ Carta als Romans 6, 1.

vegades que m'alliberi");¹²¹⁷ també com un acte previ a la fe, en què s'ha d'establir una relació d'amor entre qui exhorta i els exhortats; i, per últim, com una accepció basada en el consol. Pau solia parlar amb molta força i energia, i entenia el consol com l'alliberació: “Déu pare entranyable ens conforta en totes les nostres adversitats, perquè nosaltres mateixos sapiguem confortar els qui passen alguna pena”.¹²¹⁸

Sovint ens trobem dins del món del futbol professional aquest intent d'establir relacions entre el club i el transcendent. Davant de l'adversitat són freqüents les invocacions al diví, com un últim intent de cercar la força del salvador.

1219

---

¹²¹⁷ II Carta als Corintis 12, 8.

¹²¹⁸ I Carta als Corintis, 1.

¹²¹⁹ Al diari *Sport*, 2009.

IMITAR (*MIMEISTHAI*)

Pau va rebre influències dels filòsofs grecs, sobretot de Plató i Aristòtil. El terme “imitar” obligava l’home a crear un món nou, regit per les lleis del necessari i d’allò versemblant: “Vosaltres us heu fet imitadors nostres i del Senyor”.¹²²⁰ Veiem en aquest fragment com Pau se situa al mateix pla que el Senyor, cosa que en principi sembla molt atrevida. Per això cal matisar que la intenció de l’apòstol era voler fer comprendre i entendre que la imitació es referia a la proclamació de la paraula i també al valor de viure en primera persona els patiments de Crist; la carta anava dirigida als Tessalonicencs, perquè patien una especial persecució. Pau els va animar d’una manera encoratjadora davant del seu sofriment, tornant a remetre els creients a l’esperança.

La imitació tenia el seu punt culminant en la missiva destinada als corintis: “Sigueu imitadors meus, com jo ho sóc de Crist”;¹²²¹ així Pau els animava a abandonar els egocentrismes i a convertir-se en model. S’oferia ell mateix perquè l’imitessin: “Sigueu doncs imitadors de Déu, com a fills seus estimats. Feu de l’amor la norma de la vostra vida, a imitació de Crist, que ens va estimar i es va entregar per nosaltres”.¹²²² Aquesta cita paulina destaca la imitació de Déu com una de les fites principals del cristià;¹²²³ dóna la clau de la mimesi en l’estimació, i com a cloenda del seu missatge matisa el valor de l’entrega gratuïta, de la vida de Déu envers els homes; un fet que calia imitar contextualitzant-lo en l’entrega als més necessitats i en la defensa dels valors propis del cristianisme.

---

¹²²⁰ I Carta als Tessalonicencs 1, 6.

¹²²¹ I Carta als Corintis 1, 1.

¹²²² Carta als Efesis 5, 1-2.

¹²²³ CARRERA i Carrera, Joan, “Una relació difícil. Cristianisme i societat des de la perspectiva ètica”, a *Quaderns Cristianisme i Justícia*, nº 170, pàg. 3.

Sens dubte, el futbolista professional s'ha convertit en un model de referència pels joves; no només s'imiten determinats gestos més propers a aspectes tècnics, sinó que hi ha un desig inherent de voler ser com ells. Quan Pau ens parla de ser imitadors de Crist, fa referència a un model de vida, a unes actituds, a uns valors i a unes normes que un cristià ha de seguir; el mercantilisme, l'estatus social i econòmic que envolta aquests esportistes ha esdevingut un objecte de desig. Malgrat tot, de tant en tant apareixen exemples que ens fan pensar que la imitació d'aquests ídols mediàtics pot engendrar valors socials altament positius.

1224

¹²²⁴ Al diari As, 2010.

MISTERI (*MYSTERION*)

Etimològicament, deriva de l'arrel grega *mysterion*; el significat textual faria referència a un tancament contextualitzat en el culte, que en un principi estava reservat als iniciats. Mitjançant aquest terme, es volia designar coses ocultes o secrets divins. Pau també el citava amb la intenció de fer palès el desig de Déu sobre el món. L'apòstol esmenta la saviesa misteriosa de Déu, expressada a la creu del ressuscitat: "... sinó la saviesa de Déu, amagada en el seu disseny des d'abans del temps; Ell l'havia destinada a ser la nostra glòria".¹²²⁵

Una altra accepció del terme "misteri" era emprada per a desvelar el projecte últim de Déu envers el poble d'Israel: "Germans, no vull que oblideu aquest disseny secret de Déu, no fos que us tinguéssiu per més savis que els altres".¹²²⁶ El mateix Evangeli és designat per Pau com el misteri de Déu. Una última accepció per part de Pau s'identifica concretament amb la persona de Jesús: "El seu disseny, amagat durant segles i generacions i que ara ell ha revelat als qui formen el seu poble sant".¹²²⁷

"Totes les promeses de Déu han trobat un sí definitiu en Jesucrist".¹²²⁸ Déu no menteix; tothom haurà de donar compte dels seus actes en el moment del judici final. La meta fina s'aconseguirà quan Crist triomfi sobre les forces del mal; en aquest fragment de la carta als corintis, queda explicitat que sens dubte el misteri més gran rau en la vida eterna.

---

¹²²⁵ I Carta als Corintis 2, 7.

¹²²⁶ Carta als Romans 11, 25.

¹²²⁷ Carta als Colocencs 1, 26.

¹²²⁸ II Carta als Corintis 1, 20.

Contextualitzada en l'àmbit futbolístic, la paraula "misteri" pot adoptar diverses accepcions. La més significativa probablement sigui la de la incertesa del resultat, ja que malgrat haver-hi diferències entre diferents clubs, l'efecte sorpresa també apareix de tant en tant.

En un altre ordre de coses, el misteri envolta el futbol modern en la seva dimensió més tàctica i estratègica. És freqüent que molts equips desenvolupin accions estratègiques que, com diu el seu nom, busquen sorprendre l'adversari. A nivell tàctic es produeix el mateix; sovint els equips professionals realitzen entrenaments que s'anomenen "a porta tancada," i als quals ningú que no sigui jugador o tècnic no hi pot tenir accés: tot, per preservar el secretisme i el misteri de moviments i situacions que cal mantenir, també cercant l'efecte sorpresiu.

1229

---

¹²²⁹ Al diari *El País*, 9 de desembre de 2008.

¹²³⁰ Al diari *Marca* 7 abril 2008.

SACRIFICI (*THYSIA*)

En una primera accepció derivada de la paraula *thyein*, Pau la relaciona amb el fet d'oferir un sacrifici dirigit als ídols: "Més aviat vull dir que aquests sacrificis no són oferts a Déu sinó als dimonis, i jo no voldria que entréssiu en comunió amb els dimonis".¹²³¹ Els sacrificis pagans són considerats imatge del diable. L'altar representa Déu als sacrificis jueus; el calze i el pa simbolitzen la sang i el cos de Crist als sacrificis cristians; aquests vindrien concretats al Sagrament de la comunió i representarien el principi de la unitat: "El pa és un de sol i per això nosaltres, ni que siguem molts, formem un sol cos, ja que tots participem d'aquest únic pa".¹²³² Pau exhorta els creients a oferir la seva persona en sacrifici viu, sant i agradable a Déu: "Germans, per la misericòrdia que Déu ens té, us exhorto a oferir-vos vosaltres mateixos com a víctima viva santa i agradable a Déu".¹²³³

Quan es dirigeix als filipencs, Pau fa referència al sacrifici i al martiri que ell mateix va patir. Així, convida els cristians a fer de la seva vida un sacrifici a imitació de Crist: "Viviu estimant tal com Crist ens va estimar i s'entregà a si mateix per nosaltres, oferint-se a Déu com a víctima".¹²³⁴

---

¹²³¹ I Carta als Corintis 10, 20.

¹²³² I Carta als Corintis 10, 17.

¹²³³ Carta als Romans 12, 1.

¹²³⁴ Carta als Efesis 5, 2.

El sacrifici contextualitzat dins del món del futbol es pot entendre des de dos vessants: un primer vessant faria referència a les dificultats i les renúncies que la gran majoria de futbolistes han hagut de patir per arribar a l'estatus de professional, en un camí no exempt de lluita i esforç i de dur una vida ascètica i allunyada de les passions mundanes pròpies de la joventut. Un segon vessant fa referència al sacrifici i ens situa en un escenari del futbol espectacle, de les conseqüències que es deriven d'esdevenir, els futbolistes, personatges públics: ansietats, lesions i el fet de ser una professió relativament breu, ja que pocs superen els 30 anys quan es retiren de la professió; aquests fets sovint envolten la vida de l'esportista.

1235 Al diari *El mundo deportivo*, 21 de juny 2008.

1236 Al diari *Sport*, 2009.

1237 Al diari *El periódico*, 2009.

MISERICÒRDIA (*ELEEIN*)

Amb aquest terme Pau ens vol remetre a un sentiment de pietat que es té davant de la desgràcia d'algú. Etimològicament deriva del mot hebreu *hèsèd*, molt emprat en l'època del desterrament del poble d'Israel. També, davant de les infidelitats del poble, dedicat a oferir sacrificis en un intent de "ser com Déu"; aquí la paraula "misericòrdia" s'entén com la grandesa de Déu, que perdona i s'apiada d'aquestes accions humanes.

Pau ens parla de la riquesa de la misericòrdia divina: "Beneït sigui el Déu i pare de nostre Senyor Jesucrist, pare entranyable i Déu de tot consol. Ell ens conforta en totes les nostres adversitats".¹²³⁸ També ressalta la llibertat de Déu, la seva generositat fora de tot orgull: "Tindrè misericòrdia de qui vulgui i m'apiadaré de qui em doni la gana." ¹²³⁹

Pau té molt clar que la salvació de l'home no depèn ni de la voluntat ni dels esforços de l'home, sinó de la misericòrdia de Déu. Així ho explicita als romans quan comenta que Déu permet l'home de ser rebel per, posteriorment, tenir-ne misericòrdia.

---

¹²³⁸ II Carta als Corintis 1, 3.

¹²³⁹ Carta als Romans 9, 15.

El món del futbol ens pot oferir dues cares ben diferents. Tenim, d'una banda, aspectes que farien referència a esdeveniments propis del joc, dels esforços dels futbolistes davant de situacions difícils, com podrien ser la pèrdua d'un campionat, el descens de categoria o les dificultats davant d'un resultat advers.

Una altra accepció de la paraula "misericòrdia" vindria contextualitzada per les dificultats del futbolista un cop ha finalitzat la seva vida esportiva; tal i com hem vist en un apartat diferent, s'han donat casos de situacions dramàtiques que fins i tot han causat la mort de l'esportista.

1240

1241

¹²⁴⁰ Al diari *La Vanguardia*, 9 de decembre 2008.

¹²⁴¹ Al diari *El mundo deportivo*, 24 de febrero 2008.

TRIAR, ESCOLLIR (*EKLEGESTHAI*)

A l'Antic Testament, l'elecció volia referir-se al poble escollit per Déu d'entre totes les nacions: "Si escolteu la meua veu i observeu la meua aliança, sereu la meua heretat preferida entre tots els pobles, ja que tota la terra és meua; sereu per a mi un reialisme sacerdotal i una nació santa. Això és el que has de dir als israelites".¹²⁴² És una elecció que el Deuteronomi caracteritza per la gratuïtat.

Al Nou Testament, la condició de triat, d'elegit (*eklectos*), és un tret que Pau treballa a la I Carta als Tessalonicencs: "Pau dona gràcies a Déu per haver triat els Tessalonicencs per amor"¹²⁴³; i farà d'ells una església, mentre que els jueus s'allunyen de la fe cristiana.

Aquesta elecció dels tessalonicencs, els permetrà escapar de la còlera de Déu i és una elecció feta des de la llibertat ("Són els més dèbils els qui Déu ha triat primer").¹²⁴⁴

Eklogé vol designar la resta, els no triats, que poden accedir a la salvació per mitjà de la fe en Crist: "Doncs bé, quan encara no havien nascut ni havien fet res de bo o res de dolent, es va confirmar la lliure elecció de Déu".¹²⁴⁵ Els elegits seran per tant els fidels: "Marits, estimeu les vostres mullers tal com el Crist ha estimat l'Església i s'ha entregat a la mort per ella".¹²⁴⁶

---

¹²⁴² Llibre de l'Èxode 19, 4-6.

¹²⁴³ I Carta als Tessalonicencs 1, 4.

¹²⁴⁴ I Carta als Corintis 1, 2.

¹²⁴⁵ Carta als Romans 9, 11.

¹²⁴⁶ Carta als Efesis 5, 25.

1247

1248

1247 Al diari *Sport*, 2009.

1248 Al diari *El mundo deportivo*, 4 de febrero 2010..

PROMETRE (*EPANGELLESTHAI*), PROMESA (*EPANGELIA*)

Paraula que prové del grec, amb el significat d'anunciar, ordenar i prometre. *Epangelia* significa un anunci o una promesa feta. Per Pau, l'autor de la promesa sempre és Déu pare i comença amb la benedicció a Abraham i la seva descendència; una promesa gratuïta, ja que Déu és lliure d'atorgar els seus dons. Aquesta promesa ha de tenir una resposta en la fe ("Així doncs, els qui creuen són beneïts amb Abraham, el creient").¹²⁴⁹

Pau elimina totes les controvèrsies de la justificació de les promeses, ja que ho centra en Déu i els qui s'uneixen a Ell, que són fills de la promesa: "Vosaltres, germans, sou fills de la promesa, igual que Isaac".¹²⁵⁰

Els futbolistes en l'actualitat no mantenen una autèntica fidelitat als clubs, com a professionals ofereixen els seus serveis al club que millor els paga deixen de banda els aspectes més afectius. L'autèntica fidelitat ve donada per l'actitud dels seguidors i simpatitzants dels diversos equips de futbol. De vegades ens sorprenen amb fets i actes que ens mostren aquesta unió i fidelitat que mantenen amb el seu club.

¹²⁴⁹ Carta als Gàlates 3, 9.

¹²⁵⁰ Carta als Gàlates 4, 28.

¹²⁵¹ Al diari *Sport*, 2009.

CONCLUSIONS FINALS

Es el moment d'enllestir aquest treball. La nostra proposta en clau pedagògica de l'esport del futbol arriba a la fi. Creiem que és oportú presentar en forma de conclusions alguna de les idees fonamentals que hem anat defensant. Arribats a aquest estadi em dispenso a recapitular aquells aspectes més importants fins ara comentats procurant realitzar aquesta reflexió a partir dels objectius proposats en la part introductòria d'aquesta tesi doctoral.

Hem de reconèixer, que l'esport del futbol s'ha convertit no només en un fet esportiu sinó en un esdeveniment social que ens ha permès arribar a tenir un coneixement més exhaustiu i profund dels aspectes que caracteritzen les societats contemporànies, fins i tot un cop enllestit el nostre treball, i com a conclusió fonamental, podem afirmar que el futbol s'ha convertit en un substitut del fet religiós. Sens dubte, aquest últim ha estat un dels objectius primordials de l'estudi realitzat. Cal dir també que el futbol ha esdevingut en un dels fenòmens que millor caracteritza els nostres temps, convertint-se en un signe d'identificació, no tant sols com expressió de les nacionalitats, sinó també com a font d'identificació personal, com apuntava F. Brune: "el equipo esencia aparece como un traje pret a porter de la identidad colectiva simbolizado por la camiseta y los colores del club que visten los hinchas en un afán de reconocimiento personal y social para sentir que existen". Milions de persones d'arreu del món han vist com gracies als medis de comunicació, el fenomen futbolístic, ha entrat dins les seves llars, convertint els equips, i els protagonistes en objectes de culte i de veneració fins el punt de convertir-se aquests en noves divinitats, l'aparició de l'església maradoniana esdevindria en un magnífic exemple així com els diversos qualificatius amb que és coneixen alguns dels mites esportius, del Déu Messi als miracles futbolístics fins al "santo" casillas, són una petita mostra. El llenguatge, que caracteritzava el fet sagrat ha traspasat els llinars de la semàntica per convertir-se en un element clau del món profà, en el nostre cas del món del futbol. Osúa, escrivia a la revista arts brevis, com en el període de modernitat en el que estem immersos s'està produint una pèrdua gradual de rellevància sociocultural del fenomen religiós però aquesta pèrdua de protagonisme de la religió en la societat occidental contrasta amb l'aparició d'elements propis de l'àmbit religiós en altres institucions culturals com és el cas de l'esport. Malgrat som conscients que l'esport és un element més dintre de la societat, n'hi ha d'altres més transcendents, com podrien ser els aspectes econòmics, o les dificultats laborals, i socials, que estem visquen en els

darrers temps, dubtem seriosament que n'hi hagi cap altre de major influència. El futbol, s'ha convertit en un esdeveniment desmesuradament transcendental, d'ací la nostra proposta en ares a la recerca d'un mètode pedagògic que atorgui un valor essencial al fet educatiu dins l'esport del futbol. Creiem que l'exemple heretat dels antics grecs, concretament de la paideia, on l'educació corporal gaudia d'una importància clau en la formació del jove grec conjuminat amb la proposta axiològica derivada del cristianisme primitiu, sobretot representada per la figura de l'Apòstol Pau, poden esdevenir en un bon mestratge per aquells que ens dediquem a la tasca educativa i en concret volem mitjançant l'ensenyament d'aquest esport transmetre valors humans que puguin ajudar als joves entre d'altres objectius a convertir-se en motors de canvi social cercant una societat més justa i igualitària. La lluita i la perseverança que Pau transmetia als seus fidels mitjançant les seves cartes pastorals han d'esdevenir en un bon manual i en una bona guia don poder extreure'n el millor mètode pedagògic. Valors com la cooperació, la solidaritat, i l'esforç han de tornar a ser considerats com elements claus per a una bona formació humana. Volem en aquesta tesi refermar la importància de la pedagogia en els valors, conscients que la proposta moderna ens manté un tant separats de la corrent predominant on l'èxit s'aconsegueix sense esforç o l'individualitat prioritza els interessos de la col·lectivitat, també, és viu amb desmesura la divinització de les icones futbolístiques, i la manipulació política que en determinats casos ha estat utilitzada per mig del futbol i sobretot la manipulació mercantilista d'aquest esport, que ha convertit alguns dels seus protagonistes en éssers sobrenaturals, un mal exemple als que entenem l'esport com a part del creixement de la persona o als que creiem en la vesant lúdica de l'esport.

Les societats contemporànies han vist en els darrers anys com els seus ciutadans han assolit un elevat nivell de pràctica d'aquest esport. Les institucions públiques i les entitats privades són cada vegada més conscients de la necessitat d'oferir espais que puguin satisfer la demanda lúdica que ha generat el futbol, les Institucions públiques s'encarreguen d'organitzar les diferents competicions oficials. La pregunta, que ens fem es si malgrat tots aquests condicionants hem assolit una bona cultura esportiva. La nostra proposta pedagògica arrel del futbol vol fer una aposta per un humanisme esportiu, que tingui en compte la persona que el practica, sobretot pretenem incidir en l'aspecte educatiu que s'esdevé de l'ensenyament i de la pràctica del futbol dins de l'escenari de les escoles formatives, volem defensar com deia Cagigal: "un deporte

espontaneo, sencillo, recreativo y formativo y sobretodo ocioso que se desarrolle en el tiempo libre de las personas” . No podem caure en l’error, i així ho vull fer constar en la meva proposta d’un codi ètic aplicable a les escoles formatives del futbol, de pensar només en el resultat final, hem d’insistir en l’ importància dels aspectes pedagògics i formatius que se’n poden derivar d’una correcta pràctica d’aquest esport. Hem de ser capaços de prioritzar una vessat esportiva-formativa que ens ajudi en la nostra construcció com a éssers humans, ho comentava també l’insigne pedagog de l’esport José Mª Cagigal tot dient:” no ha habido pedagogo del deporte que no oriente su sillar hacia la defensa del juego limpio y la deportividad “, per tant hem de començar la nostra tasca pedagògica educant en els valors del joc net i del fair play, també la tasca pedagògica ens ha de servir com una eina que ens ajudi a desenvolupar aspectes que facilitin els aspectes de sociabilitat, tan mateix la cultura de l’esforç ha de fonamentar-se en l’assoliment de fites, aquesta hauria de ser l’autèntica finalitat, un camí a recórrer on la lluita, la perseverança, la voluntat de guanyar i el saber perdre esdevinguessin en l’essència de la nostra proposta en clau pedagògica. Una lluita, que ens ha de dur a la nostra pròpia avaluació a partir d’aquí és quan podem arribar a l’autoconeixement i a convertir-nos en persones, d’igual manera que la lluita, l’esforç i la perseverança van ser considerats elements claus en el discurs paulí dirigit a les comunitats cristianes en ares a la consecució de la desitjada corona de la vida, és a dir la salvació.

En el nostre treball hem anat observant que degut a la magnitud del futbol, hi ha certs aspectes que poden posar en dubte la seva credibilitat, i altres que des del meu punt de vista són encara més preocupants. L’èmfasi excessiu per aconseguir la victòria amb la conseqüent discriminació envers el derrotat, i la dependència exclusiva d’un model pedagògic esportiu on el triomf s’erigeix en l’objectiu prioritari, són alguns dels aspectes sobre els que hem volgut incidir en la nostra tesi. El recorregut històric dins de l’escenari del futbol professional ens ha permès concloure la manca d’un fonament axiològic, d’un component ètic que serveixi d’ajuda als més joves en la construcció de la seva personalitat. L’evolució d’aquest esport en els darrers anys ha provocat l’allunyament del fonament pedagògic dels qui el van crear, de l’essència del seu origen dins de l’escenari educatiu de la societat victoriana anglesa, que amb noms tant destacats com Thomas Arnold o George Kingsley, van voler implementar l’esport dins del marc curricular de les escoles com quelcom clau per a una correcta formació en valors dels joves tot resseguint el model clàssic, no menys important va ser el paper de

l'església anglicana, que representada per una de les seves màximes autoritats: el cardenal Newman, va esdevenir en un embrió don naixeren molts clubs de futbol que encara existeixen avui en dia, cas de l'Everton o del Fulham, però primerament l'intenció era d'allunyar els fills de les classes treballadores de vicis com l'alcohol i d'altres addicions.

L'element recreatiu, inclús l'afectiu, han desaparegut de l'escenari futbolístic, la mimesi provocada pel desig dels més joves d'emmirallar-se en la vida d'èxit i luxosa dels futbolistes professionals, convertits en icones socials, ha esdevingut en un dels factors més preocupants que pretenem abordar, doncs també afecta de retruc als qui han de convertir-se en educadors d'aquest esport. La mateixa crítica va ser objecte del missatge de l' Apòstol Pau envers la divinització que en determinats moments del cristianisme primitiu va prendre un rellevant protagonisme afectant divesos estaments socials inclús determinades comunitats cristianes que en certs moments posaren en dubte la viabilitat d'aquesta tesi, fou el cas de la comunitat de Corint. La tesi fonamental del cristianisme antic defugia del politeisme hel·lènic per fonamentar la seva fe en un monoteisme centrat en la figura de un sol Déu, sens dubte aquesta era l'essència de la professió de fe cristiana, considerant quelcom icona en un fet allunyat dels desitjos del Déu Cristià.

Hem de creure amb fermesa amb una pedagogia que alimenti els elements comunicatius, d'integració i de formació del caràcter. L'ensenyament de l'esport del futbol ha d'esdevenir en un element clau dins de les societats democràtiques per tant és necessari vincular-lo amb l'orbita axiològica, una preparació per la vida, quelcom que ens faci més humans i on puguem expressar la nostra personalitat.

L'herència esportiva rebuda dels grecs ens ha d'ajudar a comprendre el valor de l'axiologia agonística en ares al desenvolupament personal, no tant del seu aspecte competitiu, hem de transformar l'escenari del futbol en un escenari d'aprenentatge moral, l'hem d'entendre com un acte ètic que ens farà més humans. En la nostra conclusió creiem que l'axiologia que se'n desprèn dels escrits de Pau poden convertir-se en un bon referent pedagògic i moral, així podem trobar noms, tant a títol individual com col·lectius, on aquest esperit roman viu. Iniciatives sorgides des de clubs o entitats organitzatives com la mateixa UEFA i la FIFA que promouen encontres de futbol solidaris com és el cas dels partits organitzats per recaptar fons destinats a

organitzacions com UNICEF o la FAO, també entitats privades i clubs com el FC Barcelona promouen actes de suport envers fundacions de recerca d'algunes malalties com l'esclerosi múltiple; a títol individual han aparegut noms com el cas d'alguns dels futbolistes més reconeguts internacionalment, noms com el d'Iker Casillas, porter internacional del Real Madrid CF amb la seva fundació d'ajuda als nens de Mali, el mateix Andrés Iniesta, jugador internacional del FC Barcelona, amb la seva col·laboració dirigida a grups de recerca i d'investigació mèdiques.

Tots aquests exemples mencionats ens demostren que els futbolistes també poden ser homes generosos i coherents, amb el seu exemple provoquen i consciencien l'opinió pública envers determinades situacions socials precàries, esdevenint un procés de reflexió entorn a aquestes problemàtiques. Aquests esdeveniments, sorgits de l'altruisme és converteixen en una representació dels valors més significatius i importants, també heretats de la més pura tradició paulina, i de retruc esdevenen en un model per als més joves. Així, en les nostres conclusions també volem fer esmena d'aquesta vesant més constructiva, autèntic motor de canvi social i de millora de la qualitat educativa en molts indrets desfavorits, tant de bo les gestes esportives d'aquests herois contemporanis generessin en els més joves la voluntat de col·laboració amb els més necessitats. Cal destacar també actes dins del mateix joc, que s'han convertint en veritables exemples de conducta moral, veritables signes d'esportivitat que hauríem de recolzar des de la nostra vesant pedagògica. El jugador anglès del Manchester United, Andy Fowler, va fer canviar la senyalització d'un penalty favorable al seu club indicant a l'àrbitre que la suposada infracció no havia existit, un cas més recent és va produir durant l'estiu de l'any 2011 durant la celebració d'un torneig de futbol base, els jugadors infantils del Màlaga CF tot i havent guanyat l'encontre final contra el RCE Espanyol, van decidir que l'honor de campions havia de recaure en els jugadors del club Català, doncs consideraven que havien jugat millor, i és mereixien guanyar el torneig. Exemples basats en el joc net i la igualtat ens haurien de proporcionar suficients eines per promoure una pedagogia esportiva basada en els valors i en els comportaments ètics.

Hem volgut reflectir en el nostre treball l'influència negativa que se'n desprèn de la conversió del futbol en un espectacle audiovisual de masses, doncs allunya la pràctica d'aquest esport de la seva essència, que hauria d'esdevenir en un territori d'aprenentatge tant pedagògic com axiològic, José Ángel Herreras havia argumentat arrel d'aquesta presència dels mitjans de comunicació:” cuanto más escasa sea la presencia circense y

consumista del deporte redunculo fetichista, mito, consumo y más amplia la vivencia del deporte como una manera de hacer y entender la vida, más sana y feliz será esa cultura y sociedad”. L’influencia de molts mitjans de comunicació ha generat en el públic una dependència que ens allunya de l’autèntic objectiu consistent en el repte de preparar-nos i preparar als més joves per a la vida. Aquests mitjans, emfatitzen l’aspecte competitiu i sovint obvien dades objectives, habitualment se’n fan poc reso dels esdeveniments que tenen a veure amb aspectes relacionats amb l’esportivitat, la sana competència, la cooperació, la solidaritat, i l’esforç, probablement amb l’única finalitat d’augmentar les seves vendes, avui en dia parlar de certs comportaments o actituds lloables no resulta rentable. Anteriorment comentàvem l’importància de l’esport com a mitjà d’expressió de la nostra personalitat, les cròniques futbolístiques poques vegades fan referència a la defensa dels valors ètics sinó que només exalten la glòria competitiva i els aspectes de mercat. En el nostre treball volem anar més enllà i defugir de tots aquells elements que han convertit el futbol en un tràfic de mercaderia humana, i de mobilització de grans capitals, no podem desvincular futbol d’educació doncs creiem que d’aquest esport se’n podrien extreure grans possibilitats educatives, hem d’insistir en el que anteriorment mencionàvem: l’esport ha d’ajudar a la construcció de la personalitat i també s’ha d’erigir en un mitjà de canvi, l’influència d’una correcta transmissió dels valors ha de produir individus més humans, més solidaris. Creiem amb fermesa que les anomenades metàfores paulines, hem dedicat exclusivament un capítol de la nostra tesi doctoral a treballar aquest aspecte tot comparant-t’ho amb el futbol professional modern, representen un bon exemple aplicable dins d’un àmbit pedagògic un exemple a imitar, d’ací l’importància de la lluita, de la perseverança, i del joc net; com hem vist en el nostre treball l’Apòstol Pau, sovint és dirigia als seus deixebles utilitzant un llenguatge metafòric que creiem és troba en perfecta sintonia amb els valors educatius que volem posar a la pràctica. Podem aprendre molt sobre la vida moral a partir de l’esport i creiem que podem millorar substancialment el component educatiu a través d’una correcta praxis d’aquest esport, només és pot partir d’aquest axioma si volem aconseguir una formació integral de la persona, d’aquesta manera l’esport conservarà el seu veritable sentit, contribuint a la recerca d’una societat més justa, sempre i quan siguem capaços de no deslligar esport i pedagogia.

El món del futbol ha aconseguit substituir el fet religiós, com comentàvem al principi d’aquestes conclusions, apropiant-se de rituals, de símbols i de signes que eren

exclusius del fet religiós, començàvem aquestes conclusions amb unes paraules de Jordi Osúa sobre aquest fet on se'ns feia palesa aquesta progressiva substitució del fet religiós pel fet esportiu, estem en condicions d'afirmar en les nostres conclusions que ens trobem davant d'un nou fenomen social i cultural, i que de pas afecta la qualitat dels ensenyaments esportius, lamentablement estem utilitzant l'esport com a mitjà per aconseguir fites, que és tradueixen en èxits, l'objectiu de la nostra tesi esdevé en una lluita envers l'utilització d'una correcta pedagogia esportiva concretada en l'esport del futbol, on els principis bàsics i essencials del cristianisme primitiu puguin convertir-se en un exemple vàlid per la consecució dels nostres propòsits.

BIBLIOGRÀFIA

ALEGRE, Xavier. Jesús, Judes, Da Vinci, a *Quaderns Cristianisme i Justícia*, N° 142, pàgines 3-5, Barcelona, 2006.

ALCAIDE, Francisco. *El fútbol fenómeno de fenómenos*, Editorial Planeta, Barcelona 2009.

ALCAZAR, de Jon. *El estadio violento o la conspiración contra la fiesta a Serna, Justo, El fútbol o la vida.*

AGUIRRE, Rafael. *Del movimiento de Jesús a la Iglesia cristiana*, Editorial Verbo divino, Estella, (Navarra), 1998.

AMBROSSIANO, Marc. *El gran libro del fútbol*, Editorial Milán, Madrid, 2005

ARANGUREN, José Luis. *Ética*. Alianza Universidad textos, Madrid, 1981

ARNAIZ, Sabino a *Revista citius, altius, fortius*. Volumen III, 1965, pàg. 56.

ARNOLD, Thomas. *Ensayos sobre educación*, Editorial Espasa Calpe, Madrid, 1940.

AUGÉ, Marc.

¿ un deporte o un ritual? a fútbol y pasiones políticas , Editorial Temas de Debate, Madrid, 1999.

Football de le historie sociale a la anthropologie religieuse, Revista *le debat* N° 17, 1982 .

AURELIO, Marco. *Meditaciones*, Alianza Editorial, Madrid, 2009.

BANTULÀ Janot, Jaume. *En torno al enseñar deleitando de Horacio*, a *La educación revisitada, Ensayos de hermenéutica pedagógica*, Publicacions Universitat de Barcelona, 2010, pàgs. 60-65.

BAMUS i JUSTI, R. *El que pensava Josep Plà de l' esport*, publicat per l'Institut Nacional d' Educació Física, Any Plà, 1997.

BAUDILLÓN, Philippe. *Un deporte singular*, a *Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid, 2005.

BENTUÉ, Antonio. *El Jesús de la historia*, Editorial Claret, Barcelona, 2009

BIBLIA, La. Editorial Herder, Barcelona, 1975.

- BÍBLIA, La*. Edita Associació Bíblica de Catalunya, Barcelona, 1993.
- BOFF, Leonardo. *Jesucristo el liberador*, Editorial Sal Terrae, Maliaño (Cántabria) 2005.
- BONIFACE, Pascal. *Geopolítica del fútbol a Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid 2005.
- BOUCHARD, Jean-philippe. *Els bad boys del fútbol, Maradona, Best y otros descarriados*, T&B Editores, Madrid, 2008.
- BRAUDILLARD, Jean. *La violencia del mundo*, Editorial Paidós, Barcelona, 2004.
- BROMBERGER, Christian:
El revelador de todas las pasiones, a fútbol y pasiones políticas, Editorial Temas de Debate, Madrid, 2005.
El fútbol como visión del mundo y como ritual, a nueva antropología de las sociedades mediterráneas, Editorial Icaria, Barcelona, 2000.
Le nouvel âge du sport, a la Revista *Renueve esperit*, 1987, pàgs. 22-28.
- BRUNE, François. *Un resumen de la condición humana a Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid 2005.
- BUENO, José Antonio y MATEO, Miguel. *Historia del fútbol*, Editorial Edaf, Madrid 2010.
- CAGIGAL, José M^a:
Ocio y deporte, Estudios deportivos, Instituto Nacional de Educación Física, Madrid, 1971.
A la revista, *Citius, Altius, Fortius*, Tomo VI, Madrid 1964, pàgs. 420, 405-410.
A la revista, *Citius, Altius, Fortius*, Tomo VIII, Madrid, 1966, pàg. 228.
Hombres y deporte, Editorial Taurus, Madrid, 1957.
Deporte, pedagogía y humanismo, Ediciones C.O.E, 1966.
Deporte, pulso de nuestro tiempo, Editora Nacional, Madrid, 1972.
Deporte, espectáculo y acción, Editorial Salvat, Madrid, 1981.
El deporte en la sociedad actual, Editorial Magisterio, Madrid 1975.

- Obras selectas*, III volumen, Madrid: Comité Olímpico Español, Ente de promoción deportiva José Mª Cagigal, Asociación Española de Deporte para todos, Madrid, 1996.
- Oh! Deporte, anatomía de un gigante*, Editorial Miñon, Valladolid, 1981.
- CAILLOIS, Roger. *Los juegos y los hombres. La máscara y el vértigo*, México D.F. Fondo de cultura económica, 1994.
- CAMUS, Albert. A la revista *Citius, Altius, Fortius*, Tomo VI fascicle 4, Comité Olímpico español, Madrid, 1964, pàg. 457.
- CARNEY, John. *A Scottish football hall of fame*, Maintrean Editorial Publishing, Edimburg, 1998.
- CARRANZA, Marta, i MORA, Josep Maria. *Educación física y valores, educando en un mundo complejo, 31 propuestas para los centros escolares*, Editorial Graó, Barcelona 2003.
- CARRERA, i Carrera, Joan SJ. *Una relació difícil, cristianisme i societat des de la perspectiva ètica*, a *Cristianisme i justícia* N° 170, 2010, pàg. 3.
- CASTIÑEIRA, Àngel. *Desafiaments culturals dels anys noranta*, Editorial Cruïlla, Barcelona, 1991.
- CERCÓS i Raichs, Raquel. *El ideal de gentleman: una pedagogía de la masculinidad, a la educación revisitada*, ensayos de hermenéutica pedagógica, Publicacions Universitat de Barcelona, 2010, pagines 290-296.
- CESAREA, Eusebio. *Historia eclesiástica*, traducció, Velasco Delgado, BAC nn, Madrid ,1973
- CHARPENTIER, Etienne. *Leer el Antiguo Testamento*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra) , 1998.
- CIORAN, Émile. *Breviario de la pobredumbre a Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid 2005.
- CLÀSSICS DEL CRISTIANISME*. Direcció: S. Janeras, Editorial Proa, Barcelona.
- COLOMÉ, Gabriel. *Conflictos e identidades en catalunya a Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid 2005.
- CONOLLY, Kevin,y McWILLIAM, Rab. *La historia del fútbol europeo*, TB Editors, Barcelona 2006.

- CORBELLA, Josep, *Locos por el fútbol*, a diari La Vanguardia.
- COUBERTIN, Pierre:
Ideario olímpico, discursos y ensayos, Instituto Nacional de Educación Física, Madrid 1973.
Memorias olímpicas, Publicaciones del comité Olímpico, Madrid 1965.
Lliçons de pedagogia esportiva, VIC, Eumo Editorial, 2004.
Revista *Cuadernos Hispanoamericanos*, N° 581, Noviembre 1998, pàgs. 13-24.
- CUBEIRO, Juan Carlos y GALLARDO, Leonor. *Morinho versus Guardiola, dos métodos para un mismo objetivo*, Alienta editorial, Barcelona 2010.
- Del POLO Barrio, a Revista *de occidente*, N° 62-63. *El fútbol español hasta la guerra civil*, pagines, 1987, pàgs. 87-101.
- De NISSA, Gregori. *Homilies sobre el càntic dels càntics*, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 2003.
- De SIVATTE, Rafael. *La Bíblia y el mundo de los pobres excluidos*, CMR El Salvador 2008.
- DIEM, Carl. *Historia de los deportes, pueblos de la antigüedad en la región mediterránea*, Volum II, Caralt, Barcelona, 1966.
- DE BOLÓS, Oriol, i VILANOU, Conrad. *Joventut, i esport, cultura física a l'època victoriana, El moviment Muscular Christianity*, a revista *Educació i Història*, n° 7, 2004, pàgs. 63-92.
- DURKHEIM, Emile.
La educación moral, Editorial Trotta, Madrid, 2002.
Las formas elementales de la vida religiosa, Editorial akal, Madrid, 1982.
- EISENBERG,C, LANFRANCHI,P, MASON,P WAHL,T. *FIFA, 1904-2004. Un siglo de fútbol*, Editorial Pearson Educación, Madrid 2004.
- ESCARTÍN Moran, Pedro. *Reglamento de fútbol comentado*, Editorial Pueyo, Madrid 1952.

- ESTEBAN Ortega, Joaquín. *Reflexividad hermenéutica en educación, a Cultura, hermenéutica y educación*, Edita Universidad Europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàgs. 50-54.
- FERNÁNDEZ, Natalio. *Septuaginta, la Bíblia griega de judios y cristianos*, Ediciones Sígueme, Salamanca, 2008.
- FOER, Francklin. *El mundo en un balón*, Editorial Debate, Madrid, 2004.
- FROST,R, y SIMS,E. *Manual sobre educación física y el deporte*, Editorial Paidós, Barcelona, 2005.
- GALEANO, Eduardo:
El fútbol a sol y sombra, Siglo XXI editores, Madrid, 2010.
Su majestad el fútbol, Editorial Arca, Montevideo, 1968.
- GAROZ, Ignacio. *Juegos y deportes*, Servicios de publicaciones Universidad Autónoma de Madrid, 2005.
- GARCÍA Amilburu, Maria. *La cultura como texto. Hermenéutica y educación, a Cultura, hermenéutica y educación*, Edita Universidad Europea Miguel de Cervantes, Valladolid, 2008, pàgs. 106-113.
- GARCÍA Monerris, Carmen, *Fuera del campo*, a SERNA, Justo, *op.cit.*
- GIBBSON, I. *El vicio Inglés*, Editorial Planeta, Barcelona, 1980.
- GINEBRA Serrabou, Jordi. *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*, Editorial Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Montcada i Reixac (Barcelona) 2006.
- GLANVILLE, Brian. *La historia de los mundiales de fútbol*, T&B editores, Madrid, 2006.
- GOLDBLATT, David. *The ball is round, a global history of football*, Penguin Books, London 2007.
- GÖLTENBOTH, Natalia. *El culto al balón*, a Revista Goethe Institut, 2006, pàgs. 52-60.

- GÓMEZ Rijo, Antonio. *Educación física y valores, análisis de la presencia de valores en el currículo de educación física para la etapa de primaria de la Comunidad Canaria*, XXI Congreso Nacional de Educación Física, Puerto de La Cruz, 2003.
- GUTIERREZ, M, . *Valores sociales y deporte*, Editorial Gimnos, Madrid, 1997.
- HAMSLER, Jean. A *Revista citius, altius, fortius*, Volumen XVI, 1974.
- HEINEMAN, Klaus:
 A *Revista Apunts*, N°78, Conclusiones Fòrum de les cultures, Barcelona, 2004.
Los valores del deporte, una perspectiva sociológica a apunts, Educación Física y deportes, INEFC, Barcelona, 2001/64.
- HERRANZ, Mariano. *San Pablo en sus cartas*, Editorial Encuentro, Madrid, 2008.
- HIIL, Declan. *Juego sucio, fútbol y crimen organizado*, Alba Editorial, Barcelona, 2010.
- HOMERO. *La Iliada*, Editorial Occidente, Santiago de Chile, 1989.
- HOMER. *L' Odissea*, Editorial La Magrana, Barcelona, 1997.
- HORNBY, Nick. *Fiebre en las gradas*, Anagrama Editorial, Barcelona, 2008.
- HOSOKAWA, Shusi. *Introducción a la estética del balonpié: correr, chutar*, a *Revista Gendai Shiso*, 1986, pagines 63-73.
- HÜRLIMANN, Thomas. *El balón es todo*, a revista *Goethe-Institut*, pagines 70-71, 2004.
- JAEGER, Werner. *Paideia, los ideales de la cultura griega*, Fondo de Cultura Economica, Mexico-Buenos Aires, 1949.
- JASPERS, Karl. *El ambiente espiritual de nuestro tiempo*, Editorial Labor, Barcelona 1935.
- JEREMIAS, Joachim. *Jerusalén en tiempos de Jesús*, Editorial Cristiandad, Madrid, 2000.
- JOHNSON, Paul. *La historia del cristianismo*, Ediciones B.S.A Barcelona, 2010.
- KOCH, Alois a *revista citius, altius, fortius*, Tomo X, fascicles 3-4, pagines 340-341.

- LEVER, Jannet. *Soccer Madness. Brazil passions for the word's. Most popular sport.* Editorial Waveland press. Inc, 1995.
- LOHFINK, Gerhard. *Ahora entiendo la Biblia*, Ediciones San Pablo, Madrid, 1977.
- LÓPEZ Herrerias, José Ángel. *El deporte espacio educativo*, XII SEMINARIO INTERUNIVERSITARIO DE PEDAGOGIA SOCIAL, Universidad de Deusto, 1997.
- LLOPIS Goig, Ramón. *Fútbol postnacional, transformaciones sociales y culturales del deporte global en Europa y América latina*, Editorial Anthropos, Rubí (Barcelona) 2010.
- LÜSCHEN,G i WEIS,K. *Sociología del deporte*, Editorial Miñon, Valladolid, 1979.
- MACHADO, José y VALERA, Manuel. *Futbolia, filosofía para la hinchada* ,Editorial Kailas, Madrid, 2006.
- MAISONNEUVE, Jean. *Las conductas rituales*, Ediciones Nueva Visión, Buenos Aires, 2005.
- MALDONADO, Julio, *De la naranja mecánica a la mano de Dios*, Editorial Planeta, Barcelona 2002.
- MARDONES, José M^a. *Para comprender las nuevas formas de religión*, Editorial Verbo Divino, Estella(Navarra), 1994.
- MARINA, José Antonio. *La educación del talento*, Editorial Ariel, Barcelona, 2010.
- MARQUES, Andreu. *Conceptos fundamentales de Pastoral*, Editorial Cristiandad, Madrid, 1983.
- MARTOS, Ana . *Pablo de Tarso, Apóstol o hereje*, Editorial Nowtilus, Madrid, 2007.
- MARRERO Adriana y PIÑEYRÚA, Ricardo. *Ora pro Nobbis, Mística i identidad nacional en el Uruguay moderno*, a LLOPIS Goig, Ramón. *Op.cit.*
- MARTÍN Velasco, Juan. *Introducción a la fenomenología de la religión*, Editorial Trotta, Madrid, 2006.
- MARTÍN, Teodoro. *Escritos espirituales*, Editorial Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1959.

MARTÍNEZ, M. *Los festivales panhelénicos y los juegos olímpicos: puntualizaciones, análisis y revisiones históricas a revista: citius, altius, fortius*, Volumen I, publicaciones del C.O.E., Madrid, 2008/1.

MAUSS, Marcel:

Lo sagrado y lo profano, Editorial Seix Barral, Barcelona 1970.

Equisse d'une théorie générale de la magie, a "essai sur le nature et la fonction du sacrifice", l'année sociologique, Editorial Seix Barral, Barcelona, 1970, Comité Olímpico español, Madrid 1966.

MERCÉ Valera, Andreu. *Pierre de Coubertin*, Edicions 62, Barcelona, 1992.

MINGELLA, Josep M^a. *Quasi tota la veritat*, Editorial Base, Barcelona, 2008.

MORA, Gaspar. *La vida cristiana, teología moral fonamental*, Ediciones de la Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2004.

MORRIS, Desmond. *El deporte Rey, ritual y fascinación del fútbol*, Editorial Argós Vergara, 1982.

MOSCOSO, David. *La construcció social, i cultural del lideratge en l'esport*, a *Apunts*, nº 79, 2005, pàgs. 5-10.

MOSTERÍN, Jesús. *Los cristianos, historia del pensamiento*, Alianza Editorial, Madrid 2010.

MURPHY, Tony. *Coloquios, el fútbol y las artes*, a la revista *Cuadernos Hispanoamericanos*, Nº 518, 1998, pàg. 14.

NADAL, Toni, MAS, Pere. *Del filosofo clásico al deportista de élite*, Sirve Nadal responde Sócrates, Random House Mondadori, Barcelona, 2009.

NELO Figa, Antoni. Col·lecció de projectes, "vers un codi ètic de l'esport", Ethos Ramón Llull, Barcelona, 2004.

NUGENT, Richard y BROWN, Steve. *Football, raise your mental game*, A&C black publishers, London, 2008.

OLIVEN G. Ruben y DAMO S., Arlei. *Fútbol y cultura*, Grupo Editorial Norma, Buenos Aires, 2001.

ORÍGENES. *Escritos espirituales*, Biblioteca de Autores Cristianos. Madrid, 1949.

OSÚA Quintana, Jordi:

Esport i religió, una aproximació fenomenològica, Fundació Joan Maragall , Cristianisme i cultura, Editorial Claret, Barcelona, 2009.

Desconstructivisme i religió, Universitat Autònoma de Barcelona, Institut Ciències de l'Educació, grup CIRA, Barcelona 2010.

A la revista Arts Brevis, gener 2010.

PASTOR Ramos, Federico. *Teología de San Pablo, persona, experiencia, pensamiento y anuncio*, Editorial Verbo Divino, Estella -Navarra-, 2010.

PETRUS Rotger, Antoni:

El deporte espacio educativo, Ponència publicada a XII SEMINARIO INTERUNIVERSITARIO DE PEDAGOGIA SOCIAL, Universidad de Deusto, 1997.

El deporte como factor de socialización, a Tomás J. *Trastornos por abuso sexual en la infancia y adolescencia*, Valor educativo del juego. Editorial Laertes, Barcelona 1999.

PLATÓN.

La República. Editorial Juventud, Barcelona 2006.

A la revista *citius, altius, fortius*, Tomo VIII, fascicles I,II, 1966, pàgines 9-11.

POLO Del Barrio, a *Revista de occidente*, N° 62-63, pàgines 86-101.

PONS, Anaclet. *El mejor equipo del mundo*, a SERNA, Justo, *op.cit.*

PUIG, i Rovira, Josep Maria. *Naturaleza de los contenidos de valor*, Edita Inovación Educativa, Barcelona, 2003.

PUIG, Núria. *Esport i societat a Catalunya, a l'Associacionisme i l'esport*, Editat per la Secretaria General de l'Esport, Secretaria General de l'Esport, Barcelona 1995, pàgs. 251-264.

PIEPER, Josef. *Las virtudes fundamentales*, Ediciones Rialp, Madrid, 2007.

PRESTON, Peter, “ *El fútbol un deporte global*” a diari *La Vanguardia* 11 desembre 1997.

PUIG, Josep M^a, MARTÍN, Xus. *L'educació moral a l' escola*, Edebé Editorial, Barcelona, 2000.

- PUJADAS, Xavier, i SANTACANA, Carles. “*L’esport, el major espectacle de masses del segle XX,*” a la revista *Temps de joc*, Barcelona 2008, pàgs. 4-15.
- RAHNER, Hugo. *El hombre lúdico*, EDICEP C.B, Valencia, 2002.
- RAMONET, Ignasi. *Un hecho social total a Fútbol y pasiones políticas*, editorial Temas de Debate, Madrid 2005.
- RAPPAPORT, Roy. *Ritual y religión*, Edita Cambridge University, Madrid, 2005.
- RIERA, Francesc. *Jesús el Galileu, La gran notícia a la comunitat de Marc*, Editorial Claret, Barcelona, 1991.
- RODRIGUEZ, Luis. *Compendio historico de la actividad fisica y del deporte*. Editorial Masson, Barcelona 1993.
- REALE, Giovanni, y ANTISERI, Dario. *Historia de la filosofia, Patrística y Escolástica*, Editorial. Herder, Barcelona, 2010.
- RELAÑO, Alfredo. *366 historias del fútbol mundial*, Editorial Planeta, Madrid, 2010.
- ROF Carballo, J., *La pelota y el laberinto* a *Revista de Occidente*, nº 38, Madrid, 1959.
- ROS, Cayetano. *Grandes éxitos, grandes misérias*, a SERNA, Justo, op.cit.
- RUÍZ, Guillermo y CABRERA, Dolores. *Los valores del deporte*, Universidad de las Palmas, a *Revista de Educación*, nº 335, 2004, pàgs. 8-12.
- RUSELL, Bertrand. *Education and the social order*, Editorial George Allen & unwin, Londres 1932.
- SALAZAR, Carles. *Antropologia de les creences. Religió, simbolisme, irracionalitat*. Fragmenta Editorial, Barcelona, 2009.
- SALVADOR, Duch, Jordi. *Futbol, metàfora d’ una guerra freda*, Editorial Proa, Barcelona , 2005.
- SAN AGUSTÍN. *Las confesiones*, Editorial Tecnós, Madrid, 2007.
- SÁNCHEZ Martín, Ricardo. *Cultures esportives i valors socials, Una aproximación a la dimensión social del deporte*, a revista *apunts* N° 64, dossier humanisme i esport, pagines 33-45.
- SEGALEN, Martine. *Ritos y rituales contemporáneos*, Alianza editorial, Madrid, 2005.

SEGUROLA, Santiago:

Fútbol y pasiones políticas, Editorial Temas de Debate, Madrid, 1999.

Fútbol y pasiones políticas, Editorial Temas de Debate, Madrid, 2005.

SERNA, Justo. *El fútbol o la vida*, Edita Col·legi Major Rector Peset-Departament d'Història Contemporània Universitat de valència, 2003.

SCHWANITZ, Dietrich. *La cultura*, Editorial Santillana, Madrid, 2007.

SENNET, Richard. *Carne y piedra*, Alianza Editorial, Madrid, 1997.

SÉNECA:

Sobre la brevedad de la vida, Alianza Editorial, Madrid, 2010.

Sobre la firmeza del sabio, Alianza Editorial, Madrid, 2010.

Sobre la tranquilidad del alma, Alianza Editorial, Madrid, 2010.

Meditaciones, Alianza Editorial, Madrid, 2010.

Ciudad de Dios, Alianza Editorial, Madrid, 2010.

SEPTUAGINTA. Fernández, Natalio. *La Biblia griega de judíos y cristianos*, Editorial Sígueme, Salamanca, 2008.

TÀCIT. *Annals* IV, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1965.

TASARA, Hugo y PILA Augusto. *Guia práctica del entrenador de fútbol*, Editorial Augusto E. Pila, Madrid, 1986.

TERTUL·LIÀ. *Apologètic*, Fundació Bernat Metge (escriptors llatins), Barcelona, 1960.

TORRALBA, Francesc:

Ètica del perdó, Editorial Cruïlla, Barcelona 1993.

Cent Valors per viure, Pagés Editors, Lleida, 2001.

La llibertat que necessites, Akal Editorial, Barcelona 2010.

TOSCANO, Alberto. *Revista del pensamiento contemporaneo*, nº 23, pagina 56.

TOMÁS, J. *Trastornos por abuso sexual de la infancia y en la adolescencia. El valor educativo del juego y del deporte*, Editorial Laertes, Barcelona 1999.

TROPPEA, Fabio. *De visca el Barça a dale al guarro. La máscara agresiva del skin*, Edita Govern Civil de Barcelona, 1992.

TUÑI, Oriol. *Introducció a l' Evangeli*, a curs *Cristianisme, i Justícia*, Barcelona, 2009.

TISSEN, Gerd. *El movimiento de Jesús, historia social de una revolución de los valores*. Editorial Sígueme, Salamanca, 2005.

TURRÓ i Ortega, Guillem. Tesi doctoral: *humanisme i esport, proposta d'una axiologia pedagògica*, Departament de Teoria i Història de la Educació, Universitat de Barcelona, Abril, 2010.

VACCARILI, Ana. *Por una hermenéutica educativa a través de la literatura en los diversos contextos del planeta, a Cultura, hermenéutica y educación*, Edita Universidad Europea Miguel de Cervantes, Valladolid 2008, pàgs 132-135.

VALDANO, Jorge:

El miedo escénico y otras hierbas, Editorial El País Aguilar, Madrid, 2002.

Ya bota la pelota en el río de la Plata, a *Fútbol y pasiones políticas*, Editorial Temas de Debate, Madrid, 2005.

VALVERDE, José M^a. *El mundo Inglés siglos XVIII y XIX, selección de textos*, Editorial Círculo de Lectores, Barcelona, 1994.

VÁZQUEZ Montalbán, Manuel:

Fútbol, una religión en busca de un Dios, Editorial de Bolsillo, Barcelona, 2006.

Coloquio El fútbol y las artes a *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 58, pàgines 8-13, 1998.

VERDÚ, Vicente. *El fútbol, mitos, ritos y símbolos*, Alianza Editorial, Madrid, 1980.

VERICAT, i Gavaldà, Lluís Maria. *Diccionari de símbols cristians*, Editorial Farrel, Barcelona, 2008.

VILANOÛ, Conrad:

Literatura cristiana y metáforas deportivas: la pompa diaboli, a actas del V CONGRESO DE HISTORIA DEL DEPORTE EUROPEO, Madrid, INEF Madrid/ Universidad Politécnica de Madrid, 2002, pàgs. 444-454.

Imatges metropolitanes, Joan Crexells descriu un partit de futbol jugat a Londres per l' Arsenal l'any 1924. a revista Apunts d'Educació Física i Esports, nº 74, 2003, pàgs. 86-93.

Paideia griega y antropologia cristiana: La paideia Christí, IV congreso internacional de la S.I.T.A, Tomo IV, Caja Sur.

Humanismo, formación y hermenéutica: la memoria "a priori" pedagógico, a cultura, hermenéutica y educación, Edita Universidad Europea Miguel de Cervantes, Valladolid 2008, pàgs 73-85.

VILANOÛ, Conrad, i LAUDO, Xavier. *El Dr Emili Mira, i els orígens de la psicologia de l'esport*. Textes de cultura i esport, Edita Consell Català de l'Esport, Esplugues (Barcelona), 2004 pàgs. 20-35.

VILLORIO, Juan. *Dios es redondo*, Editorial Anagrama, Barcelona, 2006.

VVAA. *La Bíblia per a joves*. Editorial Edebé, Barcelona, 1998.

VVAA. *Diccionario bíblico manual*, Editorial Claret, Barcelona, 1975.

VVAA. *Diccionari Llatí/Català*, Edita Enciclopèdia catalana, Barcelona, 1993.

VVAA. *Vocabulario de las epístolas paulinas a Cuadernos bíblicos*, Editorial Verbo Divino, Estella (Navarra), 2006.

VVAA. *Los clásicos, Cicerón, discursos, diálogos sobre la república*, Editorial Edaf, Madrid, 1967.

VVAA. *Diccionario patristico y de la antigüedad cristiana*, Salamanca 1991-1993.

VVAA. *El Barça és el meu club, dècaleg d'un culé*, Editorial Columna, Barcelona, 1992.

VVAA. *La interpretació de la Bíblia en l'Església*, Editorial Claret, Barcelona, 1994.

DIARIS

Diario *AS* 3 novembre 1995.

Diario *AS* 24 agost 2010.

Diario *Marca* 3 juliol 2010.

Diari *El Mundo Deportivo* 12 febrer 2009.

Diario *El Mundo* 11 desembre 1997.

Diario *El País* 30 abril 1998.

Diario *El País* 14 abril 1978.

Diari *El Periodico* 25 d'abril 2010.

Diari *La Vanguardia* 5 maig 2011.

MITJANS AUDIOVISUALS

ANTENA 3tv 26 Maig 2011

Cadena SER, programa: “ El larguero”, 22 Març, 2009.

RACC 1 8 Juliol 2010

CUATRO TV 15 Juny 2008

CANAL + España Juny 2005

WEBBS

WWW.mundo-latino.org/textos/poecolec.htm

